DUMITRU STĂNILOAE (n. 16 noiembrie 1903 în Vlădeni, jud. Braşov; † 4 octombrie 1993, fiind înmormântat la mănăstirea Cernica). A urmat Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1922-1927), unde a obţinut şi doctoratul cu teza *Viaţa şi opera patriarhului Dosoftei al Ierusalimului şi legăturile lui cu Ţările Româneşti*, publicată în 1929 la Cernăuţi. A efectuat studii de specializare pentru *Dogmatică* şi *Istorie bisericească* la Facultăţile de Teologie din Atena (1927-1928), München şi Berlin (1928-1929), după care efectuează călătorii de studii şi documentare la Paris şi Belgrad. A fost profesor suplinitor (1929), provizoriu (1932) şi definitiv (1935) la Academia Teologică „Andreiană" din Sibiu, unde a predat Dogmatica, Apologetica, Teologia Pastorală şi Limba Greacă. A fost hirotonit diacon (1931), apoi preot (1932). În perioada ian. 1934 - mai 1945, s-a îngrijit, în calitate de redactor responsabil, de publicarea ziarului *Telegraful Român*. Concomitent, a îndeplinit funcţia de rector al Academiei Teologice „Andreiene" (1936-1946). La cererea autorităţilor comuniste a fost transferat la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1 ian. 1947), urmându-l la catedra de *Teologie ascetică şi mistică* pe Nichifor Crainic, iar din anul 1949 a devenit profesor titular de *Teologie dogmatică şi simbolică*. A fost arestat în data de 4 septembrie 1958; închis la Jilava şi Aiud până în ianuarie 1963, când este reintegrat la catedră până la pensionare, în anul 1973, în anii următori a fost profesor consultant pentru doctoranzi. A susţinut importante conferinţe teologice în Atena, Tesalonic, Paris, Strasbourg, Bonn, Heidelberg, Tübingen, Freiburg, Geneva, Oxford, SUA etc. *Doctor Honoris Causa* al Facultăţilor de Teologie ortodoxă din Tesalonic (1976), Belgrad (1982), Atena (1991), al Institutului Teologic „Saint Serge" din Paris (1981), al Universităţii din Bucureşti (1992). Membru corespondent (1990), apoi titular (1992) al Academiei Române.

SCRIERI: *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama* (1938); *Ortodoxie şi românism* (1939); *Poziţia Domnului Lucian Blaga faţă de creştinism şi Ortodoxie* (1942); *Iisus Hristos sau Restaurarea omului* (1943); *Uniatismul în Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român* (1973); *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Institutele teologice*, vol. 1-3 (1978); *Για Ενα Ορθοδοξο Οικουμενισμό, Ευχαριστία, Πίστη, Εκκλησία* (*Despre un ecumenism ortodox. Euharistie, credinţă, Biserică* – Atena, 1976); *Dieu est Amour* (Geneva, 1980); *Theology and the Church* (New York, 1980); *Προσευχή, Ελευθερία, Αγιότητα* (*Rugăciune, libertate, sfinţenie* – Atena, 1980); *Prière de Jésus et expérience de Saint Esprit* (Paris, 1981); *Teologia morală ortodoxă*, vol. 3: *Spiritualitatea ortodoxă [Ascetica şi mistica Bisericii Ortodoxe]* (1981); *Orthodoxe Dogmatik*, vol. 1-3 (trad.: germană – Zürich-Köln-Düsseldorf, 1985/1990/1995); *Le génie de l'Orthodoxie* (Paris, 1985); *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă* (1986); *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu* (1987); *Studii de Teologie dogmatică* (1990); *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos* (1991); *Iisus Hristos, lumina lumii şi îndumnezeitorul omului* (1993); *Sfânta Treime sau La început a fost Iubirea* (1993); numeroase studii şi articole în reviste româneşti şi străine.

TRADUCERI: Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe răsăritene* (1930); *FILOCALIA sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii, sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi* (vol. 1-4, Sibiu, 1946-1948; vol. 5-12, Bucureşti, 1976-1991, cu reeditări după 1993); în colecţia *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*: Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri* (I, 1982); Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scrieri* (2 vol., 1983 şi 1990), *Ambigua* (reed. 2006); Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri* (2 vol., 1987 şi 1991); Sf. Chiril al Alexandriei, *Scrieri* (4 vol., 1991, 1992, 1994, 2000); Sf. Ioan Scărarul, *Scara* (1992); Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice* (1993) ş.a.

Preotul Profesor DUMITRU STĂNILOAE

OPERE COMPLETE
II

CULTURĂ ŞI DUHOVNICIE

Articole publicate în *Telegraful Român*

Vol. II
(1937-1941)

CARTE PUBLICATĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ediţie îngrijită de Ion-Dragoş Vlădescu

Editura BASILICA a Patriarhiei Române
Bucureşti – 2012

Colecția „Dumitru Stăniloae – OPERE COMPLETE"

Coordonator de colecție: Ion-Dragoş Vlădescu

Redactor: Gabriela Săndulescu
Corector: Elena Tăbuş

Tehnoredactor: Florin Leonte
Copertă: Arhitect prof. dr. Mihaela Palade

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STĂNILOAE, DUMITRU
Opere complete / preotul profesor Dumitru Stăniloae; carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; pref.: Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; ed. îngrijită, studiu introd. şi note de Ion-Dragoş Vlădescu. - Bucureşti: Basilica, 2012-
vol.
ISBN 978-606-8141-80-0
Vol. 2. : Cultură şi duhovnicie : articole publicate în Telegraful Român : (1937-1941). - 2012. - ISBN 978-606-8141-82-4

I. Daniel, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (pref.)
II. Vlădescu, Ion-Dragoş (ed. şt. ; pref.)

821.135.1-92

ISBN 978-606-8141-82-4
www.editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro

Notă asupra ediției

Publicăm al doilea volum din lucrarea intitulată ***Cultură şi duhovnicie***, ediție ce cuprinde toate articolele scrise de părintele Dumitru Stăniloae în *Telegraful Român*, în perioada 1937-1941. Întrucât până în prezent nu s-a editat într-o ediție completă publicistica părintelui Stăniloae din *Telegraful Român*, şi fiind cunoscut faptul că ziarul se mai găseşte în serie completă doar în câteva biblioteci mari, ne-am propus să edităm opera publicistică a marelui teolog ortodox într-o ediție princeps, cu texte îndreptate conform normelor ortografice, ortoepice şi de punctuație actuale.

Pentru identificarea textelor publicate atât cu semnătura completă a autorului dar şi a celor semnate cu inițiale sau sub pseudonim (*DS, Diorates, D, S, TS, Red.*), ne-am orientat în special după lucrările bibliografice semnate de Virginia POPA (*Părintele Dumitru Stăniloae. Bio-bibliografie*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2004, 522p.) şi de Gheorghe F. Anghelescu, Cristian Untea (*Părintele Dumitru Stăniloae, un urmaş vrednic al patristicii clasice – bio-bibliografie*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2008, 158p.).

Pentru alcătuirea lucrării am consultat colecțiile *Telegrafului Român* din următoarele biblioteci: *Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" din*

București, Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" din București, Biblioteca Sfântului Sinod și *Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna" din Sibiu.*

Orânduirea textelor a fost făcută după criteriul cronologic. Reproducerile din alte publicații integrate de părintele Stăniloae în analizele sale au fost trecute cu un corp de literă mai mic, pentru a face demarcație între textul original și eventualele reproduceri, citări. Notele bibliografice au fost editate în subsolul paginii, inserând la începutul fiecărui articol datele de identificare ale fiecărui text în parte, notate prin asterisc.

Pentru îndreptarea textelor am aplicat normele ortografice și de punctuație în vigoare, folosindu-ne în special de *Dicționarul Ortografic, Ortoepic și Morfologic al Limbii Române* (Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Ed. Univers Enciclopedic, București, ^{2}2005). S-au modificat astfel următoarele grafii care nu mai corespund normelor în vigoare: *s* intervocalic și *s* tare, precedat sau urmat de vocală precum *caracterisează, desvoltare, deslega* etc. a fost înlocuit cu z; *–e* la început de silabă, ce urmează unei vocale ca *dumnezeești, trăesc* ș.a. a fost înlocuit cu *–ie* – *dumnezeiești, trăiesc* ș.a.; formele pronumelor și adjectivelor demonstrative feminine sg. precum *ceia, aceia, ceia ce, de aceia* au fost înlocuite cu *ceea, aceea, ceea ce, de aceea*; cuvintele *Român, România* au fost înlocuite cu *român, România*; s-au transcris cu minusculă inițială, în conformitate cu normele ortografice actuale *etnonimele* (român, englez, francez ș.a.), *numele zilelor săptămânii* și ale *lunilor calendaristice* (luni, marți respectiv ianuarie, februarie), *numele punctelor cardinale* (est, vest, nord, sud), *numele unor ranguri ierarhice* (episcop, mitropolit, rege, prim-ministru), nu s-au înlocuit însă în cazurile în care acestea aveau o valoare stilistică; s-au transcris cu majusculă inițială *numele unor instituții* (Academia „Andreiană", Biserica Ortodoxă, Biserica Catolică, Facultatea de Teologie din Belgrad ș.a.), *numele unor epoci* (Evul Mediu, Antichitate etc.); derivatele din cuvântul *Uniatism*, devenit astfel fenomen de referință pentru așa-numita Unire cu Biserica Romei, au fost uniformizate astfel: *uniat/ă/ați, Biserica Uniată, Uniația* etc. în locul celor vechi *unit, Biserica Unită, Unirea* etc. De asemenea, a fost completată punctuația, ori de câte ori a fost nevoie, a fost refăcută pe alocuri topica unor propoziții sau fraze, actualizându-se formele lexicale învechite, au fost eliminate pleonasmele, cacofoniile și alte imperfecțiuni stilistice

Acest demers științific este adus ca omagiu sincer memoriei părintelui Dumitru Stăniloae, aducând în atenția tuturor celor interesați textele publicate în perioada de formare a acestuia ca profesor la Academia Teologică Ortodoxă din Sibiu. În acest sens, considerăm că cel mai profund act de recunoștință pe care îl putem aduce celui mai mare teolog ortodox român, nu poate fi altul mai potrivit decât un act de cultură, o aprofundare continuă a operei sale și totodată o împărtășire tainică din rodul rugăciunii și a meditației sale teologice.

Ion-Dragoș Vlădescu

Cronologie

1903. S-a născut la 16 noiembrie 1903 în Vlădeni, judeţul Braşov, Dumitru, ultimul din cei cinci copii ai lui Irimie şi Reveca; mama era nepoată de preot.

1917. La 10 februarie, pleacă la Braşov să urmeze cursurile Liceului confesional umanist „Andrei Şaguna".

1918. I se oferă o bursă pentru clasa a IV-a de către Fundaţia „Emanuil Gojdu".

1922. Primeşte o bursă în cadrul Universităţii din Cernăuţi.

1923-1924. După un an părăseşte Universitatea pentru a se înscrie şi urma cursurile Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii din Bucureşti.

1924. În Postul Mare se întâlneşte cu mitropolitul Nicolae Bălan, care-i oferă o bursă la Centrul Mitropolitan din Sibiu.

1927. Termină anul IV la Cernăuţi şi susţine licenţa în Teologie sub conducerea prof. Vasile Loichiţă, cu lucrarea *Botezul copiilor*; primeşte o bursă pentru studii de specializare la Atena.

1928. Toamna, susţine la Cernăuţi teza de doctorat cu titlul *Viaţa şi opera patriarhului Dosoftei al Ierusalimului şi legăturile*

lui cu Țările Româneşti, sub îndrumarea prof. V. Loichiță. Centrul Mitropolitan din Sibiu îi oferă o bursă pentru Bizantinologie şi Dogmatică. Pleacă la München, pentru semestrul de iarnă, urmând seminarul de *Istorie şi filologie bizantină* al profesorului *August Heisenberg*, tatăl celebrului fizician.

1929. În ianuarie pleacă la Berlin, pentru semestrul de vară, având profesori pe *Hans Lietzmann* şi *Reinhold Seeberg*, apoi la Paris şi la Belgrad, pentru studii de *Bizantinologie* şi *Dogmatică* şi documentare asupra operei originale a Sfântului Grigorie Palama; la întoarcerea în țară este încadrat profesor suplinitor la catedra de *Teologie fundamentală* a Academiei Teologice „Andreiene"; aici, în decursul celor 17 ani de activitate didactică, a predat *Teologie Dogmatică* (1929-1946), *Apologetică* (1929-1932 şi 1936-1937), *Pastorală* (1932-1936) şi *Limba Greacă* (1929-1934). La Cernăuți i se publică teza de doctorat.

1930. Pleacă la Constantinopol pentru a cerceta şi copia opera teologică a Sfântului Grigorie Palama; la 5 octombrie se căsătoreşte cu Maria (născută Mihu).

1931. La 10 mai, i se nasc primii doi copii gemeni, Dumitru (care moare în septembrie 1931) şi Maria; la 16 octombrie, este hirotonit diacon. Apare la Sibiu *Catolicismul de după război*.

1932. La 25 septembrie este hirotonit preot.

1933. La 8 octombrie se naşte Lidia, avându-l ca naş de botez pe istoricul transilvănean Ioan Lupaş.

1934. La 1 ianuarie este numit redactor responsabil al ziarului *Telegraful Român*, funcție îndeplinită, vreme de 12 ani, până în 13 mai 1945. Îl cunoaşte şi leagă o strânsă prietenie cu Nichifor Crainic.

1936. În iunie este numit rector al Academiei Teologice din Sibiu, funcție îndeplinită până în 1946.

1938. Apare la Sibiu lucrarea fundamentală *Viața şi învățătura Sfântului Grigorie Palama*.

1939. Publică la Sibiu *Ortodoxie şi românism*.

1940. Vara, România intră în cel de-al Doilea Război Mondial. Se constituie, la inițiativa poetului Sandu Tudor, grupul *Rugul aprins*, din care făceau parte Ierom. Ivan Kulighin, duhovnicul mitropolitului rus de Rostov (refugiat la Cernica), Ierom. Benedict Ghiuş, Ierom. Sofian Boghiu, Prof. Alexandru Mironescu, poetul Vasile Voiculescu, Arh. Constantin Joja, Pr. Andrei Scrima, Ion Marin Sadoveanu. Întâlnirile periodice la mănăstirile Antim şi Cernica au constituit o înviorare duhovnicească a vieții creştine în Bucureşti.

1942. Apare la Sibiu *Poziția domnului Lucian Blaga față de creştinism şi Ortodoxie*, conținând şi articole publicate inițial în *Telegraful Român*.

1943. Apare la Sibiu *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*.

1945. La sfârşitul lunii aprilie, moare fiica Maria (Mioara).

1946. Sub presiunea autorităților comuniste, reprezentate de Petru Groza, mitropolitul Nicolae Bălan este silit, îm-

potriva propriei voințe, să-i ceară demisia din funcția de rector al Academiei; rămâne profesor în continuare până în 1947. Apare la Sibiu, primul volum din traducerea *FILOCALIEI sfintelor nevoințe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși.* Este transferat prin „chemare" la Facultatea de Teologie a Universității din București, urmându-l la catedra de *Teologie ascetică și mistică* pe Nichifor Crainic.

1947. Locuiește cu soția și fiica Lidia în casa parohială a bisericii „Sfântul Gheorghe Vechi". Apare la Sibiu volumul 2 al *Filocaliei.*

1948. Apar la Sibiu volumele 3 și 4 ale *Filocaliei.*

1949. Catedra de *Teologie ascetică și mistică* fiind desființată, rămâne profesor de *Teologie dogmatică și simbolică* pentru doctoranzi.

1950. Participă la întâlnirile organizate de grupul *Rugul aprins,* din care nu face parte, dar unde conferențiază de câteva ori.

1955. La Sibiu, are loc un mare congres al preoților ortodocși; Petru Groza, membru al prezidiului refuză să vorbească cu Părintele Stăniloae, fapt ce va avea consecințe negative mai târziu. Are loc canonizarea Sfântului Calinic de la Cernica.

1958. Începe un nou și mare val de arestări în România, ca o condiție a retragerii trupelor sovietice. Sunt arestați membri ai grupului *Rugul aprins.* Este urmărit de Securitate.

La 4 septembrie este arestat, se face percheziție la domiciliul din București. În 5 septembrie, ora 4.00 dimineața, este dus la închisoarea din strada Uranus, pentru o lună, apoi în strada Plevnei, pentru încă o lună. În 4 noiembrie, începe procesul înscenat, caracteristic regimului comunist. Apare la București *Teologia dogmatică și simbolică: manual pentru Institutele Teologice,* în colaborare cu Nicolae Chițescu, Isidor Todoran, Ioan Petreuță – părintele Stăniloae nu a fost consemnat ca autor, întrucât, înainte de publicarea lucrării, a fost arestat.

1959. Este dus la Aiud, având printre alți colegi de celulă pe preotul Lazarov, paroh în Dobrogea sau pe avocatul și publicistul Petre Pandrea, care-l evocă în scrierile sale. Vreme de câteva luni este ținut în regim de izolare totală. Lidia, fiica părintelui, căsătorită între timp, naște pe unicul nepot Dumitru Horia; fiind asistentă la catedra de Fizică a Universității din București – prof. Hulubei – este obligată să părăsească Universitatea.

1961. Toamna, este adus la București pentru noi cercetări penale.

1962. În martie, este readus la penitenciarul din Aiud.

1963. În ianuarie este eliberat din închisoare și lucrează ca funcționar la Biblioteca Sfântului Sinod. În octombrie este reintegrat la catedră.

1965. Este solicitat să scrie articole și studii, de către cei care-l cenzuraseră înainte (Departamentul Cultelor se pregătea să prezinte Occidentului imaginea unei libertăți religioase).

1968. Este invitat la Freiburg şi Heidelberg, de către profesorii Paul Miron şi respectiv Heyer, pentru conferinţe; primeşte acordul Departamentului Cultelor, ce urma politica schimbării imaginii României.

1969. Conferenţiază la Oxford unde leagă prietenie cu profesorul de Teologie şi scriitorul anglican Donald Allchin.

1971. Merge la Vatican ca membru al delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române.

1973. Apare la Bucureşti *Uniatismul în Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*. Devine pensionar cu titlu de profesor onorar, rămânând profesor consultant pentru cursul de doctorat.

1976. Apare la Bucureşti *Filocalia*, volumul 5, iar la Atena volumul *Για Ένα Ορθοδοξο Οικουμενισμό, Ευχαριστία, Πίστη, Εκκληςία* (*Despre un ecumenism ortodox. Euharistie, credinţă, Biserică*), cu o prefaţă semnată de Panayotis Nellas. Este declarat *Doctor Honoris Causa* al Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii din Tesalonic; în perioada 19-29 august participă la Al Doilea Congres al Facultăţilor de Teologie Ortodoxă organizat la mănăstirea Penteli – Atena, alături de preoţii profesori Ene Branişte, Ion Bria, Ioan G. Coman, Dumitru Popescu şi Dumitru Radu.

1977. Apar la Bucureşti volumele 6 şi 7 ale *Filocaliei*.

1978. Apare la Bucureşti *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Institutele teologice*, volumele 1-3.

1979. Apare la Bucureşti *Filocalia*, volumul 8.

1980. Apare la Bucureşti *Filocalia*, volumul 9; la Geneva, *Dieu est Amour*, traducere de D. Nesser; la New York, *Theology and the Church*, traducere de R. Berringer, cu o prefaţă de John Meyendorff; la Atena, *Προσευχή, Ελευθερία, Αγιότητα* (*Rugăciune, libertate, sfinţenie*). I se acordă premiul „Dr. Leopold Lucas" al Universităţii din Tübingen.

1981. Este numit *Doctor Honoris Causa* al Institutului ortodox „Saint Serge" din Paris. Este premiat la Londra cu distincţia onorifică „Crucea Sfântului Augustin din Canterbury", pentru merite teologice şi creştineşti. Apare la Paris *Prière de Jésus et expérience de Saint Esprit*, cu o prefaţă scrisă de Olivier Clément; la Bucureşti *Teologia morală ortodoxă*, vol. 3: *Spiritualitatea ortodoxă (Ascetica şi mistica Bisericii Ortodoxe)* şi *Filocalia*, volumul 10.

1982. I se acordă titlul *Doctor Honoris Causa* al Facultăţii de Teologie a Universităţii din Belgrad; în noiembrie conferenţiază la New York, Boston, Detroit, Chicago, Washington. Apare la Bucureşti traducerea din Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, vol. 1.

1985. Apare la Benzinger Verlag, Gütersloher Verlagshaus, *Orthodoxe Dogmatik*, vol. I, în traducerea profesorului H. Pitters, cu o introducere scrisă de Jürgen Moltmann; la Paris apare *Le génie de l'Orthodoxie*, traducere de Dan Ilie Ciobotea (azi Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române), cu o prefaţă scrisă de Olivier Clément.

1986. Apare la Craiova *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*.

1987. Apare la Craiova *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu* şi la Bucureşti traducerea *Scrieri*, partea I, de Sfântul Atanasie cel Mare.

1988. Apare la Bucureşti traducerea *Scrieri*, partea a II-a, de Sfântul Atanasie cel Mare.

1990. Devine membru corespondent al Academiei Române. Apare în aceeaşi editură ca şi primul volum *Orthodoxe Dogmatik*, vol. 2, traducere de H. Pitters, cu o prefaţă scrisă de Jürgen Moltmann; la Roman apare *Filocalia*, volumul 11, iar la Craiova volumul *Studii de Teologie dogmatică ortodoxă* care cuprinde *Hristologia Sfântului Maxim Mărturisitorul*, *Omul şi Dumnezeu* şi traducerea *Imnele iubirii dumnezeieşti* ale Sfântului Simeon Noul Teolog.

1991. Devine membru titular al Academiei Române. Este numit *Doctor Honoris Causa* al Facultăţii de Teologie a Universităţii din Atena. Apare la Sibiu *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*; la Bucureşti apare traducerea *Scrieri*, vol. 1, de Sfântul Chiril al Alexandriei şi *Filocalia*, volumul 12.

1992. Este numit *Doctor Honoris Causa* al Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii din Bucureşti. Apare la Craiova volumul *Reflexii despre spiritualitatea poporului român.*

1993. Apar la Bucureşti lucrările *Iisus Hristos, lumina lumii şi îndumnezeitorul omului* şi *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea.* La 4 octombrie din acelaşi an, Părintele Dumitru Stăniloae a trecut la cele veşnice.

Anul 1937

Pentru o mai strânsă unitate spirituală*

Numărul trecut al foii noastre s-a trimis tuturor preoţilor din mitropolia ardeleană, cu îndemnul să se aboneze nu pentru neînsemnate motive de ordin financiar, ci pentru restabilirea unei mai vii circulaţii de idei şi de simţiri în cuprinsul organismului spiritual care este mitropolia noastră.

Exista înainte o mai deplină şi folositoare circulaţie şi unitate sufletească în cadrul Bisericii Ortodoxe ardelene. Preoţii din nordul Ardealului erau foşti colegi de teologie cu cei de la Braşov şi rămâneau în legături duioase atât întreolaltă, cât şi cu un acelaşi centru spiritual, de la care se alimentau şi se determinau gândirea şi acţiunea lor în mijlocul poporului, prin aceleaşi publicaţii periodice sau cărţi. Preoţimea era un aluat unitar, răspândit în întreg cuprinsul frământăturii româneşti din Ardeal, căreia-i inocula acelaşi spirit, aceleaşi aspiraţii. Prin preoţime se legau părţile risipite ale poporului ardelean într-o unitate, fiecare ştiind de celelalte şi dezvoltându-se astfel conştiinţa naţională. Poporul ardelean evolua astfel

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 2, 10 ian. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

prin preoţimea lui de la starea naturală de popor la cea de naţiune.

Astăzi, sub acest raport situaţia se prezintă schimbată şi e în mers spre schimbare tot mai mare. Astăzi un preot dintr-o eparhie se simte puţin străin faţă de unul din altă eparhie. Nu se mai înţeleg atât de uşor. Preocupările, ideile, aspiraţiile, amintirile, simpatiile le sunt deosebite, după cum sunt deosebiţi oamenii şi preocupările centrului propriu eparhial, de care astăzi un preot atârnă sufleteşte cu exclusivitate şi prea unilateral.

Nu e vorba, se înţelege, de deosebiri care ar contrazice dogma unităţii Bisericii. În credinţă, în cult, în organizaţia canonică, Biserica Ortodoxă e de-o impresionantă unitate în toată lumea. E vorba de micile, dar nenumăratele chestiuni de pastoraţie, de atitudine în faţa problemelor pe care le aduce fiecare zi pe scena actualităţii, este vorba de ansamblul multilateral şi în continuă transformare, al vieţii preoţeşti şi al vieţii poporului şi al raporturilor mereu schimbate între ele.

În această frământare neîntreruptă, în care preotul e un factor de extremă importanţă în îmbogăţirea şi precizarea sufletului românesc, preotul se conduce după îndrumările şi inspiraţiile ce le primeşte de la centrul eparhial fie pe cale administrativă, fie prin cărţi şi publicaţii periodice. Şi ce mare valoare n-ar avea ca în această lucrare de fiecare zi să vedem preoţimea gândind şi manifestându-se cât mai unitar!

S-ar putea obiecta că acţiunea de infiltrare a spiritului unitar în preoţime este astăzi de competenţa organelor centrale ale Bisericii Ortodoxe Române. Pentru a-şi da un temei şi mai serios, această obiecţie ar putea să ne facă reproşuri

de regionalism; ni s-ar putea spune că unitatea spirituală trebuie să se facă azi pe ţară, nu pe mitropolie.

Preîntâmpinăm această obiecţie mai întâi cu constatarea că bucureştenii nu fac actual nimic în această direcţie. La Bucureşti nu apare o foaie bisericească utilă pentru viaţa şi atitudinea de fiecare zi a preotului.

În al doilea rând, aici nu e vorba de o izolare a mitropoliei faţă de orice bună inspiraţie ce vine dinafara ei şi faţă de acţiunile care trebuie duse în comun. Dar nu e mai puţin adevărat că în cadrul unităţilor mai extinse sunt fireşti şi necesare unităţi mai restrânse, mai locale. În cadrul Patriarhiei Române fiinţează mitropoliile ca nişte unităţi structurale mai intime, cu tradiţii de viaţă spirituală specifice, datorită în mare parte specificului provinciei sau poporului pe seama căruia fiinţează.

Nu s-ar putea spune că mitropolia Ardealului este numai o realitate formală, istorică, fără o bază a existenţei sale în specificul Ardealului, care aduce în comunitatea românească o notă sufletească proprie, determinată de geografia şi de istoria lui. Şi ar fi o greşeală să se creadă că specificul provinciilor se poate şterge. Sunt neamuri de veacuri unificate politic, fără ca părţile lor să fie complet identice.

În Ardeal sunt probleme deosebite, sunt o tradiţie bisericească şi o rezonanţă sufletească a poporului deosebite. Ardealul românesc este o unitate spirituală în cadrul unităţii româneşti. Preoţimea, cheagul vieţii româneşti din Ardeal, trebuie să se simtă mai mult decât în anii din urmă una în idei şi în faptele ce le are de îndeplinit.

Unitatea poporului nu o pot salva şi întări nici prefecţii, nici inginerii, nici chiar învăţătorii, ci numai preoţimea, aşa cum e cazul în orice comună, sau în orice suburbie.

Iată pentru ce am dori ca preoţimea întreagă să citească foaia care apare în centrul mitropoliei ardelene şi iată pentru ce sperăm că ierarhia ardeleană va găsi şi alte mijloace pentru intensificarea circulaţiei spirituale în cadrul mitropoliei.

Odiseea unei Pastorale*

Semnalând *Pastorala* pe care a adresat-o episcopatul român din cealaltă strană clerului şi poporului uniat, nu putem să nu ne exprimăm bucuria că la acţiunea pornită de către episcopatul ortodox împotriva comunismului s-a alăturat şi Biserica fraţilor uniaţi. Lupta împotriva acestui duşman comun al credinţei şi al neamului trebuie dusă solidar, în primul rând de marile şi veneratele instituţii de temelie ale vieţii româneşti, cu tot aparatul lor de propagandă, cu toată forţa lor spirituală şi divină, cu nemuritoarea şi echilibrata lor învăţătură despre viaţa socială.

Nu vom avea ideea ciudată de-a supune unei analize minuţioase această Pastorală, cu scopul de a-i scoate în relief scăderile, aşa cum a făcut cu Pastorala de la Sibiu acel Morus de la *Farul Nou,* luat în apărare de românii uniaţi. Suntem conduşi de ideea că orice se face în această chestiune sincer şi cu suflet e o contribuţie de nedispreţuit pentru scăparea sufletelor de otrava ce vrea să se răspândească.

Am vrea numai să-i arătăm dlui Morus, de la Frollo citire, că Pastorala de la Blaj cuprinde şi ea anumite părţi pe care le-a criticat Domnia sa în Pastorala de la Sibiu şi nu

---

* *Telegraful Român,* an LXXXV, nr. 2, 10 ian. 1937, p. 2. Nesemnat.

cuprinde unele din acelea a căror pretinsă lipsă în Pastorala de la Sibiu nu a putut-o tolera Domnia Sa.

Dl Morus reproşa Pastoralei de la Sibiu îndemnul dat creştinismului, să divulge pe comunişti organelor publice („să-i arăţi paznicilor ordinei din statul nostru"), ca pe-o măsură:

> „nicidecum potrivită în gura şi la îndemâna clerului (nu era vorba numai de cler, viclene Morus! ci mai ales de popor), pentru că în cele din urmă ea înseamnă dezertare şi o trădare a Sfintei Cruci, lăsată în baza jandarmului cu baionetă".

Or, iată că *dezertarea* şi *trădarea* aceasta a Sfintei Cruci o cere şi episcopatul uniat prin cuvintele:

> „Să dăm mână de ajutor statului şi guvernelor noastre să se descopere focarele de revoltă, de insurecţie incendiară, păzind astfel patrimoniul cel mai scump ce-l avem: civilizaţia creştină. În felul acesta vom binemerita de la patrie şi de la Domnul nostru Iisus Hristos etc".

Îndemnul acesta e drept că e dat în versiunea originală a Pastoralei de la Blaj în acelaşi limbaj greoi şi impropriu în care e ţinut textul întreg. Cum să ajute un credincios din cutare cătun guvernului în formă directă? Preasfinţitul Rusu de la Baia Mare sesizând şi în această fază greutatea cu care se poate înţelege, a dat-o pe româneşte, spunând în versiunea Preasfinţiei Sale:

> „Să fim deci cu toţii de veghe, să ajutăm cu dragă inimă autorităţile civile, care caută să descopere cuiburile de bolşevici, contribuind astfel la păstrarea neştirbită a moştenirii sfinte [...]".

Deci, exact ca în Pastorala ortodoxă. Nu o critici, dle Morus? Nu o va critica dl Morus. Va şti şi dânsul – doar nu va fi chiar din Utopia – că datoria creştinului, conformă şi poruncii, este să ajute la menţinerea rânduielii în Stat, divulgând pe cei ce seamănă dezordine. Dacă a criticat acest lucru în Pastorala de la Sibiu, a făcut-o ca să spună un contra atunci când vorbeşte cineva de care nu-i place.

Dl Morus mai reproşa Pastoralei de la Sibiu că

> „nu precizează nici pe departe punctul de vedere al Bisericii creştine în materie de naţionalism, familie şi proprietate".

Îl rugăm pe dl Morus să ne arate acest punct de vedere *precis* în Pastorala de la Blaj. Ei bine, nu se aminteşte în această Pastorală niciodată cuvântul sau ideea de *neam*. Nu ne îndoim că aceasta este doctrina *precisă* a catolicismului despre naţionalism şi suntem siguri că ea îl satisface perfect pe dl Morus, care, la fel, nu vorbeşte în critica sa de neamul românesc, ci de *poporul creştin*. Într-adevăr se vorbeşte în Pastorala de la Blaj de apărarea civilizaţiei creştine şi, o dată sau de două ori, de patrie (de patrie vorbesc şi evreii!), dar de neam, deloc. Se vede că această omisiune sistematică l-a jenat chiar şi pe episcopul Rusu şi de aceea a introdus în versiunea Preasfinţiei Sale într-un loc cuvântul *neam*, iar într-altul pe cel de *români*.

Pastorala de la Sibiu s-a adresat sentimentului naţional al poporului, atât pentru că o inspira doctrina ortodoxă, cât şi pentru că nu vrea să nege faptul că astăzi o puternică forţă care luptă cu succes împotriva comunismului internaţional este sentimentul naţional. Catolicismul însă, fiind tot aşa de

internaţional ca şi Francmasoneria – de aici alianţa recentă şi oficioasă cu ea –, ca şi comunismul, nu putea să opună în acest punct nimic comunismului.

Dl Morus dădea ca exemplu în critica sa enciclicele sociale ale papilor Leon XIII şi Pius XI, spunând că e inutil să se adreseze poporului o Pastorală care nu-l învaţă aşa de temeinic şi pe larg ca acelea în chestiunile sociale. Judecând astfel, dl Morus ar putea declara inutilă şi Pastorala de la Blaj. Poate că temându-se de dl Morus, episcopatul uniat, în Pastorala ce-a dat-o, n-a spus aproape niciun rând propriu, ci, vrând să fie *doct*, cu orice preţ şi în orice împrejurări, a înnădit-o toată din citate lungi, traduse greoi, încâlcit, în fraze kilometrice, de-o topică confuză şi în cuvinte din manualele scolastice, făcând ceva absolut neinteligibil nu numai pentru popor, dar chiar şi pentru intelectuali, deşi lucrurile ce se spun nu sunt cine ştie ce filosofii.

I se vorbeşte poporului, ca unor studenţi de la un seminar de sociologie, despre ziarul *Arbeiter Zeitung* (cu care începe Pastorala), despre Marx, Leibknecht, Vollmar şi despre operele lor cu titlu nemţesc, de parcă ar fi nişte vecini cu care stau sătenii noştri toată ziua de vorbă la pârleaz.

Iată cum sunt introduşi aceştia la cuvânt: „Să fie adevărat ceea ce spune Vollmar[1]?", „derivă doar de la *Bebel*, cunoscuta frază [...]", „este arhicunoscută şi fraza lui Carl Marx[2] [...]", „şi e cunoscută şi fraza lui Liebknecht (Volkstaat 1875)" etc.

---

[1] Albert Maria WEISS, Lazare COLLIN, *Apologie du christianisme*, Paris-Lyon, vol. VII, pp. 100-104.

[2] Anton KLOTZ, *Soziale und kulturelle Probleme der Zeit. Dokumente und Materialsammlung*, Neue Folge. Ibk., Tyrolia, 1932, p. 119.

Şi mai nefericită este Pastorala aceasta întrucât, dând excesiv de multe expresii scurte, tăioase, ce se imprimă uşor minţii, din cele ce spun comuniştii contra creştinismului, combaterea lor e făcută cu fraze obscure, lungi, absolut neinteligibile, luate din două enciclice ale papilor Leon XIII şi Pius XI şi dintr-una a episcopatului belgian. Dacă ar fi să judecăm valoarea mult lăudatelor enciclice papale după pasajele ce ni se dau în Pastorală, ar trebui să ne facem o idee deplorabilă despre ele. Nu le criticăm noi, ci le critică Preasfinţitul Rusu, care a redat din aceste pasaje mai mult de jumătate, restul transformându-se cu totul. Şi-a dat seama că sunt fie nepotrivite pentru împrejurările de la noi, fie inutile, fie neinteligibile. Altfel spus, când s-a făcut o încercare de a se *lumina* poporul românesc cu *înţelepciunea* faimoaselor enciclice, însuşi un episcop uniat le-a găsit imposibile pentru această funcţie. Ce mai zici domnule Morus?

De altfel, toată Pastorala de la Blaj a avut această tristă soartă. (Noi nu o criticăm, ci întrebăm anumite lucruri pe dl Morus şi încercăm să înţelegem soarta tristă a acestei Pastorale.) Rând de rând a fost transformată de Preasfinţia Sa Rusu. Cuvintele pedante au fost date pe româneşte (anihilat = desfiinţat; viaţă mortificată = viaţă de jertfire; aberaţie = scornitură; stigmatizarea exceselor = înfierarea lipsei de grijă; o filipică am zice vehementă = o înfruntare mai aspră; enciclica imortală = nemuritoarea carte de învăţătură; este neonorabil şi nedemn = este necinstit; cu insistenţă = cu dinadinsul; seduceri = ispite; proletariat agricol = muncitori de pământ etc.) Numele corifeilor comunişti sunt puse în paranteză, numele de gazete şi de opere omise. Dar, cum am amintit, sunt omise sau transformate pasaje mari din citatele luate din enciclice, precum şi puţinele rânduri proprii ale episcopatului

uniat. Cu creionul roşu al celui mai nemilos dascăl a tăiat, a şters, a făcut prăpăd toată Pastorala de la Blaj, punând un mare şi mânios *insuficient* pe această compoziţie cleioasă, din care episcopul Rusu a văzut că nu se poate înţelege nimic.

Să dăm câteva pasaje omise de Preasfinţitul Rusu? Nu ştim pe care să-l alegem mai întâi.

Întâi, unul din enciclica *Quadragesimo anno* a lui Pius XI:

> „cele hotărâte prin lege pentru favorizarea câştigurilor federalizate, pe când împărţeau responsabilitatea şi restrângeau primejdia de-a face negustorie, au dat prilej la cele mai mari abuzuri. Se poate vedea că datoria de responsabilitate, aşa de slăbită în chipul acesta, nu mai face aproape nicio impresie".

Şi acum, o frază de-a episcopatului omisă de Preasfinţia Sa Rusu. Ea poate servi ca mostră de felul în care vorbeşte Pastorala poporului uniat:

> „Şi cel ce crede că din materie şi mişcarea ei, din evoluţia tehnică, din puterile de producţie derivă conform concepţiei materialiste a lumii tot ce este spiritual: ştiinţa şi arta, religia şi morala, ca o uriaşă suprastructură a ei, acela nu poate decât să ajungă în chip logic la negarea creştinismului etc".

Suntem siguri: credincioşii s-au lămurit butuc.

Ce tristă impresie face un intelectual dezrădăcinat, care nu mai ştie să stea de vorbă cu poporul său. Ai sentimentul puternic al inutilităţii existenţei şi muncii sale. Dar sentimentul acesta e de-o mie de ori mai trist când e provocat de părinţii cei mai înalţi ai unei Biserici, a cărei misiune doar aceasta este: să lumineze şi să mângâie poporul.

† Pr. Ioan Brânzea*

Vestea încetării din viaţă a tânărului şi însufleţitului profesor preot Ioan Brânzea ne-a venit duminică, lăsându-ne înmărmuriţi. Nu ştiam că e bolnav, îl ştiam în floarea vârstei celor 32 de ani, ne-am fi aşteptat la orice, numai la această lovitură nu.

Biserica noastră pierde în el un apostol neobosit al cuvântului dumnezeiesc răspândit cu elan, cu dragoste, cu un entuziasm admirabil, aproape naiv. Liceul „Andrei Şaguna" e părăsit de catehetul prieten al copiilor, animator al adolescenţilor în direcţiile sfinte ale vieţii. Viaţa liturgică braşoveană pierde pe dirigintele nostru de coruri, care începea să se lanseze promiţător în regiunile de azur ale inspiraţiilor şi compoziţiilor originale. În sfârşit familia, prietenii, colegii şi toţi cei ce l-au cunoscut rămân fără apropierea unui suflet ales, încălzit de cea mai sinceră şi jertfelnică dragoste.

Era reconfortant să stai în preajma lui, să-ţi vorbească având o convingere de copil şi cu belşug de cuvinte despre misiunea sfântă a preoţiei, despre planurile sale misionare. Optimismul lui, neproblematizat de nicio ezitare, de nicio îndoială, nu vedea piedici, nu vedea decât ca binecuvântate prilejuri de biruinţe sigure întunecimile şi adversităţile vieţii.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 2, 10 ian. 1937, p. 4. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

Emana din făptura lui o forţă care îmbrăca în trandafiriu realităţile nu numai pentru el, ci şi pentru cei cu care stătea de vorbă. Aşa cum o floare, cu toată gingăşia şi distincţia ei, şi fără nicio încordare, răspândeşte în juru-i un parfum care face viaţa frumoasă.

N-aş fi putut crede că sub spontaneitatea aceasta a vieţii optimiste pândeşte, gata să-şi arate forţa nimicitoare, agentul morţii.

Dumnezeu să odihnească sufletul curat, activ, de-o elementară credinţă a prietenului Brânzea, în corturile fericite, în câmpiile senine şi trandafirii ale drepţilor, care i se potrivesc atât de minunat.

Eroismul preoţesc*

Hotărât lucru, am păşit într-o zodie istorică în care nu se mai poate trăi fără eroism. Astăzi, dacă nu poţi trăi eroic, viaţa îţi devine un chin şi o ţesătură de complicaţii şi de contradicţii care te înfăşoară până la sugrumarea morală. Antitezele şi-au ascuţit atât de mult vârfurile şi se înfruntă atât de implacabil, încât a devenit foarte primejdios să te mai menţii printr-o savantă şi oportunistă echilibristică între amândouă sau în amândouă. Rişti serios să fii străpuns din două părţi, căzând între ele.

Înainte toată lumea trăia pe un plan de compromis între antiteze. Necredinţa nu era în totul necredinţă sau suporta alături de ea şi credinţa. Credinţa, la rândul ei nu-ţi impunea numaidecât lupta aprigă pentru ea şi mărturisirea patetică a ei, nefiind asaltată atât de furibund de ateism. Puteai să fii şi din una, şi din alta câte puţin, sau să fii teoretic cu una, şi practic cu alta.

Astăzi concepţiile şi convingerile s-au ales din amestecul în care convieţuiau şi stau opuse în fronturi care se izbesc cu neîndurare.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 4, 24 ian. 1937, pp. 1-2. Semnat: *Pr. D. Stăniloae.*

Azi Antihristul comunist şi-a dezlănţuit toată lupta împotriva creştinismului. În Rusia şi în Spania duşmanii lui Iisus Hristos săvârşesc împotriva preoţilor şi a mărturisitorilor credinţei orori care întrec orice închipuire fantasmagorică. Şi cine ştie dacă nu se va încinge aceeaşi horă sinistră în toată lumea.

Care trebuie să fie între astfel de împrejurări atitudinea preotului? Să rămână, cu preţul de-a fi socotit ca un izolat şi retrograd, pe o poziţie intermediară, de compromis între antiteze? Cred că această atitudine nu mai este posibilă nici pentru preot. Mai întâi, ea este într-o incompatibilitate principială cu misiunea preoţească. Preotului nu i se permite în niciun timp să stea pe poziţii de compromis. Nici măcar în timpurile cele mai liniştite şi împăcate, de clasică mentalitate burgheză. Eroismul este o însuşire esenţială a misiunii lui. Dar nu e mai puţin adevărat că absenţa eroismului pastoral în vremuri liniştite, oricât ar constitui o vină personală, nu are consecinţe atât de păgubitoare pentru credinţa creştină. Într-o vreme ca a noastră însă, aceste consecinţe sunt de-a dreptul dezastruoase. Eroismului şi fanatismului necredinţei – da, există un eroism şi un fanatism satanic, ateu, inspirat şi animat de cel rău! – ce-i poţi opune decât eroismul superior al credinţei în realitatea şi în valorile spirituale?

Dar cum să fie eroismul preoţesc?

În general spus, să fie el, ca orice eroism, afirmarea fără frică, totală, fără reticenţe, în orice împrejurare, a credinţei creştine şi a idealurilor ei. Mărturisirea prin cuvânt deschis, dar şi prin întreaga purtare şi mai ales prin acţiune neobosită în favoarea credinţei. Eroismul preoţesc nu te lasă să asculţi pasiv ridiculizarea credinţei creştine, ci-ţi va porunci să-i iei apărarea cu toată priceperea şi – dacă ai de aceasta mai puţină – cu tot focul curat al convingerii care-ţi pogoară atunci pe Duhul Sfânt în suflet. Eroismul preoţesc nu te lasă să te ruşinezi de calitatea ta de preot – of! ce laş lucru e acesta! – şi să foloseşti semnele externe care mărturisesc această calitate a ta. Eroismul preoţesc îţi dă conştiinţa sfintei tale demnităţi de preot, te face într-un anumit sens mândru de ea, socotind-o superioară tuturor profesiilor omeneşti şi cu un rost inegalabil în viaţa omenirii. Dar tocmai de aceea eroismul preoţesc te face să păzeşti cu nobila gelozie prestigiul acestei demnităţi divine, atât în persoana proprie, necoborând-o la fapte, cuvinte şi atitudini care o compromit, cât şi în persoana altor fraţi întru preoţie, apărându-i când auzi că sunt bârfiţi.

Eroismul preoţesc este nebunia cea prea înţeleaptă pentru Hristos, socotindu-L pentru tine şi afirmându-L pentru toţi, fără răgaz, singura cale de mântuire din rele, singurul centru şi rost al existenţei. Eroismul preoţesc cere să trăieşti şi să afirmi patetic, deplin, exclusiv, până la ultima margine a puterilor şi a existenţei tale, cu riscul de a pierde imediat nu numai averea, ci şi viaţa, teza pentru care te-ai decis: pe Hristos.

Eroismul preoţesc implică ambiţia sfântă de-a face prin tine pe Hristos venerat, dorit, iubit de oameni, de a te sfinţi pe tine, prin Hristos, pentru a-L reflecta pe Hristos.

După gradul, după pasiunea cu care îţi iubeşti şi-ţi afirmi teza, eroismul preoţesc este ca oricare alt eroism. Dar mai mult decât oricare altul, eroismul preoţesc este străbătut de nobleţe în maniera sa şi de-o infinită dragoste de om. Are şi el în vedere biruinţa asupra tezei adversare şi se află în plină tensiune de luptă, dar nu foloseşte niciun mijloc incompatibil cu nobleţea spirituală şi cu dragostea, care nu

descurajează, faţă de om. Loveşte şi preotul în poziţia adversară prin afirmare şi prin combatere, dar fără ură pentru adversar. În opoziţie ireductibilă şi în luptă decisă cu teza contrară, cel ce-o reprezintă trebuie să vadă totuşi că loviturile tale sunt loviturile spiritului adevărului şi sunt însoţite de cea mai mare iubire faţă de el. Chiar când el te urăşte de moarte şi când te loveşte brutal, cu mijloacele cele mai puţin omenoase, tu, preot, nu-ţi lăsa sufletul infectat de patima urii, ci luptă-te să-ţi păstrezi, în Iisus Hristos, seninătatea şi credinţa în biruinţa tezei tale. Loveşte pe tatăl minciunii cu sabia adevărului, afirmă-ţi fără frică, dar liniştit, neclintit şi demn, fără vulgaritate, poziţia ta. Adversarul trebuie să te simtă superior.

De eroism şi de luptă ţin esenţial suferinţa şi martiriul. Cine se teme de ele nu poate fi erou şi fuge de luptă. În epoca burgheză, apusă precum se vede, lumea se dezobişnuise a se mai gândi la moarte, se temea de ea, trăia într-un orizont spiritual la a cărui margine nu se vedea – pentru că omenirea aşezase un paravan – misterioasa moarte care te înspăimântă. Azi, omul s-a învăţat să privească spre moarte, să conteze cu ea, să nu se mai teamă de această graniţă sigură a vieţii. Mi se pare că vremea noastră cere tot mai mult şi preotului să fie pregătit şi pentru această eventualitate.

Istoria intră, iubiţi fraţi întru Hristos, într-o fază eroică. Dumnezeu ne cere în sfârşit iarăşi, şi poate mai mult ca totdeauna, mai ales nouă, să fim la înălţimea timpului. Să nu lăsăm cererea lui Dumnezeu fără răspunsul nostru pozitiv.

Martiri pentru Hristos*

Moartea eroică a lui Ioan I. Moţa şi a lui Vasile Marin a răscolit până în adâncuri sufletul ţării întregi, care de o săptămână vibrează zguduită, purificată, înălţată peste pământescul banal în regiunile sublimului.

Când toţi credeam că s-a stins din omenire pasiunea pentru ideal, capacitatea de eroism, spiritul de jertfă şi mai ales dragostea şi înţelegerea pentru Hristos, jertfa eroică a celor doi tineri ne-a descoperit fulgerător în inimile lor şi, cu siguranţă, în inimile multor sute de tineri – şi de aici înainte în a tot mai multora –, comori uriaşe de strălucitoare lumină şi putere dumnezeiască.

De-acum o nouă epocă se deschide în istoria românească.

Scara de lumină, de jertfă, de sfântă îndrăzneală pentru idealul cel mai nobil şi mai roditor care este Hristos, scară pe care ne-au arătat cei doi martiri ce frumos e să te înalţi cu aripi şi cu suflet de înger spre cerul iarăşi deschis pentru noi – va trezi în neamul nostru puteri nebănuite de sfânt idealism, de nemuritoare fapte, în faţa cărora se va topi ca ceara meschinăria vieţii noastre de până acum.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 4, 24 ian. 1937, p. 2. Semnat: *DS*.

Tinerii Moţa şi Marin sunt de-acum nume de foc luminător şi dogoritor în istoria mândriei româneşti şi a Bisericii Ortodoxe Române, ai cărei martiri sunt. Ei ne-au ridicat prestigiul – grav compromis de politicianismul postbelic – în faţa străinătăţii.

Nu putem să nu încrestăm că unul dintre ei este fiul unui protopop al nostru, al marelui apostol şi mărturisitor al libertăţii româneşti. Biserica Ortodoxă a arătat încă o dată în Ardeal, aşa cum a arătat în figurile lui Horia, Cloşca, Crişan, Avram Iancu, în ce spirit îşi creşte fiii. Ion I. Moţa este cea mai mare jertfă ce-ar fi putut-o da neamul şi Biserica noastră din rândul generaţiei tinere. Dar se vede că sublimul şi rodnicia unei jertfe sunt condiţionate de mărimea ei.

Îndureraţi dar mândri, loviţi greu dar tocmai de aceea cu şi mai mari nădejdi, glorificăm numele martirilor Ion I. Moţa şi Vasile Marin.

Pentru un cotidian creştin*

Trăim într-un timp când concepţia creştină de viaţă e socotită drept ceea ce este ea în realitate: semnul care împarte lumea în două, pentru şi contra ei. Creştinismul stă azi în centrul luptei pentru aşezarea de mâine a vieţii omeneşti. Precum o partidă vrea să întemeieze istoria viitoare a omenirii pe forţele spirituale ale creştinismului, cealaltă îşi face problemă de viaţă şi de moarte din a lichida creştinismul din viaţa omenească. Toate puterile omeneşti sunt azi angajate, de forţe mai presus de ele, în lupta universală în jurul lui Hristos. A mai sta azi indiferent înseamnă a nu te opune asaltului lui antihrist, înseamnă a ajuta pe duşmanii lui Hristos.

La noi în ţară se dă aceeaşi luptă, care devine tot mai radicală pe zi ce trece. Niciodată n-am avut poate în ţară o afirmare atât de ferventă a lui Hristos din partea celor ce cred în El, şi niciodată nu s-a pomenit în cercuri largi o negare atât de exclusivă a lui Hristos. Am putea spune, având în vedere pe cei ce cred, că numai cu Hristos se poate însănătoşi temeinic viaţa neamului şi a statului nostru, că niciodată n-a fost în ţară la noi o mai mare sete de-a cunoaşte pe

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 5, 31 ian. 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

Hristos şi de-a se afirma concepţia ce derivă din Persoana Lui divino-umană, cum este astăzi.

Dar tocmai de aceea, niciodată nu i s-a impus Bisericii o sarcină mai mare de-a răspunde acestei dorinţe, ca astăzi.

Biserica noastră nu mai poate rămâne simplu privitoare la lupta de-o uriaşă încordare ce se dă în jurul concepţiei creştine. Ea trebuie să intervină hotărâtor şi decisiv în favoarea lui Hristos şi împotriva adversarilor Lui. Pe de o parte trebuie să-L facă cât mai cunoscut celor ce doresc să-L cunoască, pe de alta, să lovească cu sabia adevărului creştin în eroarea adversară, alungând cu lumina ei întunericul răspândit în suflete de tatăl întunericului. Stat creştin sau stat ateu, societatea întemeiată exclusiv pe bazele materialismului! Aceasta este alternativa în jurul căreia se dă lupta cu condeiul, cu graiul, cu jertfa propriei vieţi. Biserica trebuie să arunce în talerul părţii sănătoase a alternativei toată forţa ei de propagandă, de luminare şi de jertfă.

Ce face azi Biserica noastră pentru a limpezi aspectele unui stat creştin, ale unei societăţi moderne întemeiate pe baze creştine? Ce face ea pentru a încălzi sufletele pentru un astfel de ideal? Se face poate câte ceva individual, local, prin colţuri răsfirate. Dar opera aceasta trebuie făcută pentru ansamblul ţării, dintr-un focar ale cărui raze să se răspândească pe tot întinsul sufletesc al neamului. Căci din centru, cu răspândire în întreaga ţară, se duce şi lupta de stricare a neamului prin inocularea demagogică a tuturor pornirilor materialiste şi anarhice. Orice partid politic, tot atâtea şcoli de degradare a neamului, îşi susţine propaganda unitar şi universal, pe întreaga ţară, prin aceleaşi organe de publicitate, prin aceiaşi oratori.

Astăzi viaţa întregii ţări se strânge spre centru şi e influenţată de la centru. Biserica încă trebuie să ţină seama de acest fenomen. Pe lângă opera ce-o îndeplineşte zi de zi în fiecare sat prin preoţii instruiţi de centrele eparhiale, ea trebuie să-şi însuşească şi acel puternic instrument modern de misiune, care ajunge în fiecare casă de intelectual, lucrând zi de zi asupra sufletului lui, adică ziarul cotidian, mare şi impunător. Ce dă Biserica astăzi intelectualilor noştri, acestor agenţi care transmit poporului ideile curente din centrul ţării, frământându-i sufletul potrivit lor? Cine se îngrijeşte de sufletul lor şi, implicit, de sufletul poporului care, copleşit de atâtea idei deosebite ce-i vin de la intelectuali, nu mai poate avea tăria să reţină ceea ce-i dă preotul în predică?

Intelectualii trebuie să simtă şi ei cu un ceas mai devreme bolta părintească a Bisericii, întinzându-se cu grijă şi cu înţelegere şi asupra lor. Şi evident că ziarul cotidian este cel mai efectiv instrument misionar modern pentru această pătură socială. Cartea e citită numai de unii şi are o mulţime de inconveniente. Slujba divină e neînţeleasă de mulţi dintre ei, iar predica, întocmită cum dă Dumnezeu de un preot care rar se întâlneşte să fie deosebit de înzestrat, e şi ea un lucru rar şi un crâmpei pierdut în marea problemelor ce se pun sufletului de vremurile noastre frământate.

Ziarul însă, dacă e bogat în informaţii şi scris cu talent, e citit de orice intelectual – până şi de cel mai modest –, e zilnic în casa lui, nu-i cere oboseală şi timp prea mult şi îi furnizează concepţia creştină, pe nesimţite, în cuvinte înţelese şi în legătură cu problemele la ordinea zilei, care îl preocupă şi în sine luate.

Sigur că acest ziar n-are să fie un ziar bisericesc sau teologic, adică un ziar care tratează numai probleme bisericeşti,

sau prea multe din acestea. El are să fie un ziar creştin ortodox, scrutând evenimentele vieţii noastre politice, sociale, economice, culturale, într-un spirit general creştin.

Un ziar scris cu talentul şi cu nervul cu care era scris neuitatul *Calendar* al dlui Nichifor Crainic.

Sarcina aceasta trebuie să şi-o ia cât mai curând organele centrale ale Bisericii. Ele trebuie să aibă curajul de-a privi în ansamblu viaţa şi de-a interveni în miezul ei, luând în piept problema cea mare a încreştinării ţării prin mijloace impunătoare, adecvate.

Preocupările mici, locale, periferice să le lase pe seama eparhiilor şi să se măsoare cu izvorul cel mare al râului, lucrând ca o putere respectabilă prin acte masive, care să se facă resimţite în valuri largi ce cuprind ţara întreagă.

Încă o dată o spunem: opera aceasta e de competenţa organelor bisericeşti din capitală. Dar dacă mai întârzie de la împlinirea acestei imperioase datorii, să nu se supere dacă vom porni-o într-o bună zi noi, cei de la Sibiu, deşi ştim că aici lucrul e de-o mie de ori mai greu ca în capitală.

Un eveniment epocal*

În ultima vreme discuţiile privitoare la atitudinea preoţimii în mijlocul vieţii româneşti, atât de frământată de pasiunile politice, luaseră un caracter acut şi ameninţau să nu-şi mai găsească sfârşit. Ele erau întreţinute din cercuri interesate, dornice să nu-şi mai vadă acţiunea propagandistică asupra poporului, împiedicată de prezenţa incomodă a preotului, care are şi el un punct de vedere derivat din concepţia creştin-ortodoxă. Preotul să facă bine să dispară de pe arena vieţii publice româneşti, spuneau aceste cercuri. El să se închidă în altar şi să se roage. Sau, dacă vrea totuşi să fie prezent în mijlocul vieţii, apoi să uite de calitatea sa de preot, de reprezentant al unei instituţii care are o doctrină integrală despre viaţă; să fie prezent ca simplu membru al unui partid politic, ca simplu cetăţean, într-o calitate cu totul nebisericească, laică.

Discuţiilor şi pretenţiilor acestora de secularizare a vieţii publice le-a pus capăt Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu un curaj şi cu o demnitate de-o înălţime într-adevăr neajunsă de vreun for pur omenesc. Într-un

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 13, 28 mart. 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

Comunicat, ale cărui uimitoare însuşiri de limpezime, de înţelepciune, de fermitate şi calm nu vor putea fi niciodată îndeajuns de admirate, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fixat în linii simple, din care nu va trebui să fie retractată niciodată nici o iotă şi la care nu s-ar putea adăuga nimic în plus pentru a-l lăsa în albia lui de adevăr neclătinat, dreptul ei de-a acţiona în mijlocul vieţii publice şi un program minimal, etic, social şi politic, pe care niciun partid politic din România nu-l va putea refuza făţiş atâta timp cât va mai avea puţină ruşine.

E prima dată când Biserica Ortodoxă îşi afirmă categoric, în punctele unui program general dar complet, dreptul ei de-a învăţa, de-a sfătui, de-a arăta neamului românesc linia pe care are să meargă în calitatea lui de colectivitate naţională. E prima dată când Biserica, departe de-a se mulţumi cu păstorirea individului înfăşurat în micile lui interese şi împrejurări individuale, se ridică pe culmea de unde priveşte neamul ca un întreg şi-i spintecă, cu deget de lumină, prin negurile problemelor politice linia destinului său.

Prea se învăţaseră toţi marii şi micii *şefi* de turme electorale să trateze Biserica drept un şters departament supus orgolioasei lor puteri, manipulat după bunul lor plac şi dăscălit de la înălţimea infailibilei lor libere cugetări. Era timpul suprem ca Biserica să-şi arate, printr-o demnă şi calmă ridicare în picioare, înălţimea ei superbă, de învăţătoare a tuturor, *inclusiv a partidelor politice.* Biserica este singura mamă şi singura învăţătoare adevărată a neamului românesc; niciun partid nu se poate compara cu ea în dragostea, în capacitatea de jertfă dovedită în toată istoria, în claritatea ţintelor, în eficacitatea mijloacelor ce le poate pune la dispoziţia neamului românesc pentru a se ferici.

„Să dispară ea de pe arena vieţii publice ca inutilă, ca anacronică?"

Haida de! Ce vorbă caraghioasă de pitici prezumţioşi. Să dispară atunci soarele, pentru că a apărut lumina electrică? Ar putea dispărea de o mie de ori mai uşor toate partidele politice, fără ca neamul românesc să se resimtă prea grav.

Dar Biserica nu cere aceasta. Oamenii pot da ajutor neamului din care fac parte în diferite forme şi pe diferite căi. Una este şi aceea a grupării în partide politice. Dar aceste partide politice numai atunci vor putea face ceva serios şi cu adevărat folositor pentru neam, când vor păstra în spiritul, în acţiunea şi în metodele lor de lucru un minimum din spiritul Bisericii, din învăţătura creştină. Ele se pot deosebi în tehnica valorificării economice a bogăţiilor ţării, în mijloacele de stimulare a energiilor individuale, în politica alianţelor, în accentuarea anumitor preocupări, dar toate trebuie să aibă la bază programul etic şi social minimal fixat în *comunicatul* Sfântului Sinod. Nu numai că Biserica nu trebuie să dispară din mijlocul vieţii publice, ci şi partidele sunt datoare să ţină legătura cu Biserica şi cu doctrina ei dacă vor să fie folositoare neamului. În orice caz, indiferent de ce vor face partidele, Biserica, fără a se constitui în partid, îşi impune datoria să militeze pentru doctrina fixată în *comunicat,* ca toată societatea românească să şi-o însuşească.

Sunt cinci puncte pe care Biserica le vrea însuşite de toate partidele româneşti ca program minimal, şi pentru care Biserica Ortodoxă este îndatorată să militeze, peste partide, şi, atunci când vreun partid nu-şi însuşeşte vreunul din ele, împotriva lor. Acestea sunt: *Dumnezeu* (ca punct de program în conducerea politică a statului, nu ca realitate cău-

tată în rugăciune), *neamul, virtuţile creştine, armonia şi solidaritatea între toţi fiii neamului, îngrădirea puterii străinilor, ca să nu primejduiască existenţa românismului.* Un al şaselea punct exprimă negativ ceea ce exprimă pozitiv acestea cinci: combaterea comunismului ateu, antinaţional, antietic, inspirat de lupta de clasă.

Dar aceste puncte sunt exprimate în propoziţii care concentrează într-o formă lapidară, ca în tot atâtea inscripţii, adevăruri atât de adânci şi soluţii sociale atât de juste, încât ar merita să fie interpretate în sute de pagini. Bunăoară propoziţia: „Personalitatea care slujeşte, nu individul care se îmbogăţeşte este idealul creştin", cuprinde virtual toată etica creştină şi un program amplu de doctrină politică, singurul în stare să rezolve crizele sociale şi să aducă mărirea neamurilor pe pământ şi fericirea lor în cer.

Nu încape în cadrul acestui articol o astfel de interpretare, dar *comunicatul* Sfântului Sinod stă acum fixat, pentru toată istoria viitoare, ca un text pe care îl vor interpreta veacurile şi care va fi ca un stâlp de lumină pentru activitatea preoţimii în problemele politice.

Timp de post şi de pocăinţă*

Zilele unui an nu se scurg identice, într-o monotonie omorâtoare de suflet. Timpul n-ar mai avea atunci niciun sens, el nu ne-ar mai pune nicio problemă, nu ne-ar mai cere nicio hotărâre, niciun răspuns.

Precum se deosebesc în privinţa condiţiilor fizice, aşa e rânduit de-o lege mai înaltă să se deosebească şi sub aspectul spiritual. Dacă viaţa naturii e făcută să aibă trebuinţă de varietate, cu atât mai mult e necesară varietatea pentru spirit. Sufletul nu poate trăi deodată existenţa în toate dimensiunile şi pe toate feţele ei. El nu poate fi în acelaşi timp plin de zburdălnicia bucuriilor curate şi împovărat de gândurile grave ale unei meditaţii serioase, luminat de optimismul care e sigur de biruinţa finală a binelui şi umbrit de imensitatea prezenţă a răului, care nu va putea fi învins aşa de uşor. Dar nu se mulţumeşte nici cu trecerea continuă de la o stare la alta, de la o preocupare la alta. Aceasta produce superficialitate.

E necesar ca timpul să fie împărţit în răstimpuri mai mari, în care sufletul să se aplece cu stăruinţă asupra uneia

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 16, 18 april. 1937, p. 1. Semnat: *DS.*

din principalele fețe ale realității – aşa cum e luminată ea de credința creştină –, să se coboare până la fund într-una din regiunile interiorului său.

Foarte importante sunt în curgerea anului bisericesc – anul duhovnicesc – răstimpurile de post. Ele sunt răstimpuri care trezesc în sufletul nostru coarda seriozității. A seriozității nu față de alții, ci față de noi înşine. Sunt răstimpuri în care ni se impun stăruitor marile întrebări, în care ni se cere o răfuială serioasă cu noi înşine, sub privirea pătrunzătoare a lui Dumnezeu.

Un teolog celebru din zilele noastre scrie undeva că noi toți purtăm o mască, de nu ne cunoaştem adevărata noastră față, nu ne vedem aşa cum suntem. Purtăm această mască fără să ne dăm seama, aşa încât nu mai ştim că noi suntem altfel de cum ne comportăm în fiecare zi. Realitatea aceasta pe care n-o vedem, de care habar n-avem în viața curentă, e întinăciunea noastră în păcat până peste cap. Numai când ne vedem această întinăciune, această urâciune morală, această micime sistematică, vedem şi pe Dumnezeu. Pentru că pe Dumnezeu nu-L putem vedea cât timp purtăm mască. Şi, viceversa, numai când vedem pe Dumnezeu, ne vedem şi adevăratul nostru chip actual. La apropierea lui Dumnezeu, la privirea Lui – pe care trebuie s-o cerşim cu ardoare –, cade masca jos.

Tocmai pentru această operă de demascare a noastră a fixat Biserica timpurile de post şi pocăință, dintre care cel mai însemnat e Postul Paştilor. Dacă nu vom fi la sfârşitul acestui post în clar cu nimicnicia şi nevrednicia noastră, nu vom putea aprecia îndestulător mărimea şi necesitatea mântuirii pe care ne-o aduce Fiul lui Dumnezeu prin Crucea şi Învierea Sa. Dacă vom mai păstra până atunci o urmă de încredere în bunătatea noastră imanentă şi în capacitatea noastră intrinsecă de-a ne mântui, un orgoliu care ne împiedică de-a aştepta totul de la Dumnezeu, aceasta va însemna că nu ne-am cunoscut îndeajuns, n-am înlăturat masca de pe ființa noastră reală, şi deci nu vom vedea pe Domnul şi nici El nu Se va uita la noi. Crucea de pe Golgota nu va avea pentru noi nicio valoare şi niciun sens decât cea a oricărui alt eveniment istoric-natural, iar Învierea va fi socotită de noi o iluzie. Marile realități vor rămâne astupate pentru nişte ochi obişnuiți să vadă numai natural, pentru o inimă şi pentru o minte învăluite în scoarța vârtoasă a naturalismului şi a istorismului cu totul imanent, pentru un suflet căruia îi e uşor să filosofeze, adică să explice totul în înlănțuire cu premizele rațiunii şi ale naturii, dar nu să creadă, adică să accepte ceea ce nu se deduce şi nu provine din natură şi rațiune: mântuirea prin Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu devenit om.

Fără descurajarea în fața neputințelor noastre, fără tristețea adâncă în fața decăderii noastre morale, nu ne putem înălța la bucuria darului dumnezeiesc ce ni se dă prin Crucea de pe Golgota şi ni se face cunoscut prin Învierea cea de-a treia zi. Fără a omorî în noi pe omul învârtoşat, orgolios, natural, *sufletesc*, nu va putea prinde vlagă în noi omul cel ascuns, înăbuşit, duhovnicesc. Prin post Biserica ne recomandă asceza, ca metodă auxiliară a pocăinței. El are două faze: la început e grija de-a nu ne lăsa stăpâniți, copleşiți de pofte materiale (şi spirituale); dar el nu e perfect până nu devine uitare de aceste pofte; de la grija de-a nu mânca bucate gustoase şi multe, el trebuie să progreseze la uitarea lor. Numai atunci omul şi-a câştigat libertatea cu adevărat; numai atunci, dezrobit de cele materiale, îşi poate contempla serios chipul făcut din adâncuri prea puțin limpezi.

Prin post se realizează pentru om ceva analog cu înlăturarea unor zgomote care te împiedică să auzi mai clar sunetul unui obiect de preţ pe care voiai să-l cunoşti. Prin post scoţi din casa propriei tale fiinţe fumul care te împiedică să vezi starea adevărată din interiorul ei, stare care nu te prea încântă, sau te încântă şi mai puţin după ce o vezi cum e. Iar pocăinţa e tristeţea care creşte pe măsură ce, prin înlăturarea fumului, vezi tot mai clar marea dezordine din casa ta. Pocăinţa nu trebuie să scadă cu înaintarea în post. Dimpotrivă, ea trebuie să meargă crescând, pentru că privirea îţi pătrunde tot mai adânc în fiinţa ta şi murdăria din ea îţi apare tot mai grozavă. În ultimele zile ale postului – de la suirea pe cruce a Fiului lui Dumnezeu – ea trebuie să ajungă la propoziţiile infinite, care singure ne fac să înţelegem de ce-a fost nevoie aşa de mare de jertfă de ispăşire pentru noi şi, prin urmare, singure ne fac să ne cutremurăm în faţa infinitei iubiri a lui Dumnezeu care, deşi atât de păcătoşi, nu ne-a lăsat pierzării.

Pocăinţa, tristeţea, obsesia păcătoşeniei noastre trebuie să-şi mărească chinul la suprema tensiune, până în momentul în care izbucneşte în lung şi în lat vestea: Hristos a înviat! căci cu cât va fi mai mare durerea noastră până în acel moment, cu atât şi bucuria care va năvăli în făptura noastră va putea fi mai copleşitoare. Din plânsul durerii şi al pocăinţei, să trecem de-a dreptul în plânsul bucuriei, din cel mai adânc punct al tristeţii, în cel mai înalt punct al bucuriei. Numai prin saltul acesta descriem cu sufletul o paralelă întrucâtva corespunzătoare uriaşelor evenimente obiective din istoria mântuirii. Să ne încordăm deci şi mai mult în rugăciune, în post şi în pocăinţă, căci marile clipe, care depăşesc infinit tot ce e natură şi istorie pur omenească, se apropie.

Crucea de pe Golgota*

Nu orice durere e o cruce. Şi la drept vorbind durerea niciunui om nu e o cruce. Există numai o singură Cruce care are din plin şi prin sine acest sens şi această valoare: Crucea de pe Golgota. Dacă pot fi numite uneori şi suferinţele unor oameni cruci (şi le numeşte chiar Sfânta Scriptură), ele primesc această calitate numai prin împărtăşire din Crucea de pe Golgota şi într-o măsură foarte nedeplină.

Să ne explicăm:

Mântuitorul Iisus Hristos S-a pogorât în chinurile şi în moartea Sa de pe Cruce până la punctul cel mai de jos al existenţei noastre omeneşti. Mişcarea de la Dumnezeu în jos, spre condiţia vieţii omeneşti, mişcare săvârşită din dragoste şi milă pentru noi, n-ar fi fost deplină dacă s-ar fi oprit înainte de-a ajunge la punctul extrem până la care sunt silite să se coboare toate fiinţele omeneşti – moartea cu chinurile premergătoare – sau, dacă-i vorba de moartea pe cruce, punctul până la care erau mânaţi destui dintre oameni. Rostul *pogorârii* Sale s-ar fi dezminţit dacă ar fi venit în chipul unui vlăstar împărătesc, gustând cât mai puţin

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 17, 25 april. 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

din mizeria omenească şi din umilinţele ei. El S-a coborât până unde se aflau cei mai nefericiţi dintre oameni, până la limita inferioară posibilă a vieţii omeneşti. Prin aceasta El S-a putut apropia de cei mai necăjiţi şi mai păcătoşi, ajutându-le să se ridice de acolo cu El. Lumina şi căldura a coborât până în cele mai întunecoase şi mai reci adâncimi ca să le schimbe.

El a venit să sufere toate pedepsele cu care a împovărat Dumnezeu neamul omenesc în urma căderii sale în păcat. El S-a făcut, ca unul dintre noi, supus întregii mânii dumnezeieşti ce apasă asupra lumii. Numai suferind pentru noi tot ce trebuie să sufere cel ce strică ordinea existenţei ne-a putut obţine de la Dumnezeu iertarea, împăcarea, mântuirea, fără ca să fie nesocotită această ordine care-şi are izvorul în însăşi voia lui Dumnezeu.

În patima şi moartea Mântuitorului se arată şi marea iubire a lui Dumnezeu către noi, dar şi sfinţenia voii Lui, imutabilitatea ordinii, care nu poate fi nesocotită şi bagatelizată. Iubirea lui Dumnezeu străbate prin mânia Lui, prin sfinţenia Lui, nedesfiinţând-o.

Întrucât Domnul nostru Iisus Hristos a suferit durerile extreme pe care e posibil să le suferim fiecare pe dreptate, El S-a coborât în locul în care ne aflăm noi. Crucea, ca suferinţă şi atâta tot, e situaţia în care ne aflăm noi toţi. Viaţa noastră de la naştere până la moarte – şi de aceasta avem parte toţi – este un lanţ nesfârşit de dureri, de griji, de suferinţe. Şi totuşi lanţul acesta de suferinţe nu poate fi numit cruce atâta timp cât atitudinea noastră faţă de ele e pur omenească. Putem să suportăm suferinţele cu resemnare, ele tot nu sunt o cruce dacă nu le vedem luminate de un sens care ne vorbeşte de Dumnezeu dacă nu vedem străbătând prin

ele faţa lui Dumnezeu, mâniată sau mângâietoare. Dacă nu le vedem pornite de la Dumnezeu, dacă n-au decât sensul fără sens al unor oarbe întâmplări ale naturii, resemnarea noastră cu ele poate fi numită acceptare orizontală a durerii şi a morţii.

Nu poate fi numită cruce suferinţa nici atunci când o cauţi, dar nu pentru a trece prin ea dincolo de imanenţa istoriei şi a naturii, ci pentru a face ca numele tău să trezească un ecou mai puternic în istorie pentru realizările ce le obţii pe seama omenirii. Şi atunci tot numai omenescul este prezent în suferinţă.

Mai puţin poate fi numită cruce suferinţa când te revolţi împotriva ei, când fugi de ea, când nu vrei să recunoşti că ea este *locul* nostru, este mediul existenţei noastre, aşa cum e apa pentru peşte.

Cruce e suferinţa numai atunci când te lipeşti de ea, cum S-a lipit Iisus Hristos pe crucea de pe Golgota, şi când în sufletul tău se prelinge din cer o rază care te ajută să vezi prin suferinţă pe Dumnezeu.

Suferinţa cu Dumnezeu în suflet, în gând, în credinţă, aceasta e cruce. Crucea e încrucişarea cerului cu pământul în suferinţă, iar această suferinţă este singurul mijloc mântuitor.

Suferinţa pământului în robie şi întuneric, neştiind şi neîntrebându-se de ce suferă sau întrebându-se şi negăsind răspunsul la Dumnezeu, e linie orizontală, care niciodată nu se poate ridica spre cer, ci se continuă fără sfârşit în monotonia înlănţuirii naturale.

Pământul ridicându-se revoltat de suferinţă, sau căutând-o orgolios de realizările ce le poate încresta prin ea, e o verticală care nu se poate ridica niciodată până la cer, rămânând tot singur.

Cerul e prezent numai acolo unde Se coboară El, făcând cruce cu singurătatea, cu monotonia şi disperarea pământului. Dar de această pogorâre a cerului pentru a se face părtaş şi prieten cu pământul în suferinţa lui, ştim numai din crucea de pe Golgota. Suferinţa şi-a căpătat de atunci un sens. Şi numai când acceptăm acest sens, când suferinţa noastră se lasă luminată de sensul Crucii de pe Golgota e şi ea prin relaţie, prin împărtăşire cu aceea, o cruce.

Învierea Domnului şi importanţa ei universală*

Învierea Domnului este evenimentul fără pereche în istoria lumii. Importanţa ei întrece în mod absolut tot ce se întâmplă şi se poate întâmpla în univers. Numai creaţia lumii mai are această importanţă şi calitate. Ca şi creaţia, tot aşa şi Învierea nu sunt evenimente propriu-zis istorice, întrucât nu se datoresc unor cauze imanente, nu pot fi explicate şi prevăzute ca provenind din concursul forţelor şi împrejurărilor naturale antecedente. Cauza care produce creaţia este metaistorică şi metanaturală. De aceea, chiar dacă ar fi existat, prin absurd, oameni care să vadă apariţia lumii, ei tot n-ar fi putut privi lucrarea cauzei aducând-o la existenţă, odată ce omul nu are acces dincolo de domeniul imanent fizic, istoric şi spiritual. Acei presupuşi martori ai apariţiei lumii ar fi văzut ceva enigmatic şi posibil că şi-ar fi explicat această enigmă altfel decât prin creaţia lumii de către Dumnezeu. *Creaţia prin Dumnezeu* nu se poate constata pozitiv, empiric, ştiinţific, istoric. E drept că celelalte teze pot fi uşor respinse, ca absurde, dar actul pozitiv prin care se acceptă creaţia e credinţa.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 18, 2 mai 1937, p. 2. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

Tot aşa de puţin istoric este, sub acest raport, evenimentul Învierii Domnului. Cel care lucrează şi de astădată în calitate de cauză este tot Dumnezeu. Învierea Domnului nu se datorează vreunei puteri din natura omenească a Domnului, sau altor puteri naturale de primprejur. Învierea Domnului nu este o verigă ce se înşiră în lanţul vieţii istorice ca toate celelalte întâmplări. De aceea, cauza care a produs Învierea nu s-a putut vedea în lucrarea ei, fiind transcendentă mijloacelor de investigare şi de constatare omenească. Dacă ar fi văzut pe Domnul după moarte cineva fără credinţă, ar fi căutat desigur o explicaţie naturală a acestui fapt sau l-ar fi considerat o enigmă a cărei explicaţie naturală nu se poate da încă, dar se va putea în viitor. Şi aici, ca şi la creaţie, toate explicaţiile acelea se pot uşor destrăma şi există foarte multe consideraţii care mână spre acceptarea Învierii prin Dumnezeu, dar pozitiv, empiric şi deci absolut constrângător, lucrul nu se poate vedea. Credinţa îşi păstrează şi aici rolul hotărâtor. Se vede că este destinul nostru, cât suntem în forma actuală de existenţă, să nu ne putem apropia de lucrările şi de prezenţa lui Dumnezeu prin vedere, prin constatare indubitabilă, ci prin credinţă, prin ascultarea şi acceptarea smerită a asigurării ce ne-o dă prin cuvântul Său.

Dar dacă, Creaţia şi Învierea nu sunt evenimente istorice în sensul obişnuit, aceasta nu înseamnă că ele n-au avut loc sau că n-au nicio relaţie cu istoria şi cu natura creată. Ele amândouă sunt un *perfectum* deplin, fapte petrecute odată pentru totdeauna, şi nu ceva ce se petrece continuu, o lege generală a existenţei. O persoană care a trăit într-un timp şi într-un loc anumit, ca om deplin, a fost înviată de Dumnezeu. Acesta este un fapt unic, aparţinând timpului trecut, şi tocmai prin această unicitate, introducând în istorie ceva neobişnuit ei, ceva care face să vedem că istoria nu e totul, nu e ultima realitate, că, pe lângă ea, pe deasupra ei şi la sfârşitul ei există altceva, care dă astfel istoriei un sens relativ.

De la punctul acesta, al relaţiei cu istoria, Creaţia şi Învierea merg pe drumuri deosebite. Dintre cei doi factori ai creaţiei, cauza şi efectul, cel din urmă cade cu totul în istorie, în domeniul nostru. Creaţia, fără să fie astfel o lucrare istorică, ţinteşte în istorie şi determină istoria. Tot ce se întâmplă ulterior în lume se datorează şi poartă pecetea actului anistoric al creaţiei, chiar dacă nu văd oamenii, chiar dacă lumina aceasta revărsată peste univers nu e văzută de orbia oamenilor căzuţi în păcat.

Învierea însă, nu numai în factorul cauză, ci şi în factorul efect este dincolo de istorie. Iisus Hristos cel înviat nu e o persoană istorică, supusă condiţiilor existenţiale ale acestei vieţi, cauzelor fizice şi spirituale ce domnesc în imanenţă. Învierea lui Iisus Hristos se deosebeşte astfel de toate minunile săvârşite de El sau de profeţi sau de alte organe dumnezeieşti. Efectul tuturor minunilor, oricât ar fi cauza lor de metaistorică, este istoric. Prin oricare minune se repară, pe cale extranaturală o piesă din natură, se repune ceva în funcţia ce-o îndeplinea în angrenajul imanent al vieţii: se reface un ochi, se schimbă un lucru din natură, se readuce în viaţă o persoană care a încetat de-a mai trăi, în starea de-a continua viaţa în aceleaşi condiţii ca înainte de întreruperea prin moarte. Lazăr prin înviere n-a intrat într-un alt mod de existenţă, ci l-a reluat pe cel dinainte de-a muri, a reluat o viaţă tot aşa de supusă bolilor şi morţii, trebuinţelor naturale, ca şi cea dinainte. El va mai trăi câtva timp şi apoi va muri.

Iisus Hristos însă, prin Înviere, intră într-un mod de existenţă, într-o dimensiune de viaţă cu totul deosebită de cea anterioară, de cea istorică, de cea pe care o trăim cu toţii, supuşi stihiilor acestei lumi. El a intrat la o viaţă sustrasă cu totul din angrenajul cauzalităţii naturale; la o viaţă fără boli, fără moarte, fără frica de moarte. Viaţa aceasta nu este o fază ulterioară celei istorice, încât să decurgă din ea în mod natural. Atunci, toţi am ajunge la ea fără să fi fost necesară patima pe cruce a Mântuitorului. Realitatea aceasta nouă a Învierii e o operă exclusivă a lui Dumnezeu, nefiind nimic în afară de Dumnezeu care să contribuie la realizarea ei: e un fel de creaţie din nimic a lui Dumnezeu.

Deosebirea de creaţie constă doar în aceea că, pe când prin creare se iscodesc ipostasuri, feţe care n-au mai fost, prin Înviere se readuc feţele, suporturile care au încetat să mai existe, la o nouă formă de viaţă. Cel înviat este, ca eu, ca faţă, ca ipostas, exact cel dinainte de moarte. Rostul apariţiilor după înviere, a căror natură nu se poate preciza, este tocmai să arate identitatea lui Hristos cel Înviat cu cel de dinainte.

Tocmai în acest punct găsim relaţia Învierii cu istoria: ea atinge cu degetul ei creator şi transformator ceva ce-a fost în istorie. Degetul minunat, lucrarea lui, efectul lucrării lui sunt metaistorice. Dar ipostasul învrednicit de o viaţă metaistorică e tocmai cutare ipostas care a trăit într-un punct precis al istoriei. Golul rămas prin evaporarea vieţii din el, *oasele moarte* primesc o nouă viaţă exclusiv prin puterea lui Dumnezeu.

Creaţia e actul dumnezeiesc ce cade perpendicular pe istorie care tocmai prin această cădere începe. Învierea e actul dumnezeiesc ce cade perpendicular pe ceva care a fost istorie, dându-i prin aceasta o nouă viaţă, transfigurată. Şi la Creaţie şi la Înviere istoria nu e productivă; productiv este numai Dumnezeu. Ea e arătată în toată micimea ei. Ea are ce are ca istorie şi va ajunge la o depăşire a ei în eshatologie numai prin Dumnezeu. Ea este ca istorie şi va fi ca eshatologie numai prin harul dumnezeiesc.

Creaţia dă posibilitatea istoriei, Învierea o arată ca insuficientă, ca stadiu ce trebuie să dispară şi să fie înlocuit cu forma cea perfectă şi definitivă a existenţei. Învierea arată istoria ca un provizorat în tensiune spre eshatologie. În Înviere se manifestă nemulţumirea lui Dumnezeu cu istoria. O nemulţumire de care suntem şi noi pătrunşi. Dacă Învierea ar fi fapt istoric, încadrat perfect în cauza şi efectul ei, în istorie, atunci ea nu ne-ar arăta ceva peste istorie, ci ne-ar confirma existenţa istorică drept existenţă ultimă. Numai prin faptul că Învierea atrage, cu forţă metaistorică, ceva din istorie în altă orbită de existenţă, arată spre un viitor altfel decât istoric. Învierea are de lucru cu istoria, dar nu pentru a o confirma ca singura realitate, ci pentru a o judeca, a o arăta în criza de care suferă şi pentru a se milostivi de ea.

De unde vine această contradicţie dintre intenţia dumnezeiască manifestată în actul creaţiei, care afirmă istoria, şi cel al Învierii, care dezaprobă istoria? E de observat mai întâi că Învierea nu este dezaprobare radicală a istoriei, pentru că atunci nu s-ar mai ridica din moarte aceleaşi ipostasuri care au trăit în istorie. Învierea e totuşi ceva pozitiv şi intenţia ei se referă tocmai la cele istorice. Dar întrucât Învierea trece pe cele istorice la o nouă formă de viaţă, se vede că forma cea veche nu e pe placul voinţei dumnezeieşti. Şi întrucât Învierea urmează după catastrofa morţii, în care se arată deplin dezaprobarea dumnezeiască a istoriei, se vede că forma de viaţă istorică, neagreată de Dumnezeu, e atât

de înrădăcinată în ființa creației, încât e necesară în prealabil o distrugere totală a ei, ca s-o facă Dumnezeu din nou. Dumnezeu nu-Şi dezminte prin Înviere dragostea de cele create, dar forma lor de viață nu mai este dorită de El. O deviere, o stricăciune serioasă le face de neacceptat din partea lui Dumnezeu. Intervenția lui Dumnezeu după creație, prin Înviere, postulează păcatul intrat în lume după creație.

Manifestările păcatului, ale stricăciunii, ale bolii care stăpâneşte toată creația le simțim toți. Filosofia contemporană a unui Heidegger se opreşte în fața acestui caracter bolnav al existenței ca în fața aspectului ei fundamental. Dintre toate manifestările de boală ale acestei existențe, se remarcă îndeosebi în această filosofie moartea cu neliniştea ce-o aruncă ca o umbră asupra întregii vieți, determinând în mod covârşitor actele, gândurile, atitudinea vieții noastre. Viața noastră este o *existență spre moarte*. Moartea mărgineşte tot ce există în lume. Lumea aceasta este în mod ființial o lume a morții. Existența ei, ca şi existența omului este o existență amenințată, nu numai obiectiv ci şi subiectiv, de granița morții. Aceasta ne face să suferim, dar şi să simțim existența de aici ca ceva nedeplin, ca un biet fragment dintr-un întreg pe care nu-l vedem, dar îl dorim. Bolile fizice sunt agenții morții, care avansează continuu în ființa noastră, care rod neîntrerupt ca nişte viermi ai morții din micul tezaur de viață al nostru. Insuficiențele intelectuale şi morale ne vorbesc iarăşi de caracterul fragmentar al existenței noastre.

Viața aceasta cariată, anemică, tulburată, răpusă în scurtă vreme de moarte, nu corespunde cu Izvorul care dă viața şi în care nu e nicio urmă de slăbiciune şi de boală. Caracterul ei actual nu e voit de Dumnezeu.

Iar prin Înviere El o scoate din starea bolnavă în care s-a rostogolit, înălțând-o la o stare a cărei bogăție, plenitudine şi fericire nici nu ni le putem închipui, aşa cum nu-şi poate închipui omul mereu bolnav starea de perfectă sănătate.

Dacă prin păcat s-a introdus în viața de la Dumnezeu boala radicală, prin Înviere această boală e eliminată. Cred că fără căderea în păcat n-ar fi intervenit Învierea, aşa cum peste tot n-ar fi avut loc Întruparea Fiului lui Dumnezeu.

În Iisus Hristos viața cea nouă, eshatologică, e realizată. El este începătura pentru toți care cred în Învierea Lui, pentru întregul univers, care actual boleşte. Viața cea nouă nu este numai promisiune, ci este în El realizată, prezentă. Noi însă trăim mai departe în istorie, dar cu ochii credinței şi ai speranței spre El, spre viața cea adevărată, deplină, ultimă şi fără de moarte.

Când zicem cu credință: „Hristos a înviat!", afirmăm implicit: „Noi toți vom învia!"

Îndrumările Arhipăstorului*

Miercuri, 12 mai, Înaltpreasfinția Sa Mitropolitul nostru Nicolae a adunat pe toți protopopii arhidiecezei să se sfătuiască împreună asupra problemelor ce le pune viața de azi Bisericii și asupra mijloacelor și căilor de care trebuie să țină seama preoțimea în lucrarea ei duhovnicească.

Cu această ocazie Înaltpreasfinția Sa a trecut în revistă toate aspectele vieții bisericești de azi și toate laturile activității preotului în mijlocul credincioșilor. Într-o atmosferă de apropiere familială, cu dragoste de părinte, Înaltpreasfinția Sa a expus într-o alocuțiune de vreo patru ore tot ce-ar trebui să cuprindă un tratat de pastorală, aplicată împrejurărilor noastre românești de azi.

Ar fi zadarnic să încercăm a reda aici într-un mod fidel belșugul de idei, de observații juste și nuanțate, de îndemnuri avântate, care izvorau spontan din sufletul Înaltpreasfinției Sale într-o legătură nu mai puțin strânsă și argumentată. Fericiți sunt cei ce-au fost prezenți, de-au putut auzi înșiși ceea ce în rândurile noastre e numai crâmpei uscat.

Dacă ne încumetăm totuși să rezumăm puțin îndrumările Înaltpreasfinției Sale, o facem fiindcă le socotim de mare

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 21, 23 mai 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

utilitate, chiar în forma schematică în care le putem face cunoscute mai departe.

Înaltpreasfința Sa și-a început sfaturile cu o seamă de considerații asupra Învierii Domnului, în lumina căreia stăm cu deosebire acum, imediat după Paști. Învierea este faptul central al creștinismului ortodox. Dacă creștinismul apusean contemplă mai mult Întruparea sau crucea, Ortodoxia pune accentul mai apăsat pe Învierea Domnului, a cărei lumină se proiectează și înapoi, asupra Întrupării și a crucii – arătându-le ca evenimente ce se ridică peste nașterile și crucile de rând –, dar și înainte, asupra capătului de la sfârșit al vieții noastre. Abia Învierea creează convingerea despre dumnezeirea lui Iisus Hristos. De aceea, abia constatarea Învierii a făcut pe cei 12 învățăcei, Apostoli. Apostolatul, ca propovăduire neînfricată și neobosită, împreunată cu toate riscurile și sacrificiile posibile, a izvorât din Înviere.

Dacă este așa și dacă dintre toate formele de creștinism Ortodoxia vede mai mult importanța Învierii, urmează că Ortodoxia trebuie să fie purtată de cel mai puternic entuziasm la propovăduirea lui Iisus Hristos.

De aici concluzia pentru preoți: *glas amvoanelor*. Predica să nu lipsească niciodată de la Sfânta Liturghie și de la celelalte ocazii de viață bisericească. Iar predica să fie profund religioasă. Centrul predicii trebuie să fie: Iisus Hristos. A fost totdeauna pasiunea cea mare a Înaltpreasfinției Sale: predica având în centru pe Iisus Hristos. E în afară de orice îndoială că preocuparea de Iisus Hristos în predică, frecventă azi nu numai în arhiepiscopia noastră, ci aproape în toată Biserica românească, se datorează insistenței, exemplului, curentului creat de Înaltpreasfinția Sa. Din predica

burgheză, care trata despre creşterea copiilor şi despre împlinirea datoriilor cetăţeneşti şi sociale cu argumente raţionale şi de bun simţ natural, Înaltpreasfinţia Sa ne-a scos. Înaltpreasfinţia Sa a transformat predica, din prelegere laică de morală, în mărturisire caldă a lui Iisus Hristos.

Iisus Hristos nu are să fie însă numai un detaliu ornamental al predicii, a spus Înaltpreasfinţia Sa, aşa cum cineva îşi stilizează puţin camera, plină cu tot felul de tablouri nereligioase, prin aceea că atârnă undeva o icoană, care nu se asortează deloc cu spiritul şi cu atmosfera acelei camere. Iisus Hristos are să formeze spiritul predicii, El are să fie esenţa predicii. O predică nu e religioasă prin aceea că se mai intercalează în cadrul ei vreun citat care nu stă în legătură organică cu ea, ci e religioasă prin avântul ei religios, prin aceea că sufletul predicatorului e robit în mod manifest de gândul la Dumnezeu; dacă înţelegem bine pe Înaltpreasfinţia Sa, nu se poate spune că o predică are pe Hristos atunci când Hristos e pomenit numai cu numele. O predică are pe Hristos când vorbeşte în ea, în diferite forme, *convingerea despre dumnezeirea lui Hristos şi despre mântuirea noastră realizată prin El.*

Aceasta nu înseamnă că se cere o predică savantă, complicată, erudită, adunată din multe cărţi. E necesară, dimpotrivă, o predică simplă, în care să se reverse direct, simţindu-se de toţi, convingerea religioasă a mântuirii dăruite nouă de Tatăl prin Fiul în sânul Bisericii. Nu cărţile nemistuite au să vorbească, nici termenii solemni şi rigizi, nu paginile greoaie şi nepotrivite niciodată momentului concret, ci *tu* să vorbeşti cu credinţa vie din tine. Cărţile îţi lămuresc credinţa, ţi-o adâncesc, îţi dau argumente pentru ea, dau agilitate minţii şi îmbogăţesc mijloacele de exprimare, dar când întocmeşti o predică, uiţi de o carte anumită şi te asculţi pe tine, aşa cum eşti în urma experienţelor duhovniceşti, a gândurilor tale, a ideilor adunate şi asimilate din cărţi şi din auzite.

De la predică Înaltpreasfinţia Sa a trecut la capitolul *sfintele slujbe.* A cerut preoţimii să facă Vecernia regulat, iar în Postul Paştilor Liturghia Darurilor înainte Sfinţite. Sfintele biserici să fie ţinute în curăţenie şi să fie împodobite măcar într-o măsură cât de modestă. Să dispară muşamalele de pe Sfânta Masă şi să fie înlocuite cu giulgiu alb. Podeaua să fie spălată mai des. Toate obiectele liturgice să fie păstrate în perfectă curăţenie.

Pentru mai marea înviorare a sfintei slujbe, preoţii sunt îndrumaţi să angajeze în desfăşurarea lor tot mai mult poporul credincios, învăţându-l treptat cântările bisericeşti.

Mult a stăruit Înaltpreasfinţia Sa la capitolul: *educaţia tineretului.* Preotul are să ducă o atmosferă nouă în şcoala primară. Se va strădui să încălzească pe învăţători pentru idealurile sfintei noastre Biserici. Catehizarea lui va fi cât se poate de concretă şi va avea mare grijă să se apropie de sufletul copiilor. Preacucernicii protopopi vom ţine în fiecare toamnă, înainte de începerea anului şcolar, conferinţe cu preoţii, tratând exclusiv problema educaţiei. E necesar să fie trezit cât mai puternic interesul consiliilor parohiale şi al părinţilor pentru educaţia religioasă a copiilor. Părinţii pot fi organizaţi într-un comitet, care să sprijine pe preot faţă de eventualele tendinţe neprietenoase educaţiei religioase ce le-ar arăta organele şcolare inferioare sau superioare.

Preotul să nu uite de Societatea „Sfântul Gheorghe". Consiliul arhiepiscopal va edita în curând o broşură cu programe concrete pentru şedinţele ei. Relaţiile sale cu societa-

tea aceasta trebuie să fie vesele, vioaie, nu solemne şi formaliste.

Îndrumările Înaltpreasfinţiei Sale s-au extins apoi cu tot atâta solicitudine şi înţelepciune asupra reuniunilor de femei, dar şi cu privire la *Oastea Domnului*, problema sectelor; a dat sfaturi şi îndemnuri pentru propaganda religioasă prin presa populară, pentru pregătirea temeinică a pelerinajelor şi misiunilor.

Preacucernicii părinţi protopopi ar fi voit să stea zile întregi să asculte cuvântul bogat, înţelept, convingător al Înaltpreasfinţiei Sale. Promisiunea, pe care le-a dat-o Înaltpreasfinţia Sa că-i va chema o dată la două zile să le vorbească, i-a umplut de nespusă bucurie.

Ni se înstrăinează o parte din neam!*

Asistăm îndureraţi la acţiunea de strâmt fanatism pe care statul clerical major al Uniaţiei o desfăşoară tot mai febril pentru înstrăinarea definitivă a unei părţi de neam. Am proiectat în diferite rânduri din postul nostru o lumină puternică peste această acţiune profund condamnabilă, cu speranţa că doar-doar se vor trezi şi factorii ei din starea de somnambulism care-i mână obsedant în această lucrare primejdioasă. Deşi speranţa noastră, mereu dezminţită, nu prea mai aşteaptă nimic bun de la cei învârtoşaţi în răul papistăşesc, continuăm totuşi să semnalăm din când în când etapele acţiunii lor jalnice, cu dorinţa să se sesizeze odată fruntaşii neamului, factorii conducători de ţară, faţă de primejdia care ne paşte. E necesară o mobilizare generală a atenţiei publice româneşti în faţa acestei acţiuni, care strică liniştea şi unitatea neamului, slăbindu-i puterile şi împiedicându-l în orice sforţare de refacere. Trebuie să se convingă orice conducător de treburi publice că aici, în Uniaţie puroiază o rană care interesează vital întreg neamul. Aceasta nu e o chestiune de conştiinţă particulară, ci o problemă de neam, la a cărei rezolvare va trebui să se purceadă cât mai curând, într-un acord general.

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 22, 30 mai 1937, pp. 1-2. Nesemnat.

Nu e o chestiune de conştiinţă particulară, pentru că poporul uniat nu se ştie despărţit în niciun punct de credinţă de cel ortodox. Toată dezbinarea poporului este o chestiune de administraţie şi de matricolă, dar şi aceasta s-a operat fără ca el să fie întrebat, în urma unui târg între iezuiţi şi câţiva protopopi. O recunoaşte aceasta, fără să vrea, cu nenorocul ce-l caracterizează în formularea gândurilor, chiar şi Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Alexandru Nicolescu în discursul ţinut la inaugurarea recentă a colegiului uniat din Roma, când declară:

> „Îndată însă ce (!?) Transilvania ajunge în 1691 sub stăpânirea casei imperiale de Austria, începuseră încercările de reunire a Românilor cu Roma. Începutul îl făcuse împăratul Leopold I, care în 23 august publică un decret în baza căruia toţi preoţii care se vor uni, cu Biserica Romei, se vor bucura de toate drepturile şi privilegiile clerului catolic de rit latin" (punctuaţia ţine de discurs).

Aşadar, începutul l-au făcut românii, dar... totuşi l-a făcut... apostolul Leopold I cu predica privilegiilor. La începutul convertirii nu stă deci cuvântul, ci privilegiile.

În alt discurs în faţa papei Înaltpreasfinţia Sa mitropolitul Nicolescu declară că „după ce am rătăcit – fără voia noastră atâtea veacuri", „Roma ne-a întors iarăşi la izvoarele credinţei române în 1700". Frumoasă metodă de-a scoate pe cineva din rătăciri şi de a-l *răscumpăra* prin privilegii. Straşnici apostolii aceştia ai Romei!

Dar privilegiile s-au promis preoţilor, nu poporului. Preoţii făceau şi desfăceau la catolici pe vremea aceea. Şi curios efect: dai preoţilor privilegii, şi ai convertit... poporul. Ce popor bun şi altruist! De dragul privilegiilor acordate

preoţilor, el se lasă (vorba vine, parcă l-a întrebat cineva!) convertit şi mântuit.

Unde s-a mai pomenit aşa ceva în lume? Să *converteşti* un popor printr-un decret împărătesc cu privilegii pe seama preoţilor, iar convertirea să devină fapt împlinit printr-un contract subscris la o dată precisă (la 7 oct. 1698) de mai mulţi protopopi.

A putut însemna dezbinarea aceasta religioasă a unei părţi de neam, o transformare de convingeri, o experienţă a trecerii din întunericul pierzării la lumina mântuirii? Au umblat prin popor predicatori cu grai fierbinte ca să pună în mişcare sufletele şi să producă zguduirile de conştiinţă ale celui care îşi dă seama de rătăcirea în care a trăit până acum? A vorbi astfel despre dezbinarea de la 1700 înseamnă pur şi simplu a o satiriza.

La baza Uniaţiei nu stă nicio convertire. Uniaţia din toată lumea e cea mai comică, mai tristă şi mai parodiantă formă de creştinism: e născută la un târg (ca de vite), e singura formă de creştinism care n-are la origine o mişcare de convertire. I-am putea da chiar o definiţie: Uniaţia e acea formă unică de creştinism care s-a născut printr-un târg. Uniaţii sunt acei creştini care au la temelia acestei forme de credinţe a lor vânzarea a ceva spiritual pentru ceva material. Uniaţia e cea mai coborâtă formă de creştinism; e o profanare a creştinismului.

Dar în această situaţie, ei sunt şefii, sunt *vânzătorii*. Poporul sărmanul nu ştie nimic, sau n-a ştiut. Ce-a ştiut poporul că mitropolitul şi cu protopopii lui s-au *convertit* la altă credinţă?

Nu i s-a spus nimic. „Se temeau de popor." Totul a rămas jos ca mai înainte. Iată de ce am spus că Uniaţia nu e o chestiune de conştiinţă particulară.

Acum însă încep să-i strecoare, azi una, mâine alta, tot pe rând, ca să nu se alarmeze, dogmele şi obiceiurile străine. De aceea e necesar ca să ne sesizăm înainte de a fi prea târziu.

Semnalăm câteva fapte recente, care ilustrează acţiunea de-a rupe şi real ramura uniată de la trunchiul neamului.

Săptămâna trecută a fost purtat cu alaiul prin satele uniate din judeţele Făgăraş, Sibiu, Târnava Mare şi Mică, nunţiul papal Andrea Cassulo.

Chestia aceasta cu nunţiul papal e foarte curioasă. Se spune că nunţiul papal e un ministru plenipotenţiar al papei, bucurându-se de drepturile de care se bucură orice ambasador. Numai că în legătură cu nunţiul papal răsar câteva deosebiri: orice ministru plenipotenţiar al unui stat străin are pe lângă pura însărcinare de-a reprezenta statul respectiv pe lângă statul nostru şi pe aceea de-a ocroti pe cetăţenii acelui stat care se află în statul nostru. Prin urmare niciun ministru plenipotenţiar nu are nicio jurisdicţie asupra cetăţenilor statului nostru. Aceasta ar însemna că statul nostru nu mai e deplin suveran peste cetăţenii săi, ci îşi împarte această suveranitate cu alt stat care are dreptul să intervină de câte ori i se pare că un cetăţean al statului român nu e suficient de satisfăcut de statul român.

Or, ceea ce nu intră în competenţa niciunui ambasador intră în competenţa nunţiului papal. Acesta are drepturi nu peste cetăţenii statului Vatican, ci peste cetăţenii români de confesiune catolică sau uniată. Aşa se spune în dreptul catolic al lui I.B. Sägmüller.

> „Nunţii apostolici au dreptul de supraveghere asupra stărilor bisericeşti din cuprinsul nunţiaturii şi de supraveghere a relaţiilor dintre Biserică şi Stat în acel loc.” [1]

Aceste drepturi pretinse de catolicism au fost recunoscute de statul nostru prin nenorocitul de Concordat şi iată-ne stat supus supravegherii Vaticanului, având să suferim amestecurile aceluia în treburile noastre interne.

Dar dacă nunţii de până acum au făcut un uz mai cuminte, mai ascuns de aceste pretenţii umilitoare pentru noi, iată că nunţiul actual porneşte pe faţă în inspecţii prin ţară şi acestui inspector al unui stat străin autorităţile îi fac primiri oficiale. Unde este demnitatea noastră ca stat, când acceptă pasiv tratarea lui ca a unei colonii a statului Vatican? Nu se înrădăcinează în sufletul poporului nostru gândul că pe deasupra statului nostru e un domn mai mare care porunceşte aici, papa de la Vatican?

Dar mai persistent ocheşte acţiunea catolică de înstrăinare tineretul intelectual uniat. Pe când tineretul neamului din toate provinciile e omogenizat şi înfrăţit astăzi sub dogoarea unor idealuri de mărire, demnitate şi spiritualitate românească, de completă emancipare de sub sclaviile politice, economice şi spirituale ale străinilor, tineretul uniat e rupt din această comuniune şi pus sub conducerea unor *maeştri* străini să militeze pentru idealuri complet străine de aspiraţiile româneşti. Îţi face impresia unei mici turme zăpăcite, dată în exploatarea unor negustori care îşi urmăresc idealurile lor.

Românii care au fost în toamna trecută la serbările jubiliare ale *Astrei*, unde Maiestatea Sa Regele şi Înaltpreas-

[1] Fr. im. Bd. I 1914, I Band, p. 431.

finţia Sa mitropolitul nostru Nicolae au afirmat necesitatea unităţii sufleteşti a neamului, au avut ocazia să se vadă acostaţi de diverşi tineri care îşi urmăreau tristele lor *idealuri* în completă disonanţă cu atmosfera serbării şi cu ceea ce s-a afirmat acolo: erau nişte tineri care cerşeau, de la participanţii veniţi acolo pentru afirmarea unităţii sufletului românesc, contribuţii pentru *un cămin studenţesc*. Când oamenii priveau, după ce-şi dădeau generos obolul în atmosfera înălţătoare a acelor momente, la biletul ce le rămânea de la tineri, observau stupefiaţi că era vorba de un cămin studenţesc cu numele „Fericitul Augustin", pus sub conducerea călugărului catolic Baral. Mai zilele trecute acelaşi lucru îl făceau pe străzile Sibiului ortodox nişte domnişoare, având grijă să nu spună că e vorba de un cămin uniat.

Aşadar, tineretul uniat nu mai este lăsat să-şi petreacă anii cei mai fecunzi în îmbujorarea idealurilor naţionale cu întreg tineretul neamului, ci e scos din mijlocul acestuia şi dat în grija unui călugăr francez ca să-l crească pentru idealurile catolicismului universal, pentru idealuri fără neam şi fără ţară. Iar căminul acesta de înstrăinare se construieşte cu banul mulţimii ortodoxe (suntem siguri că la sfârşit se va spune că e *darul* papei şi vor fi îndemnaţi tinerii să leşine de recunoştinţă gândind la el. Acesta este sistemul prin care se *educă* sărmanul tineret uniat în sentimente de ataşament către papa).

Acelaşi Baral, descins acum câţiva ani în Gara de Nord ca să înveţe pe români despre Eminescu, a adunat cu grijă pe toţi tinerii uniaţi ceva mai răsăriţi, găsiţi în păcatul colaborării cu cei ortodocşi, şi, sub *geniala* lui îndrumare, ca şi cum nu se găsea alta în România, scot o revistă greco-catolică literară: *Decalogul*.

Ce vor să înveţe tinerii uniaţi de la **patărul** Baral? Şi cine este acest Baral? Nimeni nu s-a împiedicat de acest nume în galeria glorioaselor nume ale literaturii franceze actuale. Oare trebuie să leşinăm în faţa unei mediocrităţi de import, venită la noi cu scopuri care nu sunt în **favoarea** noastră, numai pentru că e franceză? Ce poate învăţa azi un tineret român de la o asemenea fiinţă rătăcitoare şi al cărei nume nu spune nimic? N-avem noi tradiţia noastră minunată, sufletul nostru românesc, maeştrii noştri români din trecut şi de azi, idealurile noastre ca neam? Să le părăsim pe toate pentru un Baral? Sau să aşteptăm să ni le înţeleagă şi interpreteze el? Mare naivitate, dacă nu şi mai rău.

Un alt fapt de o gravitate excepţională, sărbătorit cu surle de statul major uniat în zilele acestea, e inaugurarea colegiului pentru tinerii uniaţi care studiază teologia la Roma. Acest colegiu înseamnă nici mai mult, nici mai puţin decât că în scurtă vreme cea mai mare parte din preoţii uniaţi ai satelor noastre vor fi foşti studenţi ai institutelor de propagandă din Roma. Ce creştere vor primi aceşti tineri în acele institute şi chiar în acel colegiu pus sub conducerea unor călugări străini? Cu siguranţă că nu se vor îngriji – şi nu vor fi în stare s-o facă – patării străini de educaţia în spirit românesc a viitorilor preoţi uniaţi şi tot aşa de puţin vor fi în stare să dea acestora îndrumări de viaţă potrivite împrejurărilor şi nevoilor concrete din viaţa poporului nostru. Unde vor duce aceşti conducători duhovniceşti de mâine poporul uniat, dacă nu se va petrece, ceea ce-i mai probabil, o ruptură definitivă între aceşti înstrăinaţi cu limbă păsărească şi popor, o ruptură definitivă?

Ştim că statul german încă prin 1924 limitase precis numărul tinerilor germani care vor urma să studieze la Roma,

pentru că nu voia să se pomenească cu o preoţime străină de aspiraţiile poporului şi atârnătoare cu tot sufletul ei exclusiv de voinţa şi de poruncile Vaticanului.

Statul nostru însă, în loc să-şi apere viitorul suveranităţii sale şi fiinţa proprie a neamului limitând numărul tinerilor care se înstrăinează an de an la Roma, încurajează însuşi printr-un ajutor considerabil această înstrăinare în masă. În fiecare an statul român dă 250 000 lei Blajului pentru ajutorarea tinerilor care studiază teologia la Roma. De ce această sumă enormă, pentru asemenea scop potrivnic intereselor neamului nostru? Nu are Biserica Uniată trei Academii teologice în ţară, dintre care una dă licenţe pentru toţi absolvenţii lor? Pentru un milion şi ceva de suflete n-ajung aceste trei Academii teologice? Ce sumă ar trebui să acorde atunci statul român pentru studenţii teologi în străinătate, ai celor 14 milioane de români ortodocşi? Or, este ştiut că pentru aceştia nu se prevede sistematic nicio sumă, măcar cât de mică.

Toate acestea ar trebui să formeze subiect de grijă pentru lumea noastră cu răspundere, căci ele duc spre mari primejdii naţionale.

Nunţiul papal şi ctitoria lui Constantin Brâncoveanu*

În numărul anterior al foii noastre am comentat puţin *inspecţia* pe care un nunţiu papal a făcut-o de-a lungul şi de-a latul Ardealului, în nepăsare de ceea ce înseamnă suveranitatea şi demnitatea Statului Român. A fost o inspecţie stăruitoare, amănunţită, cu voinţa manifestă de-a cotrobăi totul în sufletele, în instituţiile şi viaţa poporului român unit cu Roma, în relaţiile lui cu cel ortodox, pentru a face un raport detaliat, bogat în sugestii care ne privesc, *stăpânului* din Vatican. N-a fost o simplă excursie, făcută din dorul de-a se distra privind câteva mostre ale pitorescului românesc, ci a fost o cercetare întinsă până în ultimele cătune ale noastre, pentru a încuraja poporul într-o schismă dezastruoasă pentru statul şi neamul nostru şi pentru a constata la faţa locului piedicile care stau în calea ofensivei catolice şi mijloacele cu care iezuitismul Romei ar putea momi acest popor să intre slugă la Vatican.

O spune singur nunţiul, cu o dezinvoltură caracteristică pentru puţina grijă ce i-o inspiră existenţa unei autorităţi de stat român. Pretutindeni spune că vizitează ţara *în numele*

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 23, 6 iun. 1937, pp. 1-2. Nesemnat.

Sfântului Părinte. La Făgăraş declară: „Astăzi am venit în numele Sfântului Părinte să vizitez Făgăraşul" (*Universul* din 23 mai 1937). Evident, aşadar că nu e vorba de-o vizită pentru plăcerea proprie, ci de împlinirea unei datorii, de-o misiune importantă, cu rosturile ei bine precizate. „Sfântul Părinte" pretinde că are un drept asupra Făgăraşului nostru, asupra cetăţii lui Negru-Vodă, şi-şi permite vechilul să-l inspecteze şi să-i raporteze. Aşa cum pretinde că are un drept asupra Sibiului şagunian, asupra Clujului, asupra Turzii lui Mihai, asupra Ţării Oltului, asupra Târnavelor şi asupra ţării noastre întregi.

Vom stărui de astădată asupra unei scene din filmul acestui alai, care şi-a purtat aroganţa şi necuviinţa peste plaiurile noastre sfinţite de suferinţele celor ce şi-au apărat veacuri de-a rândul credinţa tocmai împotriva persecuţiilor celui care-şi trimite azi nunţii să le inspecteze. Să contemplăm o clipă scena: nunţiul papal în biserica lui Constantin Brâncoveanu din Făgăraş. Contrastul e uluitor. Ctitoria voievodului român, care a suferit cele mai îngrozitoare chinuri morale şi fizice şi a primit moartea de martir numai pentru că n-a voit să-şi părăsească credinţa, trebuie să suporte înăuntrul ei, nu ca oaspete întâmplător, ci ca inspector cu drepturi depline asupra ei, pe reprezentantul unei credinţe cu care n-a avut nici în clin, nici în mânecă martirul Ortodoxiei româneşti. Sufletul ctitorului mucenic, care a ridicat această biserică pentru întărirea legăturii dintre românismul ardelean şi cel de dincolo de munţi şi pentru a i se pomeni la sfintele slujbe numele înaintea lui Dumnezeu, îşi vede amintirea alungată din această ctitorie, iar altarul care avea să simbolizeze unitatea neamului românesc în faţa lui Dumnezeu, ajuns în slujba celor ce sfarmă această unitate. Nu există dorinţă mai nobilă, mai adâncă şi mai obligatorie deci pentru cei ce rămân, decât aceea pe care o lasă omul care moare de a se face rugăciuni pentru el. De împlinirea ei leagă toată nădejdea că sufletul său va găsi har înaintea lui Dumnezeu, că neliniştea şi încordarea cea mai adâncă şi mai fundamentală a sa, cea cu privire la viaţa veşnică, îşi va găsi, prin rugăciunile ce se fac într-un sfânt locaş zidit cu cheltuiala proprie, o rezolvare fericită. Şi iată că toată nădejdea ce şi-a pus-o credinciosul suflet al lui Constantin Brâncoveanu în rugăciunile ce se vor face pentru el în această biserică este nesocotită, dorinţa lui sfântă călcată în picioare, opera prin care a voit să ajute dreapta credinţă, făcută loc de sfidare a ei şi de propagandă contra ei.

Numai nişte fiinţe a căror sensibilitate sufletească e mai tocită ca pielea de elefant sunt în stare să calce fără jenă, şi fără să observe măcar pe ce calcă, peste aceste realităţi delicate.

Nu ne miră că a călcat peste ele curtea din Viena şi papa din Vatican care a declarat pur şi simplu, prin bula sa mioapă şi imorală, ctitoria lui Brâncoveanu, catedrală catolică. Nu ne miră că un nunţiu, despărţit de sufletul nostru prin mări şi ţări, calcă zâmbind cu ignoranţă peste comorile de suflet românesc ce zac batjocorite şi îndurerate la temelia bisericii brâncoveneşti. Cum să simtă habsburgii şi cassulii durerile româneşti, când n-au nicio aderenţă, nicio comunitate cu ele? Ne miră însă că se găsesc români care se lasă încurajaţi de îndemnurile străinilor, ca să profaneze continuu un nume, o dorinţă sfântă, un suflet ce se sfâşie în mormânt.

Dar auziţi neadevărurile patente şi neroziile pe care le debitează acest nunţiu când se vede în ctitoria lui Brâncoveanu, desigur învăţat de însoţitorii lui, dintre care unul,

vicarul mitropoliei blăjene, Macaveiu, are obrazul să le mai şi traducă, fără să roşească măcar în faţa unui auditor în care vor fi fost multe persoane care cunosc dureroasa istorie a acestei biserici. Spune nunţiul cu candoare:

„acest monument confirmă meritul Făgăraşului, de-a fi rămas în titulatura mitropolitului bisericii uniate".

Dacă ar fi avut cât de puţin respect de adevăr, nunţiul Cassulo sau cei ce l-au învăţat trebuia să zică:

„acest monument confirmă meritul voievodului Constantin Brâncoveanu şi tăria credinţei lui ortodoxe, pe de-o parte, iar pe de alta – prin serviciul pe care-l face astăzi – ruşinea şi imoralitatea actului prin care Făgăraşul a intrat în titulatura mitropolitului uniat, căci acest act a constat în răpirea acestei biserici de la destinaţia ce i-a dat-o ctitorul".

Într-adevăr, mitropolitul Pataki ca să devină mitropolit de Făgăraş a trebuit să pună mâna cu forţa pe biserica lui Brâncoveanu, în august 1723.

Zice nunţiul papal mai departe:

„El este o comoară de amintiri religioase şi istorice".

Da, este! Însă amintirile acestea când trec prin sufletul unui uniat sau catolic ar trebui să-i umple de ruşine. Prima piesă din lanţul acestor amintiri trebuie să li se prezinte aşa: această biserică nu este a noastră, căci este zidită de Constantin Brâncoveanu pentru credinţa ortodoxă; a doua piesă, şi mai frumoasă ca cea dintâi: pe urmă a devenit a noastră, căci am furat-o; a treia: acum o ţinem, deşi e de furat.

Şi continuă nunţiul nenorocita-i cuvântare:

„Fără a se face nedreptate altor biserici, ea poate fi considerată cea mai glorioasă biserică din ţară".

Aici e straşnic nunţiul. El ar vrea să spună că uniaţii au cea mai glorioasă biserică din ţară, prin urmare şi ei sunt cei mai glorioşi. Numai cât gloria bisericii nu se răsfrânge tot ca glorie şi asupra Uniaţiei. Ci gloria ei înseamnă ruşinea lor. Au făcut-o glorioasă pentru că au făcut-o să sufere şi o ţin în suferinţă. Gloria martirilor vine din suferinţa lor şi ea înseamnă ruşinea persecutorilor. Şi mai e glorioasă această biserică pentru că e de la marele voievod Constantin Brâncoveanu, a cărui soartă, prin nu ştiu ce legătură tainică între ctitor şi ctitorie, a rămas s-o reprezinte în istoria ei.

În sfârşit încheie nunţiul:

„Pictura ei arată sentimentele adânci creştineşti ale poporului român faţă de biserică".

Aici îţi vine să-l aplauzi. El, săracul, va fi crezând că pictura e făcută de uniaţi şi ea dovedeşte alipirea lor faţă de biserică. Bravi mai sunt aceşti uniaţi, şi-a zis nunţiul. Şi sunt aşa numai prin faptul că s-au unit cu Vaticanul. Biserici cum şi-au făcut ei nu şi-a făcut niciun alt cult din România, amintiri bisericeşti glorioase ca ale lor nimeni nu mai are în această ţară, pictură ca a lor în biserici nu se găseşte în bisericile cultelor neunite cu Roma. Şi evident că trebuie să fie aşa, pentru că nu există credincioşi mai alipiţi de biserică decât uniaţii pe care îi creşte Vaticanul!

Bietul nunţiu nu şi-o fi dat seama în ce cursă a căzut: a tras de la începutul până la sfârşitul cuvântării o laudă zdravănă tocmai acelora la care nu s-a gândit: ortodocşilor. Pictura bisericii brâncoveneşti e executată de ortodocşi, ea dovedeşte alipirea lor faţă de biserică. Uniaţii n-au într-adevăr niciun monument glorios care să dovedească alipirea lor la biserică.

Dar dacă-i aşa, dacă poporul român ortodox a fost admirabil de tare în credinţa sa, de alipit la Biserica sa, de jertfitor faţă de ea, un popor ale cărui virtuţi religioase şi morale le oglindesc aşa de frumos bisericile sale, dacă Ortodoxia a fost în stare să crească un astfel de popor, atunci, ce-a căutat şi ce caută catolicismul la noi? Ce-a adus catolicismul în viaţa noastră? Furturi de biserici, promisiuni de privilegii, dascăli şi inspectori aroganţi, dintr-o categorie de oameni neisprăviţi şi fără niciun căpătâi, culeşi din toată lumea.

Ar fi momentul să ne lase în pace!

Societatea ortodoxă [naţională] a femeilor române*

De Rusalii se adună la Sibiu în congres anual *Societatea ortodoxă a femeilor române* de sub preşedinţia dnei Alexandrina Cantacuzino.

Sibiul ortodox, care se inspiră şi lucrează din duhul şagunian, salută cu mare bucurie pe delegatele acestei societăţi, care vin din toată ţara, şi e fericit să vadă sufletul feminin ortodox manifestându-şi dragostea şi ataşamentul faţă de sfânta noastră Biserică şi de lucrarea ei în sânul neamului.

Societatea ortodoxă a femeilor române este o admirabilă ilustrare şi aplicare a spiritului şagunian, care vrea ca toate mădularele Bisericii să fie vii, toate să lucreze, pe terenul care le e rezervat de natură, în slujba idealurilor bisericeşti, strâns împletite cu cele naţionale. Şi e semnificativ că acest spirit şagunian a trezit înţelegere, entuziasm şi aderenţă în Vechiul Regat, tocmai în lumea feminină, într-o vreme când viaţa bisericească nu-l cunoştea şi nu-l voia. Fără să fi fost îndemnate şi îndrumate de nimeni, femeile

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 25, 20 iun. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

române au pornit cu o însufleţire minunată să-şi strângă rândurile spre a lupta unite pentru apărarea comorilor noastre de simţire ortodoxă. E foarte caracteristic acest fenomen răsărit de atâta vreme acolo unde şi astăzi merge aşa de greu concentrarea intelectualilor într-o societate analoagă. El dovedeşte cu prisosinţă marele suflet al femeii române, capacitatea ei de-a intui anticipat realităţile spirituale esenţiale din care se alimentează viaţa neamului şi fără de care nu e posibilă existenţa şi întărirea românismului.

Şi ceea ce trebuie iarăşi remarcat este că *Societatea ortodoxă a femeilor române* nu a vegetat ca atâtea alte organizaţii mari cu scopuri de ordin spiritual. Activitatea ei nu se reduce, ca de obicei, la întâlnirea festivă şi oratorică într-un congres anual viitor, când îşi aduc iarăşi aminte şi se însufleţesc din nou pentru douăzeci şi patru de ore.

Filialele societăţii ortodoxe se întrec într-o activitate plină de realizări impunătoare, adăugându-şi an de an noi preocupări şi terenuri de muncă. La Bucureşti, Buzău şi în alte părţi societatea are şcoli secundare şi internate model pentru fete, în alte oraşe întreţine cantine pentru eleve şi pentru lumea săracă, ridică biserici, desfăşoară o activitate culturală şi misionară. Sigur, este vast terenul de muncă pe care se poate valida cu succes deosebit sufletul femeiesc, cu calităţile lui de sensibilitate şi de caritate. E necesar să avem în cele mai multe oraşe cu şcoli secundare internate în care mamele de mâine ale intelectualităţii româneşti să capete o creştere îngrijită, ferită de influenţele de destrămare ale mediului corupt de astăzi. Ne trebuie cămine serioase pentru studente în centrele universitare, unde părinţii să-şi poată trimite copilele liniştiţi că ştiinţa universitară nu şi-o vor dobândi numai cu sacrificarea virtuţilor tradiţionale ale femeii

române, care sunt baza de diamant a viitorului neamului.

Sunt multe puncte de unde, după diferitele păreri, ar trebui să înceapă însănătoşirea vieţii neamului. Cred că cel mai important este: o bună educaţie, religioasă, feminină şi naţională a copilelor. Şi câte alte brazde de lucru nu mai stau în aşteptare după lucrarea doamnelor române organizate în societatea ortodoxă.

Avem însă satisfacţia sufletească de-a vedea că societatea ortodoxă îşi dă seamă limpede de problemele care o aşteaptă la lucru şi care are un suflet mare şi plin de voinţa de-a făptui. Se spune că femeia vorbeşte mult şi lucrează puţin. Mie mi se pare că femeia are o deosebită dragoste şi aplecare spre faptă, că ea lucrează continuu. Bărbatul contemplă, fixează jaloane, arată direcţii. Femeia realizează, umple cadrele cu faptele dese ale albinii şi brodează totul în firele de mătase şi de aur ale poeziei.

Dar este cineva în *Societatea ortodoxă a femeilor române* care imprimă întregii organizaţii un elan şi un dinamism incomparabil. Este o mare română, energică şi cultă ca unul dintre puţinii bărbaţi, iubitoare de Biserică şi neam ca o domniţă voievodală, duioasă şi fermecătoare, ce ţine în lanţurile sale devotamentele întregii suflări feminine româneşti care e gata să facă orice pentru dna preşedintă. Este mare animatoare a sufletului românesc, în slujba aspiraţiilor noastre autentic româneşti: principesa Alexandrina Cantacuzino.

De la întemeiere, de acum 28 de ani, şi până azi dânsa e inima societăţii. Şi-i dorim din tot sufletul viaţă îndelungată pentru a duce societatea ortodoxă la tot mai multe şi mai strălucite realizări.

Nichifor Crainic*

Foaia noastră i-a închinat adesea lui Nichifor Crainic rânduri şi coloane întregi, izvorâte dintr-o profundă admiraţie pentru marele gânditor ortodox, pentru talentatul scriitor şi poet al neamului. Ne-am dat întotdeauna seama ce mare contribuţie a adus acest om la ridicarea de azi a prestigiului gândirii şi spiritualităţii ortodoxe şi cu câtă recunoştinţă îi suntem datori toţi slujitorii Bisericii, geloşi de bunul nume şi de importanţa ei în viaţa culturală a ţării.

Într-o vreme când nimeni nu avea niciun interes şi niciun cuvânt de laudă pentru Ortodoxie ca factor de viitor în spiritualitatea românească, Nichifor Crainic a pus singur această problemă, nu în câte o sentinţă sibilinică şi mai mult de dragul unei singularizări în originalitate, ci în eseuri ample, palpitante de simţirea unui suflet convins şi cuceritoare prin lumina cu care le îmbracă un scriitor de bogate resurse. Batjocorit de mulţi, aplaudat de puţini, dar cu o stăruinţă nedescurajată de iluminat a continuat să scoată de sub straturi groase şi învârtoşate una câte una piesele unei comori ce părea definitiv dispărută şi, după ce a scuturat-o

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 25, 20 iun. 1937, pp. 1-2. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

de pământul şi de rugina unei înţelegeri primare şi formaliste, o lume întreagă a căzut în genunchi în faţa strălucirii ei. Azi, Ortodoxia ca valenţă culturală, ca putere formatoare de suflete, ca chintesenţă românească este deplin recunoscută în lumea generaţiei mai tinere de intelectuali.

Dar Nichifor Crainic n-a voit să-şi interpreteze rostul ca Maurul care, odată ce şi-a făcut datoria, poate să plece. Pentru că şi-a dat seama că datoria încă nu-i este desăvârşit împlinită. Comorile de gândire şi trăire ortodoxă au laturi şi reliefuri nesfârşite şi ele au nevoie de marele său talent şi de justa sa gândire ca să poată fi puse şi susţinute într-o lumină cât mai nuanţată şi mai netulburată de o lume grăbită să facă generalizări şi să tragă concluzii nepotrivite cu fiinţa Ortodoxiei, menite să legitimeze porniri impure şi subiective. Nichifor Crainic n-a dat încă tot ce poate să dea mintea sa de geniu şi inima sa de fervent adorator al Ortodoxiei şi al românismului. Cursul său de mistică ortodoxă, ţinut studenţilor de la Facultatea de Teologie din Bucureşti, va arunca peste puţin timp, prin publicarea lui, un nou val de lumină, cu mult mai puternic decât cele de până azi, asupra valorilor de spiritualitate ortodoxă, precizând încă o dată şi deplin spre ce culmi anume duce adevărata trăire în duh creştin ortodox. Opera aceasta va fi şi pentru orientarea şi trezirea religioasă a preoţimii noastre, pentru viaţa bisericească şi pentru teologia românească, o piatră de hotar, un izvor nesecat de mari puteri şi avânturi religioase în albia cea mai autentică a Ortodoxiei. Ea va consacra definitiv pe Nichifor Crainic ca pe un creator de curent nou, vivificator, în viaţa şi cultura bisericească, ca pe un teolog care a descoperit Duhul şi scrie pentru mărturisirea Duhului, punând capăt unui scris de pedante, zăpăcite şi goale formule scolastice.

I s-a adus lui Nichifor Crainic în ultimul timp acuza că a politicizat Ortodoxia, că a stricat puritatea ei amestecând-o cu lucruri care nu-i aparţin, cu elemente naţionale româneşti, sau că vrea s-o facă instrument politic în slujba naţionalismului. Nichifor Crainic însă rămâne la adăpostul tuturor acestor feluri de atacuri. Pe cât de mult accentuează el prezenţa Ortodoxiei în sufletul românesc şi deci necesitatea ca acest suflet, când vrea să rămână şi să trăiască în viaţa sa autentică, să se manifeste fără jenă şi fără silă şi sub aspectul ortodox, tot pe atât de mult ţine Nichifor Crainic la puritatea dogmei ortodoxe privită în sine. Să citească cine vrea să se convingă despre acest adevăr eseul „Rasă şi religie", şi va vedea ce radical condamnă Nichifor Crainic toate silinţele absurde din Germania actuală de a-şi potrivi o religie pe măsura trebuinţelor şi aspiraţiilor de azi ale spiritului german. E arhicunoscută apoi formula lui Nichifor Crainic pentru crearea armoniei între neamuri: „pământ al patriei sub cer comun".

Nu e locul să adunăm din eseurile lui Nichifor Crainic expresiile prin care se arată cu evidenţă îmbelşugată această concepţie de un perfect echilibru, al unui spirit stăpânit în fiecare moment de grija de-a nu face naţionalismului niciun sacrificiu din partea creştinismului, conştient că un astfel de sacrificiu este şi inutil, şi primejdios chiar pentru naţionalism. Ceea ce aduce nou şi cuceritor Nichifor Crainic în lumea intelectualilor este nu vreo deviere interesantă de la creştinismul strict, ci forma de expunere şi sensibilitatea proaspătă cu care vede un suflet bogat conţinuturile vechi şi eterne ale creştinismului ortodox. Cursul de mistică ortodoxă va dovedi de altfel în curând cu vârf şi îndesat aceeaşi integrală încredere a lui Nichifor Crainic în adevărurile nezdruncinate ale creştinismului.

Dar acestea le spunem nu pentru că scrisul lui Nichifor Crainic are nevoie de apărare. El poate fi numai admirat. Le scriem acestea ca omagiu pur şi simplu. De altfel se poate vedea ce puţină consecvenţă a fost în acuza că Nichifor Crainic a alterat Ortodoxia, în faptul că în acelaşi articol în care se cuprindea acuza aceasta, se cuprindea şi reproşul că Nichifor Crainic n-a înţeles fenomenul maglavitean ca ceva cu totul specific românesc, ci l-a explicat cu mijloacele cu care explică în general creştinismul fenomenele mistice.

Patima legată aşa de intim de fiinţa omenească în orice situaţie s-ar găsi poate să lovească în Nichifor Crainic cu oricât de multă furie. Ea poate să-i conteste totul. Dar neputinţa ei de-a dărâma se vădeşte cu atât mai repede cu cât se atinge de calităţi şi de realizări mai mari şi cu cât se izbeşte mai furios în ele. Iar când aceste atacuri se coboară până la nivelul unor insulte ordinare, care se ating până şi de familia unui mare om de bine, ele trezesc o unanimă şi indignată reacţie publică într-o lume al cărei suflet e zidit totuşi cât de cât pe temelii morale.

Nichifor Crainic şi-a câştigat în istoria culturii româneşti un loc important şi definitiv.

„Istoria Unirii Românilor"*

Sub acest titlu, distinsul istoric şi academician, dl Ioan Lupaş, dăruieşte culturii româneşti şi în special operei de educaţie a poporului nostru o nouă şi prea frumoasă carte.

Apărută în colecţia *Cartea Satului*, care este editată de *Fundaţia culturală regală „Principele Carol I"*, cartea aceasta a dlui profesor I. Lupaş e o comoară de simţire, de grai şi claritate românească. Silindu-se să satisfacă din plin aşteptarea Maiestăţii Sale, care a voit ca această carte să fie scrisă anume de istoricul ardelean Ioan Lupaş, autorul s-a întrecut pe sine, dându-ne o istorie a românilor, cu înalte calităţi de cronică: povestire închegată, vie, de parcă totul a fost trăit de autor în zilele trecute, stil curgător, de psaltire bătrână, întrecând chiar şi stilul pe care nu-l mai găsim decât la profesorul I. Lupaş, direcţia întregii povestiri spre o culme, spre un scop, către care se observă cum a atins acest neam deplin conştient sau mai puţin conştient în toate acţiunile lui publice sau particulare: unirea definitivă a tuturor românilor.

Întreaga scriere este clădită pe o concepţie şi e menită să demonstreze prin toate paginile această concepţie. O con-

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 27, 4 iul. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae*.

cepţie care dă o anumită explicaţie unirii românilor, singura explicaţie serioasă. Autorul anunţă această concepţie de la început, de când purcede a vorbi despre „temeiurile unirii românilor".

> „Străinii – spune autorul – care nu au văzut din capul locului cu ochi buni întregirea României, urmăresc scopul de a înfăţişa unirea aceasta aşa fel încât să trezească în sufletul celor slabi de înger îndoială, spunând că ea n-ar putea să fie trainică sau că nu ar fi izbânda neîndoielnică a vredniciei neamului românesc."

Faţă de aceste păreri pornite din tendinţe nepreţioase nouă şi însuşite adesea şi de unii români, autorul ţine să afirme că:

> „Unirea naţional-politică de la 1918 nu se cuvine să fie înfăţişată, nici măcar în carte, ca *un dar*, coborât asupra neamului românesc din încrederea şi simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare, răsărită din greşelile duşmanilor de veacuri... Unirea românilor trebuie înfăţişată totdeauna – potrivit adevărului – ca urmare firească a unei pregătiri istorice de sute de ani, în cursul cărora acest popor de eroi şi de mucenici a izbutit să-şi apere cu uimitoare stăruinţă *sărăcia şi nevoile şi neamul*, rămânând, împotriva tuturor năvălirilor barbare şi vremelnicelor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoşesc în care, ca într-un liman de mântuire, şi-a putut adăposti traiul de-a lungul vremilor de urgie".

Dacă este aşa, Statul Român nu există prin graţia niciunei bunăvoinţe străine, ci îşi are temeliile sale, adânci şi nezguduite în sine, adică în unitatea desăvârşită a poporului român, în grai, credinţă, datini, aşezăminte strămoşeşti şi fire.

Această unitate pe diferitele planuri de viaţă o dovedeşte apoi autorul în prima din cele 6 cărţi ale scrierii, în cea despre „Temeiurile unirii românilor". În celelalte 5 expune pregătirea şi realizarea celor 3 uniri: cea de sub Mihai Viteazul, cea de la 1859 şi cea de la 1918. Primele două uniri au fost şi ele pregătiri şi etape pentru a treia, ultimă şi definitivă. Autorul îşi vădeşte cu prisosinţă puterea de sinteză, culegând din belşugul de întâmplări şi rostiri trecute pe cele esenţiale şi închegându-le într-un fluviu spiritual ce curge întins spre ziua cea mare, de 1 decembrie 1918.

În Istoria românilor, aşa de zbuciumată şi de împestriţată la suprafaţă de multele năvăliri ale străinilor lacomi, viziunea dlui profesor I. Lupaş descoperă un sens în jurul căruia se organizează detaliile şi se valorifică după o anumită măsură.

Eminentul istoric ardelean şi-a câştigat un nou titlu la recunoştinţa neamului prin această rară carte de învăţătură ce i-o dăruieşte.

Probleme – recenzii – comentarii*

Cu ocazia Congresului *Societăţii ortodoxe a femeilor române*, care s-a ţinut la Sibiu, dl *Popescu Tudor*, vajnicul luptător pentru drepturile Bisericii noastre, a ţinut studenţilor Academiei Teologice „Andreiene" două conferinţe foarte instructive.

Într-una s-a ocupat de art. 22 din *Constituţie*, care vorbeşte despre „libertatea absolută a conştiinţei", arătând că această libertate absolută nu se poate recunoaşte cultelor, pentru că ele nu sunt numai mişcări interioare de suflet, ci şi manifestări externe de idei, cu un rol important în viaţa publică, în viitoarea soartă a statului. În a doua a arătat într-un mod original şi cu o justă argumentare că poporul român s-a format, spre deosebire de orice alt popor, numai datorită creştinismului.

În procesul de naştere a neamului nostru a intrat ca element determinant creştinismul. Fără virtuţile creştine de dragoste şi îngăduinţă, ura dintre dacii învinşi şi coloniştii romani stăpânitori nu s-ar fi putut topi şi aceste neamuri ar fi rămas despărţite pentru totdeauna, cum au rămas ulterior saşii şi românii. Virtuţile creştineşti sunt însăşi esenţa de temelie a etnicului românesc.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 28, 11 iul. 1937, p. 3. Semnat: *DS*.

E o concepţie originală, care pune în lumină concretă convingerea şi intuiţia ce-o avem ca români despre structura profund creştină a sufletului nostru, despre rolul hotărâtor ce l-a avut creştinismul chiar la formarea primordială a neamului românesc.

Dl Popescu Tudor semnează şi în revista *Viitorul* din 15 iun. 1937 un interesant articol despre necesitatea ca Biserica să dea mai multă atenţie activităţii sociale, de îndrumare şi de ajutorare a poporului, şi nu numai celei strict religioase, de întărire a credinţei.

La încheierea anului şcolar în Academia Teologică*

Această solemnitate, prin care încheiem un nou an de activitate şcolară în instituţia noastră, are mai cu seamă două rosturi frumoase şi folositoare: unul este să mulţumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat în munca pe care am desfăşurat-o în cursul anului, profesori şi studenţi la un loc, cu dragoste şi sfânt entuziasm. Cu haina şi cu sufletul în sărbătoare, ne lăsăm inundaţi de fericirea lină că ne-am putut împlini încă un an datoria de muncitori cinstiţi şi rugăm pe Dumnezeu ca de pe urma lucrării noastre să facă să răsară roade binecuvântate în viaţa Bisericii şi a neamului nostru.

Al doilea rost al acestei solemnităţi este ca să recapitulăm puţin învăţămintele ce ne-au rămas din cursul unui an de învăţătură şi experienţă. Căci ele trebuie să se poată reduce la câteva principii, pe care să ni le întipărim bine în inimă, cu valoare de îndemnuri pentru viitor. E necesar acest lucru mai ales pentru cei care pleacă definitiv din şcoală spre a se înrola în armata slujitorilor şi propovăduitorilor lui Iisus Hristos.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 30, 25 iul. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

Iubiţi studenţi,

Noi, care am avut oficiul de mare răspundere de-a vă ajuta să vă pregătiţi pentru sfinţita misiune a preoţiei, am fi nespus de fericiţi dacă am fi reuşit să vă obişnuim a vă simţi în majoritatea clipelor vieţii în faţa lui Iisus Hristos şi cu faţa către El. Am fi fericiţi dacă am şti că din multele noastre cuvinte – uneori cu pretenţii de mare ştiinţă – aţi văzut ridicându-se drept, stăpânitor şi viu pe orizontul privirii noastre Acela pe care nu L-am putea servi cu folos, cu spor şi cu fericire, decât atunci când L-am simţi ca Domn exclusiv al nostru în tot ce facem. Vă asigurăm că n-am avea nicio mulţumire, dimpotrivă, ne-am simţi foarte apăsaţi dacă am şti că între noi şi voi – atunci când oficiem la catedră – nu cobora şi nu apărea măcar uneori Acela care S-a coborât între oameni, aşa încât noi să ne ştergem cu totul înapoia Lui. Dacă de la orele noastre n-aţi duce cu voi decât chipul nostru, am rămâne întristaţi, oricât de frumoase şi de onorabile ar fi amintirile şi părerile în care v-ar rămâne încadrat chipul, talentul sau ştiinţa noastră.

V-am mai spus adesea: nu mântuieşte ştiinţa, oricât de înaltă ar fi ea şi oricât ar ajuta la îmbunătăţirea condiţiilor materiale ale vieţii; nu mântuiesc oamenii, oricât de proeminenţi ar fi ei, ci mântuieşte singur Dumnezeu când este pentru noi nu o teorie, nu un obiect de gândire, ci persoană vie în faţa noastră. Când este El viu în faţa noastră, suntem tari, oricât ar fi puterile noastre omeneşti de mici şi oricât ar fi de mari duşmanii noştri şi de grele împrejurările în care ne aflăm. Cu El în faţa noastră vom şti ce să vrem şi ce să facem, oricât de puţină ştiinţă am avea; vom izbândi în orice lucrare, oricât ar clătina oamenii din cap atunci când o începem.

„Duceţi-vă cu Dumnezeu!" Cuvântul acesta al poporului nostru îl întrebuinţez în acest moment, atrăgându-vă atenţia asupra imensităţii de putere ce se cuprinde în el atunci când ne silim să-l realizăm. „Duceţi-vă cu Dumnezeu" în mijlocul poporului nostru. Unde intraţi, să intre Dumnezeu, cine vă întâlneşte să întâlnească puţin şi pe Dumnezeu. Aceasta să vă fie maxima vieţii. Să vă întrebaţi după fiecare contact cu un om: Am făcut de această dată să se întâlnească acest om puţin cu Dumnezeu?

Să nu fiţi martori ai lui Dumnezeu numai duminica. Şi să aveţi grijă ca nu cumva să faceţi să rămână privirile oamenilor numai la voi şi la frumuseţea mărturiei voastre. Dezvăluiţi faţa lui Dumnezeu în fiecare clipă când are cine să o privească, şi voi daţi-vă la o parte. Sunt multe lucruri care ţin pe Dumnezeu ascuns din faţa oamenilor. Sunt grijile lor materiale, ambiţiile, patimile, indiferentismul lor, care pun albeaţă groasă peste conştiinţa lor. Dar oricât de groase ar fi aceste straturi de opacitate, ele se înmoaie şi cad topite atunci când prin graiul şi privirea ta caldă aţintite drept în faţa fiecăruia pătrunde în inima lui însuşi focul privirii lui Dumnezeu. De Dumnezeu nu se vorbeşte cu ocolişuri, ci de-a dreptul. Mai ales atunci vei reuşi. Cu condiţia însă ca să-l simţi pe Dumnezeu în faţa ta când vorbeşti şi, prin aceasta, vorba ta să pornească chiar din inima ta şi drept în inima celui căruia i-l arăţi. Dacă vorbeşti fără ca să-L simţi pe Dumnezeu în faţa ta, nu vei reuşi să-l faci pe altul să-l simtă în faţa lui.

Acesta e lucrul esenţial, pe care trebuia să vi-l spun în această clipă de despărţire. Faceţi-ne în misiunea voastră, care începe, bucuria să vă vedem conştienţi de prezenţa şi ajutorul lui Dumnezeu celui viu.

Încolo, aveţi răbdare în mijlocul neajunsurilor vieţii. Nu descurajaţi niciodată orice s-ar întâmpla. Chiar dacă roadele muncii voastre nu se arată multă vreme, chiar dacă vă încearcă multe insuccese, nu descurajaţi. Păstraţi-vă râvna întreagă şi nestinsă. Roadele muncii pot apărea târziu, dar cu atât mai bogate. Aceste recomandări cred că vi le-ar putea repeta şi ilustra cu un material de suficientă experienţă şi absolvenţi de acum 10 ani ai Academiei noastre. Ei se află la fericita vârstă când avântul bărbătesc se împleteşte armonios cu destulă experienţă şi maturitate. N-aţi putea contempla un mai bun exemplu de deplină răsplătire a vredniciei din partea societăţii şi a lui Dumnezeu decât privind acest rând de absolvenţi, care se pot mândri de pe acum că au dat Bisericii dintre ei un episcop lăudat şi iubit, pe Preasfinţitul Nicolae al Oradei, un profesor de teologie, un strădalnic misionar şi o seamă de preoţi vrednici şi destoinici. Salutându-i pe toţi cu dragoste în mijlocul nostru, în numele acestei Alma Mater care le-a umplut sufletul cu ideal, mă gândesc ce fericită şi mândră ar fi Academia „Andreiană" să vadă ridicându-se din fiecare rând de absolvenţi astfel de bărbaţi de seamă.

Apropiindu-mă de încheierea acestui cuvânt, se cuvine să adresez profundele şi respectuoasele mulţumiri, ale noastre şi ale tuturor, Înaltpreasfinţiei Sale Mitropolitului Nicolae, patronul şi părintele iubit al instituţiei noastre, care s-a interesat îndeaproape de mersul ei şi în anul acesta, îndrumând-o şi ajutând-o împreună cu Preavenerabilul Consiliu Arhiepiscopal în toată bună vremea. Profesori şi studenţi îi păstrăm cele mai devotate sentimente de fii buni, recunoscători şi devotaţi, asigurându-l că ne vom da toată silinţa să-i facem bucurie prin munca noastră plină de râvnă în slujba

Bisericii. Căci ştim că aceasta este singura bucurie pe care i-o putem face.

Cu acestea, urând celor care pleacă succes şi mulţumire duhovnicească în nobila misiune preoţească, iar celor care vor reveni la toamnă, o bună revedere, anul academic 1936-1937 îl declar închis.

Pagina Bisericii în foile noastre politice*

Am accentuat, cu diferite ocazii, în coloanele acestui ziar, că orice năzuinţă a clerului nostru ortodox în promovarea bunei stări, sufleteşti şi materiale a credincioşilor, va izbuti în măsura în care i se asigură concursul sincer nu numai din partea organelor cu răspundere ale statului, ci şi din partea *presei* creştineşti, în special a marilor cotidiene din capitală.

Nu puteam, prin urmare, decât să luăm act cu mulţumire de câte ori ni s-a dat să vedem realizări pornite din asemenea intenţii.

Una din aceste realizări este aşa zisa: „Pagină a Bisericii" – adoptată de curând şi în *Dreptatea* partidului naţional-ţărănesc, iar în *Universul* cultivată de patru ani.

Cititorul *Paginii* are prilej să găsească în fiecare săptămână, materialul necesar de zidire duhovnicească, şi nu mai puţin aceeaşi edificatoare orientare în tot ce se raportează la viaţa noastră bisericească naţională. Această *Pagină* slujeşte nu atât persoane sau partide, ci slujeşte mai ales, şi deasupra tuturor patimilor interesate, *Biserica lui Hristos şi sfânta ei credinţă*, alcătuitoare pe vecie a temeliilor vieţii şi siguranţei statului şi neamului românesc.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 31, 1 aug. 1937, p. 1. Nesemnat.

Scriem la gazete, în câţiva ani din urmă, sub poruncile *cenzurii* – va să zică cu o restrângere şi chiar cu o stânjenire a scrisului gazetăresc.

Cenzura nu ne dă, în schimb, nici talent scriitoricesc, nici inspiraţie, nici bun simţ şi nici măcar puţină gramatică.

În veacul *libertăţii cuvântului* vânătorii de senzaţii nesănătoase, tineri fără vocaţie şi fără pregătire, se cred astfel îndatoraţi să-şi aştearnă ideile şi sentimentele pe hârtie, parc-ar trăi sub îndemnul aproape deznădăjduit, rostit în vremea redeşteptării naţionale, acum *o sută de ani*, de îngrijitul „părinte al literaturii româneşti", care implora scriitorii băieţi să coboare, prin condeiul lor, în lumea cititorilor puţini, cât mai multe vorbe şi fraze româneşti „fie oricum".

Această *libertate* de „oricum" a cuvântului a făcut şi în vremurile noastre să sporească la infinit *criticile negative* în presa periodică, producând, în loc de orientare şi lămurire constructivă, zăpăceală şi rătăcire prin îndrăzneala de afirmaţii necontrolate sau de-a dreptul mincinoase.

Un confrate, dintre cei mai de seamă, întrebat: Ce rost crede să aibă *Pagina Bisericii* asupra felului de redactare a unei gazete, a răspuns:

Pagina aceasta, cu ţinuta ei domoală şi senină, pare că aduce aerul înviorător în atmosfera încordată şi îmbâcsită de microbii încăierărilor politice şi de altă natură; este o *Pagină* despre care pot afirma că e chemată să creeze o punte de înţelegere între cei prea certaţi şi adânc înduşmăniţi în faţa diferitelor probleme, mari sau mărunte, ce ni se prezintă şi ne macină zilnic.

Socotim dar a nu greşi când susţinem că *Pagina Bisericii* în foile noastre politice formează o putere de mare valoare

şi în propăşirea presei creştine din această ţară, înlocuind până la un punct absenţa *marelui cotidian bisericesc naţional* în pregătire, căci – cum ni se spune – gândul întocmirii lui, a viitorului mare organ bisericesc român, tot mai stăruind, s-ar putea ca ceasul să aducă ceea ce n-au adus anii.

Lupta Bisericii Ortodoxe din Iugoslavia*

Când acum vreo jumătate de an ziarele aduceau ştirea că Înaltpreasfinţia Sa patriarhul sârb Varnava a ameninţat pe prim-ministrul Stoiadinovici cu excomunicarea în caz că va încheia Concordatul cu Vaticanul, nu credeam prea mult că această ameninţare cuprinde în ea atâta potenţial de hotărâre, încât să fie în stare a se transforma la momentul necesar în realitate. Dar astăzi vedem cum conducătorul Bisericii surori a privit chestiunea foarte grav. Chiar dacă formal acea ameninţare nu s-a tradus în faptul exact al excomunicării, în fond nu numai primul-ministru Stoiadinovici, ci şi alţi opt colegi de cabinet şi deputaţi ortodocşi care au votat în favoarea Concordatului au fost dezbrăcaţi de toate drepturile ce decurg din calitatea de membru al Bisericii. Pedeapsa are caracter provizoriu până la judecarea vinovaţilor de către tribunalele ecleziastice. Dar după această judecată, făcută de forurile unei Biserici care s-a dovedit că nu ştie să glumească atunci când sunt la mijloc interesele ei vitale, nu este exclus, dimpotrivă e foarte probabil, că pedeapsa va deveni definitivă.

Gestul Bisericii sârbeşti, analog marilor gesturi de curaj supraomenesc din vremurile de odinioară, a impus, umplând

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 34, 22 aug. 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

lumea de respect şi de admiraţie. S-a manifestat în el o conştiinţă a valorii, a demnităţii şi a tăriei proprii. Demnitatea şi tăria nu sunt realităţi date odată pentru totdeauna în aceeaşi mărime, ci ele se câştigă printr-o afirmare. Sunt tare când vreau să fiu tare şi când afirm că sunt tare. Sunt realităţi create spiritual de personalitatea cuiva. E o autocunoaştere a personalităţii prin voinţă şi afirmare. Sunt produsul puterii creatoare a voinţei şi afirmării. Iar vremea şi afirmarea vin din conştiinţa, din intuiţia lucidă a rostului înalt pe care-l ai, a mesianităţii pe care o reprezinţi, a surselor dumnezeieşti de putere virtuală care-ţi stau la baza existenţei.

În Biserica Ortodoxă Sârbă s-a dovedit, spre uimirea generală a unei lumi indiferentiste, raţionaliste şi oportuniste, că există şi acea conştiinţă a valorii sale dumnezeieşti şi vrerea de-a fi de fapt şi actual ceea ce are posibilitatea şi misiunea să fie: forţa de căpetenie a societăţii omeneşti, a statului şi a naţiunii.

Şi ceea ce-i mai îmbucurător este că lupta aceasta nu este susţinută de o singură personalitate. Se întâmplă adeseori că acţiunile mari se reazemă pe umerii unei singure personalităţi, care însă pentru a da ecou şi eficacitate acţiunii sale se prezintă ca lucrând în numele unei colectivităţi, deşi mulţimea nu-i dă mai mult decât o slabă aprobare.

Fără îndoială, patriarhul Varnava a fost o personalitate impunătoare, dârză, care a dus lupta până la moarte. Şi faptul că a murit tocmai în punctul culminant al acestei lupte, cu siguranţă şi din cauza agravării pe care supărările morale le-au adus bolii sale, îl ridică pe un soclu de legendă, de martiriu şi de eroism, şi figura lui intrată astfel în conştiinţa poporului sârb va fructifica puterea de luptă şi de credinţă ortodoxă.

Dar faptul că măsura de pedepsire a guvernului şi a deputaţilor a fost luată de membrii Sfântului Sinod sârb după moartea patriarhului Varnava, precum şi faptul că opoziţia împotriva Concordatului e îmbrăţişată şi în parlament, şi în opinia publică de păturile largi, de aproape întreaga ţară ortodoxă, arată că iubirea de Biserică şi curajul de-a lupta pentru ea e un apanaj general al fiilor Bisericii sârbeşti. Am văzut în fotografiile publicate în ziare preoţi în odăjdii conducând mulţimi înfocate de credincioşi. În multe părţi ale ţării au fost ciocniri serioase cu armata, căzând numeroşi martiri pentru apărarea Bisericii. Biserica acolo nu e o umbră şi-un motiv de oratorie nesinceră pentru ipocriţi, ci o realitate centrală, cea mai scumpă şi esenţială pentru viaţa credincioşilor, intelectuali şi ţărani.

Cât de mult e îmbrăţişată lupta Bisericii surori de păturile largi ale poporului se vede şi din efectele ei.

Dl prim-ministru Stoiadinovici se ocupă în toate discursurile pe care le rosteşte prin toate oraşelele numai cu tema Concordatului. E problema care frământă şi agită ţara şi care tulbură siguranţa guvernului. A ajuns până acolo cu retragerea – după ce n-a mai prezentat Concordatul şi Senatului spre ratificare –, încât în zilele acestea a declarat că e dispus să modifice Concordatul:

> „Concordatul nu este încă o lege definitivă, şi dacă el nu satisface nici doleanţele croaţilor catolici, el poate fi eventual modificat."

Dacă Biserica Ortodoxă Sârbă continuă lupta, şi sigur că o va continua, vom vedea în curând şi evenimentul *înlăturării unui Concordat*.

Starea de agitație produsă în stat de această luptă a determinat până şi pe croații catolici să declare că renunță la Concordat, numai pentru liniştea țării şi pentru buna conviețuire cu frații lor ortodocşi. Ei cer să se încheie o convenție cu ei, în cadrul statului, nu să fie făcuți obiect de convenție cu un al treilea, străin şi de ei, cu atât mai mult de statul iugoslav. Ceea ce vor ei este nu satisfacerea ambițiilor Vaticanului de putere tutelară şi de mixtiune în cadrul Statului, cum vrea mâna noastră de uniați, aliați cu catolicii unguri interesați, ci asigurarea unor drepturi onorabile pentru viața lor bisericească.

Lupta Bisericii Ortodoxe surori şi a poporului ortodox sârb trebuie să ne umple de admirație mai ales când ştim că acolo populația catolică este aproape egală cu cea ortodoxă.

Poporul vecin, aşa de gelos de independența sa, reacționează energic şi până la biruința împotriva unei noi aserviri care amenință de sub masca Concordatului. Din lupta aceasta, în care pulsează atât de viu spiritul de mândrie națională şi de ataşament la Biserică, avem multe de învățat noi, care ne lăsăm umiliți, batjocoriți şi prădați de puterea străină a Vaticanului în numele unei infime minorități de uniați şi de catolici.

Ce a fost lupta noastră contra Concordatului în comparație cu cea a sârbilor? Ne ferim de orice adjectiv. E drept că pe atunci spiritul ortodox şi național era narcotizat, şi credem că dacă s-ar pune azi problema încheierii unui Concordat, s-ar ridica şi la noi o volbură în stare să-l mături de la ordinea zilei. Dar chiar pentru timpul de atunci a fost prea puțin. Singurul care a luptat doar, îndelung, a fost Înaltpreasfinția Sa Mitropolitul nostru Nicolae; încolo, apatie, laşitate, oportunism. Era atunci în Regență Înaltpreasfinția Sa Patriarhul

țării. Ce mari complicații n-ar fi produs opoziția intransigentă, până la plecarea din Regență a Înaltpreasfinției Sale. Era un moment în care se putea intra glorios în istorie; dar a trecut.

Cel puțin de aici înainte, să vedem „să nu mai păcătuim”!

Sectele păgâne şi exploatatoare*

Sectele se zbat să pună piciorul tot mai solid pe pământul ţării noastre. La scurte intervale s-au ţinut două congrese sectare, cu siguranţă nu pentru a rezolva chestiuni de ordin administrativ, ci pentru a întări râvna propagandistică a aderenţilor, pentru a le da nou curaj şi nouă încredere. Sectarii ne consideră teren de misiune, popor neîncreştinat cu adevărat, zăcând în întunericul necredinţei şi în raza pierzării. Afectează faţă de noi o milă generoasă şi-şi arogă un rol de apostoli pregătiţi să lupte şi să moară pentru a ne scoate la lumina adevărului.

În realitate însă, totul este la ei o spoială. Cel puţin la cei mai răsăriţi, mai vechi în sectarism şi cu roluri conducătoare. E atâta inconsistenţă şi artificiu omenesc în ceea ce constituie doctrina lor de credinţă, încât e imposibil să fi convins vreunul mai răsărit sau mai versat în ea, despre originea ei dumnezeiască. În frunte cu cei care au moştenit diferitele doctrine sectare, propagandiştii lor nu pot avea altă psihologie decât a inşilor care, sub masca unui pretext pios, îşi întocmesc o viaţă pământească plină de satisfacţii materiale şi de orgoliu.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 36, 5 sept. 1937, pp. 1-2. Semnat: *DS*.

Şi mai ales e atât de puţin creştină această doctrină, inferioară sub raport religios creştinismului nostru, celui de totdeauna, atât de laică, de seculară, încât nu poate impresiona şi satisface decât doar la început, până n-o cunoaşte omul în ansamblu, impresionând şi atunci mai mult artificiul de evlavie pe care-l mânuieşte cu mare talent propagandistul, în special la primele prezentări.

Ca ilustrare voi spicui din câteva broşuri de-ale lui J.F. Rutherford, conducătorul actual al sectei *Milenariştilor*, sau a *Studenţilor de Biblie*, sau a *Martorilor lui Iehova* (un cucernic preot care mi-a trimis mai multe broşuri de-ale acestei secte e nedumerit de faptul că cei câţiva sectari din parohia Cucerniciei Sale s-au dat întâi drept *milenarişti*, pe urmă *studenţi de Biblie*, mai târziu *Martori ai lui Iehova*, iar astăzi aconfesionali. Cele trei numiri exprimă aceeaşi sectă, deşi în cărţile noastre de sectologie numirea de martori ai lui Iehova nu obvine deloc).

Necreştinismul sectei, încă în doctrina ei despre Iisus Hristos, care pentru ea nu este Fiul lui Dumnezeu, născut din Tatăl mai înainte de veci, ci o creatură a lui Dumnezeu, e drept cea dintâi dintre toate creaturile. „După ce Logosul a fost creat, i-a fost dat cel mai mare privilegiu, anume să creeze toate lucrurile", se spune în broşura *Ce este adevărul* (p. 12). Fiu al lui Dumnezeu este numai în sens impropriu, prin adopţie, fapt care s-a petrecut la botezul în Iordan:

> „Iehova Dumnezeu a permis lui Ioan ca să fie martor *la alegerea* lui Iisus şi de aceea citim în *Matei* 3, 17 că Ioan a auzit următoarele cuvinte: Acesta este Fiul meu prea iubit, în care îmi găsesc plăcerea (a se observa schimbarea arbitrară a textului care, în greceşte fiind evdokisa, în româneşte înseamnă *am binevoit*, la timpul trecut, şi arată că şi

în trecut nu numai de aici înainte a fost o relaţie deosebită între Tatăl şi Iisus. Sectarul Rutherford foloseşte prezentul ca să insinueze că numai de aici înainte, de la Botez, se face o legătură între Tatăl şi Iisus). Aceasta s-a întâmplat la botezul lui Iisus în Iordan. Iisus a fost astfel născut şi a fost recunoscut de Iehova ca Fiu, ceea ce înseamnă că Iisus a acceptat să facă voia lui Iehova" (p. 21)

Iată aşadar această sectă căzută în arianismul pe care cu atâtea jertfe l-a zdrobit odinioară Biserica prin lupta titanică a unui Atanasie cel Mare. Şi se mândreşte că a descoperit pentru prima dată lumina!

Mai este creştinism? Creştinismul este credinţa că Hristos e Dumnezeu adevărat, că Însuşi Dumnezeu S-a pogorât între noi şi ne-a mântuit şi de atunci petrece invizibil între noi şi cu noi. Acolo unde Hristos este coborât la nivelul unei făpturi, acolo nu mai e nicio deosebire de păgânism. Doar un Dumnezeu providenţiator, Care vorbeşte oamenilor prin câte o făptură, recunosc toate religiile păgâne. Numele simplu de Hristos, fără credinţa că Hristos e Dumnezeu, încă nu formează o deosebire esenţială de păgânism. Religia lui Hristos nu se ridică atunci din planul religiilor lui Mahomed, Budha, Confucius etc.

Unde mai e atunci harul lui Dumnezeu care ni se dă în interiorul nostru şi unirea noastră cu Dumnezeu? Ce mai rămâne din Revelaţia în Hristos, pe care noi o vrem esenţial deosebită de toate aşa-zisele revelaţii păgâne?

Şi se prezintă aceşti sectari ca superiori în credinţă poporului nostru, care a păstrat cu veneraţie nu numai cel mai creştinesc suflet, ci şi credinţa creştină în toată splendida ei integritate dumnezeiască. Vin mândri cu păgânismul lor ca să ne sfideze creştinismul nostru şi să ne rupă de el.

Nu degeaba tipăriturile ei sunt finanţate de o bancă evreiască din New-York, Hirsch. Evreimea încurajează sectele atât pentru acţiunea lor de destrămare socială şi naţională, cât şi pentru subminarea credinţei în Iisus Hristos, care este coborât la nivelul unei făpturi a lui Iehova cel evreiesc.

Păgânismul sectei se arată şi în celelalte puncte ale doctrinei sale. De acord cu adventismul, neagă nemurirea sufletului. Sufletul prin moarte piere împreună cu trupul. Propriu-zis nici nu există suflet ca entitate deosebită de trup. Există numai un trup viu, exact ca la animale. Iată câteva locuri din broşura *Unde sunt morţii?*:

„Suflet n-are nimeni. Fiecare om este însuşi un suflet. Înţelesul cuvântului suflet este: fiinţa vieţuitoare, adică însuşi omul. Chiar şi toate animalele se numesc suflete. Vaca este un suflet, boul tot aşa. Predicatorii au făcut pe oameni să creadă că poartă câte un suflet cu dânşii, suflet care zboară afară în momentul morţii ca să se adăpostească într-alt loc, însă Biblia nu permite şi nu dovedeşte astfel de silnicie" (pp. 19-20)

„Învăţătura că omul are suflet nemuritor provine de la marele actor Satan" (p. 18) „Omul a fost creat din elementele pământului, cine moare se întoarce iarăşi în pulberea pământului (va deveni iarăşi o parte din pământ), suflarea vieţii suflată prin nări în plămâni de Dumnezeu, din om ajunge în atmosferă, de unde a şi fost luată, în urma căreia omul este mort în înţelesul adevărat al cuvântului" (p. 33)

Deci nu există cer şi iad, unde să meargă sufletul după moarte.

„Înţelesul adevărat al cuvântului Şeol este cimitirul, mormântul, inexistenţa, pieirea [...]; gheena la fel" (pp. 24, 26)

„Iisus, deşi a vorbit adeseori despre iad, totuşi nu a zis niciodată că ar fi locul chinului veşnic" (p. 24).

Adresându-se unor părinţi cărora le-a murit copilul, Rutherford spune:

„Din Biblie voi dovedi că fiul Domniei Voastre nu se află nici în cer, nici în purgatoriu, dar nici în iad" (p. 10).

Iisus însuşi în timp ce a fost pe pământ „n-a fost nemuritor", însă la Învierea Sa Dumnezeu I-a dat nemurirea (p. 20). În cele 3 zile cât a stat în pământ El a fost distrus total, absolut inexistent (p. 24).

Precum se vede, o concepţie de cel mai cras materialism, care nu poate rămâne fără influenţă asupra comportării omului în viaţă, mai ales că nici după judecata din urmă nu există vreun rai sau iad, ci fie o viaţă pământească fără sfârşit, fie o distrugere în sens radical. De ce să nu bem şi să mâncăm atunci şi să petrecem, fără nicio grijă, fără niciun scrupul? Aici sectele au căzut mai jos şi decât păgânismul. Spiritualismul creştin, căruia i se datorează toate eforturile de înnobilare a omului, e negat cu brutalitate de aroganţii *misionari*.

Dar să mergem mai departe. Un sfârşit al lumii acesteia şi un cer şi un iad veşnic după ea nu există:

„Sfârşitul lumii nu înseamnă sfârşitul pământului, deoarece pământul va rămâne veşnic, ci înseamnă sfârşitul domniei lui Satan, după care va urma guvernul lui Hristos, al Regelui dreptăţii" (*Ce este adevărul*, p. 30). „Cerul nou este organizaţia dreaptă a lui Iehova sub conducerea lui Hristos, Domnitorul nevăzut al împărăţiei de dreptate.

Pământul nou este partea văzută a organizaţiei lui Dumnezeu care va conduce afacerile pământului."

Sfârşitul lumii nu e deci un eveniment tainic, de esenţă mistic-metafizică, cu venirea lui Iisus Hristos pe norii cerului, cu judecata universală, cu descoperirea şi cu judecata universală, cu descoperirea şi cu intrarea într-un plan de existenţă cu totul deosebit de cel de acum, ci o simplă schimbare de *guvern*, de regim social. Iisus Hristos nu va veni vizibil; de fapt, *venirea* Lui trebuie înţeleasă în sens impropriu, ca o arătare a efectelor unui interes mai mare pentru lume. El rămâne pururea invizibil.

„Dumnezeu a promis că la timpul său hotărât va întemeia o împărăţie sau un guvern care va domni în dreptate şi Iisus Hristos va fi domnitorul invizibil şi Capul acestui guvern drept. Această schimbare este numită de Biblie *sfârşitul lumii*" (p. 27). „Precum nimeni nu poate vedea pe Dumnezeu, tot aşa nimeni nu poate vedea pe Hristos. Întreaga omenire va constata la timpul hotărât că el a sosit, şi anume pe baza evenimentelor care sunt vizibile" (p. 40).

Iată cum se diluează creştinismul într-o doctrină raţionalistă şi de ordin pur social.

Chiar mai mult, Iisus Hristos a şi venit. A venit la 1914 de când, începând alungarea lui Satan, acesta face cele mai disperate eforturi ca să facă pe oameni să sufere.

„Iată pentru ce anul 1914 marchează venirea a doua a lui Hristos. Acel timp a trecut, şi nimeni n-a văzut pe Iisus pe pământ. Cu toate că este adevărat că Iisus s-a întors, totuşi trebuie cugetat că Hristos care este învestit cu toată puterea este un Spirit mare şi că pentru el este aşa de puţin

necesar să fie văzut pe pământ cât este de necesar ca însuşi Dumnezeu să fie văzut pe pământ. [...] Puterea Sa, care este exercitată pe pământ, are acelaşi efect, când este exercitată din cer, ca şi când el însuşi ar fi pe pământ. Prin urmare venirea sa a doua se raportează cu deosebire la îndreptarea atenţiei sale asupra afacerilor pământeşti" (pp. 43-44).

Toată speranţa creştinătăţii după ceva cu totul deosebit, după trăirea veşnică cu Dumnezeu, privind faţa Lui, a fost zadarnică. I se dă doar un regim social mai drept care, cu toată bunăstarea ce-o aduce, trebuie să fie groaznic de monoton în laicismul său.

Rutherford se întrece în a descrie nedreptăţile sociale de azi, promiţând că ele vor fi înlocuite în statul cel nou:

„Partea vizibilă a lumii constă din marele capital, din politicieni şi din conducători religioşi numiţi cler. Dările sunt mari, iar produsele muncii celor apăsaţi au un preţ mic. Lucrătorii care produc averea ţării prin muncă grea, au puţin folos din ea, dar aceia care nu lucrează se ocupă cu specule egoiste şi se bucură de fructele lucrului altora" (pp. 26-27).

Limbaj care seamănă atât de mult cu cel marxist. Simpatiile sectare merg spre democraţie, şi aceasta îşi are tâlcul său. Suferinţele de la 1914 încoace – ca semn al celei din urmă şi mai puternice zvârcoliri a Satanei – se arată şi în faptul că democraţia e persecutată:

„S-a pretins că războiul va asigura democraţia în lume, însă s-a întâmplat tocmai contrariul. De la sfârşitul războiului mondial condiţiile s-au făcut în continuu tot mai rele şi astăzi oamenii tuturor naţiunilor se află în suferinţă şi strâmtoare şi nu ştiu ce să facă" (p. 46).

Aşadar, întocmai ca marxismul, sectele acestea diluează în sufletele oamenilor aşteptările şi aspiraţiile propriu religioase, canalizându-le spre idealuri de bunăstare materială şi de dreptate aici, pe pământ, căci cer nu există. În împărăţia viitoare:

„toţi oamenii vor lucra şi vor primi fructele ce li se cuvin în mod drept, pe baza lucrului lor, atunci toţii vor avea parte de bunăstare" (p. 32).

Dacă avem în vedere scopul spre care sunt îndemnaţi să tindă aderenţii sectei şi mijloacele prin care cred că ajung la acel scop – aderarea la democraţie şi la momentul oportun, lupta violentă sub conducerea lui Dumnezeu cel invizibil împotriva guvernelor lui Satan (broşura *Guvern*), ce deosebire esenţială mai este între aceste secte şi marxism?

Păgânismul şi secularismul sectelor este evident. Să fim conştienţi că poporul nostru şi noi, preoţii Bisericii Ortodoxe, reprezentăm o spiritualitate infinit superioară, cu adevărat creştină, şi această conştiinţă să ne dea putere de rezistenţă împotriva acestor lupi îmbrăcaţi în piele de oaie, antihrişti care numai numele lui Hristos îl mai păstrează.

S-a spus că nu e bine să folosim cuvinte defavorabile la adresa sectelor, ci să vorbim numai pozitiv despre credinţa noastră. Dar ei cât de des nu vorbesc defavorabil, ci mincinos, despre credinţa noastră? În fiecare rând din ce scriu, în fiecare vorbă pe care o rostesc, găseşti cele mai grosolane şi mai înveninate bârfiri şi minciuni la adresa Bisericii, a preoţimii, a crucii, a tainelor. Critica aceasta negativă o folosesc cel puţin tot atât de mult ca şi propaganda pozitivă. Cu atât mai mult suntem îndreptăţiţi noi să dezvăluim

păgânismul sectar atât în învăţătura sa, cât şi în viaţa propovăduitorilor săi.

Dar de un lucru să avem grijă: să nu ne pierdem calmul, seninătatea, blândeţea religioasă, evlavia în prezentarea noastră. Dacă ei afectează acestea cu multă artă câştigând sufletele, noi, care avem o credinţă aşa de înaltă şi de spirituală care ni le poate produce în suflet natural, fără a fi nevoiţi să le afectăm, ar trebui să fim cu atât mai mult stăpâniţi în manifestările noastre de cel mai religios duh.

Un alt punct care arată păgânismul şi oportunismul sectar, practicate cu mare meşteşug, este cel al exploatării materiale a aderenţilor. E uluitor ce sume fabuloase storc aceşti străini din ţara noastră, trecându-le peste graniţă şi contribuind astfel la sărăcia ţării.

Numai într-un an (1929) au strâns adventiştii peste 17 milioane[1]. Dar la ce sumă trebuie să fi urcat încasările în ultimii ani dacă în anul acesta numai din Transilvania – fără Banat – s-au strâns doar la capitolul zeciuielii peste 1 400 000 lei? În 1929, când s-au încasat cele 17 milioane, Conferinţa Transilvaniei nu se înscria la capitolul zeciuielii mai mult decât cu 150 000 lei. Deci putem fi aproape siguri că în timpul din urmă încasările – înmulţite cu 10 – se ridică la cca 170 000 000 lei anual.

Şi aceasta numai adventiştii. Dar celelalte secte? Precum se vede, sectele acestea sunt adevărate tovărăşii de sărăcire a ţării, de exploatare a bogăţiilor noastre. Şi ne mai plângem de sărăcie!

[1] Vezi Grigorie LEU, *Sectele din România*, Tipografia Eparhială Cartea Românească, Chişinău, p. 52.

Ar fi timpul ca Statul, răspunzător de viitorul moral dar şi material al neamului acesta, să-şi arunce puţin ochii în bucătăria financiară a acestor musafiri şi să ia cel puţin măsuri ca să nu se mai exporte nicio sumă de bani de la secte sau sectari din România, la secte sau sectari din afara României.

De problema evreiască şi de cea comunistă ce se dezbate azi cu atâta pasiune în presa românească e strâns legată problema sectară. Sunt cele trei mari plăgi care bântuie sănătatea şi bunăstarea neamului nostru şi-i periclitează viitorul.

La începutul anului în Academia Teologică „Andreiană"*

Preacucernici Părinţi,
Onorat public,
Iubiţi studenţi,

Cu ajutorul bunului Dumnezeu ne vedem în pragul unui nou an şcolar. Spre deosebire de anii trecuţi acum începem mai devreme. E necesar ca voi, iubiţi studenţi, care vă pregătiţi pentru cea mai importantă, dar şi cea mai grea misiune, pentru preoţie, să staţi mai mult în tovărăşia preocupărilor de ordin duhovnicesc şi sub lucrarea de modelare a chipului vostru sufletesc după chipul Aceluia pe Care aveţi să-L arătaţi oamenilor.

Căci preoţia nu poate fi numai slujba de-a citi o dată pe săptămână Liturghia şi de vreo două ori molitvele necesare. Ea trebuie să devină, mai mult decât oricare altă ocupaţie, o *calitate* a sufletului, întreţesută intim cu toată fiinţa ta, aşa încât să nu mai poţi face nicio separaţie, nicio distincţie între tine şi ea, să nu mai poţi demisiona nici măcar pentru cât de scurt timp din ea.

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 37, 12 sept. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

Să fii preot aşa de neîntrerupt, de natural şi de deschis, precum eşti om cult sau precum eşti român. Să fii în mod manifest, reliefat şi curajos, *altfel* de cum sunt ceilalţi oameni. Căci numai aşa suntem de folos societăţii sub raport religios. Dacă nu ne-am câştigat această *calitate specifică* de preot, suntem, în tot timpul cât nu citim Liturghia, oameni întru totul una cu ei. Şi atunci, nu mai putem fi de niciun folos deosebit societăţii. Putem fi de folos oamenilor atunci sub raport economic, sau politic, sau cultural. Dar toate acestea le pot face, mai ales azi, foarte mulţi. Dar cine să împlinească între oameni atunci funcţia de înduhovnicire, de legare a lor cu Dumnezeu, de contrabalansare a forţelor laiciste, care ţin pe om alipit de pământ şi de pasiunile interlumeşti?

Dacă împlinim numai funcţia de factor economic, sau politic, sau cultural, ne-am confundat şi noi în *hoc saeculo*, am devenit un fel de sare stricată, care nu e în stare să ferească de nestricăciune bucatele pentru care există.

Preotul trebuie să fie în mijlocul societăţii în tot timpul şi prin forţa de fiecare clipă care iradiază din el, un amintitor al lui Dumnezeu, al celuilalt revers al realităţii. El are să cuprindă în sine atâta putere, în mijlocul satului, sau al oraşului, încât să ţină cumpănă cu toată greutatea care atrage lumea în jos, cu toate patimile şi preocupările orientate spre pământ, spre trup şi spre fructele şi bucuriile ce izvorăsc din ele. Dacă lipseşte în cursul săptămânii acest contrapond, dacă se deplasează şi preotul în cumpăna cu patimi şi preocupări lumeşti, va mai fi el în stare să ridice toată această povară în duminica ce urmează prin Liturghia pe care o citeşte şi printr-o predică poate nepregătită şi lipsită de calitatea religioasă?

Preotul trebuie să fie un radiator religios de mare şi continuă forţă, un focar care să lumineze şi să încălzească fără întrerupere cu cuvântul despre Dumnezeu, cu descrierea puterii, iubirii, dar şi a mâniei Lui, o lume care îngheaţă repede sub suflarea rece a egoismului, a zgârceniei, a lăcomiei, a poftelor, a nepăsării faţă de Dumnezeu, de aproapele, de ideal.

Să fim conştienţi că numai Dumnezeu, şi mai ales prin noi preoţii, poate salva societatea şi neamul din crizele morale de astăzi şi-i poate aduce zile de viitor strălucit. Dar, iarăşi, să fim în clar că Dumnezeu Se poate servi de noi numai activând noi prin forţa religioasă, singura în stare să însănătoşeze real şi durabil sufletul omenesc.

Oricât ar fi oamenii de astăzi de înstrăinaţi de Dumnezeu, ei ne vor preoţi în înţelesul deplin al cuvântului. Atunci îi putem câştiga. Ei aşteaptă de la noi ceva ce nu le poate da nimeni, şi când le dăm aceasta, sufletele lor se încălzesc.

Această calitate intrinsecă şi permanentă de preot să v-o câştigaţi cât veţi sta aici, iubiţi studenţi. Ştiu că este greu lucrul acesta pe care vi-l cer. Natura omenească se lasă aşa de uşor dusă spre tot felul de chemări ale lumii acesteia şi numai cu mari sforţări, impuse de o voinţă tenace, de o disciplină susţinută, poate fi reţinută continuu în preocupări îndreptate spre Dumnezeu şi într-o trăire din care să lipsească tot ce-i patimă, poftă şi uşurinţă. Omul încearcă uşor tresăriri şi înviorări religioase şi idealiste mai ales sub dogoarea unui cuvânt spus cu convingere. Dar se menţine foarte greu pe o linie înaltă de preocupări şi atitudini religioase. Înviorările sunt roade ale sentimentului care se manifestă fără nicio colaborare din partea noastră. Menţinerea continuă pe o linie înaltă e opera voinţei şi a unor sforţări

eroice. Ceea ce este mai greu. Dar Dumnezeu ne cere şi colaborarea voinţei la îmbunătăţirea noastră. Fără voinţă, adică fără noi propriu-zis, nu se poate face nimic mare în favorul nostru sufletesc.

De aceea vă recomand, iubiţi studenţi, să nu lăsaţi pregătirea voastră numai la voia întâmplării, sau la grija impresiilor ce vi le vor produce cursurile şi îndemnurile profesorilor voştri, ci să vă încordaţi voinţa să urmaţi îndemnurile ce vi se dau.

Faceţi îndeosebi lectură religioasă pentru edificarea sufletului. Citiţi din *Vieţile sfinţilor* şi ai marilor eroi ai creştinătăţii. Dar mai mult de cât toate, citiţi *Sfânta Scriptură*. Citiţi zilnic din ea şi sorbiţi-i conţinutul cu evlavie pentru a putea izvorî cu timpul cuvântul ei din voi. Sfânta Scriptură trebuie să o cunoaşteţi aşa de perfect şi să vă fie aşa de dragă, cum îi este copilului la sfârşitul anului abecedarul, sau gospodarului, care nu citeşte alte cărţi, Calendarul de pe masă.

Cred mult în virtuţile Sfintei Scripturi de-a crea în suflet acea calitate de preot, de care v-am vorbit.

Academia noastră are fericirea să constate că e cercetată tot mai mult şi de tineri de alt neam şi de alte confesiuni creştine. Fără să ne mândrim, credem că putem citi din acest fapt bunul nume de care se bucură ea departe, peste marginile oraşului nostru. În anul acesta şcolar avem între noi doi studenţi englezi. Le dorim să se simtă bine în mijlocul nostru şi să cunoască teologia şi viaţa noastră bisericească, aceasta şi fiind scopul venirii lor între noi. Din legăturile acestea poate profita atât Biserica noastră, care are ocazia să cunoască felul în care activează creştinismul la un popor cult, celebru pentru destoinicia lui practică, cât şi Biserica Anglicană dornică să se articuleze deplin pe temelia credinţei

vechi şi adevărate, aşa cum a păstrat-o neştirbită Sfânta Biserică Ortodoxă.

Mulţumesc Înaltpreasfinţiei Sale pentru grija ce-o poartă cu părintească iubire şcolii noastre, pentru sfaturile, îndrumările şi ajutoarele de care ne împărtăşeşte fără încetare, împreună cu Preavenerabilul Consiliu Arhiepiscopal.

Mulţumind şi onoratului public cu prezent în acest moment de început al activităţii noastre, pornim cu Dumnezeu la lucru în anul academic 1937-1938.

Alt comisar al papei în România*

De-abia a sfârşit nunţiul Cassulo inspecţiile sale de-a lungul şi de-a latul ţării, de-abia s-au liniştit autorităţile oraşelor şi judeţelor noastre de grija primirilor organizate în cinstea prea curiosului inspector de astă vară, când un alt comisar papal a pornit *da capo* alaiul, să o toarne peste noi fără odihnă, fără să ne lase să respirăm. După ce ne-a repetat până la saţietate nunţiul Cassulo că papa nu-şi mai găseşte linişte pentru că ne vrea binele, iată-l şi pe purpuratul Tisserant venit să ne spună, la banchete şi recepţii, că trebuia să vină întâi în România, să asculte de voia papei care nu mai poate de dorul de a ne vedea în genunchi sărutându-i piciorul. Ne asigură *Unirea* că aşa a şi spus:

> „De când este secretar al congregaţiei orientale – al congregaţiei care se ocupă cu *acomodările* catolicismului pentru momirea celor naivi dintre răsăriteni, prin urmare o congregaţie a cărei supremă virtute e morala... şireteniei – aceasta este, cu voia Sfântul Părinte, primul său drum în ţările unde se găsesc biserici catolice de rit răsăritean. Aceasta vrea să însemneze atenţia specială pe care Roma o are faţă de Biserica românească Uniată".

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 39, 26 sept. 1937, p. 1. Nesemnat.

Ceea ce-i trist e că se găsesc naivi să creadă că papa poate avea vreo atenţie specială pentru cineva, când rolul lui de şef al catolicismului universal este tocmai să arate aceeaşi atenţie *specială* fiecărei naţii când îi vorbeşte ei, în fond să nu aibă nicio atenţie pentru una din ele, dorind contopirea tuturor în masa incoloră sub raport naţional, care să-l adore exclusiv pe el şi de care să dispună exclusiv el. De-o atenţie momentană specială faţă de România se poate vorbi numai în sensul în care se poate vorbi de atenţia specială a vânătorului faţă de un vânat care nu se lasă prins.

Aceiaşi soli trimişi la noi ne ispitesc cu legătura latinităţii, pentru ca ducându-se la ruşi să le declare o dragoste şi mai specială, ispitindu-i cu alte momeli. Nouă ne spun că e păgubitor să stăm în aceeaşi credinţă cu ruşii şi cu grecii, iar acelora, că e nedemn să stea în comunitate de credinţă cu românii.

Parcă ar fi vorba să-ţi alegi credinţa după cum o mai are şi poporul cutare sau cutare, şi nu după puritatea caracterului ei dumnezeiesc. Şi parcă Ortodoxia ar umbla să învălmăşească neamurile dându-le aceeaşi conducere şi dezlegându-le sufletul de aspiraţiile lor proprii naţionale, în favoarea ambiţiilor politice ale papalităţii.

Când vin alde Cassulo şi Tisserant, uniaţii noştri te îmbată cu stăruinţa de-a scoate la iveală latinitatea oaspeţilor, ca momeală prozelitistă, dar când le atragem atenţia că mai e prezent în suita purpuratului Tisserant şi episcopul maghiar Vorbuchner, sau că latinitatea aceasta nu-i împiedică pe preoţii ungari şi nici pe episcopii uniaţi de-a sluji în dulce frăţie şi de-a grăi împreună în ungureşte, sau că dragostea *specială* a papei nu e atât de tare ca să-l facă să renunţe la dorinţa de-a ne scoate din românism şi de-a ne contopi în *sufletul universal* – în cazul acesta foile uniate se supără foc şi, nerăspunzând la nedumeririle noastre, recurg la vocabularul tuturor amabilităţilor suburbane.

Asistăm, fără îndoială, la o enervantă înteţire a acţiunii catolicismului de-a pătrunde între noi. Eşecurile ce le suferă pretutindeni, aparenta noastră nepăsare, mirajul de-a se înfige bine în mijlocul Ortodoxiei prin captarea unui neam mare prin numărul şi prin prestigiul său politic şi cultural în plină creştere, situaţia insuportabilă în care simte că va ajunge faţă de spiritualitatea originală, profundă şi amplă ce e pe punctul de a-şi începe desfăşurarea din sufletul românesc, fac catolicismul să arunce toate forţele în lupta pe viaţă şi pe moarte pentru cucerirea noastră.

E necesar să organizăm cât mai temeinic rezistenţa. E adevărat că ne simţim mai bine angajaţi în încordarea pozitivă pentru crearea veacului de mărire românească. Dar nu trebuie să neglijăm uneltirea din umbră, sub tot felul de măşti înşelătoare, a catolicismului, care dă lupta pe poziţii mici, pentru câte un singur suflet, pentru câte un singur cătun, ca, încet, încet, să ne sfărâme, să ne trezim împuţinaţi, divizaţi, învrăjbiţi şi slăbiţi.

O tactică frecventă a catolicismului este să aibă în mână cât mai mult conducerea organizaţiilor judeţene ale tuturor partidelor politice ca prin mijlocirea lor să întregească toate posturile din comunele, orăşelele şi oraşele, înainte pur ortodoxe, cu funcţionari exclusiv catolici. Pentru aceştia clădeşte apoi îndată o capelă şi aşază un preot care începe să momească lumea spre greco-catolicism. Se trece apoi la zidirea bisericii, şi vrajba între români e gata.

Exact în felul acesta a lucrat recent Uniaţia în comuna română Pecica din judeţul Arad, comună aşezată imediat

lângă graniţă, cu o populaţie de vreo 9 000 de suflete curat ortodoxe, având legată de ea o altă Pecica, pur ungurească. Spre bucuria ungurilor, românii, sub vechea stăpânire, sunt astăzi pradă tulburării şi în perspectivă de a se dezbina din pricina încuibării acestor microbi nefaşti pentru viitorul neamului românesc.

E necesar să ne trezim toţi să putem vedea şi opri la timp lucrarea acestor agenţi ai nenorocirii naţionale.

Reîntoarcerea filosofiei*

Cel mai important eveniment intelectual al verii din care am ieşit a fost *Congresul internaţional de filosofie* ţinut la Paris şi închinat memoriei lui Descartes, al cărui tricentenar (1637-1937) s-a împlinit anul acesta.

El marchează o radicală schimbare la faţă a filosofiei, o apropiere decisivă de religie, de care se depărtase cu ifos începând cu finele secolului al XVIII-lea. Drumul pe care l-a parcurs filosofia de atunci încoace, exceptând pe prea puţini dintre reprezentanţii ei, a fost drumul celor mai grave erori şi al celor mai crunte apostazii de la adevărul religios, mărturisit cu evidenţe superioare de toată inima omenească până ce nu este deplin înăbuşită de stomacul animalic. Empirism, senzualism, agnosticism, pozitivism, monism materialist sau idealist, iată tot atâtea căderi semeţe, tot atâtea faze ale orbirii de care a fost atinsă, în aroganţa sa, raţiunea omenească dornică să şteargă pe Dumnezeu din cuprinsul existenţei, ca pe cea mai incomodă, ca pe cea mai puţin ascultătoare de om dintre realităţi. Alungată din domeniul realităţilor la care se poate ajunge cu raţiunea, prin Kant, apologetica unor reprezentanţi timizi ai creştinismului

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 40, 3 oct. 1937, p. 1. Semnat: *DS*.

apelase la ajutorul sentimentului. Religia dezbrăcată de atributul maiestuos al adevărului avea să se mulţumească, după opinia lumii intelectuale, cel mult cu atributul utilului. Religia e bună nu pentru că învăţăturile sale de credinţă corespund unor realităţi transsubiective, ci pentru că face bine sufletului, satisface un sentiment şi aduce servicii morale. Religia trebuie să se mulţumească cu rolul tolerat al unei ficţiuni folositoare.

Dar iată că mintea omenească după ce-a îmbrăţişat cu aviditate toate explicaţiile ateiste ale lumii, pentru că erau simple, pentru că alungau misterul cel mare al lui Dumnezeu, pentru că satisfăceau dorinţa de absolută autonomie – până la anarhie – a omului, le părăseşte pe toate dezamăgită, făcând *mea culpa*, recunoscând pe Dumnezeu Stăpânul lumii, Care nu poate identificat cu ea.

Toate explicaţiile fără Dumnezeu ale lumii au fost naivităţi şi mintea omenească, puţin mai maturizată acum, vede că toate construcţiile acestea pe care le-a ridicat încrezătoare, au fost copilării pretenţioase, dar şi răutăcioase. *Transcendentul* se vedea prin toate ferestrele turnuleţelor ridicate, în afară de ele, vast şi maiestuos, imposibil de adunat într-o construcţie omenească, înspăimântător şi atractiv totodată în misterul lui de nepătruns, bătându-şi joc de toate sforţările minţii omeneşti de a scăpa de el, de a-l înlătura din construcţiile ei filosofice şi sociale.

Nimic nu s-a dovedit aşa de puţin viabil ca sistemele filosofice clădite de mintea omenească în cursul ultimului veac. S-a confirmat cu prisosinţă adevărul că, cu cât e mai potrivnică lui Dumnezeu o sforţare omenească, cu atât e mai puţin trainic rezultatul atins de ea. Totodată, cu cât această sforţare e purtată mai mult de voinţa de a sluji lui

Dumnezeu, cu atât roadele ei rămân ca un bun câştigat pentru timpuri îndelungate. Toate ideile şi toate operele fructificate de creştinism rămân tari ca stânca, fie în ele însele, fie în imitarea lor. Descoperirile ştiinţifice – făcute şi ele aproape numai de spiritele credincioase – rămân de asemenea ca tot atâtea descoperiri ale măririi lui Dumnezeu creatorul. Toate formele sociale şi de stat întemeiate pe forţa religioasă şi morală vor dăinui în toată istoria. Dar formele sociale şi de stat potrivnice lui Dumnezeu şi virtuţilor inspirate de El s-au dovedit simple utopii care, chiar şi atunci când au putut avea o zi de viaţă, n-au avut-o decât plină de sânge.

Vor mai fi răsculări împotriva lui Dumnezeu şi în viitor. Căci şarpele cel rău încă nu e legat. Dar putem fi siguri că nici ele nu vor avea altă soartă decât cele de până acum. Toate dau noi prilejuri de arătare a puterii lui Dumnezeu, care rupe dinţii tot celui ce I se ridică împotrivă.

De această dată înregistrăm o nouă victorie a Lui împotriva filosofiei. Şi anume chiar în cetatea Sorbonei, căpetenia ateismului intelectual în ultimii 150 de ani. Congresul de la Paris s-a declarat în sfârşit copleşit de prezenţa Transcendentului.

Iată cum descrie atmosfera congresului un martor ocular, dl Grigorie Popa, în revista *Gândirea* din septembrie a.c. [1937]:

> „Din lucrările împărţite în şase secţiuni şi cele citite şi discutate în şedinţe plenare, cum a fost comunicarea dlui I. Petrovici, intitulată *Ideea de Dumnezeu în faţa raţiunii*, cele care au dat tonul şi au imprimat o linie de monumentalitate congresului sunt, fără îndoială, problemele înscrise la capitolul *Transcendenţă – Imanenţă*. Altminteri, socotim că prezenţa totală şi luminoasă a Transcendentului constituie

nimbul metafizic al congresului. Era emoţionant să vezi cum Transcendentul, gonit de pozitivismul, intelectualismul şi scientismul Sorbonei, se constituie din nou în problemă cardinală pentru meditaţiile metafizice. În afară de asta, accentul grav şi uneori dramatic al comunicărilor de la acest capitol, ale căror dezbateri angajează profund destinul demiurgic al omului, îţi lasă sentimentul unei grandori de esenţă divină, toate parcă mărturisesc, într-un singur glas, că omul nu este nimic dacă nu este o aspiraţie spre Transcendent, spre divin."

Iar mai departe:

„Critica dlui I. Petrovici nu numai că a câştigat adeziunea întregului public, dar a determinat în măsură simţitoare ţinuta intelectuală a congresului, care s-ar putea preciza în următoarele propoziţii:

Credinţa în puterea demiurgică a spiritului.

Credinţa în primatul spiritualităţii.

Credinţa în existenţa, nu fenomenală, ci esenţială a Transcendenţei.

Recunoaşterea şi dreptul la viaţă a metafizicii. Prin urmare, o îndepărtare pronunţată de pozitivism şi de fenomenalism.

Acesta ar fi, extrem de sumar, bilanţul general al congresului."

Bucuraţi-vă, toţi cei ce lăudaţi numele Domnului! Dar nu pentru a vă linişti că de acum situaţia vă e cu mult mai comodă, ci pentru această nouă manifestare a măririi şi puterii Lui. El este cu noi, cu lumea. Nimic nu-L poate îndepărta definitiv de la grija ei. Aceasta trebuie să ne dea curaj şi putere pentru a da ultimul asalt împotriva celor ce-L duşmănesc şi-L batjocoresc colectiv şi organizat – cum este în

bolşevism – sau individual, prin nepăsare şi imoralitate. Avem cu noi azi şi filosofia. Azi nu ne mai poate nimeni intimida acuzându-ne de obscurantism şi de învechire. Reprezentanţii cei mai autorizaţi – chiar de omenire – ai luminii mărturisesc că lumina a fost şi este cu noi, iar întunericul şi obscurantismul, acolo unde e şi ura împotriva lui Dumnezeu.

Mobilizarea Uniației la luptă*

Este nemaipomenit zgomotul ce-l face Uniația în legătură cu reînființarea episcopiei ortodoxe de Maramureș. Articole scrise de inși ieșiți din starea sufletească a sentimentului de răspundere, conciliabule de tot felul, intervenții la toate forurile din țară – până la Maiestatea Sa Regele se pare – și din străinătate, aducerea și purtarea cardinalilor de-a lungul țării și pe la autoritățile statului nostru. Îți vine să crezi că e prăpădul lumii, așa strigă și aleargă și plâng și se fandează în poziții tragico-belicoase. Parcă n-ar fi vorba doar de lucrul cel mai firesc posibil: de așezarea unui păstor pe seama turmei sufletești celei mai necăjite, mai năpăstuite și mai depărtate de raza oblăduirii românești și bisericești. De-ar fi cotropit rutenismul (greco-catolic) întreaga Bucovină, de ne-ar fi luat rușii Basarabia, de s-ar mai fi înființat încă vreo trei episcopii pentru ungurii catolici din Transilvania, și n-ar fi fost mai mare alarmă și durere pentru aceste suflete desăvârșit bolnave și pierdute ale sărmanilor patări uniați. Doar n-au venit turcii în Maramureș! A venit un nou factor de lumină și de putere pentru bietul românism, ajuns la marginea

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 41, 10 oct. 1937, p. 2. Nesemnat.

puterilor sale, sleit de vitalitatea lui, supt și îngenunchiat de stăpânii lui străini, fără ca episcopia uniată să-i fi putut da vreun ajutor. O datorie de românism le-ar impune acestor sărmani apucați de patări să se bucure că de aici înainte printr-o nobilă emulație între cele două episcopii se va putea face ceva mai serios pentru salvarea descendenților lui Dragoș și Bogdan.

Și apoi, n-ar trebui să uite că episcopia uniată încă nu s-a pomenit acolo deodată cu creația, ci e foarte nouă, că înainte nu cu mult era acolo ierarhie ortodoxă care n-a putut striga atunci când a intrat catolicismul pe teritoriul ei, pentru că a fost pur și simplu desființată cu forța.

Ceea ce n-a făcut și nu va face Ortodoxia în vecii vecilor!

Dacă ne mai trebuia un simptom al bolii grele în care au căzut conducătorii Uniației române, l-am văzut în atmosfera de intoleranță, de încordată și veninoasă ostilitate cu care a întâmpinat pe această soră de creștinism și românism, care este episcopia ortodoxă.

Și apoi, de unde pretenția aceasta necuviincioasă a unei minorități ascultătoare întru totul de o autoritate externă statului nostru, de-a trage acest stat la răspundere pentru ceea ce face pe seama intereselor religioase ale națiunii cu care se identifică? E cazul să i se taie puțin din vârful nasului, ca să și-l țină numai în marginile fixate de caracterul ei de sectă centrifugală și izolată de interesele acestui stat.

O nouă manifestare a acestei ostilități este pastorala pe care a dat-o recent Preasfințitul episcop de Baia Mare, Alexandru Rusu (avocatul rutenilor venetici împotriva voievozilor ctitori), către clerul și poporul său din Maramureș, chemându-i la luptă împotriva noii episcopii. Bine, Preasfințite, asta-i frăție românească? Cu sentimente și cu ges-

turi de acestea ieşi în calea fraţilor? Război între fraţi ne trebuie acum?

Întrebări zadarnice, la urechea unui om care nu le mai înţelege de mult! Preasfinţitul Rusu este de mult timp pe parapetul cel mai înalt, de unde îndeamnă la luptă împotriva românismului. El e un duşman declarat al neamului nostru. Şi ca el sunt mulţi. Întărirea în catolicism înseamnă *eo ipso* întărire în duşmănie faţă de românism. Pericolul de moarte al Uniaţiei se demască în fiecare zi tot mai mult. Şi poate că şi în aceasta e un bine.

O faptă vrednică de toată lauda*

Publicăm mai jos *Actul de danie* al Cucerniciei Sale Părintelui Iordan Curcubătă, vrednicul paroh al parohiei Budila, prin care dăruieşte bibliotecii profesorale a Academiei Teologice „Andreiene" suma de 100 000 de lei pentru a se cumpăra din interesele ei anuale cărţi teologice.

E o danie închinată unui scop cum nu se putea mai nimerit şi mai folositor. Cum atât de bine arată fericitul donator, o bibliotecă teologică serioasă şi bogată e un factor de uriaşă importanţă pentru progresul spiritual al vieţii bisericeşti, poate cel mai important. Când există cărţi, se găsesc şi cititori, chiar în timpurile cele mai nefavorabile. Şi cititorii sunt fermenţii care mişcă şi răscolesc continuu viaţa societăţii în sânul căreia se află. Lectura multă trezeşte şi valorifică marile puteri latente ale minţii şi ale sufletului, iar gândirea, viziunile, idealurile, lumea aceasta nouă superioară, comunicată fără încetare semenilor, creează în viaţa societăţii un dinamism incomparabil, o împrospătare continuă de idei şi de forme culturale, artistice şi economice. Viaţa unui grup social iese din lâncezeală, din statica învârtoşată şi vegetativă şi intră în faza unei

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 43, 24 oct. 1937, p. 1. Nesemnat.

vieţi înalte, istorice, numai acolo unde se înnoiesc ideile şi problemele.

Nu degeaba prima operă pe care s-au grăbit s-o realizeze principii Apusului în zorile Renaşterii a fost aceea de-a aduna în oraşele lor de reşedinţă în câte o bibliotecă vastă, cărţi şi manuscrise de unde găseau, asigurând acelor oraşe până azi şi pentru toate timpurile caracterul unor puternice focare culturale, cercetate de studenţi şi învăţaţi din toată lumea.

Iar cartea cu cea mai mare importanţă, ca una ce corespunde substratului de bază al tuturor ramurilor omeneşti de activitate, gândirii şi simţirii religioase, este fără doar şi poate cartea teologică.

Cu ajutorul ei, înnoindu-se spiritul, se înnoieşte şi se însufleţeşte viaţa.

Iată de ce am fi fericiţi dacă gestul de profundă semnificaţie şi de mari şi binefăcătoare consecinţe al Părintelui Iordan Curcubătă ar găsi încă vreo câteva suflete nobile care să-l repete, ca să putem vedea la Sibiu ridicându-se şi întinzându-se în proporţii impunătoare cea mai mare bibliotecă teologică din România, asigurând Sibiului un loc de frunte – cercetat din toate părţile – în creaţia spirituală din timpurile viitoare.

Toţi cei ce ajută la această operă dovedesc că au înţeles şi urmează înţeleapta dorinţă a Înaltpreasfinţiei Sale mitropolitului nostru Nicolae, care cel dintâi a pus real problema măririi acestei biblioteci, cumpărând pe seama ei colecţia scrierilor patristice *Migne* şi acordându-i an de an ajutoare considerabile.

Mai sunt preoţi şi creştini pe care Dumnezeu nu i-a împovărat cu o familie numeroasă şi care au agonisit un mic

prisos în viaţa lor. N-ar putea să dea o mai bună mulţumită lui Dumnezeu şi Bisericii care i-a hrănit spiritual şi material, n-ar putea să semene mai cu folos sămânţa unei fapte nobile, decât în acest ogor, de a cărui bună rodire se bucură sufletul.

Iar Cucernicului Părinte Iordan Curcubătă, înainte mergătorului pe acest drum deschizător de lumină, şi prea stimatei doamne preotese Aurelia li se cuvin nemărginite mulţumiri şi rugăciuni către Domnul, să le răsplătească această faptă de inimă, cu adevărat creştină.

Act de danie

Subsemnatul preot Iordan Curcubătă, paroh al parohiei Budila, protopopiatul şi judeţul Braşov, declar prin prezentul act că dăruiesc Academiei Teologice Ortodoxe „Andreiene" din Sibiu suma de 100 000 lei, pentru a ajuta la propăşirea ei pe terenul ştiinţei teologice şi al vieţii spirituale.

Împrejurările vitrege ale timpurilor tinereţii mele nu mi-au îngăduit să-mi astâmpăr setea personală de cultură teologică mai înaltă, pe care totdeauna am simţit-o. Din acest motiv vreau ca, prin smerita contribuţie materială pe care o pot închina binelui obştesc din modestele economii ale unei vieţi de slujbă şi de muncă onestă, cu reduse posibilităţi de venituri, să ajut ca să-şi poată astâmpăra alţi fii buni ai neamului şi slujitori ai sfintei noastre Biserici această sete mai adâncă după înţelepciunea inspirată de cuvântul dumnezeiesc.

Academia Teologică „Andreiană" este focarul de lumină spirituală pentru toată Arhiepiscopia noastră. Cu cât luminează ea mai puternic, cu atât se revarsă peste toată viaţa bisericească din Arhiepiscopie razele unei mai bogate culturi spirituale. Preoţimea Arhiepiscopiei noastre se adapă din apa cea vie spirituală, care

continuu trebuie să ţâşnească din strădaniile, din lecturile şi din producţia cărturărească a Academiei noastre teologice. Şi nimic nu poate ajuta la dezvoltarea unei bogate şi avântate culturi teologice, care să dea un impuls tot mai vioi şi o notă tot mai spirituală întregii activităţi a preoţimii noastre, decât o bibliotecă care-şi poate procura fără întrerupere şi din belşug toate operele de seamă care apar pe terenul teologic în orice limbă.

Adăugând la acest motiv şi îndemnul inimii mele, de a-mi arăta în oarecare fel recunoştinţa ce o nutresc pentru vrednicia şi glorioasa instituţie în care m-am pregătit pentru sfinţita şi frumoasa misiune a preoţiei acum aproape 40 de ani, iată de ce, după ce am primit şi sfatul Înaltpreasfinţiei Sale înţeleptului şi bunului meu Arhipăstor, Dr. Nicolae Bălan, care depune cele mai mari stăruinţe pentru ridicarea capacităţii spirituale şi misionare a preoţimii noastre prin cultură teologică, şi după ce m-am consfătuit în acest sens şi cu nepotul, meu dr. Dumitru Stăniloae, Rectorul Academiei Teologice „Andreiene", am ajuns la convingerea că cea mai bună destinaţie pe care o pot da acestei modeste sume, ce vreau s-o dedic unui scop nobil, este aceea de a o dărui Academiei Teologice „Andreiene", pentru a se cumpăra din interesele ei cărţi pe seama bibliotecii profesorale, aducând astfel roade duhovniceşti în toate timpurile viitoare.

Vreau ca suma aceasta să fie administrată de Rectorul Academiei Teologice „Andreiene", cu aprobarea Consiliului profesoral şi sub supravegherea Preavenerabilului Consiliu al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia şi Sibiu, în aşa fel ca dania de 100 000 de lei să rămână neatinsă, iar din 80% din venitul ce-l aduce, să se cumpere anual, cărţi serioase de ştiinţă teologică, şi 20% să se capitalizeze. Banii doresc să fie depuşi la o bancă sigură. În cazul în care forma monetară a acestui capital ar fi periclitată, sau când acest capital se va ridica la o sumă suficientă, doresc ca el să fie investit, pentru o mai bună asigurare, în valori imobiliare, căutându-se totdeauna cele mai bune modalităţi ca dania să nu se piardă şi să nu scadă.

Dania va purta titlul: „Dania preot Iordan Curcubătă şi soţia Aurelia". Din cele 80% din venitul primului an se va cumpăra şi o ştampilă cu inscripţia: „Dania preot Iordan Curcubătă şi soţia Aurelia", care se va aplica pe toate cărţile cumpărate din veniturile daniei. Cărţile vor fi aşezate în bibliotecă separat, cu număr curent separat şi, cu timpul, în dulapuri separate. În cazul în care Academia Teologică „Andreiană" ar înceta să mai fiinţeze, fără să ia altă formă de instituţie de cultură teologică, dania aceasta să treacă în proprietatea Preavenerabilului Consiliu Arhiepiscopal al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia şi Sibiu, spre a o folosi tot la cumpărarea de cărţi teologice şi religioase pe seama bibliotecii din centrul Arhiepiscopiei şi a bibliotecii liceului „Andrei Şaguna" din Braşov.

Rog pe Dumnezeu să facă să rodească buna mea intenţie, cu care dăruiesc această modestă sumă, în bogate roade spirituale pentru luminarea şi mântuirea sufletelor.

Acest act de danie s-a scris în trei exemplare din care, după acceptarea daniei de către consiliul profesoral al Academiei Teologice „Andreiene" şi după aprobarea de către Preavenerabilul Consiliu Arhiepiscopal, unul se va păstra în arhiva Preavenerabilului Consiliu Arhiepiscopal, altul în arhiva rectoratului Academiei Teologice „Andreiene" şi al treilea la donator.

Scris în Budila la 28 iulie, anul Domnului 1937, fiind prezenţi nepoţii mei: Preacucernicia Sa prot. dr. Dumitru Stăniloae, rectorul Academiei Teologice, şi Ilie Curcubătă student teolog, care subscriu ca martori.

Păreri greşite despre raportul între Ortodoxie şi naţionalism*

În plină vară s-a încins în publicistica românească o discuţie despre raportul între Ortodoxie şi naţionalism, extrem de interesantă prin faptul că problema a fost atacată dintr-o latură cu totul nouă.

La discuţie au luat parte cu o contribuţie vrednică de remarcat domnii Nae Ionescu, Radu Dragnea şi Dragoş Protopopescu.

Vom face un rezumat al punctelor de vedere susţinute de cei trei preopinenţi, adăugând la urmă o serie de observaţii care ni se par necesare pentru cât mai deplina lămurire a adevărului.

*

Domnul Radu Dragnea afirmă, având şi asentimentul dlui Dragoş Protopopescu, că:

> „a fi naţionalist este o grea cădere în păcat, din care nădăjduim a ne mântui în Ortodoxie"[1].

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 44, 31 oct. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

[1] *Bunavestire*, nr. 77, 28 mai 1937.

Domnia Sa recunoaşte că:

> „a aparţine unei naţiuni e un fapt firesc, de la care nu te poţi sustrage ca nici de la naştere sau de a avea părinţi", dar naţionalismul „nu s-a născut odată cu naţiunea, ci este un adaos, ca păcatul la făptură, care astfel a sfărâmat ecumenicitatea creştină"[2].

Cu alte cuvinte, existenţa naţiunii, ca un grup omenesc deosebit de altele, este un fapt natural şi în aceasta nu e nimic păcătos, aşa cum existenţa indivizilor, ca fiinţe aparte şi caracteristice, nu poate fi socotită ca un păcat. Păcatul se adaugă din momentul în care un grup zis naţiune începe să cugete la faptul că e deosebit de celelalte grupuri şi să se lase determinat în acţiunile sale de această conştiinţă a distincţiei sale, ţinând la ea şi luptând pentru menţinerea ei ca atare. Am avea aici un fel de egoism al grupului. Membrii grupului au căzut în păcat fiindcă nu mai cuprind în preocupările lor omenirea întreagă, sau nu mai sunt aceste preocupări libere de obsesia că aparţin unui grup deosebit în mijlocul omenirii. Ortodoxia ne face să gândim şi să lucrăm pentru întreaga omenire, ecumenic, nepreocupaţi de conştiinţa că facem parte dintr-un neam, de spiritul divizării. Orice operă în care autorul nu se gândeşte să arate prin ea specificul naţional şi să promoveze naţiunea sa, este ecumenică, chiar dacă nu în sens ortodox şi prin urmare mântuitor, căci există şi alte planuri de ecumenicitate. Sunt ecumenice poeziile lui Arghezi şi *Cenzura transcendentală* a lui Lucian Blaga, pentru că în

[2] *Bunavestire*, nr. 147, 25 aug. 1937.

ele nu se află nicio preocupare din partea autorilor pentru naţiunea proprie.

Ca să insistăm pe comparaţia cu individul, naţiunea pur şi simplu existentă, fără adaosul naţionalismului, ar fi ca individul până ce există ca un fapt natural, fără ca aceasta să formeze pentru respectivul individ un obiect de reflexie cu urmări serioase în comportarea sa. Divizarea cât există simplu, ca un fapt natural, nu e păcat, dar din moment ce facem caz de ea, păcătuim mărind-o. De vina acestui păcat, care, mi se pare că după însuşi dl Radu Dragnea, este ceva inevitabil astăzi, ne mântuieşte Ortodoxia. Măcar prin ea să îmbrăţişăm ecumenic, cu depăşirea hotarelor confesionale şi politice, pe toţi oamenii, indiferent de naţionalitate şi de religie în aceeaşi dragoste şi interes. Ortodoxia n-ar putea fi aşadar în niciun caz favorabilă naţionalismului.

Cred că aşa trebuie să se înţeleagă teza dlui Radu Dragnea.

*

Domnul Nae Ionescu, răspunzând dlui Dragnea, a susţinut o părere mult deosebită. Domnia Sa reproşează dlui Radu Dragnea convingerea că ne putem mântui chiar „aici, pe pământ, în istorie". Acest lucru este imposibil, precum este imposibil să depăşim încă aici în veac hotarele confesionale şi politice. Aceste hotare nu pot fi depăşite, pentru că nu se poate „anula realitatea formelor de viaţă aşa cum le-a lăsat Dumnezeu" şi pentru că „istoria tot de Dumnezeu e făcută". E drept că naţionalismul nu e tocmai una din aceste forme de viaţă lăsate de Dumnezeu. Atributul acesta se poate da numai naţiunii, dar naţionalismul este consecinţa firească a naţiunii.

„Dacă, deci, apartenenţa la o naţiune e un fapt firesc, naţionalismul trebuie să fie şi el o atitudine firească, şi nicidecum o cădere în păcat"[3].

Iar naţionalismul nu angajează numai o secţiune a activităţii noastre, faţă de care să fie posibilă opoziţia vreunei alte secţiuni, bunăoară a celei ortodoxe, ci

„acoperă tot aşa de bine sectorul spiritual sau economic, sau politic, sau cultural estetic. Ne revendică total, întrucât naţiunea ne defineşte pe fiecare din noi, locul, cadrul şi principiul întregii noastre acţiuni şi existenţe în veac".

Ortodoxia, în special, nu poate fi nici ea liberă de pecetea naţională, ca o secţiune de viaţă nedeterminată de naţiune şi deci indiferentă sau defavorabilă naţionalismului, întrucât în istorie nu avem cuvântul lui Dumnezeu în forma absolută, ci trăit de oameni. Nimeni nu poate ieşi din determinantele istorice, pentru a trăi cuvântul lui Dumnezeu cum e în sine, ci la fiecare se influenţează această trăire şi se colorează cuvântul dumnezeiesc prin însuşirile sale, care sunt produse de naţiune.

„Cu alte cuvinte, nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naţionale de a trăi cuvântul lui Dumnezeu."

[3] În paranteză dl Nae Ionescu mai face observaţia că: „naţiunea, ca realitate istorică, e o consecinţă a păcatului original, prin care s-a început istoria, prin care noi am căzut în istorie, asta e altă chestiune".

Urmarea este că Biserica se acoperă cu neamul, cuprinde pe toţi membrii unui popor şi se întinde până acolo unde se întinde un popor.

„De aceea comunitatea de iubire a Bisericii se acoperă structural şi spaţial cu comunitatea de destin al naţiei."[4]

*

În discuţie a intervenit şi dl Dragoş Protopopescu, apărând împotriva dlui Nae Ionescu teza dlui Radu Dragnea, dar într-o astfel de formă şi cu astfel de argumente, încât a făcut-o extrem de vulnerabilă şi ne mirăm cum dl Radu Dragnea, revenind în discuţie cu câteva lămuriri[5], se declară întru totul de acord cu ceea ce a susţinut dl Dragoş Protopopescu. Acesta, exprimând un gând nemărturisit atât de brutal de dl Radu Dragnea, susţine că naţionalul (deci nu numai naţionalismul) e pură biologie. Spiritualul (şi deci ortodoxul) este deci cu totul altceva decât naţionalul. Ultimul ca biologic este închis în „hotare confesionale şi politice", „dar spiritualul e prin definiţie ecumenic, depăşitor de hotare şi naţiuni, dincolo de naţiune".

„Naţionalismul e profund biologic, nu e nicio acoperire structurală şi spaţială între naţionalism şi spiritualitate. Cu atât mai puţin între naţionalism şi Ortodoxie."

Naţionalismul fiind „o aprigă iniţiativă a omului întru

[4] *Predania*, nr. 8-9, 1937.
[5] *Bunavestire*, nr. 147.

apărarea grupului său etnic", trebuie să meargă „până la ură şi vărsare de sânge". „El e luptă pe viaţă şi pe moarte între speţe."

Dlui Nae Ionescu, care susţine că naţia, deşi păcat, e de la Dumnezeu, ca şi consecinţa firească a ei: naţionalismul, prin urmare nu trebuie să tindem a le depăşi, dl Dragoş Protopopescu îi răspunde că, admiţând concluzia aceasta, „devin indiferente, din punct de vedere moral, şi a ucide şi a provoca avort şi a trişa, fiindcă şi acestea sunt de la Dumnezeu" şi păcate ca şi acelea. Chiar dacă sunt de la Dumnezeu, răspunde dl Dragoş Protopopescu, trebuie să le evităm, pentru că Dumnezeu „punându-le în calea omului le pune nu mai puţin ca păcate, adică interzicându-ni-le", ca un fel de „gesturi ascunse ale Lui, pentru a încerca sau ispiti pe om". E limpede prin urmare că naţiunea şi naţionalismul şi biologia sunt, după părerea dlui Dragoş Protopopescu, lucruri tot aşa de păcătoase ca şi a ucide, a provoca avort, a trişa şi a fura. Ca de păcatele enumerate la sfârşit, tot aşa şi de cele dintâi ne absolvă numai spiritualul (pentru dl Dragoş Protopopescu e indiferent că acest spiritual e ortodox sau nietzschean sau francmason).

Dl Dragoş Protopopescu insistă asupra ideii că naţionalismul ca biologie trebuie socotit printre cele mai grele păcate:

„Naţionalismul nu e numai tragerea consecinţelor îngăduite, dar neîngăduite din faptul firesc al apartenenţei la o naţiune. Mai mult: pretind că naţionalismul începe cu această mică neîngăduinţă. După cum membrii unei familii pot cădea în păcat (în mod firesc dar nu mai puţin îngăduit!), duşmănindu-se şi omorându-se între ei, aşa şi naţiunile pot (ba pretind că au chiar şi

obligaţia, şi de aici începe naţionalismul!) de a extermina pe celelalte din raza dreptului lor la viaţă, cu toate că lucrul e de neîngăduit între membrii aceleiaşi familii mari a lui Dumnezeu."

Observaţiei dlui Nae Ionescu că nu ne putem sustrage naţiei, îi răspunde iarăşi dl Protopopescu: „Bine, dar tot aşa nu te-ai putea sustrage nici beţiei!". Şi încheie gândul acesta declarând naţionalismul „o beţie de sânge de la Dumnezeu lăsată"[6].

[6] *Bunavestire*, nr. 30, 1 aug. 1937.

Vetre de lumină în secuime*

Duminică şi luni, în 7 şi 8 noiembrie a.c. [1937], s-au sfinţit bisericile noi din Vârghiş, Racoşul de Sus, Biborţeni şi Herculean, la marginea de miazăzi a judeţului Odorhei.

Actul sfinţirii l-au săvârşit Înaltpreasfinţitul nostru Mitropolitul *Nicolae* şi Preasfinţitul *Vasile*, vicar arhiepiscopal, cu sobor de preoţi.

Pretutindeni sfinţirile de altare noi sunt zări şi mărețe prilejuri de manifestări religioase. Dar acolo, în acea regiune năpăstuită şi cu atâtea reminiscenţe istorice zguduitoare, sfinţirile de biserici sunt acte naţionale care depăşesc faptele cotidiene.

Slujbele arhiereşti, desfăşurate cu maiestuoasă pompă şi pline de misticism, răscolesc adânc misterele din noi şi din jurul nostru.

Se observau pe feţele credincioşilor noştri adâncă uimire şi mulţumire. Nu s-a mai pomenit pe acolo nici imn de slavă în grai strămoşesc, nici ierarhi ortodocşi în căutarea oropsiţilor noştri creştini. Altarele care s-au sfinţit sunt faruri de lumină menite să străjuiască o nouă lume, o nouă viaţă în acele părţi.

Sunt încă vizibile urmele atentatelor, pe care ai noştri le-au primit de la stăpânirile trecute. Din adâncul conştiinţei

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 46, 14 nov. 1937, p. 1. Nesemnat.

tresare amintirea obârşiei ortodoxe şi naţionale. În jurul acestor vetre de lumină se va plămădi conştiinţa că trecutul e pecetluit şi dreptatea dumnezeiască s-a rostit.

Ai noştri poartă încă rănile răstignirii şi ale urgiei din trecut şi au trebuinţă de sprijin efectiv ca să poată reprezenta cu demnitate prestigiul statului şi al Bisericii naţionale.

Preoţi şi biserici, operă constructivă cât mai spornică, ne vor îndreptăţi să credem că ne găsim pe calea adevărată a misiunii noastre în această regiune.

Problema secuiască nu e o problemă locală, ci o înaltă problemă obştească. Sfânta noastră Biserică a descălecat acolo să reclădească altare prefăcute în ruină şi măturate de pe faţa pământului.

Dar descălecarea ei nu datează de acum. Ea a fost prima care a pus problema recâştigării românilor secuizaţi şi a lucrat sistematic şi stăruitor în acest sens, până ce în anii din urmă a reuşit să-şi alieze în această lucrare şi sprijinul preţios al Statului Român.

Din primii ani de arhipăstorire, Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Nicolae şi-a îndreptat grija spre aceşti fii năpăstuiţi ai neamului şi cea dintâi vizită canonică lor le-a dedicat-o. În primăvara anului 1922, când nimeni nu vedea problema, când totul părea mort pe acest front de necesare şi juste revendicări, Înaltpreasfinţia Sa a purtat vreme de o lună prima torţă de lumină şi de prestigiu românesc în această latură lăsată în întuneric, prima mângâiere, prima chemare şi prima ajutorare sufletelor în care conştiinţa românească îşi trăia ultimele pâlpâiri. Cercetând atunci sat cu sat, în Treiscaune, săvârşind în fiecare sfânta slujbă a Liturghiei arhiereşti, răspândind prodigios cuvântul evanghelic şi românesc, Înaltpreasfinţia Sa aşeza piatra de temelie pentru o trainică viaţă

românească în acel ţinut, într-o vreme în care lucrurile nu se limpeziseră şi nu se fixaseră încă bine după răsturnările unui război care a adus atât de mari prefaceri.

Urmărind apoi această zidire trainică a vieţii româneşti în ţinutul care s-a resimţit mai mult de acţiunea distructivă a vechii stăpâniri, Înaltpreasfinţia Sa, imediat după întoarcerea din acea vizită, a mutat protopopiatul din Breţcu în Sf. Gheorghe, în centrul judeţului Treiscaune, pentru ca acţiunea şi prestigiul lui să fie mai eficace. A înfiinţat un al doilea protopopiat în celălalt centru al jud. Treiscaune, în Târgul-Secuiesc, pentru ca, micşorându-se geografic raza de acţiune, lucrarea să câştige în intensitate.

A urmat apoi o muncă încordată, săvârşită mai mult în tăcere, de recâştigare a sufletelor pierdute. Între timp Înaltpreasfinţia Sa a mai vizitat încă de două ori ţinutul, dând nou impuls misiunii ortodoxe şi naţionale preoţilor trimişi acolo. Datorită acestei munci, astăzi, când guvernul ţării s-a sesizat de această mare problemă şi a făcut posibilă, prin bugetare, reînfiinţarea a numeroase parohii, preoţii trimişi în ele au găsit o bază sufletească destul de pregătită pentru a-şi putea continua apostolia lor.

Dovada este că au putut ridica în scurtă vreme locaşuri de închinare în multe din aceste parohii, fapt care demonstrează, pe lângă râvna lor şi solicitudinea vrednicelor şi româneştilor organe administrative, şi însufleţirea credincioşilor treziţi la o nouă viaţă.

Aceste locaşuri sunt primele roade ale lucrării Bisericii noastre, începute şi continuate în acel ţinut cu plan, cu stăruinţă şi cu entuziasm.

Biserica şi neamul sunt mulţumitoare tuturor care au pus suflet şi au consumat energie în această mare operă.

Misiune arhierească în Țara Hațegului*

Misiunile arhierești din arhiepiscopia noastră, organizate astfel ca să prezinte generației de azi măreața solie a sfintei noastre Biserici în toată amploarea ei mântuitoare, constituie acte splendide de manifestări religioase, caracteristice duhului celui nou al vieții spirituale de azi.

O misiune arhierească de azi e contactul nemijlocit al arhipăstorului cu Biserica vie, prezentându-i chivotul sacrei moșteniri de bunuri spirituale și morale, căruia îi aducem omagiile noastre de gratitudine și ne angajăm solemn să-l strămutăm în suflete, să-l cultivăm cu sfințenie și să-l păstrăm ca pe un trofeu de biruință prin toate vicisitudinile vieții personale și colective. Biserica vie, *turma* credincioșilor, ne apare din zi în zi transfigurată într-o lumină nouă, ca un templu sfânt din blocuri distincte, legate împreună prin legături indestructibile în jurul chivotului sacru.

Școlărime și asociații de adulți cu viziunea noului Ierusalim coborât pe pământ, reuniuni de femei cu altarul familiar, *Oastea Domnului*, țărănime nouă deșteptată la suflarea Duhului veșnic dătător de viață, *Frăția Ortodoxă Română*, plămadă binecuvântată de înfrățire între oraș și

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 47, 21 nov. 1937, p. 1. Semnat: TS.

sate, *Asociația clerului*, echipă de jertfă și de slujire la picioarele Mântuitorului etc., toate aliniate la o normă unitară, în jurul altarului strămoșesc, constituind marea familie a creștinilor ortodocși în frunte cu arhipăstorul lor.

Deși deosebiți prin vârstă, sex, ocupație, stare socială și intelectuală credincioșii formează o unitate spirituală prin inspirația religiei strămoșești având Biserica ca cel mai însemnat centru de gravitație în calea propășirii și mărturie nebiruită a împărăției lui Dumnezeu pe pământ.

Prilejul vizitei Înaltpreasfințitului Mitropolit *Nicolae* în părțile Hațegului a fost sfințirea bisericii din Bărăști, în duminica din 14 nov. a.c. [1937]. A fost a șasea sfințire în seria sfințirilor de biserici din toamna aceasta, săvârșite de Înaltpreasfinția Sa. Ca și în alte părți, tot astfel și în protopopiatul Hațegului, sfințirea unei biserici este un eveniment de bucurie generală. S-a dovedit aceasta la primirea sărbătorească a Înaltpreasfințitului Mitropolit în Crișeni și în Hațeg, în piața urbei și în sfânta biserică, unde s-a slujit Vecernia. Până acolo Înaltpreasfinția Sa a adresat mulțimii care-i ieșise în întâmpinare trei cuvântări, iar la Vecernie a predicat cu pilduiri neuitate despre trăinicia moștenirii sacre a generațiilor trecute, transmise celor de azi spre rodire.

A doua zi, duminică, am fost favorizați de un cer senin. Negura din șes și de pe cununa de munți a dispărut. Strălucește în soare țara minunată a Hațegului, vatra strămoșilor și leagănul neamului. Solul Bărăști e așezat în drumul roman. Are locuitori creștini harnici, care și-au zidit o frumoasă biserică. Actul sfințirii bisericii s-a săvârșit în prezența reprezentanților oficialităților din județ, a populației din Bărăști și a sute de închinători din Hațeg

şi din satele din jur. Ceremonia sfinţirii bisericii e impresionantă şi plină de simbolism, în toate amănuntele ei. La Sfânta Liturghie a cântat corul bisericesc din Haţeg, sub conducerea catehetului muntean. Predica arhierească a desfăşurat bogăţiile rugăciunii şi ale sufletului umbrit de prezenţa divină. Un altar nou e izvor de înnoire şi de propăşire, o chezăşie de daruri nesfârşite pentru cei ce însetează după viaţa veşnică. După amiază, la Haţeg a urmat recepţie la reşedinţa protopopească. Autorităţile publice din Haţeg şi cultele prezintă Înaltpreasfinţiei Sale omagiile lor. A urmat o masă pentru 100 de persoane, sfârşind cu toastul Înaltpreasfinţiei Sale pentru Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea.

Înaltpreasfinţia Sa a întrunit apoi preoţimea din protopopiat la o recepţie spirituală de două ore la Casina urbei.

Deşi credeam că punctul principal din programul zilei s-a desfăşurat în cele precedente, m-am încredinţat că Înaltpreasfinţia Sa a făcut din recepţia în mijlocul preoţimii sale un punct culminant al misiunii sale arhiereşti. A mânecat de la frământările epocii noastre în căutarea unei ţinte sigure şi mântuitoare şi, analizând multiplele aspecte pe care ni le prezintă lupta vieţii de azi, arată rolul Bisericii şi al slujitorilor ei în mijlocul zbuciumului actual şi în ce chip se pot face vrednici de chemarea lor. Suntem în anotimp de toamnă, când firea întreagă se predă în braţele morţii anuale. Dar toamna este începutul anului bisericesc, al activităţii şcolare şi al împrospătării vieţii spirituale în parohii. Epoca binecuvântată a activităţii pastorale, a catehizării, a îngrijirii de aşezămintele creştine începe toamna, pregătind sistematic ogorul sufletesc al credincioşilor pentru o nouă recoltă duhovnicească. În linştea toamnei şi a iernii să răsune psalmii Evangheliei, să se desfunde izvoarele curăţirii sufletelor, ale risipirii întunericului minţii şi ale înnoirii vieţii. Biruinţele spirituale se pregătesc în tăcere, ferite de zgomot, prin concentrare lăuntrică şi incandescentă ardoare apostolică.

Înaltpreasfinţia Sa a plecat din mijlocul preoţimii şi s-a întors la reşedinţa sa.

Naționalismul sub aspect moral*

Cea mai mare greşeală în punctul de vedere al dlui Dragoş Protopopescu rezidă în identificarea biologicului natural şi necesar cu biologicul (dacă-i mai poate spune şi acestuia biologic!) ca abuz.

Să lăsăm deocamdată în paranteză chestiunea dacă națiunea şi naționalismul sunt sau nu urmări ale păcatului originar, ca o chestiune de metafizică a credinței. Să scrutăm numai realitatea empirică. Apartenența la națiune prin naştere ni se prezintă ca un păcat asemănător beției sau pruncuciderii? A spune aşa ceva înseamnă a părăsi terenul experienței concrete şi a te avânta în afirmații complet opuse realității, şi deci arbitrare şi gratuite. Înseamnă a nu mai ține seama de niciun criteriu în categorisirea faptelor din punct de vedere etic, căzând în cel mai complet haos şi indiferentism moral.

Prin ce faptă din decursul vieții mele, o primă condiție ca ea să fie evitabilă, m-am făcut eu vinovat născându-mă ca membru al unei națiuni? Naşterea în sânul unei națiuni

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 47, 21 nov. 1937, p. 1. Semnat: *TS*, continuare la articolul: „Păreri greşite despre raportul între Ortodoxie şi naționalism", *Telegraful Român*, nr. 44, 31 oct. 1937, p. 1.

nu e în niciun caz o continuare personală de a păcătui, o cădere actuală în păcat, precum este pruncuciderea sau avortul, sau eventual naționalismul.

Dar naționalismul este el un păcat asemenea beției sau pruncuciderii? Ce e naționalismul? Să-i dăm deocamdată o definiție foarte generală, dar şi deplin cuprinzătoare. El este conştiința că aparții cutărui grup etnic, iubirea acelui grup şi activarea acestei iubiri în slujba binelui lui. Rădăcina acestei iubiri şi a acestei slujiri e foarte plauzibil să fie de ordin instinctual. E voința ta de a trăi nu numai ca individ incolor, dezbrăcat de toate atributele ce le ai prin naştere şi educație, ci aşa cum eşti, şi întrucât simți că aşa cum eşti nu poți trăi decât menținându-se grupul căruia aparții, luptând pentru tine, lupți pentru menținerea în existență a întregului grup.

Dar fie că privim la această rădăcină instinctuală a naționalismului, fie că privim la floarea lui morală – slujirea neamului cu iubire –, el e foarte departe de beție sau de pruncucidere.

Să-l privim ca instinct şi deci să-l considerăm biologie. Ca atare, e voința de a trăi şi activarea acestei voințe. Voința de a trăi şi luarea măsurilor pentru a trăi e necesară, adică nimeni nu se poate sustrage ei. Hrana, de pildă, ca activitate a voinței de a trăi e ceva inevitabil; la fel şi căsătoria ca activare a voinței de a trăi a speciei. A le evita nu înseamnă numai a muri tu personal, ci a te ridica împotriva unor rânduieli fundamentale, puse de Dumnezeu ca legi după care se desfăşoară viața; înseamnă a socoti tu, cu mintea ta, că aceste orânduiri fundamentale prin care Dumnezeu condiționează viața nu sunt la înălțimea cerințelor tale, că Dumnezeu cu opera Lui nu S-a putut ridica la ceea ce gândeşti tu. Şi înseamnă a sabota viața de Dumnezeu lăsată. A

refuza hrana pentru că o socoteşti în mod principal un păcat, prin urmare a te lăsa să mori de foame, aceasta e un păcat. Precum a nu te căsători, nu pentru idealuri deosebite, ci din dispreţ faţă de căsătorie şi a propovădui aceste idei, este iarăşi un păcat, cum a arătat Biserica prin condamnarea ereticilor care propagau astfel de idei.

E un păcat să fii potrivnic vieţii, ba e un păcat chiar indiferenţa faţă de această datorie. Creştinismul spre deosebire de religiile hinduse este religia vieţii. Toată acţiunea dumnezeiască de mântuire a omului are scopul să-l scape de moarte.

> „Dumnezeu nu voieşte moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu."

Moartea a venit în lume ca pedeapsă şi deci e o stare anormală. Viaţa e valoarea supremă în concepţia Sfintei Scripturi. Nu e o viaţă înţeleasă platonic, ca o nemurire a spiritului pur, în lumea ideilor eterne, plutind detaşat şi pe deasupra lumii corporale. Corporalitatea este pentru creştinism manifestarea necesară a puterii de viaţă a eului. Ceea ce nu se poate exterioriza, ceea ce e neputincios faţă de lumea externă, e slab, e nedeplin ca putere de viaţă. Cine abdică faţă de mişcarea şi frământarea materiei, retrăgându-se în planul suprastelar al cine ştie cărei spiritualităţi iluzorii, o face din neputinţă. Dumnezeu şi eurile omeneşti, făcute după asemănarea Sa, nu pot renunţa la stăpânirea materiei, la modelarea ei în formele voite de spirit, căci altfel ar trebui să admitem o dualitate eternă de forţe. Creştinismul propovăduieşte învierea cu trupul. Abia atunci va fi învinsă moartea. Câtă vreme trupul cade încă victimă pieirii, moartea

este încă stăpână asupra vieţii. Numai atunci când nu va fi pândită viaţa fiecărui om şi a fiecărei existenţe de stricăciune, „când se va îmbrăca stricăciosul acesta (de trup) întru nestricăciune şi muritorul acesta întru nemurire, va fi cuvântul ce este scris: înghiţitu-s-a moartea întru biruinţă" (*1 Corinteni* 15, 54).

S-ar putea obiecta că creştinismul vorbeşte de o viaţă eternă, care va urma după forma actuală, istorică, de existenţă, de o viaţă pentru care trebuie să ne pregătim nu afirmând-o pe cea pământească, ci, dimpotrivă, jertfind-o.

Obiecţia e justă numai în parte. Viaţa eternă fiind pe de-o parte în trup, iar pe de alta nefiind decât o restabilire a vieţii pe care ar fi avut-o omul şi acum dacă nu ar fi intervenit păcatul şi moartea, ea nu poate fi cu totul deosebită de cea pe care o avem acum. În orice caz, scopul lui Dumnezeu în legătură cu omul culminând în restabilirea acestuia în viaţa deplină, instinctul fundamental al omului prin care îşi afirmă viaţa se dovedeşte nu ca un instinct păcătos, ci ca unul care corespunde deplin voinţei lui Dumnezeu, slujind planul dumnezeiesc. Lucrul cel mai mare pe care îl vrea Dumnezeu, pe acela îl vrea şi omul, deşi de multe ori prin mijloace greşite. Dacă i se cere creştinului să-şi jertfească viaţa actuală, şi creştinul o face bucuros, nu i se cere cu perspectiva de a şi-o pierde definitiv şi nici creştinul nu şi-ar da-o atunci aşa de fericit, ci pentru a fi dus mai repede la deplinătatea vieţii. Jertfirea vieţii actuale se cere numai în împrejurările în care, nejertfindu-şi-o, ar pierde-o pe cea viitoare, sau, jertfindu-şi-o, dobândeşte mai curând pe cea viitoare, adică în împrejurările în care e necesar sacrificiul suprem pentru credinţa în Iisus Hristos. Lăsând la o parte faptul că jertfirea aceasta nu face nici ea, în definitiv, excepţie

de la instinctul afirmării vieţii, în împrejurările normale, când nu se cere în interesul credinţei, renunţarea la viaţă, aşa tam-nesam, este considerată la Dumnezeu păcat, iar la oameni, nebunie sau laşitate.

Cu atât mai puţin reproşabil este acest instinct manifestat în favoarea unui grup de indivizi, în favoarea naţiunii. El capătă valoarea unui act altruist, a unui act moral. Uneori se obiectează: afirmarea vieţii unui grup naţional propriu este în orice caz un păcat, întrucât ea înseamnă negarea vieţii altor grupuri naţionale sau cel puţin nepăsarea faţă de soarta lor. Am putea răspunde uşor rămânând la cazul individului: dacă această obiecţiune ar fi justă, ar însemna că afirmarea vieţii individuale este un păcat, întrucât ea ar implica negarea altor vieţi individuale sau cel puţin nepăsarea faţă de ele. Acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre grija părintelui pentru copiii săi. Numai amintind aceste exemple se vede cât de greşită este obiecţiunea.

În realitate, afirmarea vieţii propriului neam nu înseamnă *eo ipso* negarea altor neamuri, ba chiar nici dezinteresarea de soarta lor. Viaţa omenească se mişcă în cicluri care se cuprind unul în altul, plecând de la cel mai mic, cel individual, şi sfârşind cu cel mai larg, care cuprinde întreaga omenire. Precum grija de viaţa proprie individuală nu te împiedică şi nu-ţi răpeşte ocaziile de a te îngriji şi de viaţa familiei, iar aceste două griji îţi lasă destulă posibilitate să slujeşti şi neamului, tot aşa şi aceste trei cicluri de viaţă nu-ţi vor absorbi aşa de total preocupările şi puterile, încât să nu poţi fi de folos şi umanităţii. Niciunul din aceste cercuri nu te poate angaja exclusiv. Aceasta ar fi într-adevăr ceva şi păcătos, şi nenatural.

Afirmarea vieţii proprii nu implică necesar ura faţă de alte persoane. E drept că de multe ori aşa se manifestă, dar acesta e adaosul păcatului la ceea ce-i este vieţii esenţial în veci, prin urmare şi înainte de păcat, şi în viaţa viitoare. Ştiinţa noastră e vrednică de laudă când împuţinăm buruiana păcatului din jurul rădăcinii vieţii, nu când smulgem dintr-o râvnă rău înţeleasă însăşi rădăcina.

Atitudinea pozitivă faţă de propria familie, iarăşi, nu implică în noţiunea ei atitudinea negativă faţă de alte familii.

Munca devotată în slujba neamului nu înseamnă nici ea numaidecât ura împotriva altor neamuri şi lupta împotriva lor.

Poţi să vrei, cu toată dragostea pentru neamul propriu, fericirea şi libera dezvoltare şi a celorlalte neamuri, ba chiar să le dai din prisosul tău, pentru că, afirmând spiritualităţile tuturor, afirmi toate formele în care se arată mărirea şi înţelepciunea lui Dumnezeu, Cel neepuizat în puterea Sa de creaţie şi de invenţie. A fi orb şi nesimţitor pentru frumuseţile deosebite ce le reprezintă neamurile ca grupuri distincte şi a lucra pentru ştergerea acestor varietăţi de frumuseţe, sau chiar a asista nepăsător la o astfel de întreprindere, înseamnă a nu vedea, a nu lăuda şi a deprecia opera lui Dumnezeu.

Naționalismul sub aspect moral*
II

Ar mai rămâne însă un rest de obiecție: Naționalismul e totuși un păcat, pentru că el te face să nu iubești pe toată lumea la fel. Oricât de nobil ar fi naționalismul, el înseamnă totuși o iubire mai mare a neamului propriu.

Noi întrebăm: și apoi, dacă iubești pe toată lumea la fel? Ce urmări practice poate să aibă această iubire egală a întregii lumi? Să slujești tuturor la fel de mult? Dar pentru aceasta ar trebui ar trebui să te preumbli continuu pe tot globul pământesc, să-i slujești fiecăruia, continuu grăbit că nu vei ajunge la toți. Ai putea realiza ceva serios măcar într-un singur loc sau pentru o singură persoană? Întreaga viață ar fi o dezordine de neînchipuit. Omul este o ființă cu puteri limitate, oricât de infinită i-ar fi dragostea de oameni.

Efectele practice ale dragostei lui, manifestările ei în faptă – cuvânt, ajutor material – nu pot fi decât extrem de reduse. Să se ducă atunci fiecare ins la alt neam cu mica lui putere de ajutor, și să fie de folos acolo, ca să scape de păcatul naționalismului? Haosul n-ar fi mai mic ca în celălalt

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 48, 28 nov. 1937, p. 2. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

caz, făcând abstracție de sforțările inutile pe care ar trebui să le facă fiecare până să se aclimatizeze în noul loc.

Este evident că o rânduială superioară așază pe fiecare om cu micile lui servicii ce le poate aduce, în cadrul unor cicluri restrânse, față de care are să-și actualizeze toată dragostea de care este capabil față de oameni.

Iubind în duh toată omenirea la fel, practic el este silit de orânduirea superioară a lucrurilor să-și arate dragostea față de cei apropiați. În persoana lor iubești omenirea și pe Dumnezeu. Cine nu iubește pe apropiați, pe cei pe care-i vede, din motiv că acesta-i lucru egoist și spune că tânjește după cei de departe ca să-i iubească, acela nu are nicio iubire. Cine are iubire, iubește pe cei din jurul său, uitând de grija iubirii universale. Ciclurile acestea organice în care-i așezat omul sunt orânduirile dumnezeiești care fac posibilă menținerea vieții. Dar despre ele puțin mai încolo.

E drept că uneori se ivesc împrejurări când, cu toată voința de a nu-ți interpreta naționalismul ca pornire împotriva neamurilor străine, ajungi împreună cu neamul tău în conflicte cu alte neamuri și chiar la război. Dar atâta timp cât ești în funcția pură de legitimă apărare a neamului tău împotriva unor neamuri acaparatoare, nu putem spune că păcătuiești. Sfânta Scriptură îți cere, este adevărat, ca aceluia ce te lovește pe o parte a obrazului, să-i oferi și cealaltă parte, iar celui ce-ți ia haina să-i dai și cămașa. Dar tot Sfânta Scriptură ne spune că statul poartă sabie și o poartă în calitate de „slujitor al lui Dumnezeu spre mânia celui ce face rău", pentru menținerea rânduielii pământești prin forță atâta vreme cât, nefiind toți oamenii fără păcat, nu se poate ține rânduiala de bună voie. Conflicte și războaie au fost și când nu era atât de clară conștiința națională. Astăzi statele

sunt aproape toate şi aproape deplin naţionale. O naţiune poartă război împotriva alteia întrucât este organizată ca stat. Iar membrul naţiunii este îndatorat de voia lui Dumnezeu ca atunci când este ostaş al statului să lupte, oricât aceeaşi voie a lui Dumnezeu îi cere o atitudine exact contrară când e simplu particular.

Dar putem merge şi mai departe. Dacă atunci când stai în slujba unei organizaţii supraindividuale, eşti îndatorat să lupţi pentru apărarea ei, ca element al ordinii sociale, de ce nu ai avea aceeaşi îndatorire să lupţi pentru apărarea unui neam, care este o construcţie supraindividuală mai organică, cu rădăcini mai adânci în existenţă decât statul? Dacă în calitate de individ poţi primi să mori mai curând cu câţiva ani, când Dumnezeu a lăsat şi aşa o viaţă extrem de scurtă pentru indivizi, nu pare aproape ca o datorie să ţii ca neamul să trăiască mai mult decât tine, odată ce şi Dumnezeu a rânduit o viaţă cu mult mai lungă pe seama neamurilor? Neamurile cuprind milioane şi miliarde de indivizi şi numai venind toţi la existenţă îşi arată mulţumitor faţa la lumină. Când lupţi pentru apărarea neamului, lupţi pentru multe feţe omeneşti pe care le vrea Dumnezeu să vină pe lume.

Dar din punct de vedere al iubirii, ce este de preferat? Să asişti cum cel care a ajuns la o anumită superioritate de forţă ucide lent pe cel pe care l-au slăbit o serie de împrejurări nefericite? Iubirea îţi cere să fii îngăduitor cu fapta neamului ucigaş şi să nu faci nimic pentru salvarea victimei? Nu-ţi cere iubirea mai degrabă să pui mâna pe cel care-i deasupra, să-l arunci la o parte şi să ridici pe cel prăbuşit? E egoism acesta? Ar fi egoism cel mult când ai fi numai tu personal în primejdie, dar nu în cazul acesta, când şi cei din neamul tău au cel puţin tot atâta drept să trăiască cât şi cei de alt neam. Să fie un păcat să salvezi pe alţi oameni, când aceia sunt de un neam cu tine? Dacă ai drept şi chiar o înaltă obligaţie morală să fii cât se poate de conciliant atunci când se atentează la avutul şi chiar la viaţa ta, nu ai acelaşi drept când e în joc viaţa semenilor tăi? Există o singură împrejurare când îţi poţi îndemna întregul neam să primească moartea: când prin aceasta trece mai repede la plinătatea vieţii. E cazul când neamul, ameninţat să-şi sacrifice credinţa pentru a dobândi viaţa pământească, se salvează sacrificând-o pe cea din urmă în favoarea credinţei şi a vieţii veşnice. Cred că există şi un naţionalism capabil să-şi interpreteze astfel iubirea de neam. Mi se pare că este tocmai tânărul naţionalism românesc. Şi atunci, unde este biologia, domnule Dragoş Protopopescu?

Dar să fugi spre moarte din neglijenţă, din lenea de a face un efort, sau dintr-o iubire pe care am datora-o străinului, chiar când ucide, tocmai pentru că-i străin, iar fratelui n-am datora-o nici când e pe cale să fie ucis, tocmai pentru că ne e frate, cred că nu mai este deloc o faptă plăcută lui Dumnezeu.

Studenţimea universitară în rândurile *FOR*-ului*

De la Cluj ne vine ştirea că toată studenţimea din acel centru universitar s-a înscris în *Frăţia Ortodoxă Română*, decisă să lupte pentru idealurile ei creştine şi naţionale.

Acest fapt, de o mare importanţă, vine să mărturisească şi el despre îmbucurătoarea schimbare la faţă a vremii pe care o trăim, despre revenirea intelectualităţii româneşti din rătăcitoarele ei pelerinaje pe drumurile pustii ducătoare la neant, la linia care suie drept din şi cu ogorul românesc spre cerul mântuirii şi măririi noastre. Criza de care am suferit noi mai mult decât oricare alt neam în timpurile aşa-zis moderne a fost o criză de cultură, o criză datorată greşitei noastre orientări culturale. Neam cu viaţă patriarhală până de curând, am avut nenorocirea să facem primii paşi în cultură într-o vreme în care aceasta străbătea etapa cea mai raţionalistă, mai materialistă şi mai individualistă. Primele rânduri de fii ai neamului care s-au putut ridica – prin împrejurările naţionale în sfârşit favorabile – din orizontul restrâns al vieţii de sat în planul superior al culturii, au nimerit în acest plan,

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 49, 5 dec. 1937, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae*.

în acest orizont mai larg, tocmai când prin el bătea vântul sec şi otrăvitor al celor mai dizolvante idei. Şi dacă acest vânt n-a putut fi prea păgubitor pentru neamurile care-şi câştigaseră printr-o îndelungată obişnuinţă cu viaţa culturală o mare rezistenţă interioară, plăpândele noastre contingente iniţiale s-au infectat din primul moment de boală, devenind agenţi primejdioşi, purtători de microbii disoluţiei spirituale şi morale în societatea românească.

Cu alte cuvinte, noi am luat primul contact cu o cultură de mari amplitudini, prin legătura noastră cu produsele intelectuale franceze, într-o vreme când cultura franceză trecea prin faza ateistă şi amoralistă. De aceea, pe câtă vreme în viaţa poporului francez această etapă culturală n-a însemnat decât un episod intelectual în filmul în continuă desfăşurare al istoriei unei culturi, la noi n-a rămas numai în domeniul teoretic, ca o oarecare teorie prin care se încearcă din altă parte explicaţia existenţei, ci a pătruns în inima noastră, a coborât din colţul minţii, care face teorii, în adâncimile fiinţei noastre, determinându-ne întreaga comportare. Am devenit în fapt ateişti şi amoralişti, aşa cum n-au devenit francezii, măcar că formulau în cărţi şi în conferinţe aceste teorii.

Franţa îşi avea în urma ei o puternică tradiţie de cultură, care formase în spiritul francez forţa de rezistenţă împotriva ispitelor unei teorii trecătoare. Spiritul francez se putea juca cu acest cuţit, învârtindu-l cu eleganţă şi cu agerime în vârful degetelor, scoţând din acest joc efecte de luciri orbitoare. Dar acest cuţit luat în mâini de un copil naiv şi nedibaci, care era sufletul românesc la prima ieşire din casa lui ţărănească, era firesc să fie instrument de-a dreptul de sinucidere involuntară.

Într-o situaţie şi mai imună faţă de microbii cu care operează spre răul altora, se află spiritul iudaic, care s-a consolidat în cei patru mii de ani de viaţă intelectuală în forme şi în concepţii fundamentale din care nu mai poate fi deviat. Aşa se explică de ce evreimea jonglează cu cele mai dizolvante idei sociale, care duc prăpădul în sânul tuturor popoarelor care nu ridică dig de apărare împotriva lor, dar ei rămân neatinşi. Ei vehiculează microbul individualismului şi al internaţionalismului rămânând cel mai solidar neam de pe lume, ei discreditează instituţia căsătoriei şi a procreării legale de prunci, rămânând cei mai familişti oameni, ei propagă necredinţa rămânând cei mai habotnici credincioşi.

Ce se desprinde atunci din toate acestea?: că e cea mai mare nenorocire când un popor făcându-şi primii paşi în cultură, şi-i face într-una dizolvantă. În acea fază poporul respectiv trebuie să evite cu o grijă mai mare decât oricare altul orientarea spre o cultură ateistă şi amorală. Pentru o lungă perioadă de timp, cultura lui trebuie să stea pe bazele sănătoase ale credinţei şi ale marilor virtuţi, care singure sunt în stare să susţină neamurile. E necesar ca să crească organic din ogorul virtuţilor sale. De-abia după ce tradiţia lui de cultură va fi ajuns la un stadiu de precizie şi de solidaritate neîndoielnică, el îşi poate permite luxul teoriilor şi ipostazele care să fie tot atâtea salturi în stratosfera necunoscută, tot atâtea baloane de încercare – de simplă *încercare* – curioasă a unor terenuri necunoscute. Salturile sale nu vor însemna atunci o desfacere din legăturile unei tradiţii, o părăsire a păsării din mână pentru cea de pe gard, o dispreţuire şi o nimicire a casei pe care o ai, a virtuţilor care te-au susţinut, pentru o casă pe care încă nu

ştii dacă o vei putea ridica, pentru valori a căror soliditate încă nu e asigurată.

Cu bucurie semnalăm că intelectualitatea românească şi-a dat seama de aceste porunci şi se întoarce acasă, înainte de a fi prea târziu.

Se întoarce acasă de pe un drum greşit al culturii, pentru a pleca pe cel bun, pe cel al inimii noastre româneşti şi ortodoxe.

Şi pilda celor mai bătrâni este urmată şi de studenţii tineri. Încrezători în sfatul smuls din experienţă al profesorilor lor, nu mai vor să se lase şi ei ispitiţi de lucioasele vicii ale unei culturi atee, ale unei mentalităţi *emancipate* de minunatele legi ale vieţii noastre româneşti din trecut, ci declară că vor să participe intens „la apărarea şi cultivarea moravurilor creştine ortodoxe, în timpurile materialiste de azi, spre binele neamului" (*Ziarele*).

Trebuie însă să ne dăm seama că această hotărâre a tineretului universitar impune Bisericii, în primul rând, şi celor ce l-au sfătuit spre acest pas marea îndatorire ca de aici înainte să dea acestui tineret de elită al neamului hrana pe care o cere. În conferinţe şi studii trebuie să li se rotunjească concepţia de viaţă creştină ortodoxă, armonizând cu ea toate cunoştinţele pe care le primesc la cursurile şi seminariile universitare. Aceasta pe de o parte, iar pe de alta, Biserica e datoare să ofere acestui tineret posibilităţile şi chemările pentru o viaţă lăuntrică în Hristos. E necesar ca Biserica să destineze în Cluj un duhovnic de mari resurse intelectuale şi morale, care să fie părintele iubitor şi îndrumător al studenţimii noastre. Ba poate n-ar fi greu să se creeze în cadrul Facultăţii de Filosofie o catedră sau măcar o conferinţă pentru concepţia religioasă a poporului

român, care e cea creştin-ortodoxă. Dacă o universitate poate studia câte mărunţişuri exotice toate, n-are datoria să studieze în primul rând aspectele fizice şi spirituale ale neamului pentru care există şi care o susţine? Iar între aceste aspecte, latura religioasă n-are importanţă nici măcar cât rotacismul, bună oară? La Universitatea din München, în cadrul Facultăţii de Filosofie este o catedră de filosofie catolică – Bavaria având majoritatea populaţiei catolică. De ce nu s-ar putea să avem şi noi la Cluj o catedră de concepţie ortodoxă?

Naţionalismul sub aspect moral III*

Din toate acestea rezultă că familia, naţiunea, statul, împreună cu atitudinea pozitivă faţă de ele şi cu mijloacele prin care ne manifestăm această atitudine pozitivă: căsătoria şi iubirea de familie, naţionalismul şi loialitatea cetăţenilor, sunt orânduiri mai presus de voia noastră, cărora trebuie să ne supunem şi care sunt absolut necesare pentru menţinerea vieţii.

În rând cu ele trebuie să aşezăm afirmarea vieţii individuale şi mijlocul principal al acestei afirmări: hrana. Dacă sunt mai presus de voia oamenilor şi absolut necesare pentru menţinerea vieţii, ele sunt de la Dumnezeu, creatorul şi conservatorul vieţii. Dl Dragoş Protopopescu aşază în rând cu acestea: furtul, avortul, trişajul. E o eroare evidentă. Acestea nu sunt necesare pentru menţinerea vieţii. E păcatul care desfigurează aceste instincte.

În teologia germană actuală s-a creat termenul „Gottes Erhaltungsordnungen", orânduirile dumnezeieşti de conservare a lumii. El exprimă foarte potrivit fiinţa acestor legi

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 49, 5 dec. 1937, p. 2. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

ale vieţii, care conservă lumea împotriva puterilor distrugătoare ale răului.

Nu putem afirma sigur dacă aceste orânduiri au existat şi înainte de căderea în păcat. Cine poate reface, măcar în închipuire, tabloul vieţii depline dinainte de căderea în păcat, sau cum ar fi rămas fără căderea în păcat? Este sigur că atitudinea pozitivă faţă de viaţă, afirmarea vieţii a existat însă fără adaosurile de egoism, de exclusivitate, venite din păcat. Şi a existat căsătoria. Foarte probabil că s-ar fi născut şi neamurile, ca varietăţi ale frumuseţii spirituale infinite, dar fără straturile de opacitate ale limbilor deosebite, aşezate între neamuri în urma păcatului, la turnul Babel. A existat hrana ca legătură vie a omului cu tot universul. Statul nu s-ar fi născut singur, ca instituţie de forţă împotriva răului. Dar acestea sunt probabilităţi.

Ceea ce trebuie remarcat este că în starea actuală toate aceste orânduiri sunt datorii impuse nouă de Dumnezeu. Nu ca păcate. Căci ceea ce-i inevitabil nu poate fi păcat, chiar dacă ni s-ar fi impus pentru starea de cădere în păcat. Altfel, ar însemna că Dumnezeu ne sileşte să păcătuim. Faptele păcătoase ni le interzice Dumnezeu şi le putem evita, dar pe acestea nu, oricât le-ar confunda dl Dragoş Protopopescu sub acest raport. Dacă şi acestea ar fi păcate şi dacă Dumnezeu ne-ar sili să păcătuim, n-am mai purta nicio responsabilitate pentru păcate. Ele nu sunt păcate în esenţă, în principiu. E drept însă că pot deveni păcate, pot fi practicate păcătos. Mâncarea poate deveni lăcomie şi rafinament, căsătoria poate deveni prilej de pur senzualism, naţionalismul, pornire de ură şi poftă de hegemonie faţă de alte neamuri etc. Dar graiul nu e tot aşa? El nu e păcat în sine, dar poate fi întrebuinţat păcătos.

Toate orânduielile şi faptele naturale şi necesare pot fi împlinite cu gând bun, cu inimă curată. În toate putem să ne comportăm cu suflet legat de Dumnezeu. Gândul ce-l punem în fapte, acesta este important: „Deci ori de mâncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi" (*1 Corinteni* 10, 31).

Nu ne mântuim fugind de cele naturale, plutind în văzduhul inacţiunii, sau al credinţei şi dragostei teoretice, ecumenice, ci făptuind ceea ce ne impune locul, timpul şi aşezarea noastră în ciclurile de viaţă unde ne-a destinat Cel de sus. Nu ne mântuim fugind de căsătorie, căci atunci căsătoria n-ar mai fi una din cele şapte Taine; nici fugind de mâncare, căci atunci nu ni s-ar fi dat Domnul ca mâncare de pâine şi vin. Nu ne mântuim uitând şi fugind de neamul în care ne-am născut, căci atunci şi Iisus ar fi plecat din primul moment de la evrei.

Dl Radu Dragnea crede că numai ieşind cu sufletul din ciclurile naturale ne mântuim. Dar omul este o fiinţă unitară în creştinism. Orice lucrează trebuie să lucreze nu numai cu trupul, ci cu tot sufletul. Nu poţi lucra pentru neam cu trupul, iar cu sufletul să zbori pe alte meleaguri.

După Domnia Sa ne-am mântui teoretizând asupra ecumenicităţii, sau scriind cărţi, producând cultură (mai reliefat o spune dl Dragoş Protopopescu). Dar atunci, nu se mântuiesc milioanele de plugari care-şi muncesc ogorul, cu sufletul nădăjduind spre Domnul? Se mântuiesc numai Petru Movilă sau dl Lucian Blaga, sau chiar dl Tudor Arghezi.

Dl Nae Ionescu împărtăşeşte cu dl Radu Dragnea ideea că trăirea în ciclurile naturale ale vieţii nu ne mântuieşte, că mântuirea este în funcţie de trăirea în universalism. Dar întrucât consideră că ieşirea din aceste cicluri nu

este posibilă, conclude că nici mântuirea nu este posibilă în veacul de acum, în istorie. Prin urmare, un fatalism şi pesimism absolut. Ortodoxia însăşi, fiind şi ea un ciclu limitat, o spiritualitate ce nu depăşeşte spiritualitatea neamului, nici ea nu ne poate mântui. Dar atunci, de unde ştim că ne vom mântui măcar în veacul ce va fi? Pentru care motive unii se vor mântui şi alţii nu? Atunci la ce mai este bună Ortodoxia? Pentru o funcţie pur naţional pământească? Gândirea dlui Nae Ionescu, oricât ar părea altfel, este total necreştină. Ea îndeamnă la cel mai deplin indiferentism moral. Cel puţin dacă ar susţine că mântuirea o vom obţine în baza trăirii noastre în graniţele ontologice ce ni le-a impus destinul, am şti ceva, am avea un criteriu de orientare. (Lasă că teza conform căreia ne mântuim numai în veacul ce va să vină, că nu începe de aici mântuirea noastră de păcate, îmbunătăţirea noastră, că istoria nu se resimte întru nimic de jertfa şi învierea Domnului, este dogma clasică şi fundamentală protestantă.) Atât în susţinerile dlui Nae Ionescu, cât şi ale dlui Dragoş Protopopescu se citeşte printre rânduri tendinţa de a înlătura din calea naţionalismului românesc orice scrupul, orice preocupare de discernământ moral.

Adevărul este că ne mântuim prin fapte (nu prin cultură ecumenică!). Iar faptele sunt cele pe care ni le determină locul, timpul în care trăim şi constituţia noastră naturală.

E necesară însă o distincţie. Nu faptele goale ne mântuiesc, ci întrucât sunt făcute cu credinţă (care însă fără fapte este moartă). Aceleaşi fapte, fără credinţă sau împotriva credinţei, n-au nicio valoare pentru mântuire, sau sunt chiar păgubitoare mântuirii.

Ne mântuim muncind la plug, în fabrică, la masa de scris, îngrijind de copii, slujind neamului şi statului, silindu-ne să ne cultivăm mintea şi să ne întreţinem viaţa. Însă toate acestea făcându-le cu credinţă. Săvârşindu-le fără credinţă, animalic (pur biologic!) sau diabolic, toate acestea ne pierd.

Există prin urmare naţionalism şi naţionalism. Există un naţionalism care poate fi o grea cădere în păcat. Dar există şi un naţionalism pe care practicându-l nu ne pierdem mântuirea, chiar dacă nu ne mântuieşte chiar el propriu-zis, ci credinţa, spiritul creştin cu care îl infuzăm.

Naţionalismul, în sine luat, nici nu mântuieşte, nici nu pierde. Dar în practică, orice naţionalism fie mântuieşte, fie pierde, după cum este sau nu este străbătut de credinţa creştină.

Ortodoxia nu este un sector al vieţii detaşat de toate faptele şi condiţiile naturale ale omului. Ea nu este numai mers la biserică, sau numai cărturărie universalistă, sau sistem de sfere cristaline plutind pe deasupra valurilor vieţii, neatins de ele şi neintervenind în ele. Ea este forţă amestecată în totalitatea faptelor şi situaţiilor omeneşti, mântuind pe om nu întrucât îl scoate din ele, ci întrucât lucrează în ele după duhul ei. Nu neamul acoperă sectorul Ortodoxie ca pe ceva particular, ci Ortodoxia cea universală acoperă în întregime pe fiecare neam care-i aderă.

Iresponsabilii*

Ocupaţi cu probleme mult mai serioase şi mai actuale, n-am mai încrestat de mult manifestările morbide permanente ale *Unirii* blăjene, tribuna de educaţie a clerului uniat şi produsul de elită al creierului şi sufletului român infectat de catolicism.

O facem acuma rezumativ, nu pentru că am fi găsit în ea ceva nou, demn de remarcat, ci numai pentru a nu se înşela cumva cititorii noştri cu iluzia că *Unirea* nu mai înjură în fiecare săptămână pe toate cele patru pagini Biserica Ortodoxă şi neamul românesc. Ce alt lucru frumos şi mare ar putea alimenta şi preocupa măcar într-o săptămână pasiunea coloniei de patări de la Blaj? Şi cum ar putea încăpea în micul lor creier vreo altă problemă, incendiat de gândul că există Ortodoxie? Sau cum ar putea articula limba lor, obişnuită numai cu sudalma la adresa Ortodoxiei, vreun alt cuvânt, vreo altă propoziţie? Atitudinea violent şi vulgar negativă faţă de Ortodoxie e singura lor posibilitate şi raţiune de-a fi, aşa cum existenţa binelui şi a adevărului e singurul motiv care alimentează pasiunea negaţionistă a răului şi a minciunii. Uniaţia e tributară cu existenţa ei întru totul

---

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 50, 12 dec. 1937, p. 2. Nesemnat.

Ortodoxiei, precum furiosul Arie şi-a datorat trista celebritate faptului că într-adevăr Domnul S-a întrupat. Răul s-ar veşteji dacă n-ar fi frumuseţea binelui, care să trezească în el toată negaţia, toată invidia şi ura.

Nu exagerăm nici cu o cirtă. O dovadă este faptul că nu ne-am ocupat de ei de nici două luni, iar ei nu contenesc o clipă cu injuriile cale mai triviale, de care s-ar ruşina până şi ultimul om în care mai este o scânteie de moralitate şi de conştiinţă.

Cu „scârbă nietzscheeană" (deşi nu e deloc creştină), ne vorbeşte într-un număr recent (27 nov. 1937) de Biserica Ortodoxă care a adus neamul românesc „în halul duhovnicesc în care se află tocmai din lipsa de activitate apostolică a aşa-zisei mame a neamului", fără a ne explica clarisimii patări cum mai este posibil ca plini de-o astfel de scârbă să „exceleze în virtuţi şi credinţă", să se roage pentru noi, păcătoşii de români ortodocşi, să ni se dea ca model ultradesăvârşit de creştini.

Noi ştim că există atei, oameni încărcaţi de cele mai scelerate păcate şi vicii, dar, când vine vorba să se rostească oral şi mai cu seamă în scris despre Biserică, se sfiesc să se rostească, dacă nu sunt cu totul pervertiţi, în felul în care se rostesc atât de „cucernicii" patări (asta după a lor laudă de sine, care ...). Noi credem că şi ei învaţă că Biserica e trupul Domnului şi lucrul cel mai sfânt de pe lume, şi chiar când mai greşesc oamenii din ea, aceasta nu atinge însăşi Biserica. Să vorbeşti aşa despre o Biserică, asta nu poate încăpea în mintea şi inima neamului român ortodox, chiar „în halul" în care se află. Dar vedem că e capabil un patăr uniat deţinător al „întregii virtuţi creştineşti". (Poate că au şi ceva în plus peste desăvârşire; să

sperăm că va avea parte şi smerenia noastră ortodoxă de acel surplus.)

Să scrii apoi şi despre neamul tău în aşa chip cum scriu aceşti denaturaţi fii ai lui este semnul totalei iresponsabilităţi. Ce se scrie în foile noastre mai citesc şi străinii, şi urmarea este că ne dispreţuiesc şi ne pregătesc pieirea. Şi se poate să dai tu străinilor astfel de mărturii despre neamul tău?

Dar sunt ele adevărate? Este neamul nostru astăzi neamul cel mai decăzut, mai încărcat de păcate şi defecte? Experiem noi, sincer, sufletul poporului nostru ca fiind mai rău decât al naţiilor conlocuitoare? Parcă tot mereu spunem că nu poporul este rău şi păcătos, ci lumea politicianistă şi pătura intelectuală, care a lepădat credinţa şi virtuţile strămoşeşti şi şi-a însuşit mentalitatea atee, materialistă şi francmasonă a Apusului, în special a Franţei. Şi acesta este un adevăr. Dar Apusul în raza cărei confesiuni creştine a fost şi este? Nu a catolicismului? Dar atunci, de ce nu şi-a dovedit catolicismul sfătos şi arogant forţa lui împiedicând la neamurile apusene creşterea ateismului şi a francmasoneriei?

Şi ce înseamnă afirmaţia că „mântuirea neamului românesc numai prin unirea cu Roma se va înfăptui"? Oare a ajuns neamul românesc în starea în care a ajuns Spania, sau Mexic, sau chiar Franţa? (Să observăm că niciuna din ţările protestante din Apus n-a ajuns – nici măcar pentru o vreme – la ateismul total şi la comunism cum au ajuns toate ţările catolice, inclusiv Italia, care nu s-a mântuit cu colaborarea catolicismului, ci împotriva lui).

Neamul nostru n-a ajuns la acele stări de ultimă nenorocire la care au ajuns neamurile catolice. Şi anumite rele actuale, care tot din Apusul de sub raza catolicismului au

pătruns la noi, vor fi înlăturate prin forţa tânără a neamului românesc, izbucnită şi alimentată din spiritualitatea ortodoxă. În mişcarea tânără de înviorare a neamului, Uniaţia n-are absolut nicio contribuţie.

Acestea nu le spunem pentru patări, care n-au urechi pentru adevăr şi ochi pentru evidenţe. Le spunem pur şi simplu din respect pentru adevăr.

Evanghelie şi viaţă*

Luptele electorale actuale şi în general agitaţia politică la care iau parte şi mulţi preoţi, cu destulă pasiune, ne sugerează o seamă de gânduri care încap bine în braţele titlului acestui articol.

Viaţa socială curge îndeobşte învolburată de patimi grele mai dur sau mai ocolit manifestate. Omul curat de păcate, purtat de iubire statornică faţă de toţi semenii săi chiar şi atunci când îl duşmănesc, omul care preţuieşte ca forţe de îmbunătăţire a vieţii exclusiv virtuţile creştine, ca: munca, persistenţa, cinstea, solidaritatea, seriozitatea morală, credinţa, este o pasăre atât de rară şi acest fapt mărturiseşte şi el despre nobleţea şi înălţimea virtuţilor creştine, pe care mulţi le batjocoresc ca insuficiente, fără a fi încercat într-adevăr să se ridice spre ele şi să le practice.

Dar faptul acesta aşa de obişnuit, oricât de întristător ar fi, nu este de natură să ne descurajeze atâta vreme cât oamenii recunosc că viaţa lor se desfăşoară pe o linie mult sub culmile imaculate ale vieţii cu adevărat creştine şi atâta vreme cât preoţii ştiu că datoria elementară a misiunii lor e să arate mereu spre linia înaltă a vieţii, trasată de Evan-

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 51, 19 dec. 1937, p. 1. Nesemnat.

ghelie, spre piscurile morale pierdute în azurul care ne cheamă şi care ne mustră aspru când nu ne silim să ne ridicăm spre el.

Domnul nu ne va osândi pentru că n-am ajuns desăvârşirea, ci pentru că nu ne-am silit să ne ridicăm spre ea, pentru că n-am mai privit spre înălţimi, ci ne-am închipuit plini de orgoliu că nu mai este nimic mai sus de noi, că viaţa noastră aşa cum decurge e pe linia cea mai înaltă a creştinismului.

Mai trist este când oamenii nu mai admit să li se spună că sunt cu mult sub linia cerută de Evanghelie, când se supără dacă li se arată că Evanghelia trasează o normă de viaţă până la care ei nu s-au ridicat, când nu mai admit adică să se propovăduiască Evanghelia decât dacă e arătată ca ceva care n-are de cerut nimic peste ceea ce au dat şi dau ei.

Dar şi mai trist e când preoţii înşişi încep să cugete aşa şi să se comporte aşa. Adică atunci când uită de poruncile integrale ale Evangheliei şi când nu mai vor să recunoască şi să propovăduiască din ea ceea ce ar fi mai sus decât ce-au putut şi ce pot anumiţi oameni să realizeze. E profund îngrijorător când auzi din gura unor preoţi că X sau Y trebuie omorât, uitând că preotul, căruia Domnul i-a încredinţat misiunea să dovedească şi să mijlocească oamenilor iubirea Sa, trebuie să ierte şi pe cel mai mare scelerat dacă se căieşte; uitând că preotul iartă, în numele lui Iisus Hristos, pe acela pe care statul îl execută, chiar atunci când îl execută.

Preotul acela care se mânie când i se aduce aminte că Evanghelia nu este realizată deplin de anumiţi oameni şi că anume fapte ale acelor oameni nu sunt în spiritul ei, e negaţia totală a preoţiei.

Unii spun: dar de ce ar avea preotul mai multe scrupule morale decât mirenii, care şi ei sunt obligaţi să împlinească poruncile Evangheliei?

În parte e justă această obiecţiune. Pe de-o parte, fiecare creştin este îndatorat să se silească să împlinească cât mai deplin poruncile Domnului, iar pe de alta, şi preotul are natură omenească şi deci cu toate silinţele sale slăbiciunile omeneşti îl duc de multe ori la păcate ca şi pe ceilalţi creştini, ba poate uneori un preot cu o natură foarte slabă păcătuieşte mai mult decât mulţi mireni creştini.

Dar preotul are o obligaţie în plus faţă de ceilalţi creştini: să propovăduiască învăţătura pe care ne-a adus-o Domnul, şi anume în forma neştirbită. Ceilalţi creştini au fiecare ocupaţia lor în societate. Preotul singur are prin excelenţă această funcţie pe care i-a impus-o Domnul prin hirotonie, şi nu numai necesitatea de-a avea o carieră ca mijloc de trai: de-a învăţa poporul voia Domnului, de-a propovădui învăţătura Evangheliei pentru ca oamenii să ştie în ce direcţie să-şi îndrepte sforţările lor pentru a trăi după voia lui Dumnezeu, să ştie care e măsura după care trebuie să-şi întocmească viaţa.

Pentru orice păcat va avea preotul iertare. Dar vai lui de nu va propovădui învăţătura Domnului, pe care ne-a adus-o cu preţul jertfei grele a Întrupării şi a Răstignirii! Atunci, pentru ce mai este preot? Dacă adevărul evanghelic e realizat în întregime, cum crede acel preot, şi nu mai e necesar, ba nici permis să se mai propovăduiască, atunci poate să abdice din preoţie. Sau atunci să îngropăm Evanghelia.

Împotriva propriei sale persoane şi împotriva oricui preotul are datoria înfricoşată să propovăduiască adevărul evanghelic neştirbit, chiar dacă acesta i-ar aduce moartea.

Această datorie trebuie să şi-o împlinească spre binele duhovnicesc al oamenilor, ca sufletul lor să fie continuu atent, continuu încordat, spre a depăşi starea şi făptuirea lor morală actuală, alergând mereu spre o ţintă pe care preotul să o ţină luminoasă, atrăgătoare sau mustrătoare, în faţa privirilor omeneşti. Spre ce vor mai tinde oamenii dacă sunt narcotizaţi cu iluzia că au realizat desăvârşirea?

Şi apoi, slăbiciunile lor îi duc la destule păcate şi când ştiu că sunt în dezacord cu voia Domnului. Dacă îi mai liniştim şi cu asigurarea că păcatul lor e în acord cu Evanghelia, unde vom ajunge?

Evanghelia nu trebuie să o lăsăm înăbuşită prin nicio consideraţie, căci dacă o vom trăda noi, preoţii, ea va izbucni prin gura altora, spre răul nostru, al neamului şi al Bisericii.

Iisus Hristos, cel mai bun frate al nostru*

Ce prăpăstii grozave despart pe om de om când nu e Hristos între ei! Le experiem, vai, şi noi, deşi purtăm numele de creştini şi afirmăm că noi credem în Iisus Hristos. Dar cu cât mai mult trebuie să le fi experiat păgânii, înainte de coborârea lui Dumnezeu între oameni!

Omul e lup omului. Trăiesc împreună de multă vreme doi prieteni în cea mai dulce armonie, încât îţi pare că nimic nu i-ar putea despărţi. Dar ajunge o mică intrigă aruncată de un al treilea, ajunge o uşoară coliziune de interese, ca să izbucnească între ei, dintr-un adânc focar nebănuit, o ură care îi face să nu se mai poată suferi.

Tot ce numim prietenie, iubire, armonie între oameni se întemeiază pe o comunitate de interese şi durează numai atâta vreme cât nu se ciocnesc aceste interese. Nu întâlneşti om care să iubească pe aproapele său pentru faptul că şi acela are un suflet, că este de aceeaşi origine şi constituţie cu el, să-l socotească şi să-l preţuiască drept frate, indiferent de felul cum răspunde acela iubirii sale, chiar dacă răspunde prin duşmănie, mândrie, dispreţ. Nu întâlneşti iubi-

* *Telegraful Român*, an LXXXV, nr. 52, 25 dec. 1937, pp. 1-2. Semnat: *Dr. D. Stăniloae.*

rea omului pentru om, iubirea care rezistă oricărui atentat la mândria, la interesul tău egoist. Nu privim pe oameni ca fraţi adică, preţuindu-i şi iubindu-i în sine, prin faptul că sunt fraţi, indiferent de comportarea lor faţă de noi.

Singurul care s-a comportat şi se comportă faţă de noi ca fratele faţă de fraţi, fără niciun interes, cu o iubire care rezistă întregii noastre meschinării de care am fost şi suntem infectaţi, este Iisus Hristos. El ne este frate în înţelesul deplin al cuvântului. Tot ce se numeşte frăţie şi iubire între noi este o batjocură faţă de adevărata frăţie şi iubire de care este însufleţit El.

Vor fi fost oamenii înainte de păcatul originar fraţi, dar după aceea n-au mai fost. Şi n-au mai putut să devină, cu proprie voinţă. Întâiul frate care s-a arătat în această situaţie a fost Iisus Hristos, cum ne spune marele Apostol Pavel: „ca El să fie întâi născut între mulţi fraţi" (*Romani* 8, 29).

Ca să ni se arate ca frate şi ca să ne ajute să restabilim între noi frăţia S-a făcut până şi om, suportând toate mizeriile vieţii noastre, şi încă pe cele mai grele.

Dumnezeu ca Atotputernic nu ne poate fi frate. Fratele trebuie să împlinească două condiţii: 1. să simtă cu adevărat durerile celor cărora vrea să le fie frate; 2. să-l vadă aceia în concret, cu faţă omenească, ce suferă pentru suferinţa lor şi tocmai prin aceasta le toarnă în suflete o dulce mângâiere; dară să simtă în el şi puterea de a-i sprijini, de a-i încuraja prin autoritatea cu care le garantează un viitor scăpat de suferinţe.

Nu vrem să facem aici o expunere completă şi sistematică a cauzelor care L-au făcut pe Fiul lui Dumnezeu să Se întrupeze. Dar fără îndoială că actul Lui este şi un act de frate, de sublimă frăţie. Şi sub acest aspect Îl contemplă şi

Îl gustă în aceste rânduri inima noastră însetată de adevărata frăţie.

Dumnezeu ca Atotputernic nu poate fi deci frate şi nu-L putem simţi ca frate. Atotputernicia exclude suferinţa, care vine din răni, din neputinţe, iar maiestatea Lui nu ne permite să ne apropiem de El ca de un frate, ci să stăm înfricoşaţi şi respectuoşi la distanţă, oricât ne-ar îndemna să ne apropiem. Există o distanţă între formele de existenţă, care-i mai mare cu mult decât distanţa spaţială. Un împărat pământesc simte suferinţele universal omeneşti fără a se coborî şi ceilalţi oameni se pot apropia, după oarecare exerciţii, de sufletul lui, dacă e binevoitor, căci dincolo de hainele strălucitoare, este aceeaşi mizerie omenească. Dar cum să te apropii de profunzimile nepătrunse ale gândirii şi de oceanul de putere infinită care este Dumnezeu?

Se pune aici problema cutremurătoare a kenozei dumnezeieşti, a dezbrăcării Fiului lui Dumnezeu de atotputernicia şi atotştiinţa Sa pentru a Se coborî la nivelul vieţii noastre pline de suferinţă. În teologie este mare dispută în jurul ei.

Dar cred că ea poate fi înţeleasă puţin numai recunoscând voinţei dumnezeieşti o putere cum nu o are voinţa noastră, în raport nu numai cu lumea creată, ci şi cu Sine însuşi. Puterea lui Dumnezeu nu e o forţă ce se revarsă din El în mod natural, fără decizia şi filtrul voinţei Sale. Căci, în acel caz, El n-ar mai fi persoană suverană peste manifestările Sale, ci o forţă în desfăşurare oarbă, fatală şi identică. Avem experienţa comună că şi noi oamenii stăpânim în parte prin voinţă mica putere ce-o avem, aşa încât nu facem uz de ea decât în măsura în care vrem, ştiind totuşi precis din unele cazuri câtă putere avem la dispoziţie.

Unei anumite kenoze S-a supus Dumnezeu, voluntar, chiar şi la crearea lumii, rămânând în această stare tot timpul cât va fi lumea. Oricât de mare şi de minunată ar fi lumea, ea este totuşi un lucru infim şi extrem de fraged în comparaţie cu Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ar manifesta în raporturile Sale cu ea toată puterea Sa, ar topi-o în fiecare clipă. Când umbli cu o insectă, trebuie să umbli foarte uşor, reţinându-ţi puterea naturală, dacă nu vrei s-o sfărâmi. Dumnezeu în adâncurile Sale, în Sine cum se zice, e atotputernic, dar în raporturile cu lumea, ca Creator şi Proniator, Îşi pune anumite margini atotputerniciei Sale. Un filosof genial în raporturile sale cu un copil nu poate face uz de profunzimea sa.

Kenoza aceasta se accentuează uluitor prin Întrupare. Fiul lui Dumnezeu îşi restrânge puterea şi ştiinţa până la limitele puterii şi ştiinţei unui subiect omenesc. Tot voinţa Sa realizează această minune, care înfricoşează îngerii. Dacă sub raportul puterii apare în suferinţă, voinţa Sa realizează cel mai minunat triumf. Atotputernicia lui Dumnezeu e întreagă în voinţa Sa de totdeauna. Din pumnul voinţei zboară atâta putere câtă îi dă drumul. Ca virtualitate, ca potenţă, şi în voinţa Cuvântului întrupat e aceeaşi putere dumnezeiască de totdeauna. Dar întrucât de voinţa Lui s-a decis din momentul plecării din cer să nu facă uz de ea niciodată cât va fi pe pământ, până nu va fi din nou în sânul Tatălui, decât în limitele unei puteri omeneşti, El vieţuieşte ca şi când n-ar avea atotputernicia. Întrucât nu se manifestă această atotputernicie, n-o vede nici măcar El; ştie doar din amintirea vieţii cereşti că a avut-o şi, prin deducţie, cugetă că virtual o are, dar nu poate face uz de ea până nu va ajunge la Tatăl, în mediul puterii actuale dumnezeieşti.

Aşa este şi cu atotştiinţa Sa. A nu mai vrea să ştii anumite lucruri are ca urmare de fapt, chiar pentru experienţa noastră uneori, a nu le mai şti, deşi ele nu dispar organic din fiinţa noastră, dar se aşterne peste ele prin voinţa noastră un văl de uitare, încât apare şi altora şi ne apare şi nouă că nu mai sunt în cadrul fiinţei noastre.

Numai la reîntâlnirea cu lucrurile pe care le-am uitat voluntar cunoştinţa lor ni se trezeşte din adâncurile uitării, ceea ce s-a întâmplat şi cu Fiul la reîntoarcerea în sânul Tatălui.

Iisus Hristos în drumul vieţii Sale pământeşti e ca un fiu de rege, care vrea să ducă pace şi alinare în sufletele supuşilor tatălui său şi de aceea pleacă printre ei, însuşindu-şi condiţiile de viaţă ale lor, după ce s-a decis să renunţe la demnitatea şi puterea sa de fiu regesc până la întoarcerea în casa părintească. Fiul rege, dacă îşi va lua misiunea în serios, nu va mai primi în pelerinajele sale niciun gând că el are demnitate şi putere regească. Se va identifica atât de mult cu viaţa sa de acum, încât va uita că e altceva decât ceea ce e acum. Numai amintirea îi va spune că a fost odată fiu de rege.

Cuvântul devenit om simte toate durerile şi necazurile noastre. Dar şi noi vedem că în sfârşit este cineva care ne iubeşte cu adevărat ca un frate, în ciuda urâţeniei noastre morale. Şi vedem că acest frate este chiar Dumnezeu. În sfârşit *vedem* pe Dumnezeu. El nu mai este ascuns în norii abstracţiei şi ai maiestăţii, încât să nu ne putem închipui cum este şi să ne fie frică să ne apropiem de El, să plângem în braţele Lui, să îndrăznim să-I arătăm mizeriile noastre mărunte. Dumnezeu are acum faţă de frate modest, mai modest ca noi. În faţa Lui ne recunoaştem necazurile noastre. El ne cheamă şi faţa Lui ne face semn că înţelege totul. Vedem că

ne este cel mai bun frate. Inima noastră în sfârşit a găsit omul înaintea căruia se poate destăinui. El ne cucereşte cu dragostea Sa, ne scoate din lanţurile înstrăinării de oameni, din mândrie, din egoism şi ură. Ne face buni prin adevărata bunătate ce ne-o arată. S-a coborât până la noi şi acum urcăm cu El la Tatăl. A aruncat puntea între Tatăl, de Care ne era frică şi de Care tot fugeam şi voiam să uităm, şi între noi, fiii rătăciţi, care suferearn în rătăcire, dar persistam în ea pe de o parte dintr-o mândrie încăpăţânată, pe de alta, din frică de Cel pe care-L supărasem. Fratele nostru cel mai bun ne-a scăpat şi a adus prin aceasta iarăşi zâmbetul pe faţa îndurerată şi supărată a Tatălui Său, fapt de care-L durea şi pe El inima. A venit în lume şi pentru noi, dar şi pentru Tatăl. N-am putea şti pentru care a venit mai mult. A venit în durerile, în întunericul şi în moartea în care ne găseam, care sunt urmările înstrăinării noastre de casa părintească, locul de lumină şi de fericire, şi ca atare pot fi potrivite şi ca pedepse pentru faptele noastre, dar şi ca lanţuri ale celui rău. Şi le-a luat pe toate asupra Sa, înduioşind pe Tatăl prin atâta iubire şi jertfă pentru noi, şi biruind pe cel rău prin iubirea şi nevinovăţia imensă cu care a primit, cum primeşte un foc incandescent ca să le topească, lanţurile de fier ale forţei aceluia de-un moment.

A împlinit Dreptatea Celui care a întemeiat-o ca fiind condiţie de existenţă pentru toate, suferind pentru călcarea Rânduielii veşnice şi esenţiale a vieţii universale de către fraţii Săi, înlăturând şi din această parte orice piedică ce stătea în calea primirii fiilor neascultători în casa părintească.

E fratele cel mai bun şi reîntemeietorul frăţiei între oameni. Numai întrucât îl avem pe El mijlocitor între noi putem regăsi frăţia între noi. Orice frăţie între oameni se

compune din oamenii respectivi, plus Iisus Hristos. Unde suntem doi, dacă nu e şi Hristos, nu putem fi cu adevărat, din adâncuri şi durabil, fraţi. Unde nu e Hristos, nu e frăţie şi iubire, şi viceversa: unde e frăţie şi iubire, acolo este şi Hristos. Aşa încât se poate spune: Dumnezeu (ca Hristos) este iubire şi iubirea este Dumnezeu. Cine zice că experiază pe Dumnezeu – sau măcar că crede în El –, şi nu-i iubeşte pe semeni, indiferent că ne iubesc şi ei sau nu, mincinos este. Iar cine-i iubeşte cu adevărat pe semeni, acela să ştie că e în Dumnezeu şi Dumnezeu în El. Acela este unul dintre fraţii pe care a reuşit Primul nostru Frate să-i creeze.

Şi vai ce puţini fraţi sunt astăzi, între oameni! Mai ales în urma păgânismului pe care-l întreţine lupta politică! Ce puţini oameni sunt „în chipul Fiului lui Dumnezeu". Ce zadarnic pare că S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu! Dar ce mare este iubirea Lui, că totuşi S-a întrupat pentru a Se face frate acestor fiinţe, cărora aproape niciunul dintre noi, nevrednicii, nu le poate fi frate adevărat!

Anul 1938

De anul nou*

De câte ori se sfârşeşte un an şi începe un altul, ne simţim mânaţi de sufletul nostru să ne ridicăm din vâltoarea clipei şi să privim în ansamblu peste viaţă, peste rostul ei. Adică simţim cu toţii un impuls filosofic, o sete adâncă de-a înţelege hieroglifa aceea care e viaţa noastră şi a lumii şi pe care o desemnăm treptat cu nervii şi pasiunile noastre.

În învălmăşagul de sentimente care cerşesc vieţii o înţelegere în prag de an nou, desprindem destul de lămurit fiorul unei temeri eshatologice. Fiecare sfârşit de an schiţează magic sfârşitul din urmă; ultimele zile şi ultimele ceasuri ale anului vechi par o împuţinare de respiraţie, o alunecare fatală spre marginea de unde urmează căderea fulgerătoare în gol, în afundul fără timp al misterioasei morţi. Fiecare sfârşit de an e ca un semnal al sfârşitului din urmă, ca o repetiţie, de mai multe ori reluată, a actului de încheiere a vieţii istorice. Şi niciodată nu ne putem păstra calmul unor simpli privitori, ci ne simţim antrenaţi în acest mers al timpului spre sfârşitul lui sigur.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 1, 2 ian. 1938, p. 1. Semnat: *Dr. D. Stăniloae*.

Iar sfârşitul acesta simţim că este una cu ceasul marilor răspunderi. La capătul drumului ne aşteaptă Cel care are autoritatea să ceară socoteală de tot ce am făcut. Şi teama noastră de sfârşit se dublează prin teama de întrebările ce ni se vor pune. Sfârşitul vieţii în timp nu ne-ar îngrijora atât de mult dacă ar echivala doar cu trecerea simplă într-o altă formă de existenţă, sau cu o topire a noastră în nimic. Ne înfricoşează pentru că vom fi siliţi să ne recunoaştem tot trecutul ca al nostru, pentru că ne vom trezi cu el în braţe ca o povară, ca un stigmat pentru veşnicie. Cât trăim pe pământ mai putem uita de trecutul neplăcut, de faptele ratate şi nevrednice, ne mai putem înşela cu iluzia că ce-a trecut a trecut şi de acum începem o altă viaţă curată, onorabilă, neafectată de trecutul dezagreabil amintirii.

Cât trăim pe pământ mai putem scăpa măcar prin iluzie de povara timpului ireversibil, oricât ar fi de paradoxal acest lucru. Dar în viaţa de dincolo de bara pământească vom simţi cât de absolut ne domină retroactiv timpul petrecut aici. Abia atunci vom vedea ce însemnătate grozavă a avut fiecare moment de aici, cât de fatal şi de veşnic influenţează în bine sau în rău fiecare clipă a vieţii omeneşti asupra conştiinţei, asupra stării noastre.

Timpul însuşi, cu toate milioanele lui de clipe care ne-au fost hărăzite pentru a le trăi, va fi martorul decisiv care va determina judecata noastră şi sentinţa cu eficacitate veşnică. Orice clipă murdărită de gândirea şi făptuirea noastră va veni acuzându-ne şi aşezându-se chinuitor înaintea privirii noastre. Şi orice clipă lăsată goală prin absenţa sforţărilor noastre de a o umple cu un conţinut curat se va plânge că a fost dispreţuită, că i s-a ratat existenţa, că a fost creată zadarnic de Dumnezeu pentru noi.

Nicio concepţie despre lume nu dă atâta valoare fiecărei clipe precum creştinismul. Nu fugind din timp, fie prin stări de *dolce faniente*, fie prin extaze gratuite, ne mântuim, ci folosind în sensul nobil la maximum fiecare clipă. Timpul e ogorul pus la dispoziţia noastră pentru a-l umple de roadele sforţărilor noastre frumoase. Nu arareori auzim pe câte cineva anulând printr-o vorbă toată magnifica strădanie a câte unei mari personalităţi sau justificându-şi lenea proprie cu reflexia că şi aşa totul trece şi fiecare om sfârşeşte murind. Nimic nu e mai greşit. Ceea ce a realizat sau a făcut odată cineva nu mai trece, are ecou etern.

A trecut însă ocazia de a-ţi influenţa soarta eternă în bine, dacă n-ai folosit scurta clipă care a trecut. Să ne doară trecerea clipelor, nu să ne lase indiferenţi. Să ne doară însă nu pentru simplul fapt că trec, ci pentru faptul că, aşa scurte şi ireversibile cum sunt, ne pecetluiesc pentru veşnicie soarta.

De aceea, să nu privim dormitând trecerea clipelor, eventual bucurându-ne că trec, ci să stăm în calea lor înarmaţi cu toată trezvia minţii, folosind pe fiecare cât se poate mai bine în împrejurările date. Dictonul lui Horaţiu *carpe diem* nu are nicăieri o rezonanţă mai gravă şi mai imperativă ca într-o conştiinţă de creştin. „Trăieşte momentul", dar nu pentru a-i stoarce o plăcere pământească şi trecătoare, ci pentru a-l umple cu o nobilă faptă sau gând care va influenţa veşnic soarta ta. „Trăieşte momentul", căci are însemnătate eternă. Există un oportunism creştin, cel mai presant, cel mai puternic argument. Nu lăsa clipa să treacă neobservată pe lângă tine, „nu fura timpul, că e păcat de Dumnezeu".

Nu nepăsare, dezinteresare şi dispreţ de timp, de actualitate ne recomandă creştinismul, ci atenţie la fiecare

clipă, trăire în timp după voia lui Dumnezeu. Nu retragere din vârtejul vieţii actuale şi întoarcere de la problemele pe care ni le pune timpul cerându-ne răspuns prin gând şi faptă, ci îmbrăţişare a acestei vieţi în duhul creştin, în conştiinţa că stăm sub ochiul poruncitor al lui Dumnezeu.

Să intrăm în anul nou cu deviza: activism intens, prin gând şi faptă, căci activismul e ancora noastră în timp. Tocmai în momentele când simţim mai mult trecerea timpului – acum cu ocazia sfârşitului de an –, în loc să ne lăsăm pradă scepticismului cuprins în întrebarea: la ce bun să te mai străduieşti când totul trece?, să ne încordăm voinţa la luptă, la lucru, căci trec clipele, nu ne-aşteaptă, şi cu fiecare din ele ni se pecetluieşte soarta veşnică într-un fel sau altul.

Elemente de morală creştină*

Articolul meu „Naţionalismul sub aspect moral", publicat în *Gândirea* de pe luna noiembrie, a fost întâmpinat în revista *Predania* anul I, nr. 12-13, cu câteva obiecţiuni din partea dlui G. Racoveanu. Dl G. Racoveanu a reuşit să se facă oarecum *celebru* printr-un scris în care ia în râs şi caricaturizează sistematic viaţa noastră bisericească.

Dar oricine ar fi omul şi oricât de neserioase i-ar fi obiecţiile, eu totuşi le voi discuta, deoarece socotesc că sunt şi cititori din aceia în care aceste obiecţiuni au stârnit oarecare nedumeriri, şi apoi, este o datorie să folosim orice prilej pentru a limpezi şi propovădui adevărul mântuitor.

Prima obiecţiune pe care mi-o face domnul G. Racoveanu se referă la afirmaţia mea că „ceea ce-i inevitabil nu poate fi păcat, căci altfel ar însemna că Dumnezeu ne sileşte să păcătuim". Împotriva ei mi-aduc can. 8 al Sfântului Vasile cel Mare, în care se spune că acela care aruncând cu piatră într-un pom sau într-un câine nimereşte într-un om şi-l omoară, deşi n-a omorât cu voie, el nu va avea să primească împărtăşania 10 ani.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 4, 23 ian. 1938, pp. 1-3. Semnat: *D. Stăniloae.*

La prima privire, obiecţia pare de neclătinat. Dar să o examinăm mai îndeaproape. Afirmaţia mea de mai sus face parte dintr-o legătură de ideea prin care arăt că funcţiile biologicului natural şi necesar, prin care se întreţine viaţa omenească pe pământ, nu sunt păcate. Aşa sunt de pildă hrana şi căsătoria. Faţă de teza dlui Dragoş Protopopescu, că tot ce-i biologie e păcat şi nu e nicio deosebire între beţie şi hrană, am arătat că ceea ce din biologie e universal necesar şi natural nu e păcat, căci altfel însuşi Dumnezeu, Care ni le-a pus ca *inevitabile* condiţii pentru conservarea vieţii, ne-ar sili să păcătuim. Biologicul, adică funcţiile esenţiale de conservare a vieţii pământeşti, nu e condamnat în creştinism, ca în maniheism, sau sectarism, sau hinduism, ci transfigurat de spirit, îndumnezeit. Dumnezeu nu ne cere anularea trupului şi a funcţiunilor lui, căci aceasta ar echivala cu anularea vieţii pământeşti de Dumnezeu făcută, ci umplerea lor de lucrare curată, de har dumnezeiesc, purificarea şi transfigurarea lor. Trupul e sortit învierii şi vieţii veşnice, ca şi sufletul.

Aceste idei le-am dezvoltat ca să întemeiez pe ele concluzia că şi iubirea de neam, chiar dacă ar fi numai biologie, cum spunea dl Dragoş Protopopescu, nu este păcat, ci faptă necesară bunei rânduieli a vieţii, prin urmare înseşi vieţii.

Când am afirmat că aceste funcţii de biologie naturală şi necesară – prin urmare fapte *inevitabile* pentru menţinerea vieţii – nu sunt păcate, ştiam şi eu de can. 51 Apostolic, care spune chiar mai mult ca mine:

> „Dacă vreun episcop, sau prezbiter sau diacon şi oricine din catalogul ieraticesc se abţine de nuntă şi de cărnuri şi de vin nu pentru înfrânare, ci din scârbă, uitând că toate sunt foarte bune şi că bărbat şi femeie a făcut Dumnezeu pe om, ci hulind ar bârfi făptura, ori să se îndrepteze, ori să se caterisească şi să se lepede din Biserică. Asemenea şi laicul"[1].

Eu spusesem acelaşi lucru astfel:

> „Voinţa de a trăi şi luarea măsurilor pentru a trăi este necesară, adică nimeni nu se poate sustrage. Hrana, de pildă, ca activare a voinţei de a trăi e ceva inevitabil. Căsătoria, ca activare a voinţei de a trăi a speciei, la fel. A le evita nu înseamnă numai a muri tu personal, ci înseamnă a te ridica împotriva unor rânduieli fundamentale, puse de Dumnezeu ca legi după care se desfăşoară viaţa etc.".

(N-am inserat însă canonul în articol, pentru că socotesc că interesul mirenilor noştri nu se câştigă cu reeditarea netălmăcită pentru omul de azi a unor fraze al căror sens nu se mai sesizează uşor în urma prea marii obişnuinţe cu ele. Căci pe linia tradiţiei eşti nu numai când vorbeşti cu cuvintele ei, ci şi când ştii să te menţii în marginile stricte ale gândirii ei, tălmăcind totuşi această gândire potrivit cu vocabularul şi cu problemele omului de azi. Ba, mai mult, numai în cazul din urmă o poţi introduce din nou în preocuparea omului de azi, o arăţi ca forţă eternă, dinamică şi pururi actuală. Dar pentru a şti să tălmăceşti tradiţia îţi trebuie o vastă cultură, de istorie bisericească, de istoria dogmelor, de patristică, o cunoaştere a tiparelor gândirii actuale. Nu-ţi ajunge să ai în buzunar colecţia celor câteva sute de canoane şi *Molitvelnicul* pentru a te erija în apărătorul Tradiţiei, citând câte un fragment izolat din ele, neadus în concordanţă cu altele, aşa cum fac sectanţii cu Scriptura.)

---

[1] Colecţia dr. N. Milaş, Dr. N. Popovici, vol. I, partea I, p. 266.

E clar că eu am întrebuinţat cuvântul *inevitabil* în sensul de *necesar vieţii*, de organic, de biologic, chiar dacă acest inevitabil se îndeplineşte cu voinţă. Cu voinţă te hrăneşti, dar e *inevitabil* să te hrăneşti dacă vrei să trăieşti. Dl G. Racoveanu, ca să-mi răstoarne teza, aduce exemplul unei fapte care *din întâmplare* are un efect nenorocit. Altceva sunt însă faptele necesare, şi altceva cele din întâmplare. Grecul le zice primelor αναγκαία, ulterior εκ τύηχης. Se pot numi inevitabile şi unele, şi altele. Căci cuvântul inevitabil are mai multe înţelesuri. În legătura ideilor mele a fost clar sensul de: necesar. A fost vorba de fapte pe care *trebuie* să le faci. E un trebuie absolut, de caracter universal. De acestea am spus că nu pot fi păcate. E ciudat cum dl G. Racoveanu n-a înţeles de ce este vorba. Mi se pare că n-a vrut să înţeleagă. Trebuia, pentru salvarea maestrului Domniei Sale, să găsească numaidecât ceva reproşabil articolului meu în care i-am dezvăluit aberaţiile. Şi negăsind altceva, s-a legat de un cuvânt, pe care nu l-a luat în înţelesul ce i l-am dat în mod evident, ci în altul. Se poate răsturna teza că ceea ce trebuie să facem în mod universal şi absolut, indiferent că facem cu voinţă sau nu, nu este păcat, cu exemplul unui păcat comis din întâmplare? Evident că nu. Sunt două categorii de fapte cu totul străine. Dar folosind identitatea cuvântului inevitabil pentru ambele categorii de fapte, dl G. Racoveanu a voit să facă o confuzie care să-l favorizeze. De la exemplul unei fapte care prin întâmplare este păcat, a lăsat impresia concluziei că şi faptele absolut necesare sunt păcătoase, pentru că se obişnuieşte atributul de inevitabil pentru ambele categorii. Dar n-a avut curajul s-o spună pe faţă. Deci o mistificare condamnabilă.

Am putea socoti obiecţia suficient lichidată. Dar întrucât a vrut să lase impresia că din Tradiţia ortodoxă rezultă ca principiu general că şi faptele *involuntare* sunt păcate, să urmărim şi chestiunea aceasta, care, repetăm, este o chestiune în sine.

Dl G. Racoveanu susţine această teză prăpăstioasă ţinându-se ca orbul de bâtă de canonul 8 al marelui Vasile. Noi îi vom prezenta şi alte canoane, unele chiar de la acelaşi Părinte, care declară faptele involuntare, silite, nepăcătoase: cum le armonizează dl G. Racoveanu? Iată canonul 49 al acelui Sfânt:

> „Violurile întâmplate prin siluire să fie neînvinovăţite. Deci şi sclava, de se va silui de stăpânul ei, nu se învinovăţeşte"[2].

Molitvelnicul spune acelaşi lucru, arătând clar că acest lucru întâmplat cu voia este păcat, iar fără voie, în mod silnic, nu este păcat:

> „Roaba de o va sili stăpânul ei spre curvie nu este vinovată, după canonul 49 al marelui Vasile, iară fiind cu voia ei să se canonească cu canonul curviei. Soborul din Calcedon."[3]

Din faptul că *Molitvelnicul* dispune că părinţii al căror copil a murit nebotezat „pentru nepurtarea de grijă" a lor, să nu se împărtăşească trei ani, „iar de va fi din lenea preotului, atunci al lui este păcatul", rezultă că dacă pruncul a murit

---

[2] Colecţia dr. N. Milaş, Dr. N. Popovici, vol. I, partea I, p. 107.
[3] *Molitvelnic*, Sibiu, 1874, p. 517.

nebotezat, cu toată grija părinţilor şi fără a putea fi preotul acuzat de lene, nu sunt vinovaţi nici părinţii, nici preotul[4].

Un alt canon al lui Vasile cel Mare (52) declară nevinovată pe femeia care şi-a pierdut pruncul fără voia, şi nu din negrija ei, spre deosebire de cea care l-a pierdut cu voia sau din negrijă.

> „Ceea ce n-a purtat grijă în călătorie de fătul său şi deşi a avut putinţa să-l salveze, a întrelăsat (să facă acest lucru), ori socotind că astfel îşi va acoperi păcatul, ori având intenţia cu totul dobitocească şi neomenească, să se judece ca pentru ucidere; iar dacă nu a putut să poarte grijă (de fătul său) şi din cauza pustietăţii şi a lipsei celor necesare fătul a pierit, (în acest caz) mama să se ierte"[5] (se pare că este vorba aici de pierderea copilului în momentele naşterii, sau după aceea).

Mai citez următoarele dispoziţii ale *Molitvelnicului*, în care se face distincţie clară între o faptă săvârşită cu voia, fiind socotită atunci ca păcat, şi silit sau inconştient, când nu e socotită păcat:

> „În tinda bisericii, *afară de vreme de nevoie*, nimeni să nu îndrăznească a dormi, după canonul 38 al Sfântului Nichifor".
>
> „De se va omorî vreun om pe sine, nici să-l slujească, nici să-l îngroape la biserică, ci afară să fie lepădat ca un animal, *fără numai de va fi fost îndrăcit sau ieşit din firea lui*, după Timotei Alexandrinul, canonul al 14-lea" (p. 526). Mai vezi Can. Apost. 21, 54, 69.

---

[4] *Molitvelnic*, p. 517.

[5] Colecţia dr. N. Milaş, Dr. N. Popovici, vol. I, partea I, p. 109, *Molitvelnic*, p. 518.

E drept însă că unele canoane, şi după ele şi *Molitvelnicul*, dispun să se canonească unele fapte care au un efect rău fără voia omului, deşi mai puţin ca aceleaşi fapte săvârşite cu voia. Acestea sunt: uciderea (can. 8 al lui Vasile cel Mare), lepădarea pruncului (spre deosebire de pierderea lui la naştere sau ulterior: „muierea de va pierde de nevoie, un an să nu se împărtăşească", canonul Sf. Apostol, *Molitvelnic*, p. 318) şi anumite stări şi fapte care aduc o necurăţire lucrurilor sfinţite: femeia cât timp are scurgere de sânge n-are voie să se împărtăşească, nici să intre în biserică (*Molitvelnic*, p. 516), preotul căruia din rea întâmplare i s-au vărsat Sfintele Taine e oprit de la slujbă 6 luni, iar de-i cade steaua din mână, 8 zile, preotul de va visa ceva ruşinos nu va sluji în ziua aceea Liturghia.

Cu alte cuvinte, cad sub canon două feluri de fapte involuntare: cele care au ca urmare moarte de om şi cele care necurăţesc sau necinstesc lucrurile sfinte.

Celelalte fapte involuntare, deşi au şi ele un efect rău, nu atrag nicio pedeapsă.

Cum vom armoniza această aparentă contradicţie? Căci aparentă trebuie să fie, odată ce vine de la aceiaşi oameni, şi încă sfinţi? Vom generaliza dispoziţia referitoare la unele, călcând dispoziţia clară referitoare la celelalte, cum a făcut dl G. Racoveanu luând în considerare numai can. 8 al lui Vasile cel Mare şi lansând principiul că toate faptele involuntare cu efect nenorocit sunt păcătoase?

Nu ne facem astfel vinovaţi de călcarea Tradiţiei? Tradiţia nu o vom găsi luând un canon izolat şi făcând din dispoziţia lui lege generală, aşa cum Sfânta Scriptură nu se tălmăceşte luând o frântură de frază din ea, fără context şi fără locurile paralele, şi generalizând-o.

Dispoziţiile aparent contradictorii ale canoanelor se armonizează credem astfel:

Comun tuturor faptelor amintite, atât celor reproşabile, cât şi celor ireproşabile, este absenţa voinţei sau a intenţiei la făptuirea lor. Iar variat este obiectul, materia lor: unele au ca obiect distrugerea vieţii omeneşti, altele necinstirea lucrurilor sfinte, altele pierderea fecioriei etc.

După cea mai elementară logică se vede ce-a condus pe sfinţii legiuitori la varierea dispoziţiilor lor: nu ceea ce este comun, ci ceea ce este deosebit în ele. Dacă le-ar fi judecat după ceea ce este comun, după absenţa voinţei, le-ar fi absolvit sau condamnat pe toate, dar nu este cazul. Deci dacă pe unele le-au condamnat, aceasta se datorează nu faptului că sunt involuntare, ci faptului că au un cuprins de tot grav. Absenţa voinţei la o faptă este ceva ireproşabil, căci altfel sfinţii legiuitori le-ar fi condamnat pe toate.

De altfel, sare în ochi că numai uciderea de om şi necurăţirea celor sfinte este condamnată în faptele involuntare. Uciderea omului este lucrul cel mai îngrozitor, oprit de Dumnezeu mai mult. E o mare nenorocire pentru cineva când i se întâmplă chiar involuntar să omoare un om. Probabil că e o pedeapsă ce i se dă de Dumnezeu pentru cine ştie ce păcate mari. Aşijderea şi cu necurăţirea celor sfinte. Tocmai pentru că sunt faptele cele mai înfricoşate, omul trebuie să-şi ia în mod deosebit toate măsurile de-a nu se vedea împovărat cu ele, nici prin cea mai mică neglijenţă. Să nu dea cu piatră în pom până nu e deplin asigurat că nu este şi nu poate trece pe acolo vreun om.

Că aceasta este interpretarea cea justă se confirmă şi prin opinia canonistului dr. Nicodim Milaş, care întruneşte pe a lui Balsamon şi pe a celorlalţi mari tălmăcitori ai canoanelor bisericeşti. Dr. Nicodim Milaş spune la can. 65 Apostolic, în care este vorba de uciderea involuntară săvârşită de preot:

> „Aici circumstanţa decisivă pentru persoanele sfinţite este *vărsarea de sânge omenesc*, fără a se lua în considerare împrejurarea şi motivul care a provocat vărsarea de sânge, şi anume din cauză că vărsarea de sânge omenesc este în coliziune expresă cu slujba îndeplinită de preot etc."[6].

Prin urmare, ca principiu rămâne tot cel vechi, căci în general faptele involuntare nu sunt vinovate. Atrag însă o oarecare pedeapsă cele care au ca efect uciderea de om sau necinstirea celor sfinte, o pedeapsă cu mult mai mică însă decât aceleaşi fapte săvârşite voluntar. Propriu-zis nu este o pedeapsă ca pentru o vină ceea ce se dă în aceste cazuri, ci mai mult o oprire a omului considerat necurăţit prin aceste întâmplări de-a se apropia de Sfânta Împărtăşanie şi în general de cele sfinte. Căci este semnificativă oprirea femeii de a se împărtăşi pe un an dacă fătul i-a murit în pântece, dar nu este oprită dacă i-a murit îndată după naştere. E oprită când moartea s-a produs într-un loc mai intim fiinţei ei, trupului ei. Moartea murdăreşte pe cel care are o parte chiar involuntară la săvârşirea ei.

Necurăţit este şi preotul care involuntar a făcut ceva rău, întrucât s-a necurăţit în el calitatea sacramentală ce-o are prin hirotonie, de aceea sunt atât de dese opririle lui de la sfintele slujbe.

Principiul că în general faptele involuntare sunt ireproşabile din punct de vedere moral e de altfel susţinut

[6] Colecţia dr. N. Milaş, Dr. N. Popovici, vol. I, partea I, p. 284.

unanim de Sfinţii Părinţi, de mărturisirile ortodoxe şi de toate tratatele de morală creştină. Doar nu va fi greşit această unanimitate de mari autorităţi în tălmăcirea canoanelor, aşa încât să-i răstoarne pe toţi dl G. Racoveanu. E aproape copilăresc să dăm atâta extensiune dovedirii unui adevăr elementar. Dar nu ne putem reţine de-a aduce aici câteva mărturii în acest sens din Sf. Ioan Damaschin şi mărturisirile ortodoxe.

Sf. Ioan Damaschin, rezumătorul întregii predanii patristice, dezvoltă doctrina despre virtuţi şi păcate în scurta scriere: *De virtute et vitio*[7].

Despre păcate zice:

> „Rădăcinile patimilor şi, ca să zic aşa, primele lor cauze sunt: iubirea de plăcere, iubirea de mărire şi iubirea de argint, din care se naşte tot răul. Nu va săvârşi omul niciun păcat (Οὐχ ἁμαρτάνει δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν ἁμαρτίαν) de nu vor fi venit şi nu vor fi pus stăpânire pe el mai întâi aceşti trei uriaşi, cum zice prea înţeleptul între asceţi Marcu: uitarea, negrija şi nebăgarea de seamă. Dar pe acestea le nasc plăcerea şi relaxarea, iubirea măririi şi a consideraţiei de la oameni. Iar cauza primă a tuturor acestora, oarecum mama cea mai scelerată, este, cum s-a zis, iubirea de sine, adică iubirea neraţională a trupului şi grija pătimaşă de el"[8].

Cum se vede, stările sufleteşti de uitare, negrijă, uşurătate, care îl fac pe om să păcătuiască în aparenţă involuntar şi fără să-şi dea seama, nu sunt ceva primordial în

[7] Migne, *PG* 95, 85-98.
[8] Col. 89.

suflet, ci produse de patimile precise şi conştiente ale iubirii de plăcere, de mărire deşartă şi de argint, iar acestea, de patima măririi de sine. Dacă din indolenţă şi negrijă face omul un rău şi e socotit vinovat, se are în vedere că starea aceasta de negrijă s-a produs din vina lui neluptând împotriva patimilor amintite. Că acele patimi sunt fenomene conştiente şi împotriva lor omul poate lupta ca să n-ajungă la starea de uşurătate sufletească ne-o spune tot Sf. Ioan Damaschin mai departe:

> „Pe lângă aceasta, trebuie ştiut că iubirea pătimaşă de plăcere este variată şi multiplă şi multe sunt plăcerile care înşeală sufletul când veghează cu gândul către Dumnezeu, şi nu este stăpânită de frica lui Dumnezeu şi de iubirea lui Hristos, preocupându-se de lucrarea virtuţilor"[9].

Puţin mai departe, Sf. Ioan Damaschin ne dă şi o magistrală analiză a etapelor pe care le parcurg ispitele până ajung la realizarea lor ca păcate. Cele trei patimi, respectiv una, sunt prima etapă păcătoasă. Ele au însă antecedenţe de care nu mai suntem vinovaţi. Acestea sunt ispitirile din partea celor aşa zise „opt cugetări" îndemnătoare la păcat „prin care se săvârşeşte tot păcatul"[10].

În dogmaticile ortodoxe mai noi ele sunt involuntare, sau din concupiscenţa, cum îi zice teologia catolică, care este în subteranele firii noastre.

După teologia catolică concupiscenţa aceasta a existat şi în omul dinainte de căderea în păcat; în teologia ortodoxă

[9] Col. 89.
[10] Col. 92.

se afirmă mai mult contrariul. Ele sunt considerate ca slăbiciunile firii, care, chiar după ce-a fost scăpată de păcatul strămoşesc, păstrează încă abilităţile organismului recent ieşit din boală. Oricum ar fi ele, nu sunt socotite păcat până nu primesc adeziunea voinţei[11]. Dar după Sfinţii Părinţi rezumaţi de Ioan Damaschin, ele par a fi cugetări prezentate minţii noastre din afară de noi, de diavolul. Deci după Părinţi, firea noastră după botez nu mai are nici măcar aceste impulsuri spre păcat. Ca să recadă în păcat, trebuie ca voinţa să-şi dea adeziunea la aceste cugetări aduse de cel rău. Să dăm tot pasajul în care analizează etapele pe care evoluează aceste cugetări trimise nouă de la cel rău spre păcat:

> „Opt sunt cugetele care includ răul: cugetul lăcomiei, al curviei, al iubirii de argint, al mâniei, al întristării, al descurajării, al măririi deşarte şi al îngâmfării. Cugetele acestea a ne incomoda sau nu, nu stă în puterea noastră; dar a le rezista sau nu, la mişcarea patimii, stă în puterea noastră.
>
> Altceva este atacul, altceva ezitarea, altceva lupta, altceva patima, altceva aprobarea care este aproape de faptă şi asemănătoare ei, altceva actul şi altceva captivitatea.
>
> *Atacul* este sugerarea simplă ce ne vine din partea duşmanului, ca de pildă: « fă aceasta sau aceea! » Cum a fost în cazul Domnului: « Spune ca pietrele acestea să se facă pâine ». Aceasta, cum am spus, nu este în puterea noastră.
>
> *Ezitarea* este primirea sugestiei de la duşman şi preocuparea cu ea şi convorbirea oarecum plăcută cu ea, înainte de-a alege, de-a ne decide. Iar *patima* este obişnuinţa provenită din ezitarea aceasta şi preocuparea continuă şi imaginaţia întreţinută de acea sugestie.

[11] Vezi: Hr. Andrutsos, *Dogmatica*, pp. 344-345.

> *Lupta* este frământarea sufletului între a alunga acel cuget aducător de patimă sau a-l aproba, cum zice apostolul: «Trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului. Unul se opune altuia» (*Galateni* 5, 17). Iar *captivitatea* este răpirea violentă şi silită a inimii, tiranizată de anticiparea în gând a păcatului şi de îndelungata obişnuinţă cu el. *Aprobarea* este consimţirea spre patima sugerată de respectivul cuget. Iar *actul* este făptuirea cugetului pătimaş aprobat.
>
> Cine deci cugetă din primul moment potrivnic patimii, sau înlătură prin negare şi bărbăţie atacul, taie toate cele următoare."[12]

Din acest pasaj urmează că nu există păcat până nu consimte la un cuget păcătos oarecare voinţa noastră. O mişcare, o faptă produsă fără a fi fost consultată nicidecum voinţa noastră nu este păcat. Este drept însă că odată ce voinţa a cedat cât de puţin, dacă nu prin aprobare directă, măcar prin ezitare, prin lipsă de opoziţie încordată, sugestia păcatului a prins putere, a devenit patimă şi omul este târât fără ca voinţa să mai poată rezista. Apoi, sunt păcate pe care le săvârşeşte omul cu o voinţă declarată, categorică, diabolică, de-a sfida pe Dumnezeu, de-a sfida legile morale, şi sunt păcate unde voinţa luptă şi nu luptă, vrea şi nu vrea, nu ia o atitudine definită, tranşantă. Vina este că n-a luptat fără tranzacţii, cu toată seriozitatea şi forţa. Mai ales în păcatele mici, cu gândul, cu cuvântul, cu fapta, de fiecare clipă, găsim acest fenomen de adormire, de relaxare, de laşitate a voinţei. Ea nu vrea propriu-zis să se facă păcatul, dar nici nu-şi dă silinţa să fie trează, deci tot are parte de vină.

[12] Col. 93.

Din aceste motive cerem în unele rugăciuni (cum este chiar una a Sf. Ioan Damaschin şi alta a Sf. Vasile cel Mare, ale căror opinii despre caracterul *voluntar*, exclusiv voluntar al păcatului, le-am văzut) ca Dumnezeu să ne ierte păcatele făcute „cu voie sau fără voie, cu ştiinţa sau cu neştiinţă" (din nebăgare de seamă, din negrijă).

Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă la întrebarea XVI (partea III): Ce este păcatul?, răspunde:

> „Este o voinţă desfrânată a omului şi a diavolului, sau călcarea legii lui Dumnezeu, şi această călcare este o opunere, care se opune voinţei lui Dumnezeu şi vine şi din voinţa proprie a omului".

Iar la întrebarea XXVII (partea I) se citează următoarele cuvinte ale Sf. Vasile cel Mare (din *Comentariu la Isaia*, cap. 14):

> „Prin voinţa şi alegerea sa proprie fiecare poate să devină fie o sămânţă bună, fie contrariul".

Iar mai departe:

> „Acest sfânt învăţător (Pavel) ne arată că deşi voinţa omului s-a corupt prin păcatul strămoşesc, cu toate acestea, şi acum stă în alegerea fiecăruia să fie bun şi fiu al lui Dumnezeu. Aceasta stă cu totul în mâna şi puterea omului."

Dacă şi faptele involuntare ar fi păcate, cum ar sta aceasta în puterea omului?

Sinodul din Ierusalim din 1672 combate pretinsa Mărturisire a lui Chiril Lucaris, cu mai multe locuri din predicile aceluia, pe care, intercalându-le cu aprobare în procesele sale verbale, le arată ca exprimând doctrina ortodoxă. Ele exprimă totodată teza opusă calvinismului predestinaţianist, pe care îl aduc la noi apărătorii *predaniei* ortodoxe, domnii Nae Ionescu şi G. Racoveanu. Citām câteva locuri ca acestea:

> „Dacă omul n-ar avea libertate, ar fi sclav şi ar putea să aibă scuză pentru păcat, căci orice rău ar face, l-ar face fără voie. De aceea nu trebuie pedepsit pe nedrept"[13].
>
> „Omul făcând răul, nu-l face mecanic, decât o dată în zece-douăzeci de ani. Nici din întâmplare, căci întâmplarea nu e cu intenţie. Iar păcatul se face cu intenţie (ἡ δὲ ἁμαρτία κατὰ πρόθεσιν). Nu din fire, căci firea este bună de la Dumnezeu, nu de la Dumnezeu, căci nu eşti păcătos pentru că Dumnezeu vrea fărădelegea. Aşadar, este din alegerea ta liberă; iar alegerea nu s-ar activa de n-ar fi libertatea" (p. 364)

Cred că sunt suficiente mărturiile adevăratei Tradiţii despre caracterul voluntar al păcatului.

Aş vrea să mai insist asupra a două chestiuni.

Dl G. Racoveanu afirmă că suntem vinovaţi şi pentru faptele involuntare din pricina solidarităţii noastre cu Adam. Mare eroare. Noi prin botezul în care primim fructele crucii am ieşit din solidaritatea în vină şi păcat cu Adam. Dacă am continua să fim legaţi în lanţurile solidarităţii cu Adam, atunci am fi pe toată linia activităţii noastre: atunci nici faptele noastre bune n-ar avea nicio valoare pentru mântuire, aşa cum n-au cele ale oamenilor nebotezaţi. Peste toată activitatea noastră ar continua să planeze

[13] Kimmel, *Monumenta Fidei Eccl. Orientalis*, Iena 1850, p. 362.

osânda care plana peste oameni înainte de jertfa aceea, care s-ar fi adus degeaba. Este învăţătura elementară că prin botez se şterge în noi păcatul strămoşesc, ieşim din solidaritatea omenirii, a cărei soartă este determinată de primul Adam, ieşim din baia botezului ca om nou, care nu mai are nicio legătură cu cel vechi, nu mai trăim după primul Adam, ci după Cel de-al doilea. Suntem împăcaţi cu Dumnezeu. Nu ni se mai impută de aici înainte decât păcatele noastre, deci cele făcute de noi *cu voia noastră*. Cred că nu mai este nevoie să aduc locuri din Sfânta Scriptură şi Tradiţie pentru această învăţătură elementară. Prin ce ne-am deosebi de cei nebotezaţi dacă ar avea mai departe vina lui Adam vreo influenţă în judecata ce-o rosteşte Dumnezeu asupra faptelor noastre? Vina lui Adam e scoasă cu totul din scenă la aprecierea de către Dumnezeu a faptelor noastre.

Al doilea lucru asupra căruia vreau să insist puţin acum este următorul:

Prin teoria că şi ceea ce-i inevitabil, involuntar poate fi păcat, se susţine un fatalism periculos şi o adormire a responsabilităţii morale. Omul are acum scuză pentru păcat: nu este responsabil, este fără voia lui, sau va spune: de păcat nu poţi scăpa, căci nu stă în voia ta să-l eviţi. Dacă nu se susţine în formă intransigentă principiul că orice păcat se datorează vieţii omeneşti şi deci se poate evita, şi deci dacă s-a săvârşit este vinovat pe drept, omul nu mai are ţinuta implacabilă în problemele morale.

Cu puţină sofisticărie, va categorisi foarte uşor de inevitabile şi păcatele evitabile. Nu va mai avea conştiinţa trează, biciuită de imperativul: orice păcat se poate evita, evită-l! Trebuie să ştim că numai de noi depinde săvârşirea

sau nu a păcatului. Aceasta ne sileşte la o încordată trezire, la o mare scrupulozitate şi responsabilitate.

Ştim că este greu să evităm toate păcatele. Aproape niciun om n-a realizat acest ideal, afară de Fecioara Maria. Dar de aici nu urmează că trebuie să punem vina pe Dumnezeu, sau pe Adam. Noi suntem de vină pentru că nu ne încordăm îndeajuns cugetul şi voinţa spre Dumnezeu. Dar chiar dacă nu putem ajunge la înălţimea ţintei la care ni se porunceşte să ne ridicăm, este imens lucru dacă o ţinem măcar luminoasă înaintea privirilor, ca să ştim încotro să ne încordăm şi să ştim că n-am ajuns. Catastrofal este când pentru motivul că n-am ajuns din lene, decretăm că nici nu avem datoria să tindem spre ea, decretăm că nu există ceva mai sus de noi şi, pierzându-ne prin mlaştinile virtuţii actuale, ne închipuim că am realizat tot ce suntem datori. Măcar ca mustrare să o vedem sus, în vârful spre care drumul e mai greu ca toate ascensiunile alpiniste. Şi tot va fi o forţă pentru progresul nostru moral. Ne va ţine măcar unde suntem. Ca să nu ne rostogolim şi mai jos. Căci omul se împacă uşor cu gândul să fie ceva mai jos decât idealul ce şi-l fixează.

Dar această teză favorabilă laxităţii, agnosticismului şi anarhismului moral, în care se amestecă şi predestinaţianismul calvin şi platonismul care consideră lumea şi istoria născută din păcatul originar, prin urmare fiinţial şi fatal şi integral păcătoasă, teză susţinută de dl Nae Ionescu şi acum de ucenicul care-i sare în apărare, va trebui s-o arătăm în toate consecinţele ei dezastruoase într-un articol aparte.

Cu celelalte obiecţii ale dlui G. Racoveanu ne vom ocupa într-un număr viitor.

Elemente de morală creştină*
II

A doua propoziţie pe care o reproşează dl G. Racoveanu în articolul meu „Naţionalismul sub aspect moral" este următoarea:

> „Atâta timp cât eşti în funcţia de legitimă apărare pură a neamului tău împotriva unor neamuri acaparatoare, nu putem spune că păcătuieşti" (fiindcă „membrul naţiunii este îndatorat de voia lui Dumnezeu ca atunci când este ostaş al statului să lupte, oricât aceeaşi voie a lui Dumnezeu îi cere o atitudine exact contrară când este simplu particular").

Cum se sileşte dl G. Racoveanu să răstoarne ideea din acest pasaj? Mai întâi prin canonul 55 al marelui Vasile, în care însă nu este vorba despre războiul unui stat sau al unui neam împotriva altuia, ci de omorârea tâlharilor, aşadar de un caz de legitimă apărare personală, pe care eu nu numai că n-am justificat-o în citatul de mai sus, ci chiar am declarat-o păcat, deşi s-ar mai putea discuta dacă nu cumva este îndreptăţită în anumite împrejurări.

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 5, 30 ian. 1938, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

În al doilea rând, prin

> „hotărârea Soboarelor prin care cei ce vin de pe front, unde au ucis pentru apărarea neamului, sunt opriţi de la Împărtăşanie trei ani de zile ca nişte necuraţi cu mâinile".

Să vedem cum stă cu această pompoasă prezentată „hotărâre a Soboarelor"?

De fapt, n-avem o hotărâre a Soboarelor prin care războiul şi uciderea în război s-ar condamna (se înţelege războiul pentru ţară şi Hristos, de care am vorbit eu). Luând în considerare numai canoanele, avem în ele două pronunţări, una a lui Atanasie cel Mare, care declară că uciderea în război nu este păcat, ci chiar faptă vrednică de laudă, şi una a lui Vasile cel Mare, care *sfătuieşte* totuşi pe cei ce au ucis în război „să se reţină de la Împărtăşanie trei ani ca nişte necuraţi cu mâinile". Să luăm aminte la forma de enunţare a acestor două atitudini: prima, *categoric* favorabilă, a doua ca părere, ca sfat, susţinătorul ei declarând anume că nu poate lansa o judecată categorică defavorabilă uciderii în război, contrară celei „a Părinţilor". Dacă ne închipuim aceste două atitudini ca două greutăţi ce apasă în cele două talere ale unei cumpene, chiar în cazul când atitudinea lui Vasile cel Mare ar apăsa cu aceeaşi greutate categorică talerul ei, şi tot n-am avea sigur o condamnare a uciderii în război, pentru că atitudinea lui s-ar neutraliza cu a Sfântului Atanasie. Ce să mai spunem însă în cazul de faţă, când *părerea* Sf. Vasile cel Mare nu neutralizează *declaraţia* categorică a Sfântului Atanasie.

Să cităm ambele pronunţări.

Sf. Atanasie cel Mare spune în canonul I:

„A ucide nu este îngăduit, dar în război a desfiinţa pe vrăjmaşi este şi legiuit, şi vrednic de laudă".

Iar în canonul XIII al marelui Vasile se spune:

„Părinţii noştri nu au socotit între ucideri pe cele din războaie; mi se pare că le dau iertare celor ce luptă pentru bunăcuviinţă şi pentru dreapta cinstire (de Dumnezeu). Dar poate că este bine a-i sfătui ca trei ani să se reţină de la împărtăşire ca nişte necuraţi cu mâinile."

Comentând acest canon, episcopul dr. Nicodim Milaş spune:

„Precum observă atât Zonara, cât şi Valsamon în comentariile de la acest canon, se pare că niciunde nu s-ar fi uzat de acest sfat al lui Vasile, ci în această privinţă au servit de cinosură cele spuse de Atanasie, precum şi cele menţionate de Vasile la începutul canonului prezent. Iar Valsamon menţionează şi pilda unor preoţi care au participat la războaie şi prin urmare au ucis inamici, şi totuşi nu au fost privaţi de dreptul de-a săvârşi funcţiunile preoţeşti, ci s-au învrednicit şi de laudă"[1].

Ca să fim drepţi, Vasile cel Mare nu este singurul care manifestă o asemenea atitudine faţă de uciderile în război. În Biserica primară sunt câteva exemple de creştini care socoteau calitatea lor de creştini incompatibilă cu serviciul militar. Însă acestea sunt cazuri izolate. Alături de ei, existau soldaţi creştini în număr mare, iar Constantin cel Mare îşi

[1] Colecţia dr. N. Milaş, dr. N. Popovici, vol. II, partea II, pp. 68-69.

câştigă biruinţele sale contra lui Maxenţiu cu o armată de creştini[2]. Au fost şi câteva voci contrare serviciului militar, ca Origen, Tertulian după ce devine montanist (înainte nu), Lactanţiu şi autorul *Canoanelor* lui Ipolit. Alături de aceste voci, destul de dubioase de altfel, sunt însă alte voci mai multe şi cu o mare autoritate, fiind ale unor Părinţi ai Bisericii, care nu sunt contrare serviciului militar. Aşa, de pildă, Clement Romanul, Atanasie cel Mare, Fericitul Augustin, Maxim de Turim, Leon cel Mare. Fericitul Augustin, care spune:

„Nu este permis a ucide oameni decât în cazul când cineva e soldat şi împlineşte o funcţie publică, adică atunci când nu face aceasta pentru sine, ci pentru alţii şi pentru stat, în virtutea puterii legitime pe care a primit-o"[3].

Iar în altă parte:

„Dacă disciplina creştină ar respinge toate războaiele, ea ar fi sfătuit pe soldaţii care în Evanghelie cer un sfat pentru mântuire (convorbirea soldaţilor cu Ioan Botezătorul), să arunce armele şi să renunţe deplin la serviciul militar. Din contră, li s-a spus numai atât: feriţi-vă de violenţă şi de fraudă, mulţumiţi-vă cu solda voastră! Cerându-li-se să se îndestuleze cu solda lor, nu li s-a interzis de a lupta în războaie militare"[4].

Chiar mai mult: în vreme ce niciun sinod n-a condamnat războiul şi serviciul militar, sinodul din Arelate de la

[2] Vezi: E. Vacandard, „La question du service militaire et les premiers chrétiens", în: *Etudes de critique et d'histoire religieuse*, Paris, 1910.
[3] Ep. 47, nr. 5, *PL* 33, 186.
[4] Ep. 48, nr. 15, cf. Ep. 49, nr 4, *PL* 33, 885.

314 dă pedeapsa cea mai grea a excomunicării soldaţilor care aruncă armele[5].

Să mai amintim că în practica ei multiseculară, Biserica binecuvântează întreprinderile militare ale statului şi se roagă pentru „biruinţa împăratului asupra vrăjmaşilor", iar între sfinţii ei sunt şi o categorie de sfinţi militari, cum este Sfântul Gheorghe, pe care cinstindu-i arată că nu i-a condamnat pentru ocupaţia lor militară şi deci şi războinică (se prea poate ca figura aghiografică a Sfântului Gheorghe să fie mult deosebită de cea istorică, dar aceasta nu contează: fapt este că Biserica cinstind un sfânt pe care şi-l închipuie că a fost militar, dovedeşte că nu este potrivnică serviciului militar şi nu-l socoteşte incompatibil nici cu cea mai înaltă treaptă de viaţă creştină, cu sfinţenia).

Sfatul Sf. Vasile cel Mare (şi atunci poate şi celelalte cazuri de atitudine nefavorabilă faţă de serviciul militar) cred că se explică în sensul cum am explicat canonul ce se dă uciderii involuntare sau întâmplătoare. Fără a fi vinovat propriu-zis, cel ce a ucis involuntar este considerat necurăţit oarecum fizic, nu în voinţa, nu în spiritul lui, şi de aceea e oprit de-a se atinge de cele sfinte, căci chiar necurăţia fizică este o piedică la apropierea de cele sfinte, dovadă că toate obiectele dedicate cultului trebuie sfinţite. Explicaţia aceasta se pare că o confirmă semnificativul argument cu care-şi motivează Sf. Vasile cel Mare sfatul:

„să se reţină de la împărtăşire ca nişte necuraţi cu mâinile".

[5] Vezi toate acestea în VACANDARD, „La question du service militaire...", passim, în special p. 166 şi 158.

Nu spune ca nişte vinovaţi, sau ca nişte necuraţi în general.

Fără îndoială apoi că războiul nu este un fenomen de stare creştină ideală. El are loc numai într-o lume care este încă rea. Într-o lume ajunsă la idealul desăvârşirii morale, pe care o arată creştinismul continuu ca ţintă supremă, războiul n-ar mai putea avea loc. Deci în sine războiul este ceva întristător, ca un fenomen care atestă încă prezenţa răului. Poate şi din acest motiv au luat unii creştini o atitudine potrivnică lui. Dar în concret, pentru stările de azi, războiul este ceva necesar, chiar când statul care-l poartă n-are nici o vină pentru el şi nu-l poartă din răutate. Este necesar pentru stăvilirea răului care nu se lasă totdeauna convertit în bine, prin bine. În abstract, războiul este condamnabil, în concret, nu poţi condamna pe cutare şi cutare creştin că-şi face datoria de ostaş al ţării. Dimpotrivă e de condamnat când refuză să-şi împlinească această datorie (îl poftesc pe dl G. Racoveanu să citească, dacă vrea să înţeleagă aceste lucruri, articolul meu din *Gândirea* din ianuarie 1937: „Cele două împărăţii").

Dar chiar dacă cele câteva voci ostile războiului din Biserica primară nu s-ar lăsa explicate în aceste două feluri şi ele ar trebui luate ca o condamnare în toată forma a războiului, ce concluzie ar trebui să tragem? Că în general Tradiţia, respectiv Biserica Creştină, a condamnat războiul? Această concluzie evident nu o putem trage, când există şi voci contrare. Putem cel mult să zicem: Tradiţia creştină n-are o atitudine unitară în această chestiune. Biserica nu şi-a fixat învăţătura în mod clar şi hotărât cu privire la război, precum în trecutul Bisericii au putut exista ambele feluri de păreri, aşa pot exista şi astăzi. Chestiunea este încă în faza discuţiei, până se va fixa Biserica.

Şi atunci, cum vine dl G. Racoveanu cu mare emfază să condamne părerea mea, în numele *Predaniei*? Al cărei *Predanii*?

Ceea ce susţine Domnia Sa este o *părere*, care are de partea ei câteva voci din trecutul creştinismului, dar în niciun caz nu este învăţătura categorică a *Predaniei* ortodoxe.

Dar ceea ce am concis, am făcut numai din punct de vedere metodic. În realitate *Predania* şi atitudinea multiseculară a Bisericii ortodoxe se apleacă atât de greu spre ideea necondamnării războiului, încât celelalte voci sunt aproape cu totul copleşite.

*

A treia propoziţie pe care mi-o reproşează dl G. Racoveanu este: „Când lupţi pentru apărarea neamului, lupţi pentru multe feţe omeneşti pe care le vrea Dumnezeu să vină pe lume" (căci se întreabă autorul articolului: „să fie oare păcat să salvezi pe semeni când aceia sunt de un neam cu tine?").

Această idee mi-o combate dl G. Racoveanu astfel:

> „Justificarea găsită de părintele D. Stăniloae: *lupţi pentru multe feţe omeneşti pe care le vrea Dumnezeu să vină pe lume*, e debilă: lupţi pentru multe feţe, pe care le vrea Dumnezeu, ucigând alte multe feţe, pe care de ce nu le-ar vrea şi pe ele Dumnezeu?"

Observ mai întâi că, pe când primele două obiecţii dl G. Racoveanu şi le-a sprijinit pe un simulacru de tradiţie ortodoxă, citând câte un crâmpei de canon, ultimele două nu mai au alt sprijin decât judecata personală a Domniei Sale.

Prin urmare, aici nu ne mai aflăm în faţa unei *Predanii*, ci în faţa unui om simplu cu părerile lui personale, care nu credeam să-şi închipuie că poate substitui Tradiţia bisericească.

Şi mai facem o observaţie: odată ce s-a dovedit că Tradiţia bisericească nu condamnă războiul şi uciderea în război, această a treia obiecţie este de la sine lichidată. Pentru că aş fi putut zice simplu: când lupţi în război nu eşti condamnat ca păcătos. Am mai intercalat însă în această propoziţie un argument: când lupţi în război pentru apărarea multor feţe omeneşti etc., nu eşti vinovat. Am lăsat să cadă o rază de lumină în plus peste legitimitatea dovedită a războiului de apărare. Prin urmare, dacă acest plus va sta, bine, dacă nu va sta, iarăşi bine; teza că lupta în război nu este un păcat este salvată prin răspunsul ce l-am dat la obiecţia nr. 2.

Dar să luăm în considerare şi obiecţia pe care mi-o aduce dl G. Racoveanu împotriva acestui argument în plus.

Dl G. Racoveanu a scăpat din vedere cuvântul *apărare* din propoziţia mea. Domnia Sa obiectează că luptând pentru *apărarea* multor feţe omeneşti, ucid altele, pe care tot aşa de mult le vrea Dumnezeu. Dar să punem cazul că n-aş lupta pentru apărarea feţelor omeneşti prezente şi viitoare ale neamului meu. Ce s-ar întâmpla?: ar fi desfiinţate şi oprite de a veni la existenţă toate, iar ale neamului acaparator ar veni toate la lumină. Pe când luptând se menţine un echilibru: nu se pierd prea multe nici din neamul meu, nici din neamul năvălitor. Din punct de vedere cantitativ, pierderea va fi mai mică, iar calitativ, nu va fi niciuna. Căci dacă am lăsa un neam străin să ne desfiinţeze neamul nostru, s-ar desfiinţa un stil de viaţă etnică lăsat de Dumnezeu pentru mărirea înţelepciunii Sale care a făcut multe şi variate

lucruri, pe când prin împiedicarea acestei desfiinţări menţinem ambele stiluri etnice în existenţă, adică atât neamul propriu, cât şi neamul năvălitor.

Ce este mai conform cu creştinismul: să asişti pasiv cum năvălitorul ucide pe cei din preajma ta sau să sari în apărarea lor? Nu este o poruncă a altruismului creştin apărarea celor ameninţaţi?

Sigur, această judecată este valabilă numai în cazul războiului de apărare, când lupţi împotriva altuia nu ca să-l distrugi, ci numai până îl înlături de deasupra ta. Dar războiul de apărare este singurul pe care-l admit principial în acord cu creştinismul. Dacă în practică este greu să distingi până unde şi întrucât un război este de apărare sau de cucerire, aceasta nu ne dispensează de datoria de-a ne sili să ne apropiem în practică cât mai mult de principiul fixat şi de-a ne strădui să înlăturăm un altfel de război.

Şi apoi, chiar dacă, luptând pentru apărarea propriului neam, se ucid un număr de feţe străine, cine este de vină pentru aceasta? Cel care se apără? Nu cel care atacă?

Sigur, nu este un fenomen ideal nici războiul de apărare, dar pentru înlăturarea altor rele mai mari, el este în împrejurările vieţii pământeşti un instrument absolut necesar. Cine îl refuză se face vinovat de neopoziţie faţă de alte rele mai mari.

De altfel, problema aceasta îşi află un răspuns concret în ceea ce priveşte atitudinea creştinismului în legătură cu cea dezbătută la obiecţia nr. 2. Răspunsul dat acolo este valabil şi aici.

*

În sfârşit, a patra idee pe care mi-o reproşează dl G. Racoveanu este aceea că iubirea universală se validează practic prin iubirea celor din jurul tău; ea nu poate însemna o alergare pe tot globul pământesc pentru a-i iubi numeric pe toţi. Nu degeaba cere Sfânta Scriptură, oricât este în spiritul ei iubirea universală, iubirea *aproapelui*. Iubirea universală înseamnă practic să iubeşti pe *orice om* care trăieşte în apropierea ta, să iubeşti pe omul concret, nu chipul abstract al lui, ceea ce înseamnă în realitate iubirea teoretică numai, sau lipsă de iubire.

Am voit să arăt astfel că iubirea universală creştină înţeleasă în acest mod, singurul posibil, nu este în opoziţie cu iubirea de neam, întrucât de fapt în jurul nostru trăiesc în *normalitatea vieţii* şi în marea majoritate a cazurilor şi a clipelor vieţii cei de un neam cu noi. Am fost purtat de străduinţa de-a găsi şi de-a exemplifica armonia care trebuie să existe între creştinism şi o pornire atât de naturală (şi în virtualitatea ei atât de nobilă) cum este iubirea de neam. Tezele susţinute în această discuţie coincideau în afirmarea incompatibilităţii între creştinism şi iubirea de neam. Celor trei domni care susţineau această incompatibilitate le putea fi uşor ca în faţa unei astfel de situaţii să se declare pentru naţionalism, nepăsându-le că prin aceasta calcă cu voia porunca creştină. Dar pentru mine, preot, şi pentru orice preot şi creştin adevărat, nu este uşor. Cu ce inimă aş mai putea fi naţionalist când ştiu că aceasta este un mare păcat, şi încă un păcat evitabil, căci un creştin nu poate admite păcate inevitabile. Dl G. Racoveanu, deşi teolog, se vede că nu simte necesitatea de a vedea armonizate iubirea de neam şi

creştinismul şi poate merge fără tulburare de inimă cu naționalismul, chiar călcând voluntar poruncile creştinismului.

Întrebare este: am reuşit prin ilustrarea de mai sus să evidențiez puțin lipsa de opoziție care este între iubirea de neam şi iubirea universală pe care o cere creştinismul? Eu cred că da. Dl G. Racoveanu crede că nu, dar din Tradiție nu-mi poate aduce niciun argument. Rămân să se ciocnească judecățile proprii, biruind cea mai tare.

Ce opune dl G. Racoveanu judecății mele? Faptul că Domnia Sa are ca vecin de apartament la Bucureşti un evreu, iar ai Domniei Sale sunt departe, la Turnu-Severin, prin urmare evreul îi este față către față iar rudele îi sunt departe şi deci, după logica mea, ar trebui să iubească concret pe evreu iar pe cei de la Turnu-Severin sau de pe Valea Timocului, numai *în duh*.

Obiecția dlui Racoveanu este cât se poate de naivă. Ea nu se explică decât printr-un grozav spirit de şicană. Şi se poate respinge printr-o serie întreagă de considerații de dreaptă judecată. Mai întâi, *apropierea* nu o constituie numai minimalitatea distanței spațiale, ci şi a altor distanțe, cum sunt graiul, înțelegerea dintre suflete pe baza rezonanței identice în fața vieții, a amintirilor comune, a structurii spirituale comune. Eşti departe spațial de familie, şi totuşi simpatizezi cu ea, simți durerile şi bucuriile ei fără comunicare prin simțurile obişnuite. Eu am vorbit despre ciclurile organice ale vieții, numind familia un astfel de ciclu şi neamul altul. În acestea trăieşti, acestea îți sunt cele mai apropiate: organic, ontologic apropiate. Apropierea în spațiu, sau prin văzul ochilor, este numai unul dintre elementele acestei apropieri organice. Poți să treci printre oamenii unui oraş în fiecare zi, dar nu eşti apropiat de ei, nu le simți durerile lor, însă simți durerile celor de care te-ai despărțit spațial pentru câtva timp. Nu zic că apropierea spațială nu te obligă să-i ajuți pe cei pe care îi vezi, în cazul când le vezi durerea. Dar nici tu nu le-o vezi (căci nu comunici cu ei prin toate simțurile sufleteşti) şi nici ei nu ți-o arată decât în cazurile de creştere covârşitoare şi de izbucnire puternică a ei; şi-i ajuți în acele momente. Să-mi spună cineva că este creştin necomportându-se astfel în cazurile acelea! Dar încolo, în curgerea obişnuită a vieții, tu treci pe strada oraşului, absorbit de gândul ce mai poți face pentru ajutorarea alor tăi, pe care i-ai lăsat necăjiți la Turnu-Severin, pe care-i *vezi* prin toate fibrele ființei tale, în modul cel mai concret.

În al doilea rând, faptul că dl Racoveanu, şi astăzi încă destui români au față către față câte un evreu, sau mai mulți, este o situație anormală. Ea s-a creat prin lipsa de iubire practică a atâtora dintre noi pentru aproapele nostru. Neamurile cresc compact pe un teritoriu, sau în orice caz au tendința de-a se grupa compact. Situația aceasta anormală se poate îndrepta prin trezirea şi practicarea iubirii adevărate față de aproapele nostru. Nu-i nimic dacă va iubi dl Racoveanu, proporțional cu clipele în care are de lucru cu el, şi pe evreul Domniei Sale, împiedicându-l însă de-a întreține acțiuni necinstite şi păcătoase. Să iubească tot proporțional şi pe românii cu care încă are de lucru, la slujbă, în resortul ei, în familie, în scris. Şi toții românii să iubească pe cei apropiați lor cu toată puterea şi curăția sufletului, proporțional cu timpul cantitativ şi cu apropierea calitativă care-i ține ataşați de ei. Să fim siguri că viitorul neamului este garantat.

Înțelegem că n-ar trebui să se coboare o discuție de principii până la astfel de mărunte exemplificări. Dar când

ai de discutat cu oameni care n-au alt scop decât să răstălmăcească principiile, lucrarea aceasta este necesară. Desigur însă că şi aceste mărunte exemplificări pot fi răstălmăcite, când nu se ţine seama de legătura lor cu principiile enunţate.

Fără realitate în discuţii nu se poate ajunge niciodată la un acord. Nu există pe lume nimic constrângător faţă de o voinţă care are ca ţintă veşnică: opoziţia cu orice preţ.

Incorigibil*

Domnul G. Racoveanu ţinând cu orice preţ să nu fie cel din urmă în discuţia recentă, nu găseşte altceva cu ce să întâmpine dovezile mele constrângătoare decât să reia cazul uciderii din întâmplare, presupus de Sfântul Vasile cel Mare, pe care-l întovărăşeşte de această dată cu o abundentă colecţie de amabilităţi şi de interjecţii, care ar face gelos şi pe cel mai temerar tip al suburbiilor bucureştene.

În vârtejul *spiritualelor* exhibiţii este silit totuşi să bată uşor în retragere, spunând de această dată nu, în general, că faptele involuntare cu efect rău sunt păcate, ci că *unele* din aceste fapte sunt considerate ca atare. „Nu toate faptele fără de voie sunt pedepsite", „sunt fapte fără de voie pe care Biserica le socoteşte păcate", spune de acestă dată marele nostru „teolog"[1]. Mi se pare că este o apreciabilă apropiere de punctul meu de vedere. (Amintesc că de „faptele inevitabile" de care am vorbit în articolul „Naţionalismul sub aspect moral" nu zice nici acum că sunt păcate. Prin urmare, acel articol este invulnerabil chiar

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 6, 6 febr. 1938, p. 4. Semnat: *DS*.
[1] *Cuvântul*, 31 ian. 1938.

pentru zvârcolirile dlui G.R.) Dacă şi-ar da silinţa să răspundă la întrebarea mea (la care eu am răspuns): „De ce nu toate faptele involuntare cu efect rău sunt învinovăţite de Biserică?", cu siguranţă că ar adopta întru totul punctul meu de vedere. Chit că ar face-o printre alte preţioase producţii oborene.

Şcoala ţărănească religioasă*

Din iniţiativa *Frăţiei Ortodoxe Române*, s-a ţinut în săptămâna aceasta, între 7 şi 13 febr., la Sibiu, al doilea curs de înviorare a credinţei strămoşeşti cu un anumit număr de credincioşi săteni din toate părţile arhiepiscopiei.

Ideea a răsărit anul trecut, când s-a organizat, exact pe vremea aceasta, primul curs de acest fel.

Să spunem mai întâi ceva despre felul cum a fost organizat în anul trecut şi în anul acesta. Cursul este urmat de 30-40 de săteni, întru cât se poate, aparţinători tuturor protopopiatelor. Oamenii care au fost anul trecut au lăsat în anul acesta pe alţii la rând.

Ei sunt găzduiţi la Academia Teologică, cu dormitul şi cu hrana. Tot la Academia Teologică se pune pentru acest curs la dispoziţie o sală unde înainte de amiază profesorii Academiei şi Şcolii Normale ţin oamenilor o serie de conferinţe, în care este concentrat după posibilitate tot ce este principal în materie de credinţă ortodoxă şi de legătură a ei cu trecutul şi cu firea neamului.

Se au în vedere în mod deosebit punctele mai atacate

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 7, 13 febr. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

ale învăţăturii bisericeşti, deoarece scopul acestui curs este şi acela de-a înarma o seamă de credincioşi, cu accentuate înclinaţii religioase, pentru a fi de ajutor preotului în străduinţa lui de combatere a sectelor şi de apărare contra lor.

Are vreo valoare acest curs? Noi credem că da. Desigur că deocamdată, fiind abia la început, nu putem vorbi pe bază de experienţă, dar sunt lucruri şi fapte de care ştii că trebuie să aibă un rezultat bun dacă se îndeplinesc cu sinceritate, cu entuziasm şi cu chibzuială.

Ce efecte bune poate avea acest curs reluat an de an, aşa cum gândim?

În primul rând el de fapt poate aduce o înviorare a credinţei, şi anume a credinţei celei mai autentice ortodoxe. Dacă sunt trimişi la cursurile acestea oamenii cei mai treji, care pot prinde şi reţine bogăţia de învăţături ce li se dă, şi dacă mai au şi o fire comunicativă, ei pot servi de admirabili agenţi de răspândire ai acestor învăţăminte. Ei sunt mai amestecaţi în mijlocul sătenilor, sunt în relaţii mai intime şi mai neîntrerupte cu ei, lucrurile pe care le aud, fiind noi pentru ei, fac o impresie mai puternică asupra lor decât asupra preotului, presându-i la comunicare.

Cursul mai are avantajul că dă oarecum o supraprivire generală şi argumentată asupra întregii învăţături bisericeşti, are aşadar un caracter catehetic. Oamenii cunoscând astfel mai sistematic, mai solid credinţa lor, îşi dau seama cum un punct din învăţătura Bisericii se bazează pe alte puncte şi fiecare act bisericesc şi element de credinţă nu mai stă acum pentru mintea lor disparat şi fără un înţeles, ci toate se leagă într-un întreg şi toate au sensul lor. Devin astfel mai rezistenţi în faţa atacurilor sectarilor, a căror metodă este să le pună mai întâi diferite întrebări despre rostul

anumitor puncte de credinţă şi practică bisericească, întrebări pe care ei nu şi le-au pus înainte şi de aceea nu ştiu acum să dea niciun răspuns, născându-se îndată şi în sufletul lor îndoiala despre rostul cutărui sau cutărui element de credinţă.

Este foarte recomandabil ca predica preotului să fie vie, smulsă din convingerea şi simţirea lui, dar nu este mai puţin adevărat că viaţa ei trebuie să crească dintr-o concepţie clară şi puternic motivată, pe care să o comunice şi credincioşilor. Altfel, se bate apa în piuă într-un sentimentalism gol sau fără orizont, omul văzându-se silit să umple el acest gol cu idei de credinţă anapoda, sau lăsându-se dus de orice ispită sectară acolo unde se intenţionează.

Sentimentalismul gol dă omului convingerea că nu este nimic în credinţa ortodoxă care să o deosebească de alte credinţe. Sentimentalismul gol este o haină fără formă, care primeşte orice conţinut, ba chiar una care *cere* un conţinut şi, întrucât nu i se dă de preoţii Bisericii, îl inventează credincioşii sau îl primesc de oriunde.

Să ne dezobişnuim de a mai considera pe ţărani nişte copii care nu înţeleg şi nu se preocupă de nimic din ceea ce formează conţinutul credinţei şi, prin urmare, îi putem purta cu vorbe goale spuse pe ton sentimental. Mai ales în zilele noastre, când mintea lor este îmbogăţită pe toate terenurile prin atâtea mijloace de propagare a cunoştinţelor, ei sunt mai treji, cu judecata mai vie, mai critică, mai dornică de conţinut.

Să răspundem acestei necesităţi şi să le dăm conţinutul credinţei creştine, să-i familiarizăm cât mai mult cu el. Căci pentru toţi credincioşii este învăţătura *întreagă* a lui Iisus Hristos, nu numai pentru preoţi. Preoţii o au pentru a o împărţi credincioşilor, nu pentru a o încuia în ei înşişi.

Nu vedeţi? Preoţii n-au ce propovădui poporului, se simt de atâtea ori în încurcătură, când este aşa de bogată şi de adâncă învăţătura Domnului. Mai adâncă şi mai bogată decât tot ce-au putut inventa la un loc toate minţile oamenilor învăţaţi, care sunt numai oameni.

Un alt efect util pe care îl pot avea cursurile ţărăneşti religioase este strângerea legăturii sufleteşti din tot cuprinsul eparhiei. Pentru credincioşii care vin la aceste cursuri centrul eparhial încetează de a mai fi o abstracţiune rece, o ceată de domni care dau porunci şi judecă conflictele bisericeşti. Centrul acesta e văzut ca ceea ce este: un izvor duhovnicesc, unde se păstrează învăţătura cea adevărată şi se dă întregii suflări din eparhie; o vatră unde este caldă grija pentru buna conducere spre mântuire a tuturor credincioşilor. Oamenii încep să simtă importanţa lui în conducerea vieţii lor sufleteşti, încep să simtă mai bine firele ce-i leagă pe toţi de acel centru, se simt mai solidari cu ei şi mai înfrăţiţi cu cei ce ţin de aceeaşi conducere arhierească. Se întăreşte astfel unitatea bisericească în cadrul eparhiei. Nu era greşit să simtă oamenii mai mult unitatea lor judeţeană, decât pe cea eparhială, când conducerea judeţeană se îngrijeşte de unele lucruri pământeşti ale lor, pe când conducerea eparhială, de sufletul lor întreg şi de viaţa cea fără de sfârşit?

Desigur, nu putem garanta că aceste cursuri, aşa cum sunt acum organizate, vor realiza aceste deziderate într-o măsură apreciabilă. Ele poate au nevoie de perfecţionare, dar această perfecţionare nu se poate face înainte de a observa care sunt defectele lor. Şi la observarea defectelor ne pot ajuta foarte mult preoţii ai căror credincioşi se întorc de la aceste cursuri.

Triumful Bisericii sârbeşti*

Monitorul Oficial din Belgrad, apărut într-o ediţie specială, publică un comunicat care arată că Sfântul Sinod, convocat în sesiune extraordinară, după ce a examinat proiectul de lege asupra concordatului între Regatul Iugoslav şi Sfântul Scaun, semnat în ziua de 25 iul. 1935, crede de datoria sa să ceară guvernului un comunicat precis, care să afirme că proiectul de lege privitor la concordat a fost scos definitiv de la ordinea zilei şi abolit.

Într-o comunicare confidenţială, adresată Sfântului Sinod în ziua de 1 febr. 1938, şeful guvernului, confirmând comunicarea precedentă, a declarat:

Concordatul cu Sfântul Scaun nu va mai fi prezentat reprezentanţilor naţiunii pentru ratificare, iar guvernul regal, în toate regulamentele viitoare privind raporturile sale cu Sfântul Scaun şi în toate regulamentele privitoare la situaţia Bisericii Romano-Catolice în Regatul Iugoslav, va respecta în întregime şi va aplica principiul egalităţii garantat de constituţia Statului pentru toate confesiunile, legal recunoscute în Regatul Iugoslav.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 7, 13 febr. 1938, pp. 1-2. Nesemnat.

Sfântul Sinod a hotărât, în unanimitate, că declaraţiile oficiale ale şefului Statului reprezintă garanţii suficiente că concordatul este scos, eficace şi definitiv, de la ordinea zilei, este abolit şi nu va mai fi prezentat nici în Skupcină, nici în Senat pentru ratificare şi, astfel fiind, a luat act de comunicarea guvernului.

Astfel Biserica sârbă a obţinut o biruinţă definitivă, după ce guvernul voise să tempereze opoziţia Sfântului Sinod fie prin presiuni, fie prin diferite ispite cu care încercase să câştige pe unii episcopi.

Datoria Bisericii în clipele de faţă*

Desele schimbări petrecute la cârma ţării şi zbuciumul vieţii în cele două decenii de la război încoace pun ţara şi pe conducătorii ei în faţa unui serios examen de conştiinţă.

Fără îndoială, au fost greutăţi şi împrejurări care au depăşit puterile generaţiei de azi. Dar au fost moravuri şi patimi şi s-au săvârşit greşeli şi întrelăsări, care s-au răzbunat, ale căror urmări se văd, iar altele le vor suporta urmaşii.

Era de aşteptat să avem o perioadă de tranziţie între epoca din trecut şi între viitorul la care aspiram, dar perioadele de tranziţie care se prelungesc prea mult sunt totdeauna dezastruoase şi uneori fatale.

În perioada de tranziţie lumea trăieşte din capitalul trecutului şi acest capital scade din zi în zi până la o irosire completă.

În acest interval s-au produs însemnate achiziţii materiale şi tehnice, foarte utile şi necesare. Dar ele numai atunci ar fi semne de progres, când le-ar corespunde şi un progres spiritual şi moral general.

Măsura progresului unei ţări nu este luxul şi îmbuibarea procopsiţilor vieţii, ci bunăstarea materială şi morală şi

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 8, 20 febr. 1938, p. 1. Semnat: *TS.*

sănătatea celor de la sate, rezervorul de primenire al neamului, şi mai ales circulaţia bunurilor spirituale sălăşluite în viaţa neamului întreg. Or, în cei 20 de ani ne-au năpădit ţara toate plăgile posibile.

Curente potrivnice religiei au luat cu asalt viaţa individului şi a comunităţii. Fără o ierarhie a valorilor şi fără o eroică conformare la acele valori, societatea este ameninţată să-şi piardă echilibrul moral, orientarea sigură în viaţă să se prăbuşească în anarhie.

Biserica se găseşte azi în faţa unei mari răspunderi: să convertească neamul la Hristos, să întroneze stăpânirea lui Dumnezeu în viaţa fiilor săi.

Glasul ei nu poate fi „glasul celui ce strigă în pustie". Menirea ei nu este să stea după frontul vieţii, mulţumindu-se să ridice şi să îngrijească de toţi naufragiaţii vieţii. Menirea ei este să strămute prestolul la toate răspântiile vieţii.

Religia este cea dintâi tovărăşie nobilă şi sacră, pe care omul o întâlneşte pe marea zbuciumată a vieţii. Ea este cărarea de la leagăn şi până dincolo de mormânt. Pe această cărare întâlnim urmele lăsate de generaţiile trecute în căutarea adevărului. Religia nu este departe de om, când acesta se ridică mai presus de sine. Ea este totdeauna prezentă, când omul se întrece pe sine în consacrări suprapământeşti. Religia deschide omului ferestre nebănuite, când sufletul descătuşat îşi ia zborul către sferele veşniciei. Religia este alături de om, când acesta păşeşte pe tărâmuri înalte de regăsire, de cunoaştere de sine şi de înţelegere a misiunii sale.

Ea stă de pază să-l lumineze pe om, să-l îndrume pe căile virtuţii şi-l ceartă când păcătuieşte. Îl iartă când se căieşte şi intră în ascultarea lui Dumnezeu. Religia posedă bunurile spirituale, roadele Duhului: binele, frumosul şi adevărul, care înalţă neamurile şi le fac fericite.

Avantajul bunurilor spirituale este că numai ele pot înfrăţi pe oameni şi sunt nesfârşite, pe când bunurile materiale se sfârşesc şi ele produc conflicte, ură şi dezbinare.

Cel mai mare serviciu ce ni-l asigură credinţa religioasă în viaţa de toate zilele este proclamarea suveranităţii veşnice a lui Dumnezeu, în mâna Căruia este depusă soarta noastră.

Înaintaşii noştri au cunoscut binefacerile credinţei şi posedau secretele fericirii mai mult decât noi. Şi-au pus încrederea şi nădejdea în Dumnezeu; au luptat şi au biruit.

Aceeaşi încredere trebuie să o avem şi noi în zilele de azi. Şi pentru că există zăcăminte de credinţă, de idealism şi de jertfelnicie în neamul nostru, Biserica este datoare să le dezgroape şi să transforme aceste forţe într-o renaştere spirituală şi morală a neamului.

Biserica a fost gata să-şi dea contribuţia sa şi până acum la opera de consolidare a statului şi a instituţiilor lui. Dar multă lume s-a ferit de amestecul Bisericii în treburile publice şi a socotit că rostul ei este să stea departe de apele tulburi ale frământărilor publice, lăsând în grija partidelor politice întreaga răspundere pentru descurcarea problemelor Statului.

Dincolo de hotare însă se petrec tragedii zguduitoare. Acolo unde religia şi Biserica au fost înlăturate din rostul lor, s-a înstăpânit anarhia, şi ţări puternice altădată trec prin crizele cele mai tragice.

Dacă este ca Biserica noastră să fie credincioasă misiunii sale, acum are prilejul să intre în acţiunea de salvare. Ea este chemată să-şi aţintească şi mai mult privirile la Dumnezeu şi la nevoile strigătoare ale neamului, să-şi lăr-

gească orizonturile vieţii, să-şi mobilizeze energiile înviorând credinţa, nădejdea şi dragostea, răvăşite pe urma atâtor decepţii şi încercări.

Credinţa, nădejdea şi iubirea sunt arme invincibile, şi neamul care se înarmează cu ele învinge orice vrăjmaş.

Sus să avem inimile!

Preoţimea în noile împrejurări*

Joi, 24 febr. a.c. [1938], s-a votat aproape cu unanimitate noua Constituţie a României, proclamată de Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea în 20 februarie. Prin ea viaţa publică şi de Stat îşi primeşte o nouă aşezare şi îndrumare, un nou cadru legal, care nădăjduim să vindece o seamă de rele care crescuseră prea mult într-un regim dominat de spiritul de divizare politică.

Căci noua Constituţie s-a născut din dorinţa de a depolitiza viaţa de Stat şi această voinţă străbate ca un fir roşu prin tot cuprinsul ei. Şi care român cu durere de viitorul ţării şi al neamului nu doreşte să vadă odată dispărând dezbinările lăuntrice, cu tot cortegiul lor de vrajbă şi de lupte care ne irosesc zadarnic puterile; care român n-ar vrea să vadă întreg neamul muncind în unire şi solidaritate masivă spre ridicarea ţării, spre întărirea proprie, pentru a scrie o pagină onorabilă în istoria universală?

Unire, muncă, cinste, iată virtuţile care trebuie impuse în viaţa noastră naţională, în opoziţie cu viciile contrare, care erau prea adeseori favorizate de partidele politice.

Măsurile de depolitizare vizează, atât prin Constituţie, cât şi printr-un recent Decret-lege, şi pe membrii clerului.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 9, 27 febr. 1938, p. 1. Nesemnat.

Înțelese cum trebuie de preoțime – ca şi de organele de Stat –, aceste măsuri pot avea efecte binefăcătoare. Ele desigur că nu vor fi înțelese ca oprind pe preoți de-a avea opinii sociale şi principii privitoare la buna organizare a Statului şi la justa orientare a spiritului public. Căci astfel de principii se cuprind şi derivă din Evanghelie, iar Evanghelia nu poate fi legată, nici înțeleasă numai ca rugăciune sau ca rit. Ea cuprinde sfaturi pentru oameni cum să se comporte în viață pentru a *face* voia Tatălui. Preoțimea nu va interpreta deci măsurile cele noi ca o scoatere a ei din viața publică, în care prezența ei este totdeauna necesară pentru luminatele sfaturi şi îndemnuri ce le poate da, fiind de cel mai mare folos statului în aspirațiile sale spre progres, spre ordine, spre consolidare. Virtuțile sociale creştine pe care le propovăduieşte preoțimea nu pot fi socotite primejdioase şi subversive niciodată de un stat care ține la principiile de temelie ale statelor care vor să trăiască şi să se întărească, asigurând în acelaşi timp şi cetățenilor o cât mai mare dreptate şi bunăstare.

Să nu creadă preoțimea că acum ea nu mai are voie să se intereseze de viața oficială şi publică a comunei, de îndrumarea credincioşilor în ceea ce priveşte latura cetățenească a vieții lor; să nu creadă că ea are să se retragă acum în umbra paraclíselor, singurul loc unde şi-ar putea deschide glasul, şi aceasta numai pentru a cânta ectenii şi a citi molitve. Mai mult ca oricând, astăzi este necesară din partea preotului o activitate de îndrumare a credincioşilor în sensul bun, pentru a-i face cetățeni devotați țării şi autorităților constituite, români buni şi oameni de muncă, de cinste şi de pace.

Dar dacă preoțimea este datoare de-a fi prezentă în viața socială şi de a propovădui un sistem de principii şi de virtuți, nu este mai puțin adevărat că obiceiul de până

acum, de a se încadra în disciplina diferitelor partide, a fost un rău care trebuia să înceteze.

Nemaiaparținând de aici înainte diferitelor cluburi politice, preoții vor deveni iarăşi părinții tuturor credincioşilor din parohie. Credincioşii din alte partide nu vor mai privi la preot ca la un adversar politic, şi nici sentimentele părinteşti ale preotului față de ei nu vor mai fi stânjenite de faptul că aparțin altui partid. Câte motive de supărare şi de tensiune între credincioşi nu vor dispărea! Preotul îşi va putea împlini de aici înainte o datorie elementară a misiunii sale: de-a domoli urile între cei ce se ceartă, de-a îndemna la pace, el însuşi stând la mijloc şi deasupra dezbinărilor, şi nu într-o tabără care luptă contra alteia. Cuvântul lui de arbitru, de părinte va avea autoritate şi va fi căutat, căci îl vor şti oamenii dezinteresați.

Mai mult decât atât, ieşirea preotului din partidul politic va trebui să aibă ca urmare o intensificare a activității sale pastorale. Scutit de frământările şi de obligațiile ce i le impune clubul, dobândind mai mult timp liber, preotul va trebui să-şi cheltuiască energiile şi pasiunea, de a activa şi de a însemna ceva în viața altora, pe terenul pastoral. Şi o activitate puternică pe acest teren îi va aduce nebănuite efecte şi o mare creştere de autoritate pe terenul vieții publice şi politice.

În general, pentru Biserică, ieşirea preoțimii din robia partidelor politice va însemna o creştere a puterii ei. O preoțime liberă de obligațiile de club, nedivizată, va fi o preoțime tare, care-şi va putea impune prin solidaritatea ei, dedicată exclusiv idealurilor bisericeşti, punctul de vedere oricând va voi. Capacitatea de devotament pe care preoții nu o vor mai aservi de aici înainte diferitelor partide şi-o vor pune exclu-

siv în slujba Bisericii, întărind-o pe aceasta şi întărindu-se pe sine nu pentru cine ştie ce veleităţi clericale, ci pentru a putea fi de un maximum de folos neamului, pe care preoţimea nu-l poate servi mai bine decât prin Biserică.

De încheiere, ţinem să facem observaţia, pe marginea acestor noi orânduiri ale vieţii publice, că orice lege numai atunci îşi poate realiza bunele ei intenţii când paralel cu ea există puteri capabile să lucreze la reforma sufletelor. Fără transformarea sufletelor – care nu se realizează prin legi – zadarnice sunt toate sforţările conducătorilor. Şi această reformă a sufletelor nu o poate îndeplini decât Biserica. Din această axiomă să tragă concluziile care îi privesc atât conducătorii Statului, cât şi slujitorii Bisericii, preoţii.

Pericolul sectelor*

Sectele sunt tot ce poate fi mai periculos pentru unitatea neamului şi pentru viitorul lui. Ele macină pe încetul stânca masivă a românismului, pulverizându-l în fărâme care uşor vor putea fi măturate din existenţă de cel dintâi val de dinafară, sau vânturate în toate părţile de primul vânt mai energic.

Ar trebui să vadă toţi bărbaţii aşezaţi astăzi ca paznici ai destinelor acestui neam că este la mijloc în propaganda sectară mai mult decât o râvnă misionară dezinteresată. Prea şi-au concentrat toate sectele ca obiectiv central România, prea şi-au adunat toate puterile şi şi-au intensificat la maximum activitatea pe teritoriul românesc, ca să nu se vadă aici o poruncă supremă şi ocultă în vederea unui scop conceput clar şi urmărit cu tenacitate. De altfel abundă dovezile despre legăturile care există între evreimea mondială şi sectarism, a cărei propagandă o finanţează şi a cărei doctrină o influenţează în mod vădit atât prin puternice infiltraţii de talmudism, cât şi prin dirijarea lui spre utopii sociale vecine cu comunismul.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 10, 6 mart. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

De ce această dragoste specială pentru România? Oare nu este poporul nostru destul de încreştinat în sufletul lui? Oare nu lucrează Biserica Ortodoxă destul de viguros pentru satisfacerea setei religioase a acestui popor?

Răspunsul nu poate fi decât acesta: ţara aceasta, bogată cum nu este alta, este vânată în mod special atât pentru valoarea ei proprie, cât şi pentru faptul că poporul stăpânitor nu pare pregătit pentru a opune o rezistenţă prea serioasă.

În viaţa economică, industrială, pentru care este mai puţin pregătit, locurile de conducere sunt deja în mâna străinilor. Rezistenţa cea mai puternică vine însă din coeziunea şi tăria vieţii religioase. Câtă vreme poporul nostru rămâne una sub raportul religios şi tare în credinţa lui, nu poate fi dislocat; el continuă să fie prezent, este drept în inferioritate economică şi în suferinţă, dar totuşi ca o permanenţă ameninţare pentru viitor şi ca o masă pe care n-o poţi împinge la o parte pentru a-i lua locul.

Dacă ar fi mai puţin religios, duşmanii s-ar putea servi de microbul comunismului. Dar după repetate încercări, s-au convins că săgeţile acestea nu ating sufletul românesc. De aceea au recurs la mierea elementului religios, în care este învăluit microbul descompunerii. Elementul religios găseşte un credit de favoare în sufletul românesc. Lui i se deschide sufletul poporului nostru cel mai uşor. Şi iată cum tocmai pentru că poporul nostru are o deosebită bucurie pentru hrana religioasă, tocmai fiindcă este deosebit de religios, se întrebuinţează împotriva lui momeala care-l atrage mai mult. Dar otrava sectarismului este şi cea care descompune un organism naţional mai grozav şi mai definitiv. Pentru că atinge fiinţa lui la cea mai mare adâncime. Dezmembrările politice, oricât sunt ele de dureroase, sunt trecătoare pentru că sunt de suprafaţă. Organismul naţional rămas unul îşi trage el cu vremea un membru sau altul de sub apăsarea unei opresiuni străine. Dezbinările produse de partidele politice, chiar şi atunci când acestea se deosebesc enorm în programe, sunt iarăşi trecătoare, pentru că ele vizează revendicări sociale şi materiale tot de suprafaţă, tot pentru lumea aceasta numai. Chiar vântul de nebunie al unei revoluţii sociale trece fără să lase urme nevindecabile în urma lui. Poporul francez ieşit din revoluţia de la 1789 a rămas unul, poporul rus va ieşi unul din nebunia lui de azi.

Dar dintr-o dezbinare religioasă anevoie se mai poate ieşi. Iată dezbinarea uniată, care are aşa de puţine reliefuri vizibile pentru conştiinţa poporului. Ea totuşi persistă şi se adânceşte pe zi ce trece, ameninţând să distanţeze spiritual tot mai mult pe fiii aceluiaşi neam.

Dar dezbinările produse de secte vor fi cu mult mai adânci încă din primul moment. Nimic nu mai este comun între un ortodox şi un baptist. Lumile lor, nu numai cele religioase, ci întreaga atitudine în faţa vieţii, sunt radical străine şi contradictorii. Şi când s-a introdus o religie într-o familie şi s-a moştenit, când ea a creat un stil şi o atmosferă proprie acelei familii, este un lucru supraomenesc să o mai scoţi de acolo.

Dezbinările religioase nu mai trec. Sunt martore atâtea neamuri din apusul Europei, care dacă mai pot învinge dificultăţile continue ale acestei dezbinări, o datorează unui temperament mai calm şi unei firi mai sobre şi mai stăpânite ca a noastră.

Unitatea prin religie a fost şi este unica noastră putere, unicul avantaj pe care ni l-a dăruit Dumnezeu, pe lângă atâtea alte dezavantaje externe şi interne. Nu ştiu ce ne-ar mai putea ţine.

Rugăm guvernul actual, care vrea să restabilească unitatea în cuget şi simţiri în mijlocul poporului nostru, să ia măsuri serioase pentru oprirea propagandei sectare. Este necesar mai ales să oprească orice tipăritură – făţişă sau camuflată – care alimentează efervescenţa sectară. Şi să confişte toate publicaţiile şi cărţile sectare care există acum, din orice loc. Să oprească orice predicator sau simplu sectar dintr-o anumită localitate de-a mai lua contact cu sectarii din altă localitate. Să oprească orice predicator străin de-a predica românilor şi, în general, orice legături între sectarii străini şi cei români. Un decret-lege care să oprească orice activitate sectară ar fi extrem de necesar.

Mersul la biserică – obligaţie naţională*

Recente decizii ministeriale: a Onor. Minister al Muncii (nr. 142.972 din 5 febr. 1938), a Onor. Minister de Interne (nr. 141.628 din 3 febr. 1938), a Onor. Minister de Justiţie (nr. 141.627 din 3 febr. 1938) şi a Onor. Minister de Industrie şi Comerţ, cuprind dispoziţii noi pentru reglementarea repausului duminical şi al sărbătorilor legale.

Răul este totuşi numai în parte vindecat. Încetează munca, dar laşi pe om liber şi această libertate o întrebuinţează spre dauna lui trupească şi sufletească. Un proverb spune că diavolul iscodeşte ceva pentru omul fără nicio treabă.

Arhiepiscopia de Alba-Iulia şi Sibiu a intervenit la guvern ca autorităţile civile şi militare să premeargă cu bun exemplu pentru toţi cetăţenii, respectând repausul duminical şi să fie obligate a cerceta sfânta biserică. La ţară îndeosebi, cancelariile comunale să fie închise măcar în timpul Sfintei Liturghii, să înceteze licitaţiile şi încasările de impozite şi de dări, care stânjenesc pe credincioşi în ziua destinată rugăciunii şi reculegerii sufleteşti, şi să oblige pe funcţionarii comunali a participa la sfânta slujbă în toate du-

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 10, 6 mart. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

minicile şi sărbătorile, iar nu numai la doxologiile sărbătorilor naţionale.

Ziarele din capitală informau zilele trecute că onorabilul guvern ar fi aprobat această cerere a Arhiepiscopiei noastre şi a dat prefecturilor judeţene ordin pentru observarea lor.

România este o ţară creştină şi cu tradiţii ortodoxe venerabile. Totuşi sunt necesare dispoziţii categorice ca lumea să-şi aducă aminte că trăieşte într-o ţară creştină.

Un dezastruos duh secularist ne-a copleşit de multă vreme. În duminici şi sărbători numai o infimă minoritate se mai ţine de pravilele tradiţiei creştine. Mulţimea nu mai dovedeşte că este creştină. Un neopăgânism se arată şi la noi.

Un străin de pe alte meleaguri, văzând ceea ce se petrece în duminici şi sărbători la ţară şi la oraşe, nu se mai simte ca într-o ţară creştină. Istoria duminicii este plină de învăţăminte. S-au adus legi care au pierit. Împărăţii glorioase au dispărut, duminica a rămas în măreţia ei divină. Toată înverşunarea omenească s-a năpustit asupra ei să o distrugă. Nori întunecoşi întunecă cerul de multe ori, dar soarele îşi urmează cursul său şi după furtună luminează şi încălzeşte pământul.

Duminica îşi are taina sa neprihănită şi neveştejită. Duminica cea dintâi.

Ce a fost prima Duminică după Paşti?

Ea se deosebeşte de ziua de Paşti, când Apostolii erau laolaltă în ziua Învierii Domnului.

Dar la opt zile, bărbaţii şi femeile erau întruniţi cu duhul Zilei Domnului în inimile lor. O bucurie exuberantă se întipărea pe feţele lor şi erau transformaţi într-o societate nouă şi minunată a lui Dumnezeu. Ei îşi dădeau seama de rostul nou al vieţii. Ei doreau să împărtăşească lumii întregi

bucuria lor. Ei au adus în mijlocul lor şi pe scepticul Toma ca doar şi el să se învrednicească de viziunea lor.

Pentru ce s-au întrunit laolaltă?

Pentru că nimica nu-i putea opri. Era Ziua lor şi a Stăpânului lor. Era ziua în care Domnul a înviat din morţi.

Era conştiinţa vie a legăturii lor cu Mântuitorul înviat. Duhul Zilei Domnului a rămas în lume, a pătruns misterios în construcţia civilizaţiei creştine, alcătuind cheagul şi secretul acestei civilizaţii.

Împotriva acestui duh misterios s-au dat lupte disperate, care s-au dovedit zadarnice. Creştinismul a luptat şi a biruit prin acest duh, care s-a extins în spaţiu şi în timp.

În prima duminică se găsea la întrunirea religioasă un suflet întunecat şi umilit, peste care lumina cea nouă trecea ca peste o piatră. Pe Toma alţii l-au îndemnat să vină. Aceia nu s-au simţit stingheriţi de prezenţa lui fiindcă nu avea duhul închinătorilor, dar ei l-au adus şi pe Toma, ca să-l ajute să primească şi el acest duh.

În aceasta stă rolul Bisericii şi răspunderea închinătorilor: ca să aducă la Hristos pe cei ce nu s-au renăscut. Desigur, în decursul săptămânii aceleia, prietenii lui Toma vor fi încercat cu argumente să-l convingă de Învierea Domnului. Dar ceea ce argumentele n-au izbutit să facă a izbutit împreună închinarea credincioşilor. Hristos cere colaborarea oamenilor la opera mântuirii. Temelia adevărată a slujbei din Ziua Domnului trebuie să fie acea credinţă în prezenţa Domnului nevăzut şi dorinţa de a-I aduce jertfă de laudă şi de mulţumire, care este cea mai bună pe care o avem în inimile noastre.

Gloatele de închinători nu pot aduce o contribuţie mai nobilă la viaţa neamului decât susţinând obiceiul cercetării bisericii şi aducând pe toţi fiii neamului la Sfântul Altar.

Religia nu determină numai raportul omului cu Dumnezeu, ci în măsura esenţială şi raportul cu de-aproapele, cu statul şi în aşezămintele publice. Corectitudinea lui nu este limitată la respectarea legilor Statului, ci la împlinirea legii divine.

Duminica nu este pentru distracţii, ci pentru mântuirea sufletelor. De oameni renăscuţi are trebuinţă neamul şi ţara, iar Biserica nu are o dorinţă mai fierbinte decât aceea de a veni într-ajutorul tuturor fiilor săi, de a-i reîncreştina. E opera naţională cu care Biserica contribuie la întărirea statului şi pe care acesta este dator să o protejeze şi să o preţuiască.

Preoţii noştri vor fi atenţi dacă autorităţile comunale de stat respectă ordinul ce li s-a dat pentru serbarea creştinească a duminicilor şi sărbătorilor.

De ce trebuie să fie Biserica autonomă?*

Sunt adevăruri clare ca lumina soarelui care îşi au totuşi adversarii lor. Motivul nu este de crezut să fie atât ignoranţa şi incapacitatea de înţelegere, cât anumite interese care nu pot duce casă bună cu lumina aspră şi necruţătoare pentru lucrările din întuneric.

Un astfel de adevăr de evidenţă zdrobitoare este autonomia Bisericii. Ea decurge din fiinţa Bisericii. Propoziţia: Biserica este autonomă este, cum am zice în termeni de logică, o judecată analitică, iar Biserica neautonomă este o contradicţie *in adjecto*, cuprinzând două idei care se bat cap în cap.

Spunând că Biserica este autonomă afirmăm negativ adevărul elementar că Biserica nu este supusă niciunei autorităţi din lume, că ea nu se conduce după legi şi norme impuse de o autoritate străină, iar pozitiv, că Biserica, având de cap pe Însuşi Iisus Hristos Dumnezeu, este supusă numai Lui şi numai Duhului Sfânt prin Care Acela o conduce. Normele de lucru, modalităţile de împlinire a misiunii ei între oameni, atât pe cele de caracter statornic şi general cât şi pe cele de caracter temporar şi local, şi le stabileşte sin-

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 12, 20 mart. 1938, p. 1. Nesemnat.

gură, cu autoritatea pe care i-o dă calitatea ei de trup mistic al Domnului.

Iisus Hristos coborându-Se pe pământ ca primul şi cel mai important element al Bisericii, ca piatra ei cea din capul unghiului, ca recapitulatorul Bisericii şi izvorul din care creşte ea, n-a primit norme şi legi pentru activitatea Sa mântuitoare de la nicio instanţă lumească. Apostolii, împreună cu primele comunităţi creştine, nu au lucrat nici ei după niscai legi impuse de Stat. Şi chiar legiuirea atât de favorabilă Bisericii din Imperiul Bizantin nu însemna în principiul şi în intenţia ei altceva decât că Statul îşi însuşeşte ca ale sale legile pe care, în forma de canoane, şi le da însăşi Biserica prin organele ei: sinoadele. Se uită prea mult de către duşmanii autonomiei bisericeşti de la noi, care se leagă cu ignoranţă şi orbeşte de pilda Bizanţului, că tocmai epoca bizantină din istoria Bisericii înregistrează cea mai regulată funcţionare a sinoadelor ca organe de legiferare în Biserică şi, ca urmare a acestei legiferări, din acea epocă avem toată bogata colecţie de canoane, tomuri, epistole patriarhale şi alte forme de legi bisericeşti.

Nu se întreabă niciunul dintre cei ce combat autonomia, sprijiniţi numai pe sistemul bizantin, de ce este o atât de regulată funcţionare a sinoadelor şi atâta legiferare canonică, dacă dreptul de legiferare în viaţa Bisericii l-a avut Statul?

Conştiinţa autonomiei, conştiinţa dreptului de legiferare în chestiunile sale şi de autoconducere a avut-o Biserica şi în epoca bizantină. Desigur, împotriva acestei conştiinţe, manifestată principial, au fost atunci şi abuzuri din partea Statului.

Aceste abuzuri nu vrem să le vedem reînnoite în Biserica noastră, oricât ar avea girul exemplului bizantin. Nu

vrem să lăsăm Biserica să fie robită de vreo instituţie lumească. N-o vrem împiedicată şi deviată în misiunea ei de niciuna din instituţiile al căror rost se limitează la orizonturile lumii acesteia.

O Biserică pornită la lucru cu legi şi ordonanţe ministeriale este fie o Biserică robită, fie, dacă aceasta se face cu voia ei, se află într-un mare păcat, abdicând de la demnitatea ei, de care trebuie să fie geloasă, căci este demnitatea înfricoşată a Fiului lui Dumnezeu care o umple cu puterea Lui. O Biserică pornită la mântuirea oamenilor cu ordonanţe ministeriale lucrează de frica ministerului, şi nu din dragostea patetică, înflăcărată şi spontană pentru Iisus Hristos. O Biserică ce stă atentă la cancelariile unui departament ministerial, pentru a mai vedea ce are de făcut şi ce va mai fi cu problemele ei, este o Biserică în care s-a dus la fund credinţa că Hristos este în ea, şi nu în birourile cutărui minister. Biserica aceea va fi o instituţie funcţionarizată şi nu se va vedea răpită de niciun sfânt elan, la nicio acţiune care să cutremure sufletele.

Cei ce vor să lege Biserica de Minister sunt duşmanii ei, care o vor îngenuncheată nu în rugăciune, ci în slăbiciune, în incapacitate şi nedemnitate. O vor fărâmiţată în tot atâtea mii de părticele câţi preoţi sunt, căci ministerul nu ştie de o unitate mistică a Bisericii, ci de câteva mii de persoane care ocupă funcţii bisericeşti şi care vor rezolva interesele lor, nu ale Bisericii, acolo, de la caz la caz, după om, după proptele şi după alte lumeşti consideraţii.

Au apărut în ultimul timp unele semne care ar putea fi interpretate în sensul că se urmăreşte de către Statul nostru o ştirbire a autonomiei bisericeşti. Am constatat cu surprindere că în noua constituţie au fost omise articolele prin

care se garanta, în cea din 1923, autonomia bisericească. Nădăjduim că această omisiune nu s-a făcut cu nicio intenție potrivnică autonomiei. De aceea am vrea să vedem că această omisiune nu are nicio urmare rea, ci, dimpotrivă, nu va întârzia ocazia în care se va confirma această nădejde a noastră.

Am mai citit în zilele recente o informație că la Ministerul Cultelor se lucrează la întocmirea unui decret-lege prin care se vor amâna alegerile pentru Adunările eparhiale „până la modificarea Legii de organizare bisericească". Am vrea să nu dăm acestei notițe de ziar niciun caracter serios. Alegerile pentru Adunările eparhiale nu pot fi amânate decât de forurile competente bisericeşti. Dacă este interesul să fie amânate, organele de Stat au calea deschisă să roage forurile bisericeşti să amâne aceste alegeri. Şi se poate să întâmpine cea mai deplină înțelegere. Altfel, se încalcă un drept al Bisericii. Şi să se ştie că acest act nu va avea aprobarea ei.

La fel de gravă este însă ştirea că s-ar intenționa la Ministerul Cultelor modificarea *Legii de organizare bisericească*. De aceea, nu vrem s-o credem. Este cu neputință. Şi aşteptăm ca viitorul să nu ne dezmintă credința noastră.

† Octavian Goga*

Sufletul mare al lui Octavian Goga, plin de toată lumina cerului românesc şi de toată frământarea fecundă a codrilor ardeleni, a părăsit viața pământească.

Ne va fi negrăit de greu să ne deprindem fără magnifica şi animatoarea lui prezență în cuprinsul vieții noastre naționale, după ce ne-am obişnuit de un şir îndelungat de ani să-i auzim în toate momentele grele şi importante cuvântul îndrumător şi răscolitor de energii şi să-i sorbim slova aprinsă de dorurile mari ale unui neam în suferință.

S-a mutat de la noi profetul care a umplut o epocă de răspântie a românismului şi a hrănit sufletele generației dinainte şi de după război cu substanța gândurilor şi a avântărilor sale.

Sufletul românesc prin el s-a îmbogățit, s-a precizat, şi-a întărit existența, iar zborul lui spre lumină şi spre putere a primit un avânt nou.

Simțim acum că fără Octavian Goga spiritualitatea românească n-ar fi deplină, că fără zbuciumul lui i-ar lipsi reliefuri de mare valoare şi importante cărări de orientare în viitor.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 20, 15 mai 1938, p. 1. Semnat: *DS*.

Şi el a reuşit să devină parte substanţială a spiritualităţii neamului prin faptul că opera lui este o expresie a adâncurilor sufletului românesc, o revelaţie de straturi profunde din acest suflet.

Octavian Goga a izbutit un lucru minunat, pe care puţini îl izbutesc: să fie poet şi luptător în aceeaşi vreme, în acelaşi cuvânt rostit de pe tribună către neam sau cântat în stihuri răscolitoare.

Poezia lui este poezie într-adevăr, este încântare estetică, este frumuseţe îmbătătoare şi-şi va păstra acest caracter cât veacurile, dar este în acelaşi timp şi plâns şi protest, strigăt care stârneşte revoltă şi cheamă la luptă. Este poezie organică, este expresia integrală a sufletului ardelean dinaintea unirii de la 1918. Ea vădeşte legătura organică, totală, a fiului de preot din Răşinari cu neamul lui.

Ogorul, munca, credinţa, dragostea, sprinteneala de gând şi vorbă, toată viaţa ţăranului român, a invadat viu în această poezie şi s-a eternizat în forma sublimă a artei nepieritoare şi încântătoare. Şi numai pentru că această viaţă, cu toţi fluturii şi privighetorile ei, era dominată de jalea asupririi, de melancolia răsuflării libere, a fost şi poezia lui Goga în acelaşi timp protest şi strigăt după libertate.

Oricât de mare şi de veridic este Coşbuc, dar în poezia lui nu se oglindeşte atât de total şi deci de organic sufletul ardelean, aşa cum l-au precizat vremurile de suferinţă, ca în poezia lui Goga. Coşbuc a privit prea mult la o singură latură a vieţii satului ardelean, la idila de dragoste.

Şi tocmai pentru că este o poezie totală, poezia lui Goga a realizat miracolul să fie şi o poezie de luptă.

Prin poezia sa dinainte de război Octavian Goga a chemat la lupta de dezrobire şi de unire un neam mucenic.

După realizarea acestui vis, poetul nu şi-a socotit misiunea terminată, ci a pornit la o nouă luptă, în continuitate organică cu cea de dinainte, purtată cu aceleaşi arme, de gând înalt şi cuvânt smuls din raiul frumuseţilor româneşti: la lupta de instăpânire efectivă a românismului în ţara proprie.

Continuu nou şi totuşi acelaşi în idei, dinamic şi într-aripat în cuvânt, a fost animatorul şi codificatorul unui nou îndreptar pentru generaţiile ce vor urma.

Octavian Goga a fost un intelectual de rasă, atent continuu la desfăşurarea ideilor, la prospeţimea problemelor în câmpul larg al civilizaţiei umane. Dar în acelaşi timp el s-a mişcat, a trăit, a cugetat, a iubit în funcţie de marea realitate care este neamul, cu toată viaţa lui de adâncimi spirituale şi de manifestări externe. Naţia cu credinţa ei strămoşească, cu bogăţia şi originalitatea ei a fost bolta care s-a arcuit uriaş şi total peste sufletul lui. Nimeni n-a văzut aşa de bine, aşa de nuanţat, de autentic şi din toate laturile etnicul românesc ca el. Dar l-a văzut continuu, cu o privire împrospătată de agilitatea unui spirit care citea şi se orienta în orizontul larg al culturii general-umane.

> „Ca figura miticului Ianus aveam o faţă care privea înainte şi alta care se uita înapoi. Înainte era câmpul întins al civilizaţiei, înapoi era căsuţa noastră din deal, care ne vorbea în noapte."

Tensiunea aceasta de spirit superior în care mărturiseşte că trăia ca student nu l-a părăsit niciodată. Aici stă secretul permanentei şi cuceritoarei lui noutăţi în toate cuvântările şi în tot scrisul lui până în ultimele clipe. De

aceea a putut să fie până la sfârşitul vieţii în acelaşi timp cel mai just şi mai fin interpret al sufletului românesc şi cel mai subţire intelectual şi mai la curent cu ideile dintre toţi oamenii noştri politici.

Ceea ce mai ţinem să remarcăm în cadrul acestor însemnări pe marginea marelui geniu al lui O. Goga – căci a fost un geniu cum puţini a mai avut neamul nostru, iar în Ardeal cred că deţine primul loc – este că toţi marii creatori de valori culturale în Ardeal au fost până acum fii de preoţi. Amintim culmile: Coşbuc, Goga, Lucian Blaga. Şi în al doilea rând trebuie recunoscut că mărimea acestor nume vine din veridicul românesc al operei lor, din faptul că viziunea lor nu face decât să capteze, în formele eterne ale artei, viaţa şi spiritualitatea naţiei noastre. Este atât de autentic românească creaţia lor, încât ea parcă nu este decât o treaptă ceva mai urcată a creaţiei folclorice româneşti. În nicio altă provincie creaţiile scriitoriceşti nu sunt atât de mult o creştere organică din folclor, sau din viaţa naţiei, dar după asemănarea folclorului, ca la aceşti uriaşi ai scrisului ardelean. Pe când acelea sunt dominate de un subiectivism în care nu se răsfrânge prea deplin şi viu sufletul neamului, aceştia nu grăiesc de la ei, ci neamul grăieşte prin ei.

Cum spune Goga:

„Nu robul meu, de-a pururi pradă
Ursitei maştere şi rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plângă în lacrimile mele."

Este o identificare deplină între viaţa scumpă a neamului şi sufletul lui. Acest lucru este plin de semnificaţie pentru legătura organică ce-a existat în trecut la noi între casa preoţească şi viaţa satului.

Poate că astăzi nu mai este aşa. Începe şi în Ardeal să se întrepună straturi de răceală şi de opacitate între casa preoţească şi viaţa poporului. Şi va fi o mare pagubă atât pentru viitorul sufletesc al poporului, cât şi pentru cultura românească. De pe acuma se vede că produsele spirituale ale scriitorilor pierd din aderenţa lor organică cu folclorul, cu seva vie a satului.

Fiii de preoţi ar putea fi şi în viitor singura categorie socială din care ar putea răsări creatorii de valori spirituale original-româneşti. Fiii de plugari nu pot deveni creatori mari, lipsindu-le în epoca şcolară şi copilărească atâtea condiţii spirituale şi materiale de fecundă dezvoltare. Iar fiii altor intelectuali sunt prea departe de sufletul neamului şi le lipseşte înţelegerea şi stima pentru adâncurile religioase ale acestui suflet ca să poată să creeze altceva decât opere de ştiinţă sau artă mai mult sau mai puţin subiectivă.

Opera lui Octavian Goga şi pilda lui să ne fie far luminos şi putere sufletească în activitatea noastră, pe care s-o închinăm tot ca el, deplin şi până la sacrificiul suprem, neamului.

Încreştinarea învăţământului*

Preasfinţitul episcop Nicolae Colan, ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor, a dat recent o circulară de mare importanţă directorilor de şcoli secundare. O circulară aşa cum o putea concepe un episcop care, sub presiunea vremurilor, a ajuns la conducerea învăţământului. Ea cuprinde toate recomandările pe care sfânta instituţie bisericească, posesoarea şi practicanta de veacuri a singurului sistem ireproşabil de pedagogie, are să le facă în materie de creştere a tineretului. Preasfinţitul episcop Colan arată prin această circulară că este conştient de semnificaţia simbolică a prezenţei sale în fruntea învăţământului. Prin Preasfinţitul, însăşi pedagogia creştină a Bisericii este chemată la locul de onoare, întreg învăţământul îi este pus la dispoziţie ca să arate acum ce poate face după ce toate sistemele încercate până azi au dat un deplorabil fiasco.

Biserica este chemată nu numai în ajutor, ci este lăsată să lucreze aşa cum ştie ea în punctul cel mai important al vieţii de stat: în educaţia tineretului, în activitatea de care depinde viitorul ţării şi toată fizionomia vieţii naţionale. Prin încreştinarea postului de comandă şi de îndrumare al învăţământului, prin predarea lui în mâinile unui conducător al Bisericii, statul nostru se rupe curajos de erorile şi fluctuaţiile pedagogice de până acum, invitând Biserica să încreştineze acest învăţământ până la ultima şcoală, până la ultimul dascăl.

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 21, 22 mai 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Este în acest fapt al statului nostru un pas revoluţionar, un pas de temerară avangardă, dacă ne gândim că pentru a-l face a trebuit să se rupă de puternica influenţă şi pildă ce-o exercită prestigiul marilor state europene, neîncrezătoare în sistemul de pedagogie creştină. Statul român poate să fie – şi credem că va fi – prin pasul său înaintemergătorul unei alte lumi, în care idealurile creştine vor fi dezgropate din uitare şi părăsire şi aşezate la cârma vieţii, care altfel merge sigur la destrămare şi la crâncena catastrofă din urmă.

Preasfinţitul episcop Colan, cuprinzând în toată amploarea şi însemnătatea de răspântie epocală motivele adânci ale chemării Preasfinţiei Sale în fruntea şcolilor, a început să răspundă din plin şi radical setei Statului nostru după creşterea creştină a tineretului. Circulara pe care a adresat-o directorilor de şcoli, departe de tonul vag al circularelor din trecut, care cereau timid şi neorientat profesorimii să fie atentă puţin şi la educaţia tineretului, fixează curajos şi limpede ca temelie a întregului învăţământ românesc *morala creştină*:

> „activitatea şcolii să aibă ca ţintă educaţia naţională, aşezată pe temelia moralei creştine propovăduite de Biserica noastră strămoşească".

În faţa sterilităţii sufleteşti şi sociale pe care a produs-o o şcoală mândră de multele cunoştinţe pe care le procura,

dar indiferentă la educaţia sufletelor, se cerea în anii din urmă tot mai insistent o intensificare a grijii pentru educaţia tineretului. Nimeni însă nu era în stare să spună în ce constă acea educaţie şi cum se poate face. Nimeni nu era în stare să fixeze un ideal sigur, care să pună în mişcare sufletul tineresc şi să facă să crească puternic şi sănătos latenţele din el, întocmai ca un soare care dă căldură şi lumină. Se vorbea cel mult de educaţia în spirit naţionalist şi patriotic, de credinţa în neam şi în valoarea muncii, fără să se observe că acestor idealuri le lipsea motivaţia suficientă de care se întreabă imediat orice minte, chiar şi a copiilor. Naţionalist durabil, patriot nebiruit, credincios în valoarea muncii şi a cinstei nu poţi deveni în cadrul unei concepţii materialiste sau imanentiste despre lume. Dacă totul se sfârşeşte prin moarte, nici neamul, nici patria, nici munca, nici virtutea nu mai au decât o valoare iluzorie.

Educaţia, adică oţelirea tânărului în credinţele şi virtuţile care îl vor face factor puternic şi sănătos în propăşirea ţării şi a comunităţii în care trăieşte, nu este posibilă decât „pe temelia moralei creştine", în cadrul concepţiei de viaţă creştină. Educaţia fie este creştere în spirit creştin, fie nu merită acest nume, pentru că nu reuşeşte să fie educaţie.

Iată de ce salutăm, în recomandările metodice pe care le dă Preasfinţitului episcop Colan în vederea acestei educaţii, ca pe cea mai eficace măsură aceea de-a face din ora de religie centrul învăţământului, în jurul căreia să graviteze, contribuind la strălucirea ei şi la prestigiul învăţăturilor religioase, toate învăţăturile ce se dau în celelalte ore.

> „Pentru aceasta trebuie însă ca profesorul de religie să fie ajutat în munca sa de către toţi colegii săi. Nu vom reuşi să realizăm educaţia morală şi creştinească dacă la celelalte materii li se prezintă elevilor drept adevăruri acele teorii şi ipoteze ce sunt în contrazicere cu învăţăturile Bisericii noastre şi care în realitate sunt numai încercări de-a explica fenomene şi taine ale naturii, de pe care ştiinţa nu a reuşit până acum să rupă vălul ce le ascunde simţurilor şi înţelegerii omului."

Aici, în conflictul ideologic şi de tendinţe între profesorul de Religie şi ceilalţi, era punctul nevralgic, era viermele care rodea încet ca să surpe cu zgomot toată armătura creştină şi morală a sufletului tineretului. Nu numai prin ce nu făcea şcoala nu se împlinea un ideal de educaţie în ea, ci mai ales prin acest negativ pe care-l făcea. Nu prin indiferenţa profesorilor în ceea ce trecea dincolo de materialul pe care-l predau şi-au pierdut atâţia tineri credinţa şi sprijinul unei vieţi morale, ci prin pasiunea păcătoasă, prin plăcerea condamnabilă a unor profesori de-a înlătura din suflete „prejudecăţile" religioase, prin ura directă pe care o manifestau faţă de religie şi de profesorul care o reprezenta.

Preasfinţitul episcop Nicolae Colan dă şi alte îndemnuri practice pentru încreştinarea şcolilor. Le publicăm în alt loc al foii.

Va reuşi Preasfinţitul episcop Colan să realizeze uriaşa reformă pe care a întreprins-o?

Cu siguranţă că da. Numai să pună în acţiunea începută toată perseverenţa şi energia. Fără a-i cere asprime de inchizitor care condamnă rezultatele juste ale ştiinţei şi dreptul la libertatea moral folosită a spiritului omenesc – care ştim aprioric că nu pot veni în conflict cu religia –, îl rugăm să fie aspru cu aceia care numai din pasiunea de-a propovădui o concepţie ateistă şi imorală, prin nimic întemeiată

ştiinţific, fac în şcoală operă de distrugere. Îl rugăm să urmărească îndeaproape aplicarea întocmai a înţeleptelor îndrumări ce le-a dat.

Desigur că mai sunt multe de făcut pentru încreştinarea deplină a şcolii. Ne gândim în special la încreştinarea catedrelor de pedagogie de pe lângă universităţi sau la crearea pe lângă facultăţile de litere şi ştiinţe, din care pornesc profesorii de mâine, a câte unei conferinţe de concepţia creştină, care să expună apologetic învăţătura creştină. Biserica încă ar putea să facă mai mult în această privinţă intensificând studiul apologetic pentru profesorii de Religie. Ar fi de mare utilitate ca cei ce voiesc să devină profesori de Religie în licee să frecventeze un an într-un centru oarecare din ţară exclusiv cursuri de apologetică. Sau să se instituie măcar nişte cursuri de vară de apologetică pentru viitorii şi actualii profesori de Religie.

Mai presus de toate, dorim Statului nostru să urmeze un lung timp în materie de învăţământ pe calea pe care a apucat. Succesul va fi desigur neasemănat mai frumos decât cel obţinut cu multele experienţe de până acum.

Reorganizarea învăţământului teologic*

Am anunţat cititorilor noştri cu mare bucurie că în sfârşit academiilor noastre teologice li s-a recunoscut, printr-un Decret-Lege recent, dreptul să dea licenţă deplin echivalată cu cea a absolvenţilor facultăţilor de teologie.

S-a dus împotriva acestei juste revendicări o luptă îndelungată din partea unor persoane care nu voiau să recunoască niciun merit şi nicio valoare acestor academii. Dar până la sfârşit tot adevărul a biruit. Principiile sănătoase consfinţite în Decretul-Lege din 18 mai a.c. [1938], erau susţinute de întregul Sfânt Sinod al Bisericii noastre, care acceptase deplin sănătosul punct de vedere al Înaltpreasfinţiei Sale Mitropolitului nostru Nicolae. Adversarii academiilor, care nu voiau să audă de adevărul axiomatic că teologia este o funcţie a Bisericii, cel puţin în Ortodoxie, găseau aliaţi în Ministerul Educaţiei Naţionale şi în Parlament, unde se găseau fireşte totdeauna persoane care nu ştiau că nu poţi exercita în creştinism funcţia învăţătorească decât ca o slujbă a Bisericii. S-a întâmplat însă în timpul din urmă că Ministerul Educaţiei Naţionale s-a încreştinat din voia

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 23, 5 iun. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Maiestăţii Sale Regelui. Un ierarh al Bisericii, Preasfinţitul Nicolae Colan, a fost chemat să păstorească şi şcoala neamului, aşa cum a fost în înţeleptul nostru trecut. Ca într-o epocă şaguniană reînviată, şcoala a încăput sub diriguire bisericească, iar Parlamentul miilor de opinii, care niciodată nu voiau să se pună de acord, a luat o mai îndelungată vacanţă.

Astfel s-a putut înfăptui o lege sănătoasă, cerută de fiinţa Bisericii şi de interesele ei, iar inclusiv chiar de interesele bine pricepute ale neamului şi ale Statului. Când Statul caută pentru întreg învăţământul său autoritatea şi competenţa Bisericii, se mai putea spune – cum din păcate s-a spus chiar de unii reprezentanţi ai învăţământului teologic superior – că Biserica nu este în stare să îndrume cum trebuie propovăduirea mai înaltă a înseşi doctrinei sale, sau formarea preoţilor săi? (Să nu insistăm asupra acestei blasfemii. Este îngrozitor să spui că o Biserică nu este în stare să formeze nici preoţii ei. Cum mai poţi să crezi atunci că poate să convertească sufletele?).

Prin Decretul-Lege de care vorbim, s-a consfinţit principiul irefutabil că Biserica este autoritatea proprie în materie de învăţământ teologic. Academiile sunt lăsate cu totul sub conducerea ierarhică, iar în rostul Facultăţilor Sfântului Sinod primeşte un însemnat rol prin aceea că un delegat al său prezidează consiliul şi comisiile care recrutează pe noii profesori.

Academiile teologice, şcolile teologice ale Bisericii, respectiv absolvenţii lor, se vor bucura de aici înainte de prestigiu şi de drepturi egale cu facultăţile. Acestea din urmă au în plus numai dreptul de-a acorda doctoratul. După doctorat însă umblă puţini tineri. Numai cei deosebit de dotaţi, care sunt chemaţi în locurile de înaltă conducere a Bisericii şi în învăţământul teologic superior. Era şi firesc să fie de mult aşa. Era nedreaptă inegalitatea de până acum între

preoţii diferitelor provincii şi nu era de natură să întărească frăţietatea între preoţi divizarea lor în două categorii, dintre care una se socotea superioară, iar cealaltă nedreptăţită şi umilită fără motiv, odată ce cu toţii învăţau acelaşi număr de ani şi aceleaşi lucruri.

Faptul că viitorii absolvenţi ai academiilor teologice vor trebui să dea examenul de licenţă pe baza unei teze serioase, întocmită după consultarea unei bibliografii mai bogate, va aduce o intensificare a preocupărilor teologice în viaţa preoţimii. Obişnuindu-se să dezvolte într-o expunere mai întinsă şi mai argumentată un subiect teologic şi să cerceteze în legătură cu el cât mai multe cărţi, viitorii preoţi nemaiavând teama debutului literar, vor folosi mai des în misiunea lor şi arma condeiului. Se vor îngriji astfel mai mult de sporirea bibliotecii. În general biblioteca, bogat înzestrată, pe lângă fiecare academie şi în alte centre bisericeşti, va deveni un loc cu mult mai frecventat şi o necesitate adânc simţită.

Pentru aceste motive este necesar ca licenţa să nu se dea decât pe baza unor teze temeinic lucrate, şi nu pe baza unor simple examene orale. Rugăm Sfântul Sinod să ţină seama de acest lucru în Regulamentul pe care-l va întocmi (şi dorim să-l vedem întocmit cât mai curând pentru a nu mai nedreptăţi noi serii de absolvenţi ai academiilor). Să nu prevadă numai pentru titlul de magistru lucrarea în scris. De altfel, ar fi de dorit ca examenul de magistru să aibă în viitor seriozitatea actualului examen de doctorat, iar cel de doctorat să se înăsprească prin noi condiţii pentru a nu banaliza aceste titluri printr-o prea mare mulţime de purtători. Magiştrii şi doctorii să fie elitele, învăţaţii teologiei, şi ca atare, nu pot fi pe toate cărările, cum sunt astăzi licenţiaţii. Ar fi ridicol ca să vedem pe mai toţi absolvenţii facultăţilor şi aca-

demiilor purtând titlul pompos de magistru. Desigur, la recrutarea catehetilor, a protopopilor este bine să fie avuți întâi în vedere magiştrii, dar să nu fie lege că licențiații n-au acces la aceste posturi, tocmai ca să nu se banalizeze titlul de magistru trebuind să şi-l dobândească prea mulți şi pentru a nu deprecia titlul de licențiat în teologie, care are să se bucure de aceleaşi drepturi şi de aceeaşi cinste ca şi licența în alte ramuri ştiințifice. Dacă un licențiat în litere poate fi profesor secundar, n-ar fi bine ca un licențiat în teologie să nu poată avea această calitate.

Mari avantaje pentru Biserică vor izvorî din dreptul ce-l dă noul Decret-Lege fiecărei eparhii, de-a avea câte un liceu seminarial sau câte o şcoală normală sub conducerea sa, fie prin înființare din nou, fie prin transformarea vechilor seminarii – acolo unde au existat de acestea – sau a vreunui liceu de stat din cuprinsul eparhiei. Prin această reformă Statul nostru predă o mare parte din învățământul secundar în grija Bisericii, recunoscându-i capacitatea de-a îndruma în spiritul cel mai sănătos formarea viitorilor intelectuali. Perspective din cele mai frumoase se deschid astfel pentru viitorul Bisericii. La orizont se iveşte o Românie mai creştină. Cu 18 şcoli secundare sub conducerea bisericească, plus cele vreo câteva ale Societății Femeilor Ortodoxe, cel puțin o treime din totalul acestor şcoli stă la dispoziția Bisericii pentru a creşte intelectualitatea viitoare a țării în duh creştin. Într-o vreme în care în Ardeal începea să se rărească falanga intelectualilor mireni, stâlpi ai Bisericii, această fericită reformă ne deschide zarea spre o nouă epocă de spiritualitate creştin-ortodoxă.

Asupra Bisericii începe desigur încă din acest moment să apese un mare plus de răspundere. Ea va trebui să-şi conducă aceste şcoli în aşa fel, ca ele să dea cel mai bun rod.

Dacă generațiile viitoare vor manifesta un spirit indiferent față de creştinism, numai Biserica va fi de vină; nu va mai putea invoca nicio scuză.

Cea mai mare grijă a Bisericii va trebui să se îndrepte spre recrutarea profesorilor. Şi credem că aceşti profesori numai atunci vor prezenta destule garanții de pedagogi în spirit creştin, când vor fi aleşi dintre tinerii care, pe lângă studiile specialității lor, au trecut şi prin teologie. Biserica din Ardeal are în această materie experiența şcolilor sale secundare confesionale, care au dat frumoase roade.

Şi, peste toate, Biserica va trebui să se preocupe mai mult de formularea principiilor creştine de educație într-un sistem pedagogic adaptat sufletului contemporan, care are mai multe poveri şi alte porniri decât cel dinainte de război. Un sistem pedagogic clar, efectiv, unitar în toată țara, împodobit atât cu un prestigiu inerent lui, cât şi cu prestigiul unor impunători reprezentanți ai lui. Odată, s-a întors sporită în amploare vremea unui Ioan Popescu, Petru Şpan etc., este necesar să vedem apărând şi pe marii pedagogiei de stilul lor. Pentru că aceste şcoli vor trebui supravegheate şi îndrumate de aproape, nu numai ca să se predea în ele în mod conştiincios diferitele materii, ci şi în spiritul unei pedagogii creştine.

Epoca şaguniană reînvie, cu toate răspunderile ei pentru Biserică, de această dată nu numai în Ardeal, ci pe tot pământul românesc. Biserica neamului capătă de lucru cu mult mai mult ca până acum. A trecut timpul când de-abia găsea un moment liber în programul şcolii şi al vieții ca să facă să răsune grăbită şi înghesuită predica ei. Peste grija restrânsă de partea strict religioasă a sufletelor, ea primeşte ogorul întins al creşterii integrale a tineretului, şi suntem siguri că ea va şti să refacă încă o dată sufletul neamului.

*Ortodoxie şi Etnocraţie**

Aşa se numeşte noul volum de eseuri pe care l-a publicat recent marele gânditor ortodox şi naţionalist, dl profesor Nichifor Crainic.

Este un volum tot atât de fermecător şi de greu de gânduri ca şi *Puncte cardinale în haos*, tipărit la scurte răstimpuri în două ediţii. Continuând aceeaşi linie de arzător, dar creştin naţionalism, pe care-l vrea impus în totalitatea manifestărilor noastre de viaţă, volumul acesta întregeşte pe cel dintâi atât prin precizările ce le aduce spiritualităţii româneşti în câteva studii în legătură cu Ortodoxia, cât şi prin sistemul de organizare a Statului Român pe care-l formulează. Marea noutate a volumului stă în special în partea din urmă în care, trăgându-se concluziile practice din naţionalismul spiritual şi cultural din *Puncte cardinale* şi din prima parte a volumului de faţă, gânditorul de o logică şi impunătoare consecvenţă îşi rotunjeşte viziunea printr-un program politic de organizare a statului nostru potrivit cu specificul sufletului românesc şi cu nevoile lui.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 24, 12 iun. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Trei mari idei domină în viziunea dlui profesor Nichifor Crainic: *Ortodoxie, etnocraţie* şi *corporatism*. În ele stă şi prin ele se apără autohtonismul naţiei româneşti, identitatea lui în timp şi omogenitatea în spaţiul moştenit de la strămoşi. Cu bogăţie de argumente, cu strălucire de talent literar, cu adâncime de mare analitic, aceste trei idei sunt opuse: *ateismului* sau laicismului antitradiţionalist, *democraţiei* şi *luptei de clasă*.

Ortodoxia face parte din măduva sufletului şi a culturii româneşti. Fără ea ne pierdem identitatea şi continuitatea spirituală în timp, ne pierdem ca neam aparte. Din Ortodoxie s-a alimentat, a crescut şi s-a definit sufleteşte neamul nostru, fără ca să epuizeze Ortodoxia. El este legat de Ortodoxie întrucât este legat de sine, de identitatea şi de trecutul său.

Etnocraţia şi corporatismul sunt modalităţile practice de organizare a neamului nostru în stat. Numai un stat astfel organizat este în stare să slujească apărării neamului şi realizării aspiraţiilor sale. Statul însuşi este necesar pentru o naţiune; fără el unei naţiuni îi lipseşte ceva, îi lipsesc braţele de executare uşoară a voinţei sale. Iar statul care ajută într-adevăr unei naţiuni să se împlinească este cel care se organizează potrivit cu spiritualitatea şi aspiraţiile acelei naţiuni, căci „statul adevărat este organizarea dinamică a naţiunii". Statul trebuie să fie o creştere organică a naţiunii, modul propriu de a se conduce unitar, de a-şi determina viitorul. El nu trebuie croit după modele străine.

Un stat român trebuie să se organizeze etnocratic şi corporativ. Aşa corespunde spiritului românesc şi nevoilor noastre.

Ce este etnocraţia şi ce este corporatismul? Din definiţia ce le-o dă dl Nichifor Crainic, din prezentarea lor amplă, nu mai rămâne nicio îndoială că aceste două principii sunt sin-

gure în stare să dea unui stat caracter naţional solid şi armonic. Problema aceasta este tratată cu o logică irezistibilă şi în formulări definitive mai ales în minunatul eseu „Spiritul autohton". Iată acolo o definiţie a etnocraţiei:

„Numim *etnocraţie* voinţa politică a rasei autohtone de a face din stat expresia proprietăţilor ei şi organul misiunii ei în lume" (p. 188).

Etnocraţia înseamnă aşadar că *neamul stăpâneşte,* şi nu altcineva. El stăpâneşte pământul patriei, industria, comerţul, funcţia culturală, administraţia statului. Două elemente se cuprind în această idee: 1. *elementul naţionalist*, opus străinismului; 2. *elementul totalitar*, opus unei părţi, fie aceea individ, sau clasă, sau partid. „*Neamul* românesc stăpâneşte" înseamnă, pe de o parte, că străinii n-au niciun drept de stăpânire asupra bogăţiilor patriei şi niciun drept de conducere a statului. Ei trăiesc aici ca oaspeţi, din generozitatea populaţiei autohtone. „*Neamul* românesc stăpâneşte" înseamnă, pe de altă parte, că neamul ca totalitate, ca şi comunitate este proprietarul şi dispunătorul asupra bogăţiilor şi a Statului Român, şi nu indivizii luaţi de sine, cu tendinţele lor egoiste şi centrifugale, nici clasele sau partidele politice dornice să acapareze la ele puterea asupra tuturor celorlalţi membrii ai neamului. Prin etnocraţie se exclude atât democraţia, care nu face deosebire între neam şi neam şi dă preţ indivizilor şi nu neamului ca întreg, cât şi marxismului tot atât de dizolvant.

„Două mari neajunsuri ne-au pulverizat puterile şi au contribuit la eclipsa conştiinţei noastre: eroarea sociologică a teoriei claselor şi partidelor politice. Etnocraţia nu se poate întemeia pe teoria claselor şi nu se poate realiza prin mijlocul partidelor. Clase şi partide înseamnă război de nimicire între părţile alcătuitoare ale naţiunii."

Din etnocraţia astfel înţeleasă rezultă ca o consecinţă inevitabilă *corporatismul*. E singura ramificare a naţiunii care nu o sfâşie şi nu o dizolvă. Corporaţiile sunt multiplicitatea în unitate, sunt mădularele fireşti ale organismului unitar al neamului. Ele, departe de-a căuta interesele lor, servesc promovării întregului organic. Organizarea aceasta firească a oricărei societăţi naţionale are să fie şi baza organizării politice a statului. Prin corporatism neamul poate stăpâni patria şi poate conduce statul ca totalitate armonică. Desigur, la noi, unde profesiile sunt grozav de împestriţate cu străini, în prealabil ele trebuie românizate, în proporţie cu numărul românilor din ţară.

Ar rămâne încă două întrebări care aşteaptă răspuns. Există vreo legătură specială între etnocraţie corporativă şi Ortodoxie, prin urmare între spiritualitatea românească şi acest mod de organizare a statului, sau avem aici un sistem fundamentat mai mult pe necesităţile naturale generale ale vieţii naţionale şi deci este valabil oriunde?

Din cartea dlui profesor rezultă această legătură specială între Ortodoxie şi etnocraţie. Cele două cuvinte care formează titlul cărţii nu stau numai într-o legătură de juxtapunere, ci într-una de intimă influenţare. Etnocraţia derivă din solidarismul românesc de esenţă ortodoxă, spune autorul.

„Spiritul ortodox este formula solidarităţii româneşti, fără ca solidaritatea românească să epuizeze spiritul ortodox" (p. 171).

Am putea ilustra legătura specifică de cauzalitate între Ortodoxie şi etnocraţie şi prin amintirea protestantismului care, dominat de individualism şi adversar Bisericii, n-ar putea inspira popoarelor care îi aderă formula etnocraţiei. În orice caz, i-am fi recunoscători dlui profesor Nichifor Crainic dacă i-ar dedica acestei probleme, a legăturii între Ortodoxie şi etnocraţie, un studiu special.

A doua întrebare care se ridică este: cum se va susţine elanul naţionalist creator, dinamic şi unitar într-un stat care parcă ar fi prea dominat de grijile gospodăreşti ale profesiilor? Răspunsul îl dă dl profesor indirect în câteva eseuri care se ocupă cu problema educaţiei tineretului, în special în „Omul eroic". După cât rezultă din importanţa ce-o dă educaţiei şi din postulatul ca educaţia să se facă în vederea realizării unui om eroic în slujba idealurilor creştine şi naţionaliste, funcţia de animare şi de răscolire a elanurilor sufleteşti ar avea să o îndeplinească în noul stat atât şcoala, o şcoală pusă pe alte baze, cât şi un oficiu special al statului.

Aşa încât sistemul este complet. Pornit din metafizic el coboară consecvent toate treptele, până la ultimele prelungiri concrete ale vieţii. Ca un nou platonism, cugetarea celui mai consecvent, mai limpede, mai amplu gânditor naţionalist român stă în faţa noastră şi a tuturor generaţiilor viitoare ca un îndreptar sigur, care are să ne scutească de orbecăiri şi de rătăciri în voinţa de-a ne organiza viaţa şi statul aşa cum ne-o cere firea.

Puncte cardinale în haos şi *Ortodoxie şi etnocraţie* formează un monument neamurilor şi arată neamului nostru un drum pe care nu va putea, până la sfârşit, să nu meargă.

Funcţia culturală a preoţimii astăzi*

Congresul „Oastei Domnului" din acest an, ţinut la Sibiu în zilele Rusaliilor, s-a desfăşurat pe o linie de puternică trăire religioasă. Numărul mare de participanţi sosiţi din toate colţurile ţării, mulţimea de predici vibrante ce s-au rostit în cursul a trei zile aproape fără încetare, cele trei cuvântări pe cât de luminoase tot pe atât de zguduitoare ţinute de Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Nicolae la sfârşitul Sfintei Liturghii din zilele Rusaliilor şi la adunarea generală a congresului au fost tot atâtea elemente de înălţare duhovnicească şi de răscolire a sentimentului care leagă sufletul de Dumnezeu.

Descrierea momentelor mai importante ale congresului se face în altă parte. În aceste rânduri vom însemna câteva consideraţii pe marginea minunatelor fulgerări de gând pe care Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Nicolae a luminat, în şedinţa intimă a sfatului „Oştii", problema de însemnătate atât de mare a funcţiei culturale a preoţimii în zilele noastre. Înaltpreasfinţia Sa a demonstrat că astăzi preoţimea nu şi-ar mai putea sprijini pe tradiţie nepăsarea

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 25, 19 iun. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

faţă de carte. Mai întâi, pentru că poporul nostru în trecut era în marea majoritate neştiutor de carte. Prin urmare, lipsea condiţia elementară pentru o activitate de răspândire a cărţii. Preotul era dispensat de la această obligaţie. În al doilea rând, pentru că pe atunci tiparul nu funcţiona atât de febril ca azi, iar foile erau extrem de rare. Şi pe deasupra, satele noastre erau ferite de propagandele primejdioase de tot soiul, care atacă credinţa oamenilor fie direct, fie indirect.

Împrejurările sunt astăzi radical schimbate şi preotul, factorul cel mai responsabil în apărarea credinţei poporului, trebuie să se folosească de arme noi, potrivite cu aceste împrejurări.

Azi, sătenii ştiu să citească. Şi li se îmbie spre citit tot felul de cărţi şi de gazete cu o mare insistenţă. Chiar dacă acest material care li se îmbie spre citit n-ar avea un caracter potrivnic credinţei noastre, pot preoţii să lase ca în latura religioasă poporul să rămână la nivelul redus de odinioară, câtă vreme în celelalte laturi ale vieţii ei fac progrese necontenite? Un suflet în care cultura religioasă nu se ţine la pas cu progresul culturii de celălalt fel, se aseamănă cu o ţarină în care planta cea mai nobilă este copleşită de alte plante.

Dar dacă în cărticelele şi foile ce li se pun în mână se cuprind – cum de fapt este cazul – de cele mai multe ori lucruri potrivnice credinţei, datoria preoţimii de-a neutraliza efectul lor stricăcios, prin cărticele şi foi care propagă şi apără dreapta credinţă, devine de tot imperioasă şi cu neputinţă de ocolit.

Din mijloacele actuale de păstorire nu mai poate lipsi răspândirea asiduă a cărţii şi a foii bune. Credincioşii noştri au dobândit un simţ nou, un organ nou, prin care

iau cunoştinţă de lume şi de tendinţele ei bune sau de lucrurile rele: este citirea. Acest simţ nou nu poate fi lăsat angajat numai de propagandele nereligioase şi păgubitoare. Desigur că introducerea scrierilor în casa credinciosului trebuie făcută cu atâta inteligenţă şi cu atâta suflet, încât să nu pară deloc o molestare. Propaganda pentru o cărticică şi în special pentru o foaie trebuie să se prezinte îmbrăcată în cea mai deplină dezinteresare, însă trebuie pusă în ea atâta căldură şi stăruinţă încât să nu poată omul rămâne rece, ci să simtă un puternic imbold la procurarea ei. Prin acest fel de propagandă se realizează şi un alt bine: se deschid omului ochii sufleteşti asupra unor lucruri din carte, peste care de altfel ar trece fără să le observe farmecul şi puterea.

Trebuie să ne pătrundem de conştiinţa că creştinismul este cel mai important factor de cultură, că toate cunoştinţele de altă natură primite de om, dacă nu întâlnesc în suflet o concepţie creştină în care să se încadreze, rămân frânturi neputincioase să dea omului o adâncime de judecată, o filosofie sănătoasă, o atitudine nobilă în viaţă, o rezistenţă în mijlocul oricăror împrejurări şi chiar în faţa morţii. Cultura sufletească propriu-zisă o dă creştinismul. Căci celelalte cunoştinţe pot da cel mult o anumită tehnică pentru folosirea materiei, dar sufletul îl lasă gol, oscilant şi incapabil de-o anumită tărie în momentele pline de alte dificultăţi decât cele strict materiale.

Cultura aceasta a dat-o Biserica noastră în vremuri trecute. A dat-o prin mijloace modeste, dar suficiente pentru acele vremuri când din alte ramuri se dădea şi mai puţin sau chiar nimic. În acele vremuri cultura religioasă deţinea un primat nu numai calitativ – ceea ce este inerent ei –, ci

chiar cantitativ. În casele creştinilor nu ştiu dacă se întâlnea altă carte, dar se întâlneau sigur una sau mai multe religioase: o psaltire, un ceaslov, un octoih. Chiar la cei care nu ştiau să citească.

Primatul acesta chiar cantitativ trebuie menţinut sau restabilit şi pentru zilele de azi. Dar se înţelege că azi el nu mai poate fi menţinut numai cu acele 2-3 cărţi, pentru că în casa credinciosului au apărut cărţi şi foi de altă natură în număr uneori destul de însemnat. Unde este o foaie nereligioasă, trebuie introdusă numaidecât şi una religioasă, chiar dacă ultima ar alunga-o pe cea dintâi.

Aceleaşi lucruri sunt de spus şi despre propovăduirea verbală. Pe vremuri preotul se mai putea trage de la predică pentru că nu auzeau oamenii nici alte cuvântări. Astăzi însă, când aud atâtea discursuri culturale, economice, medicale – care toate au în comun dezinteresarea de partea religioasă, lăsând impresia că aceea este cea mai puţin importantă –, preotul trebuie să ţină piept predicând la fiecare slujbă şi la alte ocazii. Nu se va putea plânge că-i lipsesc auditorii. Dacă va predica cu simţire religioasă, va trezi cel puţin la unii o uriaşă sete de cuvânt sfânt.

Biserica, susţinătoarea culturii într-o vreme când alţii dormeau, nu poate face astăzi figura tristă a unei instituţii obscurantiste, înapoiate. S-au trezit ceilalţi şi au făcut progrese? Noi să fim şi mai treji, şi mai avansaţi ca ei. Avansaţi în râvnă, în agilitate, în metode propovăduitoare, căci obiectul lor ne rămân aceleaşi atotperfecte şi deci neschimbabile şi sigure, deplin sănătoase puteri şi adevăruri dumnezeieşti.

Funcţia culturală a preoţimii este în mod covârşitor una cu funcţia ei spirituală. Ea zideşte în cultură sufletele întrucât

le zideşte în duhul şi adevărul creştin. Când vorbim de marea funcţie culturală a preoţimii, nu înţelegem că ea este datoare să ţină nenumărate conferinţe literare, economice, medicale, deşi le poate da şi acestora o atenţie de ordin secundar. Funcţia culturală a preoţimii este o nouă şi mare latură a pastoraţiei ei: răspândirea neobosită a cuvântului creştin prin grai şi scris.

Cuvânt la încheierea anului şcolar în Academia Teologică*

Cu sufletele în sărbătoare încheiem un nou an de strădanie întru cunoaşterea lui Dumnezeu şi a căilor pe care doreşte să umblăm în viaţă, un nou an de pregătire a celor ce Îi vor sluji ca preoţi în mijlocul societăţii omeneşti. Sentimentul care ne umple şi ne mulţumeşte sufletul în aceste momente nu este unul de uşurare, că am isprăvit lucrul şi de acum ne vom odihni câtăva vreme. Sunt şi activităţi care obosesc fiinţa omenească. Dar îndeletnicirea de a cunoaşte pe Dumnezeu, departe de-a fi una obositoare, este tot ce poate fi mai plăcut pe lume. Mintea în general niciodată nu oboseşte în căutarea acestei cunoaşteri şi este o mare fericire pentru om când descoperă un nou adevăr, un nou sens lucrurilor. Cu atât mai fericit este omul când se ocupă de cunoaşterea adevărului suprem, a adevărului viu şi care-l face viu. Dacă s-a făcut vrednic să i se descopere măcar puţin faţa lui Dumnezeu, nimic nu-l va mai putea dezlipi de la contemplarea lui. Departe de a simţi vreo oboseală în această contemplare, se va socoti cel mai nefericit atunci

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 25, 19 iun. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

când va fi împiedicat de împrejurări defavorabile în această preocupare.

Şi se va cunoaşte omul că i s-a descoperit puţin faţa adevărului suprem, a adevărului esenţial, adânc şi creator de viaţă, prin aceea că este cuprins de o puternică iubire faţă de El. De o iubire care, odată prezentă în suflet, susţine focul dorinţei după o tot mai deplină cunoaştere şi înmulţeşte această cunoaştere.

N-am auzit niciodată vorbindu-se de o oboseală a iubirii. Îl obosesc pe om ura, inactivitatea, frica, dar iubirea nu-l oboseşte niciodată. Pe mamă nu o oboseşte iubirea de copii. Dacă este vreo iubire care oboseşte, aceea nu este iubire adevărată, ci este amestecată cu multe ingrediente puţin morale. „Dragostea adevărată niciodată nu cade", ne spune apostolul (*1 Corinteni* 13, 8).

Drept aceea, îndeletnicirea cunoaşterii lui Dumnezeu fiind susţinută de iubirea lui Dumnezeu niciodată nu ne poate obosi. Dacă cineva oboseşte în această sublimă ocupaţie, dovedit este că n-are iubire pentru Dumnezeu. Iar dacă n-are iubire, n-a cunoscut nimic.

Acela într-adevăr a obosit chinuindu-şi mintea cu rezumarea a mii şi sute de pagini care pentru el n-au decât o realitate exterioară. Acela răsuflă uşurat la sfârşitul anului şcolar, iar dacă a terminat de tot studiile, nu se va mai vedea luând în mână cartea decât cu mare silă.

Dar eu cred, iubiţi studenţi, că niciunul dintre voi nu vă găsiţi în situaţia aceasta sufletească tristă. Eu cred că prin strădania voastră în cursul anului şcolar, s-a aprins în sufletele voastre mai ales flacăra unei nestinse iubiri pentru Iisus Hristos. Teologia pe care aţi învăţat-o cred că a făcut să răsară în sufletele voastre mândra floare a teofiliei. Altfel, teo-

logia a rămas o sământă aruncată pe pământ sterp şi se usucă pe încetul în mintea voastră.

Teofilia este singura putere care vă va face preoţi adevăraţi; ea singură va deschide sufletele credincioşilor voştri ca să răsune în ele cuvintele şi faptele voastre. Teofilia este floarea care înmoaie ogorul sufletelor. Ea se comunică în mod tainic pe sub cuvintele şi faptele voastre şi leagă sufletele păstoriţilor de sufletul vostru, făcându-vi-le ascultătoare şi devotate. Teofilia este în acelaşi timp antropofilie, este lumină bună în privirile îndreptate spre oameni, este cuvânt cald de încurajare şi mângâiere, este transformarea inimii tale în pâinea pe care o frângi şi dai spre fiinţă altora. Căci Iisus Hristos nu Se transformă numai pe Sine în pâine susţinătoare şi vin întăritor al vieţii noastre, ci ne transformă şi pe noi, preoţii – prin flacăra teofiliei – într-o pâine şi într-un vin care dă tărie şi căldură, care scoate din oboseală, din răceală, din nefericire viaţa semenilor noştri.

Când veţi frânge în altar Trupul Domnului şi Sângele Lui spre a-l da credincioşilor spre întărire şi spre viaţă netrecătoare, să vă gândiţi că nu fără înţeles Se vrea Domnul închipuit prin voi, şi preoţia Lui se comunică oamenilor şi se exercită prin preoţia voastră; să vă gândiţi că această orânduire vă angajează şi pe voi la o frângere, la o jertfire continuu repetată pentru creşterea sufletească a altora. Voi sunteţi orânduiţi ca din voi să se nutrească alţii, din lumina înţelepciunii voastre să ia lumină sufletul lor, din inima voastră să ia curaj şi căldură inima lor, din oboseala voastră până la moarte să crească frumoasă şi tânără viaţa lor duhovnicească.

Tineretul de azi vorbeşte mult de jertfă şi eu ştiu că voi sunteţi capabili de ea. Dar să nu uitaţi că jertfa este din iubire, iar iubirea se arată nu numai în moartea pentru alţii, ci în muncă încordată, iar munca voastră constă în a creşte, în a îndruma spre Hristos pe fiii neamului nostru spre a cugeta şi a lucra aşa cum cere Evanghelia.

„În lume necazuri veţi avea."

Chiar de veţi duce în ea o iubire mai arzătoare ca focul ce topeşte metalul, să nu credeţi că veţi topi toate adversităţile. Dar oricâte neajunsuri veţi întâlni, păstraţi-vă credinţa tare, şi iubirea voastră să nu se schimbe în nepăsare sau ură. Fiţi bărbaţi în credinţa şi iubirea voastră. Creştinismul, şi cu deosebire preoţia, nu este moliciune. Sub înfăţişarea de calm şi de blândeţe, stă încordată o mare voinţă şi o virilă energie, care nu se lasă abătută din drumul ei, ci luptă necontenit să abată pe alţii din drumul lor greşit.

Să simtă şi să ştie lumea că are în faţa ei stâlpi luminoşi pe drumul drept al vieţii, care nu pot fi răsturnaţi, nici stinşi de nicio furtună. În mijlocul vârtejului ameţitor de schimbări de opinii şi chemări, fiţi puncte fixe după care să se orienteze şi să se reorganizeze lumea. Fiţi personalităţi ce stau dârze pe poziţia concepţiei creştine şi a sfinţeniei. Ca cel puţin dacă nu vă vor iubi toţi, să vă respecte toţi şi să nu poată trece peste voi.

Lucrul acesta vă va fi uşor căci aveţi în altar şi în rugăciune un izvor de putere misterioasă; un izvor pe care nu-l poate vedea niciun duşman extern şi pe care nu vi-l poate confisca.

Numai duşmanul intern al indolenţei, al răcelii religioase vi-l poate seca, de nu veţi lupta necurmat împotriva lui. „Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeţi-vă mai curând de acela care poate şi sufletul şi trupul să le piardă în gheenă" (*Matei* 10, 28). Cuvintele

acestea se găsesc între acelea cu care a trimis Domnul pe ucenicii Săi la propovăduire. Vi le repet şi eu şi vă îndemn să meditaţi în fiecare zi din viaţa voastră măcar o dată asupra lor.

Nu pot să închei acest cuvânt fără să semnalez marele act de dreptate ce s-a făcut academiilor teologice ortodoxe, deci şi academiei noastre, prin Decretul-Lege din 18 mai a.c. [1938], în baza căruia ele vor putea acorda în viitor absolvenţilor titlul de licenţă, cu valoare egală în faţa legilor statului cu a titlurilor similare de la facultăţi.

Absolvenţii academiei noastre se vor putea bucura de aici înainte de prestigiu şi de drepturi sporite, şi aceasta le va fi un îndemn să-şi intensifice în timpul studiilor silinţele spre o pregătire cât mai corespunzătoare.

Pentru rezolvarea satisfăcătoare a acestei chestiuni trebuie să mulţumim Înaltpreasfinţiei Sale Mitropolitului Nicolae, care a dus o luptă îndelungată pentru principiile din noul Decret-Lege, şi apoi Preasfinţitul Episcop Nicolae Colan care, după ce a dat acestei şcoli suflet din sufletul său ca dascăl şi rector al ei, acum, ca ministru, s-a înscris din nou în istoria ei prin legea pe care a adus-o.

Mulţumind Înaltpreasfinţitului nostru Mitropolit Nicolae, care împreună cu Preaveneratul Consiliu Arhiepiscopal a acordat şcolii neprecupeţitul sprijin şi ocrotirea părintească în cursul anului, şi rugându-l să reverse înalta-i binecuvântare arhierească peste roadele muncii noastre şi peste tinerii care absolvă, încheiem acest an şcolar.

Regulamentul sectelor*

Încet, încet, Statul Român începe să se convingă despre pericolul pe care-l reprezintă sectele pentru siguranţa sa şi să prindă tot mai mult curaj în atitudinea sa faţă de ele.

Această evoluţie se realizează atât de încet deoarece guvernanţii, chiar atunci când nu privesc cu indiferenţă la fărâmiţarea religiei poporului român şi prevăd inconvenientele ce vor rezulta de aici pentru tăria Statului, sunt pe de-o parte robii ideii libertăţii de conştiinţă în materie religioasă, iar pe de alta, se lasă prea mult timoraţi de răţoielile arogante ale diverşilor inspectori şi protectori de peste hotare ai acestor secte, care, pretinzând că au în spate anumite puteri din Europa şi de peste ocean, îşi iau aere de pedagogi şi mentori ai guvernelor româneşti.

De aceea opinia publică românească, reprezentată îndeosebi pin ziarele sale, nu trebuie să obosească a îndemna pe guvernanţi să afirme în faţa diverşilor mici dictatori de peste hotare demnitatea şi suveranitatea Statului, făcându-i să înţeleagă definitiv că chestiunile religioase ale poporului român se rezolvă exclusiv înăuntrul ţării. Aşa au făcut

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 25, 19 iun. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

guvernele altor state, urmarea nefiind alta decât dispariţia sectelor şi o sporire de prestigiu a acelor ţări în faţa lumii.

Tot atât de necesar este apoi ca guvernanţii noştri să fie ajutaţi să se pătrundă de convingerea că principiul respectării libertăţii de conştiinţă nu obligă şi la respectarea libertăţii manifestărilor unei conştiinţe atunci când ele periclitează existenţa Statului. Statul nu poate să ştie ce-o fi în conştiinţa cuiva, prin urmare fixarea libertăţii ei într-o constituţie este un nou sens. Dar manifestările conştiinţei căzând în domeniul social, de ale cărei mişcări şi orientări depinde viaţa unui Stat, asupra lor Statul are să-şi spună cuvântul, un cuvânt permisiv când ele nu-l periclitează, şi unul restrictiv când îl periclitează. Iar întrucât manifestările de obicei sunt corespondenţa justă a unei consecinţe, Statul are dreptul să ajute printr-o educaţie directă şi prin ajutorarea instituţiilor capabile de acest lucru la formarea unei conştiinţe care ajută la întărirea lui.

Adevăratul creştinism nu a afirmat niciodată în istorie principiul libertăţii de conştiinţă împotriva Statului.

Lupta directă împotriva Statului a fost şi este totdeauna apanajul sectelor. Numai ele au afirmat totdeauna că nu le interesează Statul şi că sunt chiar datoare să lupte împotriva lui, ca fiind de la diavol. Sectele nu numai că au afirmat şi afirmă totdeauna principiul libertăţii de conştiinţă în mod pozitiv, neinteresându-le faptul dacă ea contravine sau nu în cazuri concrete siguranţei Statului, ci şi-au întors armele şi direct împotriva Statului, chiar când acesta le dădea deplină libertate.

Creştinismul însă niciodată nu s-a dedat la manifestări ostile unui Stat pe motiv că libertatea de conştiinţă se cere exteriorizată întreagă, indiferent că prin aceasta se periclitează fiinţa acelui Stat. Creştinismul a trăit în state ostile lui,

dar totdeauna şi-a afirmat loialitatea faţă de ele. Chiar în veacurile primare, de crâncenă persecuţie din partea Statului păgân, apologeţii nu s-au găsit niciodată în situaţie să scuze acţiuni de-ale creştinilor ostile Statului pe motiv că trebuie să asculte de conştiinţa lor, ci afirmau mândri că nu este nimic potrivnic Statului în manifestările creştine, că creştinii sunt cei mai buni şi mai loiali cetăţeni.

Ei recunoşteau Statului dreptul să se apere împotriva manifestărilor care-l primejduiesc şi, implicit, dreptul de a-i pedepsi chiar şi pe creştini dacă s-ar dovedi că sunt cetăţeni neloiali, dar cereau să se facă în prealabil dovadă.

Principiul respectării libertăţii de conştiinţă, indiferent că prin aceasta se prăbuşeşte Statul, l-au adus abia individualismul şi raţionalismul superficial al Revoluţiei Franceze. Sus indivizii, jos statul, chiar dacă indivizii îşi vor frânge gâtul şi se vor omorî între ei, în această orgie de libertate! Aceasta a fost deviza de la o vreme încoace.

Atitudinea creştinilor din veacurile primare îi dă Statului învăţătura: dacă se face într-adevăr dovada că o sectă religioasă îi primejduieşte siguranţa, el este în drept să ia măsuri împotriva ei.

Noi nu vrem să producem în rândurile de faţă aceste dovezi. Ele s-au produs de atâtea ori şi osteneala se mai poate repeta pentru a convinge Statul nostru definitiv despre pericolul ce-l paşte din multiplicarea şi creşterea sectelor. Dar vreme de pierdut nu mai este. Dacă nu are încă destule dovezi, să dispună adunarea lor, căci îl asigurăm că le va găsi cu prisosinţă, şi să procedeze la singura măsură salutară: *interzicerea oricărei secte în România.*

Până atunci, semnalăm cu bucurie că noul Regulament al sectelor face un însemnat pas înainte spre această ţintă,

Preasfinţitul Nicolae Colan, ministrul Cultelor, care a stabilit acest Regulament a înscris o nouă faptă de merit în frumosul registru al carierei Sale ministeriale.

Prin acest Regulament se menţine decizia anterioară, de interzicere a tuturor sectelor în afară de cea a Baptiştilor, Creştinilor după Evanghelie şi a Adventiştilor. Celelalte secte nu pot face adunări şi nu pot tipări şi răspândi literatura lor. Ar fi de dorit însă ca să funcţioneze în minister un mic birou, compus măcar dintr-un om perfect cunoscător al literaturii sectare, care să stabilească fiecare broşură cărei secte aparţine, căci de unde să ştie organele poliţieneşti, şi de multe ori chiar preoţii, că o anumită broşură care poartă poate chiar un titlu nereligios aparţine unei secte interzise. Acestui birou i s-ar trimite de către cei ce le cad în mână orice broşură, de care se ştie că nu-i a Bisericii române, găsită pe la sectari sau pe la alţi oameni, ca cercetând-o să dea ordine în consecinţă în toată ţara.

Cele trei secte admise, ca să poată funcţiona trebuie să-şi constituie asociaţii religioase locale – un fel de parohii –, constând din minimum 100 de familii aşezate toate într-o localitate, sau cel puţin 50, iar restul pe raza maximă a unui judeţ (un fel de parohie cu mai multe filii). Casa de rugăciuni nu poate să fie decât în centrul asociaţiei locale, unde trebuie să existe cel puţin 50 de familii din secta respectivă. Adunări religioase nu se pot face decât în centrul asociaţiei locale, în casa de rugăciuni. La membrii împrăştiaţi prin diferite localităţi, ce ţin de acel centru, nu se pot aduna ceilalţi pentru rugăciuni şi manifestări religioase. Predicatorii nu-şi pot exercita atribuţiile lor religioase decât în casa de rugăciuni a asociaţiei locale pentru care au fost instituiţi. Măsura aceasta şi cu cea dinaintea ei sunt foarte bune. Prin ele un

sectar, sau mai mulţi dintr-o localitate rămân izolaţi. Nu se pot aduna nici între ei, nici predicatorul împreună cu membrii străini nu pot veni să-i adune la un loc în adunare religioasă. Toţi preoţii din localităţile cu mai puţin de 50 de familii dintr-o sectă să fie atenţi că acei sectari n-au dreptul să se adune la rugăciune comună. Ei se pot duce doar la centrul asociaţiei lor locale, care va fi cu siguranţă la mari distanţe, dat fiindcă 50 de familii dintr-o sectă nu se întâlnesc decât foarte rar în România.

Desigur că diferiţi sectari dintr-o localitate se vor vizita, chipurile pentru alte motive. Dar ei nu vor putea să ţină o adunare religioasă propriu-zisă. Nu vor putea să-şi propovăduiască doctrina altor oameni pentru a-i câştiga, nu vor putea să spună vreun cuvânt rău despre vreun alt cult (de la aceasta sunt oprite toate cultele, dar uniaţii batjocoresc Ortodoxia pe toate căile, oral şi în scris. Cine-i opreşte?).

Se permite totuşi să meargă în casele membrilor sectari din diferitele localităţi ale asociaţiei (art. 13). Ar fi fost bine să nu se permită acest lucru. Oamenii, nealimentaţi cu predici noi, cu îndemnuri noi, decât atunci când pot face drumul lung şi costisitor la centrul asociaţiei locale, pe de altă parte cercetaţi continuu de preot, pot fi mai uşor rupţi din mrejele ameţitoare ale sectei.

Cucernicii preoţi sunt rugaţi să citească şi să studieze amănunţit acest Regulament. Vor afla în el un mare ajutor în lupta cu sectarii.

Regulamentul, ca un punct de tranziţie spre măsuri şi mai radicale, este foarte bun. Numai o întrebare: Cine va avea grijă de păzirea lui conştiincioasă? Organele poliţieneşti? Dar dacă nu se pricep totdeauna în aceste chestiuni, dar dacă n-au totdeauna bunăvoinţă? Ce măsuri se prevăd

pentru astfel de cazuri? Legile sunt de obicei bune; aplicarea este defectuoasă. Se numesc acum tot felul de inspectori de control pentru gestiunile financiare. Nu sunt şi mai necesari câţiva pricepuţi şi zeloşi inspectori de control pentru înlăturarea tulburărilor şi neregulilor sufleteşti din mijlocul poporului român? Cinci-şase oameni împărţiţi pe regiuni, ajungând să cunoască exact situaţia sectelor în fiecare localitate din regiunea lor, având putere efectivă, fără să îngreuneze bugetul Statului cu un salariu prea mare, ar asigura o maximă eficacitate acestui Regulament. La caz de nevoie, ar putea măcar eparhiile să delege câte unul din slujbaşii lor cu această lucrare, Statul având însă să-l prevadă şi din partea sa cu toată puterea şi autoritatea în aceste chestiuni.

Pastoraţia în timpul verii*

Sunt câteva instituţii care, în timpul verii, după zece luni de zilnică şi intensivă activitate, îşi suspendă sau încetează munca, pentru a da un moment de odihnă celor ce lucrează în ele.

Între acestea însă în niciun caz nu se poate număra şi Biserica. Ea este instituţia care luptă cu păcatul şi, precum acela nu-şi conteneşte asalturile asupra omului nici în timpul odihnei lui trupeşti, Biserica nu-l poate lăsa niciodată singur şi suveran pe terenul neîncetat dezbătut. Desigur, şi preoţii sunt oameni şi ca atare au trebuinţă din când în când, dacă au muncit istovitor, de odihnă trupească. Dar odihna aceasta ei nu şi-o pot lua într-un anumit sezon în masă, cum şi-o iau de pildă slujitorii şcolii. Ar fi o nenorocire dacă fiecare preot, lăsându-se contaminat de pilda dascălilor, şi-ar părăsi vara altarul, dezinteresându-se pentru două luni de mântuirea sufletească a credincioşilor.

Este adevărat că vara credincioşii de la sate sunt copleşiţi de muncile agricole, iar cei de la oraşe pleacă cu duiumul în localităţi balneare şi climaterice, şi faptul acesta ar

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 31, 31 iul. 1938, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

putea oferi o aparentă justificare dorinţei preotului de a-şi părăsi pentru o lună-două altarul. Este sezonul când credincioşii vin mai puţini la biserică, preocupaţi de alte griji! De ce n-am folosi acest timp pentru întărirea puterilor trupeşti, ca, atunci când vor scăpa de acele griji şi vor avea vreme mai multă pentru cele sufleteşti, să le putem satisface, fără să obosim, toate trebuinţele lor religioase?

Acesta este argumentul care încurajează şi ispiteşte în cazul de care vorbim.

De multe ori există convingerea sinceră că vara nu se poate face mai nimic pentru sufletul credincioşilor. De aceea, chiar dacă păstorul nu pleacă din parohie în acest timp, activitatea lui pastorală se împuţinează enorm, fie omorându-şi vremea cu lucruri mărunte şi neserioase, fie văzându-şi de interese cu totul personale.

De aceea trebuie să ne întrebăm serios conştiinţa: oare este vara chiar atât de improprie activităţii pastorale? Oare ocupaţiile omului din acest timp nu pot forma prilejuri şi momente de care să se poată încopcia cuvântul propovăduitor şi sfătuitor al preotului? Oare grijile, muncile şi eventual distracţiile de vară ale omului sunt niscai mişcări sufleteşti închise şi ostile cu totul razelor de esenţă cerească pe care ar vrea să le strecoare preotul în inimile lor?

Prezenţa preotului este oare un element atât de disonant în mijlocul oamenilor ce se află în toiul muncilor de vară?

Cred că o astfel de disonanţă nu există decât poate în urma obişnuinţei, dar nu prin firea lucrurilor. Munca şi religia nu sunt stări sufleteşti care se exclud. Şi sunt multe momente de potrivite chiar în toiul cel mai mare al lucrului, numai să ştie preotul să le prindă.

Iisus Hristos ne dă şi aici răspuns şi pildă. El întâmpină oamenii în exerciţiul funcţiunii lor, strecurându-le un cuvânt decisiv pentru soarta sufletului lor. Şi câştigă pe mulţi apostoli pentru o viaţă de renunţare şi de jertfă tocmai în momente în care se aflau mai ocupaţi: unii cu pescuitul, alţii la vamă. De câte ori nu va fi adunat în jurul Său pescarii de pe ţărmul Ghenizaretului, rupându-i un moment de la munca lor pentru a le spune un cuvânt bun? De câte ori nu se va fi amestecat cu un sfat, cu o întrebare, cu un îndemn, în preocuparea uneia sau alteia dintre grupele de pescari, trecând pe lângă ei când îşi coseau mrejele, când se pregăteau să le arunce în mare?

Iisus propovăduia pe colinele câmpiilor împodobite cu crini, desigur, nu numai sâmbăta (sâmbăta evreii nu ieşeau la câmp). De câte ori nu-şi va fi adunat auditorul din secerătorii de pe ogoarele apropiate, din sătenii care treceau pe cale spre holdele lor sau spre sat?

Cuvinte ca:

„Nu vă îngrijiţi de ce veţi mânca şi cu ce vă veţi îmbrăca, ci căutaţi la crinii câmpului şi la păsările cerului care nici nu seamănă, nici nu seceră” sau: „căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu”, prea par să fi fost spuse către semănătorii şi secerătorii ce se adunau în jurul Lui când trec prin locurile pe unde munceau.

Să enumerăm câteva momente concrete când se poate lua contact prelungit şi cu efecte bogate cu unii sau alţii dintre credincioşi:

Dimineaţa preotul se asociază la o familie sau la o grupă de săteni ce merg pe jos sau în car spre locul de muncă. Drumul durează o oră sau două, şi se macină în decursul lui în taifasuri sfătoase tot felul de gânduri, de planuri, de eveni-

mente locale, de păreri despre oameni şi lume. Sau, din întâmplare, se poate nimeri cu o familie în care s-a cuibărit sectarismul în cursul drumului, care împrieteneşte pe oameni, poate opera în acele suflete o adevărată convertire.

Acelaşi lucru îl poate face tot cu atâta efect seara, când se întorc oamenii de la lucru. Sunt cele mai bune prilejuri de pastoraţie individuală. Căci o primă condiţie ca pastoraţia individuală să aibă efect este să efectueze în prealabil o deosebită apropiere sufletească (acesta este şi marele avantaj al pastoraţiei individuale). Or, cine n-a experiat intimitatea, prietenia, înţelegerea ce se ţese între doi drumeţi care încep, în singurătatea lor, în urmărirea aceleiaşi ţinte, să formeze o mică comunitate?

Gânduri, dureri şi aspiraţii intime, pe care nu le poţi comunica altuia când îl întâlneşti, pe faţă, cu o expresie indiferentă între alţii, i le mărturiseşti când îl ai aproape şi numai pe el. Te cunoaşte şi îl cunoşti într-un astfel de drum, te înţelege şi îl înţelegi.

Ţi-ai deschis poarta unui suflet şi, de aici înainte nu vei avea decât să menţii această intimitate prin repetarea acestor feluri de cazuri de întâlnire individuală.

Pentru pastoraţia individuală prilejurile ce le-am indicat sunt cu mult mai potrivite ca vizitele la domiciliu, care au în ele ceva artificial şi îl ţin pe credincios tot timpul într-o stinghereală care face anevoioasă deschiderea şi apropierea sufletelor.

Preotul are o holdă de secerat sau o livadă de cosit. Poate nu cu scop de a se procopsi, dar ca prilej de apropiere sufletească faţă de credincioşi, o va lucra cu oamenii săi, ajutând şi el însuşi şi folosind ocazia aceasta pentru a învăţa şi a îndruma la multe lucruri bune pe cel cu care lucrează.

Dar el va avea grijă să-şi lucreze locurile tot atunci când şi le lucrează vecinii, pe o rază cât mai întinsă. De pe locul său, el mai face câte o incursiune pe la vecini. La unul are să-i spună ceva, la altul, altceva. La vremea amiezii îi poate aduna pe cei din imediata apropiere să prânzească împreună. Adună apoi copiii de pe la vecini şi le arată ceva demn de reţinut, le spune ceva din trecutul locului pe care se află, din trecutul satului, le dă ca pildă pe oamenii muncitori şi cinstiţi ai satului. Principalul este să şi-i apropie sufleteşte pentru a-i avea astfel în timpul catehizării.

Dar şi în sat este de lucru chiar şi vara. Acasă rămân bătrânii, bolnavii şi copiii. Cei care au mai multă nevoie de iubirea caldă a Bisericii şi cei prin care putem câştiga mai uşor inimile celorlalţi credincioşi. Bolnavii se chinuie în singurătate şi neajutorare deoarece toţi ai casei i-au părăsit plecând la câmp. Acum este timpul în care vizita preotului vine ca un balsam. Iarna îi vizitează şi alţii. Acum sunt singuri şi descurajaţi.

Iar copiii sărmanii suferă şi ei ziua întreagă lăsaţi de capul lor; cei mici sunt necăjiţi de cei mai mari, ultimii se învaţă reciproc la fel de fel de apucături ruşinoase. Am auzit că undeva un preot adună vara copiii din proprie iniţiativă într-o grădină sau sală (poate la sine), ocrotindu-i şi învăţându-i în acest timp, care altfel s-ar pierde degeaba, tot ce-i frumos şi folositor. O, dacă ar face aceasta măcar uneori fiecare preot, măcar şi numai câte un ceas pe zi!

Dar în fiecare sat, în fiecare ţinut sunt alte şi alte feluri de munci care pot forma în diferite chipuri prilejuri de binecuvântată strădanie pastorală. Duhul iubitor şi râvnitor al părintelui satului le va descoperi pe toate cu puţină atenţie, şi ele îl vor chema să le sfinţească cu prezenţa lui vie şi activă.

Problema răului la Fericitul Augustin*

Sub direcția Preasfințitului Irineu Mihălcescu, arhiereul-vicar al Sfintei Patriarhii, s-a inițiat la București publicarea unei serii de temeinice cărți teologice tratând teme din cele mai interesante. În această serie, numită Biblioteca Teologică, au apărut până acum: *Interpretarea sociologică a religiei și a moralei* de Emilian Vasilescu, *Problema răului la Fericitul Augustin* de Constantin C. Pavel și *Împăratul Justinian I și ereziile* de Pr. V. Gh. Sibiescu. Toate sunt lucrări serioase, întocmite cu multă pricepere și erudiție, pe baza unei vaste bibliografii. Toți autorii sunt teologi tineri, cu frumoase studii de specialitate la facultăți din străinătate.

Insistăm în aceste rânduri îndeosebi asupra cărții *Problema răului la Fericitul Augustin*, în care dl Constantin C. Pavel concentrează într-o expunere sistematică ideile marelui gânditor creștin asupra misterioasei și tragicei realități a răului. Dureroasa prezență a răului în viață a format obiect de meditație pentru toți cugetătorii omenirii. Dar toate asalturile minții de a-și arunca lumina ei cuceritoare asupra acestei crunte taine s-au dovedit neputincioase, deviind în

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 34, 21 iul. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

explicații necorespunzătoare realității. Nu satisfac nici teoriile dualiste, în sensul cărora răul își are izvorul său etern, substanțial, alături de izvorul etern al binelui, nici teoriile moniste, după care răul nu este decât o treaptă în evoluția totului, care se desfășoară ajungând la deplina dezvoltare abia la capătul procesului. Răul este simțit ca ceva ce nu trebuie să fie, ca ceva ce trebuie condamnat, și el nu se împuținează cu trecerea timpului. De asemenea, el nu stă într-o parte a ființei noastre, ci în centrul ei, el vine de acolo de unde vine și binele. De el nu scapi mortificând trupul, căci există cât existăm noi, ca centru de gândire și de acțiune. Nici teoria budistă, conform căreia răul stă în legătura cu viața, și scăparea de el o dobândim prin omorârea tuturor simțirilor care ne leagă de viață, nu satisface. Viața nu poate fi decât dintr-un izvor pozitiv al ei, de la Creator, iar a nu mai simți nimic o fi echivalând cu lipsa răului, dar nu vedem aici nici prezența binelui. Simțirile pot fi și curate. Nu în nepăsare și nesimțire, în ceva negativ, într-o ostracizare a vieții, vedem idealul spre care trebuie să tindă omul, ci într-o iubire curată a semenilor săi și a vieții, care este din izvorul tuturor.

Numai creștinismul a indicat just ființa și originea răului, fără să dea însă o explicație detaliată, ci numai una schematică, atât cât ne este suficientă pentru a ști cum putem și scăpa de el. Răul n-a izvorât din om, ci omul și l-a însușit liber, sub o influență venită de la o ființă superioară, însă și acea creatură a lui Dumnezeu, ieșită bună din mâna Lui și devenită rea prin libertatea proprie. Răul nu este de la Dumnezeu, ci din voia liberă a creaturii, întâi a unei creaturi superioare omului, apoi și a omului, influențat de aceea. Mai mult nu ne-a explicat Revelația. Poate pentru că nu voia

să ne dea un sistem de gândire, ci să ne mântuiască. Sau poate pentru că realitatea răului este un mister pe care nu-l putem înţelege în abisul lui. Revelaţia ne-a indicat numai caracterul lui de mister şi ne-a abătut privirile de la explicaţiile nepotrivite cu natura lui. Ne-a spus: nu acolo şi nici acolo stă izvorul răului, ci aici, în adâncul tainic al libertăţii, cu atât mai tainic cu cât este vorba la începutul răului de-o fiinţă superioară nouă, pe care n-o putem înţelege (Satana), în influenţa puternică dar nevăzută şi misterioasă a acelei fiinţe asupra omului şi în solidaritatea neînţeleasă încă de noi a geniului omenesc.

Cum a fost posibilă însă ivirea răului prin libertate? Răspuns la acei mulţi de ce?; de ce?; ai minţii care vrea să înţeleagă tot, nu ne-a dat Revelaţia.

Fericitul Augustin a încercat să dea răspunsuri la aceste întrebări. Şi răspunsurile lui au rămas până azi în filosofia creştină, circulă în dogmatică şi în morală şi noi trăim în atmosfera lor. Meritul dlui C. Pavel este că ni le prezintă în cadrul sistematic al gândirii lui Augustin.

Posibilitatea răului, apărut prin libertate, stătea, după Augustin, în caracterul creat al făpturilor. Fiind create, adică scoase din nimic, nu puteau fi absolute, infinite în existenţă, întocmai ca Dumnezeu, ci stăteau pe o treaptă ontologică inferioară Lui, aveau deci latitudine de progres în existenţă, dar şi spre neantul din care au fost scoase. Fiind create, erau mutabile în sus şi în jos, numai Dumnezeu fiind neschimbabil. Libertatea a uzat de această posibilitate de schimbare şi le-a dus nu în sus, spre tot mai multă viaţă, spre Dumnezeu, ci în jos, spre neant.

> „*Create* înseamnă făcute din nimic; iar ceea ce vine din neant se împărtăşeşte nu numai din fiinţă, dar şi din nefiinţă. În orice creatură există, prin urmare, o lipsă originară. De aici vine necesitatea de schimbare şi sporire a fiinţei, pe care o observăm la orice creatură." „Dar această inferioritate faţă de fiinţa Supremă nu constituie cauzalitatea răului, ci ne lămureşte numai asupra posibilităţii lui în lume" (p. 37).

Răul este cauzat de libertate, dar este posibil prin poziţia intermediară a făpturii, între existenţă şi neant, prin faptul că nu este existenţa absolută. Producerea răului constă într-o coborâre a făpturii de pe treapta de existenţă pe care se află, pe una mai jos, spre neant, o înmulţire a neantului şi o scădere a existenţei în ea. Răul nu este nefiinţă, încetare totală de-a mai exista, căci ceea ce nu există deloc nu este nici rău, nici bine, ci o existenţă cariată de neant, o slăbiciune, o diminuare a existenţei.

> „Iar această corupţie nu este o substanţă, cum susţineau maniheii, ci o coborâre pe scara fiinţei [...]. Deficienţa morală este o deficienţă ontologică, pentru că: *in quantum sumus, boni sumus, et in quantum mali sumus, in tantum etiam minus sumus*" (p. 42).

Concepţia aceasta despre rău nu se află numai la Fericitul Augustin, deşi el a sistematizat-o mai complet, şi nici nu este liberă cu totul de influenţele neoplatonice. Pseudo Dionisie Areopagitul a preluat şi el cunoscuta imagine a neoplatonicilor, după care Dumnezeu este conceput ca un soare ontologic, din care se revarsă toată existenţa, într-o densitate tot mai diluată cu cât aceasta cade mai departe de focar. Binele şi răul nu sunt decât alte nume pentru această

gradaţie ontologică. Cu cât existenţa este mai plină, deci mai aproape de Dumnezeu, cu atât ea se bucură mai mult de bine, şi cu cât este mai umbrită şi mai diluată de neant, cu atât este mai puţin bună.

Fericitul Augustin a fost un mare cugetător, şi teoria lui domină până azi mai toată teologia. Şi totuşi, această identificare a răului cu un minus ontologic nu satisface. Ea pare verificată de răul fizic, dar nu explică răul spiritual, păcatul, care este altceva sau, în orice caz, şi altceva decât un minus ontologic.

Un minus ontologic ar fi o lâncezire a simţirilor, a poftei de viaţă, o lipsă de interes faţă de toate, dar ura este o mare forţă pozitivă în puterea ei, chiar dacă este orientată spre distrugere. Iubirea de sine este şi ea o aprigă şi neadormită zvâcnire de viaţă şi peste tot simţim răul în noi ca pe o forţă uriaşă, împotriva căruia nu putem de multe ori opune mai nicio rezistenţă. Istoria şi societatea omenească cunosc forţele uriaşe ale atâtor rele care dacă s-ar fi pus în slujba binelui ar fi fost adevărate binecuvântări pentru omenire.

Răul din noi ni se evidenţiază ca ceva pozitiv, şi în acest pozitiv trebuie prins el.

Dacă răul ar fi tot una cu un minus de forţă, diavolul ar trebui să fie mai slab ca noi, căci el este mai rău. Or atunci, de unde atâta zvârcolire şi atâta putere şi venin, încât tulbură serios echilibrul lumii până la sfârşitul ei? Un om cu cât este mai rău ar trebui să fie mai slab, ori vedem că unul mai rău este mai tare decât unul mai puţin rău şi cu mult mai puternic decât unul indiferent. Se va spune că nu răul este tare, ci voinţa noastră de a i se opune este slabă. Dar intuiţia internă ne arată că răul însuşi, privit în el însuşi, este o mare forţă, iar voinţa este slabă tot din pricina puterii lui, sau pentru că el a slăbit-o. A recunoaşte că răul a avut putere să slăbească voinţa, înseamnă a-i recunoaşte puterea. Sigur că puterile puse în acţiune de rău sunt tot de la Dumnezeu. Răul lucrează cu uneltele dumnezeieşti: cu inteligenţa dată de Dumnezeu, cu organele date de El. Dar pe acestea le are şi un indiferent. De ce este el slab? Este, dincolo de aceste puteri date de Dumnezeu, ceva, un motor care le pune în maximă lucrare.

Mai sunt şi alte dificultăţi care arată că răspunsul la Fericitul Augustin se prezintă cu multe imperfecţiuni.

Una dintre aceste dificultăţi este următoarea: dacă răul este un minus în existenţa ce revine în baza creaţiei unei făpturi, cum are să se explice primul păcat? Ca să-l fi făcut respectiva fiinţă trebuie să fi căzut deja în acel minus printr-un păcat anterior. Iar ca să fi săvârşit pe acest anterior, iarăşi a fost necesar de o cădere şi mai înainte în acel minus ontologic. Şi aşa în infinit.

Identificarea răului cu un minus ontologic duce şi la ideea că Dumnezeu putea mântui omenirea printr-un act de atotputernicie, iar moartea pe Cruce a Fiului Său apare ca un act care nu se impunea prin niciun fel de necesitate. Era de ajuns ca Dumnezeu să ridice făptura într-o zonă ontologică superioară şi, *eo ipso*, s-ar fi făcut bună în totul, chiar şi în libertatea ei.

Într-un număr viitor vom încerca să vedem dacă nu se poate arunca o rază de lumină în problema răului, fără a-l identifica cu un minus ontologic, ci ţinând cont de uriaşa lui forţă pozitivă.

Gânduri despre problema răului*

Despre posibilitatea răului se poate vorbi numai în legătură cu ființa lui. Dar este atât de greu să spui ce este răul în ființa sa. Se spune că răul stă în mândrie. Aceasta ar fi rădăcina tuturor celorlalte păcate. Dar sunt aspecte ale răului care nu pot fi reduse la mândrie. Aşa sunt îndeobşte diferitele patimi. Este, apoi, altceva mai adânc care te face să fii mândru, care te face să te bucuri de nenorocirea altuia, care te face să fii lacom, care te face să-ți fie silă de oameni. Este uneori în noi o răutate care nu-şi evidențiază niciun motiv, o dorință de-a face rău altora care nu se prezintă prin niciun argument justificată. Dostoievski a descris cu măiestrie acest caracter de aparență irațională al răului, şi sub influența lui unii cugetători ruşi au declarat că răul este cu totul irațional, o noțiune de limită, ce nu mai poate fi descompusă în alte elemente, aşa cum o axiomă în matematici nu mai poate fi analizată. Atributul de răutate nu poate fi redus la altul. Este una din categoriile ultime şi ireductibile ale vieții noastre. Nu ştim ce este răul şi nu ştim de ce-l facem. Orice teodicee, orice încercare de a-l explica, de a-i motiva şi înțelege pre-

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 35, 28 aug. 1938, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

zența este condamnată dinainte la insucces[1] (este drept că Vâşeslavțev afirmă aici totala ignoranță referitor la suferință, dar suferința stă în legătură cu răul).

Dar nu putem rămâne la această teorie a absolutei iraționalități. Răul poate să se prezinte puterii noastre de intuiție limitată ca irațional. Noi poate că nu suntem în stare să vedem rădăcinile lui, dar în sine trebuie să aibă o motivație, căci o motivație este una cu un punct de plecare, în care este dată posibilitatea şi argumentul lui, pe când în absoluta lipsă de motivație este inclusă lipsa de început, lipsa a ceva anterior lui. Dacă răul are un început, trebuie să fi început din cauza a ceva anterior, trebuie să aibă o explicație; numai dacă n-are niciun început nu are nici motiv. Motivul acesta poate să fie mai adânc decât puterea noastră de pătrundere şi deci răul poate să ne apară nouă ca irațional, dar în sine nu poate fi cu totul fără motiv, cu totul irațional.

Că teza absolutei iraționalități a răului poate să ducă pe cineva la admiterea unui izvor supracreatural al lui, ne-o dovedeşte cazul filosofului rus N. Berdiaev, care concepe neantul din care Dumnezeu a creat lumea ca pe ceva pozitiv şi afirmă că libertatea din om este o proprietate a neantului şi răul comis de om este comis propriu-zis de această libertate suprapersonală şi eternă. Dumnezeu-Creatorul însuşi a răsărit din acest neant divin şi pozitiv, şi deci omul este în oarecare măsură frate cu Dumnezeu. Răul constă propriu-zis într-o luptă între cele două ramuri ale aceluiaşi izvor:

[1] Vezi: B. Vâşeslavțev, „Tragische Theodizee", în: *Orient und Occident*, 1929, I Heft.

Dumnezeu şi libertatea-neant, şi ea va dura o vreme oarecare, apoi va urma împăcarea[2].

Declarându-se împotriva lui Dumnezeu-Creatorul, libertatea meonică (cea din neant) refuză să consimtă la opera de creaţie a Lui şi tinde să se întoarcă spre neant, din care a ieşit. Dar neantul este ceva pozitiv.

> „Dumnezeu-Treime naşte din abis, din Neantul divin şi se înfruntă cu libertatea acestui neant. El creează lumea şi omul din neant şi răspunsul pe care îl aşteaptă de la ei trebuie să-I vină din profunzimea libertăţii. Acest răspuns a fost întâi un asentiment la creaţie, apoi o revoltă şi o ură contra lui Dumnezeu, adică o întoarcere la non-existenţa originară. Căci orice rebeliune contra lui Dumnezeu este o întoarcere la non-existenţă" (p. 42)

Această idee, care scoate de sub răspundere persoanele omeneşti şi nu poate concepe mântuirea lor decât în bloc, reduce răul la o iluzie, la un proces trecător în sânul totului.

Ideea de neant, care preocupă persistent cugetarea celor ce au încercat să explice răul, credem că are o importanţă în originea lui. Dar alta decât i-o atribuie Fer. Augustin sau N. Berdiaev.

Am văzut că în rău se manifestă o uriaşă forţă pozitivă. N. Berdiaev a văzut aceasta şi de aceea a conceput neantul, izvorul liber al opoziţiei contra lui Dumnezeu, ca pe o realitate pozitivă.

> „Desfacerea de Dumnezeu presupune la creatură o mare elevaţie, o libertate şi o forţă considerabilă" (p. 43)

[2] *De la destination de l'homme*, Paris, 1935, p. 39.

Ca şi Augustin, vorbeşte şi N. Berdiaev de o cădere a răului spre neant, dar coborârea spre neant insuflă după el putere.

Dar este absurd să concepi neantul ca pe o forţă pozitivă care ar împrumuta putere răului. Orice putere vine de la Dumnezeu, deci şi puterea făpturii în rău. Contribuţia neantului la producerea răului este de natură indirectă. Făptura se teme de recădere în neexistenţă. Fiind creată, nu este infinită în puteri, este limitată. Simţind aceasta şi având des sentimentul împuţinării acestor puteri limitate, se teme că împuţinarea va merge până la dispariţie totală. Aceasta o face să se încordeze spre a-şi consolida cât mai deplin existenţa. Obsedată de teama dispariţiei, când vede cât de slabă este şi cum slăbeşte, făptura trăieşte într-o încordare continuă spre înmulţirea existenţei sale. Simte că, cu cât va avea mai multă existenţă, cu atât va fi mai asigurată contra dispariţiei, contra neantului. Dar pe orice treaptă de putere ar ajunge, atâta vreme cât nu are viaţă infinită, nu se simte destul de asigurată. Tot ce nu-i fără sfârşit se poate epuiza. Slăbiciunea, limitarea proprie şi-o simte şi atunci când vede că alţii sunt mai tari. De aceea, vrea să fie mai sus ca toţi cei mai tari. În dependenţa altora de sine, omul capătă impresia că este mai asigurat împotriva neantului, dar slăbiciunea sa îi apare îndată ce priveşte la alţii, care sunt mai tari. Astfel se explică lupta şi invidia împotriva celor mai tari, mândria faţă de cei mai mici. Mai mult îi evidenţiază slăbiciunea Dumnezeu Atotputernicul. El apare omului, lacom de siguranţă în existenţă, şi ca un veşnic pericol. Dacă poate face cu mine ce vrea, ce ştiu eu că nu mă va distruge într-un moment sau altul! De ameninţările naturii crede că va putea scăpa şi puterile ei crede că şi le va aservi toate. Dar de dependenţa de Dumnezeu poate oare scăpa? Mintea poate să-i

arate că acest gând este absurd, dar lăcomia sa organică după infinită existenţă şi independenţă, după aşezarea în centrul existenţei, îl mână la acest absurd. Caută să se sustragă de sub puterea lui Dumnezeu, să nu-I împlinească poruncile, iar de la o vreme caută să se iluzioneze chiar cu gândul că nu există Dumnezeu. Din teama de dispariţie, omul vrea să posede şi să stăpânească toată existenţa, să fie el Dumnezeu, răsturnând pe unicul şi adevăratul Dumnezeu. Filosoful contemporan Heidegger a ajuns la concluzia că o structură fundamentală a omului este o teamă continuă, produsă de faptul că viaţa sa merge spre moarte. O teamă care la început nu-şi dă seama de cauza ei.

> „Dass es seinem Tod überantwortet ist, und dieser somit zum In-der-Welt-sein gehört, davon hat das Dasein zunächst und zumeist kein ausdrückliches oder gar theoretisches Wissen. Die Geworfenheit in den Tod enthüllt sich ihm ursprünglicher und eindringlicher in der Befindlichkeit der Angst. Die Angst vor dem Tode ist Angst «vor» dem eigensten unbezuglichen und unüberholbaren Seinkönnen. Das Wovor dieser Angst ist das In-der-Welt-sein-selbst. Das Worum dieser Angst ist das Seinkönnen des Daseins schlechthin."[3]

Nu este locul şi nu este nici necesar să spun că gândurile noastre nu au decât o apropiere aproximativă de acestea.

În această fugă de starea condiţionată, în această dorinţă de-a fi Dumnezeu se află rădăcina tuturor felurilor de păcat. Mândria, invidia, ura, lenea (teama de-a obosi, de-a slăbi), minciuna (pentru a-şi salva interesele), lăcomia după

[3] Heidegger, *Sein unde Zeit*, Halle, 1935, p. 251.

avuţie, ştiinţă, lux, glorie (putere şi nemurire de orice fel, cu orice preţ); chiar poftele nesăturate trupeşti (după mâncare, plăceri) se explică dintr-un elan după viaţă, ce ţine de constituţia naturii create.

Dacă citim atenţi, cu acest gând a ispitit Satana pe protopărinţi în Paradis, din acest motiv s-a comis primul act de neascultare: „veţi fi ca Dumnezeu" (*Facerea* 3, 5), ca să iasă din starea condiţionată, din starea de supunere. Cunoaşterea binelui şi a răului a amintit-o ispititorul în al doilea rând, ca esenţialul atribut al Dumnezeirii. Prin ea ieşim din starea de dependenţă şi de nesiguranţă; ştiind ce este bine şi ce este rău, ştii cum trebuie să trăieşti ca să-ţi consolidezi existenţa, ca să fii tare. Pofta Evei (a văzut că este bun la mâncare şi frumos pomul) este trezită, în al treilea rând, servindu-se ispititorul de elanul după viaţă al naturii trupeşti. Avem deci o lăcomie pozitivă după existenţă, culminând în dorinţa: de a fi „ca Dumnezeu".

Despre căderea lui Lucifer, a primului dintre îngeri, iarăşi se spune că a căzut pentru că s-a răzvrătit împotriva lui Dumnezeu vrând să-L răstoarne. Păcatul lui stă în aceea că duşmăneşte pe Dumnezeu, concurând la locul Lui de stăpânitor al lumii. De aici numele lui: Duşmanul, Satana.

În această tendinţă înnăscută a făpturii, de întărire a propriei existenţe, stă forţa pozitivă uriaşă a răului şi, în acelaşi timp, aspectul său iraţional, căci teama făpturii de neant şi încordarea ei spre tot mai multă existenţă nu este ceva dat de voia şi de raţiunea omenească, ci este pus la temeliile ei.

Dar dacă Dumnezeu a pus în structura făpturii teama de nimic şi încordarea spre tot mai multă viaţă, oare nu facem din El cauza răului? Sau mai sunt faptele săvârşite din acest imbold păcate? La aceste întrebări răspundem că ten-

dința spre mai multă viață nu este ceva rău. Dumnezeu însuşi le-a spus primilor oameni: „Creşteți şi vă înmulțiți şi umpleți pământul şi-l supuneți" (*Facerea* 1, 28), poruncă reînnoită şi către Noe după ieşirea din corabie. De aceea a venit şi Iisus Hristos, ca lumea „viață să aibă, şi din belşug să aibă" (*Ioan* 10, 10). Dumnezeu n-a pus pe om prin creație pe cea mai înaltă treaptă de viață ca el să guste static din această plinătate, ci l-a înzestrat cu un neastâmpăr dinamic pentru a merge singur mai departe în lărgirea şi mărirea conținutului său de viață. Însă acest progres avea să-l facă omul nu împotriva lui Dumnezeu, ci cu El şi spre El. Chemarea din neexistență s-a făcut numai prin Dumnezeu. Progresul în existență avea să se facă prin colaborarea omului, dar nu fără Dumnezeu şi împotriva Lui. Dinamismul vital care se manifestă în păcat este de la Dumnezeu. Cu el a izbucnit omul în existență şi prin el are să continue actul creației. El nu poate fi din altă parte, căci numai Dumnezeu este izvor de putere. Rău este în acest dinamism absența gândului la Dumnezeu. De aici, partea de măreție care se află incontestabil şi în cele mai scelerate acțiuni şi în realizările unei civilizații fără Dumnezeu. Progresele tehnice ale lumii de azi, punerea în slujba omului a atâtor forțe ale naturii sunt lucruri care storc admirația, cu toate că sunt produsul unei strădanii fără Dumnezeu. Ele nu sunt în sine realizări păcătoase. Atitudinea creştinului față de ele nu poate fi unilateral negativă. Invenția avionului, a luminii electrice, a telefonului şi televiziunii nu sunt produse ale diavolului pentru a cufunda lumea şi mai mult în păcat, ci ale elanului vital pus în om de Dumnezeu pentru consolidarea vieții sale. Creştinismul nu poate fi contrar elanului creator al omului. Smerenia nu poate însemna desconsiderarea minunatelor puteri ce

sunt puse în noi şi renunțarea la desfăşurarea lor, renunțarea la muncă, cu toate puterile ce ne sunt date.

Dar nu putem avea nici o atitudine cu totul pozitivă față de acest elan creator al omului şi față de rezultatele lui, deoarece ştim că lipsind Dumnezeu din el, s-a alterat, iar produsele lui fiind lipsite de armonie şi de justă utilizare, fac pe om mai mult să sufere decât să se bucure. În monstru admiri forța şi unele trăsături ce amintesc anumite armonii, dar deteşti îngrămădirea inestetică a forței. Aşa şi în chipul omului, care păstrează toate elementele date de Dumnezeu, dar în dezorganizare şi proastă întrebuințare, şi în realizările lui, impunătoare în măreția lor, dar triste în tulburarea şi nefericirea ce-o întrețin în viața omenească.

Cum s-a dezorganizat omul interior, chipul lui Dumnezeu în om? Prin aceea că omul a ieşit din ascultarea Lui şi s-a ridicat împotriva Lui. Dacă omul n-ar fi rămas să-şi consolideze viața fără Dumnezeu, n-ar fi fost în el o atât de mare teamă de dispariție, de moarte, de slăbire a existenței. Ar fi ştiut că nimicul îl amenință numai într-o eventuală părăsire a lui Dumnezeu. Fiind cu Dumnezeu, ar fi avut în El siguranța că oricât ar slăbi muncind, nimicul nu-l va înghiți. Lipsind această teamă, această nelinişte, având siguranța în Dumnezeu, nu s-ar fi simțit avizat numai la puterile lui pentru a se menține şi întări în existență. N-ar fi muncit cu disperare, n-ar fi lăcomit cu nesațiu la bunuri materiale pentru sine, ci pentru a colabora cu Dumnezeu la înfrumusețarea cosmosului, la uşurarea vieții tuturor. Fiind asigurat împotriva neantului prin Dumnezeu, n-ar fi căutat să se suie tot mai sus printre semenii săi, ar fi lipsit lupta de dominație, vrajba, exterminările. Nu s-ar fi dezlănțuit prin colaborarea fanteziei nici poftele nesăturate şi deci s-ar fi mulțumit fie-

care cu atât cât îi era necesar pentru viaţă. Iubirea de viaţă sădită în firea omului s-ar fi manifestat în iubirea lui Dumnezeu, în străduinţa de a-L cunoaşte şi de a se apropia de El, căci El ne asigură viaţa, în iubirea frumuseţilor universului lui Dumnezeu şi gustarea bunătăţilor Lui, în munca de a le evidenţia şi de a le face accesibile la fel tuturor. Ar spune poate unii că n-ar fi fost strădanie şi creaţie fără concurenţă, fără marile ambiţii de-a fi mai mult şi de-a avea mai mult ca alţii. Dar ar fi creat omul din dragostea de Dumnezeu şi de semenii săi şi pentru frumuseţe. Marile creaţii, chiar în starea de păcat, au mult din aceste nobile impulsuri.

Cu alte cuvinte, omul ar fi trăit în armonie cu Dumnezeu, cu sine, cu semenii săi şi cu natura. Ar fi lipsit total egoismul în iubirea vieţii. N-ar fi căutat să fie el centrul lumii, ci un frate cu ceilalţi oameni şi un fiu al lui Dumnezeu. Patima nu i-ar fi întunecat judecata şi vederea adâncilor taine ale vieţii.

Fără îndoială răul apare şi sub un al doilea aspect: ca slăbiciune a făpturii: bolile şi moartea în ordinea fizică şi slăbiciunea ce-o simte omul, chiar dacă nu este rău, de-a presta lucruri mari în favooarea aproapelui. Câţi şi de câte ori nu simţim că nu este suficient să nu urâm şi să nu păgubim pe alţii, ci este necesar să activăm intens, dintr-o mare iubire în folosul altora. În fenomenul acesta se manifestă un alt pol al existenţei omeneşti, opus celui care se încordează spre cât mai multă putere şi viaţă. În el îşi descoperă din nou prezenţa neantul din care suntem scoşi. Dar totuşi, nu ca forţă pozitivă, cum spune Berdiaev, ci ca inerţie, ca greutate ce ne trage în jos.

De remarcat este că această inerţie a neantului o simt mai puţin cei răi. Puterea lor lacomă de asccensiune nu se simte atenuată de slăbiciunea produsă de atracţia neantului.

Ea nu este propriu-zis răul, ci urmarea lui. Atâta timp cât în cuprinsul făpturii vuieşte patima pozitivă a răului, nu se simte această lâncezire a puterilor de viaţă. Ea este o urmare a răului în adevăratul înţeles al cuvântului. Ea vine pe urmă. După înălţarea semeaţă spre Dumnezeu, care este o maximă desfăşurare a puterilor vitale puse în noi de Creator, vine epuizarea datorată faptului că nu am luat pe Dumnezeu ca ajutător al întăririi noastre în existenţă. Dar întâi este înălţarea şi, cât durează ea, slăbiciunea nu se simte; ea se simte în raport invers proporţional cu puterea ce se manifestă în înălţare. De aceea, răul este propriu-zis forţă pozitivă; urmarea lui numai este prăbuşire în ţărână.

Unii pot să nu fie agitaţi de pornirile rele. Dar ei simt inerţia neantului, ca urmare a păcatului general omenesc. Răii cei mari, îngerii răzvrătiţi, vor fi aduşi în starea de slăbiciune, de lâncezeală a puterilor lor, abia înaintea judecăţii din urmă.

Dar fie că suntem încă în plină încordare a înălţării fără Dumnezeu, fie că simţim în toată tristeţea ei relaxarea puterii de viaţă, vindecarea noastră este numai la Dumnezeu. Un indiferent, un sceptic, un neputincios de-a face binele, chiar dacă nu face nici răul, nu este mai bun ca un rău. Ba poate că este mai rău cu acela. Pentru că nici el nu se încrede în Dumnezeu. Răul luptă să-şi întărească existenţa fără Dumnezeu; indiferentul este un descurajat. Ştie că nu poate face nimic singur, dar nu crede nici în ajutorul lui Dumnezeu. Îşi închipuie că totul este pierdut.

Şi răul şi indiferentul trebuie să se hotărască să primească viaţa din mâna lui Dumnezeu, Stăpânul şi Ajutătorul nostru. Este ceea ce ne învaţă Răstignirea şi Învierea Domnului, care ne dau adevărata teodicee. Dar despre aceasta vom încerca poate să ne lămurim puţin în alt număr.

Suflete rătăcite*

Sfânta noastră Biserică, cucerită de elanul divin al misiunii sale în mijlocul neamului românesc, lucrează pozitiv în toate straturile societății la adâncirea credinței, la alungarea ideilor stricăcioase, la însănătoşirea vieții morale şi, prin aceasta, la consolidarea statului nostru. Viața de azi ridică o mulțime de probleme şi reclamă în locuri şi împrejurări nenumărate şi nespus de variate prezența plină de înțelepciune şi de duh curat slujitorilor ei, iar aceştia caută să răspundă fără preget la toate chemările. Multilateralitatea aceasta de preocupări pozitive, complexitatea şi adâncimea problemelor cărora, angajată din plin, caută să le facă față Biserica noastră, se răsfrânge ca ecou şi în presa noastră bisericească, firesc fiind ca aceasta să însoțească, cu îndemnurile ei, cu comentariile ei ce rectifică greşeli şi dă noi sugestii, activitatea slujitorilor altarului pe teren.

Aşa fiind, fireşte că chestiunile secundare şi discuțiile pornite dintr-un otrăvit spirit negativist nu-şi pot găsi locul în presa noastră, absorbită cu totul de marile întrebări şi datorii pozitive ale zilelor noastre. Ele vor umple permanent coloanele numai în acea presă în care nu există alt material

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 36, 4 sept. 1938, pp. 1-2. Nesemnat.

de fapte care să-şi ceară urgent comentariul, unde nu se simte o răspundere în fața multiplelor dureri ale societății actuale şi necesitatea unei vii activități pentru a le da leacul potrivit.

Recordul acestui fel de presă bisericească îl bate monitorul mitropoliei blăjene, *Unirea*, care, neavând ce scrie, are noroc cu existența şi cu făptuirea Bisericii Ortodoxe, a cărei acțiune o însoțeşte pe toate coloanele ei cu batjocuri, cu văicăreli, cu pâri mincinoase, cu amenințări, întocmai ca un copil, căruia lipsindu-i fantezia la joc nu face decât să pârască continuu, plângând de ciudă, la mamă pe frățiorul absorbit în fericita preocupare de jocurile lui.

Nu este număr din acest plângător şi înciudit ziar, chiar din timpul verii, care să nu se ocupe de ortodocşi, ba că sunt mai favorizați de stat, ba că sunt nenorociți dacă nu cred în papa, ba că nu sunt aşa de cuminți ca redactorii *Unirii*, care uimesc lumea prin „telefon" etc. Când nu găsesc imediat un fapt nou la care să se repeadă avizi pentru a-i găsi ceva ce să se preteze la critică, recapitulează iarăşi şi iarăşi filmul vechi al împrejurărilor în care cred că Biserica Ortodoxă a fost tratată mai bine de Statul Român, ca *Uniația*.

Este o situație demnă de toată compătimirea aceasta, în care se găseşte *Unirea*, şi ca ea (doar ea este un ecou, un *telefon* întru totul adecvat) tot statul-major al *Uniației*, încălzit şi crescut sub aripile institutelor de propagandă din Vatican. Au venit de acolo în rolul unor păsări cu croncănit sinistru, care stau într-un picior, stingherite de înstrăinarea ce-o simt în jurul lor, nemulțumite de tot ce se face în țara pe care n-o mai înțeleg, visând, în disperarea lor, imposibilul: coborârea magică a împărăției vaticane pe plaiurile în care, aşa cum sunt în realitate, nu se mai simt mai bine.

Să luăm un număr la întâmplare din această jalnică oglindă a *Uniației* din România. Să luăm numărul din 20 august şi să spicuim din articolul de fond, „Două măsuri", ale cărui subtitluri alarmate şi protestatare nu le mai cităm. Întâi se deşiră prelung plângerea că la sărbătorile naționale oficialitățile nu participă şi la serviciul divin din bisericile uniate. Jalba aceasta se termină într-o subit de belicoasă amenințare: Bisericii uniate

> „nu-i rămâne decât să tragă concluzia spre care o împinge autoritatea de stat: refuzul general de a mai participa oficial la serbările de la care este îndepărtată. Această hotărâre va trebui s-o ia fără amânare, ca să salveze, după atâta amânare, ceea ce mai poate din prestigiul şi din demnitatea sa, pusă la grea încercare."

Aşadar, iată Biserica Uniată anunțând că nu va mai face rugăciuni în zilele stabilite pentru a aduce laudă şi mulțumire lui Dumnezeu că ne-a ajutat să vedem Statul Român întregit, în zilele în care ne rugăm lui Dumnezeu să-l mențină şi să-l întărească pe el şi pe şeful lui, pe regele țării.

Amenințarea nu ne miră şi ştim că nu-i va fi greu Bisericii Uniate să o pună în practică; i-a dat în direcția aceasta obişnuită cazul de cea mai covârşitoare importanță în istoria românească: încoronarea primului rege al tuturor românilor. Se ştie că reprezentanții Bisericii Uniate n-au intrat atunci în biserică şi n-au vrut să ia parte la praznicul frățesc. Au rămas afară, de braț cu ungurii.

Iar dacă mai este necesar să arătăm motivul just pentru care autoritățile de stat găsesc că nu pot participa la sărbătorile naționale şi la serviciul divin din bisericile uniate, iată-l: o sărbătoare națională este un prilej în care cugetul trebuie

să ni se înalțe în primul rând la ideea de unitate a statului. În cultul acestei idei trebuie să crească generațiile tinere. Ideea aceasta trebuie să-şi pună pecetea, prin practica stabilită, în sufletele tuturor. În acele zile trebuie să simțim mai mult ca oricând că statul nostru este unitar, prin priveliştea ce ne-o dau reprezentanții lui din fiecare localitate, strânşi umăr la umăr în fața aceluiaşi altar. Unitatea statului trebuie să se vădească şi să se concretizeze în aceste manifestări solemne. O oficialitate ce s-ar diviza pentru a participa la serviciul divin din două Biserici ar simboliza o sfâşiere a unității statului. Bine ar fi ca în aceste zile toți cetățenii țării dintr-o localitate să se strângă la un altar pentru a se simți mai înfrățiți în dragostea de patria comună, dar dacă aceasta nu se poate realiza, să dăm voie măcar statului să-şi afirme prin oficialitățile sale unitatea. Un oficiant merge cu aceste ocazii la biserică nu în calitate de persoană particulară, ci reprezentând Statul, care nu poate fi purtat şi sfâşiat de bunul plac şi de înclinațiile personale ale unui oficiant, ci stă, cu unitatea sa, mai presus de persoane.

Or, la care altar trebuie să se închine unitar Statul Român dacă nu la acela care este al zdrobitoarei majorități a neamului românesc, care l-a creat cu nenumărate jertfe şi-l susține cu sincera sa strădanie? Care altar a susținut şi susține unitatea neamului românesc, ca bază a unității Statului Român, ca fundament de granit pe care s-a clădit această țară, dacă nu cel ortodox? Aşchia „uniată", care s-a născut din tendința străinilor de a ne dezmembra, care prin simplul fapt al existenței ei înseamnă o încercare de dislocare a unității naționale, poate pretinde cel mult o îngăduință, în niciun caz însă o încurajare, căci nu se poate pretinde unui stat să se surpe pe sine lucrând împotriva unității sale.

Dar văicărerile uniate continuă şi nu ştii ce să deteşti în ele mai mult: ipocrizia sau lipsa de demnitate? Să cităm, ca să nu se creadă că inventăm:

> „Statul a fost foarte generos faţă de Biserica Ortodoxă. Începând cu reforma agrară şi până astăzi, i-a acordat mereu un tratament mai mult decât de favoare. I-a dat tot, dar absolut tot ce-a cerut şi a dorit. Aşa că nu prea ştim ce-ar mai avea astăzi de cerut.
>
> *Mânăstirile ortodoxe* au fost admirabil înzestrate. *Fundaţia „Gojdu"* i s-a restituit nu fără importante sacrificii din partea statului. Este vie încă în amintirea noastră şmecheria care a dat mitropoliei din Sibiu întreaga avere a fostei *universităţi săseşti*, din care noi am pierdut, pur şi simplu, şi ceea ce a fost evident al nostru. În toate oraşele se ridică mărețe *catedrale ortodoxe.*"

Este uluitor până unde se pot coborî aceste suflete stăpânite de o patimă introdusă viclean în ele prin institutele propagandelor străine! Nici străinii de neam, nici francmasonii nu s-ar lăsa poate atât de copleşiţi de invidie şi de ură faţă de o Biserică românească, aceea care în sfârşit, după atâtea şi atâtea nedreptăţiri şi împilări, primeşte oarecare reparări de la un stat la a cărui creare a adus contribuţia cea mai însemnată. Măcar o decenţă de oameni, ieşiţi cât de cât din barbarie, ar trebui să-i oprească de la manifestarea unor atât de urâcioase sentimente.

Chiar dacă ar fi adevărat că Biserica Ortodoxă Română a fost întrucâtva favorizată de Statul Român, şi tot n-ar trebui ca, după ce în trecut a fost atât de nedreptăţită, tocmai din partea unor fraţi să se repete aceasta cu atâta patimă. Să se gândească măcar la străinii care totdeauna exploatează în favorul lor astfel de plângeri, răspândind în întreaga

lume neadevărul că Statul Român aplică un regim foarte inegal cetăţenilor săi şi institutelor lor.

Nu este mult de când *Unirea* apăra averile uriaşe ale catolicismului unguresc, dăruite lui pe vremuri de statul ungar, cu argumentul că proprietatea este sfântă, prin urmare marile danii făcute acelui cult de statul ungar s-au făcut cu toată dreptatea. Iar acum, când Statul Român restituie Bisericii Ortodoxe – acestui oropsit şi prădat liman al sufletului românesc – (nu donează zeci şi sute de mii de jugăre) câteva firimituri din ceea ce chiar el i-a luat pe nedrept, cine se revoltă întâi şi întâi? Fraţii noştri!

Ce a primit Biserica Ortodoxă prin reforma agrară? Danii de zeci şi sute de mii de jugăre, cum a primit de la statul ungar şi cum le păstrează până azi eparhiile uniate şi romano-catolice? A primit spre folosire (nu în proprietate) mici loturi parohiale, aşa cum a primit şi Biserica Uniată. Şi tare suntem siguri că mai mult a primit şi de această dată Biserica Uniată.

„*Mănăstirile* au fost înzestrate admirabil!" Nu înzestrate, ci repuse într-o minimă parte din vechile lor proprietăţi, pe care statul le-a secularizat, căci faţă de mănăstirile româneşti avea atunci mai mult curaj de cum a dovedit de curând faţă de catolicismul unguresc din Ardeal, apărat şi de *Unirea*. Dacă s-a dat şi în Ardeal la 3-4 mănăstiri, pe cale de reînviere, câte un mic lot de pădure, de ce uită Uniaţia că aceste mănăstiri, făclii ale sufletului românesc, au fost dărâmate şi jefuite de fostul stat habsburgic la cererea şi în favoarea Uniaţiei? Unele din aceste mânăstiri, cu proprietatea lor cu tot, au fost transformate cu forţa în mănăstiri uniate. Unde este nedreptatea când redai în sfârşit celui jefuit ceva din ceea ce i-ai luat?

„Fundaţia „Gojdu" i s-a restituit." E grozavă în orbita ei patima uniată. Ce favoare este în faptul că i s-a restituit Bisericii Ortodoxe o fundaţie a ei, ţinută pe nedrept în sechestru de statul unguresc. Ar fi vrut desigur *Unirea* să nu o mai cedeze guvernul din Budapesta. Că Statul Român a prestat oarecare sacrificii pentru această restituire, cine este de vină dacă n-a ştiut să folosească tot prestigiul lui pentru a obţine fără niciun sacrificiu o fundaţie a unei instituţii din cuprinsul său?

N-a fost destul că guvernul din Budapesta a ţinut 20 de ani această fundaţie în stăpânirea sa, păgubindu-se atâţia tineri români de ajutoarele de studiu ce le-ar fi putut obţine de la ea? Şi aceasta trebuie s-o accentuăm: *Fundaţia „Gojdu"* nu serveşte scopurilor bisericeşti, ci culturii generale româneşti, tinerilor români studioşi, lipsiţi de mijloace. Uniaţia este duşmana acestui tineret, este duşmana culturii româneşti când îşi arată invidia că *Fundaţia „Gojdu"* a fost scoasă de sub sechestrul unguresc şi redată destinaţiei sale (dar acordul încheiat încă n-a putut fi dus la îndeplinire din cauza tergiversării ungurilor).

În chestia cu „Universitatea săsească" am mai răspuns în aceste coloane. Mitropolia din Blaj a primit recompensa în forma celor 1600 de jugăre ce i-au fost făcute cadou de statul român. Valoarea lor, de circa 50 milioane de lei, echivalează cu prisosinţă, ţinând seama de proporţia numărului de credincioşi, cu singura danie ce s-a făcut Bisericii Ortodoxe din Ardeal din partea Statului.

În sfârşit, chestiunea că se fac catedrale ortodoxe în toate oraşele din Ardeal? Şi aceasta vă doare? Şi mai spuneţi că sunteţi buni români? Nu vă doare că în toate oraşele ardelene se înalţă masive turnurile catedralelor străine şi

colegiile confesiunilor minoritare, zidite la vremea sa cu banii statului, ai statului unguresc, care se adunau mai ales din sudoarea bieţilor români, majoritari totdeauna la impozite şi la muncă, dar vă doare că, restabilindu-se puţin-puţin cumpăna dreptăţii, se clădesc acum, poate şi cu ajutoarele statului adunate tot de la români, şi biserici româneşti, ca semne ale prezenţei noastre în ele, pentru întărirea noastră în ele?

Iată la ce se rezumă „favorurile" acordate de Statul Român Bisericii neamului. Dacă în acestea constă acel „tot, dar absolut tot ce a cerut", apoi trebuie să recunoască Uniaţia că Biserica Ortodoxă a rămas până azi străină de poftele materiale. N-a cerut nici măcar repararea deplină a nedreptăţilor din trecut, necum să se gândească să ceară ceea ce a cerut şi a obţinut catolicismul şi Uniaţia în vremurile în care se practica într-adevăr favoarea: zeci şi sute de jugăre de pământ, terenuri vaste şi corpuri de clădiri uriaşe în toate centrele oraşelor. Dacă ar citi un străin, care nu cunoaşte realitatea, afirmaţii ca aceea că Bisericii Ortodoxe i s-a dat „tot, dar absolut tot ce a cerut", ar crede că în România preoţimea ortodoxă nu mai poate de belşug, nu mai ştie ce să facă cu banii din salariile ei uriaşe, că bogăţiile Bisericii Ortodoxe se ridică aproape la nivelul fabulos al celor ale catolicismului spaniol. Săraca preoţime ortodoxă! Cu cât este mai favorizată de Statul Român decât preoţimea uniată sau cea ungurească? Înoată şi azi în greutăţi materiale, ca în toate vremurile trecute. Şi ca ea, toată Biserica Ortodoxă. Unde sunt palatele, unde sunt întreprinderile de presă, de editură, economice ale Bisericii Ortodoxe, care nu are cu ce tipări nici măcar Biblia pentru a o răspândi la un preţ mai convenabil.

Dar să întoarcem foaia şi să vedem şi ce nu a dat, după versiunea *Unirii*, Statul român Uniaţiei:

„Avem şi acum o sumedenie de parohii neîmproprietărite."

Nu ştim câte va fi având Uniaţia, dar cu siguranţă noi avem mai multe.

Din 698 de parohii din Arhiepiscopie, 200 au rămas total fără sesii şi numai 58 au primit sesii parohiale complete. În general, prin reforma agrară parohiile Arhiepiscopiei au rămas cu mai puţin pământ ca înainte cu 3277 de jugăre, fiind expropriate de 8775 de jugăre şi împroprietărite de-abia cu 5498 de jugăre.

Tot atât de umflat este şi al doilea motiv pentru care se mai plâng: că nu capătă la oraşe terenuri pentru biserici. Noi cunoaştem oraşe cu populaţie uniată disparată, în care şi-au ridicat fără să fie nevoie, cu scopuri pur prozelitiste, biserici mari. Dar este neserios să transformi mici chestiuni locale şi incidentate în discuţii de principii. Însemnează să tragi lucrurile de păr.

La atâta se reduce, oricâtă silinţă şi-ar da *Unirea* să prezinte lucrurile alarmant, mai puţina favoare de care s-ar bucura Uniaţia în faţa Statului Român.

Toată schelălăiala aceasta ipocrită nu reuşeşte decât să evidenţieze încă o dată micimea de suflet uniat, care nu alege metodele pentru a întări o păgubitoare disidenţă în sânul neamului, cu riscul oricăror rele pentru ţară.

Biblia şi sufletul românesc*

Cele dintâi traduceri din Sfânta Scriptură în româneşte datează dinainte de 1450. Deci părţi din Sfânta Carte au început să fie citite în limba română cam din acelaşi timp în care au început să îmbrace haina naţională la cele mai multe neamuri europene. În Apus traducerile acestea s-au făcut din opoziţie faţă de Biserica Catolică de către diferiţi reformatori. La noi s-au făcut chiar de către reprezentanţii Bisericii, de preoţi şi mai târziu de episcopi, atunci când, încheindu-se o viaţă românească mai liniştită, oamenii au putut să se gândească la o astâmpărare mai din plin a setei lor religioase. Biserica Ortodoxă n-a luat în trecutul ei atitudine potrivnică traducerii Sfintei Scripturi în graiurile naţionale. Dacă la noi nu s-au tradus totuşi părţi din ea înainte de ce au făcut acest lucru în Apus reprezentanţii curentelor adversare Bisericii Catolice, faptul se datorează nu opoziţiei Bisericii, ci împrejurărilor vitrege ale vieţii strămoşilor noştri, strâmtoraţi şi înghesuiţi de năvălirile atâtor popoare, opriţi atâta vreme să se adune, să se organizeze, să se reculeagă.

Aceasta nu înseamnă însă că poporul nostru nu cunoştea înainte în general cuprinsul Sfintei Scripturi, care este

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 37, 11 sept. 1938, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

una cu cuprinsul creştinismului. Credincioşii îşi făceau rugăciunile în româneşte, iar preotul le tălmăcea Evanghelia în graiul lor, cum scrie un preot sas pe la 1546 („românii nu citesc epistolele Sf. Pavel şi Evanghelia în limba lor, ci într-o limbă străină, slavona, pe care n-o înţeleg mirenii, ci le-o explică preotul lor"[1]). Fără să fi fost astfel formal tradusă, Sfânta Scriptură circula în rezumate şi în fragmente orale, modelând în duh creştin sufletul românesc, susţinând unitatea lui şi dându-i elementele unei spiritualităţi pe care şi-o amplifica mai departe prin cugetarea proprie.

Astfel, Biblia a format temelia spiritualităţii româneşti, baza culturii noastre, chiar într-un timp în care textul ei nu era *scris* în româneşte. Căci textul acesta, fie literal, fie rezumativ, era fixat în uzul lingvistic. La noi s-a petrecut acelaşi fenomen care s-a petrecut la începutul creştinismului cu textul unor Evanghelii: el circula în fraze şi povestiri orale aproape stereotipe, ca Sfânta Tradiţie, ca o repetare a predicilor Apostolilor, înainte de a-l aşterne în scris unul sau altul dintre evanghelişti. Precum creştinismul în general n-a început să existe numai din momentul în care acest text s-a fixat în scris, ci deodată cu predica apostolilor despre viaţa şi opera lui Iisus Hristos, aşa şi creştinismul românesc şi spiritualitatea creştină a neamului nostru, deci baza culturii lui, n-a aşteptat transpunerea în scris a textului românesc al Scripturii, ci s-a alimentat începând cu veacuri înainte din textul românesc nescris al ei.

Parcă în istoria poporului nostru Providenţa a voit să ilustreze că un neam este creştin nu prin textul scris al Scripturii, ci prin propovăduirea lui, nu printr-o carte pe care o

[1] Ştefan METEŞ, *Istoria Bisericii Române din Transilvania*, vol. 1, p. 113.

poţi lua cu tine într-o izolare anarhică, ci prin ascultarea adevărului, care există mai înainte de-a se fixa în carte şi independent de ea, din gură de om viu, de la o societate de care eşti aşadar dependent şi căreia trebuie să-i fii mulţumitor că ţi-a ocazionat aflarea lui; de la o societate care a primit şi ea acest adevăr de la rândurile mai vechi de oameni; şi nu de la oricare societate, ci de la una care este organizată în aşa fel că poate păstra şi comunica un adevăr nescris în aceeaşi formă precisă cum a ieşit din gura apostolilor; de la o societate care ştie că are datoria de-a nu schimba nimic din adevărul apostolic şi are şi o ceată de oameni încredinţaţi tocmai cu paza şi cu transmiterea exactă a acestui adevăr. Poporul nostru a fost aşadar creştin – şi încă ce creştin! – prin Biserică, adică nu prin textul scris al Bibliei, ci prin textul ei curgând viu, dar acelaşi, printre oamenii legaţi prin credinţa în Hristos întreolaltă şi cu toţi ascendenţii până la Apostoli.

Se pune fals alternativa: este bine sau nu să cunoască poporul Scriptura? Nu există popor creştin, temeinic creştin, care să nu fi avut şi să nu aibă la baza vieţii lui Evanghelia. Şi nimeni nu poate fi potrivnic unei temeinice pătrunderi a Evangheliei în sufletul poporului. Se poate pune însă destul de serios întrebarea: Cum este mai bine? Să alimentezi poporul cu textul scris al Evangheliei sau cu textul nescris? Şi cred ferm că puterea şi roadele propovăduirii nescrise a Evangheliei este superioară. Chiar dacă se dă şi textul scris, dacă nu se face în paralel şi o propovăduire intensivă a Evangheliei, care să copleşească contactul credinciosului cu Evanghelia scrisă, aceasta poate rămâne literă care nu-l înviorează sau îl poate duce la anarhie. (Chiar protestanţii şi sectarii, care răspândesc cu zel textul scris al Scripturii, fac în acelaşi timp cea mai intensivă propovăduire orală.)

Dar şi alternativa referitoare la textul scris sau oral al Scripturii nu se mai poate pune azi decât teoretic. Practic nu se mai pune, pentru că, chiar să vrea autoritatea bisericească să nu mai circule Biblia scrisă, astăzi, în epoca exuberantă a tiparului, oprirea ei n-ar mai avea nicio eficacitate. De altfel, Biserica Ortodoxă niciodată n-a oprit citirea Scripturii de către popor. Dar dacă-i aşa, cu atât mai mult se cere propovăduirea orală a Scripturii. Chiar trebuie să existe un raport direct proporţional între citirea Scripturii de către popor şi propovăduirea ei orală de către Biserică, în speţă de către preot. Unde se citeşte Scriptura mai mult, întrebările sunt şi ele mai multe, setea religioasă este mai mare, neliniştea metafizică este mai acută şi de aceea şi pericolul rătăcirilor este iminent, ameninţând continuu. Viaţa religioasă acolo este mai vibrantă, dar tocmai de aceea mai puţin asigurată de surprize neplăcute. Numai statica nu produce surprize. De aceea, propovăduitorul trebuie să crească paralel cu cititorul Scripturii în religiozitate vibrantă şi în găsirea răspunsurilor la toate întrebările care se nasc. Propriu-zis trebuie să fie continuu într-o poziţie avansată faţă de credincios.

Propovăduirea Sfintei Scripturi de către Biserică este superioară – de aceea ea trebuie să se facă totdeauna, fie că se citeşte sau nu Scriptura – şi ea poate fi şi suficientă, pe când citirea Scripturii nu este suficientă pentru viaţa religioasă; întâi pentru că numai ea trezeşte cu adevărat sufletul la viaţă creştină şi al doilea pentru că numai ea – făcută de Biserică, accentuez – prezintă nu numai textul Scripturii, ci şi interpretarea lui cea justă, cea moştenită în Biserică de la Sfinţii Apostoli. Propovăduirea Scripturii de către Biserică acumulează în ea şi Sfânta Tradiţie, întreg adevărul creştin nealterat. Numai această propovăduire, când este vie, fereşte de rătăciri şi ţine poporul strâns lângă Biserică.

Poporul nostru a avut în tot trecutul său – chiar înainte de traducerile scrise – Sfânta Scriptură în viaţa sa. Este o afirmaţie insolentă aceea care se aude azi uneori, că poporul român a trebuit să aştepte pe agenţii sectelor şi curentelor religioase de stil american ca să ia cunoştinţă de Sfânta Scriptură. Mai mult, poporul nostru a avut adevăratul înţeles al Scripturii, înţelesul moştenit prin succesiune neîntreruptă de la Apostoli, care au cunoscut mai bine şi în întregime gândurile şi propovăduirea Domnului şi le-au predat, pe lângă ceea ce s-a fixat din ele în scris, urmaşilor lor şi aşa în continuare, ca lumină lămuritoare, ca comentariu sigur al părţilor scrise.

Poporul *nostru* a fost întru adevăr, nu aceşti mărginiţi aroganţi care pretind, certându-se şi întreolaltă, că ei cunosc mai bine pe Domnul – pe baza textului biblic – decât Apostolii care au trăit în preajma Lui.

Dar în adevărul acesta întreg şi deci în creştinismul cuviincios şi cu bună rânduială nu-l putem ţine astăzi intensificând propovăduirea orală.

Biblia a jucat un rol uriaş, rolul primordial în formarea spirituală a poporului român, de la începuturile lui, nu numai din 1688, de când o avem întreagă tipărită în româneşte. Dar de atunci a început să joace unul şi mai mare. Şi va juca unul tot mai mare, fără întrerupere, în toată istoria viitoare a neamului nostru. Căci Scriptura, odată gustată de un popor, întreţine în sufletul lui o sete continuu neastâmpărată de-a *cunoaşte* pe Domnul, de-a se apropia de El prin cunoaşterea Lui, prin cunoaşterea voii Lui. Iar propovăduirea Bisericii trebuie să ţină pas cu această pururi nedeplin satisfăcută şi pururi în creştere sete spirituală.

Cuvânt la deschiderea anului școlar la Academia Teologică „Andreiană"*

Cu voia și cu ajutorul lui Dumnezeu începem un nou an de viață și de pregătire duhovnicească în această vrednică și binecuvântată instituție șaguniană. Îi zic „un nou an de viață și de pregătire duhovnicească", și nu „un nou an școlar", pentru că școala ce se face aici trebuie să se deosebească total de ceea ce se înțelege curent prin cuvântul școală și activitate școlară. Aici se cresc preoți, iar preoții sunt oamenii Duhului, ai Duhului Sfânt.

Fără a ne neglija grija adunării de cunoștințe și a cultivării dreptei judecăți, scopul acestei instituții depășește aceste îndeletniciri.

Aici se deprind tinerii mai presus de toate a vedea și a cunoaște pe Dumnezeu, a se apropia de El și a trăi cu El, a întări în interiorul lor contactul cu Dumnezeu, ceea ce cheamă viața duhovnicească. Pe calea aceasta, prin Dumnezeu, prin contactul duhovnicesc cu El, ei își câștigă o tărie în fața vieții, care întrece cu mult orice tărie câștigată prin sforțări și destoinicii care au ca bază ideea că omul este avizat

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 39, 25 sept. 1938, pp. 2-3. Semnat: *D. Stăniloae.*

numai la propriile sale puteri în consolidarea vieții sale individuale sau colective.

Iar când ei sunt cu adevărat tari duhovnicește, tăria din ei se comunică și în poporul pe care îl păstoresc, aducând sufletului național dintr-o latură nouă o întărire cu mult mai efectivă decât toate întăririle ce i se dau din exterior prin latura economică, igienică sau chiar educativă.

Iată cum vorbește apostolul despre tăria aceasta a Duhului:

> „În sfârșit, fraților, întăriți-vă în Domnul și întru puterea tăriei Lui. Îmbrăcați-vă cu toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva uneltirilor diavolului. Căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății care sunt în văzduhuri. Pentru aceea, luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotrivă în ziua cea rea și, toate biruindu-le, să rămâneți în picioare.
>
> Stați deci tari, având mijlocul vostru încins cu adevărul și îmbrăcându-vă cu platoșa dreptății, și încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru Evanghelia păcii. În toate luați pavăza credinței, cu care veți putea să stingeți toate săgețile cele arzătoare ale vicleanului. Luați și coiful mântuirii și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu. Faceți în toată vremea, în Duhul, tot felul de rugăciuni și de cereri, și întru aceasta priveghind cu toată stăruința și rugăciunea pentru toți sfinții" (*Efeseni* 6, 10-18).

Necesitatea neapărată ca să creșteți în Duhul lui Dumnezeu sau ca Duhul lui Dumnezeu să crească în voi o impune calitatea voastră viitoare de preoți. Căci specificul preotului față de ceilalți oameni îl formează duhovnicia lui.

Preotul este aşezat în serviciul Duhului ca să facă să domine Duhul întâi în el, şi apoi şi în alţii. Mai mult decât prin haină preotul trebuie să se deosebească de ceilalţi oameni prin prezenţa Duhului în el.

Ce înseamnă că preotul este un om care stă în serviciul Duhului?

În primul rând, că preotul trebuie să fie preocupat de lucrurile spirituale, nu de cele lumeşti. Sfânta Scriptură spune despre arhiereu: „căci orice arhiereu, fiind luat dintre oameni, este pus pentru oameni spre cele către Dumnezeu" (*Evrei* 5, 1). Aceasta este valabil şi pentru preot.

Nu externul, temporalul, lumescul constituie obiectul misiunii sale, ci „cele ce sunt ale lui Dumnezeu" între oameni, intensificarea celor dumnezeieşti între ei. Sunt multe patimi, multe idealuri, multe lucruri care îşi au avocaţii lor între oameni, îndemnând pe oameni spre ele. Numai preotul este însă cel care pledează pentru Dumnezeu, cel care descrie omului binefacerile legăturii cu Dumnezeu, îi ţine omului deschis un geam spre cer şi prin aceasta face să crească în om credinţa în Dumnezeu, iubirea de El. Dacă se va face şi preotul un avocat al lucrurilor şi idealurilor lumeşti, prin cuvânt sau faptă în faţa oamenilor, nu va juca decât un rol de anexă, întărind doar pledoaria altora. Poporul nu-l va mai distinge de alţii şi nu-i va mai simţi necesitatea ca preot. Dacă preotul nu-i va satisface setea de-a se prezenta ca trăind într-o altă sferă de existenţă decât cea a lumii, de a-i vorbi despre realităţi care nu aparţin lumii, va socoti că preotul nu îndeplineşte o lucrare pe care n-o mai îndeplineşte nimeni pe pământ şi va spune că se poate dispensa de el, căutându-şi astâmpărarea setei după Dumnezeu fără preot.

Dar nu numai în conţinutul pledoariei trebuie să se deosebească preotul de toţi profesioniştii idealurilor pământeşti. Preotul fiind om duhovnicesc şi având să vorbească neîncetat despre mărimea şi bunătatea lui Dumnezeu oamenilor, trebuie să o şi facă aceasta într-o manieră strict duhovnicească, potrivită cu conţinutul propovăduirii. Modul de comportare, modul de argumentare, de vorbire al preotului să fie cu totul spiritual. Duhul este pentru preot nu numai un conţinut al propovăduirii, ci şi o metodă, un mijloc. Nu prin mijloace economice, politice, logice, va întări preotul poporul în credinţa în Dumnezeu. Nu dispreţuim aceste mijloace, dar pentru credinţă ele nu ajută cu nimic. Maniera lumească nu este în stare să convertească sufletele durabil, să nască în ele viaţa cea nouă a credinţei.

Din nenorocire, aceasta este marea bubă spirituală de care suferă adesea activitatea preoţească. Toată preoţimea este bine intenţionată; toţi preoţii vor să ajute creştinismului să fie tot mai puternic, tot mai îmbrăţişat şi mai respectat. Dar cei mai mulţi preoţi cred că sufletele pot fi ţinute în credinţă prin mijloace de forţă externă, prin presiunea ce-o exercită asupra oamenilor puterea politică, economică sau poziţia lui socială, autoritară. Dar chiar dacă au aceste mijloace oarecare putere de-a reţine sufletele de la căderea din creştinism, ele nu pot înviora în ele credinţa, nu le pot da fiorul viu, înnoitor al întregii vieţi morale. Nici chiar cu logica n-ai făcut nimic pentru o înviorare a credinţei, nicidecum pentru o întoarcere a sufletelor rătăcite în sectarism. Poţi chiar să cunoşti Scriptura foarte bine şi să argumentezi învăţătura ei cu o logică perfectă, şi totuşi nu va izbucni în sufletul sectarului convingerea în adevărul celor ce le susţii. Căci este vorba de o logică. Şi logica, chiar aplicată unui con-

ţinut de credinţă, deci creştină în intenţia ei, nu poate face nimic în materie de convingere religioasă. Ea rămâne exterioară chemării duhovniceşti a sufletului. Ea este din lumea aceasta, şi preotul care lucrează numai cu ea, să aibă cât de mult zel, este încă cu totul în afară de Duh, în afară de Dumnezeu, şi poporul îl simte ca atare.

Cu altă cheie se deschid sufletele; prin alt mijloc se prinde în ele cutremurător sămânţa credinţei vii, înnoitoare. Este cheia Duhului. Şi numai dacă este deschisă în noi acea cămară, dacă locuieşte în noi Duhul, se întinde şi la alţii. Focul nu se aprinde decât prin foc.

Dar care este calea prin care putem face ceva să avem în noi Duhul? Este calea care se întemeiază nu pe o încordare a noastră numai, ci pe împreunarea străduinţelor noastre de desăvârşire cu o activă cerere a ajutorului lui Dumnezeu, cu rugăciunea asiduă, înviorată de cugetul prezenţei lui Dumnezeu în faţa noastră. „Bateţi şi vi se va deschide, cereţi şi vi se va da", a spus Iisus.

Nu există mijloc de înduhovnicire ca rugăciunea. Cine nu se roagă nu are credinţă. Rugăciunea este inima credinţei. Ea este mai principală în acest locaş de pregătire duhovnicească decât orice altceva. Cine dintre voi, iubiţi studenţi, va ajunge să se roage din necesitate, cu bucurie, cum apucă înfometatul pâinea, cu convingerea că Dumnezeu îl vede, îl ascultă, cutremurat de această siguranţă, acela va fi adevăratul preot.

În rugăciune acela a aflat şi adevăratul mijloc de aprindere a convingerii în suflete. Dacă ai ajuns să ţi se înmoaie înţepenirile obişnuinţelor şi prejudecăţilor lumeşti din suflet, şi poţi cădea în rugăciune cu omul pe care-l vizitezi pentru a-l cuceri, cu siguranţă că l-ai convertit.

Criza noastră religioasă de azi este o criză întreţinută de caracterul inadecvat al metodei pastorale practicate, mai precis o criză determinată de absenţa rugăciunii personale, nu ceremoniale, din pastoraţie. Când preoţimea va descoperi rugăciunea personală ca metodă pastorală, va turna duhul personal şi în rugăciunea ceremonială, va pune în plină valoare uriaşa comoară duhovnicească a sfintelor noastre slujbe. Căci rugăciunea personală nu trebuie să fie numaidecât şi o compoziţie personală, ci un duh viu, personal, împreună aprins în marele sfeşnic al sfintelor slujbe, prefăcute într-un adevărat rug pe care arde parohia, aducându-se purificată lui Dumnezeu.

Aceasta v-o pun la inimă, iubiţi studenţi. Studiaţi, dar mai ales rugaţi-vă, rugaţi-vă neîncetat! Rugaţi-vă pentru mântuirea voastră şi pentru mântuirea şi pacea lumii în aceste vremuri învolburate, când numai Dumnezeu mai poate ajuta. Numai aşa puteţi deveni acele mult aşteptate rânduri sfinte de preoţi, care să schimbe la faţă sufletul României.

Aveţi între voi altar strălucitor de lumină ridicat de osârdia Înaltpreasfinţitului nostru Părinte. Aveţi toate uşurinţele şi îndemnurile pentru grija de sufletul vostru. Să nu pierdeţi anul în zadar. Fiecare zi este scumpă. Pe fiecare să o răscumpăraţi din robia celui rău.

Pornind la lucru, profesori şi studenţi, trimitem Înaltpreasfinţitului nostru Mitropolit asigurarea că ne vom face cu râvnă datoria, conştienţi de importanta misiune ce-o împlinim în sânul sfintei noastre Biserici şi, prin ea, în slujba neamului. Rugând pe Dumnezeu să-Şi trimită ajutorul şi binecuvântarea Sa, anul academic 1938/1939 îl declar deschis.

Medicină şi credinţă*

Cu ocazia congresului de psihiatrie, neurologie şi endocrinologie ce a avut loc în zilele de 2-4 oct. la Sibiu, s-au ţinut şi două conferinţe pentru publicul larg, foarte instructive şi importante pentru problema raporturilor între medicină şi credinţă. Una dintre ele, cea a dlui Dr. Minea, titularul catedrei de psihiatrie şi neurologie de la Universitatea din Cluj, s-a ocupa direct cu această temă, iar cealaltă, a dlui dr. Parhon, profesor la Facultatea de Medicină din Iaşi, a mânat gândurile multor ascultători spre această problemă prin felul cum a înţeles Domnia Sa să explice o serie de funcţiuni şi manifestări nervoase şi psihice. Conferinţa dlui dr. Minea a fost aproape ca un fel de replică la conferinţa dlui dr. Parhon, ţinută cu o zi înainte.

Într-adevăr, deşi dl dr. Parhon a ţinut să menţioneze la începutul expunerii Domniei Sale despre „funcţiile endocrine, psihice şi nervoase" că ceea ce va spune în cursul conferinţei nu implică nicio atitudine faţă de problema ultimelor cauze, din felul cum a prezentat Domnia Sa legăturile între secţiunile endocrine şi anumite funcţii sufleteşti

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 41, 9 oct. 1938, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

s-a degajat totuşi impresia unei concepţii prea mecanice, prea materialiste despre viaţa omenească.

Glandele endocrine sunt nişte glande mici, care fabrică şi secretă anumite sucuri, anumite lichide în interiorul organelor omeneşti, şi nu afară, ca alte glande. Importanţa lor a fost descoperită de curând în medicină, căci s-a constatat pe calea microscopului că starea omului şi anumite funcţii ale vieţii lui se afectează de lichidul pe care-l varsă aceste glande. Buna funcţionare a cugetării stă în legătură cu normala funcţionare a glandei tiroide, iar instinctul erotic şi cel matern la femeie sunt în funcţie de secreţia ce-o varsă în sânge o altă glandă, specific feminină.

S-a mers însă prea departe în accentuarea importanţei acestor secreţii produse de glandele endocrine. Mulţi medici explică astăzi toată viaţa sufletească a omului prin ele. Chiar dl dr. Parhon a folosit în conferinţă termeni care lăsau impresia că vorbitorul vede între aceste lichide şi funcţiile spirituale o cauzalitate directă, deplin suficientă. De câteva ori a folosit expresia: „*originea* instinctului cutare (matern) se află în secreţia cutărei glande". Iar instinctul, la rândul său, „produce" poezia, dacă este un instinct erotic.

Modul acesta de-a vorbi este absolut impropriu. E sigur că viaţa sufletească nu poate funcţiona normal decât prin mijlocirea unui normal substrat material, care este întreţinut şi alimentat de o serie multiplă de procese organice, aducând fiecare ca o contribuţie proprie, un element material necesar în combinaţia complexă a acestui substrat. O descompletare a substanţelor ce intră în compoziţia creierului – substratul material al cugetării – în urma încetării vreunui mic organ de a-şi produce substanţa sa, desigur că va tulbura şi împiedica funcţia normală a cugetării.

Dar de aici şi până a spune că lichidul tiroidal „produce" cugetarea, sau în el este „originea" cugetării, este o distanţă uriaşă. Afirmaţia că un lichid este cauza cugetării este în primul rând absurdă, este contrară legii logice a cauzalităţii suficiente; lipseşte din ea orice evidenţă logică. Iar în al doilea rând, în loc să aducă o contribuţie la lămurirea misteriosului raport între cugetare şi materie, îl întunecă şi mai mult. Este mai misterios, mai contrar minţii, mai inacceptabil pentru cugetare să afirmi că un lichid produce cugetarea decât să spui că el o condiţionează numai, ea existând ca o lume aparte, spirituală.

Când dl dr. Parhon spunea că instinctul este produs de un lichid fabricat de ovare, mi-a venit în minte întrebarea: de ce atunci uneori iubirea mamei nu este la fel faţă de toţi copiii? Oare când priveşte la unul, glanda fabrică momentan un alt fel de lichid decât acela produs în momentul în care priveşte la alt copil? Chiar dacă ar fi aşa, concluzia n-ar putea fi decât aceea că şi sentimentele sau actele de voinţă afectează natura secreţiilor interne, iar în acest caz, ne putem întreba: sentimentul de mai puţină iubire al mamei de unde provine dacă nu din secreţia care nu mai este acuma cauză, ci efect? Răspunsul nu poate fi altul decât că un sentiment se poate naşte şi din elemente de cunoaştere, recepţionate prin contactul cu lumea. Mama a văzut la un fiu apucături rele, nerecunoştinţă, lipsă de milă, de iubire, şi aceste constatări au micşorat în ea sentimentul de dragoste maternă.

Dar în general observăm la tot pasul că şi sentimentele, ideile, actele de voinţă, peste tot viaţa sufletească afectează organele trupeşti şi procesele din ele. Sentimentul de frică este produs în suflet de un element cognitiv primit prin contactul cu lumea din afară, şi odată ivit, produce perturbări grave în nervii şi în celelalte organe ale omului, uneori chiar mortale. Iubirea faţă de cineva se naşte şi atunci când iei cunoştinţă de iubirea lui faţă de tine, iar încrederea în el, după ce ai văzut că este în stare să satisfacă anumite dorinţe şi trebuinţe ale tale. Dacă secreţiile ar produce sentimentele şi ideile, ele ar trebui să premeargă şi să decurgă, indiferent de oricare luare de contact cu obiectul cutare sau cutare.

Faptul însă că adeseori stările sufleteşti afectează pe cele trupeşti, coroborat cu o consideraţie care va fi expusă în continuare ne arată că este mai plauzibilă, mai logică, mai conformă cu datele experienţei chiar, inversarea cauzalităţii materie-spirit. Şi aici am ajuns la conferinţa, atât de la curent cu starea actuală a ştiinţelor naturale, ţinută de dl dr. Minea.

Domnia Sa a remarcat faptul că nici glanda endocrină, cea atât de mică şi nici chiar celula, care este şi mai mică, nu s-a dovedit la microscop să fie ultima cauză a funcţionării normale sau anormale a ei. Cauzalitatea s-a constatat că stă şi mai departe. Şi s-a urmărit până la ultimele părticele vizibile la microscop. Dar nici în ele nu stă ultima cauză a stării lor normale sau anormale. Cauza este dincolo şi de ele, dincolo de ultimul punct material. Este aici marea problemă a originii materiei, a esenţei ei în ultima analiză. Dl dr. Minea a citat aici dintr-un savant profesor medic, care a spus că pentru noi „ultimul punct cognoscibil se prezintă plin de o putere care poate este viaţă sau voinţă".

Cu citate din marii fizicieni ai timpului, cum este celebrul Plank şi alţii, dl dr. Minea a arătat că astăzi universul, şi cu atât mai mult viaţa omenească, nu mai este socotit condus de legi mecanice de fier, cauzalitatea de multe ori nu se aplică, se observă uneori un defect de cauzalitate. Chiar

dacă în toate momentele îşi varsă o anumită glandă secreţia ei în organism, efectele uneori nu se produc.

Deci, cum mai poate fi socotită secreţia glandei endocrine ca ultimă şi absolută cauzalitate a vieţii sufleteşti?

Admirabil a arătat dl dr. Minea că astăzi boala nu mai trebuie să fie considerată ca un „concept natural", produsă de o cauză pur materială şi vindecabilă pe cale pur fizică, printr-o reparare materială. În boală se amestecă cauzalităţi morale şi în decursul ei angajează sufletul care, iarăşi, influenţează boala, agravând-o sau uşurând-o. Medicul dacă vrea să poată vindeca trebuie să se pună într-un raport *personal*, de la suflet la suflet, cu întreg omul, insuflându-i putere sufletească prin credinţă şi prin dragoste şi să dezlănţuie astfel din sufletul bolnavului energiile tămăduitoare. De aceea medicii de azi nu pot vindeca atâţia bolnavi, pe care îi vindecă contactul cu personalităţi şi împrejurări religioase (Lourdes, Maglavit etc.), pentru că nu vin cu credinţa, nu iau contact sufletesc cu bolnavul, ci pun între ei şi bolnav instrumentele care măsoară numai ceea ce-i material, indică numai fenomenele fizice şi de multe ori nu arată măsura şi natura justă a bolii, sau uneori nu arată nimic, pentru că boala nu se poate măsura totdeauna.

Medicina trebuie să-şi revină din ateismul ei, să se îmbibe iarăşi de credinţă. Iar preotului, când are credinţă multă, trebuie să i se recunoască puterea de-a ajuta, mai ales în bolile cu implicaţii psihice. Celebrul psihanalist Jung a declarat făţiş că lasă bucuros şi cu încredere o parte din tratamentul psihiatru unor preoţi care sunt bine pregătiţi.

De încheiere, accentuăm că dl dr. Minea nu este un singuratic în lumea medicală şi ştiinţifică atunci când susţine astfel de idei. Acesta este astăzi ultimul punct de vedere al

ştiinţei. Domnia Sa a citat o serie de somităţi în materie. Ideile celebrului Alexis Carrel, din *L'homme c'est l'inconnu*, le cunoaşte iarăşi toată lumea. Iar subsemnatul am auzit acum vreo câţiva ani pe învăţatul profesor universitar de medicină, dr. Bumke, vorbind în disertaţia de inaugurare ca rector la Universitatea din München tocmai despre această criză a medicinii, de care a vorbit şi dl dr. Minea, criză provenită din faptul că omul este considerat numai ca trup material, iar boala, ca stând numai într-un organ, singurul cu care are de-a face medicul. Ca remediu, dr. Bumke preconiza considerarea omului ca fiinţă care are şi suflet şi cerea medicului să se apropie de omul întreg, adică de persoana lui cu persoana proprie, orientându-se în îndrumările ce le dă după omul întreg; să nu privească numai la organul bolnav şi să dea o reţetă identică pentru toţi bolnavii de „aceeaşi boală".

Dlui dr. Minea, care se face la noi interpretul cuvântului de azi al ştiinţei şi vădeşte o înţelegere atât de largă şi de bine orientată faţă de aceste probleme, i se cuvin toate laudele.

Noua organizare a breslelor*

O lege recentă a fixat noile principii şi norme de asociere ale lucrătorilor şi meseriaşilor de diferite categorii profesionale. După declaraţiile dlui M. Ralea, ministrul muncii, trei sunt principiile cele noi ce stau la baza acestei legi: 1. concentrarea sindicală; 2. depolitizarea asociaţiilor profesionale; 3. Naţionalizarea lor.

În spiritul primului principiu, nu se recunoaşte de aici înainte personalitate juridică decât unei singure asociaţii, pentru lucrătorii unei meserii pe ţinut. Înainte se creau mai multe asociaţii pentru aceeaşi categorie de meseriaşi, supralicitându-se în avantajele ce se promiteau celor ce se vor înscrie în ele. Asociaţia recunoscută ca personalitate juridică se numeşte breaslă – legea a scos aceste termen din trecutul meseriilor româneşti – şi ea va avea ramificaţii în fiecare judeţ, iar breslele de aceeaşi categorie din ţinuturi vor avea o uniune în capitală.

Depolitizarea breslelor înseamnă interdicţia de-a se cartela cu partidele politice pentru a sta în slujba lor. Alegerea conducătorilor va trebui făcută nu dintre conducătorii fără

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 42, 16 oct. 1938, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

profesie, ci din cele mai bune elemente care muncesc efectiv în cadrul profesiei lor. Organizaţiile profesionale vor trebui să se ocupe cu problemele şi interesele profesionale ale membrilor lor.

Iar prin naţionalizarea breslelor se înţelege oprirea lor de-a se ocupa cu „afilierea la organizaţii internaţionale, de la care primeau adesea sugestii şi îndrumări", şi încadrarea în solidaritatea naţională şi în slujba intereselor naţionale.

Aceste trei principii sunt în spiritul timpului nostru şi din ele se inspiră organizaţiile muncitoreşti din cele mai multe ţări. Adoptarea lor echivalează cu o depăşire a liberalismului individualist şi a marxismului internaţionalist şi dizolvant.

În special trebuie salutat cu multă satisfacţie principiul naţional în organizarea şi orientarea diferitelor categorii de muncitori. Numai cât ni se pare că termenul „naţional" este luat în noua lege nu în sensul etnic, ci în cel de cetăţenie. Şi credem că nu este suficient ca o breaslă să fie naţională doar prin aceea că este independentă de organizaţiile internaţionale, ci şi prin membrii ei, care să fie români în proporţie cu raportul dintre numărul românilor şi al străinilor în această ţară. Trebuie mers aici până la ultima consecinţă a principiului şi realizat postulatul just, formulat de dl Nichifor Crainic în „Programul statului etnocratic". Numai atunci breasla va putea fi însufleţită de imperativul solidarităţii naţionale, de o tendinţă centripetală în raport cu statul nostru. Înţelegem că problema aceasta nu poate fi rezolvată prin legea breslelor, care prescrie cum să se asocieze meseriaşii, ci printr-o serie de măsuri, urmărite cu tenacitate zeci de ani, prin care să se înmulţească însuşi numărul meseriaşilor români până la a ajunge proporţional cu cel al meseriaşilor străini.

Cu speranţa că realizarea acestui mare deziderat naţional va fi urmărită sistematic, trebuie să accentuăm chiar şi numai enunţarea şi forma mai modestă de acum a principiului solidarităţii naţionale, introdus de noua lege în constituţia breslelor.

Acest principiu va atenua în sufletul muncitorului şi al meseriaşului starea de suflet negativistă, produsă de microbul marxist. Muncitorul va fi îndrumat să nu mai aştepte binele social ca un fruct al urii şi răsturnării oricărei ordini, ci ca un rezultat al colaborării frăţeşti între toţi factorii muncitori ai naţiunii. Va fi îndrumat astfel spre o stare de suflet care este cu totul în acord cu spiritul creştin: frăţietate şi muncă, spre un bine comun, spre o ajutorare reciprocă.

Direcţia aceasta este atât de mult creştină şi este atât de cert că numai cu ajutorul virtuţilor creştine se poate urmări cu succes, încât ne mirăm de ce nu a folosit dl Ralea şi termenul „creştin" pentru etichetarea noilor principii ce stau la baza acestei legi.

Ideea de clasă, exploatată de marxism, era o idee de ură, de repulsie între factorii societăţii; deci o idee anticreştină. Ea a crescut din sau paralel cu concepţia că viaţa este o luptă a unui ins sau a unui grup împotriva altuia. Viaţa era intuită în imaginea unei crâncene „lupte pentru existenţă", ca un război al tuturor contra tuturor. Creştinismul vorbeşte despre o solidaritate, despre o colaborare a factorilor din cosmos, care a creat o operă armonioasă, unitară a aceluiaşi Creator. Creştinismul propovăduieşte iubirea pentru toţi, abnegaţia şi autosacrificarea propriei persoane pentru toţi, chiar şi pentru cei răi. Realitatea ni se prezintă iarăşi, în aspectele fundamentale ale ei, nu ca război reciproc de exterminare, ci ca ajutorare reciprocă. Iată familia, instituţia fundamentală a vieţii omeneşti: ea este dată pentru că omul nu s-ar putea ridica singur. În viaţa de toate zilele experiem mai mult ajutorarea reciprocă (prin şcoală, profesiuni, stat) decât lupta de exterminare reciprocă. Aceasta este umbra vieţii, nu ipostasul ei. Este stâlcirea adusă de păcat, nu însăşi fiinţa realităţii.

Precum un om ce se conduce de sentimentul de ură şi de scopuri pur negativiste este un monstru, o apariţie anormală, la fel clasa care este străbătută de aceleaşi porniri este ceva monstruos.

Fireşti şi reale sunt profesiile, categoriile de muncă. Marxismul a adus la profesie un element afectiv, ura, repulsia faţă de alte profesii şi a creat astfel ideea de clasă. Dar precum pe un om nu-l numeşti după ceea ce-i negativ în el, ci după ceea ce reprezintă pozitiv, la fel, nicio categorie de oameni nu este just să o numeşti după ceea ce anumite împrejurări pot adăuga la ea negativ.

Noua concepţie despre organizarea categoriilor muncitoare caută să purifice acest adaos afectiv de ură din sufletul lor şi prin aceasta înlătură termenul de clasă, rămânând la cel esenţial de profesie.

Profesiile sunt pentru organismul social al naţiunii ceea ce sunt diferitele stări harice în organismul mistic al Bisericii: mădulare cu funcţii deosebite, care se întregesc unul pe altul, lucrând în favoarea întregului şi abia prin aceasta în favoarea lor.

Într-un stat naţional adevărat (acesta însă trebuie să fie creştin), muncitorii de toate categoriile sunt pentru stat, dar şi statul pentru ei. Munca în toate formele ei trebuie să fie marele criteriu după care vor fi cetăţenii cinstiţi şi răsplătiţi. Omul muncitor trebuie să ştie că dacă el munceşte pentru

toţi, la fel, toţi muncesc pentru el. Unde însă unii doar muncesc, iar alţii doar mănâncă, acolo este ceva putred, şi nu este nicio mirare când categoria muncitoare solidară cu neamul se transformă în clasă duşmană lui.

Dar, pentru înlăturarea urii dintre grupurile de oameni şi pentru întărirea spiritului de muncă şi solidaritate între ele, este necesar, pe lângă naţionalism, mult, mult creştinism.

Pentru apărarea ţării*

Am trecut în săptămânile de la sfârşitul lui septembrie prin stări sufleteşti pline de încordare şi de grijă de viitor, sub ameninţarea spectrului războiului care stătea să se dezlănţuie în fiecare clipă. Ca trezită subit de sub efectele unui narcotic, lumea românească – nu mai vorbim de cea din alte ţări – a văzut deodată că războiul este posibil şi că este chiar iminent. Bărbaţi şi femei care cu o zi înainte întrebaţi despre posibilitatea războiului îţi răspunseseră negativ, cu o superbă nepăsare, a doua zi te întâmpinau cu feţele alarmate, căci evoluţia evenimentelor se îndreaptă fulgerător spre clipa fatală a unei izbucniri ireparabile.

Şi într-adevăr, dacă nu s-ar fi produs în momentele supreme acele neaşteptate, aproape miraculoase intervenţii din partea primului ministru britanic, astăzi am fi în plină şi universală încleştare războinică.

Omenirea a avut norocul cu un singur om. Dar dacă mâine, într-un moment identic de încordare, nu se va mai găsi într-un loc de mare autoritate un om cu asemenea dispoziţii şi hotărâri sufleteşti? Odată ce numai de un fir atât de subţire a atârnat salvarea păcii, trebuie să ne dăm seama

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 43, 23 oct. 1938, p. 1. Nesemnat.

că forțele ce mână din sânul omenirii lumea spre război sunt enorm de puternice şi în fața lor nu putem aştepta să se ridice, la o nouă învolburare, decât cel mult iarăşi vreo piedică accidentală. Dar accidentalul şi eventualul sunt de natură să ne dea o asigurare suficientă că nu va fi război mâine sau poimâine.

De aceea, trebuie să ne trezim de tot din naiva iluzie a anilor de după război, că viitorul va fi al unei păci perpetue; iluzia aceasta a putut răsări şi s-a putut nutri numai dintr-o insuficientă cunoaştere a realității sufletului omenesc, cu adâncul păcatului şi al răului din el, din ideea atotputerniciei rațiunii asupra acestui suflet, dintr-o negare a misterului dogmei creştine despre forța uriaşă a răului, împotriva căruia nu se poate lupta decât cu ajutorul lui Dumnezeu.

Numai prin creştinism se pot împuțina războaiele în viitor, dar cine îți dă siguranța că şi mâine şi poimâine şi în tot timpul viitor popoarele vor accepta să lupte cu ajutorul dumnezeiesc, când nici azi nu vor să ştie de acest ajutor nici chiar cei mai vajnici pacifişti.

Sunt, în privința războiului viitor, două adevăruri cu putere de axiomă: 1. fără creştinism va fi sigur război, cu oricât pacifism s-ar trâmbița; 2. numai prin creştinism se pot amâna şi împuțina războaiele, dar întrucât nu poți avea siguranța că sufletul popoarelor va fi creştin mâine (chiar dacă este azi), nu poți avea în niciun fel siguranța că nu va fi în viitor război. Dimpotrivă, din felul obişnuit al comportării sufletului omenesc, poți trage concluzia că război va fi cu siguranță.

Creştinismul nu este pesimist, ci realist. El nu trage, din ştiința sa despre profunda realitate a răului în om şi din siguranța că vor fi războaie, concluzia că este zadarnic să lupți

contra lor. Căci dacă n-ar lupta contra lor, ar fi şi mai dese, şi mai crâncene. Chiar neprogresul în rău – dată fiind înclinația naturii omeneşti – este un progres, ce se realizează numai cu o grozavă muncă de propovăduire. Chiar un progres mai încet în rău este un succes, aşa cum chiar rostogolirea mai înceată a unui corp pe pantă repede este un succes. Creştinismul propovăduieşte cu tărie pacea şi poate ca acțiunea lui să realizeze un progres mai mare decât al neprogresului în rău, dar războiul tot rămâne ca un fapt de viitor sigur, dat fiind răul adânc din firea omenească.

Vor fi războaie, pentru că vor fi păcate. Desăvârşirea deplină şi a tuturor nu se realizează pe această lume. Şi precum siguranța că vor fi păcate nu echivalează pentru creştinism cu o împăcare cu ele sau cu o încetare a luptei contra lor, dar în orice caz ea impune anumite măsuri de precauție împotriva efectelor prea stricăcioase ale lor, la fel siguranța că vor fi războaie nu înseamnă o împăcare cu ele, o justificare a lor, dar, pe lângă toată propovăduirea contra lor, creştinismul trebuie să admită luarea de măsuri de precauție contra lor.

Din această poziție ideologică, ştiind că vor fi războaie, aprobăm şi chiar îndemnăm statul nostru să se înarmeze pentru apărarea eventualelor lovituri la care ar putea fi expus în viitorul război, care, judecând din datele actualității, este probabil să nu întârzie prea mult.

Nu suntem un neam cu ambiții de cucerire. Nu le-am avut nici în trecut. Toate războaiele noastre au fost de apărare sau de cucerire a unei libertăți pierdute.

Dar pentru apărarea acestei libertăți pe care ne-o garantează actualele granițe, care nu se întind decât până unde se găsesc români, trebuie să fim gata oricând, împo-

triva oricărei pofte străine de a ne-o răpi. Poporul nostru s-a comportat şi se va comporta în această privinţă în cel mai perfect spirit creştin.

Nu ştim ce s-a făcut până acum la noi în această direcţie. Ştim numai că conducătorii statului nostru se expun unei grele răspunderi şi unei neiertate vinovăţii dacă nu fac totul ca viitorul război să nu ducă la sacrificarea în masă a sutelor de mii de vieţi româneşti şi nu asigură apărarea demnă şi eficace a independenţei integrale a poporului român în statul român.

Conducătorul spiritual al românismului ardelean, care ştie ce este robia şi are oroare de ea, a adresat în repetate rânduri în anii trecuţi serioase îndemnuri factorilor răspunzători pentru destinele de viitor ale neamului nostru să nu neglijeze înzestrarea armatei, atât de importantă pentru asigurarea acestui viitor.

O spunem acum şi prin această foaie: Faceţi totul pentru o perfectă înzestrare a armatei! Cereţi ţării orice sacrificii şi vi le va consimţi cu dragă inimă! Dar toate să fie chivernisite cu maximă înţelepciune, cinste şi răspundere pentru ziua de mâine!

Avem de altfel siguranţa că azi are cine să împlinească strigătul acesta al sufletului românesc. Avem un rege conştient de ce ne trebuie, în grija de ţară şi în destoinicia căruia putem avea toată încrederea.

Academiile teologice*

Preoţimea ardeleană a fost şi este pregătită rând pe rând în academiile teologice din centrele noastre eparhiale şi oricât de mulţi duşmani au avut şi au aceste vechi şi glorioase instituţii de învăţământ, nimeni nu a îndrăznit să spună până astăzi că această preoţime este inferioară ca pregătire, ca destoinicie pastorală, ca vrednicie, preoţimii din celelalte părţi de ţară.

De aceea, lupta îndelungată a acestor instituţii după război, de-a li se recunoaşte de statul român dreptul să dea licenţă absolvenţilor lor, pentru a scoate preoţimea ardeleană din situaţia umilitoare sub raport bugetar şi de prestigiu în care era ţinută, faţă de preoţimea din restul ţării, a fost o luptă deplin justificată, pentru cauza cea mai dreaptă.

S-a arătat în această luptă că profesorii academiilor au aceeaşi pregătire ca şi cei de la facultăţi, că studenţii au la bază bacalaureatul, că numărul anilor de studii şi programa de învăţământ este ca şi la facultăţi. Singurul punct în care se deosebesc este că ele vor să rămână în legătură canonică cu Biserica, socotind că studiul teologic fiind propovăduirea cea mai înaltă a credinţei, intră exclusiv în competenţa

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 46, 13 nov. 1938, p. 1. Nesemnat.

autorităţii bisericeşti. Şi, consecvente cu acest principiu, creşteau pe viitorii preoţi în internate sub oblăduirea Bisericii şi în atmosfera vieţii bisericeşti. O deosebire care nu credem că poate fi considerată în dezavantajul academiilor teologice.

Se aducea ca argument continuu faptul că sunt prea multe academii. Se uită însă că atât după numărul catedrelor, cât şi după cel al absolvenţilor care ar fi avut să beneficieze de titlul de licenţiaţi, ele nu angajau la un loc atâtea cheltuieli din partea statului cât o oarecare facultate, ca cea de drept din Bucureşti, care are 64 de catedre şi conferinţe, pe când academiile teologice la un loc de abia au 30 de catedre. Academiile acestea concentrate într-o singură facultate, n-ar necesita aşadar mai puţine cheltuieli. Dar este un interes practic de mare importanţă ca să existe câte un izvor de lumină şi de viaţă atât pentru preoţimea fiecărei eparhii, cât şi pentru oraşele ardelene nu destul de consolidate sub raportul naţional. Ele pot să fie socotite, sub raportul cheltuielilor ce le necesită, ca o facultate (destul de mică şi aceea), repartizată în cinci centre ardelene.

Lupta academiilor teologice fusese în sfârşit încununată de succes prin Decretul-Lege din 10 mai 1938. Primiseră acum dreptul să acorde absolvenţilor lor titlul de licenţă, şi un regulament votat de Sfântul Sinod avea să stabilească punerea în aplicare a acelui Decret-Lege.

Dar iată că tocmai în ziua când Sfântul Sinod termina de votat Regulamentul în chestiune (în ziua de 2 noiembrie), apare în ziare o lege de „raţionalizare" a învăţământului superior, prin care academiile teologice sunt puse iarăşi nu numai în starea dinainte, ci chiar în una inferioară. Departe de noi gândul de a nu recunoaşte că această lege are unele dispoziţii excelente, cum este aceea de-a reduce mai multe

catedre identice, deosebite doar după nume şi create *ad hominem*, la una singură sau aceea de a destitui din învăţământ pe profesorii care nu-şi ţin cu anii cursurile şi nu scriu în decurs de cinci ani nimic din specialitatea lor.

Dar nu putem să nu observăm că academiilor teologice li s-a făcut o mare nedreptate. Ele sunt degradate în rândul şcolilor de muzică, bele-arte şi gimnastică, nemaifăcând parte din învăţământul superior. Este o desconsiderare pe toată linia a învăţământului teologic, care nu este socotit vrednic să stea în rând nici măcar cu învăţământul comercial şi agronomic. Profesorii lor sunt declasaţi, de la nivelul de conferenţiari, iar studenţilor nu li se admite să devină elevi ai şcolilor normale superioare, pentru a ajunge profesori secundari. Academiei teologice din Sibiu, care avea de-abia opt catedre, deci nu păcătuia prin nicio inflaţie, i se taie două. Lovitura ce se dă prin această lege academiilor teologice este indirect mortală. Ele nu vor mai avea studenţi cu bacalaureat, odată ce nici şcolile cu care sunt asimilate nu se alimentează cu elevi bacalaureaţi. Iar nivelul intelectual al profesorilor va scădea în mod fatal, odată ce nu mai este pentru niciun tânăr valoros o ambiţie să se facă profesor la o academie teologică, dat fiind că nici sub raport de titlu, nici sub raport bugetar, postul acesta aproape că nu depăşeşte pe al unui profesor secundar.

Rubrica referitoare la academiile teologice din noua lege trebuie numaidecât modificată în sensul legii din 19 mai 1938.

De altfel, nu este admisibil să se legifereze în materie de învăţământ teologic fără şi chiar împotriva forurilor bisericeşti. Şi apoi, ce siguranţă mai avem în viitor referitor la situaţia academiilor teologice, dacă ne jucăm aşa, din lună în lună, cu schimbarea radicală a legilor ce le privesc?

Cuvântul părintelui rector dr. D. Stăniloae, în catedrala din Sibiu, la aniversarea a două decenii de la unirea națională*

Aniversăm azi 20 de ani de când, într-un entuziasm extraordinar, propriu numai epocalelor acte istorice săvârşite din conştiința şi cu voința maselor populare, Ardealul s-a unit pe veci cu Patria Mamă. S-a înfăptuit atunci visul scump al românismului de pe ambele laturi ale Carpaților, ideea care angaja toată simțirea şi preocupările sufletului românesc. S-a împlinit atunci sfânta dreptate pentru un neam însetat prea mult după ea. S-a pus capăt vremurilor de robie a unor părți de neam sub jugul nemilos al unor state străine, şi granițele ce s-au fixat în pacea care a urmat au fost pentru prima dată, în ce ne priveşte, granițele noastre naturale, drepte, granițele etnice ale românismului.

Istoria noastră abia la 1918 a ieşit din faza unei îndelungate suferințe, neamul românesc de-abia atunci s-a vindecat de ciuntirea sa, care îl ținea într-o stare de mare tânjire. De-abia de atunci am intrat pe calea vieții naționale întregi, normale, în sănătoasă dezvoltare, pe calea adevăratei împliniri a destinului nostru etnic.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 49, 4 dec. 1938, p. 1. Nesemnat.

Puterile româneşti, ținute înainte în amorțeală de lipsa condițiilor elementare ale libertății şi ale posibilităților materiale, au crescut de atunci sub toate raporturile, impunând tuturor prin marile schimbări în bine ce le-au realizat în toate domeniile. Cine compară starea culturală, economică şi socială de azi a românismului şi peste tot a provinciilor alipite cu cea din 1918 este copleşit de marile progrese ce s-au realizat într-o vreme atât de scurtă, în ritmul energic şi rapid al unei tinere vitalități.

Şi avântul acesta se află într-o tot mai robustă şi mai sistematizată încordare, susținut de un naționalism tot mai înflăcărat şi de o credință nemărginită în ocrotirea şi ajutorul dumnezeiesc. Un destin măreț ne aşteaptă. Cultura românească este pe cale să intre triumfal în universalitate, aducând însuşirile minunate ale unei spiritualități profund creştine. Conştiința de putere, conştiința naționalistă a unei misiuni impunătoare, hotărâtoare în aceste părți ale Europei, este în plină creştere în sufletul românesc şi nu va putea fi stinsă de nimic.

Şi din acest avânt, la temelia căruia stă jertfa plină de credință a celor 800 000 de eroi şi a tuturor mucenicilor şi luptătorilor pentru o Românie mare şi puternică, din acest avânt, care el însuşi este străbătut de o mare credință şi de pasiunea nesfârşită pentru jertfa în favoarea neamului, mai poate crede cineva că ne va împiedica ciotul putred al poftelor revizioniste, alimentate de foamea unei aristocrații ungureşti, care nu se poate dezlipi de amintirea vremurilor de stăpânire medievală, în disprețul de om şi de națiune?

N-avem de redat niciun suflet românesc vechii robii şi nicio brazdă românească ambițiilor păcătoase şi nedrepte ale celor ce nu se pot obişnui să trăiască din ce-i al lor.

Hotarele noastre încing numai trupul naţiei româneşti; de aceea ele sunt drepte şi sfinte şi nu vom permite nimănui să se atingă de ele! Nu mai permitem să fie batjocorită sfânta noastră dreptate şi viaţa unui neam care a suferit destul. Este prea înfricoşată amintirea cruntei robii ungureşti în sufletul românesc, ca să nu se ridice cu hotărâre, cu dârzenie, gata să-şi verse sângele la cea mai mică încercare străină de a reduce acele vremuri.

Hotărârea aceasta, întemeiată pe aceeaşi mare credinţă în Dumnezeu, Care a susţinut neamul nostru în trecut şi l-a ajutat la realizarea idealului naţional, precum şi pe voinţa unei nezdruncinate solidarităţi în jurul Maiestăţii Sale Regelui Carol II, apărătorul şi întăritorul ţării, ne dă puterea să vestim oricui: „Cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi, neamuri, şi vă plecaţi, căci cu noi este Dumnezeu", acum şi totdeauna. Amin!

Să înceteze pesimismul!*

Pesimismul este boala sufletească cea mai pustiitoare pentru individul sau pentru colectivitatea în care s-a cuibărit. El ofileşte puterile sufleteşti mai grozav precum ofileşte crivăţul viaţa florilor. El paralizează voinţa de viaţă şi turteşte resorturile elanului sub povara de plumb a sentimentului descurajării.

În planul spiritual, creşterea nu se face prin adaosuri cantitative ca în cel material, ci prin încredere, prin afirmare, prin sugestia că eşti în creştere. Cine vrea, poate! Voinţa înmulţeşte puterea proprie şi împuţinează piedicile şi puterea adversarului. De aceea este atât de biruitoare credinţa fără şovăială.

În aparenţă, voinţa produce din nimic. În realitatea ascunsă însă, poate că orice încordare de voinţă, orice încredere ne pune în legătură cu izvoare misterioase de putere.

Oricum ar fi, cu spiritul creşti, când vrei să creşti. Şi de aceea, orice împuţinare, orice paralizare în puterile spirituale se scontează în vina omului.

Întâmpinăm astăzi atât de des conaţionali cu feţe de-o jalnică descurajare şi cu vorbe din care lipseşte orice încre-

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 51, 18 dec. 1938, p. 1. Semnat: *DS*.

dere în viitorul neamului şi al statului nostru. În sufletul lor nu funcționează decât aparatul care înregistrează numai ceea ce-i rău, căruia-i dă o ireală amploare, transformându-i astfel în alarmişti ce împrăştie în jurul lor miasme de nelinişte, de neîncredere, de fatalistă aşteptare a nenorocirilor. Nu văd şi binele care se face, sau, dacă li se pare că nu este nimic bun, nu constați la ei frumoasa speranță că va fi în viitor mai bine şi sfânta hotărâre de-a sta, în ce-i priveşte, dârzi şi luptători în calea eventualelor nenorociri care, după ei, vor veni sigur peste țară.

Lucrul acesta este cu atât mai condamnabil cu cât îl constați la oameni tineri.

Înțelegem să fie omul serios, sa-şi dea seama de multele neajunsuri de care suferim ca neam şi de marile greutăți ce stau în calea unui viitor aşa cum îl visăm. Înțelegem privirea gravă a omului care cu justa lui pătrundere a realităților, se află într-o poziție superioară naivului nevârstnic sau superficial, care îşi închipuie că din doi timpi şi trei mişcări se pot înlătura toate neajunsurile din viața neamului nostru. Dar este profund condamnabil şi într-o situație la fel de superficială pesimistul, care renunță la încordare, la încredere şi la voința de a lupta pentru neam până la ultima sa răsuflare, oricâte deziluzii personale ar încerca.

Aşa cum faptul că în viața personală progresele morale sunt atât de mici, iar recăderile în starea de mai înainte atât de dese, nu trebuie să ne împiedice de a le urmări cu neobosite strădanii – căci însăşi această încordare este o datorie şi un merit– aşa nici faptul că în viața neamului rezultatele scontate nu vin cu uşurință nu trebuie să ne descurajeze în lupta necurmată cu care suntem datori în favoarea neamului.

Niciodată nu trebuie să descurajăm nici în ceea ce priveşte ființa noastră individuală, nici în ce priveşte neamul nostru. Descurajarea este cel mai mare rău ce-l putem face neamului, căci ea ne paralizează puterile noastre şi ale celor din jurul nostru, în cercuri ce pot cuprinde la un moment dat tot neamul.

Chiar dacă constatarea cea mai obiectivă ne-ar arăta că totul este rău, că perspectivele sunt tulburător de sumbre, concluzia ce trebuie s-o tragem nu-i permis să fie aceea a descurajării, ci a încrederii şi a voinței de luptă. Chiar în lanțuri un neam nu piere, atâta timp cât este în sufletul lui încrederea în ziua de mâine şi neîngenunchierea fatalistă sub soartă.

Preoțimea noastră, care a văzut alte vremuri şi n-a pierdut încrederea şi optimismul realist şi luptător, cu atât mai puțin va lăsa azi să se strecoare în sufletul ei şi al credincioşilor noştri otrava pustiitoare a pesimismului, care amorțeşte pe om în aşteptarea pasivă a eventualităților nenorocite. Preoțimea va şti să susțină încrederea şi seninătatea în sufletul neamului, alungând cu cuvântul ei, izvorât din suflet sănătos, pe întunecații agenți ai alarmismului defetist.

Întruparea iubirii dumnezeieşti*

În peştera din Vifleem s-a petrecut acum aproape două mii de ani evenimentul care depăşeşte infinit de mult în însemnătate tot ce s-a petrecut vreodată pe pământ în zbuciumata istorie a lumii.

Copleşitor este filmul acestei istorii, care se scurge neîntrerupt cu complexitatea, cu varietatea şi cu bogăţia nesfârşită de motive, de fapte şi de pasiuni omeneşti. Dar toată această măreţie şi complexitate de scene, de sentimente, de idei, de acţiuni mari şi mici se reduce cu toate acestea la un numitor comun, având ca izvor tainicele şi adâncile, dar totuşi omeneştile puteri din lumea creată. Istoria se reduce astfel la o desfăşurare a potenţelor naturii omeneşti, sigur la o desfăşurare care în fiecare moment este hotărâtă de voinţele omeneşti ce au posibilitatea să brodeze în forme nesfârşite dantela istoriei din puterile omeneşti ce le stau la dispoziţie. Sunt variate manifestările şi creaţiile istorice, sunt libere, dar toate se explică din natura creată a omului, din latenţele ei, întreagă se mişcă pe traseul închis de zidurile cu neputinţă de spart care sunt limitele firii omeneşti.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 52, 25 dec. 1938, pp. 2-3. Semnat: *D. Stăniloae*.

Nici istoria poporului ales în Vechiul Testament, întovărăşită şi influenţată de revelaţia prin profeţi, n-a ieşit din această condiţie a pur omenescului. Ea a avut doar avantajul să audă prin anumite organe alese graiul de după ziduri al lui Dumnezeu. Dar de o dărâmare a zidurilor, de o coborâre în matca ei a lui Dumnezeu nu s-a împărtăşit nici ea. Revelaţia de acolo n-a fost o vedere a lui Dumnezeu, a celuilalt tărâm, ci o auzire numai, din auzire făcându-şi bărbaţii Vechiului Testament o *închipuire* a realităţilor ce aveau să vină odată din cer şi pe pământ.

Moment nou, moment neexplicabil, neprovenit din istoria omenească, coborât din cer în matca ei, dar şi cu colaborarea ei – prin naştere din femeie –, a fost cu adevărat numai Iisus Hristos. Numai prin Iisus Hristos istoria a fost scoasă din monotonia ei, din linia prelungită continuu, dar mereu aceeaşi, avansând în noapte spre nicio ţintă, vărsând fiecare rând de oameni la încheierea vieţii lor în alt întuneric şi mai gros, şi mai chinuitor, în şeolul Vechiului Testament, sau în infernul credinţelor greco-romane.

În Vechiul Testament Dumnezeu arăta de sus drumul, dar nu S-a coborât însuşi în caravana istoriei! Se arăta uneori, dar totdeauna ca unul ce este dincolo de istorie, ce nu vrea să se angajeze personal în ea.

Formele în care Se arăta nu erau consistente, durabile, nu împărtăşeau soarta formelor coerente ce se nasc, trăiesc şi mor în dezvoltarea naturală istorică.

Dumnezeu nu S-a îmbrăcat în Vechiul Testament într-o formă, într-o individualitate care să facă parte integrantă din istorie şi pe care s-o păstreze El definitiv, ci Îşi plăsmuia accidental o înfăţişare sau alta, ce nu era crescută din adâncul creaţiei, ca să arate că El însuşi nu se

încetăţeneşte printr-o individuaţiune istorică reală, în cuprinsul istoriei.

Toate revelaţiile lui Dumnezeu din Vechiul Testament rămâneau extraistorice, dochetiste.

Oamenii din Vechiul Testament ştiau că există un Dumnezeu care poartă un mare interes lumii, dar nu ştiau, decât prin credinţa în profeţii, că interesul Lui pentru lume este chiar aşa de mare, încât să fie în stare să Se coboare real în ea, ca un mădular al ei, supunându-Se legilor ei, devenind fiinţă omenească tot atât de consistentă, de reală ca toate celelalte.

Prin această unire a planului istoric cu cel ceresc, a vieţii omeneşti cu cea dumnezeiască, Iisus Hristos a arătat că destinul omului după moarte întrece chiar cele mai optimiste aşteptări omeneşti; întrece credinţa în prelungirea veşnică şi monotonă a vieţii omeneşti pe o linie paralelă, dar distantă de cea dumnezeiască. El ne-a arătat perspectiva unui urcuş neîncetat în nemărginitele ţinuturi ale tainelor, ale frumuseţilor, ale bogăţiilor vieţii dumnezeieşti, capabile să satisfacă în veşnicie toate dorurile şi toate aspiraţiile noi ale fiinţei omeneşti.

În Iisus Hristos s-a arătat realizată, deci dovedită, ţinta spre care se mişcă istoria omenească, ce aşteaptă pe fiecare om dacă nu se opune să meargă spre această ţintă. Iisus Hristos este torţa ce luminează întreaga istorie, este „lumina lumii". Noi avem cea mai sigură şi mai înălţătoare filosofie a istoriei: este Iisus Hristos. În lumina pe care o aruncă El în urma Lui, peste toate veacurile până la sfârşitul lumii, cei ce cred în El nu orbecăiesc în întuneric, ci păşesc siguri, ştiind ce au să facă şi ce-i aşteaptă.

Aceste gânduri sunt şi un început de răspuns la întrebarea dezbătută azi într-o anumită teologie: cum se poate

ca un fapt istoric trecut, cum este existenţa lui Iisus Hristos, cu moartea şi cu învierea Lui, să aibă putere mântuitoare în fiecare clipă ulterioară a timpului?

Trecutul nu este cu desăvârşire trecut în credinţa creştină. El este şi prezent, nu numai prin pildă şi prin repercusiunile ce le lasă în urma sa, ci mai ales prin aceea că subiectul omenesc care a trăit un anumit moment al timpului rămâne în veci, păstrând acel moment în sine cu o eficienţă netrecătoare. Iisus Hristos, Care a trăit 33 de ani în istorie, este viu în veacul veacului; conţinutul trăirii Lui, faptele Lui pentru oameni, cu motivaţia lor de adâncă iubire, tot ce-a simţit pentru oameni în acel scurt răstimp, locul ce l-a dat atunci omenirii în sufletul Său, puntea ce-a aruncat-o în acei ani de la Sine la oameni, nu se mai desfiinţează din El. El rămâne faţă de fiecare generaţie care apare pe pământ în aceeaşi apropiere, comunicându-i aceeaşi iubire prin firea Sa omenească, acelaşi har. A fost mult până a intrat în istorie, într-un anumit punct al desfăşurării ei. După aceea, chiar dacă a ieşit din ea, n-a mai ieşit cu totul din legătura cu ea, nu S-a mai repus în situaţia total transcendentă în care era înainte de întrupare, ci a rămas pe un plan de unde participă la ea în mod activ, precum ea participă la viaţa Lui (vezi Biserica lui Hristos). Iisus Hristos odată ce-a fost, ca orice om, o postaţie istorică, rămâne contemporan cu toată istoria, trăieşte tot timpul ei, este intim întregului curs istoric.

Aceasta nu înseamnă că ia fiinţelor omeneşti libertatea lor, că determină istoria aşa încât ea să nu mai fie decât manifestarea şi desfăşurarea voinţei Lui. El nu este intim ei altfel de cum a fost intim răstimpului trăit pe pământ: apropiat fiinţelor omeneşti prin iubirea revărsată din El pe căi omeneşti, uşor accesibil celor ce-L caută, gata de-a ajuta celor ce

voiesc să-I primească ajutorul, dar nu forţând, nu silind pe oameni să lucreze după voia Lui. El rămâne faţă de toată istoria miel smerit, apropiat, dar în stare de umilire, oferindu-Şi neîntrerupt jertfa slavei şi a măririi Sale, lucru pe care lumea nu-l vede, dar îl vede Tatăl. Renunţarea la slava Sa în văzul istoriei omeneşti, această jertfă continuă a Sa, lumea o socoteşte ca o depărtare a Lui, ca o lipsă de prezenţă a lui Dumnezeu şi, astfel, jertfa Lui devine pentru lume o scandelă, ce-o poticneşte din credinţă.

Dar omul care crede vede aici cât de minunat se împacă în coexistenţa lor prezenţa lui Dumnezeu în istorie cu libertatea fiinţelor omeneşti.

Iisus Hristos şi cât a trăit pe pământ n-a adus nicio silă nimănui. S-a ferit mai ales să îmbrace vreun rol de dregător public, ca să nu exercite nici cea mai mică silă asupra cuiva. El n-a tulburat astfel istoria în niciuna din aşezămintele ei de prestigiu şi de forţă externă. El n-a voit să joace un rol public, creator de istorie, în sensul obişnuit. El a trăit jos, în zona neoficială a istoriei, apropiindu-Se de oameni, fără niciun fel de rol public.

Numai aşa se poate trăi omenescul autentic, numai aşa se poate pătrunde intim şi cald între oameni, numai aşa se poate trăi cu oamenii ca frate. Dacă-I trebuie lui Iisus Hristos rol de poruncitor, de stăpân, rol oficial, îl putea avea în cer infinit mai magnific. Dar în acest rol nu se poate pătrunde la inimi, deşi le poate distruge sau îngenunchea.

Iisus Hristos a venit să trăiască cea mai plină viaţă omenească, care este şi cea mai nobilă: aceea a iubirii nerăsunătoare, dar care-i tot ce-i mai dulce pe lume. El a venit să comunice oamenilor prin cuvânt şi faptă omenească, intim omenească, prin cel mai potrivit cuvânt şi faptă omenească – cel neoficial –, iubirea Sa dumnezeiască. Iisus Hristos este iubirea dumnezeiască simţită de El omeneşte: simţită adică în smerenie, în respect şi bucurie neţărmurită pentru om, în căutarea avidă a omului, a inimii lui; comunicată în graiul omenesc vibrând de căldură, de temere că nu va avea răspuns, de slăbiciune izvorâtă din neputinţa omului de-a trăi fără iubirea altuia; şi arătată în faptă omenească, sublim de eroică în jertfirea pentru alţii tocmai pentru că biata fiinţă omenească suportă atât de greu lipsurile şi chinurile unei astfel de jertfiri.

Cine poate pătrunde adâncimile minunatei taine a unirii ipostatice? Rosturile ei şi feţele ei binecuvântate sunt nenumărate. Dacă medităm numai asupra faptului că ea este şi o coborâre la noi a iubirii dumnezeieşti în formă reală omenească, şi este destul ca să ne cutremure şi să ne copleşească.

Este forma aceasta omenească de comunicare a iubirii dumnezeieşti o modalitate sublimă, adecvată acelei iubiri? Iată o mare întrebare, care ar merita o serioasă meditaţie.

Fă-ne, Doamne, vrednici să simţim iubirea Ta şi fericirea apropierii Tale!

Cuvântul Părintelui rector dr. D. Stăniloae în cadrul concertului de colinde, difuzat în 18 decembrie ora 6 d.a. din catedrala din Sibiu*

Suntem din nou în preajma măritei şi mântuitoarei Naşteri a Domnului. Sufletele noastre se îmbracă din nou în haina gândurilor curate şi a sentimentelor paşnice şi iubitoare, aşteptând cu extatică şi fericită înviorare momentul în care lumea pământească va retrăi iarăşi coborârea Fiului lui Dumnezeu în sânul naturii omeneşti.

Evenimentul acesta, care întrece cu mult tot ce s-a petrecut în cursul istoriei omeneşti, depăşind istoria şi dându-i un sens, a fost semnalat de îngeri, în noaptea cea mai luminoasă din câte s-au pomenit, cu cântări de nesfârşită bucurie şi e aniversat de atunci în fiecare an în acelaşi duh, fiind anunţat de cântările colindelor, înfiripate de glasul nevinovat al copiilor.

Şi aceasta cu drept cuvânt, căci Naşterea Domnului este sărbătoarea bucuriei, a celei mai mari bucurii, fiindcă ea a adus nădejdea într-o lume care nu mai îndrăznea să nădăjduiască, şi ea aduce în fiecare an sentimentul de scăpare, de uşurare, de încredere nouă, coborând în mijlocul

* *Telegraful Român*, an LXXXVI, nr. 52, 25 dec. 1938, p. 6. Nesemnat.

nostru, al greutăţilor şi neajunsurilor noastre, pe Însuşi Fiul lui Dumnezeu.

Când a mai cântat cerul cu atâta nestăpânită exuberanţă ca în acea noapte, când mai cântă pământenii atât de neobosiţi, de fericiţi, din suflet curat, vibrând de speranţe şi de fericiri negrăite, ca în preajma Crăciunului?

Bucurie, speranţă, pace sfântă, totul învăluit într-un sentiment de misterioasă vrajă şi de mare curăţenie, iată ce emană din colinde, din ritmul lor tremurat, din timbrul lor copilăresc şi sfielnic, exprimând însăşi starea de suflet ce-o creează apropierea Naşterii Domnului.

Colindând şi aşteptând Naşterea Pruncului dumnezeiesc al tuturor nădejdilor, ne simţim noi înşine născuţi din nou, fiinţe fragede şi proaspete, curate şi cu dor nou de viaţă, bune şi despovărate de toată povara greşelilor trecute şi a grijilor de viitor.

Şi peste toate se întinde această vrajă suprafirească, ţesută din pace, din speranţă, din bucurie, din curăţenie, această înfăţişare de întinerire. Peste natură şi peste lucruri, peste timp şi peste faptele noastre. Parcă totul este ca în prima zi după creaţie, parcă lumea s-a împărtăşit şi ea de naşterea din peştera Vifleemului, tot pasivul care o înnegrea, care o îmbătrânea, care o încovoia s-a şters. Toată patima inferioară, tot rafinamentul produs de experienţa unui suflet îmbătrânit, tot ce-i secular şi searbăd în repetarea lui zilnică, tot ce pare înţelepciune omenească, şi care nu-i decât viclenia şi aroganţa aceleiaşi îmbătrâniri în rele, încetează sau se purifică. Trăim până la Naşterea Domnului într-un timp sfânt, ieşit din legăturile cu timpul comun, înecat în aerul îmbâcsit al necurăţeniei spirituale. Trăim în timpul-veşnicie, în timpul-sărbătoare, îmbrăcaţi cu cerul, duhul lui

Dumnezeu înfăşurat în toate, iar noi gustând tainic şi anticipat bucuriile spirituale cele viitoare.

Această pauză de trepidaţie pământească, această pauză din trăirea în periferie, în înstrăinare de cer şi de noi, această înălţare din platitudine în zona purificărilor, înfrăgezirilor, întăririlor şi întineririlor sufleteşti, ne dă putere să purtăm cu altă vigoare, cu altă răbdare şi cu un mare idealism lupta vieţii în care trebuie să ne coborâm atât de repede.

Omul care priveşte cu dragoste o clipă faţa lui Iisus Hristos duce altă energie în vâltoarea unei vieţi care se anunţă tot mai plină de greutăţi. El simte că Iisus Hristos îl urmăreşte întărindu-l, încurajându-l.

Iisus Hristos vine între noi, adânc în noi, anunţat de graiul colindelor. Să-L primim cu iubire, să-L lăsăm să-Şi reverse în sufletele noastre toate darurile şi puterile sale, căci prin ele se înnoieşte fiinţa noastră, se desfundă adâncimile ei, ni se pun la dispoziţie comorile ei de putere, de inspiraţie, de forţă transformatoare a lumii.

Tot ce-i patimă şi dezbinare în noi şi între noi să înceteze, căci Iisus ne cere iubire nu numai faţă de El, ci şi faţă de fraţii noştri. Pacea înseamnă iubire între oameni, încetarea patimilor care împiedică marile şi adevăratele eforturi. Împăciuiţi între noi ca fraţi de sânge şi de credinţă şi strânşi ca un singur trup şi ca un singur suflet în jurul Regelui nostru iubit, să ne deschidem în aceste sfinte sărbători inima pentru a primi în ea neţărmuritele puteri ale lui Iisus Hristos, pe care să le folosim cu râvnă neîmpuţinată la întărirea scumpei noastre ţări.

Iubirea pe care ne-o varsă în suflete Iisus Hristos să fie cel mai puternic cheag de înfrăţire şi de solidarizare între

toţi fiii neamului nostru, îngrijind ca niciunul să nu sufere, ajutând pe cei lipsiţi, întărind pe cei slabi, cei ce au împărtăşind şi celor ce n-au, pentru ca neamul întreg să se arate ca o familie în care domneşte cea mai mare iubire.

Numai împlinind această mare poruncă creştină împlinim în acelaşi timp urgentul postulat al naţionalismului.

Drumul spre mărirea şi fericirea neamului nu este decât unul singur: cel creştin. Iisus Hristos este calea fericirii individuale şi naţionale. Acum, când stă să bată la uşa inimii noastre, să-L primim cu florile celor mai alese simţiri şi cu declaraţiile sincere ale celor mai sfinte hotărâri.

Anul 1939

Principii de renaştere naţională*

Trăim un început de epocă nouă. De la cele mai adânci forme de gândire şi până la cele mai neînsemnate detalii de manifestare, societatea este pe cale să ia o înfăţişare nouă, să se organizeze altfel. Să ne bucurăm că suntem privilegiaţi de Dumnezeu să trăim într-un astfel de moment de trecere dintr-o formă de organizare a vieţii sociale într-alta, întrucât în chipul acesta ne învrednicim de o importantă experienţă, de care nu se învrednicesc acele generaţii de oameni care îşi trăiesc viaţa într-o formă socială stabilizată dinainte de a se naşte ei şi durând până după moartea lor şi-şi închipuie astfel că tot aşa a fost de la facerea lumii. Noi ne putem face o icoană mai corespunzătoare despre dinamismul istoriei, despre trecerea ei printr-o serie de încheieturi, despre rostul acestor schimbări, şi cu aceasta, chiar despre rostul istoriei. În forme sociale care durează prea mult, amorţeşte şi sufletul. Nu mai găseşte stimulente de înviorare, ci se automatizează în repetarea unor acte sociale cu care este de mult obişnuit. Transformările radicale ale formelor de viaţă socială, oricât vor fi fiind produsul unor mişcări sufleteşti, aduc şi ele la rândul

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 3, 15 ian. 1939, p. 3. Semnat: *D. Stăniloae*.

lor o împrospătare a vieţii sufleteşti, silind sufletul la mari încordări de adaptare în toate actele sale, de la cele de gândire până la cele de simplă salutare a aproapelui.

N-ar putea să dureze istoria un timp atât de îndelungat fără aceste transformări. Generaţiile care ar urma ar fi tot mai anchilozate, prin moştenirea automatismului trecutului, ar fi tot mai incapabile să-şi împlinească înalta menire, de fiinţe chemate de Dumnezeu să trăiască pe piscuri de simţire proaspătă, de gândire nouă, de faptă creatoare idealistă.

Are profundă dreptate teologul Carl Stange când scrie: „Este intenţia lui Dumnezeu să existe comunitate între oameni. Sensul istoriei omeneşti este deci ca viaţa în comunitate să vină la expresie în toate formele şi posibilităţile ei”[1].

Noi trecem acum de la forma individualistă, liberală, raţionalistă, democrată a vieţii sociale, la cea naţional-solidaristă, susţinută, cum este şi firesc, nu de raţiunea care separă, ci de credinţa religioasă care uneşte. Va fi fost necesară la vremea ei şi forma individualistă liberală a vieţii, pentru a se pune în valoare marea însemnătate a omului. Şi cu siguranţă că şi în această formă de viaţă socială omul cu bune intenţii, care şi-a conceput viaţa ca un mandat de la Dumnezeu, a găsit prilejuri să servească lui Dumnezeu şi binelui.

Dar forma socială în care intrăm este fără îndoială, prin sine, superioară celei de până acum, cuprinzând în sine pentru om îndemnuri şi chiar porunci să servească lui Dumnezeu şi aproapelui, să trăiască pentru alţii.

Iată „Frontul Renaşterii Naţionale”, care este chemat să transforme radical viaţa noastră publică! Chiar cuvintele

---

[1] Carl STANGE, *Das Ende aller Dinge*, 1930, p. 120.

„Front” şi „Renaştere” vorbesc despre o mentalitate nouă, solidaristă şi religioasă. Căci în front omul nu-şi mai urmăreşte interesele sale, ci trăieşte exclusiv pentru biruinţa comună, iar renaşterea presupune credinţa într-un mister: în zăcăminte de forţă ascunse, amorţite, nevăzute, care nu pot fi dezlănţuite decât prin credinţă, cum spune deviza tuturor noilor înjghebări ale acestui început de epocă nouă.

Însăşi unicitatea „Frontului” pentru toată ţara este iarăşi un semn al tendinţei vremii noastre de a uni pe toţi fiii neamului într-o familie. Înainte era tendinţa de fărâmiţare. Fiecare voia să aibă o părere, un ideal deosebit. Astăzi toate deosebirile amuţesc, mai bine zis se topesc într-un ideal unic, esenţial, acel al binelui neamului. Dar această amuţire a deosebirilor, căderea lor la proporţia reală a micimii pe care o reprezintă, nu ar fi posibilă dacă ar fi rămas raţiunea drept for de judecată şi nu s-ar fi ridicat în locul ei iubirea şi credinţa, puteri exclusiv religioase.

Cei ce au iniţiat acest „Front al Renaşterii Naţionale” au fost prea bine conştienţi de temeiurile pe care trebuie să se sprijine, de valorile ce trebuie să le promoveze, de idealurile cărora trebuie să le servească, dacă vor să poată izbândi. De aceea au şi fixat, în „Regulamentul” ce i l-au dat, fiinţa şi rosturile lui astfel:

„El urmăreşte înălţarea patriei prin întărirea ideii naţionale şi a solidarităţii fiilor ei, întărirea familiei ca celulă socială, crearea unei vieţi spirituale prin dezvoltarea credinţei creştine şi a culturii autohtone, prin propăşirea materială, prin obligativitatea muncii”.

Solidarism naţional, şi de aceea întărirea familiei, căci dacă nu-ţi iubeşti familia, nu-ţi poţi iubi neamul care creşte din familie credinţă creştină ca bază a iubirii de familie şi

de neam, ca putere ce te scoate din egoism; şi muncă pentru neam, care tot numai prin creştinism devine, din marfă târguită în tulburări şi nemulţumiri continue, misiune de la Dumnezeu în slujba aproapelui, complex de fapte izvorâte din credinţă! Acesta este programul „Frontului", program sută la sută creştin. Creştinismul se dovedeşte din nou ca leac tămăduitor al tuturor crizelor sociale; conducerile de stat se întorc de la probarea tuturor roşcovelor, la sânul Bisericii, la lumina lui Hristos. Interdicţia pentru membri de-a face parte din francmasonerie şi din alte societăţi secrete, care trebuie să se aplice cu toată sinceritatea, porneşte din aceeaşi deziluzie a celor ce au aşteptat salvarea de la ideologii neputincioase şi aceeaşi încredere nouă în puterea creştinismului şi a naţionalismului.

„Frontul" ne înfăţişează un program creştin în forme sociale noi, în prilejuri de activitate nouă.

Aceleaşi devize, aceleaşi idealuri de credinţă, de muncă, de solidaritate naţională le aduc „Straja Ţării", „Serviciul Social", organizaţia premilitară, tot atâtea cadre sociale noi, toate, forme de legătură socială nouă, mai strânse, mai solidare, mai creştine. Pentru preot ele sunt tot prilejuri noi, sistematice, favorabile de-a se apropia de sufletul tineretului, de sufletul intelectualilor, al poporului. Precum viaţa socială se desfăşura până acum la întâmplare, fără o organizare, fără o încadrare sistematică, aşa se desfăşura şi activitatea preotului. Acum preotul trebuie să-şi sincronizeze pasul cu cadenţa acestor organizaţii, cu programul sistematic al lor. Activitatea lui pastorală va trebui să se sistematizeze, luând caracterul unui program urmărit fără întrelăsări. Preotul trebuie acum să ţină săptămânal cel puţin o predică în biserică, duminica, cel puţin una premilitarilor,

cel puţin una străjerilor, în altă zi, cel puţin una la Serviciul Social, nemaiamintind de legăturile strânse în care trebuie să rămână statornic cu aceste organizaţii sfătuind, ajutând, înviorând.

Preotul îşi va orândui de acum înainte timpul în program şi învăţătura sa creştină, căci nu se poate expune să repete aceleaşi lucruri în faţa ascultătorilor, ci trebuie să le dea pe rând toată învăţătura creştină, potrivit cu vârsta lor şi în ritmul viu, dinamic şi practic în care curge şi trebuie să curgă viaţa acestor organizaţii.

Să mulţumim lui Dumnezeu că organizarea vieţii sociale aduce şi pentru preot necesitatea să-şi organizeze şi să-şi multiplice prilejurile de activitate pastorală.

Latinitate şi Ortodoxie*
(I)

Cu ocazia congresului *FOR*-ului de la Tg.-Mureş, dl Sextil Puşcariu a rostit una din acele cuvântări de clasică limpezime şi de justă şi adâncă viziune cu care ne-a obişnuit şi ne-a fermecat Domnia Sa la toate congresele anuale al *FOR*-ului. Reluând ideea scumpă Domniei Sale, că poporul nostru înfăţişează o sinteză între latinitate şi Ortodoxie, care dă sufletului românesc o originalitate şi un farmec unic, de această dată a pus în lumină valoarea acestei providenţiale urziri a românismului şi prin necesitatea simţită mai ales în timpurile noastre ca fiecare neam să se prezinte ca o notă diferenţială în melodia spiritualităţii umane:

> „Ceea ce creşte valoarea noastră în ochii străinătăţii, nu sunt azi formele exterioare ale unei civilizaţii importate în măsură mai mare decât o putem asimila, ci ceea ce ne diferenţiază de oricare alt popor din lume, aportul de originalitate cu care intrăm în concertul popoarelor civilizate. Ortodoxia noastră este astăzi cel mai sigur criteriu de diferenţiere, căci noi suntem în lume singurul popor latin de credinţă ortodoxă. Această împerechere fericită de sânge latin cu alese însuşiri sufleteşti, venite de la Răsărit, ne dă

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 4, 22 ian. 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

> acel complex de mari şi originale calităţi, care ridică valoarea rasei noastre".

Ideea cuprinde atâta evidenţă reală şi logică, încât, ca s-o poată contesta cineva, trebuie să se dedea în argumente la cele mai bizare şi mai naive întortocheri. Şi lucrul acesta era fatal să-l facă monitorul blăjean, care fireşte că trebuie să lupte continuu cu evidenţele pentru a da o aparenţă de legitimitate existenţei Uniaţiei.

Într-adevăr, iată cum încearcă *Unirea* să răpească din puterea constrângătoare a argumentării dlui Sextil Puşcariu:

Întâi neagă că noi am avea sânge latin. Am avea numai „limbă latină; structura gândirii latine; spiritualitate română". Prin aceasta „Unirea" ar vrea chipurile să spună că originalitatea noastră în concertul popoarelor latine este suficient de susţinută prin sângele nostru oriental şi nu mai avem nevoie de Ortodoxie ca criteriu de diferenţiere. Dar n-o spune apriat, pentru că se teme ca nu cumva să se întoarcă argumentarea aceasta chiar împotriva sa, ridicându-se cineva să spună: dacă este necesar să fim diferenţiaţi în cadrul popoarelor latine, iar această diferenţiere se poate întemeia pe sângele nostru deosebit, atunci să arătăm de fapt această diferenţiere în domeniul vizibil, palpabil, al culturii, al concepţiei noastre; prin urmare, să ne ferim de-a avea forma de religie comună cu popoarele latine.

Se tratează în mod precis numai despre necesitatea unei diferenţieri vizibile, şi despre nimic altceva. *Unirea* n-a înţeles sau s-a făcut că nu înţelege şi a încercat printr-un mic sofism să deruteze pe cititori: a admis eventualitatea unei diferenţieri de sânge între români şi celelalte popoare latine – ca să înşele cu o satisfacţie platonică pe cei ce sunt convinşi

despre necesitatea unei diferenţieri –, dar îndată a făcut inoperantă această eventuală diferenţiere de sânge, adăugând că limba, gândirea şi toată spiritualitatea noastră sunt latine. *Unirea* respinge deci, în concluzie, necesitatea oricărei diferenţieri a noastră în cadrul latinităţii.

Este aceasta o răsturnare a teoriei dlui Sextil Puşcariu? Nicidecum. Pentru un asemenea rezultat trebuie argumente, iar *Unirea* n-aduce niciunul, ci afirmă, simplu că nu-i necesar să ne diferenţiem. A! Ba da! Are un argument cuprins implicit în afirmarea că „spiritualitatea noastră este română", deci nu putem să ne diferenţiem, chiar dacă sângele nu ne este roman!? Dar argumentul acesta, al neputinţei de-a ne diferenţia de latini, înseamnă o grosolană ignorare a realităţii de la care a pornit dl Sextil Puşcariu: Ortodoxia noastră, care este altceva decât catolicismul celorlalte popoare latine.

În rezumat, prima tentativă a *Unirii* de-a slăbi logica argumentării bazate pe realitate a dlui Sextil Puşcariu constă într-o afirmare simplă, că nu este necesară diferenţierea, şi într-o afirmare a neputinţei de-a ne diferenţia, nu numai tot atât de simplă, dar chiar potrivnică datelor masive ale realităţii care ne arată diferenţiaţi.

Dar ca şi când n-ar fi fost destul de slabă această opunere, monitorul blăjean se sileşte să şi-o slăbească şi mai mult. Căci adaugă în continuare:

> „Să ne lăsăm credinţa spre a întări rasa? Ne întrebăm însă care-i rasa noastră? Căci dacă avem sânge latin, apoi după toate teoriile de pe lume, suntem de rasă latină. Ar trebui deci să ne debarasăm de ceea ce este oriental şi străin în noi, spre a ne armoniza sufletul cu sângele".

De unde mai înainte *Unirea* declara că n-avem sânge latin („Sânge latin? Cât? Prea mult, *cu siguranţă* nu.") şi totuşi găsea că avem o spiritualitate integral romană, acum nu-i recunoaşte şi dlui Sextil Puşcariu dreptul să admită că sângele poate să fie de un fel, iar spiritualitatea de alt fel. Şi conchide că dacă sângele ne este latin, atunci şi catolicismul trebuie să ne fie latin.

Aşadar, de unde înainte admitea că poate să existe o deosebire între sânge şi spiritualitate, acum n-o mai admite. Iată cum îşi anulează prima tentativă de răsturnare a argumentării dlui Sextil Puşcariu, cu a doua. Cele rele se surpă prin ele înseşi!

La urma urmelor, pe lângă care părere rămâne *Unirea*? Pe lângă aceea că pot coexista într-un popor un sânge şi o spiritualitate deosebite ca origine? În cazul acesta, n-are motive să se opună dlui Sextil Puşcariu, nici drept să mai tot pledeze pentru ideea cuprinsă în a doua tentativă de răsturnare a teoriei dlui Sextil Puşcariu: desfacerea de spiritualitatea răsăriteană, deoarece suntem popor latin.

Sau poate rămâne pe lângă a doua părere? Că sângele trebuie să dicteze şi spiritualitatea unui popor? Dar atunci, odată ce noi „cu siguranţă" n-avem prea mult sânge latin, nu putem adopta catolicismul.

Biata *Unire* nu se poate fixa pe lângă nicio părere. Amândouă sunt dezastruoase pentru ea. Şi atunci discută în vânt. Fără păreri, fără convingeri, fără busolă.

Până acum se ştia că Uniaţia reprezintă o părere clară, indiferent că e justă sau nu: sânge latin, deci creştinism latin. Acesta era marele ei argument pentru catolicism.

Acum nu mai are niciuna. Pentru a face numaidecât opoziţie dlui Sextil Puşcariu, a ieşit din rada unui liman

sigur şi, neavând cârma niciunei convingeri, este purtată jalnic în toate părţile. Ei, aşa se întâmplă când se încumetă un om prea nevoiaş să stea la discuţie cu „cei din Olimp": pierde echilibrul, ameţeşte şi ajunge într-o stare vrednică de toată mila, de se roagă lui Dumnezeu să-l scape cumva din beleaua în care singur s-a băgat.

De fapt creştinească este numai concepţia că „spiritualitatea" (cel puţin cea religioasă) nu derivă din sânge, căci altfel creştinismul n-ar mai putea fi universal. Chiar pentru *Unirea* acesta este un motiv în plus să combată pe dl Sextil Puşcariu (care cică ar pune religia în slujba rasei, uitând biata că altceva este a pune religia în slujba rasei şi altceva a o deduce din rasă, şi că primul lucru într-un anumit înţeles nu-i chiar aşa de vrednic de combătut), dar nu un motiv destul de puternic să o facă să se decidă, între cele două ipostaze ale sale, pentru prima: sânge de un fel şi spiritualitate de alt fel.

Dl Sextil Puşcariu, dimpotrivă, exprimă cu toată decizia punctul de vedere creştin, lăsând cu mult în urmă, în privinţa justeţei creştine a cugetării, pe „hamletienii serenissimi" ai *Unirii*. La întrebarea, cu anumit ascuţiş, a aceluia: „În ce direcţie credeţi că trebuie orientat sufletul românesc: spre romanitatea apuseană sau spre greco-slavismul oriental?"; dl Sextil Puşcariu răspundea: „Spre Dumnezeu, spre credinţa cea adevărată!" (citez din memorie). Frumoasă lecţie pentru un canonic care uitase de criteriul evanghelic al orientării religioase! Deci este fals şi deplasat aerul de mironosiţă cu care se smereşte *Unirea*: „căci credinţa este o convingere *religioasă*, asta pentru *FOR* n-are nicio importanţă!"

Dl Sextil Puşcariu şi tot *FOR*-ul presupun motivul religios al păstrării Ortodoxiei, ca o temelie sigură şi indiscutabilă.

Dar când pe lângă el, pentru Ortodoxie în viaţa românească omul învăţat mai găseşte şi alte motive, este cu atât mai bine, cu condiţia ca aceste noi motive să nu vină în contrazicere cu motivul principal, că Ortodoxia este bună prin sine la orice popor, ca adevărul revelat. Iar dl Sextil Puşcariu este, în formularea acestor altor motive, cu totul creştin, nu ca patării uniaţi care fac atâta zgomot cu un motiv păgân („suntem rasă latină, deci să adoptăm catolicismul!"), pentru adoptarea catolicismului.

Poate vom încerca într-un articol viitor să restrângem analiza la obiectul concret şi individual vizat de dl Sextil Puşcariu: latinitate şi Ortodoxie în cadrul românismului. Este un raport extrem de interesant, în care o privire atentă ar putea descoperi multe aspecte ale sufletului românesc şi un singur criteriu pentru atitudinea noastră faţă de catolicism.

Dar peste aceste discuţii de interes pur academic, rămâne în faţa noastră marea şi nedezminţita realitate că poporul nostru, cu mai mult sau mai puţin sânge latin, este ortodox. Dumnezeu l-a învrednicit cu lumina cea adevărată şi nefalsificată a lui Hristos, singură ducătoare la mântuire.

Ortodoxia este atât de adânc înrădăcinată în fiinţa lui, încât toate încercările străine de-a o smulge din sufletul lui au rămas zadarnice, chiar dacă o mică parte din popor a putut fi, prin tot felul de cruzimi şi înşelăciuni, desfăcută formal de ascultarea ierarhică a Bisericii ortodoxe.

Uniaţii nu sunt nici ei scoşi în fiinţa lor din dogma şi trăirea ortodoxă şi aceasta va face cu certitudine absolută ca, mai curând sau mai târziu, să revină „acasă".

Despre aceasta nu ne îndoim, cum nu ne îndoim de răsăritul soarelui în fiecare dimineaţă. Vine ceasul acela, cu

implacabilă certitudine. Episodul aparenţei, dar destul de stricăcioasei dezmembrări religioase a neamului nostru, va fi atunci o simplă amintire, ca atâtea altele din durerile trecute ale neamului acesta.

Patării de azi, care se zvârcolesc caraghios să oprească marşul irezistibil al unui neam spre indestructibila lui închegare într-o desăvârşită unitate, vor fi şi ei nişte mici şi jalnice figuri dispreţuite de istorie.

Aşa să ajute Dumnezeu!

Latinitate şi Ortodoxie* (II)

Este un adevăr incontestabil că în neamul nostru se cuprinde multă latinitate. În sânge, în limbă, în fire, nu contează. În limbă este doar vizibilă. (În spiritualitate în niciun caz nu, cum crede *Unirea*, pentru că din spiritualitatea noastră face parte esenţială Ortodoxia, a cărei prezenţă nu poate fi contestată). Avem în noi chiar atâta latinitate încât ne aflăm într-un mare pericol de-a ne pierde orice originalitate etnică, lăsându-ne ispitiţi de acest fond de latinitate să împrumutăm fără încetare cuvinte şi forme de viaţă de la unul din marile popoare latine.

Acest fapt incontestabil l-a văzut dl Sextil Puşcariu. Dacă a spus odată că latinitatea noastră constă în sânge, aceasta nu trebuie luată în sensul precis al cuvântului, căci în aceeaşi cuvântare de la Tg. Mureş, Domnia Sa se îndoieşte dacă mai există rase pure în Europa şi declară că neamul nostru s-a format nu dintr-un sânge, ci în urma unor influenţe climatice şi culturale care au dezvoltat un mănunchi de însuşiri specifice.

> „Dacă se poate discuta în ce măsură mai există rase pure în Europa bântuită de atâtea migraţii, nimeni nu se

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 5, 29 ian. 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

îndoieşte că în anumite regiuni, sub anumite influenţe climatice şi culturale, anumite neamuri au dezvoltat un mănunchi de însuşiri, care în combinaţia lor dau un anumit caracter etnic."

Dl Sextil Puşcariu a văzut în genere latinitatea noastră. Şi numai pentru a exprima mai pregnant ca un fapt accentuat, adânc, masiv, acest caracter al românismului, a spus că suntem prin sânge latini. Domnia Sa a văzut caracterul latin al nostru, dar şi pericolul ce ne paşte de-a ni se toci, tocmai din această pricină, reliefurile de popor cu o remarcabilă originalitate. Anticipările triste ale acestui pericol le contemplăm de aproape un veac în aspectul jalnic şi caraghios ce-l prezentăm în multe privinţe ca popor ce trăieşte din imitaţii. În faţa acestei alunecări trebuie să punem un stăvilar. În locul izvoarelor străine trebuie să ne regăsim un izvor propriu. Şi în ce altceva l-am găsi din ce avem propriu în cadrul popoarelor latine, decât în Ortodoxie?

În zadar ne arată *Unirea* exemplul celorlalte popoare latine care deşi au aceeaşi formă de creştinism, nu s-au confundat întreolaltă. Mai întâi noi avem ambiţia etnică de-a înfăţişa în cadrul latinităţii o notă mai remarcabilă de originalitate decât celelalte popoare latine, între care un nelatin foarte anevoie poate distinge deosebiri mai importante. Şi noi suntem privilegiaţi de istorie cu putinţa acestei originalităţi mai remarcabile datorită Ortodoxiei noastre.

Iar în al doilea rând, soarta noastră, în cazul în care am adopta catolicismul părăsind şi ultimul izvor de inspiraţie etnică originală, nu s-ar putea compara nici pe departe cu aceea a celorlalte popoare latine. Acelea sunt popoare ce s-au dezvoltat din punct de vedere cultural sincronic,

aflându-se totdeauna aproape la acelaşi nivel de cultură. Ele n-au avut nevoie să se imite, iar catolicismul ca depozit cultural a fost creat prin contribuţia activă a fiecăruia, şi fiecare recunoaşte în el o parte născută din fiinţa proprie. Noi însă, ca unii ce suntem rămaşi, rămaşi într-un anumit înţeles, în acela că socotim numai cultura altora de adevărată cultură, iar pe a noastră o lepădăm!, în urmă am adoptat un catolicism dezvoltat până la epuizare numai de alţii şi deodată cu el, nemaiexistând frâna Ortodoxiei, cultura adiacentă şi întreagă a unuia din popoarele latine.

Adevărul acesta ne este confirmat de ceea ce vedem că s-a întâmplat până acum, chiar fără să fi abandonat Ortodoxia: am devenit mai francezi ca spaniolii de pildă.

S-ar putea obiecta: bine, aşa va fi până ce ne vom fi însuşit toată cultura actuală a unui popor latin. Dar pe urmă, vom păşi şi noi în rând cu ele, creând o cultură proprie pe baza celei împrumutate şi dezvoltând catolicismul mai departe într-o mlădiţă culturală românească.

Speranţa aceasta nu este decât o iluzie naivă. Mergând pe urmele unui popor latin – şi nu pe o cale proprie –, niciodată nu vom parveni să ne punem deplin la punct cu ce creează el, decât în cazul unei degenerări culturale a lui, şi atunci, de ce să asimilăm o cultură ce duce la degenerare? Până ce asimilăm noi ultimele noutăţi, el produce altele. Şi apoi, unde ar fi elementul sufletesc propriu cu care amestecând cultura unui popor latin să dăm o sinteză specifică, odată ce ne-am rupe de orice tradiţie spirituală a noastră? De altfel, unde s-a mai pomenit popor care să-şi anuleze orice tradiţie spirituală proprie, să-şi desfiinţeze temeliile proprii ale dezvoltării sale culturale? O viaţă culturală ne-am începe-o cu totul din nou, fără temelii în trecut; este cu

neputinţă. Dacă ar putea fi cugetată o asemenea cultură, ea s-ar întemeia propriu-zis pe premisele din care s-a dezvoltat cultura poporului de la care s-a făcut împrumutul, pe trecutul lui, pe experienţele lui, în cazul nostru: pe trecutul şi pe experienţele poporului francez. Dar poţi asimila deplin trecutul altuia, îl poţi iubi cu transfigurarea creatoare de cultură cu care îţi iubeşti trecutul tău? Poate rodi o cultură ce-a crescut din premise străine în spiritul poporului care a făcut împrumutul? Chiar dacă prin absurd ar rodi, aceste roade ar fi aproape egale cu acelea care rodesc mai departe în spiritul poporului de la care s-a făcut împrumutul, întrucât o cultură împrumutată, dacă se impune cu exclusivitate în sufletul împrumutător, îl face pe acesta după chipul şi asemănarea sufletului care a rodit acea cultură.

Ortodoxia ni se înfăţişează, mai ales în urma experienţelor ultimului veac de aprigă imitaţie a Apusului, ca singurul factor susţinător şi creator de originalitate etnică în cadrul latinităţii.

Poporul român se bucură, datorită sintezei dintre latinitate şi Ortodoxie, de privilegiul unui popor dotat cu însuşiri spirituale şi cu o cultură unică, de un deosebit farmec.

Aceasta se vede şi din aceea că tendinţele moderne de a subţia pecetea Ortodoxiei de pe latinitatea noastră, din limba noastră, din cultura noastră, ameninţă să alunge tot farmecul firii noastre. Ortodoxia reprezintă în firea noastră aburul mistic, senzaţia misterului. Dl Lucian Blaga distinge („Artă şi Valoare", în: *Gândirea*, ian. 1939) în fiecare conştiinţă umană două moduri de-a „exista":

> „existenţa eului gânditor în orizontul lumii date şi existenţa ca mister într-un orizont de mistere" (p. 31).

Cu cât un om este mai animalic, mai preocupat de conservarea sa şi de condiţiile materiale ale conservării sale, predomină în el mai mult eul gânditor, raţional i s-ar putea zice şi analitic, şi cu cât este mai „om", se simte existând ca un mister într-o mare de mister.

> „Omul există desigur şi în lumea dată şi pentru autoconservare ca animalele, dar aceasta numai în măsura animalităţii sale; ca om, el există însă în orizontul misterelor şi este înzestrat cu destinul ce se desprinde ca un corolar din acest mod, cu destinul de a încerca revelarea misterelor" (p. 33).

Fără a stărui să pecetluim cu epitetele dlui Lucian Blaga cele două forme de existenţă, fără îndoială că ele coexistă în fiecare om, şi anume în doză diferită. Dar dozajul acesta diferit se observă şi la popoare: unele se simt mai mult trăind în mister, altele mai mult în categoriile „pozitive" ale realităţii. În firea românească Ortodoxia reprezintă polul mistic al existenţei, în vreme ce latinitatea, polul pozitivist, practic, raţionalist, al preciziilor tăioase şi reci.

Neamul nostru reprezintă existenţa de cel mai perfect echilibru bipolar, în vreme ce la toate celelalte neamuri echilibrul tensiunii este tulburat în favorul unuia sau altuia dintre aceşti doi poli. Numai „raţionalismul" românesc nu este raţionalism secular, siguranţă netulburată în paşii raţiunii, ci alternare de siguranţă în terenul de sub picioare şi de fulgerătoare vedere că păşim pe valuri. Şi numai „misticismul" românesc nu este val ce cotropeşte lumina minţii şi responsabilitatea conştiinţei, ci privire trează, dar sfielnică în faţa misterului. Armonia firii româneşti este un echilibru de fiecare clipă pe muchia tăioasă între prăpastia „misticistă".

În graiul nostru avem de pildă pentru marea realitate a timpului nu numai termenul geometric şi fizic, de măsurare a lungimii şi a temperaturii, „timp", cum este cazul la toate popoarele latine. Noi avem şi cuvântul „vreme", de trăire sufletească a timpului. Cuvintele „vreme", „vremelnicie" n-au marginile înţelesului retezate în mod precis şi pozitivist, ci plutesc într-un abur, într-o atmosferă de înţelesuri, de sugestii producătoare de trăiri totale ale fiinţei noastre, nu numai de sensuri mintale. Aceste cuvinte sunt ferestrele firii noastre spre orizontul de mistere. Prin ele respirăm curatul aer „de afară", de dincolo de închisoarea pozitivistă.

Am folosit numai un exemplu din domeniul lingvistic. N-am arătat cu pilde din ideile Ortodoxiei înseşi – comparate cu altele din catolicism – atmosfera de mister ce-o întreţine Ortodoxia în viaţa românească, singură capabilă de acest lucru.

Este sigur însă că o prea exclusivă rezemare a noastră pe împrumuturi de la popoarele latine şi o lăsare în uitare a factorului ce ne deosebeşte în cadrul latinităţii, ar fi pentru noi un mare pericol.

Latinitatea este prin sine spirit pozitivist, ca şi catolicismul de altfel. La noi acest caracter ar fi şi mai accentuat, datorită faptului că noi, întărindu-ne latinitatea prin împrumut, ceea ce împrumutăm nu are pentru noi şi un conţinut sufletesc, ci numai unul pozitivist. Noi, fără Ortodoxie, am prezenta latinitatea cea mai goală de suflet.

Dar tema aceasta este prea vastă şi bogată în sugestii pentru a putea fi tratată suficient de mulţumitor în cadrul unui articol restrâns. Ea ar merita o atenţie deosebit de stăruitoare. S-ar cuveni privită şi din latura cealaltă: la niciun popor ortodox forma aceasta de creştinism nu dă o sinteză atât de interesantă şi de fermecătoare ca la cel român, datorită latinităţii lui. Şi la puţine alte popoare ortodoxe formează Ortodoxia în atât de mare măsură un element absolut necesar pentru diferenţierea lui, pentru salvarea originalităţii lui, ca la cel român. Încât trebuie să socotim ca o deosebită binecuvântare faptul că întrunim cele mai alese condiţii pentru a crea o cultură de o originalitate bine reliefată.

„Personalitate socială"*

În luminoasa expunere a principiilor „Serviciului social", făcută în şedinţa Comitetului central al *Astrei* în care s-a inaugurat solemn colaborarea acestor două instituţii, dl prof. D. Gusti a formulat ca ideal al educaţiei, în ceea ce priveşte pe individ: formarea personalităţii sociale.

Termenul acesta este cât se poate de nimerit pentru a exprima idealul de totdeauna al educaţiei creştine, concepţia creştinismului despre omul aşa cum trebuie să fie.

Cum bine a accentuat dl prof. D. Gusti, formarea personalităţii sociale este singura soluţie ce armonizează socialul cu individualul, cu salvarea şi promovarea amândurora. Câtă vreme individualismul anarhic (liberalism, democraţie) destramă ordinea şi dreptatea socială şi aduce prin aceasta suferinţe nesfârşite peste toţi indivizii mai slab înzestraţi, iar colectivismul de stat sau de clasă anulează şi sacrifică persoana, concepţia personalităţii sociale preconizează o cât mai puternică dezvoltare a facultăţilor personale, dar nu în direcţie centrifugală, nu pentru scopuri egoiste, ci pentru crearea de valori morale şi materiale în favoarea obştii. O societate nu trebuie să se teamă

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 6, 5 febr. 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

de a avea personalităţi puternice, ca intelect, voinţă, simţire, pentru că numai unde există astfel de personalităţi se produce o înălţare de suflet, o dinamizare generală, numai acolo nu este amorţeală şi decădere în formalism. Cu o condiţie însă: personalitatea să nu urmărească scopuri egoiste, ci să-şi conceapă viaţa ca o misiune în slujba societăţii.

Se vădeşte şi aici că extremele se ating şi se înrudesc. Individualismul şi colectivismul, născute una din reacţie faţă de cealaltă, duc în definitiv la acelaşi rezultat: la secătuirea puterii şi a fericirii personale şi la dezechilibrul social.

Constatăm aşadar şi în acest sector al vieţii o întoarcere spre creştinism, o recunoaştere târzie măcar a genialităţii concepţiei creştine.

Întoarcerea aceasta în sectorul raporturilor dintre individ şi societate este un fenomen ce se produce şi pe planul înalt filozofic. Filozofia contemporană, aşa zisă existenţială, a descoperit, ceea ce creştinismul a ştiut totdeauna, că singularitatea eului nu este un fapt primordial şi normal, ci numai efectul bolnav al unui act păcătos: al închiderii sale de către un „tu". De viaţa completă a eului, de constituţia lui ţine legătura cu un „tu" egal întru toate cu sine însuşi. De altfel nici în cea mai exagerată singularitate eul nu se poate desface total de legăturile cu alţi oameni; aceştia îl urmăresc fără încetare, îi chinuiesc gândurile, îi biciuiesc ambiţiile. Este nefericit însă pentru că a transformat legăturile de iubire între el şi semeni – aşa cum trebuie să fie – în legături de concurenţă ambiţioasă, de adversitate, pentru că vrea să se ridice peste ceilalţi, să şi-i servească, să-i reducă la nivelul unor obiecte, în loc să-i primească aşa cum sunt, fiinţe de valoare egală, cărora numai servindu-le benevol

poţi fi fericit şi le poţi face să-ţi servească cu aceeaşi bunăvoinţă şi iubire. Ne arată de altfel şi constituţia noastră de fiinţe vorbitoare, ce nu putem trăi fără să vorbim, fără să comunicăm altora sentimentele noastre, că esenţa noastră este relaţia între „eu" şi „tu"[1].

Creştinismul are chiar la baza sa, în persoana lui Iisus Hristos, Care cu cât a fost mai mare ca personalitate cu atât S-a jertfit mai total pentru oameni, o pildă a personalităţii sociale, pe care membrii lui s-au silit să o imite în toate veacurile. Iar învăţătura creştină despre virtuţile morale ce trebuie să şi le dobândească orice om: iubire, milă, muncă, smerenie, ne dă cea mai sublimă pedagogie în vederea formării personalităţii sociale.

Ne pare bine că lumea se întoarce la concepţia creştină despre creşterea omului. Dar trebuie să i se spună de la început, pentru a o feri de alte osteneli sterile: nu există altă metodă pentru o astfel de creştere decât cea creştină, a întăririi omului în virtuţile aspre ale moralei creştine. Pentru ca să se ştie: omul este slăbit de un păcat strămoşesc până în adâncurile firii sale. De aceea nu uşor poţi face din el o personalitate socială, altruistă şi nobilă. Trebuie lucrat aici nu cu biete argumente terestre, oricât s-ar prezenta ele cu girul ştiinţei exacte, ci cu puterile credinţei, cu argumentele ei. Dacă n-ai reuşit să-l faci pe om credincios, să-l faci să ştie că nu numai viaţa lui pământească depinde de purtarea lui, ci şi cea veşnică – adică dacă nu l-ai convins despre existenţa vieţii de veci –, nicio putere şi niciun argument nu va fi în stare să-l facă să ia asupra sa oboselile, privaţiunile şi sforţările, fără de care nu se pot dobândi şi păstra marile virtuţi creştine.

[1] Vezi F. EBNER, *Das Wort und die geistigen Realitäten*, Regensburg, 1921.

Iată de ce „Serviciul social" pornind la lucru cu astfel de idealuri, înţelege, cum a spus dl profesor D. Gusti, să dea o atenţie covârşitoare credinţei. Şi iată de ce rolul preotului, mai mult decât al medicului şi al economistului, care nu pot da sufletului niciun dinamism, este în „Serviciul social" un rol de frunte. Cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu o bună înţelegere generală, el va trebui să aducă roadele aşteptate.

„Credință și muncă"*

A fost o bună inspirație aceea care a dat ca deviză noilor organizații de refacere a sufletului național cele două mari virtuți: credința și munca. Propriu-zis ele formează un întreg și numai în împreunare se bucură fiecare din ele de plenitudinea de forță. Credința nu este credință deplină dacă nu este mânată, într-un avânt irezistibil, spre muncă, iar munca este lâncedă, obositoare, omorâtoare de suflet, fără spor și necreatoare de valori care să dea o adevărată fericire oamenilor, dacă nu este din credință, ci din silă.

Nu știu dacă s-a gândit sau nu formulatorul lozincii, dar în orice caz, măcar sub impulsul unei juste viziuni a realității, a nimerit ca să fie în cel mai deplin acord cu dogma ortodoxă, care cere de la om pentru a se mântui nu altceva decât: credință și muncă, având în vedere că faptele săvârșite nu numai răzleț, ci continuu, constituie munca.

Ar fi ispitit cineva să spună că credința de care vorbește deviza nu este credința în Dumnezeu, căci nu se vorbește de Dumnezeu în ea, ci numai despre: *țară și rege*. Dar oricât s-ar închina aceste virtuți țării și regelui, izvorul lor nu poate fi decât Dumnezeu. Cred și muncesc pentru viitorul țării

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 8, 19 febr. 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

(sau și pentru binele țării), dar o credință care nu-și are izvorul în Dumnezeu este de ordin subiectiv, îmi închipui că viitorul țării depinde de credința mea, că ea produce țara tare a viitorului, și nimic altceva. Este propriu-zis o încredere în mine, și nimic altceva. Dar din ce se alimentează această încredere în mine? Din constatarea puterilor ce le am? Atunci n-ar mai fi credință, ci știință. Prin urmare, această încredere în mine nu se reazemă pe nimic. Este suspendată în vid. Sau îmi închipui că însăși această încredere goală este în stare să creeze ca din nimic un viitor măreț pentru țară.

Dacă, așadar, credința de care vorbește deviza n-ar fi credință în Dumnezeu, ea ar fi fie o vorbă goală, emfatică, exprimând mai mult o știință (despre puterile noastre), fie o nebunească închipuire că actul credinței ajunge prin sine, fără niciun ajutor dumnezeiesc, să creeze din nimic. Lasă că, în sensul din urmă, credința este tot o vorbă lipsită de conținut, căci nimeni nu are tăria să creadă cu adevărat dacă nu crede în Dumnezeu.

Credința cuprinsă în deviză nu poate fi deci decât credința în Dumnezeu. Dacă nu s-a spus explicit în deviză, s-a spus și se va mai spune aceasta chiar din partea locurilor oficioase. Și dacă-i așa, dacă există convingerea că fără credință nu se poate asigura viitorul țării, este de dorit ca aceasta să se și vadă în spiritul și în viața amintitelor organizații și a membrilor lor. Pentru că de ne vom minți pe noi înșine, neîmplinind prima condiție a devizei și izvorul celei de-a doua, nu va putea urma nici renașterea națională.

Dar să spunem un cuvânt mai detaliat și despre muncă. Ea este o virtute capitală atunci când izvorăște din credință. Ea este atunci asceză mântuitoare, este sudoare a crucii. În

ea se cuprinde atunci şi credinţa. O astfel de muncă, pe lângă mântuirea individuală, creează o stare de armonie, de împăcare, de reciprocă preţuire între membrii societăţii. O astfel de muncă va cuprinde în ea şi iubirea de-aproapelui, şi sobrietatea vieţii, şi smerenia. Nu este munca singura virtute, dar munca din credinţă le concentrează în ea pe toate. Munca înţeleasă astfel este suprema virtute nu numai individuală, ci şi socială, supremul merit şi criteriu de cinstire şi de răsplătire al omului.

Problema muncii şi a muncitorilor este mai ales o problemă de ordin religios-spiritual. Tulburările în jurul muncii nu pot înceta decât atunci când omul îşi concepe munca drept o datorie impusă nu de necesităţile materiale ale vieţii, ci de Dumnezeu şi aducându-i drept răsplată nu confortul material, ci mântuirea sufletului.

Dar ca omul muncitor să-şi poată concepe munca astfel, se cere ca cei mai învăţaţi să arate că cinstesc munca aşa, ca pe o valoare de înaltă semnificaţie. Să cinstească pe omul muncitor ca pe omul ce împlineşte un destin general şi de origine dumnezeiască. Şi să-şi ia şi ei asupra lor acest aspru dar înălţător şi universal destin omenesc. Cine munceşte nu numai că creează valori, ci se şi mântuieşte. Cine nu munceşte nu numai că este un trântor, dar îşi şi bate joc de Dumnezeu, neîmplinindu-şi destinul de om. Cine nu munceşte nu este vrednic de numele de om, ci este o fiinţă decăzută, subomenească.

Suprema cinste muncitorilor, supremul dispreţ leneşilor! Aceasta trebuie să fie atitudinea societăţii faţă de muncă pentru reabilitarea sufletului muncitorului, pentru împăcarea lui, pentru alungarea veşnicei înăcreli din acest suflet, pentru ca să facem ca munca lui să-i fie într-adevăr spre

mântuire. Marxismul când a turnat oţetul veşnicei înăcreli în sufletul muncitorilor, cel mai mare rău l-a făcut nu burghezilor, ci muncitorilor înşişi, primejduindu-le mântuirea sufletului.

Dar preţuirea muncii şi dispreţul leneşilor trebuie să se arate în toate consecinţele ei. Bunurile materiale trebuie repartizate numai celor ce muncesc – înţelegând orice fel de muncă – şi proporţional cu munca lor. Trântorii cu tantieme la zeci de consilii de administraţie sunt o sfidare a muncii sfinţitoare şi a lui Dumnezeu.

Este greu, desigur, să cobori pe pământ o dreptate perfectă, urmând întru totul criteriul muncii. Dar aceasta nu înseamnă că nu trebuie să ne străduim pentru împuţinarea nedreptăţii.

Numai mână în mână cu aceasta poate merge refacerea sufletească a muncitorilor, reabilitarea în suprema cinste a muncii, creşterea avântului spre muncă.

„Dorim o Biserică!”*

Când a apărut „Chemarea” celor doi mitropoliţi ai Ardealului pentru adunarea de la Alba Iulia, toată lumea a văzut în această alăturare de iscălituri mai mult decât o accidentală şi trecătoare asociere pentru sărbătorirea unui eveniment naţional. A văzut anume arătarea la răsărit a clipei mult aşteptate în care se va pune capăt dezbinării religioase din sânul poporului român. Cu aceste gânduri şi comentarii s-a adunat mulţimea cea mare la Alba-Iulia, fiecare cu siguranţa că va fi martorul celui mai frumos şi mai înfrăţitor moment din istoria naţională.

Ba nişte plugari din cine ştie ce colţ depărtat al Ardealului şi-au pus dorinţa şi pe placarda cu care au pornit spre Alba-Iulia, simţind că la Alba-Iulia numai atunci merg românii, când trebuie să se înfrăţească şi să alunge dintre ei oricare deosebire. Cu o simţire şi cu o vedere justă, neîncurcată de sofisticăriile cărţilor, ei au scris pe tabla lor, ca premise, ca argumente zdrobitoare pentru dorinţa întregului popor:

Avem *un* Dumnezeu!
Suntem *un* neam!
(Deci) Dorim *o* Biserică!

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 12, 19 mart. 1939, p. 2. Nesemnat.

Aceasta-i judecata poporului. Şi ea se şoptea printre toţi cei 50 000 de români adunaţi în piaţa din Alba-Iulia, şi toţi aşteptau cu încordare să se spună în sfârşit marele şi mult aşteptatul cuvânt de pe tribună. „De ce nu ne spun odată? Că doar de asta ne-au adunat!”.

Iar când profesorul O. Ghibu, trecând peste oprelişţile programului, căci îl ardea la suflet porunca de foc de pe tabla amintită, s-a ridicat şi a spus cuvântul dorit, a fost o descătuşare de entuziasm cum nu s-a mai pomenit.

Poporul vrea reunirea Bisericilor româneşti. Şi a prins şi curajul s-o ceară. Dacă de această dată a venit la Alba-Iulia numai o tablă sau două strigând această dorinţă, când se va mai face o adunare în oraşul vechii mitropolii al întregului Ardeal, porunca aceasta va fi scrisă pe toate tablele.

Poporul nu înţelege motivele menţinerii dezbinării religioase, căci el nu vede nicio dezbinare de credinţă; el simte tot aşa de una ca în tot trecutul său. Paria uniată nu ştie de 1700 şi de toată povestea papistăşească, de care aude vorbindu-se printre domni, nimic.

Ei ştiu doar în fiecare sat că au apucat din părinţi să meargă la biserica din vale, şi nu la cea din deal ca alte familii din sat, dar aceasta este dintr-o pură obişnuinţă cu drumul şi cu locul, nu din vreo deosebire de credinţă. Stau de aceea nedumeriţi şi dureros atinşi când văd certuri şi discuţii între cei doi preoţi.

Unitatea credinţei în poporul nostru este o dovadă zdrobitoare că încercarea de la 1700 n-a prins în suflete şi catolicismul a dat un fiasco deplin. Şi atunci, este drept să se întrebe acest popor, şi cu el toţi oamenii de dreaptă judecată: la ce încăpăţânarea aceasta de-a afirma o deosebire religioasă care nu există de fapt?

Dar să ne înţelegem: chiar dacă nu este nicio deosebire religioasă în popor, dezbinarea se poate menţine şi chiar adânci, întâi între intelectuali, apoi în popor. Căci dezbinarea se poate baza chiar şi numai pe simplă încăpăţânare de a nu sta în grup cu ceilalţi, ci de-a forma un grup separat, în faţa celuilalt, şi de-a zice *nu* la orice *da* al celuilalt.

Acum suntem în faţa dezbinării şi certurilor între intelectuali. Cu timpul ele vor prinde în popor, aşa cum au trecut şi dezbinările politice de la domni în popor. Şi cum suntem un popor iubitor de contraziceri şi de certuri, va fi vai de ţara noastră când se va obişnui poporul cu ele.

Tichie de mărgăritar ne trebuie nouă? Să ne aflăm şi noi, aşa, din lux sau din ambiţia şi rătăcirea câtorva zeci de capete – cum totdeauna se află în sânul unui neam – cu o problemă religioasă, cu o dezbinare religioasă? Aşa cum suntem acum, ne aflăm exact în situaţia lui Caţavencu, obsedat de ambiţia „să avem şi noi faliţii noştri".

Deocamdată la noi nu există decât în capul câtorva victime ale Propagandei din Vatican o deosebire religioasă. De la acest fapt să pornim la oprirea unei acţiuni menite să creeze la noi de fapt o dezbinare care ne va slăbi tot mai mult, ameninţând existenţa şi dominaţia noastră într-o parte a ţării unde prezenţa atâtor minorităţi destoinice şi unitare sunt o continuă ameninţare.

Legenda umflată a existenţei unui catolicism la o parte din poporul nostru trebuie aşezată în domeniul legendelor. Neamul nostru este întreg ortodox. Conducerea de stat n-are decât să constate acest lucru şi să se conformeze în consecinţă. Cine vrea să fie catolic n-are decât să fie, dar n-are dreptul să treneze după el, printr-o condamnabilă mascare de realitate, valuri mari de popor. Înşelăciunea este oprită pe toată linia de codul penal. Cu atât mai mult ar trebui să se fixeze interdicţia ei pe teren religios.

Unitatea religioasă formală nu se poate realiza decât pe baza unităţii religioase reale. Când mergi cu realitatea este uşor, lucrul merge de la sine. Ba, de la o vreme, realitatea chiar se impune. Căci ea nu se lasă niciodată prea mult stăvilită sau înfofolită.

Părintele dr. Sebastian Stanca de la Cluj vorbeşte într-un articol din revista *Viitorul* despre nu ştiu ce recunoaştere a papii ca *primus inter pares*, ca un patriarh egal cu ceilalţi. Lucrul nu este greşit din punct de vedere dogmatic, căci atunci când papa ar renunţa la aşa numitul primat de jurisdicţie şi s-ar mulţumi să fie numai un patriarh egal cu ceilalţi, ar ieşi din erezie şi toate dogmele stabilite de el personal de când se socoteşte infailibil ar cădea şi deci Biserica Ortodoxă l-ar putea primi atunci în comunitate, ca pe unul ce se căieşte de greşeala sa.

Dar practic soluţia propusă de părintele Sebastian Stanca este deocamdată inoperantă. Cu papa nu putem intra în legături nici noi şi nici el nu primeşte până nu renunţă la infailibilitate şi la pretenţia primatului de drept divin. Şi la aceasta nu se poate ajunge prin tratative cu uniaţii noştri. Aceasta este problema capitală a catolicismului întreg. Va aduce Dumnezeu şi ziua aceea. Noi suntem siguri de ea. Ochii popoarelor catolice se vor deschide şi vor vedea absurditatea primatului papal. Dar noi nu putem aştepta cu lichidarea artificialei dezbinări uniate până atunci, fără a risca viitorul statului şi al neamului nostru.

Aceasta se va lichida mult mai curând, depinde numai s-o vrem serios, fără a angaja în discuţie nu ştiu ce mari probleme dogmatice, de care existenţa Uniaţiei este cu totul străină.

Un cuget şi o simţire*

Evenimentele recente de peste hotare au provocat o stare de maximă încordare în toată Europa. Urmările acestei încordări nu pot fi de nimeni prevăzute. De aceea popoarele se pregătesc să preîntâmpine cu cât mai multă vrednicie orice s-ar putea să aducă ziua de mâine.

Ţara noastră, atât de apropiată de locurile pe unde s-ar putea aprinde focul, dovedeşte în actualele împrejurări o deplină unitate şi stăpânire de sine. Şi e bine că este aşa. Căci nicio virtute nu este mai necesară astăzi ca unitatea desăvârşită între toţi fiii neamului, pentru a sta zid în faţa oricărei încercări grele.

Am văzut dispărând o ţară din lipsa ei de unitate internă. Nimic nu slăbeşte şi macină aşa de mult existenţa unui stat ca lipsa de coeziune între membrii lui. coeziunea indestructibilă întăreşte puterea de rezistenţă şi susţine elanul sufletesc şi încrezător în ziua de mâine. Unde nu-i unitate, unde unii varsă apa rece a criticii şi a scepticismului peste însufleţirea şi încrederea altora, puterile de rezistenţă şi avântul care înmulţeşte forţa se paralizează.

Când vin zile grele pentru ţară, se uită toate micile motive de critică, inimile se topesc într-una singură, dragostea

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 13, 26 mart. 1939, p. 1. Nesemnat.

de neam şi de libertate naţională covârşind totul. Înaltpreasfinţitul Mitropolitul nostru a vorbit la Alba-Iulia de această unitate şi de necesitatea să trecem din starea de popor în aceea de naţiune. Niciodată nu e mai necesară această unitate ca azi.

Cu ochii ţintă la Comandantul pe care Dumnezeu ni l-a dat în aceste vremuri, la regele ţării, să aşteptăm poruncile lui şi să le executăm fără întârziere, cu entuziasm şi cu convingerea că aportul de însufleţire şi de faptă al fiecăruia dintre noi contribuie enorm la salvarea ţării. Fiecare, şi cu deosebire noi preoţii, îndrumătorii de totdeauna ai sufletului românesc şi susţinătorii încrederii în el, să ne facem un centru din care să radieze curajul creator de energie, optimismul dătător de putere.

Preoţi, ridicaţi crucea sus, în ochii poporului, cu inimă bărbată şi cu înfăţişare de siguranţă în ziua de mâine!

Iubim pacea şi stăm calmi până nu vom fi siliţi să ne apărăm.

Dumnezeu să nu aducă acel moment. Dar de va fi să-l aducă, să-i facem faţă în strânsă unire cu entuziasm biruitor.

Din mormânt viață*

Răstignirea ducând la înviere, moartea la viață, suferința la fericire, plânsul la mângâiere, sărăcia la bogăție, este unul din marile paradoxuri aparente ale creștinismului.

Cum se poate ca moartea să ducă la viață? Cum se poate ca linia ce merge spre puținătatea vieții în loc să ajungă, cum este legea minții omenești, la un capăt echivalent cu sfârșitul vieții, să pătrundă la un moment dat în plinătatea de viață și fericire? Cum se face că ceea ce ni se pare nouă că coboară, în realitate urcă și, viceversa, ceea ce urcă, în realitate coboară? Creștinismul ne învață că cine coboară în mormânt pășește spre înviere, și cine se urcă în onorurile și bunurile vieții văzute, coboară. Desigur că este vorba de coborârea benevolă, fără proteste, de o coborâre care-și păstrează toată frumusețea etică, sau este produsă tocmai de această frumusețe etică. În lumina creștinismului, mormântul este mai aproape de cer decât un scaun de onoare. Direcția cerului nu este în sus, spre acea parte către care aleargă oamenii de obicei în viața socială, ci în josul vieții.

Într-un articol din această foaie din septembrie anul trecut, în care aproximam câteva gânduri despre problema

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 15, 9 apr. 1939, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae.*

răului, ajungeam la concluzia că răul vine dintr-o lăcomie neînfrânată a firii noastre actuale după viață, lăcomie alimentată de-o teamă neîncetată și chinuitoare de împuținare a vieții noastre, de sleire și sfârșire a ei. Aceasta este tot una cu o neîncredere în Dumnezeu, adevăratul izvor și susținător al vieții. Ca și când numai de noi ar depinde să ne conservăm și înmulțim viața, trăim într-o permanentă fierbințeală de a ne consolida existența, într-o grijă bolnăvicioasă de a nu scădea. Și-n vuietul acestei frământări și încordări, nu observăm că suntem robii unei amarnice iluzii, că, în loc să ne întărim și înmulțim viața, ne-o uzăm, ne-o slăbim și, atunci când ni se pare că am dobândit lumea, în groapă ne sălășluim. Într-o povestire rusească, mi se pare a lui Tolstoi, se concretizează admirabil acest adevăr în pățania unui om care, lăsându-se ispitit de oferta cuiva (trimis de cel rău) de a lua în stăpânire atâta pământ cât va putea ocoli în timpul unei zile, a alergat atât de tare, lărgindu-și mereu cercul ce voia să-l cuprindă, încât în ultimele clipe ale zilei a căzut mort, cu sângele țâșnindu-i pe gură și pe nas, la doi metri de punctul de unde plecase dimineața, cu mâinile întinse spre el. Și povestirea se termină cu sentința că în realitate acelui om nu-i trebuiau decât acei doi metri pentru mormânt.

Aceasta a fost urmarea păcatului strămoșesc: dezlănțuirea firii, a poftei ei nemăsurate după viață, ieșirea din frâna spiritului care ar fi guvernat-o rațional, din viziunea adevărului că Dumnezeu este în ultimă analiză asiguratorul vieții noastre. Dezlănțuirea aceasta a echivalat cu uitarea lui Dumnezeu a credinței și a nădejdii în El, și cu războiul tuturor contra tuturor, fiecare văzând în celălalt o piedică și un concurent în întărirea propriei vieți.

Mântuirea de această stare nenorocită nu poate veni decât prin facerea drumului întors. Din alunecarea pe panta ce duce în prăbuşire nu este altă mântuire decât urcuşul spre culme. Din inundarea poftelor egoiste şi neînfrânate nu există altă ieşire decât prin retragerea lor în matca originară.

Dacă păcatul este exaltarea, umflarea vieţii noastre pământeşti, mântuirea nu poate fi decât în înfrânare, în asceză, înţeleasă în tot cuprinsul ei vast şi în toate aspectele ei: abnegaţie, jertfă, sărăcie, suferinţă, moarte, care toate înseamnă Cruce.

Când ai de combătut o extremă, ca să obţii măcar temperarea ei, trebuie să opui cealaltă extremă. Fără îndoială că Dumnezeu vrea viaţa pământească, cu toate funcţiile care o întreţin în mod natural. Şi în starea primordială nu a cerut tăierea acestor funcţii. Dar odată ce omul a ajuns în stare de acută exaltare şi umflare a poftelor de viaţă, pentru a putea sta în calea lor, Dumnezeu ne cere o atitudine cu mult mai energică, mai combativă, mai radicală faţă de ele, un spirit cu mult mai accentuat ascetic decât s-a cerut poate în starea primordială.

Dacă omul după păcat este dominat de ideea că viaţa şi-o poate susţine numai prin sine, Dumnezeu îi cere să meargă atât de departe cu lepădarea de această iluzie şi cu lăsarea încrezătoare în seama lui Dumnezeu, încât să-şi dea chiar viaţa văzută pentru El, fără să se îndoiască o clipă că El i-o va reda mai puternică, înviată şi înnoită. Abia când omul, în ciuda arătării simţurilor că viaţa lui încetează şi el nu va mai putea face nimic pentru sine, totuşi este de ferma convingere că Dumnezeu îl va învia, credinţa în atotputernicia lui Dumnezeu şi nădejdea în El îşi serbează triumful deplin şi starea de păcat este cu adevărat depăşită.

Acest lucru ni l-a arătat Iisus Hristos, Care a înaintat spre înviere prin Cruce, prin cruce şi mormânt. Prin aceasta El a descoperit lumii, care se zbătea în întuneric şi în tot felul de păreri neadevărate, contrazise de realităţi, o înţelegere a răului şi o cale a scăpării de el, cu alte cuvinte o teodicee, şi prin aceasta, o desluşire a sensului frământării acestei lumi şi a destinului adevărat omenesc. Acum ştim cum să privim răul, cum avem să acceptăm suferinţa şi mormântul, cunoaştem marele ei rost pozitiv.

Paradoxul creştin exprimat în primele rânduri ale acestui articol nu înseamnă în realitate decât afirmarea biruinţei lui Dumnezeu. Când spunem că prin moarte ajungem la înviere, ne dăm la o parte cu pretenţiile noastre păcătoase că numai prin noi ne susţinem viaţa şi mărturisim că, dimpotrivă, numai Dumnezeu este izvorul ei, înviind-o chiar când noi nu suntem în stare să ridicăm nici măcar un deget.

De aceea este moartea treaptă spre adevărata viaţă şi smerenia pas spre cer – când în ele pulsează încrederea neţărmurită în Dumnezeu –, pentru că prin ele ne apropiem de Dumnezeu, apelăm iarăşi la El, venim din înstrăinarea încrederii în noi, de care s-a făcut vinovat fiul rătăcitor, cel dornic după autonomie, căruia nu-i convenea oblăduirea părintească.

În multe feluri exprimă Sf. Scriptură acest tâlc al autoîmpuţinării noastre pentru ca să creştem prin Dumnezeu. Mântuitorul spune: „Oricine voieşte să vină după Mine (nu numai pe pământ, ci şi în cer, la înviere), să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie. Căci cine va voi să-şi scape sufletul îl va pierde, iar cine va pierde sufletul său pentru Mine şi pentru Evanghelie, acela îl va scăpa" (*Marcu* 8, 34-35). Iar Apostolul Pavel dezvoltă aceste gânduri

stăruitor în Epistola a II-a către Corinteni spunând, în rezumat, „când sunt slab, atunci sunt tare" şi că se laudă „întru slăbiciunile" sale (2 *Corinteni* 12, 9-10). Creştinismul priveşte împuţinarea vieţii şi dispariţia ei prin moarte nu ca o împuţinare şi încetare de fapt, ci ca o ascundere a ei în Dumnezeu, ca o adâncire în intimitatea sânului părintesc al Lui. Apostolul Pavel spune: „Căci voi aţi murit, şi viaţa voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viaţa voastră (deci nu noi suntem viaţa noastră), Se va arăta, atunci şi voi împreună cu El vă veţi arăta întru slavă" (*Coloseni* 3, 3-4).

Se discută adeseori între teologi, care este mai importantă: crucea sau învierea lui Hristos? Este o discuţie oţioasă şi inutilă, ba chiar primejdioasă când devine tendinţă religioasă practică de-a accentua mai mult crucea sau mai mult învierea. Aceste două sunt un întreg, aşa cum vârful muntelui şi panta ce duce spre vârf sunt un întreg, şi una fără alta nu se poate închipui, aşa cum arderea în cuptor şi pâinea coaptă nu se pot despărţi. Învierea este rezultatul crucii. Alt drum spre înviere nu există. Crucea este pregătirea, mormântul este laboratorul necesar al învierii. Când ne bucurăm de înviere, nu se poate să nu lăudăm crucea. Când ni se strânge inima la contemplarea sau la suportarea crucii, nu este permis să uităm că ea duce la înviere, căci dacă deznădăjduim sub apăsarea ei şi nu vedem dincolo de ea învierea, nu mai înviem, ca unii ce nu credem în atotputernicia şi bunătatea lui Dumnezeu.

Bucuria Învierii este o bucurie gravă, nu uşuratică, odată ce ştim cum se ajunge la ea; durerea crucii este o durere transfigurată de bărbătească nădejde, când ştim că duce la înviere.

Există vreo legătură între Sociologia lui Durkheim şi Serviciul social?* (I)

Iată o întrebare care s-a pus în şedinţele Adunării Eparhiale a arhiepiscopiei noastre, un distins membru al ei susţinând că există o astfel de legătură, şi ea este în favoarea *Serviciului social*, iar altul afirmând că nu-şi poate închipui ca să se fi acceptat vreo influenţă de la Durkheim asupra acestei importante orânduiri româneşti, căci Durkheim este evreu după origine şi ateist în concepţiile sale.

Părerea mea a fost până la această discuţie, ca şi în decursul ei, că *Serviciul social* nu e afectat de vreo concepţie sociologică, cu pretenţii de explicare într-un fel sau altul a formelor şi conţinuturilor religioase, morale, artistice, aflătoare în viaţa şi în sufletul omenesc, ci este o simplă organizare şi sistematizare formală a activităţii de ridicare a satelor noastre. Căminul cultural nu este confiscat de nicio concepţie de viaţă, ci este doar un loc şi un îndemn pentru munca de propagare a acelor idei şi sfaturi care ni se vor părea mai potrivite cu firea şi cu trebuinţele poporului nostru.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 18, 30 apr. 1939, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

Dar discuţia amintită m-a îndemnat să urmăresc chestiunea aceasta mai îndeaproape. Căci despre Durkheim a început să se vorbească la noi nu numai de la o academică şi inofensivă catedră universitară, ci şi la prilejuri publice şi în legătură cu probleme şi nevoi concrete româneşti. De pildă, dl ministru Petre Andrei, pe care multă lume îl socoteşte om foarte învăţat, nu uită în niciunul din discursurile sale ca ministru să citeze din Durkheim, invocându-l ca o mare autoritate, ceea ce poate avea ca urmare că şi alţii vor începe să-l citeze. (Mai nou, dl Petre Andrei a citat din Durkheim teoria că la început societatea a fost condusă de mag, apoi de preot, iar acum urmează la rând omul de cultură, deci religia este o formă socială legată doar de o anumită fază din evoluţia societăţii.)

Dar de ce ne-am feri de influenţa lui Durkheim asupra *Serviciului social?*, ar întreba unii oameni care nu cunosc teoriile acestuia. Pentru că acest „fiu de rabin cu temperament benedictin", cum îl defineşte sociologul Bouglé[1], mergând pe urmele lui Auguste Comte, a imprimat sociologiei un caracter declarat ateist.

Sociologia poate să se păstreze în limitele oneste ale unei ştiinţe care observă diferitele feluri de societăţi, din diferite timpuri, cu manifestările lor, stabilind apropierile între ele, influenţele – totdeauna limitate şi complexe – ale diferiţilor factori, felul în care se poate influenţa în bine asupra unei societăţi etc. Este ceea ce a întreprins şcoala dlui prof. Gusti prin monografiile sale scrupuloase şi obiective şi prin lucrarea echipelor Fundaţiilor Regale. Dar

[1] Emilian VASILESCU, *Interpretarea sociologică a religiei şi a moralei*, Bucureşti, 1936, Ed. Cugetarea, p. 45.

Durkheim a depăşit marginile impuse de ştiinţă şi a împletit Sociologia atât de strâns cu anumite teorii filosofice, ateiste, încât azi cu mare greutate reuşesc unii sociologi să înlăture obişnuinţa că Sociologia nu se poate dispensa de astfel de teorii.

O astfel de teorie metafizică este că tot ce este în sufletul omenesc se explică prin societate. Religia este produsă de societate, ca şi morala, dreptul, arta; societatea este un fel de Dumnezeu, un izvor misterios al tuturor. „Cette philosophie sociale professe l'athéisme puisqu'elle ramène expressément la notion de la divinité à celle de la société", zice marele sociolog francez Gaston Richard (*Prefaţa* la cartea citată a dlui Em. Vasilescu).

> „Durkheim şi şcoala sa au luat ideea dominantă a lui August Comte, adică identitatea sociologiei cu a unei filosofii prime care prezintă societatea ca subiectul unic posibil şi chiar imaginabil al conştiinţei morale."[2]

Durkheim a făcut deci din sociologie: *a.* o ştiinţă foarte pretenţioasă care vrea să explice şi să monopolizeze tot. Psihologia, morala, teologia, dreptul, arta, istoria nu mai au niciun rost, sau toate trebuie să se lase dominate şi invadate de sociologie şi de explicaţiile ei; *b.* tocmai pentru a putea explica totul din legile societăţii, el a făcut din sociologie o filosofie ateistă.

Pentru a susţine ideea că societatea cu legile ei este totul, Durkheim a formulat teoria că totemismul este cea mai veche religie, dar el nu înseamnă decât o îndumnezeire

[2] E. VASILESCU, *Interpretarea sociologică...*, p. 45.

a clanului, a grupului social. Esenţialul totemismului, care se întâlneşte la unele triburi din Australia, este că membrii unui clan se consideră înrudiţi între ei şi cu un anumit animal, de exemplu un clan cu lupul, altul cu câinele etc.; membrii clanului poartă numele acestui animal şi au chipul lui ca emblemă pe corp, pe scuturi, pe case etc. Ei cred că este o forţă comună, *mana*, atât în animalul respectiv, cât şi în ei.

Durkheim în loc să derive ideea acestei forţe, mana, dintr-o credinţă în supranatural, spune că ea derivă de la emblemele şi simbolurile totemice.

> „Dumnezeul clanului, principiul totemic, nu este altceva decât clanul însuşi, dar ipostaziat şi reprezentat sub formă sensibilă de vegetal şi animal, sub formă de totem.
>
> Cum s-a produs această ipostaziere a societăţii, a clanului, pentru a fi adorat sub formă de totem? Australianul, ne explică Durkheim, îşi petrece o parte din viaţă în chip privat, la munca lui, şi altă parte în adunări publice. Între viaţa lui privată şi cea colectivă este o mare deosebire. Pe cât de uniformă şi neînsemnată este viaţa particulară, pe atât de antrenantă este viaţa în adunările colective, în care întreaga fiinţă sufletească şi trupească a primitivului se găseşte într-o mare surescitare. În momentele de entuziasm colectiv, primitivul se simte galvanizat, forţele îi sunt mărite, i se pare că a devenit altcineva, că nu mai este el însuşi. Nu se poate deci ca, întorcându-se la viaţa sa privată, să nu păstreze în suflet amintirea acelor momente de depăşire de sine, momente ce-i apar ca o altă lume, o lume eterogenă faţă de aceea în care-şi duce el viaţa sa zilnică. Lumea aceea este lumea lucrurilor sacre, pe când ceastălaltă este lumea profană."[3]

[3] E. VASILESCU, *Interpretarea sociologică...*, p. 81.

Astfel Durkheim ajunge să afirme:

> „Forţele în faţa cărora se închină credinciosul nu sunt simple energii fizice, aşa cum sunt ele date simţurilor şi imaginaţiei, ci sunt forţe sociale", sau: „Eu nu văd în divinitate decât societatea transfigurată şi gândită simbolic."[4]

În strânsa legătură cu teoria aceasta stă aceea că la primitivi toate manifestările vieţii sociale se confundă cu religia. Iar religia fiind produsul şi îndumnezeirea societăţii, toate aspectele vieţii colective îşi au izvorul în societate: morala, dreptul, formele politice, ştiinţa, arta etc.

> „Religia, spune Durkheim, conţine în ea încă de la început, dar în stare confuză, toate elementele care disociindu-se, determinându-se, combinându-se în o mie de feluri cu ele înseşi, au dat naştere diferitelor manifestări ale vieţii colective. Din mituri şi legende au ieşit ştiinţa şi poezia; din ornamentica religioasă şi din ceremoniile cultului au venit artele plastice; dreptul şi morala s-au născut din practicile rituale."[5]

Acesta este motivul pentru care sociologii din şcoala lui Durkheim se ocupă atât de asiduu cu manifestările religioase ale unor triburi, pe care le socotesc că stau la capătul iniţial al dezvoltării omenirii. Ei au comparat mentalitatea aceasta a triburilor australiene cu a altor popoare, la care diferitele activităţi sociale nu mai sunt atât de strâns îmbinate, şi afirmând că triburile acelea sunt la punctul iniţial al evo-

[4] E. VASILESCU, *Interpretarea sociologică...*, p. 70.

[5] E. VASILESCU, *Interpretarea sociologică...*, p. 30.

luţiei societăţii, iar celelalte popoare, pe trepte mai înaintate ale dezvoltării, au pretins că este o lege socială ca valorile, activităţile sociale să se diferenţieze tot mai mult.

Întâi s-au diferenţiat activităţile economice de cele spirituale, apoi

> „s-au diferenţiat, dintre valorile spirituale, cele cu caracter normativ: morala, dreptul şi politica... religia restrângându-şi din ce în ce mai mult domeniul la raporturile omului cu divinitatea"[6].

Precum se vede, Durkheim a dat sociologiei ca temelie, ca cheie a tuturor explicaţiilor ei, ipoteza, dovedită astăzi a fi mincinoasă, a totemismului ca stare iniţială a societăţii omeneşti. Şi multora li se pare că fără totemism nu poate exista sociologie.

Ea a afectat în oarecare măsură şi manualul mai sus amintit al dlor D. Gusti şi T. Herseni, care prezintă sinteza simplificată a sociologiei dlui Gusti şi ajunge astfel să influenţeze într-un sens defavorabil sufletul fraged al elevilor de liceu.

Este drept că teoria specifică totemismului este dată în acest manual numai într-un lung interval cu litere mici şi autorii nu declară făţiş că şi-o însuşesc, dar toate concluziile ce le-a tras Durkheim din acea teorie le aflăm în manual ca doctrină cardinală a autorilor. Ni se vorbeşte şi aici de „originea socială a valorilor omeneşti" (p. 199) şi ca argument (!) ni se dă afirmaţia că toate s-au cuprins la început nediferenţiate în religie (care, dată fiind originea socială a tuturor

[6] D. GUSTI şi Traian HERSENI, *Elemente de sociologie*, [3]1937, p. 204.

valorilor, nu-şi poate avea izvorul decât în societate), iar cu timpul s-au diferenţiat treptat.

> „Valorile sociale aşa cum le cunoaştem astăzi: valori religioase, economice, ştiinţifice, morale etc. nu se întâlnesc în toate treptele de dezvoltare ale vieţii sociale, ci numai în cele mai înaintate. În societăţile mai puţin dezvoltate, ele formează o singură realitate cu societatea întreagă, confundându-se una cu alta. Adică sunt nediferenţiate. Arta se confundă cu economia, dreptul cu morala etc. şi sunt de regulă cuprinse în forma de organizare religioasă a societăţii." (p. 200)

Despre religie se spune în manual:

> „Prin urmare, şi ca origine şi ca funcţie şi ca dezvoltare, religia este un fenomen social" (p. 211).

Definiţia religiei este luată cuvânt de cuvânt de la Durkheim[7].

> „Religia este un sistem unitar de credinţe şi practici religioase relative la forţe supranaturale şi la lucrurile sacre legate de ele, credinţe şi practici care unesc în aceeaşi comunitate morală, numită Biserică, pe toţi cei ce aderă la ele." (p. 210)

Definiţia din manual se deosebeşte de a lui Durkheim numai prin adaosul cuvintelor: *forţe supranaturale*, adaos într-adevăr foarte important, dat fiind că Durkheim nu-l ad-

[7] Vezi definiţia lui Durkheim la Em. VASILESCU, *Interpretarea sociologică...*, p. 66.

mitea, dar lăsat cu totul nevalorificat în contextul în care nu se stăruie decât asupra caracterului social al religiei, susţinut ca şi la Durkheim prin insuficienta deosebire faţă de magie, care s-ar distinge de religie numai prin caracterul ei personal, secret, asocial.

Linia concepţiei lui Durkheim duce, în ce priveşte morala, la afirmarea că şi aceasta trebuie să se detaşeze, pe o treaptă socială superioară, de religie, devenind o morală autonomă, dedusă din legile evoluţiei sociale. Este morala laică pentru a cărei introducere în Franţa s-au făcut sforţări răsunătoare la sfârşitul secolului trecut şi la începutul celui actual, când s-a legiferat separarea Bisericii de Stat. În manualul de care ne ocupăm, ideea detaşării moralei de religie este formulată numai ca posibilitate, ca principiu, dar este admisă.

> „Am amintit la discuţia clanului totemic (prin urmare, iată că autorii manualului consideră primordialitatea totemismului ca fapt singur, ca izvor incontestabil al întregii teorii despre separarea valorilor, n.red.) că şi dreptul şi morala la origine sunt cuprinse în religie. Interdicţiile religioase, tabuurile, sunt cele dintâi reguli de conduită sancţionate în societate. Nici în zilele noastre diferenţierea nu este completă. Dacă dreptul s-a desprins de religie, în schimb morala este legată pentru multă vreme în chipul cel mai firesc de ea. Dreptul se poate impune singur prin constrângere organizată, prin forţa de care dispune, morala desprinsă de religie, adică laică, presupune oameni atât de înaintaţi încât să-şi dea seama de necesitatea ei şi s-o asculte din convingere." (p. 230)

Realizarea acestei separări este în funcţie de un anumit progres al oamenilor. Dar odată ce oamenii sunt încredinţaţi că aceasta este o lege socială, nu vor socoti mulţi că este o

chestie de demnitate de-a se socoti destul de înaintaţi pentru a nu mai sta cu activitatea lor morală sub tutela religiei? Mai ales că manualul acesta spune chiar elevilor:

> „Nu este om moral decât acela care acceptă din convingere legea morală şi şi-o impune singur. Voinţa morală este autonomă, ea îşi impune singură legea morală" (p. 233).

Să fie oare vreo legătură între ideea aceasta şi faptul că prin Legea de raţionalizare a învăţământului superior din toamna trecută catedra de Teologie morală de la academiilor teologice a fost preschimbată în catedră de Filosofie morală? Dacă din pregătirea viitorilor preoţi poate lipsi morala creştină, cu atât mai uşor, se va zice, poate fi în licee înlocuită religia cu un fel de educaţie morală, detaşată de religie.

Morala este concepută în şcoala sociologică a lui Durkheim, evident, ca avându-şi norma ei în utilitatea socială. Conştiinţa nu este o scânteie divină cu care se naşte omul şi care-i porunceşte să facă binele chiar şi împotriva societăţii, ci ea este un produs al educaţiei de către societate. Binele şi răul nu sunt valori în sine, neschimbabile, ci bine se numeşte ceea ce slujeşte intereselor societăţii, iar rău, ceea ce le deserveşte.

> „Temeiul moralei nu se găseşte nici în individ, nici în Dumnezeu, ci în colectivitate, în societate [...]. Este deci rău numai ceea ce condamnă societatea, şi este bine numai ceea ce izvorăşte din dragoste pentru ea",

spune dl Em. Vasilescu (pp. 141, 143), rezumând punctul de vedere al lui Durkheim. Iar în manualul mai sus pomenit citim:

„Morala este deci socială atât ca origine, cât şi ca obiect şi funcţiune. Este socială ca origine, pentru că nu există morală fără caracterul de datorie, de conduită impusă. Datoria nu poate veni însă decât de la societate, pentru că numai ea are puterea şi autoritatea să impună datorii".

În general morala este definită în manual astfel:

„Ea cuprinde totalitatea regulilor de conduită impuse de societate ca o datorie pentru toţi indivizii care o compun şi dorite pentru că reprezintă binele societăţii întregi" (p. 232).

Iar despre bine şi rău se spune:

„Ce este bine şi ce este rău pentru o societate, ce este binele moral? Cu expresia cea mai simplă: tot ceea ce ar face cu neputinţă viaţa socială dacă ar fi generalizat la toţi membrii societăţii este un rău [...]. Dimpotrivă, tot ce o întăreşte este un bine atât pentru ea, cât şi pentru indivizii care o compun" (p. 234).

Repetăm, în manualul dlor Gusti şi Tr. Herseni nu se găseşte nicio expresie direct ostilă religiei. Dimpotrivă, foarte des se află dovezi de apreciere pentru ea, dar aceste dovezi prea au caracterul unor intercalări atenuante în linia unor principii cu care nu se îmbucă într-un tot armonios. În fiecare pagină principiul este mai tare decât dovezile formale, nedezvoltate în alte principii, de apreciere pentru religie. Principiile sociologice cardinale sunt de la Durkheim, deşi inima celor ce-au scris manualul se vede că este creştină şi luptă să tempereze aspectul prea făţiş anticreştin al unei concepţii care probabil că se bucură încă de multă autoritate

la unii sociologi de nu cutează să o înlăture radical din această ştiinţă. Ştim că dl Gusti este în stare să opereze această înlăturare şi poate numai ocupaţiile sale multiple şi atât de fecunde în realizări de mare folos pentru viaţa românească l-au împiedicat până acum să întreprindă acest lucru. Dacă şi-ar găsi timp să înlăture radical concepţia lui Durkheim de la temelia sociologiei, aceasta n-ar pierde nimic. Dimpotrivă, numai ar câştiga. D. Gusti a dovedit câte orizonturi de muncă şi de înţelegere a realităţilor româneşti poate deschide sociologia fără să aibă nevoie să facă vreun uz de teoriile lui Durkheim.

Despre falsitatea acestor teorii şi despre chestiunea dacă a străbătut vreo influenţă de-a lor în Legea *Serviciului social*, vom scrie într-un număr viitor.

Există vreo legătură între Sociologia lui Durkheim şi Serviciul social?* (II)

Ca să rezumăm cele scrise în articolul anterior, în manualul de sociologie pentru cl. a VIII-a de liceu al dlor Gusti şi Herseni am identificat următoarele teorii ale lui Durkheim: *1.* Prima formă de religie în omenire este totemismul, iar acesta nu este altceva decât un produs al societăţii şi o îndumnezeire a ei; 2. Totemismul se înfăţişează nu numai ca o religie, ci ca o formă de viaţă care cuprinde nediferenţiat toate manifestările sociale: morală, artă, drept, economie etc. Evoluţia omenirii duce însă la o detaşare treptată a diferitelor activităţi omeneşti. Ultima care se va desface de religie este morala. Vom avea deci într-o formă mai progresată a societăţii o morală raţională şi o religie redusă numai la cult; *3.* Conştiinţa, binele şi răul moral, nu sunt realităţi mai presus de societate, ci sunt produse de ea şi în funcţie de ea.

Mai remarcăm acum încă următoarele teze durkheimiste în manualul de care vorbim: *4.* Prima unitate socială n-a fost familia, ci clanul.

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 19, 7 mai 1939, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

„În formele primitive ale vieţii sociale, dintre care am amintit clanul, unitatea socială se confundă cu societatea întreagă. Clanul nu este diferenţiat înăuntru, toţi membrii lui compun aceeaşi unitate socială (a se observa tendinţa de atenuare sau de disimulare: în prima propoziţie se caută a se acoperi părerea exprimată făţiş în a doua, că cea dintâi unitate socială este clanul, n.red.) [...]. Cu dezvoltarea vieţii sociale, lucrurile se schimbă însă treptat. Unitatea socială primitivă se desface înlăuntru în mai multe unităţi componente. Clanurile se unesc între ele, dar se desfac înlăuntru în clase de vârstă (iniţiaţi şi neiniţiaţi), de sexe (bărbaţi şi femei cu atribuţii diferite), în familii statornice şi oficiale." (pp. 271-272)

Oricât se silesc autorii să atenueze prin felul de exprimare teoria ce-o reprezintă, este clar că susţin aici teza că la început a fost o promiscuitate generală între sexe, căsătoria de grup, singura unitate socială fiind clanul, care abia mai târziu s-a diferenţiat în familii (această teză o susţine şi dl Petre Andrei, în cursul său de Sociologie[1]). Dar teoria promiscuităţii sexuale originare, lansată de L.H. Morgan la 1877, a primit lovitura de graţie din partea savantului de mare competenţă în acest domeniu E. Westmark, în monumentala sa operă asupra căsătoriei, *History of Human Mariage.* Astăzi etnologii, cercetătorii popoarelor primitive sunt unanimi în a recunoaşte că monogamia este prima formă de familie. Marele savant Wilhelm Schmidt, care prin cercetările aprofundate şi analizele ingenioase ale unui material etnologic uriaş a lămurit deplin care dintre triburile socotite primitive s-au menţinut în formele de viaţă cele mai vechi, a demonstrat

[1] I.G. Savin, *Fiinţa şi originea religiei*, Bucureşti, 1937, p. 168.

definitiv că la început a fost monogamia – aşa cum se întâlneşte şi azi la acele triburi – şi poligamia este o formă ulterioară, de decadenţă. Prin cercetările sale şi ale altor etnologi mai noi s-a constatat cu uimire că la Pigmeii din Africa Centrală, la cei din Ceylon, la Andamanesi, tot triburi dovedite ca aflându-se în cea mai veche fază de cultură, domneşte monogamia. În Australia s-a stabilit că nu tribul Aranda din centrul Australiei, pe baza căruia şi-au formulat sociologii atei toate teoriile, prezintă cea mai veche formă de viaţă socială, ci Kurnai, la care este însă în uz monogamia. W. Schmidt aduce între mărturiile multor etnologi despre prioritatea familiei[2] şi următoarele cuvinte ale lui R.H. Lowie:

„Scurt, cu o singură excepţie, a australienilor, treptele cele mai simple de cultură sunt lipsite de clan şi posedă familia, şi nici pentru Australia nu există nicio dovadă că clanul ar fi fost mai vechi ca familia care îl întovărăşeşte neschimbat"[3].

Teoria promiscuităţii primordiale a fost lansată ca o construcţie mintală, fără întemeiere pe material doveditor, din prejudecăţile masonice contra familiei. În felul acesta se urmărea să se dea o lovitură de moarte acestei instituţii divine, fără de care nu poate exista societate şi moralitate socială. 5. Mai dăm din manualul pomenit un amănunt, care se încadrează în teoria generală pe care a împrumutat-o de la Durkheim şi de la alţi sociologi anticreştini şi neştiinţifici. Este un amănunt care serveşte autorilor la susţinerea tezei că la început toate activităţile au fost amestecate cu religia,

[2] W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, vol. 1, p. 234.
[3] R.H. Lowie, *Primitive society*, New-York, 1920, p. 152.

dar în acelaşi timp ne revelează ca o dovadă în plus că prin religie ei nu înţeleg decât magia. Se afirmă în manual că arta a stat la început în strânsă legătură cu munca colectivă, cu lucrul efectuat în comun.

„După cum a arătat Karl Bücher, orice muncă în colectivitate cere un ritm, o armonizare a mişcărilor, ca să obţină efectul dorit. Dacă împingem de pildă un car cu lemne sau cu fân, nu reuşim să-l urnim din loc decât dacă împingem deodată [...]. Pentru păstrarea ritmului însă oamenii trebuie să comunice între ei prin strigăte tot ritmice. Chiar la noi, lucrătorii în gări, când descarcă butuci dintr-un vagon, apucă mai mulţi câte unul şi legându-l strigă deodată: hei rup, ca să-i dea drumul în acelaşi timp. Deci ritmul comun dansului, poeziei şi muzicii a luat naştere din munca făcută în colectivitate".

Comică explicaţie! Parcă arta în ceea ce are ea specific ar consta în ritmuri care să disciplineze mişcările colective. Este mai multă artă de-o mie de ori într-o doină care nu disciplinează şi nu mecanizează mişcări de grupuri, decât într-un marş. Dar contemplaţia, care este una cu inspiraţia creatoare de artă, ce are comun cu strigătele de *hei rup*?

Este caraghioasă această forţare a notei numai ca să se demonstreze originea socială a artei.

Scopul acestei teorii este şi acela de a se susţine că mentalitatea oamenilor de la început era stăpânită total de magie, în virtutea căreia ei credeau că o muncă fizică nu-şi produce efectul atât prin lucrarea mâinilor, cât prin ritm. Teoria aceasta a formulat-o T.K. Preuss[4], care socotea pe

[4] T.K. Preuss, *Der Ursprung der Religion und Kunst*, 1904-1905.

omul de la început atât de lipsit de judecata cauzală, încât nu era în stare să vadă că un lemn îl poate tăia şi fără ritm şi cântec, ci credea că ritmul şi cântecul provocau tăierea.

W. Schmidt împrăştie această fantezie cu dovada că triburile care se prezintă ca păstrându-se în cea mai veche formă de viaţă nu săvârşesc jocuri şi cântece la adunarea fructelor şi la vânătoare. Un ritm a putut să se impună la munca în comun, dar când primitivii lucrează singular nu se observă aşa ceva. Iar dacă numai mişcările săvârşite de mai mulţi în acelaşi timp se efectuează întovărăşite de un ritm, aceasta-i dovada că nu poate fi vorba la primitivi de credinţa că fără ritm şi cântec nu se poate obţine un rezultat în muncă[5].

Munca s-a făcut totdeauna şi fără cântec, iar cântecul s-a manifestat totdeauna şi fără muncă.

Asupra magiei ca religie primordială şi primitivă s-a insistat de vreo 40 de ani încoace şi se insistă şi azi enorm, pentru că prin ea s-ar înlătura originea şi fiinţa supranaturală a religiei. Pe magie se întemeiază şi totemismul. De aceea este necesar să ne oprim puţin la ea. Omul primitiv, după teoria magismului, impresionat şi înfiorat de natura înconjurătoare socotea că aceasta este, în unele lucruri mai mult, în altele mai puţin, îmbibată de o putere ciudată, nedefinită, căreia însă nu-i atribuia un caracter personal şi supranatural. Forţa aceasta ascunsă – căreia melanesienii îi zic *mana*, indienii americani *orenda* – poate fi stăpânită, depărtată sau adusă asupra oamenilor îndeosebi de anumite persoane, de magi, vrăjitori. Credinţa aceasta explică de ce primitivii n-ar judeca asemenea omului de azi, ci altfel.

[5] W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, p. 527.

Primitivul spune, chiar dacă a săvârşit el o lucrare, că nu el a săvârşit-o, ci cutare animal, sau cutare duşman sau prieten. Iar dacă a fost omorât un anumit animal, crede că îi va veni moartea şi lui, deci el nu cugetă după legea cauzalităţii, a identităţii şi a contradicţiei, ci după cea „a participării", şi aceasta din motivul că după el multe lucruri se confundă prin acea „fluiditate" comună din ele.

Teoria aceasta a stabilit-o un alt evreu, elev al lui Durkheim, Lévy-Bruhl. Ea încă este dată ca fapt cert în manualul de care ne ocupăm. Ea urmăreşte să prezinte religia ca un fenomen ce ţine de faza naivă, copilărească a omenirii. Astăzi, cu mentalitatea noastră logică, care nu mai vede cauze misterioase acolo unde nu sunt, ne-am trezit din iluzia religioasă.

Teoria aceasta a prelogismului oamenilor de altădată a devenit foarte populară. Orice intelectual care se respectă trebuie să facă la noi uz de ea. De pildă, în nr. de pe aprilie a.c. [1939] al revistei tinereşti *Eu şi Europa*, care tocmai acum mi-a căzut în mână, într-un articol intitulat „Condiţia psihologică a creaţiei artistice populare", dl prof. Al. Dima voieşte să explice şi poezia populară românească din această mentalitate prelogică primitivă a poporului.

> „Există şi aici o logică, dar ea se dezvoltă după noua lege a participării, după care o simpatie universală leagă fenomenele între ele, le şterge graniţele, le asimilează reciproc, unul este totul, acelaşi obiect poate fi el însuşi, dar şi contrarul lui, o fluiditate, cum spunea Lévy-Bruhl, cuprinde fiinţe şi lucruri, care de aceea se pot metamorfoza unele în altele fără a-şi schimba natura. Aceasta este psihologia primitivă care ar sta la baza creaţiei populare, ar fi factorul modelator al artei populare şi ca atare ele-

mentul ei definitoriu esenţial. Conceptul nostru s-ar identifica prin urmare – sub această perspectivă – cu conceptul artei primitive, ca şi cu aceea a copilului, care au aceleaşi caractere."

Îţi vine să zâmbeşti de asemenea afirmaţii spuse pe un ton atât de grav. Poporul nostru creează şi azi poezii populare şi prelucrează poveşti. Cugetă el aşa cum spune dl Dima? Nu cugetă foarte treaz, ca orice intelectual pretenţios, ba şi mai bine? Personificările fanteziei poetice îşi au altă explicaţie, una pur estetică, şi este naiv cine ia aceste personificări cu adevărat drept persoane.

De ce ţin spiritele necredincioase să identifice religia cu magia? Pentru că nu vor să ştie de un Dumnezeu personal. Ca magie o mai admit, pentru că în ea se vorbeşte de niscai forţe necunoscute încă, magnetice sau de altă natură, necunoscute încă, şi e mai poetic aşa. Am văzut că în manualul de care ne ocupăm, religia este definită ca atitudine temătoare faţă de anumite forţe (este drept, le zice supranaturale, dar forţe, nu persoană) şi lucruri sacre, în care se varsă acea forţă. Dar aceasta-i magie. Manualul nu află nici el între religie şi magie altă deosebire decât că religia este socială, iar magia nu este socială, deşi după teoria din el nu există nicio activitate care să nu fie produsă şi legată de societate: şi cum s-ar practica magia fără întâlnirea între oameni? De fapt deosebirea aceasta este dată numai de formă. Manualul reprezintă şi el teoria că religia este una cu magia, deci înfiorarea în faţa unor forţe impersonale, naturale.

Teoria magiei ca religie primordială am spus că îi trebuie sociologiei ateiste franceze (interesant că teza aceasta are ca protagonişti celebri cinci evrei francezi: Solomon Reinach, Durkheim, Huber, Maus, Lévy-Bruhl) şi pentru că pe ea îşi întemeiază afirmarea că totemismul este religia iniţială. De fapt totemismul nu este decât o formă socială, în care se amestecă multă magie. Clanurile tribului Aranda din centrul Australiei sunt nişte formaţiuni de câteva familii. Fiecare clan îşi are animalul său, cu care poartă un nume comun şi pe care îl socotesc ca un fel de strămoş, în care văd ceva comun cu membrii clanului. Un membru al unui clan nu se poate căsători decât cu persoane din alt clan (exogamie). Copiii aparţin clanului mamei, poartă numele animalului de care ţine ea. Chipul animalului sau plantei respective este zugrăvit şi pe casele, pe emblemele clanului.

Totemismul este explicat cu ajutorul magiei de către Durkheim. Ar fi aici o credinţă în puterea socială a clanului, ca forţă misterioasă, care impune fiecărui membru o serie de obligaţii şi interdicţii.

Construcţia durkheimistă azi este total părăsită în lumea etnologilor. Totemismul nu mai este considerat de nimeni ca prima religie şi nici ca o formă prin care ar fi trecut toate popoarele. El a apărut numai în unele părţi şi nu mai este azi socotit ca o religie, ci ca o organizare socială care şi-a luat în sprijin şi religia. Nu clanul a produs religia, ci clanul, ivit ulterior, a apelat şi la elementul religios preexistent, aşa cum statul caută să se sprijine şi pe religie. (O expunere şi o critică a totemismului ca religie primordială se află la I.G. Savin, în *Fiinţa şi originea religiei.*)

Marele teolog Wilhelm Schmidt a dovedit definitiv că totemismul nu se află la triburile cu cea mai veche formă de viaţă. Pigmeii nu-l au şi nici triburile Kurnai, Kuli din sudul Australiei.

„Rezumând pot spune, zice W. Schmidt, că tocmai Kurnai, la care poziţia Fiinţei supreme a rămas liberă de orice mitologie, aparţin celui mai vechi strat al culturii negritice, care posedă căsătoria individuală cu exogamia locală, în care femeia are cea mai onorată stare, chiar participă în mare măsură la ceremoniile iniţierilor. Lipseşte totemismul căsătorial, ca şi scoaterea dinţilor, circumcizia şi subincizia la ceremoniile iniţierilor. Prin toate acestea Kurnai stau în cea mai mare apropiere de popoarele de Pigmei, cele mai vechi popoare ale pământului" (p. 245)

În general, W. Schmidt a dovedit că la cele mai vechi popoare nu exista nici animism (credinţa în spirite ce locuiesc în obiecte), nici magism, nici clase de magi. Bolile nu erau socotite ca provenite toate din cauze misterioase, ci unele erau considerate ca efecte ale unor cauze naturale. Aşadar nu există o confuzie generală între medicină şi magie şi nici motiv de mentalitate „prelogică". Oamenii cugetau şi atunci şi logic şi mai puţin logic, ca şi azi. În magie, în „prelogism", în practici de tatuări şi în tot felul de aberaţii au căzut ulterior (p. 386).

Pe Durkheim, W. Schmidt îl înfruntă că susţine un magism învârtoşat, care nu vrea să ştie de noile rezultate ale ştiinţei etnologice.

Pe la 1912, zice W. Schmidt:

„teoria magistă începu a se dovedi ca neavând rădăcini adânci, fiind sortită să se usuce [...]. Ea începu să se învârtoşeze şi nu mai avea elasticitatea să primească confruntarea cu noile fapte şi teorii, şi sau să le învingă, sau să se acomodeze. În neputinţa ei recurse la mijlocul copilăresc de a-şi ascunde capul în nisip. Această caracterizare se referă mai ales la şcoala sociologică franceză a lui Durkheim. Dar adversarii de care se apăra pur şi simplu necitându-i deveniră din toate laturile tot mai puternici în etnologie. Pe lângă toţi, această şcoală a trecut încăpăţânată cu o nonşalanţă care trebuia să fie suverană, dar care nu era în stare să ascundă nemulţumirea neputinţei [...].

Toate acestea ating în chip tipic opera şefului acestei şcoli, care sigur este socotită de ea ca cea mai înaltă prestaţie a ei: Les formes élémentaires de la vie religieuse (Paris, 1912). Nu există poate în toată literatura modernă de acest fel o carte care să fi recoltat atâtea laude, dar care să fi fost respinsă în tezele ei principale atât de general, ca această operă.

S-a întrebat cum s-a putut întâmpla că în această carte nu numai că a fost apărată natura religioasă a totemismului, ci a fost urcat până la originea oricărei religii, într-o vreme în care cercetarea ştiinţifică nega tot mai mult că totemismul are ceva cu religia."[6]

Iar de L. Lévy-Bruhl, W. Schmidt spune:

„Un exemplu limpede al acestui fel de neputinţă, de-a se orienta după noile cunoştinţe, oferă un alt membru al şcolii lui Durkheim, L. Lévy-Bruhl, cu ambele sale opere: Les fonctions mentales dans les Sociétés inférieures (Paris 1910) şi Le mentalité primitive (Paris 1922) [...]. Sunt două exagerări proprii întregii şcoli şi frecvente în această operă: 1. se neglijează faptul că şi în civilizaţia noastră există stări prelogice în mulţime, în modă, în curentele timpului, în prejudecăţi, în superstiţii etc.; 2. şi la aşa-numitele popoare din starea naturală, pe lângă cugetarea prelogică, există domenii vaste ale cugetării logice juste, a căror cercetare în orice caz a fost neglijată de anumiţi cercetători, pentru

[6] W. SCHMIDT, *Der Ursprung der Gottesidee*, vol. 1, p. 579-580.

că nu le socoteau destul de interesante.

În sfârşit Lévy-Bruhl neglijează atât într-o operă, cât şi în alta să studieze chestiunea dacă şi la primitivi dezvoltarea cugetării prelogice se află pe treptele mai vechi sau nu cumva de-abia pe cele de mai târziu. Deja rezultatele de până acum ale cercetării de istorie culturală lasă să apară cu siguranţă alternativa din urmă într-o mare măsură ca cea dreaptă." „Timpul acestor cărţi şi teorii, încheie W. Schmidt, a trecut."[7]

Marele, uimitorul rezultat al cercetărilor lui W. Schmidt şi ale altor etnologi, recunoscut azi aproape unanim în lumea ştiinţifică, este că cele mai vechi popoare cred într-o Fiinţă supremă, ale cărei însuşiri sunt aproape identice cu ale Dumnezeului creştin: omniştient, atotputernic, creator al tuturor, atotbun, drept, răsplătind pe oameni după faptele lor bune sau rele, ajutându-le când îl cheamă în rugăciunile lor şi de care nu poate dispune cum vrea tehnica magică.

Dar despre concluziile ce rezultă din aceste uimitoare rezultate, care confirmă întru totul relaţiile cărţii Facerii, concluzii care fac să se topească precum ceara de faţa focului toate temeliile ateiste, aprioric construite, ale unei sociologii arierate şi vulgarizate în cercurile româneşti şcolare pentru promovarea anticreştinismului, vom scrie în alt număr.

[7] W. SCHMIDT, *Der Ursprung der Gottesidee*, vol. 1, p. 582.

„Slavă şi mărire"*

Sub acest titlu, distinsul preot şi profesor al Academiei de Muzică Religioasă din Bucureşti, Paraschiv Angelescu, adânc cunoscător al limbilor slave, care a îngrijit, împreună cu Preasfinţitul Arhiereu Irineu Mihălcescu, noua ediţie a *Liturghierului* românesc, publică o savantă lucrare de filologie şi teologie liturgică în care arată de ce, spre deosebire de uzul mai nou, n-a folosit în Liturghier numai cuvântul *Mărire*, ci şi pe cel de *Slavă*. Întemeiat pe textele vechilor ediţii greceşti şi slavoneşti ale cărţilor de slujbă, arată că şi acelea făceau totdeauna deosebire între corespondentele greceşti şi slavoneşti ale acestor cuvinte, întrebuinţându-le cu mare grijă şi nu de-a valma, căci şi înţelesul lor este diferit. *Mărire* şi corespondentul lui grecesc şi slavonesc are un înţeles de măreţie, asemănător măririlor din lume, pe când *Slava* şi echivalentul grecesc şi slavonesc este un atribut specific al lui Dumnezeu, de esenţă religioasă şi mistică.

Nu vrem să ne pronunţăm în această chestiune, căci n-am făcut studii speciale asupra ei, deşi am avea câteva obiecţii de făcut. Ea formează o problemă care rămâne să

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 20, 14 mai 1939, p. 4. Semnat: *DS*.

fie încă dezbătută de cei ce-şi vor dedica o parte din timp pentru studiul special al ei.

În orice caz argumentele bazate pe textele vechi sunt concludente şi lucrarea Părintelui Paraschiv Angelescu le pune în evidenţă cu multă erudiţie şi cu severă metodă ştiinţifică.

Există vreo legătură între Sociologia lui Durkheim şi Serviciul social? – religia, morala, magia –* (III)

Toate tezele ateiste şi laiciste ale Sociologiei stil Durkheim zac astăzi prăbuşite în ţărână pe urma celor mai noi rezultate ale etnologiei, prin care s-a dovedit că oamenii la început au avut credinţa într-un singur Dumnezeu atotputernic, drept, bun, atotştiutor, creator al cerului şi al pământului şi că prin urmare la început n-a fost nici magia, nici animismul, nici areligiozitatea sălbatică.

Dar dacă în planul superior cu adevărat ştiinţific, terenul a fost curăţit de aceste necurăţii morale şi intelectuale, ele mai stăruie încă în straturile de jos ale unei pseudo-ştiinţe, aşa cum aerul încărcat cu miasme fiind mai greoi se lasă totdeauna jos, unde persistă cu o tenacitate uimitoare.

Am trecut în revistă câteva din aceste teze de stil Durkheim, prăbuşite în ţărână, într-un număr anterior.

Azi să privim un moment la teza cea mai scumpă a acestei sociologii, la teza – mare vedetă. Este vorba de teoria

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 21, 21 mai 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

că la început toate îndeletnicirile omeneşti au fost în strânsă împletire cu religia, iar apoi, în baza unui proces firesc şi fatal, s-au emancipat una câte una şi acum este pe cale să se emancipeze, ca cea din urmă, şi morala.

Lucrurile însă nu stau tocmai aşa. Între religie, înțeleasă ca credință într-una sau mai multe ființe *personale*, şi morală a existat totdeauna şi există şi azi o legătură atât de strânsă, încât nu se poate una fără alta. Morala a fost şi este în religie un derivat necesar. Şi morala a fost cu atât mai înaltă şi cu atât mai dependentă de religie, cu cât religia a fost mai curată, atingând culmile supreme în monoteism. Ce zic teoreticienii evoluției despre morala detaşată de religie, dată de faptul că în creştinism, care a apărut târziu în istorie, morala a fost şi este atât de esențial legată de religie, spre deosebire de atâtea religii de dinainte, în care legătura era cu mult mai slabă şi morala destul de coborâtă?

Legăturile moralei cu religia se văd şi din faptul că decadența moralei este un fenomen ce întovărăşeşte ca umbra decadența religiei, ca o dovadă că moralitatea nu se poate susține fără sprijinul religiei. Iar slăbirea religiei a fost totdeauna în istorie un aspect al unei decadențe generale a culturii şi spiritualității omeneşti. Dacă se umblă azi după o eliberare a moralei de religie, rog să se mediteze puțin asupra acestor adevăruri evidente de istorie.

Morala a fost foarte strâns legată de religie în faza primordială a umanității. Toate faptele omului stăteau din punct de vedere moral (nu tehnic) sub judecata lui Dumnezeu. După fapte era judecat omul, ele îi dădeau un sentiment de mai strânsă legătură, sau de mai mare depărtare de El. Căci, într-adevăr, ce-ai şi face cu credința în Dumnezeu fără concluzia că El veghează asupra ordinei morale şi judecă faptele omeneşti? Chiar pentru ce-ar mai exista Dumnezeu? Ce Dumnezeu ar mai fi acela care este indiferent din punct de vedere moral? Dacă morala nu poate exista fără religie – ca o coroană de frunze fără sevă –, şi religia se usucă fără concluziile morale. Acestea două fac una. Numai cu intenții orientate spre ateism vor multe capete superficiale moderne să vadă în religie doar un fel de simțire vagă şi dubioasă a unui fel de comunitate de substanță, cu o realitate vărsată în toate; aceasta este magie însă, şi nu religie şi mulți moderni spun pe față că înțeleg să fie îngăduitori cu magia, dar nu cu religia.

Cum am spus, legăturile strânse ale religiei cu morala au început să slăbească pe măsură ce ideea de Dumnezeu personal s-a estompat în sufletul omenesc, apropiindu-se de magie, ca apoi să reapară în toată strălucirea pe acea treaptă de supremă reînălțare a spiritului omenesc şi de reînviere în toată plenitudinea a ideii de Dumnezeu personal şi unic, care este creştinismul (când ideea de unitate a lui Dumnezeu slăbeşte şi omenirea coboară spre politeism, ideea de persoană plenitudinară a Lui se întunecă, trecând spre magie).

Tocmai în totemismul cu pecete de magie, pe care îl dau teoreticienii primordialității lui ca dovadă de legătură strânsă între religie şi morală, morala este foarte coborâtă, cu mult mai coborâtă decât în fazele anterioare ale umanității şi într-o legătură cu mult mai laxă față de ceea ce am mai putea numi în el religie. Dovadă este faptul că în culturile totemiste, ca în orice culturi predominate de magie, au un rol extraordinar vrăjitorii, magii dlui ministru Petre Andrei, rol pe care în culturile mai vechi nu-l au. Şi ce rost are vrăjitorul? Să *silească* forțele magice, impersonale, să

satisfacă dorinţele clienţilor lor. Să silească, nu să se roage la ele. Cum s-ar şi ruga de altfel la forţe impersonale! Or, când sileşti aceste forţe să-ţi fie favorabile, nu mai poate fi vorba de morală. Favoarea lor nu o dobândeşti prin fapte morale, pe care ele să le judece liber şi să le aprecieze, ci printr-o anumită tehnică: joc, cântec, gest, sunet fără sens. Se exercită o misterioasă presiune fizică asupra acelor forţe – dovadă că sunt concepute ca realităţi fizice –, nu se adresează lor cereri, ca unor persoane, şi nu li se arată iubire şi ascultare ca unor fiinţe spirituale, conştiente, voluntare, drepte, mai puternice decât noi. Putem observa şi în viaţa poporului nostru că în sporadicele practici vrăjitoreşti lipseşte total morala. Tocmai în ele este o eclipsă a criteriului moral, iar practicile acestea le săvârşesc tocmai fiinţele mai puţin morale, cu scopuri păcătoase, egoiste.

Aşadar absenţa moralei şi a legăturii ei cu religia se observă tocmai în magie şi în general pe treptele de decadenţă ale omului.

Dar ce este cu legătura celorlalte îndeletniciri omeneşti cu religia?

Fără îndoială, unde religia este puternică, ea îşi întinde bolta ei maternă peste toate îndeletnicirile omeneşti. În toate omul primeşte ajutor de la Dumnezeu. Dar legătura religiei cu aceste îndeletniciri, economice, medicale, politice etc. este de altă natură decât legătura ei cu morala. Morala derivă direct din religie şi stă sub judecata ei, economia nu. Ea îşi are legile ei fizice, de muncă. Plugul nu ară când te rogi, pe când o faptă de milostenie adevărată emană din credinţă. Nu religia, ci magia face pe aderenţii ei să creadă de pildă că dănţuind se adună lemnele din pădure lângă foc; magia îi face să creadă că prin cântec emană din om o substanţă care se varsă în lemne, mânându-le cu o forţă fizică spre foc.

Avem aşadar următorul fenomen: în practicile magice – spunem practici magice, pentru că ele se întâlnesc parţial numai şi sporadic la orice popor, şi nu magie, pentru că nu există popor la care să nu aflăm alături, în proporţii mai mari sau mai mici, şi religia, care este cu totul altceva – există credinţa într-o legătură strânsă, substanţială, emanativă, între gestul magic şi alte îndeletniciri fizice, dar aproape nicio legătură între el şi morală.

În religie, ca formă infinit superioară magiei, lucrurile stau invers: legătură strânsă, logică, derivativă – prin voinţa personală a credinciosului însă – între ea şi morală şi o legătură indirectă între ea şi celelalte îndeletniciri. Cum indirectă? Prin morală. Omul moral, care împlineşte prin fapte şi prin rugăciune voia lui Dumnezeu, primeşte ajutorul Aceluia în tot ceea ce face; nu un ajutor stors prin silă, tehnic; ci dobândit prin mijloace spirituale, aşa cum se dobândesc ajutorările reciproce între persoane.

Aşa a fost în religia primordială, n-a mai fost aşa în decadenţa ulterioară, aşa a început să fie în creştinism, care doar nu va fi mai jos ca totemismul.

Aşadar, a se slăbi cu semeţele teorii, pe cât de semeţe pe atât de ignorante, despre o treptată detaşare a îndeletnicirilor omeneşti, inclusiv morala, de religie. Se poate vorbi despre o detaşare a moralei de religie, unde a slăbit credinţa, unde se ivesc zările triste ale decadenţei spirituale în general. Şi tot acolo încep să se împletească celelalte îndeletniciri omeneşti – nu şi morale însă – cu o inferioară şi obscură credinţă magică, ceea ce nu este cazul în religie. În această privinţă, epoca modernă este identică cu cele pe care

le dispreţuim ca primitive: omul crede şi azi că prin credinţa în sine, fie în el personal, fie în altă persoană de-a dreptul idolatrizată, poate schimba faţa lumii, fără să aibă nevoie de Dumnezeu.

Să mai lungim aceste consideraţii? Cred că nu mai este necesar.

Dar la chestiunea concretă a *Serviciului social* încă n-am ajuns. În numărul viitor vom spune câteva cuvinte numai despre ea.

La coborârea Duhului Sfânt*

Ziua de Rusalii este ziua de întemeiere, ziua de naştere a Bisericii, ziua în care a început înnoirea lumii în Dumnezeu, fuziunea neamestecată a făpturii cu Creatorul. Toate înnoirile de după aceea, toate convertirile, toate darurile ce se primesc de sus au o legătură cu acea zi binecuvântată, în care s-a restabilit contactul haric între cer şi pământ.

Ziua Rusaliilor a fost ziua deschiderii ochilor duhovniceşti ai apostolilor ca să vadă că nu sunt singuri, ci cu Hristos-Dumnezeu, şi fiecare om care vede acest lucru s-a împărtăşit de darul Rusaliilor. Mare a fost ziua naşterii Domnului Iisus Hristos, dar ea s-a petrecut întru întunericul orbiei oamenilor. Lumina ei a strălucit întru întuneric. A trebuit viaţa Lui de jertfă, culminând în răstignirea de pe Golgota, ca să ia întunericului suportul lui, care consta în supărarea dintre Dumnezeu şi oameni, în întoarcerea feţei lui Dumnezeu de la oameni şi a feţei acestora de la Dumnezeu. Norul care mai plutea pe cer după răstignirea Domnului nu mai avea consistenţă şi nu mai era alimentat din mari depărtări şi adânci izvoare. Când Şi-a trimis Duhul Sfânt razele Sale prin el, cerul s-a luminat de tot.

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 22, 28 mai 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

Duhul Sfânt a adus apostolilor în ziua Rusaliilor convingerea adâncă şi neclătinată în împreuna lor petrecere cu Hristos. Această convingere o aduce în orice suflet se sălăşluieşte. Nu este aceasta un sentimentalism. Sau nu este numai sentimentalism. Sentimentalismul este o stare inconsistentă şi trecătoare, neavând rădăcini adânci într-o convingere ce dă privirii reflexul înmărmuririi într-o obsedantă aţintire spre marile depărtări nefixate. Omul sentimental este omul-minge, ce sare dintr-o stare într-alta, de la o preferinţă la alta. Când viaţa lui religioasă constă numai din atâta şi caută numai satisfacţii de acest ordin, greu va sta într-o credinţă, ci va colinda de la o sectă la alta, după cum găseşte acum aici, acum dincolo mediul şi omul care să ştie să-i pună în mişcare mai puternică sentimentalismul.

Nu adevărul îl interesează pe el, ci satisfacţia de ordin sentimental. Nu-l susţine o axă adâncă, cu autoritate de adevăr dumnezeiesc, ci este sedus, ca un dezrădăcinat, de orice meşter al frazei sentimentale şi al lacrimilor la comandă.

Or, Duhul Sfânt este şi adevăr şi, numai pentru că este adevăr, este şi viaţă (deşi viaţa nu stă numai în sentimentalism).

Aceasta nu înseamnă însă că omul de convingeri religioase adânci, statornice şi întemeiate mai presus de toate pe adevăr este un om rece. Nici acolo nu este cu adevărat Hristos şi Duhul Sfânt.

Acela este un om cald, dar de-o căldură concentrată, arătată statornic în fapte, nesăltăreaţă. Este o viaţă ce merge pe o linie de aprige, dârze şi consistente convingeri, manifestate în vibrante, adânc vibrante, hotărâte şi serioase cuvinte şi fapte. Un om care se schimbă de la o zi la alta în intensitatea vieţii sale, ca şi un om care schimbă la intervale scurte convingerile religioase, un om a cărui viaţă nu este o linie şi un întreg unitar, vădind necontenita strădanie de a-şi aduce toată viaţa la o unitate dominată de Hristos, nu este un om cu adevărat religios, oricât de sentimental s-ar manifesta uneori la auzul unei predici bune. Accesele acestea de sentimentalism pot şi trebuie explicate din cauze foarte naturale, dar nu ca trezite de degetul de foc al Duhului Sfânt, care unde se aşază trebuie să lase rană şi durere durabilă.

Cine a privit bine în sufletul poporului nostru şi în manifestările lui religioase, cine i-a simţit acea dârză dar liniştită şi neţâfnoasă tenacitate în neschimbarea credinţei, pe care o preţuieşte nu pentru satisfacţii sentimentaliste, ci pentru convingeri manifestate în adânci, absorbite şi fixe priviri dincolo de lume, cu care stă în faţa altarului şi urmăreşte sfintele slujbe şi interpretează cuvintele preotului, acela a putut să-şi dea seama pe ce înaltă şi nezdruncinată poziţie religioasă stă acest popor şi de ce nu l-a putut mişca nimeni şi nimic de pe ea.

Duhul Sfânt al Rusaliilor să dea preoţilor noştri aceste adâncimi hotărâte, absorbitoare, formatoare de caracter unitar religios şi de îndrăzneală pentru a birui lumea, chiar dacă această lume s-ar înfăţişa cu toate armele de bogăţie, de forţă, de ştiinţă, iar ei, împovăraţi de necazuri, de sărăcie şi de modestie.

Deocamdată, cum am spus, se observă un început de admirabilă capacitate şi familiaritate în valorificarea afectivă a tuturor dogmelor ortodoxe. Nădăjduim că nu peste mult timp vom vedea această preoţime – care, aşa silită cum este de ciocan şi nicovală, trebuie să caute să scoată apa din ceea ce aparent este piatră – ştiind să valorifice altfel şi sfintele slujbe, şi atunci vom putea fi siguri că orice mişcare religioasă populară din sânul Bisericii noastre va fi deplin şi pasionant cucerită de realitatea mistică de pe altar.

Dar siguranţa şi lărgimea de orizont vădită de preoţi a manifestat-o la acest congres şi poporul. De unde alte dăţi se observa la unii participanţi o anumită răceală, când se vorbea de legătura acestei mişcări cu religiozitatea tradiţională a poporului nostru, sau de Biserică, sau de interesul ce este dator să-l aibă un membru al mişcării faţă de pământul ţării, la congresul actual întreaga asistenţă îşi arăta lărgimea de iubire şi de înţelegere – în opoziţie cu îngustimea şi izolarea sectară – în aplauzele furtunoase cu care sublinia asemenea pasaje din cuvântări.

Aşa încât am putea socoti congresul *Oastei Domnului* din acest an ca începutul unei faze noi în istoria mişcării şi, prin aceasta, chiar în cea a vieţii noastre bisericeşti generale, care în sfârşit este pe cale de-a stabili – după oarecare dibueli şi frământări – sinteza deplină între noile trebuinţe de viaţă religioasă populară şi adevărul şi spiritul neschimbat al sfintei noastre Biserici.

Există vreo legătură între Sociologia lui Durkheim şi Serviciul social?* (IV)

După ce-am trecut în revistă tezele principale care stau la temelia sociologiei durkheimiste şi am văzut că, din nefericire, ele se regăsesc în manualul de sociologie pentru licee al dlor profesori D. Gusti şi Tr. Herseni, ne putem întreba cu o îngrijorare pe deplin îndreptăţită: nu cumva dl profesor D. Gusti şi-a coborât sistemul de sociologie, atât de influenţat de teoriile lui Durkheim, şi în *Serviciul social*?

Mânat de această îngrijorare, am comparat manualul de sociologie mai sus amintit cu Legea şi Regulamentul *Serviciului social* şi pot spune că am răsuflat uşurat negăsind nicăieri vreo urmă clară a stricăcioaselor teze durkheimiste. Este drept că dependenţa organizării Căminului cultural (inima *Serviciului social*) de manualul pomenit se observă cu uşurinţă.

Manualul tratează elementele societăţii începând cu cele materiale şi sfârşind cu cele sufleteşti, iar în capitolul final, în care se schiţează un plan al acţiunii culturale, se

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 24, 11 iun. 1939, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

construieşte, în acord cu ordinea problemelor din manual, următoarea schemă: 1. Cultura sănătăţii; 2. Cultura muncii; 3. Cultura sufletească (moral-religioasă); 4. Cultura minţii (intelectuală).

Exact în aceeaşi ordine se fixează şi problemele Căminului cultural. El va avea în vedere dezvoltarea:

> „1. Culturii şi întăririi sănătăţii; 2. Culturii şi punerii în valoare a muncii; 3. Culturii minţii, sufletului şi conştiinţei naţionale" (p. 90).

Conform acestor îndatoriri, Căminul cultural va avea următoarele secţii:

> „a. secţia culturii şi întăririi sănătăţii; b. secţia culturii şi punerii în valoare a muncii; c. secţia culturii minţii; d. secţia culturii sufletului" (p. 91).

Dar altă legătură între manualul pomenit şi *Serviciul social* nu se poate constata.

Trădează oare ordinea mai sus arătată a problemelor Căminului cultural o mentalitate influenţată în sens defavorabil religiei, mai ales că ea reproduce exact ordinea cuprinsă ca o concluzie la sfârşitul unui manual a cărui concepţie puţin măgulitoare despre religie am cunoscut-o?

Cred că am exagera dacă am răspunde afirmativ. Trebuie să privim *Serviciul social* ca o creaţie în sine, cercetând numai ceea ce se cuprinde în dispoziţiile lui, fără să-i căutăm numaidecât cu excesivă scrupulozitate şi temere legăturile directe şi indirecte cu alte scrieri, chiar dacă sunt ale aceluiaşi autor. Întrucât autorul *Serviciului social* s-a ferit de a transpune în dispoziţiile lui teorii din alte cărţi ale sale (de fapt nici nu se prea putea, căci o Lege de ordin cultural dă cadrele lucrării nu însuşi conţinutul), trebuie să considerăm această grijă ca un element asigurător că n-a voit să imprime *Serviciului social* pecetea acelor teorii. Trebuie să interpretăm acest gest al dlui profesor D. Gusti aşa cum este dator să-l interpreteze acela care vrea să acorde toată încrederea unui om ce-a pornit la lucru afirmând cele mai bune intenţii: Domnia Sa şi-a dat seama că este periculos să aşezi o acţiune atât de importantă ca aceea a ridicării satelor pe temelii atât de dubioase ca cele ale Sociologiei lui Durkheim.

În orice caz, pentru o completă clarificare a situaţiei ar fi fost potrivit să se dea altă ordine problemelor Căminului cultural. Să nu se fi pus cele materiale pe primul loc, ci cele spirituale.

Poate că autorul Legii n-a voit să exprime prin aceasta un primat al materialului, o dependenţă a spiritului de material, sau un rost de planul al doilea al spiritului. Concepţia aceasta, popularizată de marxism, a fost răsturnată şi teoretic şi practic pe toată linia. Poate să se afle un ins sau un popor într-o foarte bună stare materială, şi totuşi efectele acestei bunăstări asupra spiritului şi deci în general asupra viitorului acelui ins sau popor să fie dezastruoase.

Cum am spus însă, nu credem că această înşirare a valorilor în Legea *Serviciului social* să izvorască din vreo anumită intenţie a autorului acestei Legi. Şi tocmai de aceea ar fi fost bine ca să se pună în rândul întâi problema sufletului, arătându-se simbolic că şi autorul Legii *Serviciului social* crede în primatul spiritului asupra celor materiale.

Am văzut din articolele precedente că religia nu este o preocupare sufletească desfăcută de celelalte preocupări omeneşti, ci ea are între toate îndeletnicirile de viaţă rolul

excepţional de protectoare, de animatoare şi de determinatoare. Bine au făcut legiuitorii *Serviciului social* că au legat religia în mod special de partea sufletească a naturii omeneşti, dar sufletul are rolul diriguitor al întregii vieţi. Religia nu poate fi aruncată la un colţ lăturalnic, în penumbra vieţii şi a preocupărilor omeneşti, de care să se apropie omul numai după ce-a terminat toate serviciile sale capitale închinate materiei; religia nu este pentru om numai o clipă de satisfacţii mistic-obscure, în care şi din care să nu ducă nicio amintire ca întărire şi lumină în lupta şi înnobilarea vieţii. Religia ca şi lăcaşul bisericii are, este drept, un loc şi un rol deosebit, excepţional, scos din rândul egalizator al îndeletnicirilor pământeşti, dar locul acesta nu este unul de margine, în afară de cercul vieţii, ci de centru.

În legătură cu aceasta, notez în treacăt că afirmaţia ce se aude uneori că de aici înainte Căminul cultural va fi centrul satului, iar toate celelalte instituţii, ca: biserica, şcoala, primăria etc., vor fi numai ca nişte sateliţi ce au să graviteze în jurul Căminului cultural, poate să fie corectă numai în ce priveşte raportul Căminului cultural cu celelalte instituţii, nu şi cu biserica. Aceasta reprezentând spiritualul, fiind locul de unde binecuvintează Dumnezeu întreg satul, cu toată munca, îndeletnicirile şi bunurile lui, are un rol central şi faţă de Căminul cultural. Satul, ca şi trupul omenesc, nu se poate orândui decât în jurul spiritualului ca centru.

Este de observat că Legea *Serviciului social* desparte religia chiar şi de cultura minţii, care are încă prioritate faţă de religie, în ordinea preocupărilor Căminului cultural. Este drept că religia nu este tot una cu logica, cu cultura minţii, dar cuprinde şi mintea şi are o legătură atât de strânsă cu ea încât la omul religios – şi aşa este întreg poporul nostru

– practic ele nu se pot despărţi. Omul religios aduce toată cultura sa în relaţie de subordonare cu religia. Dacă autorii Legii *Serviciului social* ar cugeta că ele se pot despărţi practic, s-ar arăta influenţaţi de sociologia durkheimistă a manualului analizat.

Poate că autorii Legii *Serviciului social* s-au gândit numai la deosebirea teoretică între religie şi cultura minţii. Dar chiar dacă s-au gândit numai la atâta şi numai din acest motiv le-au pus ca două probleme deosebite între preocupările Căminului cultural, n-a fost potrivit că au aşezat întâi cultura minţii şi apoi a sufletului, atât pentru că relaţia reală între ele este inversă, cât şi pentru că această ordine dă impresia că religia este ceva inferior minţii.

Ca să încheiem aceste observaţii, vom aminti că nu demult în programa şcolilor religia era pusă pe locul întâi, arătându-se respectul faţă de ea şi rolul ei atotdeterminant asupra tuturor preocupărilor omeneşti. A venit apoi obiceiul recent de a fi pusă pe la sfârşit, printre dexterităţi.

În lumea satelor însă continuă dreapta preţuire a religiei ca prima îndatorire a omului. Azi însă constatăm că prin *Serviciul social* se va arăta, poate fără intenţie şi numai teoretic, nu şi practic, şi poporului că religia este lucrul cel mai din urmă.

Şi aceasta nu este bine, nici educativ. De aceea, noi ne exprimăm dorinţa ca la o viitoare punere la punct a Legii *Serviciului social* să se inverseze ordinea problemelor Căminului cultural.

În general, afară de observaţiile referitoare la ordinea îndatoririlor Căminului cultural, nu se poate face niciun reproş Legii *Serviciului social* din punct de vedere al concepţiei şi al bunului gând din care a pornit. Dimpotrivă, trebuie să

recunoaştem că ea urmăreşte o vastă şi sistematică acţiune de ajutorare şi întărire a oropsitelor noastre sate şi a bietului ţăran român, izvorul viitorului românesc. Este pornită dintr-o mare iubire de popor, este străbătută de o impresionantă voinţă idealistă.

Numai un lucru trebuie accentuat: Legea este bună, dar întrucât cei ce vor conduce aplicarea şi interpretarea ei pe teren vor fi mai ales discipolii din şcoala sociologică a dlui Gusti, aceştia trebuie făcuţi atenţi să aibă o grijă excesivă ca să nu strecoare ceva din teoriile şi prejudecăţile durkheimiste, de care poate că unii sunt influenţaţi, în această aplicare. Precum s-a ferit dl profesor Gusti de un asemenea lucru la întocmirea Legii, nu ne îndoim că va veghea ca nici la aplicarea ei să nu ducă niciunul din elevii Domniei Sale astfel de teorii.

Este necesar să se aibă în această privinţă ca îndreptar nu voinţa de a importa la sate tot felul de influenţe şi teorii străine, care ar anula originalitatea românească, ci voinţa de-a asculta de spiritualitatea lor tradiţională şi de-a lucra pe linia ei. Aşa concepe Maiestatea Sa Regele *Serviciul social* şi cuvântul Său de profundă înţelepciune să fie de ordin pentru toţi. Iată acel cuvânt:

> „programul nostru este bazat în primul rând pe o dragoste nesfârşită către aceia cărora se adresează şi în al doilea rând pe aceea că noi nu venim cu buchea către ei, ci venim să învăţăm de la ei ceea ce ne trebuie nouă"[1].

[1] Din discursul de la *Congresul Căminelor culturale* din 5 iunie a.c. [1939].

Cuvânt la încheierea anului şcolar în Academia Teologică „Andreiană"*

Cu darul şi cu ajutorul Celui de sus, ne aflăm în preajma încheierii unui nou an de străduinţă închinată cunoaşterii lui Dumnezeu şi pregătirii sufleteşti a viitorilor Lui preoţi. Este al 128-lea an pe care îl încrestează la răbojul existenţei sale trecute această instituţie şi al 15-lea de când a fost ridicată la nivelul de Academie cu 4 ani de studii, prin înţelepciunea superioară a Înaltpreasfinţitului Mitropolit Nicolae şi prin râvna Sa de a da Bisericii preoţi cât mai bine înzestraţi cu toate armele Duhului, impuse de necesităţile timpurilor actuale.

Ca să ne referim numai la aceşti 15 ani din urmă, putem afirma, fără să uităm de virtutea modestiei, că şcoala aceasta a înscris în decursul lor o linie de continuă înălţare în activitatea ei teologică şi didactică, în seriozitatea educaţiei şi în prestigiul de care se bucură în opinia întregii Biserici româneşti. Urcând necontenit, ea a atins în anul pe care îl încheiem o culme cărturărească impresionantă, care o va obliga să se menţină şi în viitor la altitudini identice. În acest

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 26, 25 iun. 1939, pp. 1-2. Semnat: *Prot. D. Stăniloae (rector).*

singur an profesorii ei au dat la iveală 5 opere teologice impunătoare atât sub raportul numărului de pagini, cât şi al calităţii lor înalte, în afară de alte scrieri mai mărunte şi de publicaţiile periodice pe care le redactează sau la care colaborează. Din cele 5 opere amintite unele vor avea un rost hotărâtor în spiritualitatea românească şi sunt socotite ca rezolvări definitive a unor importante probleme din viaţa noastră bisericească.

Academia teologică din Sibiu putem spune că are azi, prin activitatea ei publicistică urmărită în toată Biserica noastră cu cel mai viu interes, prin competenţa de multe ori decisivă cu care îşi spune cuvântul de câţiva ani încoace în toate problemele actuale bisericeşti şi româneşti –, un rol de frunte în direcţia vieţii bisericeşti şi în general a spiritualităţii neamului nostru.

Dar forţele ei intelectuale, patronate şi concentrate în mănunchi unitar de Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae, sunt tinere şi întineresc mereu. Lucrarea lor este de-abia la început. Alte opere sunt pe cale să iasă de sub tipar şi altele sunt în pregătire. Dumnezeu ne va ajuta să înălţăm aici, în Sibiul şagunian, unul din cele mai puternice, mai autentice şi mai luminoase faruri ale sufletului românesc.

Iubiţi studenţi,

Vă duceţi acum în mijlocul poporului nostru, după ce aţi avut ocazia să vă adăpaţi aici cu convingeri întăritoare de suflet, după ce v-aţi umplut fiinţa cu lumina cea mai curată, care singură este în stare să înfrumuseţeze cu adevărat pe om şi să-l mântuiască, cu lumina lui Hristos. Aş vrea să vă duceţi de aici caractere tari, zidite din granitul virtuţilor creştine, capabili să polarizaţi în jurul vostru tot poporul ca

în jurul unor oameni care ştiu ce vor şi încotro merg şi impun prin convingerea lor neşovăielnică. Conducători ai poporului nu pot fi decât aceia care sunt miruiţi cu darul personalităţii, care, stăpâniţi atotputernic de porunca neîntreruptă a unei convingeri într-o misiune a lor, într-o datorie faţă de o realitate superioară, păşesc înaintea poporului şi cu un cuvânt de foc, dar şi cu consecvenţă şi cu bărbăţie de atitudine, în general cu toate puterile sufleteşti potenţate şi întărite peste nivelul comun.

Un conducător trebuie să se impună prin mintea lui deosebit de capabilă să distingă ţintele şi căile ce trebuie alese şi sugerate poporului; prin puterea convingătoare a cuvântului său, pentru a fi în stare să exercite asupra conduşilor acea vrajă şi căldură irezistibilă care-i face să uite de toate obiecţiile, greutăţile şi rezervele lor; prin dezinteresarea şi jertfelnicia personală, ca să nu se poată nicicând pune la îndoială bunele lui intenţii; prin consecvenţa rectilinie a atitudinii sale, păstrând fidelitate neîncovoiată principiilor fundamentale cărora s-a decis să slujească; aceasta îl va aduce de multe ori în situaţia de-a fi părăsit chiar şi de prieteni, de-a fi persecutat ca om incomod, dar el trebuie să persevereze, cu curăţenie de suflet, fără ură personală faţă de cei de alte păreri, folosind practic cele mai blânde, mai potrivite, dar totuşi cele mai morale mijloace pentru a-i scoate din duşmănia lor; conducătorului îi mai trebuie o mare, o nesfârşită iubire faţă de cei pe care vrea să-i conducă, chiar când unii din ei nu-l înţeleg, îi stau împotrivă sau îl urăsc. Fără iubire se va stinge focul cuceritor din el şi-şi va înstrăina inimile tuturor.

Toate aceste virtuţi le poate da numai convingerea adâncă, totală, că stai întreg şi exclusiv în slujba unei reali-

tăţi superioare, că viaţa îţi este dată numai pentru acest lucru. Dar nu există nicio altă realitate superioară care să fie în stare să te cucerească printr-o convingere atât de totală, ca Dumnezeu. Iar oamenii nu se vor lăsa nici ei conduşi cu deplină fericire şi cu elan decât de acela care vine să-i conducă în numele lui Dumnezeu. Căci omul numai pe Dumnezeu Îl recunoaşte ca stăpân deplin al existenţei sale, numai sub conducerea lui Dumnezeu şi a celor trimişi de El se simte fericit. Numai Dumnezeu poate ieşi cu pretenţii totalitare în faţa oamenilor, căci numai El ştie unde-i duce şi-i poate duce cu adevărat la fericire durabilă, atât pământească cât şi cerească.

Dumnezeu, cu marea Lui putere şi autoritate, poate face personalităţi conducătoare şi oameni mai modeşti după însuşirile lor naturale, fie prin forţa cu care se aşază ca stăpân peste conştiinţa lor, fie prin autoritatea cu care îi arată şi-i impune celor conduşi.

Aşa încât preotul este prin firea misiunii sale sortit să fie conducătorul poporului, cel mai iubit, cel mai respectat conducător, cu atât mai respectat şi mai urmat cu cât conştiinţa lui este mai puternic robită de convingerea că stă în slujba Stăpânului Cerului şi al Pământului, că-L reprezintă pe El în faţa oamenilor.

Iubiţi absolvenţi,

Păşiţi în mijlocul poporului cu această conştiinţă înălţată, că sunteţi conducătorii lui, singurii lui conducători care-l duceţi la ţintele din urmă ale vieţii sale, la adevărata lui fericire. Aşa vă consideră şi poporul. Şi vă va considera cu atât mai mult cu cât această conştiinţă de

conducător, de păstor ce-şi pune sufletul pentru turmă, va fi mai vie în voi. Ceilalţi slujitori ai poporului sunt foarte utili şi pricepuţi profesionişti, care servesc uneia sau alteia din laturile pământeşti ale vieţii omului: inginerul îi face drumurile, notarul hârtiile către autorităţi, medicul îi dă leacuri pentru răni. Aceştia sunt sfătuitorii competenţi ai poporului în ceea ce priveşte diferitele lucruri şi împrejurări externe ale vieţii în cursul ei scurt de aici. Singurul conducător al *omului*, al fiinţei lui din adânc, al subiectului, este preotul. Omul încredinţează multe din cele ce le are acestor sfătuitori să i le întocmească, chiar trupul şi-l încredinţează doctorilor sau copiii, învăţătorilor pentru a-i învăţa scrisul, cititul şi talentele unei bune gospodăriri a vieţii acesteia; dar sufletul însuşi şi soarta sa netrecătoare, ca şi sufletul copiilor săi nu-l încredinţează decât preotului, ca reprezentant al lui Dumnezeu. Preotul poartă cu un cuvânt cârma vieţii sufleteşti, răspunderea destinului etern al poporului. Preotul are în grija sa centrul netrecător al fiinţei omeneşti.

Deci să mergeţi în mijlocul poporului nu umiliţi, ca oameni de puţin folos, ca specialişti ai unor trebuinţe exterioare ale lui, ci ca conducători care veţi sta nu la marginea vieţii lui, ci în centru. Medicul va fi urmat şi ascultat numai în chestiuni de sănătate, învăţătorul numai în chestiuni de cunoştinţe utile pentru viaţa aceasta, voi ca preoţi veţi fi consultaţi şi ascultaţi cu seriozitate, cu fior adânc, cu sentiment de răspundere, în toate chestiunile vieţii, căci toate au şi o atingere cu mântuirea sufletească, primejduind-o sau ajutând-o. Vă va întreba şi vă va asculta cu ce stare de suflet trebuie să se comporte faţă de boala lui, cum are să interpreteze cunoştinţele ce i se dau

în şcoală, cum are să se simtă în stare de bogăţie şi în stare de sărăcie şi, peste tot, preotul dă credinţa pozitivă şi tonul sufletesc care-l face pe om să folosească în bine tot ce-l învaţă diferiţi sfătuitori şi îndrumători specialişti pentru viaţa lui în trup. Am putea spune, referindu-ne la o situaţie modernă de mare utilitate, că preotul este inima şi centrul *Serviciului social.*

Conştiinţa aceasta de conducători prin excelenţă ai poporului să vă facă să păşiţi cu tărie de suflet şi cu siguranţă, bizuiţi pe importanţa excepţională şi neînlocuibilă a rolului vostru. Nu zic să vă facă această conştiinţă mândri, dispreţuitori sau tirani. Ci să aveţi tăria şi siguranţa ce le are părintele între copii. Autoritatea voastră să se manifeste cu iubire. Să pulseze siguranţa în sfaturile ce le daţi, chiar în mustrările ce le veţi adresa, dar o siguranţă manifestată în maniera părintelui, nu a jandarmului.

Conştiinţa rolului vostru de conducători să nu se întemeieze pe calităţile voastre personale – deşi trebuie să le cultivaţi neîncetat şi pe acestea –, ci pe certitudinea că reprezentaţi pe Dumnezeu, că El este cu voi în toată clipa, întărind autoritatea voastră, şi că prin conducerea voastră se validează conducerea lui Dumnezeu.

Fiecare dintre voi să aibă ca lozincă şi ca gând sigur în orice moment:

„Dumnezeu este cu mine, cu preoţia mea!”.

*

Sunt întruniţi la această bucurie a şcolii noastre şi absolvenţii de acum 10 ani ai ei. Au venit să-şi împrospăteze împreună amintirile timpului de studiu, ale acelui timp de frumos curaj şi idealism în care s-a făurit în sufletele lor elanul cu care au pornit în misiunea de cucerire a societăţii pe seama lui Iisus Hristos. Îşi arată prin aceasta dragostea şi recunoştinţa faţă de instituţia care le-a dat şi pregătire, şi însufleţire pentru lucrarea lor. Cu duioşie de Alma Mater, şcoala noastră îi salută şi-i îmbrăţişează, urându-le ca din această întâlnire cu ea să li se reaprindă în inimi din nou elanul şi curajul idealist de acum 10 ani, pe care să-l întărească cu robusteţea bărbăţiei şi experienţei câştigate în aceşti ani de lucrare. Cu vie mulţumire constată că acest rând de absolvenţi al ei a dovedit multă vrednicie şi destoinicie în timpul ce s-a scurs de atunci încoace, unii dintre ei câştigându-şi frumoase merite pe teren şcolar şi cărturăresc, iar doi dintre ei ajungând să facă parte din corpul didactic actual al Academiei noastre.

Şi acum gândul meu se îndreaptă către Înaltpreasfinţitul Părinte, ocrotitorul şi îndrumătorul prevăzător, luminat şi iubitor al acestei şcoli, pe care împrejurări superioare l-au împiedicat să ia parte la această serbare. Am spus mai la începutul acestui cuvânt că nădăjduim ca academia noastră teologică să devină unul din cele mai luminoase focare de cultură spirituală românească.

Pentru aceasta însă avem nevoie şi mai departe de îndemnul încurajator, de ajutorarea părintească şi de conducerea pricepută, lămuritoare de ţinte şi deschizătoare de orizonturi largi, a Înaltpreasfinţiei Sale. Înaltpreasfinţia Sa a ctitorit această şcoală în forma ei actuală, i-a înălţat aspiraţiile şi posibilităţile. Ea simte, ca întreaga preoţime a Arhiepiscopiei, care a trecut prin această şcoală având-l ca profesor şi apoi ca Arhipăstor şi Cârmaciu înţelept al activităţii ei pastorale, că are şi mai departe neapărată trebuinţă

de îndrumarea Înaltpreasfinţiei Sale. De aceea, asociindu-se preoţimii din Arhiepiscopie, cu aceeaşi adâncă iubire şi căldură, îl roagă să continue a rămâne lângă ea, cu toate chemările stăruitoare ce se fac de-a se duce dintre noi.

Mulţumind Înaltpreasfinţiei Sale pentru solicitudinea ce ne-a arătat-o, împreună cu Preavenerabilul Consiliu Arhiepiscopal, anul academic 1938-1939 îl declar închis.

„Educaţia religioasă şi morală în primul rând"*

Am reprodus într-un număr anterior al foii noastre un pasaj dintr-o cuvântare mai nouă a dlui ministru al Educaţiei Naţionale, Petre Andrei, rostită la Radio cu scopul de-a lămuri principiile noii Legi a învăţământului primar. Pasajul arăta necesitatea absolută a creşterii religioase şi morale a tineretului, culminând în propoziţia pusă în fruntea acestor rânduri.

Cititorii ştiu că ziarul acesta este un ziar închinat cu desăvârşire concepţiei creştine de viaţă, pe care o apără şi o propovăduieşte cu toată consecvenţa şi sinceritatea, fără a căuta la faţă de om, nici pentru a adula din teamă, nici pentru a bârfi din aversiune.

Lipsit de orice prejudecăţi de ordin personal, ziarul n-are prieteni, nici duşmani, ci notează cu bucurie manifestările de concepţie creştină şi cu tristeţe pe cele ce nu se încadrează în această linie, indiferent de unde ar veni.

Aşa se explică faptul că după ce ne-am arătat, mai deunăzi, nedumerirea faţă de anumite cuvinte ale dlui ministru Petre Andrei, azi putem fără nicio piedică interioară să remarcăm cu toată lauda cuvintele de rară înţelepciune

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 29, 16 iul. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

spuse tot de Domnia Sa, ca o justă apreciere a primordialei valori a educaţiei creştine.

Ne-am exprimat la o ocazie anterioară grija că sunt azi în locuri de mare autoritate tendinţe de-a prezenta morala ca putând exista şi fără religie. Cu mare uşurare de suflet putem constata, din cuvintele domnului ministru Petre Andrei, că Domnia Sa judecă în această privinţă ca şi noi şi ca şi Biserica creştină, că morala fără credinţă este lipsită de suport, iar religia nu este o preocupare sufletească lipsită de consecinţe morale. „Trebuie să existe însă şi un suport moral, o credinţă care să justifice activitatea şi jertfa care se cere tuturor", declară dl ministru Petre Andrei cu multă dreptate şi spre deplina noastră satisfacţie sufletească. Într-adevăr, nimic nu poate „justifica" pretenţiile cu care se adresează societatea şi statul individului, de-a se jertfi pentru ele, dacă nu există în sufletul aceluia „credinţa" că mai presus de societate şi de stat există o putere personală care înregistrează jertfa lui cu mulţumire şi o va încununa cu răsplată veşnică. Societatea şi statul nu pot constitui în ochii omului, în realitatea existenţei lor şi a aprecierilor lor, ca şi în neputinţa lor de a reda omului după moarte o veşnică existenţă conştientă, un suport rezistent, un motiv serios, o autoritate atotconvingătoare, o „justificare" suficientă pentru făptuirea altruistă a omului.

Cât va fi omul om, adică fiinţă ce nu se poate menţine în existenţă şi ferici veşnic prin sine, fiinţă cu dor nestins după veşnicie, dar incapabilă să şi-o dea singur, iar, pe de altă parte, fiinţă cu mărginiri morale, adică atâta vreme cât omul nu va fi Dumnezeu, morala va avea în religie cel mai puternic, ba chiar singurul suport.

Cu adevărat moral este numai omul religios, vrea să ne

spună dl ministru Petre Andrei în cuvintele citate, ca şi în cele următoare:

> „copiii trebuie să înveţe a trăi odată cu fiorul credinţei religioase, maximele morale care se degajează din religie".

Prin aceste cuvinte dl ministru Petre Andrei se dovedeşte contrar teoriilor că religia nu implică în sine o morală, ci ea este o magie obscură. Religia, dacă este orientare a omului după voia unui Dumnezeu personal, are ca faţă întoarsă spre oameni şi spre lume în mod necesar o atitudine şi o concepţie morale. Religia şi morala sunt un întreg, sunt două feţe ale aceleiaşi medalii.

În sfârşit, n-avem putere cât am vrea să punem în accentuarea cuvântului de ordin general, pregnant, just şi cuprinzător, cât o maximă, al dlui ministru Petre Andrei:

> „educaţia morală înainte de toate".

Aceasta formează temelia de granit pe care se zideşte omul, cu toate preocupările, cunoştinţele şi îndatoririle lui. Ea dă caracterul, fără de care toată clădirea sufletească, mintală şi profesională a omului se destramă la cea mai mică suflare externă, oricât ar arăta de complicată şi de strălucitoare.

Este bine că acest mare adevăr este sesizat şi formulat cu luciditate şi pregnanţă de însuşi ministrul care are în răspunderea sa buna îndrumare a educaţiei viitoarelor generaţii.

Este ceea ce cerem şi noi fără încetare.

Singurul lucru pe care îl mai dorim este ca această lozincă să fie urmărită cu tenacitate, în toate împrejurările concrete şi accidentale ale şcolii, prin programe, prin inspecţii, prin pilda tuturor celor ce vin în legătură cu copiii.

Saul din Tars*

Sub acest titlu Părintele diacon dr. Grigorie T. Marcu, profesor la Academia Teologică „Andreiană", a tipărit recent în „Seria Teologică" o scânteietoare biografie a Apostolului Pavel din epoca de dinainte de convertire.

Cartea aceasta, de 126 pagini cu note cu tot, se citeşte dintr-o răsuflare şi la sfârşit nu te poţi descurca uşor de întrebarea, cum a fost posibil ca atâta erudiţie – câtă este condensată în ea şi care l-a ajutat pe autor ca, pornind de la câteva date din Noul Testament, să facă să învie o lume întreagă, bogată în pitoresc şi în împrejurări concrete să se transforme în viziune unitară, în zbor uşor şi înalt, în descriere vioaie şi povestire cuceritoare?

Taina nu poate fi înţeleasă decât aşa, că autorul a trăit mult cu subiectul tratat, a asimilat pe îndelete şi cu dragoste tot ce se referă la el, s-a cufundat tot mai intim în lumea Apostolului Pavel, în viaţa şi preocupările lui. Acesta este un element de înţelegere al frumoasei lucrări. Iar al doilea este talentul de scriitor al Părintelui profesor dr. Grigorie T. Marcu. Căci talentul de scriitor nu înseamnă numai o virtuozitate exterioară de a lega frumos cuvintele, ci o nuanţată

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 29, 16 iul. 1939, p. 3. Semnat: *DS*.

sensibilitate şi înţelegere interioară a situaţiilor, a persoanelor, a problemelor ce le descrii, o mare şi obsedantă capacitate de meditaţie, de pătrundere şi intuire a lumii. Scriitorul este un cugetător cu inima, cu întreagă fiinţa lui.

Părintele dr. Gr.T. Marcu a reuşit prin rarele virtuţi de strădanie şi de talent ale cucerniciei sale să ne dea o captivantă descriere a vieţii, a caracterului, a ideilor lui Saul din Tars. Ceea ce ne-a dat este o perlă a literaturii biografice creştine, un model ce va trebui să facă şcoală.

Un astfel de scris ne trebuie, dacă vrem ca idealurile să pătrundă în cercurile largi ale societăţii, pentru a se lua la piept cu ideile răspândite de o literatură necreştină. Numai cu savantismul uscat, care maschează un suflet sărac de avânturi nobile şi lipsit de talent, nu facem decât să batem apa în piuă în colţurile „talmudice" ale disputelor între teologi.

Toate felicitările pentru autor. A scris o carte care prezintă într-o înfăţişare fermecătoare, simpatică, pe marele apostol al neamurilor. Dorim ca acest început să fie urmat de alte biografii asemănătoare.

ÎPS Patriarh Nicodim și școlile de formare a preoților*

Ceremonia învestiturii și a instalării Înaltpreasfințitului Patriarh Nicodim a ocazionat rostirea unor memorabile cuvinte și confirmarea unor scumpe adevăruri atât din partea Maiestății Sale Regelui, cât și din cea a noului Patriarh.

Atât șeful politic, cât și cel spiritual al României au ținut în primul rând să recunoască solemn, în expresii care vor rămâne, fuziunea intimă între credința ortodoxă și sufletul românesc, între Biserica dreptmăritoare a Răsăritului și ființa românismului.

> „La noi, românii, Biserica și națiunea este tot una", a spus Maiestatea Sa; „Tradiția noastră istorică, care a confundat în decursul vremurilor națiunea cu Biserica, este o probă (care) arată ce rol covârșitor are credința în dezvoltarea României – rol covârșitor, deci și o răspundere covârșitoare."

Aceste formulări noi ale unor adevăruri evidente dovedesc cât de mult a pătruns Maiestatea Sa cu mintea, cu spiritul, cu iubirea Sa augustă chintesența realităților noas-

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 30, 23 iul. 1939, p. 1. Semnat: *DS*.

tre specifice. Ele pot fi o lecție pentru atâția intelectuali care, deși români nu au o înțelegere pentru valoarea credinței în dezvoltarea neamului, pentru locul de frunte ce-l deține Ortodoxia în autohtonismul nostru, pentru caracterul accentuat religios, spre deosebire de alte popoare.

Să sperăm că aceste cuvinte ale Maiestății Sale vor face pe mulți să mediteze mai adânc la aceste adevăruri și să-și revizuiască mentalitatea importată de-a gata din cine știe ce cartiere mai mult sau mai puțin culturale ale unor orașe cosmopolite.

Același adevăr l-a accentuat și Înaltpreasfințitul Patriarh Nicodim spunând că „viața politică și viața religioasă a poporului român sunt contopite". Și aceasta pentru că „poporul român este de la naștere creștin, născut fiind cam odată cu creștinismul".

Subliniind interpenetrarea strânsă între Biserică și viața de fiecare zi a poporului român, participarea Bisericii, ca o „parte vie a națiunii", la toate problemele individuale și colective ale sufletului românesc, Înaltpreasfințitul Patriarh n-a făcut totuși greșeala să recunoască statului dreptul de secularizare a unuia sau altuia dintre sectoarele activității bisericești. Precum sufletul este prezent în fiecare părticică a trupului, fără ca să înceteze de-a fi suflet, fără a deveni material, tot așa Biserica trebuie să fie prezentă în toate clipele și în toate preocupările vieții poporului și statului român, iar „credința trebuie să intre – după cuvântul Maiestății Sale – în viața de toate zilele, trebuie să facă parte din reflexele naturale ale fiecăruia", dar prin aceasta nu va avea să uite că este Biserică, nu va avea să-și piardă caracterul ei de instituție mântuitoare, amestecată în lume, dar deosebită de lume, propovăduind adevărul lui Hristos și neuitând de El.

Soarele sau mai bine zis lumina lui formează o unitate cu văzduhul, dar nu încetează de-a fi soare nu devine văzduh, căci atunci, de unde ar mai avea forţă să lumineze? Biserica formează un întreg cu viaţa poporului şi a statului, dar nu încetează de-a fi Biserică, de-a fi centru deosebit de lucrare în mijlocul neamului, căci altfel, de unde ar mai primi neamul mântuire?

Biserica formează un întreg cu naţiunea, dar statul nu-şi poate deduce de aici dreptul de a seculariza vreuna sau alta din loturile vieţii bisericeşti. Înaltpreasfinţitul Patriarh a făcut admirabil această distincţie.

Trebuie să remarcăm mai ales justeţea unei observaţii noi a Înaltpreasfinţiei Sale:

> „Dependenţa de stat a şcolilor pentru creşterea clerului este un aspect al secularizării la care s-a dedat statul român în secolul trecut, imitând exemplul unor state în care împrejurările erau cu totul deosebite de cele de la noi".
>
> „Statul însă, când a secularizat averile Bisericii, a secularizat şi şcolile bisericeşti [...]. Şi iată, de vreo 80 de ani se ocupă statul cu şcoala bisericească, şi rezultatele nu plac astăzi multora şi nici chiar statului."

Această observaţie justă a Înaltpreasfinţitului Patriarh Nicodim cade ca o pleasnă de bici usturătoare peste neostenita agitaţie a celor ce susţin principiul eretic că şcoala de creştere a preoţilor n-are nimic de-a face cu autoritatea Bisericii.

Înaltpreasfinţitul Nicodim a pecetluit cu numele adevărat o situaţie care a făcut atâta rău Bisericii şi nu ne îndoim că începând de la această necruţătoare rostire, făcută de la locul cel mai înalt al Bisericii, problema a intrat în faza rezolvării definitive. Cererea Înaltpreasfinţiei Sale ca şcolile pentru formarea preoţilor să treacă în grija Bisericii va trebui să fie cât mai curând împlinită.

Maiestatea Sa Regele I-a dat dreptate Patriarhului Nicodim, când I-a recunoscut ca îndreptăţită dorinţa

> „de-a veghea cu deosebită atenţie la pregătirea preoţilor".

Dreptul acesta l-a recunoscut Maiestatea Sa tuturor ierarhilor, spunând în continuare:

> „către pregătirea lor (a preoţilor) trebuie să se îndrepte grija de căpetenie a conducătorilor eparhiilor".

Desigur că Maiestatea Sa a înţeles aici că episcopii eparhiali trebuie să aibă drepturi importante asupra şcolilor eparhiale de creştere a preoţilor (seminarii şi academii teologice), căci altfel, cum ar putea să-şi exercite grija lor în această materie?

Suntem convinşi că după asemenea manifestări de voinţă, atât din partea Maiestăţii Sale, cât şi a Înaltpreasfinţitului Patriarh, nu va mai întârzia organizarea pe baze juste a învăţământului teologic. Nu ne putem închipui că s-ar mai putea repeta şi în viitor legiferări asupra învăţământului teologic cu nesocotirea totală a drepturilor Bisericii, aşa cum s-a întâmplat în nov. 1938, prin legea de raţionalizare a învăţământului superior, care înlătură cu desăvârşire autoritatea Bisericii asupra academiilor teologice.

Este vorba ca în toamnă să se întocmească o lege specială a învăţământului teologic. Avem toate motivele să credem că ea va ţine seamă de principiul enunţat de Maiestatea Sa Regele şi de Înaltpreasfinţia Sa Patriarhul ţării.

Pregătire sufletească*

Lumea trăieşte de-o jumătate de an într-o neîncetată încordare sufletească faţă de ameninţarea războiului ce stă să se dezlănţuie în fiecare zi. Toate neamurile se pregătesc în vederea crâncenei încleştări, unele pentru a cuceri, altele pentru a apăra ceea ce au. Concentrările şi manevrele au devenit un fapt continuu. Toţi stau gata în preajma hotarelor.

Trăim într-o pace, care nu mai este pace, fără a fi încă război, trăim, cum se zice, într-o pace-război sau într-un război alb.

Ţara noastră, care n-are nicio tendinţă de cuceriri şi nu stăpâneşte nicio palmă de pământ care nu i-ar aparţine după cea mai sfântă dreptate, a trebuit să se pregătească şi ea, pentru apărarea de poftele făţişe ale unor vecini.

Şi suntem nespuşi de bucuroşi să vedem că s-a făcut foarte mult pentru buna înzestrare a armatei noastre. Cui nu-i tresare inima de mândrie şi de încredere când vede lungile coloane de tancuri străbătând şoselele ţării, urmate de nesfârşitele camioane cu soldaţi, când vede trenurile transportând tunuri noi şi când aude de la cei ce au fost la concentrare că avem arme din belşug?

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 35, 27 aug. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Inima noastră românească nu este o inimă crudă, care să găsească o plăcere în vărsarea sângelui omenesc şi în sfărâmarea atâtor cămine liniştite, pentru a da dovadă lumii de cine ştie ce eroism cuceritor. Dar aceeaşi inimă românească va face să grăiască înverşunat gurile de tun când va trebui oprit în loc asaltul străinilor aduşi de pornirea de-a pustii şi neferici căminele noastre.

Cele vreo 6 luni de când trebuie să stea de veghe cu privirea spre hotare, departe de-a obosi această inimă românească, au oţelit-o şi au obişnuit-o să gândească cu calm la toate eventualele greutăţi şi sforţări cărora ar trebui să le facă faţă.

Pe tot întinsul pământului răsună lozincile şi marşurile unui tineret, care dau grai credinţei pentru ţară şi rege. Un neam întreg este în picioare, treaz, dinamizat pentru muncă şi luptă.

Neamul se pregăteşte tot mai mult pentru a trăi zile eroice. Preoţimea trebuie să fie factorul de frunte în această răscolire de energii, în această înălţare a sufletului la nivelul unor vremi care nu mai permit o viaţă de toropeală, de cenuşie scurgere prin zile.

Numai preoţimea poate da adâncire şi strălucire transfiguratoare vieţii de energie şi de luptă a unui neam. Pentru ca aceasta să nu fie o simplă încordare de vitalitate, o pură manifestare a instinctului de conservare în viaţa după trup, trebuie să fie pusă pe temelia credinţei că nu suntem pe lume, ca neam aparte, numai pentru a umple un spaţiu şi un timp, ci pentru a ne câştiga în acest spaţiu şi timp o frumuseţe spirituală şi o vrednicie morală cu care să ne înfăţişăm înaintea lui Dumnezeu şi cu care să strălucim în viaţa cea fără sfârşit.

Noi suntem trimişi în timp de un Domn mai presus de timp. Iar timpul este înşiruire de situaţii ţesute din condiţii şi probleme în mijlocul cărora suntem aruncaţi pentru a ne dovedi, în felul cum ştim să le corespundem, cum ştim să le valorificăm, vrednicia sau ticăloşia noastră.

Pe noi ne-a trimis Dumnezeu în timpuri deosebit de grele şi de complicate. Tocmai de aceea în ele ne putem oţeli într-un mod excepţional, dacă nu ne înfricăm de ele, ci ni le însuşim, comportându-ne în mijlocul lor cu vrednicie, cu răbdare, cu eroism, cu tărie de suflet. Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul nostru Nicolae a spus la inaugurarea primei şcoli de echipieri ai *Serviciului social* de la Sibiu un cuvânt plin de adâncă înţelepciune creştinească:

> „Dacă Dumnezeu m-ar ridica deasupra timpului acesta şi mi-ar arăta toată înşiruirea vremurilor, dându-mi voie să aleg timpul în care vreau să trăiesc, eu I-aş răspunde că aleg timpul în care trăiesc acum de fapt".

Dacă Dumnezeu ne-a aşezat în acest timp, pentru care am şi fost constituiţi fiind determinaţi de înaintaşii noştri, trebuie să ne lipim atât de desăvârşit de el şi de problemele lui, de oamenii lui şi ai spaţiului în care ne aflăm, încât să fim convinşi că numai răspunzând nevoilor lui ne putem mântui. Fiecare om se mântuieşte în locul în care l-a pus Dumnezeu, aplicând acolo porunca dragostei creştine şi virtuţile cerute de Dumnezeu. Fără a fi una cu scurgerea timpului – căci omul este un eu mai presus de timp –, fiecare om îşi are *timpul lui*, de care nu trebuie să fugă nici în alte părţi, nici în izolarea nepăsătoare. Cât de greu ar fi timpul în care trăieşte cineva, să şi-l ia *ca pe al său* şi să răspundă, în

sensul virtuţilor creştine, nevoilor şi problemelor lui. Cu cât va răspunde mai din plin, mai cu curaj, mai fără rezervă acestor probleme, cu atât se va face mai vrednic de mântuire.

Timpul nostru ne cere mare curaj, mare eroism, multă capacitate de muncă şi poate multă suferinţă. Să nu aşteptăm ce poate să aducă ziua de mâine, cu teamă. Ci să fim hotărâţi să primim, ca din mâna lui Dumnezeu, tot ce ar putea să vină asupra noastră. Nu pasivi, ci eroici. Nu nepăsători, omorând în noi simţirea în sensul budist, ci cu vie participare la tot ce va veni.

Energiei naţionale care se înflăcărează pe zi ce trece, preoţimea îi va da nu numai o „legătură cu pământul", ci una cu un izvor şi mai adânc decât vitalitatea pământească. Căci numai de va fi o energie creştină, un eroism sfânt, va putea dura mai mult decât cele mai durabile lucruri pământeşti şi energii omeneşti.

Preoţimii îi revine rolul principal în pregătirea sufletelor pentru vremurile de azi şi de mâine. Să pornească cu toată puterea la această lucrare.

Amenințarea războiului*

Încordarea raporturilor internaționale a ajuns în săptămâna care se încheie la un grad suprem. Un şir de țări au decretat mobilizarea generală, s-au întrerupt comunicațiile feroviare, aeronautice şi telefonice între mai multe state şi s-au luat toate măsurile pentru reglementarea unei serii întregi de activități în caz de război.

Cu sufletul la gură au urmărit milioanele de oameni ştirile de radio care lăsau de fiecare dată impresia că în câteva ceasuri se va decide de va fi pace sau război, că situația este atât de încordată, încât nu se mai poate socoti cu zilele timpul până ce se va ajunge la un deznodământ sau altul.

Câte rugăciuni nu s-au înălțat în aceste zile critice la cer, fie în taina sufletelor, ca nişte scurte dar adânci suspine, fie cu graiul şi în genunchi, în fața icoanelor sau pe lespedea sfintelor lăcaşuri!

> „Doamne, dă pace! Doamne, luminează şi înseninează sufletele care au la dispoziția lor înfricoşata şi plina de răspundere putere să dezlănțuie măcelul universal sau nu! Intervino, Doamne, cu puterea Ta şi ridică sufletul lor mai

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 36, 3 sept. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

> presus de orice patimă, fă-i să-şi vadă marea răspundere şi să se înfricoşeze şi forțează-i să se decidă la pace!".

Cu aceste gânduri s-au înălțat bietele ființe omeneşti înaintea Tronului dumnezeiesc şi poate că niciodată rugăciunea lor n-a fost mai fierbinte şi nu le-a angajat mai total adâncurile.

Şi într-adevăr, ce-ar putea ajuta mai efectiv omenirii bolnave de atâtea patimi, neputincioasă să se stăpânească, orbită de egoismele individuale şi naționale, decât rugăciunea?

Prin rugăciune ar îndupleca pe Dumnezeu să influențeze mai vârtos asupra sufletelor împietrite, prin rugăciune s-ar înmuia sufletele celor ce au recurs la ea. Iar dacă ar face şi cei mai învârtoşați efortul binecuvântat să-şi îndrepte cugetul la Dumnezeu, într-o sinceră cerere a ajutorului Lui, războiul ar fi cu siguranță înlăturat.

Dar chiar dacă incapacitatea oamenilor de a recurge la Dumnezeu şi patimile lor ar aduce războiul, să fim convinşi că rugăciunea stăruitoare şi cu credință adâncă ajută celor ce o fac să suporte cu bărbăție necazurile lui şi să se comporte cu vrednicie în împrejurările create de el. Rugăciunea şi credința vie ne deschid ochii sufletului ca să vedem şi să folosim războiul ca un prilej de întărire a noastră în virtuțile plăcute lui Dumnezeu, ca să vedem şi în el un cuptor în care se lămureşte aurul ființei noastre, un stadion plin de obstacole pentru a ne antrena sufleteşte.

Creştinul nu caută şi nu doreşte suferințele şi nenorocirile în viață, mai ales cu caracter general, ci mai degrabă se roagă lui Dumnezeu ca ele să nu vină. Dar dacă ele totuşi vin, creştinul nu se prăbuşeşte descurajat, ci le suportă cu bărbăție, rugându-se în acelaşi timp pentru depărtarea lor.

Dacă ar căuta suferinţa, s-ar sili poate să o şi producă, ar stimula indirect la producerea ei, şi în orice caz l-ar socoti binecuvântat de Dumnezeu pe cel ce a produs-o. În felul acesta, fie ar fi cu mult mai multă suferinţă în lume, fie, dacă toţi ar dori-o numai, dar niciunul n-ar contribui în niciun fel la producerea ei, ar dispărea din lume, ceea ce n-ar conveni unor creştini stăpâniţi de ideea că suferinţa este instrument indispensabil al mântuirii.

În fapt, fără a căuta suferinţa, ea este destulă în lume şi se produce neîncetat, dată fiind imperfecţiunea naturii omeneşti. Suferinţa (şi lupta) este atât de continuă şi de concrescută cu viaţa noastră pământească, încât nu ne putem închipui această viaţă fără ea, este un element ireductibil al ei, un component de bază, o „situaţie de limită", cum îi spune filosoful Karl Jaspers. Nu poţi străbate dincolo de suferinţă şi de luptă ca să găseşti acolo o viaţă fără aceste atribute. Poţi da la o parte o suferinţă sau alta din cursul vieţii, dar nu poţi şterge de pe ea *suferinţa* în genere.

„În viaţa noastră nu vedem îndărătul situaţiilor de limită nimic. Ele sunt ca un perete, de care ne izbim şi ne oprim" (*Existenzerhellung*, p. 203).

Viaţa însăşi este o luptă, un război împreunat cu suferinţă. Un război cu natura pentru câştigarea pâinii zilnice în sudoarea feţei, un război cu societatea pentru a nu îngenunchea sub opiniile ei nu totdeauna mântuitoare, un război pentru luminarea proprie, un război cu patimile şi pentru desăvârşirea morală. Războiul propriu-zis nu face decât să ne mărească greutăţile vieţii personale şi să ne înteţească silinţele şi sforţările pentru a le învinge. Moartea care ne poate veni prin război, nu este nici ea o noutate. Moartea aşteaptă oricum pe orice om. Ceea ce pare că aduce calitativ deosebit războiul pentru sufletul creştin este că îl face autor direct al nenorocirii şi morţii altora. Dar ca luptător în război, cel ce produce nenorocirea nu mai este omul ca personalitate morală. Personalitatea omului este înghiţită într-o forţă, i-am zice supraomenească, dacă acest cuvânt n-ar exprima o potenţare a umanului. Aşa, îi zicem mai bine extraomenească. Este o forţă asemenea celor naturale. Desigur că cine a dorit războiul şi s-a silit să-l producă şi simte o plăcere să ucidă, îşi păstrează în el toată responsabilitatea.

Înţelepciunea lui Dumnezeu se arată magnifică în faptul că a rânduit lucrurile astfel, încât suferinţa şi lupta, care sunt condiţiile permanente ale existenţei noastre după cădere, pot fi un mediu şi un mijloc admirabil pentru desăvârşirea omului. Nu Dumnezeu produce răul, ci El numai îl îngăduie, iar odată produs, întocmeşte lucrurile astfel încât să poată fi folosit ca resort de pe care sufletul se poate sălta spre desăvârşire.

Deci să rugăm pe Dumnezeu să depărteze spectrul sumbru al războiului, cu cortegiul nesfârşit al înfricoşatelor lui greutăţi şi consecinţe. Dar dacă va fi să vie, să rugăm pe Dumnezeu să ne dea putere să-l suportăm cu vitejie, cu inimă neînfricată, să-l putem vedea aşa cum îl vrea Dumnezeu, odată ce s-a produs: ca prilej de întărire şi de purificare a noastră. Şi aşa să putem binecuvânta pe Dumnezeu, de-o fi pace, pentru milostivirea Sa, de-o fi război, pentru orânduirea lucrurilor în aşa fel ca el să ne fie sufletelor de folos.

Războiul a început*

Sorțul a căzut. Europa este iarăşi teatrul unui război care va nimici nenumărate vieți omeneşti, va pustii şi distruge sate şi oraşe şi va ține milioane de oameni sub apăsarea groazei şi sub zăbranicul tristeții. De vineri 1 septembrie armatele germane înaintează pe teritoriul polonez, iar avioanele Reichului seamănă moartea prin oraşele până ieri paşnice şi înfloritoare. Duminică în 3 septembrie s-a produs declarația de război a Angliei şi Franței către Germania, în urma refuzului acesteia de-a împlini cererea ultimativă a celor două puteri de a-şi retrage trupele din Polonia.

De acum înainte vom afla zilnic la radio şi din ziare comunicatele funeste de pe fronturile de luptă, cu numărul bombardamentelor şi victimelor lor, cu numărul morților şi al răniților. Dacă s-ar putea înregistra în cifre şi jalea pe care o lasă fiecare zi de război în atâtea suflete!

Dar atitudinea noastră în fața împrejurărilor crunte ce se desfăşoară nu se va epuiza întreagă în regretul că nu s-au putut evita, în suspine pentru ceea ce, din nefericire, are de suferit atâta parte din omenire. Nici chiar în cazul când,

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 37, 10 sept. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Doamne fereşte, ar trebui să fim supuşi şi noi la asemenea aspre încercări.

Mila, durerea şi regretul pentru greutățile şi loviturile zdrobitoare ce au să le îndure atâția oameni trebuie să fie numai un pol al atitudinii. El nu trebuie să omoare în noi capacitatea de-a ne insufla curaj, nouă şi altora, pentru a suporta mai cu înlesnire toate.

Înaltpreasfințitul Mitropolit *Nicolae* a întrunit în primele zile după dezlănțuirea acestui război preoțimea din Sibiu, dându-i sfaturi şi îndrumări prea înțelepte despre modul cum trebuie să se comporte în aceste împrejurări în mijlocul poporului credincios, pentru a-i da mângâiere şi tărie sufletească de-a face față cu răbdare, cu credință şi cu bărbăție vremurilor ce ni le-a trimis Dumnezeu.

Simțim o datorie imperioasă să comunicăm câte ceva din ele mai departe, ca pe-o căldură bună, ca pe un tonic pe care folosindu-l preoții vor de multă îmbărbătare sufletelor şi le vor face să se bucure de binefacerile înseninătoare ale mângâierilor spirituale.

Întâi sfătuia Înaltpreasfinția Sa pe preoți cum au să întâmpine pe credincioşi, cu ce față şi cu ce fel de vorbe. Nu se cade preotului să facă față alarmantă şi deprimată când se întâlneşte cu cineva, dar nici față uşuratică, nepăsătoare. Fața preotului să exprime un cuget pătruns de seriozitatea împrejurărilor ce le trăim, dar şi o neîncovoiată încredere în ajutorul lui Dumnezeu şi în forțele de viață ale neamului nostru. Seriozitatea în fața evenimentelor – privite fără ocoliş, fără optimism facil – va atrage şi sufletul convorbirilor celor mai nepăsători în adâncimea liniştită şi gravă a interiorului lor, într-o confruntare fecundă cu ei înşişi, într-o intuiție revelatoare a prezenței lui Dumnezeu şi a rostului

mai înalt al vieţii lor. Într-adevăr, împrejurările în care toate bunurile vieţii pământeşti şi ea însăşi apar în tot efemerul, în toată fragilitatea lor, frângându-se ca o jucărie făcută din abur şi iluzie, sunt cele mai proprii să facă pe om să vadă cât de greşit este să se lege în mod absolut de ele, să-şi pună toată nădejdea şi să aştepte toată fericirea de la ele, să nu mai vadă nimic dincolo de ele. Sunt împrejurările care fac transparente toate densităţile lumii acesteia, omul putând transcende acum cu vederea dincolo de ele, la Dumnezeu.

Împrejurările de supremă criză a tuturor valorilor pământeşti sunt timpul cel mai prielnic al fulgerărilor spirituale, la lumina cărora vedem că numai cu voia lui Dumnezeu se ţin acestea, căci în sinea lor n-au nicio consistenţă.

Şi dacă prin Dumnezeu se ţin ele în timpuri liniştite, s-avem încredere că puterea lui Dumnezeu poate opri când vrea cutremurul.

Deci seriozitate luminată de încredere neşovăielnică în Dumnezeu, bărbăţie sobră şi bună în acelaşi timp, nu despletire şi fugă înspăimântată, nici veselie inconştientă, să exprime faţa, pasul şi cuvântul preotului. Să insufle prin comportarea lui de bărbat siguranţă şi încredere, iar unde este cazul, acestea să se căptuşească prin mângâierea bună, caldă şi zâmbitoare.

Preotul să informeze le diferite ocazii (după Sfânta Liturghie, la Căminul cultural) pe credincioşi, dar numai cu ceea ce este verificat, să nu se facă ecoul tuturor zvonurilor fanteziste şi alarmante, iar informaţiile comunicate să le interpreteze în aşa fel, ca oamenii să nu plece descurajaţi, ci să primească noi puteri de nădejde şi mai ales să vadă şi mai limpede mâna lui Dumnezeu. Omul vine la Dumnezeu nu pe o cale desfăcută de problemele şi necazurile vieţii concrete, ci numai prin ele. Ele sunt drumul. Şi drumul fiecărui timp şi al fiecărui om este altul. Preotul trebuie numai să arunce peste ele o lumină care să le arate caracterul de drum spre Dumnezeu. Şi cu cât sunt mai aspre nevoile şi mărăcinii vieţii, cu atât pot fi un drum mai bun spre Dumnezeu. De aceea, caută pe om în ele, interpretează-i-le pe ele, păşeşte cu el prin ele. Omul este mai deschis sufleteşte când este târât prin ghimpuşul lor.

Dar dacă orice prilej de nelinişte şi de greutate este un mediu prin care apropiindu-se de om, îl putem ridica spre Dumnezeu, cu atât mai mult pot fi un astfel de mediu împrejurările de război, când preotul se poate folosi de curiozitatea vitală a omului de-a afla ce mai este nou, pentru ca, dându-i-le, să i le învăluie cu înţelesuri de credinţă.

Preotul nu are să fugă de-a vorbi cu oamenii despre ceea ce este mai curent, mai important pentru interesul lor, pentru ca prin vehiculul format de aceste lucruri, care merg până în inima lor, să transporte acolo şi duhul credinţei.

Şi ce preocupare şi grijă frământă azi mai mult sufletul omenesc decât cea a războiului?

Împrejurările actuale impun mai mult ca oricând vizitele pastorale. În fiecare zi are prilej preotul să viziteze 10-15 familii, pentru a duce un cuvânt bun de mângâiere, de întărire. Sunt atâtea case în care este plecat feciorul, sau soţul, sau părintele la concentrare. Cuvântul dătător de nădejde al preotului poate duce acolo nespus de multă uşurare.

Pe cei ce trebuie să plece la concentrare, preotul este bine să-i mărturisească şi împărtăşească şi chiar să-i întovărăşească până la gară, sau până în oraşul de garnizoană, dacă este aproape.

Necesar ar fi ca niciunul să nu plece fără o cărticică de rugăciuni în sân, sau fără o altă cărticică cu hrană religioasă.

Predica trebuie să fie în împrejurările actuale mai vibrantă de simţire, mai dătătoare de nădejde, mai mângâietoare prin evidenţierea prezenţei lui Dumnezeu. Slujbele şi rugăciunile trebuie să gâlgâie de lacrimile lăuntrice ce curg prin ele. Să nu uităm că numai Biserica îi este poporului în astfel de vremuri întărire şi mângâiere.

Acestea sunt numai o parte din îndemnurile date preoţimii de Înaltpreasfinţitul nostru Mitropolit *Nicolae*.

Alte îndatoriri pastorale impuse de împrejurările actuale*

Continuăm a împărtăşi alte îndrumări date de Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae cu ocazia unei recente consfătuiri cu preoţimea din Sibiu.

În vremuri ca cele ale noastre, când din atâtea *familii cu copii* numeroşi şi cu mijloace materiale modeste, tatăl este dus la concentrare, lipsurile de tot felul strâmtorează şi chinuie o mulţime de case. Şi deodată cu lipsurile se cuibăreşte în suflete drojdia acră a tuturor sentimentelor de nemulţumire, îmbolnăvind spiritual pentru totdeauna atâtea biete fiinţe omeneşti. Preotul este îndatorat prin misiunea sa de părinte al sufletelor, de slujitor al mântuirii lor, să lupte cu mizeria din casele păstoriţilor săi, pentru a-i păstra sănătoşi sufleteşte. Dacă nu se poate aştepta ca el să ajute totdeauna prin sacrificii băneşti personale, i se poate cere ca să caute alte mijloace prin care se poate atenua mizeria dintr-o casă sau alta: ca, de pildă, prin intervenţii de plasare a unuia din copii în vreun serviciu în sat ori în altă parte, sau prin stimularea la acţiuni caritative a Reuniunii de femei ori a

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 38, 16 sept. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

străjerilor. La această operă căminul cultural poate cointeresa şi însufleţi autorităţile comunale.

O grijă deosebită trebuie să aibă preotul de *tineret* în asemenea vremuri. Tatăl fiind plecat, iar mama mai puţin ascultată, copiii, cu deosebire cei mai mari, sunt în pericolul de a deprinde tot felul de obiceiuri şi de porniri slabe. Străjeria şi premilităria oferă, din fericire, în aceste împrejurări, prilejuri şi medii admirabile pentru buna şi serioasa educaţie şi supraveghere a tinerilor. Preotul se va folosi de amândouă pentru a ţine tineretul pe calea cea dreaptă, dar nici una, nici alta nu se pot ocupa tot timpul de tineri. Mai rămân destule ocazii când preotul poate şi este dator să se apropie de ei, cu sfat şi cu îndemn bun. Faţă de pornirile uşuratice pe care le va surprinde la ei, le va aminti insistent şi cu seriozitate de tatăl lor, care este dus departe şi Dumnezeu ştie cu câte greutăţi luptă şi ce-l aşteaptă în viitor; de mama lor, care se jertfeşte cu purtarea întregii gospodării şi cu hrănirea atâtor guri. Le va înteţi astfel dragostea şi mila de părinţii lor. Şi cine îşi înfrăgezeşte şi sensibilizează sufletul în dragostea pentru părinţii săi, uşor se înalţă la sentimente bune faţă de toţi oamenii. Dumnezeu ne urcă treptat la culmile îmbunătăţirii şi ale dragostei de oameni.

Vremurile de război sau de ameninţare a războiului sunt cele mai favorabile răspândirii sectelor. Experienţa aceasta ne-a dat-o cu prisosinţă războiul trecut. Cauza trebuie căutată întâi în starea sufletească deosebită în care se află oamenii în astfel de timpuri. Dărâmarea sau perspectiva dărâmării tuturor bunurilor şi valorilor lumeşti, în care îşi pun oamenii nădejdea în vremuri liniştite, îi ajută pe mulţi să descopere pe Dumnezeu, să-şi ia refugiul suprem la El. Inima lor, nemaifiind cuirasată de blindajul siguranţelor lumeşti, palpită cu o deosebită sensibilitate la cuvintele care îi dau cu încredere asigurarea unei alte temelii, pe care n-o mai poate surpa nicio furtună exterioară. Şi sectarul se apropie de sufletul înfricat, naufragiat, cu o înfăţişare de siguranţă, de nezdruncinată şi înfocată certitudine despre prezenţa şi lucrarea lui Dumnezeu în apropierea fiecărui suflet. Sectarul cucereşte în astfel de timpuri de continuă clătinare a tuturor bazelor vieţii, prin pasul, prin cuvântul lui, prin atitudinea concentrat-religioasă, prin convingerea în care este absorbită şi pe care o manifestă sută la sută fiinţa lui. Aduce o intransigenţă şi o atitudine de contrast absolut faţă de nesiguranţa, de vârtejul, de temerea în care este cuprins bietul suflet omenesc, atât de neputincios în asemenea surpări de teren dacă nu şi-a găsit un sprijin mai presus de tot ce-i pământesc.

Preotul poate că înfăţişează, în persoana, în cuvântul şi în manifestările sale, într-o formă mai diluată elementul religios, într-o formă care nu mai contrastează absolut cu valorile pe care le preţuieşte omul în viaţa lui pământească. Firea lui intelectuală şi de fiu devotat al naţiunii îl îndeamnă să facă legături între religie şi bunurile şi judecăţile dobândite prin eforturile minţii omeneşti; el caută să dea o justificare cu lumină religioasă şi valorile naţionale, sau economice. Preotul include prea multe elemente, poate nu antireligioase, dar extrareligioase în cuvântul şi în aprecierile lui, şi atunci sufletele cărora zguduirile războiului le-au deschis o foamete uriaşă după ceva absolut, deosebit de tot ce-i pământesc, nu mai găsesc satisfacţie în prezenţa, cuvântul şi atitudinea diluat-religioasă a preotului.

La acest fapt trebuie să fie preotul atent. Fără a-i cere să nesocotească total valorile care susţin viaţa pământească

a omului într-un echilibru şi într-o ordine care-i fac posibilă dezvoltarea spirituală, credem totuşi că în vremuri de nelinişte ca cele actuale prin el să grăiască factorul religios în accente mai vibrante şi mai puţin amestecate cu alte elemente. Sunt oameni cu care şi sunt momente în care el poate discuta despre valorile şi îndatoririle naţionale, morale, economice, cu chibzuinţă echilibrată, cu judecată calmă. Dar să facă tot mai dese momentele în care să dea glas exclusiv înflăcăratei şi neclintitei credinţe în Dumnezeu şi rugăciunii calde către El.

Fără duh profetic în manifestări şi cuvinte în vremuri ca cele de azi multe suflete vor fi furate de secte. Orice preot a văzut cum vorbeşte un sectar. Să vorbească şi el la fel (nu este vorba de conţinut, ci de accentul intransigent, dens-religios, de absolută şi absorbitoare certitudine), sau şi mai impresionant. Desigur că felul de vorbire convertitoare nu şi-l poate potrivi omul la comandă, prin încordare de voinţă momentană. Asupra conştiinţei lui trebuie să fi pus stăpânire cu putere copleşitoare certitudinea religioasă, degetul arzător al lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu Îşi pune degetul Său pe orice conştiinţă care I se roagă mult, Îl doreşte mult.

Multe cuceriri pot face sectarii între soldaţi, în cazărmi, pe zonă, în tranşee. Sunt atâtea momente libere în viaţa soldatului, cum nu are în gospodăria proprie sau a părinţilor săi. În astfel de momente, fie că este singur, fie că este cu alţi doi-trei camarazi, aşa cum se află el, cu sufletul înmuiat de dorul casei, de temerea necunoscutului de mâine, cu tot felul de gânduri preocupate cu predilecţie de probleme metafizic-religioase, dacă se apropie de el vreun camarad sectar şi-i grăieşte azi aşa, mâine tot aşa, în felul în care am spus că vorbesc sectarii, uşor se pierde.

Preoţii militari şi concentraţi au aici o mare problemă. Bine ar fi ca ei să nu stea numai între ofiţeri şi să-şi reducă activitatea numai la sfeştanii, ci să fie părinţii apropiaţi ai soldaţilor.

Cum a spus Înaltpreasfinţitul Mitropolit *Nicolae*: în vremuri ca cele de faţă, preotul trebuie să fie slujitorul neostenit, plin de râvnă caldă şi iubitoare, al tuturor. Să se frângă ca o pâine bună, cu sârg şi cu atenţie pentru fiecare. Să se uite în toate părţile, să alerge în toate părţile, unde este chemat şi unde nu este chemat, să întrebe de dureri şi să mângâie, să vadă lipsurile şi să inventeze un mijloc de ajutor. Nu este vremea de-a urmări acum o singură operă, masivă, căreia să i se dedice toate gândurile şi ostenelile, ci este vremea care cere preotului să se răspândească aşa, ca o ploaie binefăcătoare pretutindeni, făcându-se tuturor toate.

Cuvânt la începutul anului școlar în Academia Teologică „Andreiană"*

Acest an școlar îl începem în împrejurări extrem de critice pentru o bună parte din Europa. Cele mai mari state ale ei sunt angajate în hora sinistră a războiului pustiitor de civilizație și secerător de vieți omenești. Pe deasupra a sute de localități, liniștite până acum două săptămâni, trec zilnic avioanele de bombardament, lăsând în urma lor cămine distruse, părinți, copii și frați uciși sau răniți.

Când ne gândim la toate acestea, simțim că trebuie să mulțumim cu atât mai mult lui Dumnezeu pentru pacea de care din milostivirea Sa ne putem bucura. Simțim în aceste împrejurări mai adânc decât oricând că este un adevărat dar dumnezeiesc putința ce ne este dată, de-a începe un nou an de activitate pașnică și spirituală, închinată nu războiului de distrugere, ci luptei de desăvârșire sufletească prin studiu, prin credință, prin rugăciune și prin disciplinarea ființei noastre potrivit cu cerințele înaltelor virtuți creștinești.

Dar dacă vedem mai lămurit că este dar al lui Dumnezeu timpul de pace ce ni-l lasă liber pentru înzestrarea ființei

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 39, 24 sept. 1939, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae*.

noastre cu armele duhului, se cuvine să ne dăm seama cu atât mai mult și de *răspunderea* de-a nu cheltui acest timp fără câștig, de-a nu batjocori cu nepăsarea și ușurătatea noastră *milostivirea* lui Dumnezeu, căci atunci cu mult mai greu va fi răspunsul ce va trebui să-l dăm odată în fața oamenilor și în fața Sa.

Dacă Dumnezeu nu ne-a lăsat și pe noi să ajungem în circumstanțele aspre și dureroase ale războiului, să nu socotim că aceasta înseamnă o dispensare a noastră de la comportarea cu cea mai deplină seriozitate în fața fiecărei clipe pe care o trăim.

Fiecare popor trebuie să treacă prin timpuri de grea încercare, și situațiile de azi poartă în sânul lor atâta nesiguranță, încât nu putem spune cu certitudine că acele timpuri sunt foarte departe de clipa actuală. Trebuie să fim pregătiți sufletește oricând pentru tot ce poate fi mai greu, pentru cele mai crâncene încercări. Trebuie să ne desăvârșim această pregătire în toate privințele.

Voi aici aveți chemarea să vă străduiți mai cu seamă pentru pregătirea sufletească, întâi a voastră, iubiți studenți, și prin voi a poporului nostru.

Trebuie să pășiți în această instituție și în acest an școlar întovărășiți de sentimentul că cu fiecare din voi se va înălța sau se va slăbi edificiul sufletesc al poporului nostru. Dacă veți fi preoți cu suflet dogoritor de credință, cu minte luminată și echilibrată, cu voință energică în urmărirea binelui obștesc și în păstrarea propriei vieți pe linia dreaptă a celei mai ireproșabile seriozități morale, viitorul poporului nostru este asigurat.

Și în trecut și azi popoare tari, rezistente la asprimile istoriei și victorioase sunt acelea la care preoții se bucură de

o înaltă autoritate, pe care desigur că şi-o menţin în primul rând prin deosebita lor putere şi destoinicie personală, prin munca lor fără preget, prin apropierea de popor şi prin impresia covârşitoare ce o lasă asupra lui.

O preoţime decăzută aduce totdeauna după ea o decadenţă generală. Nicio altă stare de oameni nu poate înlocui în viaţa popoarelor pe preoţi. Esenţial, popoarele se ridică şi decad prin preoţi, înţelegând prin aceştia în sens larg pe propovăduitorii religiei. Celelalte profesii fac o lucrare auxiliară, îndreptată asupra laturii economice şi organizatorice a relaţiilor sociale. Dar cum vigoarea popoarelor vine din suflet, iar asupra adâncului ultim al sufletului pot influenţa numai preoţii, dacă aceştia nu se află ca personalităţi, ca pregătire la înălţimea corespunzătoare acestei mari opere, toate activităţile şi formele publice din stat se golesc de suflet şi de credinţă, devenind simple îndeletniciri exterioare şi obositoare.

Iată de ce fiecare preot sau tânăr care se pregăteşte pentru preoţie trebuie să-şi reînnoiască neîncetat sentimentul că asupra lui apasă cea mai grea răspundere nu numai pentru mântuirea veşnică a sufletelor ce le are sau le va avea în grijă, ci şi pentru viitorul întregului neam, căci pentru fiecare trebuie să-şi spună că, dacă ceilalţi preoţi sunt slabi, este şi din vina mea, fiindcă nu emană din mine pildă şi putere care să-i ajute să se ridice. Cine nu are în faţa răului general sentimentul acut al responsabilităţii sale pentru existenţa lui, nu are nicio sensibilitate morală. Cu atât mai mult trebuie să aibă preotul acest sentiment de responsabilitate, cu cât el este prin misiune îndatorat la lupta necurmată pentru împuţinarea răului, adică pentru întărirea spirituală.

Trebuie să faceţi exerciţii de acum de-a vă adânci tot mai mult acest sentiment de responsabilitate. Faceţi-vă vie în conştiinţă următoarea imagine, care exprimă o mare realitate: voi staţi de acum şi veţi sta toată viaţa sub privirea cercetătoare şi neîntreruptă a lui Dumnezeu şi a oamenilor. De la voi aşteaptă şi Dumnezeu, şi oamenii lucrarea mântuitoare a lor. Pe voi vă mustră şi vă va mustra în veci şi Dumnezeu, şi oamenii dacă se vor pierde. Căci voi aveţi o parte principală la mântuirea sau pierderea lor.

Sentimentul celei mai mari răspunderi, care trebuie să apese în mod special asupra celui ce a cerut să se pună în slujba mântuirii sufletelor, să vă imprime asupra tuturor gândurilor şi mişcărilor o pecete de seriozitate.

Gândurile uşuratice, pierderea vremii în vorbe fără folos duhovnicesc, zăbovirea cu gândul la imagini care aprind poftele, dorinţele după distracţii vătămătoare sufletului, să le socotiţi ca tot atâtea poveri care vă îngreunează înălţarea la starea de adevărată şi folositoare preoţie.

Cine vrea să ajungă adevărat conducător de oameni, conducător nu prin oficiu, ci prin forţa sufletească ce cucereşte inimile şi le face să se supună cu fericire, acela trebuie să ajungă întâi stăpân pe sine însuşi. Un omuleţ purtat de patimi în toate părţile, fără stăruinţă neîntreruptă pe lângă lucrarea şi idealul lui, uşor de ispitit de orice incident cu posibilităţi de plăceri uşoare, nu va fi în stare să inspire niciun respect şi nu va transpira din el o convingere adâncă, capabilă să pună stăpânire şi pe alţii. Numai în stâncă se adăpostesc vietăţile în timpuri de furtună, nu în arborii plăpânzi. Cine nu-i stăpânit de o adâncă şi necurmată credinţă, care-i dă statornicie şi râvnă neîncetată în urmărirea poruncilor ei, nu va putea avea cu ce stăpâni nici pe alţii.

Statornicia, vigoarea nescăzută şi seriozitatea în urmărirea unor ţinte nobile formează ceea ce se cheamă caracter.

Unii cred că el poate fi dobândit numai prin încordarea voinţei omeneşti şi se poate afla şi la oamenii necredincioşi.

Nu discut dacă este posibil sau nu asemenea lucru. Sigur este că treapta cea mai înaltă pe scara caracterelor o formează caracterul religios, căci certitudinea pe care se întemeiază el este cea mai adâncă, mai nezdruncinată şi mai capabilă să dea omului puterea de rezistenţă şi de luptă necurmată.

Spre dobândirea caracterului religios să vă bizuiţi, iubiţi studenţi, aceasta este cea mai puternică bărbăţie.

Dar precum orice tărie bărbătească se câştigă prin antrenament, aşa şi bărbăţia religioasă cere necontenite exerciţii pentru învingerea a tot ce-i slăbiciune în noi şi pentru întărirea voinţei. Un mijloc de frunte în această exercitare este rugăciunea.

Rugaţi-vă, examinaţi-vă firea şi întăriţi-vă voinţa spre cele bune cu ajutorul lui Dumnezeu.

„Răscumpăraţi vremea, căci zilele sunt grele."

Luptaţi de scoateţi fiecare ceas de sub robia celui care ne îndeamnă în uşurătate şi la pierderea vremii în păcat. Precum împărăţia lui Dumnezeu trebuie cucerită printr-un război neîncetat al voinţei noastre, aşa şi timpul trebuie să-l cucerim clipă cu clipă, căci cel rău stă să ni-l fure neîncetat. Şi mântuirea nu ne-o putem câştiga, decât într-un timp recucerit, curăţit de murdăriile celui rău. Cine-şi lasă timpul furat, deodată cu timpul este furat şi el de stăpânul lumii acesteia. Treziţi-vă în fiecare clipă la datoria voastră.

Mulţumind Înaltpreasfinţitului Mitropolit *Nicolae* pentru dragostea şi grija ce ne-o poartă tuturor şi rugându-l să primească pentru aceasta recunoştinţa noastră profundă şi asigurarea că ne vom da cu toţii silinţele în opera însemnată ce suntem chemaţi să o realizăm, păşim cu ajutorul lui Dumnezeu în anul academic 1939-1940.

Solidaritate națională*

Din întâmplarea dureroasă care ne-a zguduit sufletul la sfârşitul săptămânii trecute, trebuie să învățăm şi mai mult că avem datoria să fim solidari, că unirea deplină între toți românii este porunca cea mai imperativă a împrejurărilor actuale. Prea ne-am criticat unii pe alții ani de-a rândul, prea am dus la exagerare duşmănia între noi. Astăzi vedem cum acest duh de învrăjbire a orbit atât de mult unele biete minți de adolescenți, încât la pornirea lor de răzbunare nu le-a mai păsat că actul lor poate să aducă prăpădul peste întreg neamul.

Spiritul nenorocit de critică exagerată şi exclusivă a fost o calamitate. Pentru mulți nimic ce făcea stăpânirea nu era bun. Duşi pe lunecuşul criticii negative, întindeau peste toate un aspect sumbru: totul era aşa de rău, întreg neamul se afla într-o aşa de mare suferință şi strâmtoare, încât nu mai exista nicio speranță şi niciun temei de încredere în viitor. Era un dezastru sufletesc să stai să asculți un sfert de ceas la asemenea oameni. Te despărțeai descurajat, cu un sentiment de crepuscul fatal, cu resorturile vieții frânte. Se

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 40, 1 oct. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

dădeau aceşti oameni perfect de bine informați în toate privințele şi cu siguranța lor te smulgeau din rezervele tale, deşi ai experiat de multe ori că informațiile lor sunt construite puțin şi de ei înşişi sau de cei de la care le-au primit.

Îți trebuie un puternic efort şi un apel la cea mai calmă judecată şi la cele mai sănătoase rezerve de optimism ca să împrăştii pe urmă vălul de vrajă rea care ți s-a aruncat pe ochii sufletului.

Dar trebuie să ne gândim că sunt bieți adolescenți, fără experiența exagerărilor în gura unor oameni pe care îi respectă, fără putința rectificărilor prin propria cunoaştere şi înțelegere a lucrurilor, adolescenți cu firea uşor de aprins, care nu pot avea calmul unei judecăți moderatoare şi capabilă de a descoperi şi stabili nuanțe, ci văd lucrurile în mare, pornesc înfierbântați într-o parte sau alta, condamnă total sau proslăvesc total o persoană sau o stare de lucruri. Nu este deci de mirare dacă unii dintre ei cad victime atmosferei păcătoase de critică oarbă şi exagerată, care subzista până ieri şi care poate mai subzistă şi azi.

Această boală sufletească a societății româneşti trebuie combătută cu toată puterea, în primul rând printr-o autodisciplină personală. Trebuie să dispară pentru totdeauna ultimele resturi ale ei, dacă mai există. Fiecare trebuie să-şi pună frâu gurii, să nu dea niciun verdict despre un lucru sau despre o persoană de ordin public până nu este precis informat, dar şi atunci, până nu a luat în considerare în toate cauzele şi în tot ansamblul, până nu a înțeles bine acțiunea respectivă a acelei persoane.

Aceasta o vom putea face numai dacă vom înălța în suprema cinste şi cult o virtute care se opune spiritului de critică: iubirea nesfârşită de neam, încrederea în el, solida-

ritatea între toţi fiii neamului. Cine îşi iubeşte neamul cu adevărat, acela nu va urî, nu va critica, nu va lovi în niciunul din exemplarele naţiunii sale, ci, dacă acel exemplar într-adevăr nu este la înălţimea cerinţelor, va căuta să-l îndrepte cu cuvântul, cu dragostea, va căuta însă să-l şi înţeleagă, să vadă şi laturile bune care pot decurge din lucrarea lui.

Îndreptarea cea mai mare ce o poţi aduce în viaţa naţională este să faci tu mai bine şi prin frumuseţea pildei tale şi prin căldura cuvântului tău să lărgeşti cercul celor care fac mai bine.

Tăria popoarelor a stat totdeauna şi stă în solidaritatea lor, în cheagul dintre membrii lor. Să luăm pildă de la anumite neamuri din continentul nostru, care sunt astăzi atât de tari pentru că sunt însufleţite de o solidaritate impunătoare, de o disciplină de fier, de o încadrare totală a fiecărui ins în acţiunile pornite de cei ce au conducerea. Azi mai mult ca oricând unirea face puterea. Fără unirea deplină, dinamică, în cuget, în simţiri şi fapte, niciun neam nu poate rezista valurilor uriaşe ale istoriei actuale, care stau să mături tot ce-i slab din existenţă. Să ne iubim unii pe alţii toţi românii, căci numai în această iubire stă mântuirea fiecăruia dintre noi şi a noastră a tuturor ca neam. Toate diferendele de concepţii, toate deosebirile întemeiate pe vechile împărţiri în partide, pe resentimente personale, pe antecedenţe de orice fel, să le socotim lucruri caraghios de mici pe lângă ceea ce trebuie să formeze datoria şi grija cea mare a tuturor: apărarea independenţei şi existenţei naţionale. Cât de rău mi s-ar părea fratele meu român, este fratele mei şi este mai bun de mii de ori decât unul străin. Cât de vrednice de critică mi s-ar părea stările din ţara mea, sunt infinit mai bune decât cele pe care le-aş avea ca român când mi-aş pierde independenţa, când ţara mea n-ar mai fi liberă.

Ceea ce ne trebuie azi mai mult decât orice este dragostea, dragoste, dragoste pentru fraţii cei de-un neam. Dacă ne trebuie o predică naţională azi, este predica dragostei între noi. Credinţa şi munca pentru ţară şi rege este bine că se propovăduiesc mult astăzi, dar temelia lor este dragostea de neam. Aceasta ar trebui să se introducă în lozincile noastre, în educaţia tineretului, în convorbirile şi practica noastră zilnică. O dragoste concretă, către tot românul cu care convieţuiesc şi cu care am de lucru. Nu o dragoste abstractă, care afirmă iubirea de neam, dar urăşte şi loveşte pe fraţii de-un sânge, cu care ajunge în oarecare relaţii.

În fratele meu mă aflu eu însumi. Urându-l pe el şi exterminându-l pe el, mă extermin pe mine însumi, cel puţin într-o anumită măsură. Prin ură nu se poate zidi nimic, cu atât mai puţin o unitate şi o putere naţională. Puterea şi conştiinţa naţională atâta cât o avem azi, libertatea şi bunurile de care ne bucurăm actual sunt rodul iubirii înfocate de neam a unor mari fii ai lui din trecut. Iar slăbiciunile şi neajunsurile de care suferim sunt produsul urilor şi al neînţelegerilor dintre români. Cine vrea să întărească conştiinţa naţională şi să sporească forţele neamului, alimentând astfel spiritul de jertfă al generaţiilor ce vor veni, să-şi iubească neamul ca marii noştri înaintaşi. Numai numele iubitorilor de neam rămâne în amintirea urmaşilor împodobit de binecuvântările lor. Cei ce-au trăit numai prin pasiunea răzbunărilor, cei care n-au fost în stare să treacă peste resentimentele şi ranchiunele personale, cei care nu s-au putut ridica la îmbrăţişarea neamului întreg în concretizările lui individuale şi în existenţa lui de-a lungul veacurilor

viitoare, aceia, în loc de-a fi contribuit cu ceva la întărirea puterilor de viaţă ale naţiunii, la ridicarea conştiinţei ei şi la înmulţirea patrimoniului românesc, s-au făcut vinovaţi de-a fi slăbit şi destrămat puterile de existenţă ale naţiei, prin acţiuni nesăbuite.

Dogma fundamentală a naţionalismului este dragostea de neam şi acţiunea pozitivă izvorâtă din ea.

> „Orice împărăţie care se va împerechea întru sine, nu va sta."

Să ne facem fiecare preot, ca şi fiecare român cu durere de neam, o misiune din propovăduirea consecventă, nedescurajată şi nescăzută a acestei puteri, singura de viaţă dătătoare.

Politică şi religie*

Nicicând politicul n-a exercitat o influenţă atât de puternică în viaţa omului ca în timpul de azi. Popoare întregi hălăduiau în timpurile mai vechi în forme tihnite şi neschimbate de viaţă, nefiind conturbate cu veacurile de factori istorici noi, de tălăzuiri care să pună în mişcare mase vaste de omenire şi care să schimbe radical stările de lucru moştenite din timpuri imemorabile. Azi nu numai că nu se mai găsesc popoare care să se poată bucura de asemenea linişte, dar nu se mai găsesc nici măcar indivizi, oricât de retras le-ar fi locul în care se află şi oricât de modest rolul social. Politicul este azi ca o schimbare continuă de climat, care îşi arată imediat influenţa asupra oricărei fiinţe. El angajează azi totalitatea făpturilor omeneşti şi este de un dinamism neostenit şi de un radicalism neîndurat în intenţiile de care este purtat faţă de stările anterioare.

Politicul este, ca să prindem într-un rezumat caracterele lui contemporane, în gradul maxim *universal*, *dinamic* şi *radical*. El este *totalitar* şi *fanatic*, pretinzând să angajeze pe om în întregimea gândurilor şi posibilităţilor sale şi neadmiţând rezerve sau deosebiri de vederi.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 41, 8 oct. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Toate acestea îi dau o notă de *violenţă*, de la care nu este decât un pas până la *război*. Violenţa şi războiul se propovăduiesc şi se practică azi făţiş şi cu mândrie. Azi cei ce le practică nu mai caută nicio scuză pentru ele, ci le afirmă ca doctrină, ca dovadă de superioritate şi de drept de stăpânire.

Se spune astăzi că în violenţa dusă până la război şi în voinţa de a stăpâni asupra altora se manifestează bărbăţia inşilor şi a popoarelor, adevăratul sens al existenţei şi dreptul de-a fi. Numai acestea ar crea istoria, numai prin ele viaţa s-ar ridica pe culmile înalte ale demnităţii omeneşti.

Dacă dăm însă la o parte vălul ţesut de asemenea cuvinte pretenţioase, faţa politicului de azi ni se descoperă ca o concretizare şi ca o acumulare a tot ce-i patimă omenească.

Creştinul, care vorbeşte despre mântuirea lumii numai pentru că afirmă originea ei în actul creator al lui Dumnezeu, nu dispreţuieşte nici politica şi nici istoria, ca factori determinaţi în bună măsură de puterile şi de aspiraţiile fireşti ale omului. Dar el concepe politica şi istoria într-un sens mai înalt şi mai nobil de cum este moda să fie înţelese acestea azi.

Politica, în înţelesul care cinsteşte cu adevărat pe cel care o face, este strădania de-a asigura, prin întrebuinţarea morală a tuturor puterilor proprii şi ale concetăţenilor, existenţa trainică a statului şi cât mai bune condiţii pentru viaţa pământească a poporului. Politica este gospodărire a vieţii pământeşti colective, care ca şi gospodărirea vieţii particulare nu este deloc necesar să uzeze de ceea ce-i imoral şi să stea în contradicţie cu religia care, pe arena vieţii pământeşti asigurată în bună parte de politică, pregăteşte sufletul pentru viaţa cea veşnică. Politica, în sensul nobil al cuvântului, ca grijă de soarta colectivităţii în care eşti aşezat, face parte din morală şi poate fi chiar cea mai înaltă parte din morală dacă nu depăşeşte o clipă legile morale în acţiunea ei.

Se spune că o politică întru totul morală nu mai este politică şi nu este în stare să apere şi să întărească un stat şi un popor. Dar această judecată vine numai prin faptul că nu s-a încercat şi nu se încearcă niciodată şi nicăieri o asemenea politică, nu din alt motiv, ci numai pentru că oamenii care fac politică, neavând destulă tărie, nu se pot desface de practica unor metode imorale în activitatea lor. Dacă s-ar încerca într-un stat un timp mai îndelungat o politică deplin morală, cu siguranţă că acel stat ar face progrese uimitoare în întărirea lui. Căci morala nu cere bunăoară unui stat să nu se înarmeze pentru apărare, să nu dorească o continuă înălţare a cetăţenilor săi, o continuă întrecere cu alte state şi popoare. Dar îi cere ca toate acestea să le năzuiască prin munca şi prin sobrietatea conducătorilor şi a întregului popor.

Cine ar putea spune că un popor trăind după cea mai severă îndrumare creştină n-ar putea ajunge un popor tare, biruind toate obstacolele şi scăpând de parazitismul oricărei naţii ce-l primejduieşte?

O astfel de politică n-ar fi deloc dezagreabilă şi periculoasă pentru ordinea lumii, chiar dacă ar fi universală, chiar dacă ar aranja şi ar influenţa pe toţi cetăţenii de la mic la mare. Iar dinamismul şi radicalismul înţeles ca scrupulozitate morală n-ar face decât să-i sporească eficacitatea ei binecuvântată. Locul violenţei şi al fanatismului l-ar deţine într-o asemenea politică voinţa încordată în urmărirea ţelurilor bune şi în convingerea a cât mai mulţi despre bunele intenţii şi despre superioritatea metodelor ei. La război nu

s-ar recurge decât în cazuri de legitimă apărare sau pentru repararea unor prea evidente şi obiectiv recunoscute şi neîntemeiate nedreptăţi seculare, după epuizarea tuturor celorlalte mijloace de a le înlătura.

Numai o astfel de politică şi-ar putea legitima un oarecare totalitarism, o angajare deplină a tuturor puterilor sufleteşti şi fizice ale insului, căci o desăvârşită aservire a insului în slujba celor mai ireproşabile acţiuni şi scopuri morale nu-i va fi spre stricăciune nici lui personal, ci-l va ajuta să-şi desăvârşească, în gradul cel mai înalt, chipul de om şi să-şi împlinească adevărata destinaţie, care nu este numai materială, ci şi spirituală, nu este numai pământească, ci mai ales cerească. Numai două condiţii i s-ar cere acestui totalitarism, inspirat de cea mai severă şi mai înaltă moralitate, ca să fie justificat de creştinism, ca să realizeze idea totalitarismului în sensul cel mai nobil şi cel mai moral: 1. să câştige omul, în totalitatea lui de trup şi suflet, prin intermediul libertăţii lui, prin convingere, ceea ce de altfel afirmă că îndeplineşte totalitarismul modern, fără ca prin aceasta să împlinească celelalte condiţii; 2. să nu excludă ca unii sau alţii din cetăţenii cărora le este impus, să-şi interpreteze obligaţiile care îi absorb total ca o slujbă nu numai în favoarea obştii din stat, ci şi ca o slujbă către Dumnezeu. Prin urmare, totalitarismul politic să nu impună şi o singură interpretare a eforturilor, pe care le poate cere să fie în întregime puse în slujba statului şi a naţiunii, să nu fie şi un totalitarism de interpretare cu alte cuvinte, ci numai de muncă, de strădanie, sufletească şi fizică.

O astfel de politică totalitară nu împiedică pe om de la mântuire, ci este tocmai cale spre mântuire, ştiut fiind că la Dumnezeu nu ajungem ocolind faptele şi îndatoririle noastre

către oameni, ci prin acestea, dar aşa, ca să nu uităm că nu acestea sau altceva creat sunt scopul ultim, ci Dumnezeu. Să nu uităm că la capătul lor este Dumnezeu. Să lucrăm neîncetat pentru aproapele, dar să lucrăm gândind neîncetat că aşa ne apropiem de Dumnezeu.

Numai aşa politicul se poate încadra în religios.

Se va spune: dar o astfel de politică, chiar dacă ar fi în stare să asigure şi să întărească existenţa statelor şi a popoarelor, este un lucru ideal şi niciodată nu va fi practicată de oameni. De aceea este în zadar să mai vorbim despre ea.

Dar nu este deloc în zadar. Privirea la această imagine a politicii cu adevărat morale, ne spune măcar un lucru: că politica ce se face de fapt nu este morală, sau nu deplin morală. Cel puţin îi taie pretenţia politicii de fapt de-a pretinde că este morală şi deci exemplară de sub judecata creştină, ba chiar chemată să oblige pe creştini de a se conforma întru totul ei.

La lumina politicii aşa cum trebuie să fie, vedem politica reală cu scăderile ei monstruoase şi, ca şi creştini, ne putem feri de a practica în forma ei actuală sau de a ne încadra şi sufleteşte în lozincile şi metodele ei. Tot pe această comparaţie, a ce este cu ce trebuie să fie, creştinismul îşi întemeiază motivul de-a se socoti mai presus de politică, nu mai prejos de ea, şi de-a lupta pentru înălţarea ei. Căci chiar dacă nu vom putea înălţa politica reală până la imaginea ei ideală, nu este mai puţin adevărat că străduinţa de-a o apropia de ea este necesară, căci altfel se rostogoleşte într-o tot mai înfricoşată sălbăticie şi imoralitate, care nu numai că nu va crea istorie, ci va aduce haosul total în viaţa omenească.

Timpuri de încercare*

Războiul şi ameninţarea lui a cuprins ca un prelungit cutremur continentul european. Tot ce-a construit omul, tot ce-a format temelie de nădejde şi de siguranţă pentru el, inclusiv viaţa lui pe pământ, îi apar aşa cum sunt în realitate: lucruri fragile, nesigure, jucării uşor de sfărâmat de vântul care se cheamă război. Un Sf. Părinte spune undeva că Dumnezeu te loveşte câteodată în ceea ce ţi-e mai scump pe lume, în ceea ce forma cea mai mare mândrie şi nădejde a ta, îţi ia uneori şi ultimul stâlp sau ultima podea de care te sprijineai, pentru ca în felul acesta să vezi că nu-i îngăduit să-ţi pui nădejde tare în altceva decât în Dumnezeu. Numai când ai îndrăzneala să renunţi de la orice sprijin, de la orice punte creată, iubirea şi credinţa ta se îndreaptă nevămuite spre Dumnezeu. Numai atunci vezi că singur Dumnezeu îţi poate fi cu adevărat mână tare şi sprijinitor puternic.

Acesta este rostul încercărilor: să-ţi arate fragilitatea şi neputinţa lucrurilor pământeşti. Prin aceasta Dumnezeu îţi deschide ochii, până îţi mai poate fi aceasta de folos, să nu crezi prea mult în ajutorul lor. Ar fi cu adevărat trist să ne

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 42, 15 oct. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

arate Dumnezeu neputinţa lucrurilor pământeşti de-abia la judecata Sa. În milostivirea Sa, ne arată de acum aceste lucruri pământeşti – de multe ori cu aparenţe atât de durabile – în lumina în care ne vor apărea ele la socoteala din urmă.

Orice încercare aspră, şi cu deosebire războiul, vine asupra omului ca un adevărat cutremur, atât prin faptul că surpă într-o clipă cu huruit puternic lucruri socotite până atunci masive şi trainice, cât şi pentru că ne ameţeşte prin rapiditatea cu care ne-a pus într-altă situaţie, şi încă într-una în care ni se pare că nu ne mai putem sprijini de nimic şi ne cufundăm în neant.

Pentru cine n-ar credinţă cutremurul ţine cât durează şi încercarea sau războiul. Cel ce crede îşi găseşte însă repede un sprijin mai puternic, care nu mai poate fi surpat de nimic: pe Dumnezeu. Ba pentru cel ce şi-a întărit credinţa prin silinţele de mai înainte, nici prima lovitură a războiului nu vine ca un cutremur atât de înfricoşat.

Nu toate situaţiile în care ne este dat să trăim pe pământ sunt aduse de Dumnezeu, sau numai de Dumnezeu. Dar înţelepciunea dumnezeiască a orânduit astfel condiţiile vieţii pământeşti, încât oricare şi oricum ar fi ele, pot servi omului de mijloc prin care să cunoască pe Dumnezeu, să se apropie de El, să se pregătească pentru viaţa cea de dincolo. Serafim da Sarov, marele sfânt rus din veacul al 18-lea, compară viaţa pământească cu un timp în care se pot face neîncetat vânzări de bunuri din lumea aceasta şi cumpărări de bunuri viitoare. Este un timp care poate fi folosit pentru o înţeleaptă negustorie, pentru un schimb precaut necontenit.

Precum orice negustor isteţ caută să schimbe mereu bunurile mai puţin sigure, mai greu de conservat, în bunuri mai trainice, aşa va căuta omul înţelept să transforme fără

încetare lucruri trecătoare din lumea aceasta în valuta puternică a bunurilor veşnice. Cu câte un obiect de mică importanţă şi trecător, cu câte o monedă de puţină valoare, date săracilor, cumpărăm bunuri spirituale de care ne vom bucura în veci. Pe munca unor ani puţin, care poate nu este în stare prin sine să ridice o casă mai încăpătoare şi care să dureze două sute de ani, ne cumpărăm lăcaş etern, înzestrat cu podoabe cum nu se găsesc pe lumea aceasta.

Cu lucruri mici şi stricăcioase, cu sforţări care prin ele nu pot crea un fir de păr, Dumnezeu a orânduit să putem dobândi conforturi şi capitaluri nesfârşite, bunuri care să ne facă cu adevărat şi pe veci fericiţi. Dumnezeu a binevoit să facă cu noi un târg, în care noi să dăm atât de puţin, iar El atât de mult. Un târg în care se manifestă cu prisosinţă graţia şi bunătatea lui Dumnezeu. El valorifică la un preţ atât de mare lucruri care în sine sunt atât de neînsemnate. Viaţa noastră într-un trup atât de fragil, eforturile noastre atât de liliputanice, privite de sus şi după efectele lor naturale, anii noştri de viaţă atât de puţini, toate acestea sunt preţuite de Dumnezeu într-un mod atât de generos, încât sunt puse în cumpănă cu valorile absolute, dumnezeieşti şi veşnice.

Toate gândurile, faptele, intenţiile noastre bune sunt în acelaşi timp atât de mici, şi totuşi uriaş de mari. Sunt numai mici pentru necredincios, care nu admite un Dumnezeu care să le amplifice şi să le coteze cu valuta forte a cerului. Dar sunt mari prin voia şi orânduiala lui Dumnezeu, Care le schimbă cu bunurile spirituale de-o valoare ce întrece tot ce-i pe lume.

În toate situaţiile în care suntem aşezaţi putem face această neguţătorie întemeiată pe mila şi pe harul lui Dumnezeu. În timpurile bune putem da muncă şi omenie pentru cele cereşti, în timpurile grele mai putem da şi răbdare şi suferinţă, şi mai multă ajutorare a aproapelui. Chiar în timpurile grele avem mai multe lucruri trecătoare şi împrejurări mai favorabile cu care ne putem câştiga comoară în cer. În astfel de timpuri vedem mai limpede că lucrurile lumii acesteia nu sunt un capital durabil, şi deci este bine să ne grăbim a le schimba pentru capitalul ceresc. Vedem astăzi mai bine cât de şubrede, cât de trecătoare, cât de slabe şi de fără valoare intrinsecă sunt aceste lucruri, inclusiv viaţa noastră pământească. Deci vedem mai uşor că nu este bine să ne legăm de ele ca de bunurile definitive, căci dacă vor pieri, cu ce vom rămâne?

Credinţa creştină în Dumnezeu ne descoperă o altă valoare a lor: aceea de marfă de schimb, de lucruri cu care putem cumpăra bunuri de valoare uriaşă. Cu conţinutul şi cu fapta fiecărei clipe pământeşti ce ne-o dă Dumnezeu, să facem neîncetat cumpărare de bunuri ce nu trec. Valoarea mare de schimb şi exclusiv de schimb, a clipelor vieţii noastre, să nu ne înşele cumva să credem că este bine să ţinem deocamdată această marfă aşteptând un timp, când o vom putea schimba şi mai avantajos. Conţinutul şi posibilităţile noastre din orice clipă poartă în aşa măsură caracterul exclusiv al unei mărfi de schimb, că preţul ce se dă pe ea este cu atât mai mare cu cât se schimbă mai repede. Acest caracter se mai arată şi în aceea că orice conţinut şi putinţă a clipei, dacă n-am schimbat-o la timp, am pierdut-o, ni s-a dus din mână.

Am avut adineauri ocazia să ajut un sărac, şi nu l-am ajutat, cu gând că mai am vreme; cine ştie dacă voi mai avea posibilităţile în viitor şi, chiar de voi avea, o clipă dintre celelalte am pierdut-o, capitalul meu în cer va fi mai mic.

Să nu ne speriem că trecem prin vremuri grele şi să nu aşteptăm încordaţi, nefăcând nimic, timpuri mai bune pentru activitatea noastră. Timpul acesta, şi numai acesta este al nostru. De va trece, dintr-al nostru va trece, din capitalul pământesc ce ne este pus la dispoziţie pentru a-l preschimba în capital ceresc. Să folosim, adică să cheltuim cu lăcomie, cu scumpătate fiecare clipă. Să socotim că acesta ne este timpul cel mai scump.

Să ne rugăm fiecare să vină timpuri mai bune pentru oameni. Dar pentru mine, să socotesc că acesta este timpul cel mai bun, clipele cele mai bogate în posibilităţi.

Programul „Frontului Renaşterii Naţionale"*

Ziua de 16 oct., în care toată ţara a sărbătorit cu mare entuziasm aniversarea celor 46 de ani ai iubitului nostru Suveran, ne-a adus un dar de-o importanţă covârşitoare pentru destinul viitor al neamului nostru.

Maiestatea Sa Regele, întocmai ca un părinte în mijlocul familiei sale, foloseşte orice mijloc în care ţara îi arată iubirea şi devotamentul ei, pentru a-i răspunde la aceste sentimente cu un nou dar, ca astfel bucuria ţării să aibă un îndoit motiv: atât pe acela că îndrumătorul ei este înzestrat de Dumnezeu cu sănătate şi cu înţelepciune, cât şi pe acela că la factorii ei de progres, s-a adăugat, prin neostenita căutare şi silinţă a Regelui sărbătorit, unul nou.

„Frontul Renaşterii Naţionale" a venit acum un an ca un val de înnoire spirituală a atmosferei publice din ţara noastră, ca un val de împrospătare pornit din mintea şi inima regească, încălzite de iubirea nesfârşită pentru ţara aceasta. Peste rănile produse de dezbinările politice anterioare, peste descurajarea lăsată de incapacitatea partidelor politice, peste pustiul neroditor produs de vântul uscăcios al egoismelor de

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 44, 29 oct. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

tot felul, mişcarea „Frontului Renaşterii Naţionale” s-a revărsat vindecătoare, aducătoare de avânt proaspăt, de înmugurire a întregului pasaj etnic şi social al ţării noastre.

La început mişcarea a pornit purtată de câteva lozinci, pe cât de dinamice, pe atât de largi, căci ceea ce trebuie prima dată era restabilirea câtorva valori, câtorva principii fundamentale de orientare în terenul pustiit de luptele anterioare. Trebuia accentuată *unitatea* românească, ceea ce s-a făcut prin încadrarea tuturor într-un singur front. Trebuia accentuată strângerea tuturor în jurul ideii de *Rege* şi *Naţiune*, valorile fundamentale al oricărui naţionalism adevărat. Trebuiau în sfârşit accentuate virtuţile fundamentale ale oricărei serviri, virtuţile unui naţionalism manifestat prin faptă: *credinţă* şi *muncă*.

Acum, după ce valul s-a pornit şi energiile s-au dezmorţit şi s-au totalizat în voinţa uriaşă de înfăptuiri a Frontului, era momentul ca cele câteva principii fundamentale să capete un comentariu, o dezvoltare, un regulament; şi cele 10 puncte ale programului Frontului răspunzând, cum nu se poate mai bine, atât necesităţii de precizare a unui program de activitate în slujba ţării, cât şi sufletelor româneşti. Ele sunt cea mai minunată codificare a aspiraţiilor şi trebuinţelor neamului nostru. Au fost pe la noi multe partide politice, dar toate veneau cu programe copiate de prin cine ştie ce ţări cu alte realităţi sociale, căutând să violenteze situaţiile de la noi ca să le adapteze programelor importate.

Programul Frontului este programul sufletului românesc şi al trebuinţelor noastre. Este programul care nu face altceva decât să adune oftaturile noastre prea îndelungate.

Citind acest program nu ştii la ce punct să te opreşti mai mult pentru a-i scoate în relief importanţa. Şi este între toate punctele o astfel de legătură organică, încât fiecare duce la celelalte şi niciunul nu poate fi fără celelalte. Se vede că ele au crescut dintr-o viziune completă a realităţii organice care este naţia noastră.

Primele două puncte proclamă importanţa regelui şi a statului. Amândouă sunt în concepţia şi ordinea românească absolut necesare. Noi nu putem concepe pe unul fără altul. La noi statul fără rege nu se poate menţine. Alte doua puncte, punctul 3 şi punctul 9, vorbesc despre demnitatea naţională şi despre solidaritatea românească, proclamând primatul naţiunii în preocupările regelui şi ale statului nostru. Binele, progresul naţiunii este scopul şi raţiunea de-a fi a statului, naţiunii îi serveşte regele, pentru neam *muncim* şi *credem* toţi în Dumnezeu.

Punctele care trădează însă şi în detalii o perfectă şi uimitoare înţelegere a fiinţei româneşti şi a adevăratului naţionalism sunt 5 şi 6, în care se vorbeşte despre „respectul şi ocrotirea familiei” şi despre „crearea unei vieţi spirituale prin dezvoltarea credinţei creştine”.

Punctul din urmă l-am mai întâlnit, este drept, şi în alte programe, dar cel referitor la familie este cu totul nou, manifestând într-un domeniu concret foarte important spiritul creştin şi atât de românesc şi de favorabil românismului din care s-a inspirat.

Noi am cerut adeseori ca familia să fie ajutată, căci numai ea promovează viitorul fizic şi moral al naţiei, câtă vreme individul necăsătorit reprezintă o adevărată pacoste, prin cinismul, prin egoismul şi prin sterilitatea lui. Iar familia întruneşte însuşirile adevăratei familii numai când are copii, căci altfel este o asociere meschină de egoisme, tot atât de nefastă ca şi celibatul laic. Statul partidelor cu tendinţe

laice şi liberaliste de până acum n-a dat soţului căsătorit şi cu copii niciun avantaj faţă de celibatar, în schimbul grelelor sarcini cărora avea să le facă acesta faţă. Salariile erau la fel, ajutoarele pentru copii erau derizorii, în plus statul promova relaxarea legăturii familiale prin funcţionarizarea femeii şi prin codificarea permisiunii avortului.

Programul „Frontului Renaşterii Naţionale" promite pentru prima dată tot sprijinul familiei. Dumnezeu să ajute la realizarea acestui binecuvântat gând.

Alte puncte din program se ocupă cu cinstirea muncii şi cu promovarea elitelor, adică a elementelor muncitoare şi capabile. Ce puncte admirabile de dreptate socială!

Dar sunt atâtea lucruri minunate în programul „Frontului Renaşterii Naţionale", încât va trebui să mai revenim asupra lor. Acest program trebuie să ne fie şi el un îndemn de-a ne încadra cu entuziasm în mişcarea Frontului şi de a-i da tot sprijinul nostru sincer şi neprecupeţit.

Statele Unite ale Europei?*

Un ziarist din capitală a pomenit recent de această idee, ca de o dorinţă ce ar avea să pună treptat stăpânire pe suflete, pentru ca la sfârşitul războiului să servească drept idee conducătoare la noua organizare a Europei. Ziaristul pleca de la constatarea că războaiele sunt astăzi atât de costisitoare, încât numai statele mari pot să le facă faţă, cele mici fiind în neputinţă absolută a-şi procura armamentul uriaş care să le facă în stare să reziste agresiunii şi să-şi salveze independenţa. Numai încadrarea tuturor statelor europene într-un singur organism politic ar înlătura posibilitatea războaielor în viitor şi epuizarea popoarelor în cheltuielile fără margini pentru înarmare.

Formula a fost lansată prima dată pe la 1928 de Cudenhove-Kalergi, un cunoscut francmason vienez.

Dar ideea este, în generalitatea ei, în înţelesul nu atât de organizaţie unitară a Europei, ci de înfrăţire între oameni, de origine creştină. Unitatea cât mai strânsă şi mai armonioasă între oameni face parte integrantă din orice vis frumos închinat fericirii viitoare a omenirii. Nimeni nu-şi

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 47, 19 nov. 1939, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

poate cugeta paradisul, fie că-l crede realizabil pe pământ, fie că-l amână pentru viaţa de dincolo de moarte, fără să vadă în el, ca un lucru dintre cele mai esenţiale, frăţia intimă dintre oameni, pacea, îngăduinţa, armonia, lipsa dezbinărilor, a certelor şi luptelor. Ideea este cât se poate de nobilă şi de creştină. Şi ca tot ce este nobil şi creştin, ca tot ce poate contribui la uşurarea greutăţilor vieţii omeneşti, ea trebuie să formeze o ţintă scumpă de urmărit pentru strădaniile tuturor oamenilor de bine, chiar dacă, cugetând lucid, ne dăm seama că nu va putea fi niciodată înfăptuită integral atâta vreme cât trăim pe pământ. Un creştin bun, tot ce aşteaptă de la viaţa viitoare, urmăreşte să obţină măcar ca o arvună încă din viaţa aceasta.

Acesta este motivul pentru care ideea unei oarecare organizări suprastatale a Europei este susţinută şi de lumea creştină anglicană. De pildă, arhiepiscopul de York a declarat de curând că „lumea trebuie să aleagă între suveranitatea naţională şi securitatea colectivă. Acţiunea colectivă contra unui agresor, pe care Liga Naţiunilor n-a fost destul de puternică s-o iniţieze, implică o înfrângere a suveranităţii naţionale". Arhiepiscopul numit vorbeşte de-o „Uniune federală" a Europei, care să se dezvolte de la o schemă generală la o organizaţie tot mai detaliată (*The Church Times*, 27 oct. 1939).

Dar noi am vrea să atragem atenţia asupra faptului că pe cât de idealist este creştinul, pe atât este şi de realist. Ca şi Iisus Hristos, Care pe de o parte cere oamenilor să fie desăvârşiţi ca Tatăl din ceruri, iar pe de alta profeţeşte că timpurile din urmă vor fi mai triste sub raportul credinţei şi al armoniei între oameni ca cele dinainte de ele, aşa şi creştinul, oricât de însufleţit propovăduieşte idealurile armoniei sociale, îşi dă seama că ele nu se pot realiza atât de uşor, că sunt necesare pentru înfăptuirea lor câteva condiţii prealabile foarte importante şi care, după toate probabilităţile, nu vor fi niciodată împlinite.

De pildă, pentru realizarea organizaţiei Statelor Unite ale Europei este necesară în prealabil o profundă încreştinare a sufletelor. Europa are în Liga Naţiunilor o experienţă recentă că, prin simple paragrafe statutare sau pe frăţii susţinute de alte idei decât cele creştine, nu se pot întemeia o unitate şi o pace durabilă între popoarele europene. Demonul din sufletul individual omenesc îşi arată puterea şi în manifestările sentimentelor de grup, deviindu-le şi exagerându-le. Sentimentul naţional devine, sub inspiraţia şi influenţa egoismului şi mândriei omeneşti, o patimă exclusivistă, imperialistă, o dorinţă de îngenunchiere a neamurilor străine. Cine garantează că în Statele Unite ale Europei cele câteva popoare mari, dacă nu se vor ciocni între ele în lupta pentru supremaţie, nu vor căuta să înlăture de la orice drepturi reale popoarele mici, nu vor căuta să le atragă cât mai mult în sfera lor de influenţă, nu le vor împiedica în orice mişcare de afirmare a lor?

Statele Unite ale Americii nu pot servi de model care să arate că este posibilă o astfel de organizare şi în Europa, pentru că la temelia lor stă o premisă de unitate, care nu credem că ar fi acceptată de popoarele europene: Statele Unite ale Americii au la bază o singură limbă, cea engleză.

Cetăţenii ei s-au contopit sau se contopesc neîncetat într-un singur popor, de limbă engleză, datorită faptului că elementul etnic englezesc a predominat de la început.

Exemplul Statelor Unite ale Americii, departe de a ne vorbi de posibilitatea înfiinţării unor State Unite ale Europei

cu salvarea diferitelor popoare în etnicitatea lor, ne demonstrează tocmai contrariul: nu se pot înfiinţa State Unite fără perspectiva de periclitare a diferitelor popoare, mai ales a celor mici. Numai într-un caz s-ar putea: când o forţă morală uriaşă lucrând în sufletul fiecărui popor l-ar opri de la tendinţa de-a se extinde spiritual, juridic, economic şi geografic în paguba altor popoare mai mici. Dar această forţă numai prin propovăduirea creştină se poate sălăşlui în suflete, şi nici prin aceasta deplin.

De aceea, întâi trebuie să se pornească ofensiva de încreştinare adâncă a popoarelor. Şi numai în măsura în care aceasta, fiind extraordinar de puternică, de durabilă şi ajutată de toţi factorii buni şi cu autoritate ai omenirii, realizează progrese, se poate păşi pe urma ei în crearea treptată şi precaută a unor forme juridice prin care să se facă posibilă o mai strânsă unitate între diferitele state.

Căci altceva este propovăduirea, şi altceva este organizarea. Poţi să propovăduieşti cele mai frumoase idealuri, dar nu poţi păşi la organizarea în vederea stărilor ce le propovăduieşti, decât cu mare precauţie, ţinând seamă nu de idealurile ce le propovăduieşti oamenilor, ci de cât şi-au însuşit din ele trainic în sufletul lor. Este o naivitate şi un mare pericol să creezi organizaţie nu pe baza a ceea ce este omul acum, ci pe baza a ce visezi tu că trebuie să fie. În curând realitatea se răzbună şi te mătură cu organizaţie cu tot, aducând pe urmă un sentiment de mare descurajare.

Propovăduirea trebuie să fie idealistă, organizarea, realistă. Propovăduitorul trebuie să creadă mult în om, în putinţa de înfăptuire a celor mai frumoase idealuri, căci numai aşa poate încălzi pe oameni ca aceştia să se apropie măcar puţin de ele; organizatorul trebuie să ţină seama de realitatea de acum şi din viitorul apropiat. Unul trebuie să se sprijine pe celălalt. Organizatorul, dacă nu cere ajutorul propovăduitorului, nu va face niciun progres în perfecţionarea raporturilor vieţii omeneşti. Propovăduitorul, dacă nu este urmat de organizator, nu va vedea trăinicindu-se nimic din stările sufleteşti mai bune, pe care a reuşit să le producă.

De câte ori propovăduitorul vrea să ia locul organizatorului, organizând societatea după principiile avansate ale idealurilor sale, sau organizatorul substituie pe propovăduitor făcând acelaşi lucru, se violentează realitatea, creându-se organizări utopice, care totdeauna produc tulburări şi haos îndelungat în suflete şi în societate.

Pentru că precizarea formelor juridice ale unor mai bune raporturi sociale intră în competenţa organizatorului, propovăduitorul, vorbind oamenilor de idealurile mai îndepărtate, se va feri să precizeze prea mult forma juridică în care se vor cristaliza. Cu alte cuvinte, creştinismul va îndemna popoarele în general la mai multă frăţie, dar nu va preciza că urmăreşte realizarea organizaţiei juridice a Statelor Unite ale Europei, de pildă, decât atunci când omenirea s-ar dovedi sufleteşte suficient de pregătită pentru asemenea lucru.

Să sperăm că omenirea, învăţată de experienţa celor douăzeci de ani dintre războiul mondial şi cel actual, nu va repeta aceeaşi greşeală, de-a crea vreun suprastat european, fără chemarea în ajutor a creştinismului, factorul de cea mai mare importanţă când se lucrează pentru apropierea şi pacea între oameni.

O carte de filosofie creştină*

O carte apărută de curând în editura *Fundaţiei pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II"* şi care m-a atras în primul moment prin titlul ei, *Ontologia umană şi cunoaşterea,* mi-a produs o înaltă şi neaşteptată satisfacţie atât prin concepţia aproape în întregime creştină, cât şi prin originalitate remarcabilă şi adevărat filosofică vădită de autor în exprimarea, lărgirea şi argumentarea ei. Autorul se numeşte Petru P. Ionescu şi faptul că scrierea a apărut între „operele premiate ale scriitorilor tineri" ne dă o indicaţie asupra vârstei lui.

Încă din introducere autorul ne spune:

> „Am renunţat să ne mai sprijinim pe torii vechi ca evoluţionismul, adaptaţionismul, mutaţionismul, precum şi la toate cosmogoniile cu care am fost obişnuiţi. În locul tuturor acestora am întrebuinţat un concept nou: creaţia".

Şi întrebându-se „unde este cheia de boltă a acestui sens ontologic al lumii", răspunde prin conceptul de „destin creştin al lumii". Pentru Domnia Sa acest concept nu este o descoperire teologică, ci o „constatare metafizică", la care îl

* *Telegraful Român,* an LXXXVII, nr. 48, 26 nov. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

obligă „sensul moral al lumii conducând către un scop final, de categorie creştină".

Atacând într-un prim capitol problema originii speciilor, după o uimitor de sprintenă şi de erudită critică a evoluţionismului şi mutaţionismului darwinist, ajunge la concluzia că fiecare specie a fost creată deosebit, avându-şi fiecare destinul ei de oarecare dezvoltare şi apoi de entropie prin degenerare şi dispariţie. Pentru exprimarea acestei concepţii împrumută teoria nouă din fizică a lui Planck, numită teoria *cuantelor,* potrivit căreia energia, ultimul element la care se reduce pentru ştiinţa omenească materia, nu este ceva continuu, ci constă din fascicole separate între ele numite *cuante* („cuantă fizică, o emisie bruscă, un pachet formând un sistem în sine"). Precum există cuante în fizică, aşa există cuante în biologie, cuante biotice. Fiecare specie este o cuantă biotică.

> „Explicarea evoluţionist-transformistă nu mai satisface. În schimb nu s-a încercat până acum o explicare biologică în *salturi.* Nu întâlnim nicăieri specii care apar, şi nici tranziţii de la o specie la alta. Tranziţiile, printr-o ciudată hotărâre a naturii, sunt numai închipuite, şi atunci viziunea – poate revoluţionară – pe care o propunem este cu totul alta. Natura *inventează* planuri de organizare de detalii. Face apoi din ele un mănunchi, un sistem închis şi care îşi este, pentru un anumit rost de viaţă biologică, suficient sieşi. Odată aici, ea lasă tipul creat să se dezvolte – pe aceeaşi linie – la infinit. Îi dă, pentru aceasta, ereditatea, adică mecanismul fixităţii în timp. Dar îi lasă şi destinul entropic. Pe un alt plan, reluând elemente vechi, creează un alt sistem de *suficienţă* biotică (ceea ce ni se pare a fi în fond specia). Şi aşa la indefinit. Totdeauna cu latitudinea de-a regresa, de-a pieri sau de a se menţine identică cu

sieşi. Niciodată însă nu libertatea de a se transforma şi de a evolua în altă formă diferită prea esenţial. Permite varietatea în sânul speciei, dar când din două specii prea diferite apare un urmaş, este un hibrid căruia îi ia dreptul de a avea urmaşi. Aşadar, în loc de viziunea unei filiere prin infinitesimale, suntem constrânşi să admitem o viziune de creaţii, fie succesive, fie chiar simultane, prin cuante de structură biotică" (pp. 29-30).

În cadrul acestei viziuni

„omul se prezintă, atât în structură cât şi funcţional drept o entitate, o izbucnire cuantică unică în natură şi independentă de orice alte forme" (p. 34).

Dacă natura nu este în stare să producă nimic printr-o dezvoltare din sine, ci toate elementele ei vin din afară de ea, singura explicaţie care rămâne posibilă este creaţia. Şi întreg universul apare să fi fost creat odată, căci nimic nu ne arată că se continuă creaţia, că apar forme noi.

Dintre toate formele create, omul se distinge în chip radical. Pe când toate celelalte se dezvoltă în cadrul unor legi rigide, strâmte, într-o repetare monotonă, numai omul are pe plan spiritual putinţa unei dezvoltări neîncetate, fără a ieşi totuşi din cadrul fiinţial al speciei om.

„Pe unele le-a oprit (Creatorul) şi a instituit în sânul lor legi rigide, care nu permit căderea poruncilor de limită, altora le-a dat însă putinţa de a depăşi condiţia lor ontologică. Este poziţia favorizată în care nu se află decât omul. El poate continua opera de creaţie fie *prin acţiune* (şi atunci avem aspectul *faber*), fie *prin gândire* şi contemplaţie (şi avem atunci aspectul *sapiens*)" (p. 43).

Cugetarea dlui Petru P. Ionescu este atât de total creştină, fiind în acelaşi timp perfect logică şi impresionant de erudită şi de scânteietoare, încât găseşte evidente şi dogmele mai puţin reliefate în cugetarea filosofică creştină.

Pornind de la faptul că un creator de talia lui Dumnezeu a trebuit să cugete un plan perfect al creaţiei, Domnia Sa deduce că în acest plan au trebuit să intre şi îngerii.

„Dar dacă planul creaţiei este perfect, actul de gândire care l-a gândit nu a putut să escamoteze nicio formă a posibilului, ci toate trebuie să se afle în el. Poziţia unei fiinţe în absolut, dincolo de spaţiu şi de timp, este o necesitate de gândire tocmai prin faptul că poate fi gândită cu necesitate, ca umplând golurile unui registru de multiple potenţe. Există deci un intermediar ontologic în planul creaţiei între om şi un *ens spirituale* şi acest intermediar este *angelicusi*." (p. 46)

Precum în cadrul material este posibilă o scară de fiinţe, aşa este posibilă şi în planul spiritual pur. Iar necesitatea de plan, de simetrie, impun realizarea treptelor posibile de existenţe imateriale, inferioare Creatorului.

Interesant este modul cum demonstrează dl Petre P. Ionescu că Dumnezeu, deşi a gândit creaţia în bloc şi atemporal, totuşi a creat-o discursiv, adică în răspândire, dechilin, cum zice poporul.

„Unicul neputând să gândească discursiv, a creat discursiv aceea ce gândise în bloc tocmai pentru a produce o diferenţiere ontologică între sine şi creaţia sa".

Dar a pune dechilin lucrurile gândite în bloc (Alleinheit) înseamnă a le pune în spaţiu. Deci Dumnezeu a creat

condiţia spaţiului, adică materialitatea lucrurilor, şi cu aceasta şi timpul.

> „De-abia de la actul creaţiei încolo, timpul izbucneşte ca o necesitate ce se afla intenţionat în matricea Unicului. Şi cu el, spaţiul şi materia discursivizată".

Scrupulozitatea creştină a autorului îl face să sublinieze după cele anterioare că ideea sa despre creaţie nu este afectată întru nimic de emanaţionism.

> „Să notăm că o asemenea înţelegere a creaţiei nu are nimic cu emanaţia. Emanaţia ar sărăci sursa. Pentru că emanaţie implică decurgere cantitativă. Creaţia nu este niciun *prea plin* al sursei, nici nu implică un sens cantitativ al sursei. Creaţia este intenţie şi gândire. Unicul gândeşte creaţia, o are prealabil în intenţie, o afirmă. Ea izbucneşte din el ca o exigenţă logică. Primatul logic stă deci la baza creaţiei, constituind unul din aspectele cele mai categorice ale raţionalului; sau, cu o formulare care ne-ar apropia oarecum de limbajul hegelian, logicul absoarbe ontologicul; sau, pentru a merge şi mai departe, realitatea finală ni se pare a fi o contopire esenţială între logic şi ontologic. Ontologicul este un aspect inversat al logicului. Iar esenţa Unicului constă tocmai în această contopire dintre Logos şi Fiinţă" (pp. 48-49).

Lăsând la o parte ultimele consideraţii, puţin cam exagerate în favoarea logicului (Dumnezeu nu este idee logică, ci realitate atât de plină, cum nu ne putem închipui, şi tocmai prin acest fapt poate să creeze din nimic prin simpla gândire şi afirmare), reţinem că dl Petre P. Ionescu este şi aici în deplin acord cu concepţia Genezei, care ne spune că

„Dumnezeu a zis – adică a afirmat – şi s-a făcut", nedând nimic din Sine, ci toate producându-se din nimic, prin voinţa Lui de-a se produce.

Celelalte idei din lanţul concepţiei dlui Petre P. Ionescu le vom urmări poate într-un articol viitor, căci ele sunt, în linii generale, tot atât de surprinzător creştine şi de antrenante la lectură ca şi cele expuse până aici.

„Armistițiul tuturor patimilor"*

Dl Gh. Tătărescu, noul preşedinte al Consiliului de Miniştri, a adresat țării un manifest care cuprinde în acelaşi timp un program de guvernare şi un apel la solidaritatea tuturor. La program nu este în căderea noastră să mai adăugăm ceva. Iar realizarea lui atârnă de silințele guvernului şi de împrejurările ce le va permite Dumnezeu. Dar apelul la solidaritate ni se adresează tuturor fiilor țării; realizarea acestui mare şi important postulat, de care depinde în primul rând viitorul neamului, stă în puterea fiecăruia din noi în parte, în voința de a-l înfăptui şi de a-l propovădui. De aceea, datori suntem cu toții să medităm asupra lui, să-i adâncim înțelesul ca să-l putem adânci cât mai mult în ființa noastră; datori suntem să ni-l amintim cât mai des nouă înşine şi altora, reliefându-i stăruitor importanța lui absolută pentru vremurile ce le trăim.

Dl preşedinte al Consiliului a scos din suflet accente emoționante vorbind despre necesitatea necondiționată a înfrățirii noastre în timpurile actualei crize. În niciun manifest guvernamental, în nicio cuvântare adresată vreodată de

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 49, 3 dec. 1939, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

cineva națiunii nu s-a vorbit atât de stăruitor, din adâncul inimii, despre trebuința de a ne strânge rândurile, de a lăsa dezbinările, ca în manifestul de față. Chemările apelului au o pregnanță, un relief şi o plasticitate clasică, dovadă că au izbucnit dintr-o lucidă şi impresionantă viziune a realității.

„Reclam până la sfârşitul crizei internaționale un armistițiu al tuturor patimilor", a spus dl prim-ministru.

> „Să dispară din mijlocul nostru gâlcevile mărunte şi pălăvrăgeala ațâțătoare, mai primejdioasă uneori decât chiar actele de răzvrătire. Semănătorii de ură să aştepte alt anotimp şi otrăvitorii de suflete să şomeze pentru câtăva vreme, aşteptând timpuri mai liniştite. Armata nu trebuie să fie lovită pe la spate de sfâşieri lăuntrice. Înapoia frontului de la fruntarii trebuie să se ridice frontul intern al solidarității româneşti, izvor de putere pentru stăpânirea tuturor dificultăților şi a tuturor amenințărilor.
>
> Strajă gurii, barieră patimilor, pornire numai pentru muncă – iată poruncile de care trebuie să asculte toate conştiințele româneşti. Dorul de unire să ne însenineze sufletele: unire, unire sacră în jurul regelui, astăzi mai mult ca oricând, pavăză de apărare împotriva tuturor forțelor care s-ar putea coaliza pentru a sfărâma unitatea neamului nostru şi integritatea fruntariilor eterne ale țării."

Două lucruri cere în special dl prim-ministru: să înceteze pălăvrăgeala sterilă şi negativistă şi să întărim în noi virtutea solidarității naționale.

Are dreptate dl prim-ministru când afirmă că nu există lucru mai primejdios decât isteria şoaptelor criticastre. Nu există oameni mai nesimpatici, cu o mentalitate mai bolnăvicioasă, cu o comportare mai condamnabilă, nu există ființe mai primejdioase pentru rânduiala şi binele unei

societăţi sau instituţii, decât acelea care nu pot scoate din sufletul lor decât cuvânt sceptic de critică; sunt fiinţe fără de credinţă, care văd numai negru, pun vina tot pe alţii pentru incapacitatea proprie, nu pot nădăjdui într-un mai bine produs de strădania altora, ba chiar nu vor să se realizeze un bine dacă sunt alţii la lucru. Sunt fiinţe pe care le-a îmbolnăvit hipertrofia eului, ajuns uneori din pricina împrejurărilor, dar mai adeseori din incapacitate proprie, în imposibilitate de a-şi etala pretinsa superioritate. Astfel de oameni merg până acolo cu orbia patimii lor, încât nu se jenează să dorească rău chiar neamului lor, numai pentru a se dovedi că fără ei nu se poate face nimic.

Dumnezeu să păzească un popor de o astfel de plagă! Nu există duşmani mai mari, racilă mai înfricoşată, boală mai cruntă pentru existenţa unui neam decât febra şoaptelor de critică, cu şi fără motiv serios.

Oricine poate să dea mărturie că omul serios, cu o conştiinţă adâncită de sentimentul datoriei sale – datorie care se proiectează în proporţii şi mai mari în sufletul credincios –, nu-şi pierde vremea criticând, ci foloseşte fiecare clipă muncind, construind, dând pildă despre adevăratul chip cum se pot îmbunătăţi condiţiile naţionale şi sociale.

Nu ne-a dat Dumnezeu să avem raiul pe pământ nici acum şi nici în viitor. De aceea să nu cârtim veşnic cu privirea obsedată de imaginea desăvârşirii sociale, care niciodată nu va putea fi coborâtă pe pământ. Ci să ne încordăm fiecare puterile în sfera noastră personală de viaţă, ca să înlesnim producerea unei stări puţin, puţin mai bune. Cine se încordează cu fapta spre mai bine va vedea ce greu şi ce diluat poate înfăptui mai binele, ce grozave sunt poverile imperfecţiunii care îl trag la pământ şi pe el, şi relaţiile în care

se află! Şi atunci nu va mai critica aşa de uşor nici pe cei ce au conducerea de Stat, cu complicatele forţe ce se ciocnesc, ce stau în calea bunelor năzuinţe, sau izbucnesc în altă formă după orice nouă realizare legislativă sau administrativă de care se părea că depinde deplina fericire a tuturor.

Să ne pătrundem de adevărul că niciodată nu se va putea realiza binele perfect în Stat şi pe pământ şi de aceea, ca şi creştini, să mutăm atenţia noastră spre o virtute pe care o cunoşteau părinţii şi am uitat-o noi şi pe care o cunosc toate popoarele serioase: să avem mai multă îngăduinţă între noi, să privim mai puţin la supărările cotidiene şi la micile noastre conflicte şi mai mult la ceea ce ne este necesar pentru a ne menţine, pentru a progresa cu adevărat, prin fortificarea şi adâncirea caracterului nostru sufletesc.

Mai presus de toate, să fie unire între noi, cum este la toate popoarele, oricâte prilejuri de nemulţumire şi de conflicte ar fi şi la ele. Unire şi muncă serioasă, tăcută, aşteptând fiecare în primul rând de la silinţele sale mulţumirea, mai binele şi mântuirea.

Aceasta este datoria noastră, a celor ce nu avem rol de conducere în Stat. Iar datoria autorităţii de Stat este de a guverna cu dreptate, în spirit de pace şi cu dragoste pentru toţi fiii ţării, ferindu-se de-a face unora viaţa amară prin bănuieli şi persecuţii neîntemeiate. De sus şi până jos să ne iubim unii pe alţii şi să muncim pentru ţară. Este ceea ce a promis de altfel atât prim-ministrul, cât şi ministrul justiţiei, care a spus că „dreptatea trebuie să fie corectivul autorităţii”.

O mare cuvântare regală despre Biserică*

•

Cu ocazia investirii mitropoliţilor Moldovei şi Olteniei, Maiestatea Sa Regele a rostit o cuvântare de precizări hotărâtoare în ce priveşte valoarea uriaşă pe care a avut-o, o are şi o va avea Biserica Ortodoxă în viaţa neamului nostru, după concepţia luminatului nostru Suveran. Cum spune ziarul *România,*

„cu osebire acuma, în aceste împrejurări de tragică îngrijorare, cuvintele acestea răspicate vor fi auzite de toţi aceia care au urechi de auzit şi vor fi crezute de toţi aceia care au o inimă de crezut".

Totdeauna, Maiestatea Sa a gândit despre Biserică astfel, dându-şi prea adeseori gândurile pe faţă ca să fie încurajare pentru slujitorii Bisericii şi avertisment pentru mentalităţile superficiale care vorbeau în termeni dezonoranţi despre Ortodoxie şi îşi închipuiau că a sosit vremea să se dea la o parte credinţa străbună din viaţa românească. Cum zice acelaşi ziar:

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 51, 17 dec. 1939, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae.*

„Prin îndemnurile regeşti, Biserica românească a izbutit să înfrângă piedicile grele ce i-au stat în cale, să înlăture o anumită mentalitate vulgară ce părea că se generalizează şi să întărească duhul creştin acolo unde el era slăbit de vrăjmăşii primejdioase".

Toate cuvântările despre Biserică ale Maiestăţii Sale au dat în chip categoric convingerea că Suveranul nostru este un sprijinitor hotărât şi un înţelegător profund al ei. Cuvintele Suveranului vădeau totdeauna atâta sinceritate directă, atâta căldură şi atâta familiaritate cu problemele spirituale de ordin religios-bisericesc, încât descopereau un suflet care iubeşte şi se preocupă în intimitatea inimii de realităţile şi misiunea Bisericii. Ce stângace sunt cuvintele oamenilor politici şi chiar ale multor slujitori bisericeşti în această materie – când vor să aprecieze Biserica – în comparaţie cu clasicele şi substanţialele formulări ale Maiestăţii Sale care merg direct la inima chiar a celor mai consumaţi teologi.

Dar cuvântarea recentă a Maiestăţii Sale le-a întrecut pe toate prin stăruinţa şi prin accentul apăsat cu care a zugrăvit legăturile Bisericii Ortodoxe cu neamul românesc şi necesitatea ei indispensabilă pentru menţinerea acestui neam, prin orizontul amplu în care a plasat problema, privită ca axa existenţei noastre naţionale.

În impresionanta reculegere, Maiestatea Sa îşi ridică la începutul cuvântării inima către Dumnezeu, rugându-L să-Şi dea ajutorul Său întru apărarea ţării. Întocmai ca voievozi cu suflete de preoţi, Maiestatea Sa nu se sfieşte să-Şi ridice de pe Tronul ţării ochii către Tatăl ceresc, într-o rugăciune publică, silind pe toţi demnitarii şi curtenii să şoptească împreună ruga către Părintele tuturor milostivirilor.

„Domnul Dumnezeul nostru vrea încă odată să arate că unitatea noastră naţională este plăcută Lui şi că din înălţimea înţelepciunii Sale o binecuvântează şi o întăreşte ca să fie neînfrântă.

Către El în orice clipă să ni se îndrepte gândurile şi mulţumirile noastre, rugându-ne să ne întărească şi mai puternic braţul ca să apărăm neştirbit moştenirea strămoşilor noştri."

Adevărul că Regele este chezăşuitorul continuităţii în viaţa unui popor, păzindu-l de cei ce-l ispitesc spre aventurile destrămătoare ale ruperii de trecut, nu şi-ar putea găsi o confirmare mai strălucită ca în atitudinea de mai sus, în care Regele parcă este un evlavios voievod reînviat.

Dar Regele îşi coboară ochii de la cer la nevoile şi strâmtorările ţării şi cu intuiţie de profet aprig în râvna către Dumnezeu şi neam, fulgeră adevăruri de care vai de nu se va ţine seama. Toate sunt bune şi de folos în viaţa unui neam, dar amar va fi de el de nu-şi va păstra credinţa. Ea este tăria neamurilor, ea este temelia lor. Nouă ne-o spune un întreg trecut şi ne-o spun atâtea nume de locuri şi de oameni pe care credinţa le-a îmbrăcat în nimb suprafiresc. Ne-o spune de pildă Oituzul:

„simbol al rezistenţei noastre, dar şi pildă vie a tăriei pe care o dă credinţa, credinţa făuritoare tuturor îndurărilor şi a tuturor rezistenţelor. Un popor, care în ascendenţa sa îşi pierde credinţa a şi intrat pe calea pieirii, iată de ce în opera de consolidare naţională întărirea acestei puteri de a rămâne stâncă, în faţa tuturor valurilor vremii, este una din marile sarcini ale Bisericii".

Regelui Carol II va trebui să i se atribuie, între alte mari idei şi iniţiative pe aceea de-a fi introdus cu o tenacitate uimitoare în vocabularul lozincilor vieţii noastre de stat, la loc de frunte, cuvântul *credinţă*. Credinţă şi iar credinţă este lucrul pe care îl cere neîncetat Regele nostru şi pe care au început să-l ceară şi oamenii politici. Este un mare rezultat obţinut de Maiestatea Sa într-un mediu politic care faţă de credinţă nu prea avea opinii care s-o onoreze.

Cuvintele spuse şi de această dată au evidenţa şi pregnanţa unor adevăruri de temelie şi vor trebui imprimate pe frontispiciul nu atât al bisericilor, cât al Parlamentului, al ministerelor, al universităţilor, ca niciun demnitar şi intelectual român să nu se mai abată de la ele.

Azi ca şi în trecut se cere o mare grijă pentru credinţă.

„Până şi ultima oaie rătăcită şi ultimul fiu risipitor trebuie readus la căminul încălzitor de suflete al Bisericii."

Statul trebuie să se sprijine pe Biserică, precum Biserica trebuie să se sprijine pe Stat. Aşa a fost în tot trecutul nostru şi aceasta a fost condiţia care ne-a menţinut. Şi azi dacă Statul va ajuta din toată inima Biserica în misiune, iar aceasta va propovădui neîncetat iubirea de neam şi virtutea patriotismului luminat, vor înflori amândouă. Interesele românismului se confundă în ţara noastră cu interesele Bisericii şi viceversa. Nu poate fi progres al neamului nostru fără Ortodoxie. Să amuţească toţii falşii profeţi care declamau anii trecuţi că a venit timpul în care românismul şi Ortodoxia trebuie să se despartă.

„Eu cer, a spus Maiestatea Sa, Biserica vie nu numai ca o formulă morală abstractă, ci ca o parte însemnată a vieţii de toate zilele a poporului român. Oare în tot trecutul nostru nu se împletea aşa de puternic noţiunea de Patrie şi

> noţiunea de Biserică încât noţiunea de creştin se confunda cu noţiunea de român? Interesele României au fost totdeauna interesele Bisericii, apărarea ţării era apărarea credinţei, înălţarea religiei era şi înălţarea patriei [...]. Toate interesele României şi ale neamului românesc sunt şi interesele Bisericii. Biserica apărând România şi românismul apărându-o pe ea însăşi."

Căci din fiinţa românismului face parte organică şi peremptorie Ortodoxia.

Este aici toată doctrina naţionalistă a Ortodoxiei pe care Maiestatea Sa o cunoaşte în chip perfect. Maiestatea Sa nu cere o activitate bisericească indiferentă (abstractă) sub raport naţional, ci o aplicare la realităţile naţionale concrete a propovăduirii ei morale. „Biserica vie ca formulă abstractă" este caracteristica tuturor celorlalte confesiuni şi culte din lume şi din România, niciuna neavând un interes şi o dragoste specială pentru ceea ce-i românesc. Dar tocmai de aceea niciuna nu se poate bucura de cinstea să fie socotită indispensabilă pentru existenţa românismului. Precum lor le este indiferent – sau chiar nesimpatic românismul – aşa sunt şi ele indiferente – sau chiar primejdioase – românismului.

Din premisele acestea de absolută necesitate pentru românism a credinţei strămoşeşti, Maiestatea Sa derivă cu drept cuvânt un şir de îndemnuri stăruitoare pentru slujitorii Bisericii ca să-şi înteţească râvna apostolică.

> „Puterea Bisericii se judecă după puterea de iradiere şi de convingere sufletească a slujitorilor ei."

Pe Înaltpreasfinţitul Mitropolit Irineu îl îndeamnă ca precum Moise a spintecat cu toiagul stânca dând apă poporului însetat, aşa şi Înaltpreasfinţia Sa să spintece cu cârja vlădicească „norii întunecaţi" şi să răspândească în sufletele însetate „lumina binefăcătoare a credinţei adevărate a unei Biserici vii, a unei Biserici, care pe zi ce trece, trebuie să se apropie de sufletele fiilor ei".

Ridicându-şi privirile însă şi mai sus de orizontul ţării, Maiestatea Sa vrea să vadă Biserica românească devenind cea mai puternică şi mai luminată dintre toate Bisericile Ortodoxe. Un vis de nobilă mândrie naţională şi ecumenică în acelaşi timp. Să devină cea mai luminată spre binele Ortodoxiei întregi.

> „Ajută cu puterile Tale şi cu harul pe care Domnul Dumnezeul nostru trebuie să-l reverse asupra alesului său – ajută ca Biserica naţională română să fie cea mai luminoasă, cea mai puternică, nu numai cea mai mare dintre Bisericile Ortodoxe."

Dumnezeu să asculte ruga Regelui nostru, iar pe El să-l însemne cu nimbul marilor împăraţi şi voievozi, luptători şi ocrotitori ai dreptei credinţe. Ajută-i Doamne ca prin Ortodoxie să ridice neamul nostru la cea mai înaltă treaptă de strălucire şi de putere.

Mântuire*

Ființa omenească este continuu preocupată de griji. Prin grijă ea se întreabă despre modul cum va trece peste o piedică sau alta așezată înaintea ei într-o împrejurare viitoare sau mai depărtată, prin grijă se întreabă cum își va satisface necesitățile vitale de mâine și de poimâine. Grijile sunt întrebări în care este angajată întreaga ființă, viața ei pe pământ, condițiile materiale și sociale ale continuării ei. La o grijă s-a răspuns deplin numai după ce a trecut momentul satisfacerii ei. Dar unele griji, cum este cea a asigurării condițiilor materiale ale vieții nu sunt satisfăcute definitiv niciodată. În general nu există răstimp mai îndelungat din viață fără grijă. Dacă este câte un moment în care se uită de griji, acela este cu totul excepțional. Grija numai a adormit, dar n-a dispărut.

Grija este intenționalitatea ființei noastre lansată înainte, spre viitor. Cum nu poate trăi fără a fi aplecată spre viitor, așa nu poate trăi fără grijă.

În acest element esențial al structurii omenești, se arată caracterul ei temporal. Timpul este parte constitutivă din ea. Ea nu trăiește în prezent, plenar, toate posibilitățile sale,

* *Telegraful Român*, an LXXXVII, nr. 52, 25 dec. 1939, pp. 2-3. Semnat: *D. Stăniloae.*

nepăsătoare de viitor. Nu este o ființă statică. Ci în cuprinsurile ei nedefinite este o continuă tensiune, când o posibilitate când alta din aceste cuprinsuri punând-o întreagă în mișcare, rostogolind-o înainte. Nu o mai interesează ceea ce a făcut acum, satisfacția dobândită în acest moment, manifestarea actuală a unei porniri din lăuntru, ci interesul se întinde înainte. Timpul constă în tensiunea ființei noastre spre trăirea mai departe, tensiune oglindită în conștiință. De-am trăi numai o clipă, am trăi temporar, cu conștiința viitorului, deosebit de prezent. Anticipăm timpul ca viitor pentru că ființa noastră anticipează în grijă mersul ei, obstacolele, necesitățile ei. Îl contemplăm ca trecut în mișcarea realizată până acum de ființa noastră, în satisfacerile sau eșecurile ei. Prezentul este mișcarea ființei noastre în momentul infinitezimal al realizării. Dar deoarece actul realizării apare ca trecut până ce îți dai seama de el, îndată ce căutăm să sesizăm conștient clipa prezentă, ea aparține trecutului. Conștiința totdeauna rămâne în urma prezentului. Prezentul ne apare doar ca trecutul cel mai recent, pe care îl trăim ca o satisfacere când el a adus o lichidare norocoasă a unei griji și ca mare durere când este o lichidare cum nu ne convine. Satisfacția și nemulțumirea foarte vii în acest prezent, care este trecutul cel mai recent, devin tot mai șterse pe măsură ce acea clipă alunecă spre trecutul depărtat, sau, mai bine zis, noi ne depărtăm de ea.

O deplină satisfacție sau o deplină durere nu putem avea în clipa prezentă, de actul realizării, nu numai pentru motivul că atunci când îl sesizăm cu conștiința este deja trecut, ci și pentru că această clipă este umbrită de aripa viitorului, de grijile ce-și așteaptă scadența în viitor, și de aripa trecutului, de conștiința că nimic nu durează, că totul este înghițit de ura acestui necruțător balaur care este trecutul.

Clipa prezentă nu-şi are o existenţă detaşată, închisă în sine, ci este cu o fereastră deschisă spre trecut şi cu alta spre viitor. Gustarea clipei prezente este întretăiată de împunsăturile grijilor şi de evidenţa alunecării ei din actualitate.

Dar alunecarea în trecut se produce din cauza mişcării fiinţei noastre înainte, mişcare anticipată de griji. Omorâtorul prezentului este viitorul, el împinge clipa prezentă în trecut. Trăirea noastră este copleşită de viitor. Lui îi suntem închinaţi în măsură covârşitoare. Simţirea clipei prezente şi contemplarea trecutului pălesc sub faţa obsedantă a viitorului. Nouăzeci la sută din frământarea noastră se datorează obsesiei pe care neîncetat o imprimă conştiinţei noastre viitorul. Aproape fiecare clipă prezentă ne este ocupată de grijile viitorului. Nici pe departe nu ne ocupă trecutul conştiinţa cât ne-o ocupă viitorul.

Prezentul ne apare ca fiind determinat în funcţie de viitor, ca „încă nu" al celor ce le aşteptăm să se realizeze. Clipa prezentă de cele mai multe ori este o puternică tensiune spre viitor, o nereţinută încordare înainte.

Ar fi greşit însă să atribuim neliniştea noastră simplului fapt că suntem obsedaţi de viitor, că nu suntem fiinţe trăind din contemplaţia trecutului. Nenorocirea noastră ar fi cu mult mai mare dacă n-am mai avea posibilitatea viitorului, ci am fi legaţi de privirea stării noastre trecute sau prezente, definitive. Viitorul este şi speranţă pentru noi. Şi este şi speranţă pentru că nu suntem fiinţe desăvârşite, ci tindem spre desăvârşire. Dacă am fi legaţi de prezent sau de trecut, ar trebui să ne contemplăm continuu cu scârbă nedesăvârşirea şi eşecurile noastre.

Grija este forţa dinamică a neîncetatei autodepăşiri pe care o realizează fiinţa noastră. Este o lege fundamentală a

noastră să ne transcendem în fiecare clipă. Este expresia dinamismului fiinţei noastre. Ne transcendem nu numai în revenirea la eul nostru intim din ţesătura de lucruri şi de fapte externe, prin străfulgerări care ne luminează adâncul, cum zice K. Jaspers în *Existenzerhellung*, ci şi în trecerea de la o grijă satisfăcută la urmărirea alteia.

Dacă s-ar limita această neîntreruptă fugărire împintenată de griji numai la procurarea zi de zi a celor necesare traiului, ea s-ar mai putea interpreta ca o simplă lege a instinctului de conservare.

Dar fuga după altceva şi nemulţumirea cu ceea ce am realizat odată este cu mult mai generală şi mai neîntreruptă, ca să nu vedem manifestându-se în ea o caracteristică mult mai adâncă şi mai necondiţionată a fiinţei noastre: căutarea desăvârşirii.

Chiar oameni care au asigurate din plin condiţiile materiale ale vieţii lor, chiar oameni care nu mai dau niciun preţ pe ele, mulţumindu-se cu foarte puţin, stau sub porunca neîncetatei autodepăşiri. Dacă ar fi aceasta numai o lege biologică, de ce nu s-ar încetini alergarea după altceva, cu ivirea bătrâneţii? Obiectivele grijilor se pot schimba, dar grijile însele, tensiunea spre viitor nu se depărtează niciodată de la om.

Porunca autodepăşirii se deosebeşte de altfel, chiar şi în succesiunea grijilor pentru cele materiale, de o simplă manifestare a instinctului de conservare, prin aceea că aceste griji în succesiunea lor nu au acelaşi obiectiv, nu sunt o simplă repetare automată, ci omul se îngrijeşte de ceva tot mai bun, satisfacţiile materiale vechi nu-l mai mulţumesc.

Nemulţumirea, neliniştea funciară şi continuă a omului în starea realizată, întinderea neîncetată înainte prin motorul grijii, arată că omul nu este o fiinţă desăvârşită, impli-

nită, dar o lege neînduplecată îl impune să tindă spre desăvârşire, şi aceasta nu stă nici în afară de om ca o ţintă externă, dar nici în om ca un germene ce s-ar putea dezvolta într-o trăire izolată de cele din afară, inclusiv timpul, ci ne cheamă ca o stare viitoare a fiinţei noastre, regăsite la capătul din urmă al mişcării ei, prin obstacolele, urcuşurile şi conţinuturile pline de interes şi de atracţie, care constituie timpul fiecăruia din noi. Omul este o fiinţă care tinde să se desăvârşească în timp. Nu în sensul că aşteaptă numaidecât să ajungă la desăvârşire în timpul ce-l are la dispoziţie, ci că acest timp îl foloseşte pentru a tinde spre desăvârşire.

Dar, deşi niciun om nu este mulţumit şi nu poate sta vreodată durabil în starea prezentă şi fiecare este silit să tindă spre ceva mai bun în viitor, totuşi nu toţi parcurg acest drum de continuă depăşire a prezentului, adică a stării actuale, stăpâniţi de acelaşi ideal al desăvârşirii. Unii urmăresc numai o desăvârşire a plăcerilor trupeşti, alergând după o hrană mai bună, mai îmbelşugată şi mai pe mult timp asigurată, sau după o perfecţionare a celorlalte satisfacţii de ordin material. Alţii aleargă după o desăvârşire a situaţiei lor de oameni respectaţi, ascultaţi şi lăudaţi în societate, a situaţiei lor de domni cu putere de stăpânire peste alţii. Alţii iarăşi se străduiesc după o desăvârşire a cunoaşterii, iar mai puţini după realizarea unui fel de viaţă întemeiat pe anumite principii etice. Toţi aşteaptă fericirea de la desăvârşirea după care năzuiesc, de la comoara spre care tind şi de care-şi leagă sufletul.

Dar toate aceste categorii de oameni trăiesc într-un orizont limitat. Conştiinţa lor nu se poate întinde sau nu se gândeşte să se întindă decât până la capătul vieţii pământeşti, necontând câtuşi de puţin cu posibilitatea unei continuări a vieţii şi după moarte. Dar acest fapt îi ţine într-o

contradicţie permanentă, într-o absurditate a cărei evidenţă te miri cum le poate scăpa. Ei cred puternic şi năzuiesc serios să ajungă la desăvârşire şi la o fericire, la o stare în care să fie deplin şi pentru totdeauna mulţumiţi. Desigur, aceasta nu este o credinţă teoretică, ci una mai adâncă, ce le angajează şi le susţine în mişcarea de autodepăşire întreaga fiinţă. O credinţă ce se afirmă chiar împotriva consideraţiilor şi ştiinţei empirice şi mintale. Şi tocmai aici este contradicţia: cunoaşterea empirică mintală, cunoaşterea obiectivă le arată că nu ajunge niciun om, care-şi pune nădejdea în astfel de obiective, la o desăvârşire a bucuriilor în viaţa pământească. Din contradicţia aceasta permanentă ar putea ieşi fie renunţând la credinţa în desăvârşire, la imboldul acesta al autodepăşirii, fie încrezându-se în simţirea că desăvârşirea aceasta tot poate fi ajunsă pe un alt plan de existenţă. Numai această simţire, aproape ca o certitudine încăpăţânată, dă o justificare credinţei în desăvârşire, numai ea apare, la o privire critică şi iluminată, ca suport al imboldului spre autodepăşire, ca element de asigurare a înseşi vieţii pământeşti. Cine nu se învredniceşte de această simţire, şi totuşi nu se poate suporta într-o permanentă contradicţie absurdă, acela îşi vede nimicită credinţa în desăvârşire şi cu aceasta chiar şi resorturile vieţii, ajungând o epavă sau chiar recurgând la actul de suprem dezgust al sinuciderii.

Din cele spuse rezultă că sunt trei feluri de oameni, din punctul de vedere al atitudinii fundamentale în faţa existenţei:

Cei ce trăiesc în întunericul unui orizont limitat, într-o absurditate permanentă, fără să fie chinuiţi de ea, gustând bucuria trecătoarelor momente şi sperând totul de la alte momente viitoare.

Cei ce, dându-şi seama nu numai mintal, ci şi printr-o permanentă intuiţie a întregii lor fiinţe, că nu vor putea ajunge niciodată pe pământ la o desăvârşită şi netrecătoare stare de mulţumire, simt totuşi că pot să ajungă odată la ea.

Pentru aceştia este pusă acut problema mântuirii. Ea se constituie psihologic din două elemente: pe de-o parte din nemulţumirea nu numai cu fiecare clipă prezentă în parte, ci cu totalitatea vieţii pământeşti în ansamblu. Iar pe de altă parte dintr-o imprecisă, dar tenace simţire că există totuşi undeva o scăpare de nesatisfăcătoarea realitate a acestei vieţi, precum şi o modalitate de-a ajunge la ea. Există, cu alte cuvinte, putinţa unei mântuiri, dar rămâne de căutat cum poate fi dobândită. Aceste două elemente se pot separa numai cu reflexia, în realitate fiind inseparabile. În aceeaşi simţire adâncă şi nevindecabilă a nemulţumirii, a insatisfacţiei cu totalitatea acestei vieţi, se cuprinde, dacă ea nu este o boală mortală a sufletului, şi tendinţa nedefinită după ceva mai presus de toată această viaţă, tendinţa împreunată cu credinţa că există acel ceva mai presus de toate, care poate mântui pe om. Apare, cu un cuvânt, în conştiinţa omului *necesitatea mântuirii*. Stăruie asupra faptului că în simţirea necesităţii mântuirii se cuprinde şi credinţa în posibilitatea ei, în existenţa a ceva care mântuieşte şi a unui drum care duce spre starea de mântuire. Necesitatea mântuirii nu apare numai ca o nemulţumire cu totalitatea vieţii şi ca o tânjire după scăpare, după altceva. Dacă n-ar fi dată în tânjirea după altceva, şi credinţa că acel altceva există undeva şi cumva, sufletul n-ar mai avea nici măcar puterea tânjirii după el, ci s-ar afla într-o absolută descurajare, într-o incapacitate de-a mai ţine la viaţă. Când şi-a făcut apariţia întrebarea chinuitoare după mântuire, în om s-a creat începutul care face posibilă însăşi mântuirea lui.

Este şi o a treia categorie de oameni, reprezentată prin acei puţini la care nemulţumirea cu relativitatea întregii vieţi pământeşti nu cuprinde în acelaşi timp o tendinţă de depăşire a ei în siguranţa şi dorinţa vagă dar tenace a unei desăvârşiri posibile pe alt plan de existenţă. La temelia existenţei acestora a început să roadă o boală gravă, care-i duce nu numai la moartea pământească, ci la o diminuare înfricoşată a însuşi izvorului adânc din care se nutreşte orice fel de existenţă a lor. Pot fi oameni care să nu se simtă legaţi de nimic în viaţa pământească, dar să simtă gâlgâind puternic forţa pozitivă de-a fi din adâncul lor. Aceştia iubesc alt fel de existenţă. Dar cei roşi de boala nemulţumirii pur şi simplu nu mai au în general nicio vlagă de-a fi. Este cea mai chinuitoare stare. Şi omul o simte ca vină, deoarece este produsă şi pe nesimţite întărită prin succesive întrelăsări de-a voi. Izvorul vieţii noastre, dragostea de-a fi, creşte prin voirile noastre. Trebuie să crezi că de voinţa ta depinde să-ţi sporească izvorul de viaţă. Este aici un adânc şi impenetrabil mister, care ne apare plin de toată contrazicerea: actul de-a voi nu se poate produce fără a fi un izvor care, ca ultimă subiectivitate transcendentă nouă, îl produce; şi totuşi, dacă nu voieşti tu, nu eşti. Şi pe măsură ce voieşti mai mult, eşti mai mult. Maximul pe care îl putem spune privind acest mister este că existenţa noastră este produsă prin colaborarea a ceva mai presus de noi şi a eului nostru. Există mai înainte de colaborarea noastră o temelie a existenţei noastre, dar fără actul nostru de voinţă nu existăm decât ca virtualitate. Şi încă ceva: la început, până n-am ajuns să reflectăm asupra valorilor noastre, virtualitatea susţine o vitalitate pământească, care ni se dăruieşte tot de undeva mai sus de noi, ca o primă de credit,

ca în mediul ei să putem ajunge la starea de trezvie în care ne vom decide de vrem sau nu să fim. Ca izvor de existenţă în adânc nu suntem, precum am spus, până nu ne voim noi înşine, decât în virtualitate. Când ajungem la putinţa de-a voi, decidem dacă acest germene al existenţei se dezvoltă şi creşte sau se închirceşte. Dezvoltarea lui se poate face şi dacă în acelaşi timp înfrânăm vitalitatea externă, dar închircirea lui este urmată totdeauna şi de o ofilire a vitalităţii externe. Până nu a ajuns omul la capacitatea de a decide prin reflexie, în el se află o virtualitate plină de posibilităţi; după aceea, dacă n-a voit, ea nu mai este virtualitate cu posibilităţi, ci coajă din care s-a scurs pentru totdeauna viaţa. Vitalitatea ca dat de sus se mai zbate câtva timp în noi în fenomenul grijii, dar dacă nu colaborăm prin voia noastră, ne cuprinde marasmul, motorul grijii nu mai funcţionează, devenim cadavre vii.

De ce unii vor să fie – fie în pământesc, fie în depăşirea lui – iar alţii nu? Aici este marele mister al libertăţii omeneşti. Unii vor pentru că vor, alţii nu vor pentru că nu vor. Nu se poate căuta o cauză dincolo de libertatea omului. Nu putem spune că lui Dumnezeu se datorează voirea unora şi întrelăsarea altora, ca în predestinaţianismul absolut. În orice caz, toţi pot vrea, dar pentru a voi se cere încordare. Încordarea este cu mult mai puternică şi este pornită dintr-o conştiinţă mai larg văzătoare, în voirea care transcende viaţa pur pământească, decât în voirea mânată de poftele vitalităţii biologice şi limitată ca orizont, dedicată cu totul vieţii de pe pământ.

În absurditate şi contradicţie se află şi cel ce nu vrea să fie, căci ei îşi închid ochii de la evidenta chemare spre desăvârşire ce ne-o face impulsul vital al neîntreruptei depăşiri.

Rezumând, grija, intenţionalitatea neodihnită spre viitor a fiinţei noastre, caracterul ei temporal, necesitatea continuă de autodepăşire exprimă faptul că fiinţa noastră este făcută pentru desăvârşire, pentru mântuire, că mântuirea este forţa care întreţine toată mişcarea făpturii omeneşti, că numai ea dă sens vieţii noastre, că ea este motivul organic, entelechia existenţei omeneşti şi dacă nu poate fi ajunsă în timp – şi este firesc ca să nu fie ajunsă în timp, căci timpul înseamnă tensiune spre viitor, deci nedesăvârşire –, trebuie să ne aştepte, pentru a ne împlini prin ea, într-o existenţă de dincolo de timp.

Viaţa noastră tinde spre ceva *ultim*, adică spre ceva desăvârşit. Şi până nu-l află, nu este mulţumită cu rezultatul niciunei clipe.

> „Este fiinţial vieţii să depăşească clipa." „Chiar în cele mai mari dureri, sau în bucuriile aproape extatice nu putem să ne oprim. Criza oricărei clipe, a oricărei experienţe este clipa următoare. Realitatea ultimă pentru noi este totdeauna mai încolo."[1]

Numai în apropierea deplină de izvorul desăvârşirii ne găsim liniştea şi mântuirea. Iar aceasta este Dumnezeu, Care a trimis pe Fiul Său pe pământ ca să ne facă să gustăm anticipat puţin din fericirea apropierii de Dumnezeu, pentru a ne întări hotărârea ca spre El să ne îndrumăm viaţa, pentru a ne ajuta să păşim în înaintarea noastră spre adevărata ţintă a mântuirii.

---

[1] Martin DIETRICH, *Theologische Ontologie im modernen Anglikanismus*, 1936, p.110.

Anul 1940

În pragul anului 1940*

Încheiem un an zbuciumat şi începem altul care, deşi plin de taină în detaliile lui, în linii mari tot zbuciumat va fi. În astfel de condiţii nu speranţa ne va fi sentimentul dominant în actuala trecere într-un nou an, precum nici temerea, deşi acestea niciodată nu pot fi eliminate total din sufletul omenesc. N-avem drept să fim prea plini de speranţă, căci aceasta ar fi grea nesocotire a realităţii şi ne-ar tempera sârguinţa de a sta treji şi de a ne pregăti, dar n-avem nici dreptul de a ne teme, mai ales în calitatea noastră de creştini, căci ce poate veni atât de greu ca să nu putem suporta, când ştim că viaţa aceasta este şi aşa trecătoare?

Starea de suflet cu care avem să întâmpinăm noul an este *voinţa* neclintită şi chiar senină de a înfrunta orice ne-ar aduce noul an, de a purta cu bărbăţie orice greutăţi, de a corespunde îndatoririlor active sau pasive din orice clipă.

Speranţa creştină are ca obiect fericirile celeilalte vieţi, nu ale celei pământeşti. Dar speranţa aceasta n-are drept de existenţă decât în funcţie de voinţa noastră de a ne comporta în viaţa pământească după regula voită de Dumnezeu. Deci

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 1, 1 ian. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

asupra vieţii pământeşti până la limita ei privim şi ne aplecăm cu voinţă, şi nu atât cu speranţă. Ea este obiectul voinţei, nu motiv al speranţei. Căci chiar dacă împrejurările istorice nu depind în prea mare măsură de noi, comportarea proprie depinde de voia noastră, nu de alţi factori. De voia noastră şi de harul Lui, Dumnezeu fără voia noastră nu ne poate ajuta.

Precum n-avem dreptul să sperăm de la împrejurările vieţii pământeşti prea mult, aşa n-avem dreptul să ne temem decât doar de noi înşine, să ne temem că nu vom voi, că nu ne vom încorda în împlinirea datoriilor noastre. De noi depinde fericirea noastră viitoare şi de noi nefericirea noastră. Prin voia noastră vine viaţa şi moartea noastră. „Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeţi-vă mai curând de acela care poate şi sufletul şi trupul să le piardă în gheenă" (*Matei* 10, 28).

Deci putem spune că principal este nu ce va aduce anul cel nou, ci ce vom *face*, cum ne vom comporta în împrejurările ce ni le va aduce anul care începe.

În această judecată se cuprind deodată o nesocotire a ceea ce constituie viaţa mea în timp, dar şi o grozav de înaltă preţuire. O nesocotesc în pretenţia ei de a fi în sine totul. Privită sub acest ipostas, viaţa noastră în timp şi viaţa lumii ne este o adevărată piedică spre mântuire. Când aşteptăm totul de la ea, sau când în afară de ea nu mai aşteptăm nimic, ea este nenorocirea noastră. Dar valoarea ei creşte uriaş când o raportez la viaţa viitoare în legătură cu Dumnezeu. Fiecare clipă pe care o trăiesc raportând-o la Dumnezeu îşi amplifică importanţa ei enorm. Căci prin fiecare asemenea clipă se determină caracterul veşniciei mele viitoare. Şi cum clipa mea este împletită cu evenimentele largi istorice, este perspectivă şi bază de privire şi de acţiune pornită din eul meu asupra întâmplărilor exterioare, totul capătă importanţă covârşitoare. Dacă le las să treacă fără a le raporta în chip activ la planul ceresc, nici clipele vieţii mele, nici evenimentele istorice nu au pentru mine nicio însemnătate, ba dimpotrivă, toate îmi vor fi spre pagubă veşnică, toate vor veni să mă judece la marea socoteală de la sfârşit.

Şi cum prin faptele mele, prin voinţa mea fac raportarea fiecărei clipe proprii şi a fiecărei întâmplări exterioare la viaţa viitoare, se înţelege pentru ce este important nu ce se întâmplă în jurul meu, ci cum mă comport, care este atitudinea voinţei mele faţă de ansamblul vieţii. Voinţei mele i-a dat Dumnezeu privilegiul – care este în acelaşi timp o cutremurătoare răspundere – să valorifice pentru mine cadrul istoric al vieţii mele, să-i lărgească puterea şi semnificaţia departe, peste limitele timpului meu. Veşnicia mea mi-o fac din timpul meu. Nu retrăgându-mă din activarea în timp ajung în veşnicie, precum nu ocolind pe Iisus Hristos în trup omenesc mă apropii de Dumnezeu. Prin orice clipă şi prin orice timp poţi intra, ca printr-o pâlnie care îşi lărgeşte tubul, în veşnicie.

Nicio concepţie nu dă timpului atâta valoare precum concepţia creştină. Concepţiile mistic-extatice – de pildă religiile hinduse – cu fuga lor de timp nu dau niciun preţ şi nicio consistenţă lumii istorice. Concepţiile hedoniste şi pragmatice, oricât s-ar părea altfel, nu văd nici ele în timpul vieţii unui om mai mult decât atât, ceea ce este dezolant de puţin.

Creştinismul vede timpul în toată realitatea lui, dar îl preţuieşte cu mult mai mult decât este, văzându-l cum îşi amplifică fiecare clipă în viaţa veşnică.

Cum se face că are viaţa noastră în timp valoare veşnică? Ce afinităţi posibile are ea cu veşnicia, pentru a le păstra în veşnicie sau pentru a determina prin ele veşnicia?

Evanghelia ne spune că motivele care vor aduce unora viaţa veşnică vor fi faptele lor de iubire către semeni, săvârşite în conştiinţa raportării lor la Iisus Hristos.

În baza acestei învăţături a Evangheliei putem spune că viaţa veşnică întemeindu-se pe fericirea comunităţii, omul trebuie să se pregătească încă de aici. Viaţa în timp este cadrul în care facem sufletul să se manifeste, să comunice cu alţii, să-i ajute, să-i iubească, să-i miluiască, este cadrul în care eul se deschide spre exterior, înfloreşte din virtualităţile sale, îşi câştigă calitatea de a fi deschis, de a fi în comuniune, cadrul în care s-a exteriorizat într-o bogăţie de culori, de splendori morale, de fapte, care sunt ca tot atâtea crengi înverzite ale unui trunchi. Un astfel de suflet se duce în viaţa viitoare cu această obişnuinţă de a fi deschis în comuniune şi cu nenumăratele raze morale ale manifestărilor fiinţei sale, care sunt tot atâtea braţe prin care se îmbrăţişează în comuniune cu celelalte.

Acela însă care în cursul vieţii pământeşti s-a zăvorât în sine, n-a trăit aşadar în realitatea timpului, nu s-a exteriorizat în fiecare clipă într-o manifestare generoasă, n-a izbucnit în timp şi timpul în el, acela nu se va putea bucura de fericirea comuniunii în viaţa viitoare, căci duce cu sine obişnuinţa închiderii în sine, care se învârtoşează tot mai mult pe măsură ce trece, deci ia un caracter definitiv şi învârtoşat în viaţa cea de veci. Acela nu-şi va vedea sufletul desfăşurat în splendorile faptelor de pe pământ, nu va avea ce contempla nici la sine, nici la alţii, căci toate ale lui au avut o direcţie de trăire introvertită.

A trăi în timp înseamnă a fi cu privirea spre îndatoririle sociale ale fiecărei clipe, a privi spre semenii tăi şi a te manifesta către ei în fapte de iubire. Numai trăirea în timp îţi deschide deci porţile veşnice.

Şi cu cât sunt greutăţile unui timp mai mari, cu atât faptele noastre de iubire sunt mai bine-venite, iar producerea lor vădeşte o mai puternică deschidere a sufletului nostru, potrivit căreia şi fericirea ce vom fi în stare s-o gustăm în viaţa de veci va fi mai mare.

Nu ştim ce ne va aduce anul care vine, dar în mod sigur putem face din el o treaptă spre Dumnezeu.

„Să ne rugăm celui Atotputernic"*

Fără îndoială că Regele Carol II al României este o personalitate care dă regalității un stil nou, adecvat realităților sociale și psihologice de astăzi. În istoria instituției monarhice, prin Maiestatea Sa Regele Carol II începe o nouă epocă. Noile forme de activitate și manifestare regală, inițiate de Suveranul nostru și care trezesc atâta mulțumire sinceră și se generalizează îndată, vădesc, într-o împreunare fericită, mult curaj, multă inimă și o înțelepciune fără pereche.

Este mult curaj și multă voință în orice ieșire din cadrul atitudinilor obișnuite, mai ales când acestea par a avea o consacrare mistică, așa cum este cazul cu atitudinile și manifestările regale. Dar dacă ieșirea aceasta din formele obișnuite ar vădi numai curaj, ar fi lipsită de seriozitate, ar inspira neîncredere, ar descoperi un simplu gust de aventură, de înnoire periculoasă pentru continuarea spirituală a unui neam. Când astfel de manifestări de curaj au la temelia lor și o caldă mișcare de inimă, valoarea lor crește enorm trezind o mare iubire în sufletele supușilor. Dar calitate desăvârșită și putere creatoare de stil câștigă aceste acte abia

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 2, 7 ian. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

când ele sunt și fructul unei judecăți chibzuite, care merge în sâmburele lucrurilor, când înnoirea este în spiritul tradiției și se împacă perfect cu demnitatea reală a regalității, manifestarea ei, nouă în formă, nefiind decât o consacrare a unor virtuți de cea mai înaltă noblețe.

Aceste însușiri le are fapta Maiestății Sale de a se coborî în ziua de Crăciun și de Anul Nou în mijlocul ostașilor, de a se înfrăți cu cei mai umili, dar în fapt cei mai vrednici copii ai neamului și ai lui Dumnezeu. E nouă această faptă, dar noutatea ei stă tocmai în descoperirea și reactualizarea tradiției noastre creștinești și în înviorarea semnificației acestei sărbători, care nu aniversează vreun act de izolare în comoditățile și în ghiftuiala egoistă – cum a devenit pentru cei mai mulți această sărbătoare – ci, actul celei mai uimitoare coborâri din strălucirea cerească în mijlocul necazurilor omenești.

Regele nostru a dat în acest an o nouă pecete sărbătorilor Crăciunului, dar această nouă pecete nu este decât o restaurare a lor în duhul genuin. Regalitatea ni s-a făcut astfel factorul de restaurare a creștinătății faptice a sărbătorilor. Maiestatea Sa Regele a arătat păturii conducătoare felul cum trebuie să serbeze de aici înainte sărbătorile și cum să practice datinile creștinești. I-a arătat că ceea ce a rămas pentru ea doar nume și formă simplă trebuie umplut de conținutul viu originar. Maiestatea Sa Regele este propovăduitorul cu fapta al creștinismului în mijlocul poporului Său.

Viața noastră, mai ales a păturii intelectuale în multe privințe înstrăinată, va avea să se resimtă de pilda Maiestății Sale, care străbate prin spuma neserioasă a stratului intelectual la fundamentul permanent, serios și adânc al sufletului popular.

Maiestatea Sa este în această direcţie deplin lucid şi înnoitor până la capăt. Ducându-se între ostaşi şi mâncând din blidul lor, n-a făcut-o cu gândul – atât de obişnuit – că foloseşte un simplu prilej formal de odihnă şi de hrănire mai bună în mijlocul mai multora. Maiestatea Sa între soldaţi a stăruit în gândul că zilele acestea sunt zile religioase, zile în care trebuie să ne ridicăm cu sufletul în rugăciune spre Dumnezeu.

Este un lucru ciudat şi semnificativ, pe care cred că l-au observat mulţi: pe câtă vreme în cuvântările miniştrilor trimişi în aceste sărbători în mijlocul soldaţilor nu se face pomenire de Iisus Hristos sau de Dumnezeu, Maiestatea Sa adresează în toate cuvântările rugi către Atotputernicul.

La Constanţa, în ziua de Anul Nou, de pildă, Maiestatea Sa spune, cu un aer de poruncă parcă:

> „Cu toţii să ne rugăm Celui de sus, ca să strălucească cât mai repede asupra omenirii razele binecuvântate ale păcii şi ale bunei înţelegeri între oameni şi popoare".

Iar în urarea adresată poporului în noaptea de Anul Nou, la fel:

> „Să ne rugăm deci celui Atotputernic să ne dăruiască nouă şi lumii întregi pacea şi buna înţelegere între popoare".

Cu profunzimea unui suflet serios, Maiestatea Sa îşi dă seama că pacea nu se poate restabili şi menţine fără ajutorul lui Dumnezeu. Unde sunt numai oameni, sunt numai patimi care se ciocnesc inevitabil, oricât se învăluie pentru un timp în mânuşile formelor juridice şi diplomatice.

Dacă putem îndrăzni să sperăm pacea pentru anul care începe, aceasta o putem face numai punându-ne nădejdea în Dumnezeu şi rugându-L să ne-o acorde.

În acest gând Maiestatea Sa a atins iarăşi sufletul poporului nostru, care se roagă la unison cu Suveranul său prea iubit: dă-ne, Doamne, pace!

Incinerare*

Am subliniat în numărul trecut al ziarului valoarea manifestărilor creştine ale Maiestăţii Sale Regelui cu ocazia sărbătorilor, pe care a ţinut să le petreacă în mijlocul ostaşilor, identificat cu ei şi cu întregul popor în cinstirea datinilor şi a credinţelor creştineşti. Este sigur că o asemenea faptă, venită de la cel mai înalt loc, are o influenţă binefăcătoare extraordinară asupra credinţei poporului, a cărei întărire este mai necesară azi ca oricând, după pilda definitivă şi minunată ce ne-o dă un popor minuscul care, ajutat de această credinţă, este în stare să înfrângă un imperiu colos lipsit de credinţă.

Scriind acel articol, ne arătam credinţa că pilda Maiestăţii Sale de cinstire a creştinismului poporului nostru va fi urmată de aici înainte, la început măcar de ruşine, iar mai târziu din convingere, de toţi reprezentanţii păturii noastre conducătoare, care la lumina gestului regal vor sesiza în sfârşit avertismentele serioase ale timpurilor.

Dar iată, n-au trecut bine sărbătorile, şi Maiestatea Sa n-a apucat să încheie de tot pilduitorul Său pelerinaj de sărbători, că înalte cercuri intelectuale şi conducătoare din capitală, nesocotind pilda regală şi credinţa poporului, dă ţării un spectacol pe cât de neserios şi de penibil, pe atât de primejdios mai ales în zilele de azi.

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 3, 14 ian. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

Un fost ministru şi profesor universitar, Trancu-Iaşi, murind, a lăsat să fie incinerat, fiind întovărăşit la crematoriu de numeroşi foşti şi actuali miniştri, de profesori universitari şi de o mare mulţime de intelectuali şi de studenţi. S-au ţinut cu ocazia aceasta cuvântări, scoţându-se în relief personalitatea celui ce avea să fie peste câteva minute mistuit de flăcări, o companie de feciori români, îmbrăcaţi în haina militară pentru o altă misiune, cu mult mai sfântă, a dat onorul.

Câte suflete mai naive, impresionate de asemenea vorbe şi de asemenea cinstiri, nu vor fi rămas cu hotărârea să urmeze şi ele la moarte pilda unei asemenea „personalităţi"? Şi, mai ales, ce vor fi zis în sufletul lor atâţia oameni din popor despre credinţa domnilor noştri şi ce concluzii vor fi tras pentru necesitatea lor de a mai crede?

Să te laşi incinerat, când Biserica osândeşte acest lucru şi când nu-ţi acordă, prin preoţii ei legiuiţi, asistenţa şi rugăciunile ei, echivalează cu o nesocotire a Bisericii şi deci şi a creştinismului.

Nici în Vechiul Testament, nici în cel Nou, nici în istoria creştinismului nu se practică şi deci nu se aprobă incinerarea. Ea nu se conciliază cu consideraţia ce-o dă creştinismul trupului omenesc. Trupul este, în credinţa creştină, chipul sufletului şi este creat de Dumnezeu printr-un act de atenţie deosebită. El nu este o închisoare regretabilă a sufletului, ci organul prin care acesta se manifestă, imprimând asupra lui pecetea caracterului său. Trupul face atât de mult parte

din ființa omului, încât viața veşnică, cea deplină, va fi tot în trupul pe care l-am avut. Trupul acesta omenesc se bucură de atâta cinstire în ochii lui Dumnezeu, încât Fiul Său Şi l-a făcut trup propriu şi stă cu el în vecii vecilor pe tronul dumnezeiesc.

Cum spune Berdiaev undeva, fața omenească îndeosebi este asemenea unei taine, o minunată fuziune de materie şi spiritualitate. Când priveşti în ochii omului, vezi înțelesuri şi sentimente, nu materie. Trupul este materie transfigurată şi spiritualizată. Spiritul omenesc n-are altă posibilitate de a-şi arăta splendorile sale, puterile creatoare, decât prin trup. Numai prin trup ne îmbogățim sufletul, chiar cu adevărul şi cu harul dumnezeiesc, şi numai prin trup comunicăm altora ideile şi sentimentele noastre.

Creştinismul nu dispreţuieşte trupul, nu-l schimonoseşte şi nu caută să-l omoare, ci se sileşte să-i descopere adevărata frumusețe, făcându-l organ al nobleței spirituale, al harului şi îndumnezeirii.

Cu câtă venerație şi duioşie înconjoară cei apropiați ai mortului trupul lui! Ce înălțime de suflet transpiră din această intimitate şi curățenie de simțiri, în care se manifestă şi mai departe legăturile între cel plecat şi cei rămaşi!

S-ar putea obiecta: bine, înțelegem toată valoarea trupului şi toate cinstirile ce i se dau atâta timp cât este sufletul în el. Dar după ce este părăsit de suflet, de ce să-i mai dăm vreo considerație?

Pentru multe din motivele de ordin mai înalt religios pe care le-am amintit, dar şi pentru următoarele:

Pe fața celui dispărut rămân imprimate caracterele sufletului şi după ce a murit. Când priveşti la ea, nu poți să nu ai impresia că cel mort trăieşte, că fața lui continuă să aibă un sens, să exprime un caracter, un ansamblu de sentimente, aceleaşi pe care le-a exprimat cât era viu. Cum să arunc în foc aceste sensuri, cum să ard o față care continuă să-mi exprime ceea ce mi-a exprimat o viață întreagă? Cum să dau focului o imagine scumpă, un vas în care a palpitat un suflet ce mi-a fost drag şi respectat? Preţuieşti o haină veche, un obiect de care te-ai servit odată tu sau cei apropiați; cum să nu preţuieşti trupul care a cuprins tot sufletul şi toată viața celui scump?

Nu este mai bine apoi pentru sufletul meu să rămână cu impresia că cel mort a plecat numai, decât să-mi produc pe cale silită senzația distrugerii lui? Nu corespunde mai bine credinței creştine această impresie de plecare a celui răposat, decât senzația dură de distrugere?

Când este ars în fața mea şi mi se dă la urmă un pumn de cenuşă, mi-am produs tocmai această senzație de definitivă distrugere, pe când, dacă i-am acoperit fața cu giulgiul pământului, rămân în adâncurile sufletului cu un sentiment că numai cel mort a plecat într-o altă lume, în care continuă să trăiască, că numai el doarme; doarme în relație cu noi, căci cu o față interioară este întors spre o altă viață mai frumoasă.

Porunca dumnezeiască de a nu ucide are apoi referință şi față de trup. Nimic din ce este omul n-avem voie să ucidem, ci să lăsăm să sfârşească prin aceeaşi voie dumnezeiască – pe cale naturală – prin care s-a şi creat. Precum n-avem voie să ucidem sufletul, aşa n-avem voie să distrugem trupul, ci să lăsăm legea naturală să-şi urmeze cursul ei după plecarea sufletului.

Arderea este actul în care se manifestă cel mai mare dispreț al omului pentru ceva. Tocmai de aceea el nu arde nimic,

decât doar mărăcinii. Mai arde lemne ca să se încălzească, potrivit tot unei legi a firii. Deci o ardere cu un folos pozitiv. Dar pentru ce să arzi trupul omenesc? Trebuie să-l dispreţuim atât de grozav? Sau aduce aceasta un folos întreţinerii noastre? Sau este aceasta potrivit cu legea firească a vieţii?

În arderea trupului se manifestă pur şi simplu instinctul păcătos şi absurd de a destrăma credinţa creştină. Ea arată o totală necredinţă în Dumnezeu şi în demnitatea omului, făcut după chipul lui Dumnezeu. Ea descoperă un suflet pustiu de orice credinţă, găsind în cenuşă şi în praf simbolul cel mai nimerit al pustiului din el. Căci actele noastre au şi funcţia de a simboliza credinţele noastre. Cine respectă trupul, chiar mort, îşi simbolizează prin aceasta credinţa în veşnicia lui, iar cine lasă să i se ardă trupul arată că nu crede în nimic.

Necredinţa desigur că este o chestiune care interesează Biserica. Este datoria acesteia să se silească să aducă, cum a spus recent Maiestatea Sa, toate oile rătăcite la sânul ei. Dar când această necredinţă se dedă la manifestări publice ca cea de care vorbim, credem că are de spus un cuvânt şi statul prin guvernul lui legiuit, dacă ţine ca să nu se întindă necredinţa în sânul poporului.

A fost şi la căpătâiul lui Trancu-Iaşi, ca la alţi incineraţi, un „preot" care a citit rugăciuni. Noi ştim că acel preot este depus de Sf. Sinod. Iar în baza legilor în vigoare statul trebuie să oprească un preot depus de a parodia slujbele bisericeşti. Este o ocrotire şi un ajutor minim care trebuie acordat Bisericii. Statul recunoaşte manifestarea numai a anumitor culte. Cărui cult aparţine acel „preot"?

Încheind, ne exprimăm credinţa fermă că de aici înainte nu se vor mai întâmpla cazuri ca acestea. Viaţa publică a întregii pături intelectuale este pe cale să fie încadrată tot mai perfect în cadrele şi în spiritul „Frontului Renaşterii Naţionale", iar această organizaţie ştim că propovăduieşte cu ardoare înviorarea credinţei creştine şi întoarcerea la datinile şi la spiritualitatea poporului nostru. Domnul ministru al Frontului, Constantin Giurescu, este un om cu convingeri româneşti hotărâte şi este înzestrat cu o cugetare coerentă. Mai presus de tot, ştim că Maiestatea Sa îndrumă energic viaţa statului spre o tot mai deplină contopire a spiritului lui cu spiritul autohton.

În asemenea condiţii suntem siguri că într-o bună zi, nu prea depărtată, vom citi în *Monitorul Oficial* decretul de desfiinţare a crematoriului, cuptor de trupuri omeneşti şi loc de sfidare a credinţei româneşti. Cine vrea să se ardă s-o facă acasă la el, cu uşile zăvorâte. Sufletul poporului nostru n-are nevoie de asemenea spectacole.

Idealul național permanent* (I)

În timpul sărbătorilor Crăciunului am primit vizita unui intelectual român care se sileşte, printr-o revistă proprie şi prin cărţi voluminoase publicate la dese intervale, să lămurească un ideal permanent şi de toţi acceptat pentru strădaniile neamului nostru, convins că fără un asemenea ideal, care să ne unifice şi să ne țină întinse sforțările, nu vom putea realiza nimic remarcabil în istoria noastră viitoare. Spunea că în strădania sa are nevoie de concursul cât mai multora şi mă invita şi pe mine să-mi dau modesta contribuție pentru a face ecou silințelor sale.

I-am spus că o fac bucuros, numai să ne punem de acord asupra a ceea ce ar putea să formeze acel ideal permanent, de care avem într-adevăr nevoie după ce idealul, legat de împrejurări precise, al întregirii naționale s-a înfăptuit. L-am rugat deci să-mi precizeze care este acel ideal după Domnia Sa, deoarece din revista şi din cărțile ce le-a publicat nu m-am prea putut lămuri. Din ceea ce mi-a spus am înțeles în sfârşit că Domnia Sa gândeşte că acest ideal ar

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 4, 21 ian. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

trebui să fie lupta pentru românitatea noastră, atât în politica internă, cât şi în cea externă.

I-am arătat atunci mai multe din nedumeririle mele, care găseau insuficient acest ideal.

Voi încerca acum să le dau o articulație mai sistematică şi să schițez ceea ce, după părerea mea, trebuie să constituie într-adevăr idealul nostru național permanent.

Ştiința a redus multiplicitatea entităților din natură la câteva clase, între care există o anumită legătură, jos de tot este lumea atomică a celor nouăzeci şi ceva de elemente. În interiorul atomului există o mişcare circulară a electronilor în jurul protonului, care se efectuează – cum a constatat fizica mai nouă, în special prin teoria cuantelor – după legi cu totul deosebite de cele din lumea mare, formulate de Newton. Şi în atomul fiecărui element este un alt fel de mişcare celulară.

Atomii din diferite elemente constituie, prin unire între ei, moleculele, adică unitățile ultime ale diferitelor materii: apă, aer, carbon, sare etc. Ce s-a petrecut aici? Mişcările caracteristice din interiorul atomilor componenți s-au modificat? Nu, căci atunci înşişi atomii respectivi şi-ar fi pierdut existența. Fără să se modifice deci în interiorul lor, în legea ființei lor, au fost adunați şi ridicați într-o unitate superioară, a cărei lege de viață este totuşi alta decât cea a atomilor componenți. În molecula unei materii există deci deodată felurile de mişcări particulare ale părților componente şi felul de mişcare superior al întregului. A apărut aici un nou *principiu de unitate* şi o nouă *lege de viață*. Principiul cel nou de unitate dictează *legea cea mai înaltă de viață* din noua formă de entitate. Această entitate nu este nici numai o colecție de părți componente, căci atunci n-ar exista pe

deasupra lor ca o individualitate unitară cu o lege superioară de viaţă, dar nu este nici un întreg nediferenţiat, ci are caracterul unui organism, adică este şi multiplicitate, dar şi unitate.

O clasă mai înaltă de entităţi, cu o mai mare bogăţie de părţi componente, este organismul vegetal. În el sunt adunate şi înălţate într-o unitate superioară o mulţime variată de celule, care constau din moleculele mai multor materii, acestea fiind la rândul lor unităţi ce cuprind mai multe feluri de atomi. Deci avem aici o clădire cu patru etaje. Variatele mişcări din mulţimea felurită a atomilor rămân netulburate, de asemenea originalitatea de viaţă a diferitelor categorii de molecule, netulburate funcţionează şi îşi păstrează originalitatea lor şi diferitele feluri de celule. Dar legea de viaţă a întregului este alta decât a tuturor felurilor de părţi componente. Este o lege superioară tuturor, este legea cea mai înaltă din noul organism, care este expresia nu a uneia sau a altei părţi componente, ci a întregului, a individualităţii organismului, care nu este o simplă adunare de părţi.

Ce-a făcut ca o înlănţuire de molecule să dea o celulă, deci o unitate nouă şi o nouă lege de viaţă? Numai moleculele componente n-o pot explica. A intervenit aici un factor nou de creaţie, care a sintetizat părţile creând condiţii transformate de viaţă, altele decât cele proprii ale părţilor.

Acelaşi lucru se petrece cu regnul animalelor, unde complexitatea este şi mai mare. Iar pe o treaptă mai înaltă stă omul, în care în complexitatea constituţiei animalice tronează, ca un principiu superior de unitate, spiritul. Legea de viaţă cea mai înaltă a omului nu este mişcarea intraatomică – în acest caz n-ar fi nicio unitate în viaţa lui –, nici diferitele mişcări moleculare sau celulare, nici variatele funcţii fiziologice şi instincte animalice, ci este o lege care se bolteşte deasupra tuturor, se foloseşte de toate, dar le şi transcende: este mişcarea spre un ideal unitar potrivit spiritului.[1]

Cred că această lege generală, ce stăpâneşte toate fápturile, domină şi lumea entităţilor şi a sintezelor biologic spirituale care sunt naţiunile.

Neamul românesc este o sinteză biologic-spirituală a mai multor părţi care au intrat în compoziţia lui. Cele principale sunt: elementul dac, elementul latin şi creştinismul ortodox (lasă că elementul latin n-a fost chiar latin după sânge, ştiut fiind că o mare parte din colonişti au fost aduşi din provinciile Asiei Mici).

Dar este o sinteză nouă, o individualitate proprie, cu un principiu de unitate deosebit de toate părţile componente. Legea cea mai înaltă de viaţă a neamului nostru, legea care îl exprimă ca ceea ce este el în chip propriu, este aceea pe care o trăieşte ca întreg, nu care este proprie vreuneia din părţile lui. Caracteristicile elementelor componente sunt străbătute de un timbru nou, unitar, de timbrul individualităţii noi, care este *românitatea*. Deci putem spune că legea cea mai înaltă de viaţă a neamului nostru este *românitatea*.

O individualitate care nu trăieşte după legea care o exprimă ca întreg, ca individualitate respectivă, ci lasă să fie copleşită această lege de legea de viaţă a vreunui element component, a vreunei unităţi subsumate, merge, fireşte, spre disoluţie. Precum omul care nu mai trăieşte după legea

[1] Am folosit pentru această schemă impunătoarea carte a teologului anglican Lionel Spencer THORNTON, *The Incarnate Lord*, Londra, 1928, unde viziunea aceasta a universului este prezentată pe larg.

spiritului care este legea supremă a omului ca întreg, a omului ca om, ci dă preponderenţă pornirilor vreunei părţi componente subalterne, promovează o hipertrofie unilaterală a pornirilor acelei părţi şi cade în complexe psihologice care duc spre dezintegrarea individualităţii sale adevărate[2], la fel neamul care permite dezvoltarea exagerată a caracteristicei vreunui element component al său este periclitat să-şi piardă individualitatea, nu numai prin faptul că nu o mai activează ca atare, ci şi prin faptul că, permiţând acelui element o dezvoltare exagerată, produce reacţia tot exagerată a altor elemente şi peste tot se produce un dezechilibru, o tulburare a sintezei şi a fizionomiei sale precizate.

De aceea, socotim naive toate lozincile care cer, unele să trăim după legea elementului dacic din noi, altele după a celui roman, să promovăm fie substratul dacic, fie suprastructura romană. Judecata logică şi bunul simţ comun, ca şi poruncile realităţii, cer să trăim după legea individualităţii noastre naţionale, adică româneşte. Nu romanitatea, nu dacismul, ci românitatea cu tot ce cuprinde ea, aceasta este legea cea mai înaltă prin care ne menţinem şi ne împlinim misiunea noastră. Idealul nostru, exprimat în linii mari, este ca al oricărei entităţi: să ne menţinem şi să ne desfăşurăm în toată plenitudinea însuşirile *românităţii*, nu ale romanităţii noastre. Se cade însă să precizăm şi mai bine acest ideal, ceea ce vom face în alt număr.

[2] Lionel Spencer THORNTON, *The Incarnate Lord*, p. 63.

Idealul naţional permanent*
(II)

Am sfârşit articolul din numărul trecut, purtând acelaşi titlu ca şi acesta, cu concluzia generală că idealul nostru ca neam nu poate fi altul decât apărarea şi promovarea a aceea ce constituie individualitatea noastră etnică: a românităţii.

Dacă procesul de naştere a unor individualităţi personale şi etnice noi, prin sintetizarea unor elemente anterioare şi prin apariţia unor noi principii de unitate, este opera lui Dumnezeu – cum desigur că este –, atunci noi nu avem voie să destrămăm aceste entităţi şi să dăm înapoi un proces realizat cu voia lui Dumnezeu. A destrăma individualitatea etnică a neamului meu este cam acelaşi lucru cu a-mi destrăma individualitatea personală, este aproape un act de ucidere.

Şi aceasta se poate întâmpla fie prin promovarea tendinţelor biologice din organismul naţional, pe primul plan, fie prin promovarea unei note parţiale din întregul unitar, care formează spiritualitatea etnică.

Dar se cade să precizăm, cum putem promova individualitatea etnică a românismului?

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 5, 28 ian. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Privind clasele de entităţi naturale, vedem că fiecare există pentru o clasă superioară, pentru a se înălţa pe temelia ei etajul uneia mai înalte. Toate clasele inferioare – atom, moleculă, celulă, vegetal, animal – au un sens raportat la o direcţie ascendentă şi în acelaşi timp transcendentă, pentru că fiecare este făcută pentru o clasă de entităţi superioare, dar acestea nu pot fi produse de cele inferioare. Toate servesc ca bază de viaţă pentru spiritul omenesc.

Este acum spiritul omenesc o entitate în care nu se mai manifestă nicio relaţie cu un plan superior? Este o entitate care trăieşte din sine şi pentru sine, cu ferestrele închise spre o ordine superioară? Experienţa – care este cea mai directă pe care o putem face ca oameni – ne spune tocmai contrariul. Spiritul omenesc – mintea, voinţa, năzuinţa – este tot ceea ce poate fi mai pornit spre o comunicare cu o ordine superioară. Spiritul omenesc nu poate renunţa, decât cu preţul vieţii sale, la cunoaşterea adevărului, la autodepăşirea continuă spre o stare morală superioară. Şi omul nu se mulţumeşte cu un adevăr relativ şi cu valori morale trecătoare. El tinde după adevărul absolut, care este pentru toate timpurile şi pentru toţi oamenii adevăr, după o desăvârşire morală, care să fie recunoscută ca atare în toate timpurile şi de toţi oamenii. El năzuieşte, cu alte cuvinte, după o ordine spirituală eternă. Şi năzuinţa aceasta nu este în funcţie de voinţa lui, de arbitrarul lui. Este un impuls mai puternic decât voinţa. Fiinţa lui este aşa făcută. Şi cine a făcut-o aşa, roabă a ordinii eterne, dacă nu însăşi acea ordine? Ordinea aceea exercită o forţă de atracţie asupra fiinţei omeneşti, şi-a înfipt cârligele în fiinţa noastră, prin impulsul nostru după adevăr, prin conştiinţa morală care ne domină. Dacă mergem în direcţia în care

ne atrage ne simţim bine şi progresăm, dacă nu, sângerăm şi ne destrămăm.

Faptul că şi omul – cea mai înaltă entitate pământească – este făcut pentru a fi în relaţie cu ceva superior lui nu înseamnă că fiinţa lui stă, după asemănarea claselor inferioare, la temelia unor noi individualităţi superioare lui. Scopul ordinii eterne, care a creat şi a orânduit lumea, a fost ca s-o întocmească astfel, încât să poată apărea în ea un vârf, o faţă personală şi spirituală, cu care să comunice ca şi cu reprezentanta întregii lumi create. Această faţă a lumii, cu care poate comunica ordinea eternă, este omul. Ţinta întocmirii lumii a fost persoana creată vizibilă, omul.

Omul este destinat însă să se dezvolte ca om, prin comuniunea cu ordinea eternă, până la asemănarea cât mai deplină cu această ordine; înaintea lui stă perspectiva unui progres spiritual ale cărui limite nici nu ni le putem închipui.

Ordinea aceasta a apărut ca sistem de valori de sine stătătoare numai raţiunii filosofice din timpurile anterioare. Creştinismului ca şi oricărei religii, ele i-au apărut ca atribute şi ca manifestări ale unei persoane absolute. Astăzi se apropie de acest punct de vedere şi filosofia. Dacă ţinta universului creat este apariţia omului ca persoană, numai această calitate dând putinţa comunicării cu ordinea eternă, se înţelege că acea ordine trebuie să aibă şi ea un caracter personal. Realizările culminante ale unui autor, nu cele inferioare, sunt acelea care exprimă mai adevărat fiinţa lui. Iar realizarea culminantă în ordinea creaţiei este persoana.

Se mai poate observa încă un lucru: cu cât ne ridicăm pe scara entităţilor create, cu cât ne apropiem de treapta pe care stă persoana omenească, vedem validându-se tot mai mult principiul individualităţii, al deosebirii dintre diferiţii indivizi.

Atomii unui element, moleculele unei materii sunt strict identice; indivizii unei specii vegetale nu mai prezintă aceeaşi uniformitate, dar totuşi legea de viaţă a speciei este atotputernică; cam acelaşi lucru se petrece în lumea animalică. În clasa persoanelor omeneşti însă individul nu mai este dominat exclusiv de instinctele speciei, ci urmează un drum în bună parte ales de sine în chip liber. Drumul acesta este o rezultantă a individualităţii sale libere, dar de o anumită originalitate şi a ordinii eterne; este rezultanta felului său propriu de relaţie şi de colaborare cu acea ordine. Relaţia cu ordinea eternă constă în a descifra pretenţiile ei – aceasta este cunoaşterea – şi a răspunde acestor pretenţii prin realizările de ordin social, moral, politic, artistic etc. Prin relaţia aceasta se încorporează continuu câte ceva din ordinea eternă în persoana omenească şi în ordinea lumii create, prin mijlocirea acestui instrument, a acestui canal care este persoana omenească.

Şi întrucât nu există persoană omenească, sau grup înrudit de persoane omeneşti – neamul –, prin care să se poată încorpora această ordine în multiplicitatea nesfârşită a aspectelor ei, este dată mulţimea de individualităţi personale şi etnice, pentru ca fiecare să încorporeze în sine, după structura şi după posibilităţile proprii, într-un anumit fel, acea ordine, corespunzător cu unul din nenumăratele posibilităţi şi aspecte cuprinse în ea.

Precum fiecare ins creşte în spirit, în însemnătate, prin relaţie pozitivă, prin înaintare spre plenitudine spirituală, pe acea rază a ordinii eterne care-i este adecvată fiinţei lui, tot aşa şi neamurile cresc în puteri prin acel fel de comunicare activă cu ordinea eternă care le este proprie lor, care le este indicată de fiinţa lor originală ca întreg, care formează legea cea mai înaltă a individualităţii lor etnice.

Din acestea rezultă că idealul permanent al neamului nostru este creşterea sa spirituală – aceasta presupune desigur şi o bază corespunzătoare de existenţă fizică – printr-un fel de relaţie cu ordinea valorilor eterne, determinat de individualitatea sa etnică, de românism; *printr-o comuniune românească cu Dumnezeu.*

Care este însă modul românesc de comuniune cu ordinea spirituală transcendentă? Aceasta ne-o spune istoria şi ne-o spune viaţa actuală a poporului nostru: este Ortodoxia.

Desigur că şi aici sunt necesare câteva precizări. Ortodoxia este ochiul prin care priveşte românul spre cer şi plin de lumina de acolo şi-l întoarce spre lume, conducându-se după el în atitudinile şi paşii săi. Şi noi ştim că ea este singurul ochi corect, sănătos. Dar ochiul este al unei individualităţi etnice determinate, al unei unităţi sintetizate din mai multe elemente constitutive. Sau ochiul însuşi este, pe lângă aparatul constituit după legile universale ale opticii, şi o materie şi o simbioză sufletească individuală. Românul întreţine comuniunea cu ordinea eternă prin Ortodoxie, dar româneşte. Ortodoxia se află aici într-o anumită sinteză, care nu strâmbă Ortodoxia din punct de vedere formal, aşa cum materialul şi simbioza sufletească în care este îmbrăcat aparatul optic al ochiului nu strâmbă legile optice generale după care funcţionează.

Desigur că în teorie este greu să înţelegem cum este cu putinţă această interpenetrare a Ortodoxiei cu românismul, fără ca vreuna să sufere. Dar viaţa bimilenară a neamului ne arată că în practică lucrul este întru totul cu putinţă.

Deşi în practică mijlocul prin care întreţine neamul nostru comunitatea cu ordinea spirituală eternă este întregul contopit: Ortodoxie-românism, teoretic se poate spune că o

întreţine prin Ortodoxie, căci românismul este implicat în calitatea subiectului Ortodoxiei şi românismul însuşi este străbătut de Ortodoxie.

Ortodoxia are o funcţie esenţială şi chiar capitală în viaţa românismului. Idealul naţional permanent al neamului nostru nu poate fi conceput decât în legătură cu ea.

Mulţi din cei ce gândesc eronat că idealul nostru de viaţă trebuie să fie latinitatea nici nu bagă de seamă când anumite fiinţe pururi la pândă le strecoară, sub căldura ocrotitoare a convingerii lor naive şi neprevăzătoare, oul de cuc al planurilor de catolicizare a neamului nostru.

Aşa s-a întâmplat de curând cu arhicunoscutul pândar la drumul drept şi firesc al neamului nostru, cu Părintele dr. Ilie Dăianu, care şi-a plasat o astfel de chemare, potrivnică firii neamului românesc, într-o revistă căreia numai rău îi poate face prin asemenea acte. Articolaşul, petecit dintr-o serie de răstălmăciri ale unor cuvinte clare rostite de ortodocşi şi din câteva judecăţi întortocheate, a fost scos de autor şi în broşurică aparte şi se intitulează: „Unificarea Romană a Bisericilor româneşti".

Mă mir cum nu-şi dau seama aceşti oameni că este o adevărată pierdere de vreme să se ocupe cu asemenea lucruri. Şi se mai aşază, pe deasupra, şi într-o ipostază comică.

Prin ce se promovează conştiinţa naţională?*

Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae a făcut în adunarea de la Alba-Iulia, din 27 febr. 1939, o distincţie justă între popor şi naţiune. De popor a spus că este „un neam de oameni cu origine, cu limbă, cu însuşiri speciale comune", „o unitate naturală". Naţiune devine un popor de-abia când s-a format în el şi „o unitate de conştiinţă", când fiecare membru al lui „trăieşte prin conştiinţa desăvârşită a naţionalităţii sale".

> „Un popor a ajuns o naţiune când fiecare membru al ei se simte în conştiinţa sa trăind prin ea şi pentru ea, ca o mlădiţă care datorează totul tulpinii care-i dă seva, viaţa şi însuşirile."

Rezumând adevărul cuprins în această dreaptă judecată a Înaltpreasfinţiei Sale, vom spune: un popor ajunge la treapta de naţiune în măsura în care se adânceşte în membrii lui conştiinţa naţională; cu cât este mai precizată şi mai adânc înrădăcinată în membrii săi conştiinţa naţională, cu atât are mai mult din caracterul de naţiune.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 6, 4 febr. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

De unde urmează că factorii de care depinde adâncirea conştiinţei naţionale sunt în acelaşi timp factorii care condiţionează reliefarea caracterului de naţiune al unui popor.

Nu este locul să arătăm aici de când au început să apară manifestările unei conştiinţe naţionale româneşti, deci ale caracterului de naţiune al poporului nostru. Ajunge să amintim că pe timpul cronicarilor ele erau foarte frecvente. Ceea ce este mai important, în această legătură de idei, este că procesul acesta nu se termină, după părerea noastră, niciodată. Conştiinţa naţională în membrii unui neam nu ajunge niciodată la o limită de la care să nu mai poată progresa. Ataşamentul la neamul propriu – ceea ce dă o naţiune – poate atinge continuu alte şi alte profunzimi. Manifestările de azi ale conştiinţei naţionale la unele neamuri din Europa – cu toate acele devieri nesănătoase – ne-au arătat că există zone pe care încă nu le-a atins conştiinţa naţională. Ataşamentul la naţiune are înaintea sa un ideal pierdut în zările depărtate, confundându-se cu idealul desăvârşirii morale.

Este de remarcat totuşi că timpul de după întregirea noastră naţională a fost şi este de o deosebită fecunditate în adâncirea conştiinţei naţionale, în parcurgerea distanţei de la starea de popor la aceea de naţiune în istoria neamului nostru. A fost chiar şi este un timp decisiv în această privinţă. Înaltpreasfinţitul Nicolae a intuit admirabil de just şi în acest punct.

Totuşi procesul nu se va termina deplin niciodată.

Atât pentru a ilustra această afirmaţie, cât şi pentru a înainta mai departe spre scopurile acestui articol, este necesar să facem o scurtă analiză a fenomenului zis conştiinţa naţională.

Conştiinţa naţională are trei elemente componente:

1. conştiinţa de sine, conştiinţa că exişti şi acţionezi ca insul cutare;

2. conştiinţa că aparţii unui neam şi că ai anumite determinante naţionale;

3. sentimentul de răspundere faţă de cei de-un neam cu tine, *sentimentul datoriei de a-i ajuta în chip deosebit*, de a te jertfi pentru ei, de a servi lor.

Conştiinţa naţională nu este numai o ştiinţă teoretică în forul interior, că aparţin unei naţiuni, că sunt colorat de-o anumită etnicitate. O astfel de conştiinţă nu este adevărată conştiinţă, precum conştiinţa pur şi simplu, dacă nu este străbătută de elementul răspunderii către cineva, este doar o ruină a conştiinţei. Conştiinţa este frică şi cutremur, este sentimentul că eşti pentru o misiune, că ai o răspundere.

Dacă conştiinţa naţională este răspundere morală faţă de cei de-un neam cu tine, cred că oricine este de acord că acest sentiment niciodată nu poate atinge limita din urmă, precum nici eficienţa lui în ceea ce priveşte comportarea membrilor naţiunii.

Dar din faptul că conştiinţa naţională este străbătută de sentimentul răspunderii, scoatem şi lumina care să ne arate prin ce anume factor poate fi întărită ea.

Filosofia contemporană a descoperit un important sector al realităţii în persoana a doua, în relaţia persoanei întâi cu a doua. A descoperit că numai faptului că eu mă aflu în faţa ta îi datorez conştiinţa de mine. *Eu* n-aş rosti acest cuvânt dacă nu m-aş afla în relaţie cu *tine*. „Eu devin *eu* numai în contact cu *tine*" (Ich werbe am Du), spune Martin Buber în cartea *Ich und Du*.

Aceasta, cu siguranţă, nu atât întrucât conştiinţa de mine este o ştiinţă teoretică a mea despre mine, ci întrucât această conştiinţă este în aceeaşi clipă răspundere faţă de tine. Când cineva preface toate persoanele în lucruri asupra cărora dispune cu suveranitate, socotind că el este pe poziţia cea mai înaltă şi toate sunt pentru el, iar pe el nu-l judecă şi nu-l trage nimeni la răspundere, conştiinţa ce mai rămâne în el este o mortăciune, care nici nu-i descoperă adâncurile sale de taină, nici nu-l îmboldeşte să se autodepăşească în ordinea morală.

Conştiinţa este frică în faţa conştiinţei, sentiment că eşti supus ei, dar poate fi asemenea frică numai când ai frică şi de alţii, din afară de tine: că nu ţi-ai îndeplinit datoriile faţă de ei.

Prin urmare conştiinţa ta creşte, se adânceşte când iei în serios celelalte persoane, răspunderea faţă de ele.

Dar acum facem un pas mai departe: cine mai ia în serios celelalte persoane dacă nu crede că datoriile faţă de ele îi sunt impuse de Dumnezeu? Celelalte persoane, patima mea egoistă de dominaţie uşor le transformă în obiecte la dispoziţia mea, în obiecte cu care am de luptat poate şi de care voi fi eventual biruit, dar tot ca de nişte elemente ale naturii, faţă de care nu poate fi vorba de răspundere, deci de conştiinţă.

Celelalte persoane le iei în serios numai când conştiinţa ta, deci răspunderea ta, creşte înaintea unei alte persoane cu mult superioare: înaintea lui Dumnezeu. Numai în relaţie cu Dumnezeu ţi se adânceşte cu adevărat conştiinţa de tine, cu responsabilitatea ei, conştiinţă care se manifestă apoi ca atare şi faţă de semenii noştri. Misticii ortodocşi spun că sufletul se vede pe sine, se cunoaşte pe

sine numai când se umple de lumina dumnezeiască. De fapt numai în faţa lui Dumnezeu îţi dai seama de ceea ce eşti şi de misiunea ce o ai. Citâm în acest sens şi următoarele cuvinte dintr-un teolog german, comentator al lui Sören Kierkegaard:

> „Cu cât va fi mai conştient omul de raportul său cu Dumnezeu, cu atât mai mult va fi o persoană. Conştiinţa raportului cu Dumnezeu şi conştiinţa eului cresc simultan şi proporţional"[1].

Are însă vreo importanţă trezirea, prin relaţia cu Dumnezeu, a conştiinţei de sine şi a sentimentului de răspundere faţă de semeni, pe plan naţional? Evident că are. Semenii noştri, în concepţia iubitoare de natural a Ortodoxiei, sunt în chip firesc mai cu seamă conaţionalii noştri. Ei formează familia, rudele, legăturile noastre cotidiene. Neamurile sunt comunităţile lăsate de Dumnezeu, în care trăieşte în chip natural orice om. Este un ciclu de existenţă mai apropiat de orice om, fără ca să se excludă legăturile cu ciclul mai larg al umanităţii.

Numai credinţa în Dumnezeu întăreşte spiritul de slujbă, de muncă şi de jertfă în favorul comunităţii naturale în care trăieşte omul, în favoarea neamului. Lipsa de credinţă în Dumnezeu, dizolvând în general sentimentul de răspundere faţă de semeni, dizolvă în primul rând sentimentul de răspundere faţă de semeni, dizolvă în primul rând sentimentul de răspundere faţă de neam, conştiinţa

---

[1] MEHRPOHL, *Verzweiflung als metaphysiches Phänomen und die Philosophie Sören Kierkegaard*, Würzburg, 1934, pp. 53-58, apud Grigorie POPA, *Existenţă şi adevăr la Sören Kierkegaard*, Tip. Arhid. Sibiu, 1940, p. 96.

naţională rămânând cel mult o ştiinţă interioară, teoretică despre apartenenţa la cutare grup. Cheagul de iubire şi de sacrificiu între membrii naţiunii nu-l poate întreţine decât credinţa în Dumnezeu. Orice grupare etnică s-a ridicat de la starea de popor la starea de naţiune prin credinţa în Dumnezeu. Dovadă că mai înainte de-a avea un stat – expresie a naţiunii – neamurile au avut religie. Dar, iarăşi, orice naţiune poate decădea, când pierde credinţa în Dumnezeu, nu numai în starea de popor, ci într-o disoluţie care o pune în primejdie de dispariţie. Religia înalţă un popor şi-l conduce până la nivelul în care îşi poate crea un stat. Statul naţional este un fiu al religiei. Dar să nu creadă statul că, odată apărut în existenţa unui neam, se poate lipsi de religie. El singur nu este în stare să susţină un neam la nivelul la care l-a ridicat religia. Rămas singur, toată opera realizată prin lucrarea religiei se prăbuşeşte. Religia trebuie menţinută mai departe în acelaşi rol de cinste. Numai astfel neamul poate continua să se închege tot mai deplin ca naţiune, ca forţă sufletească, mereu în creştere.

Cele scrise în acest articol se încadrează în ideea dezvoltată în articolele anterioare, ca un aspect al ei. Precum în general destinul individual şi etnic nu se poate împlini decât în comuniune cu ordinea eternă, la fel conştiinţa naţională nu se poate lămuri şi adânci decât tot numai prin relaţie cu acea ordine.

Sfânta Treime şi viaţa socială*
(I)

Sfânta Treime este dogma de temelie a creştinismului, este realitatea fundamentală a existenţei. Creştinismul a valorificat însă prea puţin această piatră unghiulară a concepţiei sale în viaţa concretă.

Şi totuşi fără Sfânta Treime nimic nu se poate explica din creştinism. Nici venirea lui Iisus Hristos pe pământ, nici opera îndeplinită de El, nici viaţa creştină mai înaltă care se reduce în mare parte la lucrarea Duhului Sfânt. Iisus Hristos stă în fiecare clipă a vieţii Sale pământeşti cu faţa către oameni, dar şi către Tatăl, a Cărui voie a venit s-o facă.

Ceea ce am vrea să arătăm în acest articol este nu că Tatăl sau Fiul, sau Duhul Sfânt luaţi câte unul au mare însemnătate în viaţa omenească, ci în solidaritate, ca Sfânta Treime nedespărţită.

Suntem îndreptăţiţi să afirmăm cu tărie că Sfânta Treime, ca solidaritate nedespărţită a persoanelor divine, nu este o realitate în cer fără eficienţă asupra vieţii omeneşti, ci că în ea se cuprinde modelul şi puterea pentru singura organizare dreaptă şi firească a vieţii sociale.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 8, 18 febr. 1940, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae.*

Afirmarea aceasta, pe care o puteam face şi numai la sfârşitul articolului, o vom sprijini prin cele ce urmează.

Cum am mai avut ocazia să spunem şi în alte dăţi, astăzi este bun câştigat şi pentru filosofie – nu pentru filosofii înapoiaţi, ci pentru cei cu ochii deschişi la profunzimile vieţii spirituale – că Dumnezeu nu poate fi decât persoană. Numai persoana este liberă, conştientă, subiect stăpân pe actele sale şi un obiect stăpânit de legea necesară a unei dezvoltări şi manifestări uniforme. Dumnezeu nu este substanţă, nu este principiu, şi nu este lege, căci acestea sunt forţe şi realităţi cu desfăşurare automată, neliberă. Dumnezeu este persoană, alegând cu suveranitate ce vrea să facă, desigur, o persoană atotputernică, absolută.

La definitiva stabilire a acestui adevăr a contribuit şi faptul că Dumnezeu nu poate fi conceput lipsit de iubire. O fiinţă fără iubire nu are o situaţie morală demnă de admirat. Iar iubirea implică libertate. Principiul, legea care se desfăşoară automat şi necesar nu poate cunoaşte iubirea, căci de ar cunoaşte-o şi n-ar putea lucra potrivit cu ea, ar simţi în mod tragic neputinţa proprie.

Unde este iubire, trebuie să fie persoană, însă şi din alt motiv. Iubirea nu poate exista decât între cel puţin două persoane. Iubirea de sine nu este iubire propriu-zis. Nici iubirea faţă de un lucru. Prin iubire faci pe cineva egal cu tine însuţi. Iată aşadar că însuşirea iubirii în Dumnezeu ne face să admitem nu numai că Dumnezeu este persoană, ci chiar că sunt mai multe persoane divine. Dacă această însuşire este eternă în Dumnezeu, eternă trebuie să fie şi pluripersonalitatea. Şi iubirea în Dumnezeu trebuie să fie din veci, căci dacă am admite că este numai de la crearea lumii – de când Şi-a făcut un obiect al iubirii Sale –, ar trebui să admitem

că cea mai însemnată însuşire a Sa a câştigat-o ulterior, că în Dumnezeu există o creştere, sau n-am găsi o explicaţie a creaţiei, căci pentru care motiv ar fi creat Dumnezeu lumea dacă n-ar fi avut iubire?

Fără Sfânta Treime nu putem înţelege creaţia lumii, sau creaţia lumii ne duce în mod necesar la dogma Sfintei Treimi.

Dar nu numai faptul că Dumnezeu este iubire curată ne arată că sunt mai multe persoane divine, ci însuşi faptul că este peste tot persoană, adică libertate conştientă. Căci a fi persoană, adică libertate, înseamnă a fi deschis către altă persoană faţă de care să întrebuinţezi libertatea; înseamnă a te oglindi în altă persoană, în a te bucura cu ea şi de ea. Cu cât eşti mai singur, cu cât eşti mai închis în tine, cu atât îţi scade viaţa, avântul, mulţumirea, cu atât devii mai uscat, mai sec, mai nefericit, căzut ca într-o „boală de moarte". Dacă suntem creaţi de Dumnezeu, trebuie să se arate şi aici, în trebuinţa noastră de a sta în comuniune cu alte persoane, o parte din chipul lui Dumnezeu. Necesitatea noastră după comuniune trebuie să reflecte o rânduială de temelie a existenţei, comuniunea din Dumnezeu; faptul că putem fi persoane numai în această comuniune trebuie să arate că şi la Dumnezeu este comuniune interpersonală.

Prin urmare persoană, iubire, intercomunicare personală sunt trei elemente ale aceleiaşi realităţi. Una fără alta nu poate exista. Persoana creşte în măsura în care creşte în ea iubirea, adică comuniunea cu altele. Persoana desăvârşită este acolo unde există iubire şi comuniune desăvârşită. Cu cât este mai mare unitatea între persoane, cu atât sunt mai desăvârşite persoanele. Şi aceasta are loc la Dumnezeu. De aceea dogma subliniază la Dumnezeu tot atât de puternic

unitatea – o unitate cum nu se poate realiza între oameni – şi personalitatea, o treime de personalităţi săvârşite, depline, cum nu se află pe pământ. Un Dumnezeu în care nu sunt mai multe persoane este un Dumnezeu fără iubire, dar şi fără caracter personal. Este un principiu, o lege, iar fiindcă mai există şi o lume, iar această lume nu a putut-o crea liber – nefiind persoană –, ea a emanat din el. Un Dumnezeu care nu e în mai multe persoane este un Dumnezeu panteist.

O anumită concepţie croită de filosofi după chipul îndeletnicirii lor voia să vadă în timpurile trecute fericirea de care Se bucură Dumnezeu în Sine şi înainte de crearea lumii, într-un fel de contemplaţie filosofică despre Sine. Dumnezeu era un filosof singuratic, preocupat de propria Sa cunoaştere. Şi îndeletnicirea aceasta forma idealul suprem şi pentru om. Maxima *Odi profanum vulgum et arceo* era considerată ca indicând o stare de supremă înălţime spirituală, închiderea în lumea interioară a unor speculaţii dispreţuitoare de realitate, a unor speculaţii care ele cuprind adevărata realitate, era socotită drept capătul din urmă al desăvârşirii, al personalităţii.

Dar iată că azi concepţia aceasta este aruncată peste bord. Dogma Sf. Treimi, care apărea drept un non-sens minţii filosofice, este recunoscută ca cuprinzând un adevăr de temelie, atât de firesc, atât de simplu, atât de evident, pe care însă mintea omenească, orbită de păcatul egoismului, nu numai că nu l-a descoperit ea singură, ci nici nu l-a putut înţelege multă vreme.

Fericirea lui Dumnezeu nu stă într-o contemplaţie a propriului eu, ci în ceea ce constă peste tot fericirea, în comuniunea interpersonală, în bucuria de altul, în mulţumirea de a fi cu altul. Dumnezeu nu se plictisea înainte de a fi

lumea; nici n-a avut nevoie de ea pentru a câştiga fericirea comuniunii, ci ea s-a produs tocmai din voinţa lui Dumnezeu de-a face ca şi o altă categorie de existenţe să experieze fericirea de care Se bucura El din veci, de-a crea şi alte subiecte ale fericirii prin comuniune, prin comuniune cu Sine şi între ele.

Căci în dragoste şi comuniune este totul: credinţă, fericire, mântuire, moralitate, personalitate. Fără comuniune toate acestea sunt teorii, şi fiinţa este bolnavă de moarte, ceea ce vom dezvolta în alt număr al ziarului.

Terminăm această primă parte a articolului citând câteva rânduri din marele teolog anglican Ch. Gore:

> „Nu este o bucurie să credem că ultima realitate este nu o unitate monotonă, ci o unitate care conţine în sine o comunitate de persoane, o unitate care nu poate fi niciodată realizată atât de deplin între persoanele omeneşti, dar care, în acelaşi timp, ne asigură că personalitatea şi viaţa personală implică esenţial comunitatea? În om personalitatea creşte din comunitate şi implică totdeauna comunitatea. Ideea personalităţii ca fiind prin sine individ şi eu (the idea of personality as primarily individual and fundamentally selfish) am învăţat că este falsă. Numai în comunitate începem să ne realizăm pe noi înşine şi, cu cât ne dăruim mai larg în comunitate, cu atât ne realizăm mai mult pe noi înşine. Şi este o bucurie să vedem temeiul acestei legi în Fiinţa Supremă. Pentru că acolo existenţa este comunitate. În Dumnezeu nu este unitatea mai întâi şi apoi multiplicitatea, sau mai întâi multiplicitatea şi apoi unitatea"[1].

---

[1] Charles GORE, *Belief in Christ*, London, 1922, p. 253.

Sfânta Treime şi viaţa socială*
(II)

Dacă realitatea ultimă ce stă la temelia întregii existenţe este o comuniune cum nu se poate mai intimă între mai multe persoane, dacă ea ne arată astfel că personalitatea şi comunitatea nu se exclud, ci dimpotrivă se promovează reciproc, atunci desigur că şi omul, creat după chipul lui Dumnezeu, numai străduindu-se în direcţia unei astfel de organizări a relaţiilor sociale, va găsi mulţumire şi va vedea împuţinându-se tulburările şi crizele grave care întreţin o febră atât de cumplită în societate.

Mintea omenească, cu judecata ei unilaterală şi pătimaşă, n-a fost până acum în stare să găsească adevărata direcţie a organizării vieţii sociale. Dimpotrivă cu cât a primit un rol mai important în diriguirea vieţii sociale, cu atât a produs mai mult rău. În epoca patriarhală, când viaţa socială se desfăşura după legi mai fireşti, neiscodite de minţi de doctrinari, nu era atâta nefericire şi dezechilibru în relaţiile sociale dintre oameni. Exista o solidaritate în sânul poporului, care însă nu mergea până la înăbuşirea vieţii personale.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 9, 24 febr. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Au venit însă doctrinarii, care au dus omenirea întâi pe panta liberalismului individualist şi egoist. Afirmând drepturile nelimitate ale insului, lipsa lui de obligaţii faţă de semeni, s-a dezlănţuit o luptă sălbatică între indivizi, care a făcut din unii beneficiari victorioşi ai tuturor celor care trăiesc în huzur, iar din cei mai mulţi, mai slab înzestraţi sau mai defavorizaţi de împrejurări, victime nenorocite. O filosofie individualistă, care vedea în *eu* realitatea ultimă, care credea că *eul* este la origine şi produce totul, că *eul* poate exista şi, ca să se dezvolte de alte euri egale cu sine, a încurajat această dezvoltare socială.

Nedreptăţile s-au îngrămădit însă peste măsură în mijlocul unei societăţi conduse de astfel de principii. Oropsiţii nu mai puteau suporta situaţia aceasta. Ura lor şi o cugetare vehiculată de ură şi de aceeaşi unilateralitate omenească a imaginat o organizare socială care greşea prin căderea în cealaltă extremitate: individul nu trebuie să fie liber, ci înlănţuit, dominat în chip absolut de masă! Nu ne trebuie personalităţi, căci acestea sunt egoiste, nu se solidarizează cu suferinţele mulţimii, cu aspiraţiile ei, ci o dispreţuiesc şi îşi făuresc prin destoinicia lor situaţii care înfăţişează nedreptăţi sociale. Acesta este comunismul, şi acesta este un anumit totalitarism pus în slujba aspiraţiilor pur pământeşti.

Se vor menţine aceste forme sociale mai mult decât cele liberaliste? Cu siguranţă nu, căci aspiraţia după libertate a omului este o forţă care întrece orice putere de pe lume. Libertatea este calitatea fundamentală, este atributul esenţial al omului, fără de care nu poate trăi. Omenirea îşi va căuta o altă formă de viaţă socială. Ar fi însă o nenorocire ca acea formă să fie o reluare a individualismului. Precum ar fi o

nenorocire ca istoria de azi înainte să nu fie decât o trecere de la o extremă la alta şi o frământare fără sfârşit în ele.

Societatea de mâine îşi va putea găsi o anumită linişte numai organizându-se după modelul vieţii Celui care ne este în toate privinţele modelul adevăratei noastre fiinţe omeneşti. Mintea omenească va trebui să admită că viaţa socială, ca viaţă între oameni, este cu mult mai misterioasă decât să-i poată indica ea forma de existenţă, reducând-o simplist fie la indivizi izolaţi, fie la o masă care ea este totul.

Forma sănătoasă a vieţii sociale va fi o împăcare între drepturile libertăţii personale şi drepturile colectivităţii. Dar acest lucru nu se va putea face pe baza unor reţete fixate de raţiune, cu o drămăluire a ceea ce trebuie să aibă individul şi a ceea ce trebuie să se recunoască colectivităţii. O astfel de stare socială va duce sigur când la liberalism, când la comunism.

Ceea ce poate armoniza real personalitatea cu colectivitatea sunt iubirea şi preocuparea de idealurile spirituale înţelese în sensul moral-creştinesc. Căci numai insul în care este iubire dacă este liber nu va folosi libertatea spre scopuri egoiste, spre ruperea din solidaritatea colectivităţii, ci în slujba ei. Singură iubirea leagă pe un ins de semenii săi, rămânând în acelaşi timp liber. Şi insul îşi dă seama că libertatea singură nu-i suficientă pentru a-i promova personalitatea, ci pentru acest scop îi mai este necesară şi iubirea faţă de semenii săi.

Ceea ce a lipsit din formele de viaţa socială preconizate de doctrinarii liberalismului şi ai comunismului, şi aplicate în diferitele ţări, a fost tocmai iubirea. Căci altfel, n-au spus lucruri rele nici unii, nici alţii. Liberalismul ar fi fost sistemul perfect dacă se menţiona necesitatea iubirii în sânul unei astfel de societăţi. Şi comunismul, la fel, dacă îşi întemeia existenţa sa tot pe iubire. Iubirea le-ar fi făcut să fie unul ca altul.

Dar iubirea este ceva misterios, dincolo de sfătoşeniile minţii omeneşti şi a omului politic, care pretinde că n-are nevoie de nicio putere mai înaltă pentru a ferici societatea, ci numai de mintea sa şi de o anumită tehnică de organizare.

Ce va trebui deci făcut în viitor? Să lăsăm societatea în voia sorţii şi să ne mulţumim cu toţii să propovăduim iubirea între oameni? Am cere prea mult, desigur. Ceea ce trebuie să facă conducătorii popoarelor de pretutindeni, intelectualii, oamenii politici etc. este să stabilească un regim social şi politic care să concilieze, printr-o mai mult sau mai puţin perfectă repartizare, drepturile persoanei şi drepturile comunităţii. Iar mai departe să recunoască cu toţii necesitatea iubirii pentru spiritualizarea acestei concilieri şi consolidarea ei şi să o promoveze prin viaţa, prin cuvântul şi prin scrisul lor. Lucrul acesta a început să se facă în ţara noastră ca nicăieri altundeva. Şi aşa şi trebuie, căci fără o convertire serioasă şi radicală a păturilor superioare ale societăţii la creştinism şi la valorile lui, între care se află la loc de frunte iubirea, societatea omenească nu-şi poate găsi echilibrul şi sănătatea. Sfânta Treime este modelul după care trebuie să se organizeze viaţa între oameni, dar Sfânta Treime este viaţă în iubire. Nu poţi lua ca model relaţiile dintre Persoanele Sfintei Treimi dacă nu iei ca model ceea ce le însufleţeşte: iubirea întreolaltă. Nu poţi adânci în tine şi în relaţiile tale sociale chipul dumnezeiesc printr-o cunoaştere teoretică a lui şi printr-un plan de lucru stabilit numai pe baza minţii. Ca să-ţi apropii făptura de Dumnezeu, trebuie mai ales să-L rogi să-ţi dea şi ţie puterea iubirii care este în El. Creştinismul nu

este simplă colecţie de doctrine pentru diferitele ramuri ale vieţii pământeşti, pe care să le poţi împrumuta şi aplica la trebuinţă fără nicio greutate.

Aplicarea doctrinelor creştinismului este în funcţie de iubire, de credinţă. Mintea laică nu poate face nimic cu doctrinele creştine. Ele nu dau roade decât celui ce le seamănă cu credinţă în inimi pregătite de credinţă. Credinţa şi iubirea sunt cheia, sunt acel „Sesam, deschide-te", care face ca creştinismul să-şi desfacă comorile, pe care laicul nici nu le bănuieşte.

Va şti omenirea de mâine să valorifice creştinismul pentru a ieşi din zbuciumul social?

De asta depinde soarta ei.

Ortodoxia şi viaţa socială*

Dacă creştinismul îndeobşte ne indică direcţia şi ne dă puterea spre singura organizare sănătoasă a vieţii sociale, cu atât mai mult o face aceasta Ortodoxia, forma nealterată a creştinismului.

Protestantismul a tras cele mai puţine învăţăminte din dogma Sfintei Treimi pentru viaţa omului în societate. Individualismul protestant, afirmând că omul îşi câştigă mântuirea stând izolat în faţa lui Dumnezeu, este în directă contradicţie cu porunca iubirii şi a comuniunii indicată de Sfânta Treime.

La catolicism devierea de la calea dreaptă a duhului creştin în această privinţă apare mai puţin vizibilă. De aceea, trebuie să stăruim puţin mai mult întru reliefarea superiorităţii Ortodoxiei faţă de el în acest punct.

Ortodoxia vădeşte rămânerea ei pe linia indicată de Sfânta Treime în forma de conducere a Bisericii. Biserica ortodoxă are în fruntea ei comunitatea episcopilor, adunaţi în sinod, sau stăruind în solidaritate, în frăţească şi duhovnicească legătură. Cu cât este mai strânsă legătura între episcopi,

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 10, 3 mart. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

fără a se micşora importanţa unora dintre ei de către alţii, sau a tuturor prin totalitate, cu atât este mai multă viaţă duhovnicească în Biserică. Ortodoxia arată astfel că în Biserică funcţia de conducător nu există în formă pură, ci în împletire cu frăţia, condiţionată de comunitate, transfigurată de datoria dragostei şi limitată de faptul că singur nu eşti nimic, ci numai în comuniune cu alţii. Biserica n-are pe nimeni în sânul ei care să fie mai mare pur şi simplu. Ci calitatea aceasta de „mai mare" este oarecum neutralizată de faptul că unul este mai mare numai în egalitate şi frăţie cu alţii.

Funcţia de mai mare şi dorinţa după ea ascund în ele cel mai mare pericol de păcat pentru om. A fi mai mare, pur şi simplu, este însuşi păcatul realizat. Aceasta înseamnă a fi redus pe toţi ceilalţi la un nivel inferior şi, prin aceasta, a te fi scos din mediul iubirii, căci iubire, când n-ai pe nimeni egal cu tine, nu poţi avea. Nici Dumnezeu nu S-a scos pe Sine din mediul iubirii, căci nu este o persoană singură la nivelul dumnezeiesc, ci trei la acelaşi nivel. A avea şi a admite pe alţii la nivel egal cu tine este condiţia elementară a iubirii. Şi numai constituit astfel esenţial în iubire, eşti apoi capabil de iubire şi faţă de alţii mai mici. Cine funciarmente este plasat în afară de mediul iubirii nu poate avea iubire, prin simplul fapt că se apleacă spre cei mai mici, fără a-şi părăsi nivelul său de singurătate superioară. La cei mai mici te poţi coborî ca să ţi-i faci egali numai dacă eşti obişnuit să ai egali cu tine, numai când şi locul de unde te cobori este tot o comuniune. Atunci poţi vedea în cel de mai jos unul după chipul celui de mai sus, cu care eşti în comunicare. Cel de mai jos este ridicat în circuitul de comunicare al celor de sus. Aşa a făcut Dumnezeu cu oamenii: i-a ridicat în circuitul de iubire şi de comunicare al Sfintei Treimi.

Este învăţătură creştină că Duhul Sfânt este aceea dintre persoanele dumnezeieşti care Se coboară mai intim în noi. Atât de intim, încât devine ca un fel de subiect în locul nostru, lăsându-ne totuşi conştiinţa că noi suntem subiect. Când iubim pe Tatăl cu iubire fiască, Duhul Sfânt este cel ce strigă din inimile noastre „Avva, Părinte!".

Prin Duhul Sfânt suntem în stare să credem că Iisus este Dumnezeu şi să-L iubim. Duhul Sfânt iubeşte din noi pe Fiul lui Dumnezeu, adică noi îl iubim, iar Fiul ne iubeşte pe noi iubind în noi pe Duhul Sfânt. Iar Fiul este om ca noi, este un Tu al nostru, ca orice om. Prin aceasta ne-a arătat în general valoarea omului, semnificaţia oricărui tu omenesc. Prin fiecare om, când îl privim cu credinţă în Hristos, privim pe Iisus. Şi oamenii credincioşi, cuceriţi de comuniunea iubirii, se raportează cu iubire la Tatăl cel nevăzut, dar puterea cu care iubesc pe Tatăl este de la Duhul Sfânt şi de la Fiul. Iată cum în relaţiile de iubire dintre oameni se exercită însăşi iubirea dintre Persoanele Sfintei Treimi.

Iar ierarhia sinodală este şi ea, în relaţiile ei, chip al Sfintei Treimi.

De asemenea, ea se face model al felului de relaţii între ceilalţi membri ai Bisericii şi, peste tot, acest fel de conducere a Bisericii este o pildă pentru stat şi pentru oameni, un ideal, ca şi o mustrare.

Şi statul, şi societatea omenească îşi spun în faţa modelului de conducere şi de comuniune bisericească: iată cum ar trebui să fim şi cum nu suntem. În felul acesta Biserica, cu felul ei de organizare şi de viaţă în iubire, exercită o influenţă necontenit transfiguratoare asupra organizaţiei de stat şi asupra societăţii omeneşti.

Ce ne oferă în schimb catolicismul? O conducere absolutistă unipersonală. Ea s-a depărtat de pilda ce-o dă Sfânta Treime, face imposibilă legătura de iubire între conducerea Bisericii şi credincioşi şi nu poate servi ca model pentru relaţiile credincioşilor între ei, ca şi pentru stat şi societate îndeobşte. Dacă a fi superior, înseamnă a fi singur şi mai presus de toţi, care credincios nu-şi va face o ispită din aceasta? Numai cei inferiori sau egali cu ei înşişi trebuie să trăiască în comuniune, îşi va zice credinciosul.

Desigur, pentru o disciplină exterioară, pentru o ordine întemeiată pe frică şi pe lege, absolutismul unipersonal poate avea avantaje. Fereşte de surprizele unei libertăţi inspirate rău. De aceea, statul trebuie să fie organizat astfel ca în vârful scării să fie unul singur conducător. Dar Biserica nu este stat. Biserica nu poate renunţa la înfăţişarea iubirii în forma ei de organizare preferând iubirii disciplina forţată. Cine va mai exercita atunci asupra statului puterea spirituală, care să-l facă să-şi transfigureze în fiecare clipă forţa prin iubire, fără a renunţa total la forţă? Şi cine va mai arăta societăţii omeneşti că drumul spre forma ideală a relaţiilor din sânul ei nu este individualismul, nici comunismul, ci comuniunea în iubire, dacă Biserica, dându-şi o conducere unipersonală, arată sus un individualism dus la extrem, iar jos o masă supusă şi neliberă de credincioşi?

Biserica nu se poate face ca lumea, chiar dacă lumea ar ispiti-o cu avantaje aparente. Ea trebuie să rămână învăţătoarea lumii şi propovăduitoarea Revelaţiei chiar prin fiinţa ei.

Biserica trebuie să fie şi în ierarhia, şi în colectivitatea credincioşilor corp mistic în care este încorporată însăşi Sfânta Treime. Este o grozavă erezie să secularizezi corpul mistic al Domului şi al Duhului Sfânt, prin teza că numai o persoană, în singularitatea ei, stă în legătură cu Domnul şi numai ea primeşte comunicarea adevărului.

Ortodoxia este singura înfăţişare autentică a cerului pe pământ.

Ortodoxia, lumina lumii
şi inima neamului nostru*

Toţi gânditorii noştri care s-au îndeletnicit, în timpurile recente, cu scrutarea sufletului românesc au descoperit două lucruri de mare importanţă: întâi, că acest suflet, acolo unde nu este tulburat de influenţe străine, este o comoară unică de virtuţi, de însuşiri, de armonii, şi al doilea, că există o coincidenţă uimitoare între aceste calităţi şi Ortodoxie, că sufletul românesc este o plasticizare, o întrupare minunată a duhului Ortodoxiei, o coborâre în concret a adevărului ortodox.

De aceea iubim noi atât de mult Ortodoxia: pentru că iubim sufletul neamului nostru, pentru că ne recunoaştem în ea tot ce este mai adânc şi mai bun în noi, pentru că aspiraţiile şi idealurile ei au devenit aspiraţiile şi idealurile noastre. Dacă orice om şi orice popor când trăieşte pentru o misiune, şi nu numai pentru ca să consume bunuri materiale, este purtătorul unei idei, apoi neamul nostru este purtătorul prin excelenţă al Ortodoxiei.

Dar iubim Ortodoxia şi pentru un alt motiv, mai obiectiv. Atât din pătrunderea Ortodoxiei în sine, cât şi din experienţa

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 10, 3 mart. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

ei ca spiritualitate românească, a crescut în sufletul nostru de români înaltă până peste noi şi adâncă până dincolo de noi şi masivă cum nu sunt tot betonul şi tot fierul de pe lume la un loc, convingerea că Ortodoxia este descoperirea desăvârşită a adevărului şi a dragostei dumnezeieşti; că ea este drumul drept pentru viaţa sufletului nostru atât spre împodobirea cu toată virtutea, cât şi spre mântuirea cea de peste veac; că ea este comuniunea cea mai caldă, cea mai familiară cu Părintele ceresc; că în ea se află ca într-o comoară fără margine tot binele, toată frumuseţea, tot adevărul, toată fericirea, câtă poate să există, deci în ea trebuie să ne adâncim, în ea trebuie să căutăm toată lumina, calea şi viaţa, şi nicăieri altundeva.

Ortodoxia, cum o arată şi numele, este credinţă dreaptă, este vedere dreaptă, prin ea slava şi voia dumnezeiască ni se arată aşa cum sunt. De aceea, Ortodoxia este şi suflet drept, deschis, cinstit, preocupat mai presus de toate de adevăr, de lumea cerească şi de intenţia dumnezeiască, aşa cum sunt. Ortodoxia nu ocoleşte şi nu mistifică adevărul şi sufletul ortodox – deci şi cel românesc –, nu umblă cu planuri şi cu combinaţii pieziţe, cu rezerve mintale, cu dispreţ pentru adevăr, de dragul altor bunuri mai lumeşti. Ortodoxia nu sacrifică adevărul pentru avantaje pământeşti, pentru stăpânire lumească, pentru forţă seculară. Ea nu urmăreşte extensia în spaţiu prin sacrificarea adevărului; ea este întâi de toate „dreaptă credinţă" şi adevăr, şi abia prin adevăr este universală, nu viceversa.

Ortodoxia a păstrat cu ardoare descoperirea dumnezeiască şi stă cu neclintire pe lângă voia lui Dumnezeu. Ea nu a părăsit această voie luându-se după toate pretenţiile minţii şi ale ambiţiei omeneşti. Ea n-a schimbat mărirea lui

Dumnezeu cu mărirea oamenilor, care nu poate mântui. Ortodoxia învaţă pe om să fie smerit, să nu creadă lucruri grozave despre sine, să aştepte ajutorul şi mântuirea de la dragostea lui Dumnezeu, şi nu de la indulgenţe omeneşti.

Ortodoxia este smerită ca Domnul Iisus Hristos, este dreaptă şi sinceră, este interiorizată în rugăciune, căci prin ea întâlnim pe Tatăl ceresc în orice loc, şi nu prin călătorii în cutare punct precis al spaţiului. Ea este iubire liberă de oameni prin fapte sincere, şi nu disciplină forţată sub lege, nici amabilitate diplomatică.

Ortodoxia este har dumnezeiesc, adică prezenţă familiară a lui Iisus printre noi, transfigurându-se viaţa, adâncindu-i înţelesul, dându-ne răbdare şi curaj în mijlocul neajunsurilor într-o măsură în care nu ne-ar putea da, dacă ar lipsi Hristos, niciun om, oricât ar pretinde că îl înlocuieşte exact. În Ortodoxie nu se interpune nimeni şi nimic între Iisus şi oameni, între cer şi pământ.

Ortodoxia ne-a păstrat nu numai adevărul lui Hristos printre noi, ci şi pe Hristos însuşi. Ortodoxia singură întreţine în centrul devoţiunii omeneşti pe Iisus Hristos, dar nu în izolare individualistă, ci în comuniune, în Biserică, în considerarea oricărui credincios ca un frate mai mic al lui Hristos.

Datorită Ortodoxiei neamul nostru n-a fost singur în lunga sa istorie în care n-a avut niciun ajutor de la oameni, ci a fost cu Iisus Hristos, şi ajutat de El toate le-a biruit. Au fost în schimb alte neamuri puternic încrezute în oameni ce se dădeau asemenea lui Hristos, care nu şi-au putut menţine existenţa lor ca stat.

Ortodoxia fiind vedere dreaptă a voinţei dumnezeieşti şi a posibilităţilor şi ţintelor omeneşti şi comuniune neintermediată cu Iisus Hristos, este şi viaţă dreaptă, blândeţe şi sfinţenie. Iar când trebuie să fie eroism, este eroismul cel mai dezinteresat, mai curat, mai lipsit de cruzime şi de poftă de stăpânire. Oportunismul, cinismul politic este străin de sufletul crescut în Ortodoxie.

Ortodoxia fiind însuşi Dumnezeu cu noi şi tot darul Său cel desăvârşit, este singura mântuitoare. Noi simţim aceasta, intuim aceasta în arvuna mântuirii ce-a dat-o în inimile noastre. Siguri pe mântuirea ce-o vom avea prin Ortodoxie, nouă, ca români, nu ne pasă de nimic din ce ni se poate întâmpla în lumea aceasta, ca greutăţi, ca lupte, ca lovituri. Toate le suportăm cu seninătate, cu fruntea luminată de vederea cu duhul a fericirii de dincolo de zare.

Şi în conştiinţa acestor supreme daruri ce le avem prin Ortodoxie, suntem cuprinşi ca neam de o nesfârşită recunoştinţă faţă de ea, că ne-a păstrat adevărul lui Hristos nealterat, ca şi comuniunea cu El, că n-a făcut deşartă întruparea Lui. Şi avem o mare mângâiere simţind că, fiind în Ortodoxie, stăm pe piedestalul cel mai înalt al creştinătăţii, neînecat de patimi şi sfătoşenii omeneşti. Pe un piedestal de pe care nu încetăm să înălţăm lumina cea adevărată pentru toate neamurile căzute din Ortodoxie, din calea cea dreaptă a strădaniilor omeneşti, cu convingerea că odată şi odată adevărul tot va birui.

În Postul Mare*

Postul este unul din aşezămintele de sminteală pentru omul modern, care toate vrea să le măsoare cu biata sa raţiune atât de puţin cuprinzătoare şi înţelegătoare.

„De ce să postesc zice omul de azi. Judecând raţional nu văd niciun motiv puternic care să mă îndemne la post şi nici Dumnezeu nu poate să găsească vreo plăcere în postul meu! A, da, dacă-mi spune medicul că m-am prea îngrăşat sau mi s-au prea obosit organele cu mâncăruri grele şi-mi recomandă un răstimp de regim mai uşor, o fac, dar aici văd un motiv plauzibil: sănătatea trupului! Dar cum poate să ajute postul spiritul meu, sau cum poate să placă lui Dumnezeu, aceasta n-o înţeleg şi nici nu poate constitui pentru mine un motiv de post!".

Şi iată cum omul modern, pentru care medicul este o mare autoritate, îşi mai impune uneori restricţii alimentare, dar din motive strict pământeşti, nu religioase, deci restricţii care n-au câtuşi de puţin caracterul de post. Crezând că a scăpat de sub puterea lui Dumnezeu, că este absolut liber în ceea ce face, se vede silit să împlinească chiar ceea ce îi

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 12, 17 mart. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

cere Dumnezeu, însă fără roadele binecuvântate ce le-ar avea când ar recunoaşte deschis puterea dumnezeiască. Crezând că s-a emancipat de Dumnezeu, şi-a făcut din trupul său autoritate dumnezeiască, fără să-şi dea bietul seama că prin rânduiala aceasta pusă în trup, de a nu se putea ghiftui neîncetat, Însuşi Dumnezeu îl stăpâneşte, dar îl stăpâneşte fără voia lui şi fără folos pentru el. Cine nu se închină lui Dumnezeu se închină în mod necesar unui idol. Omul are iluzia că este liber, dar nu este liber. Şi în ultima analiză tot sub puterea lui Dumnezeu se află, însă acum Dumnezeu nu i Se mai arată ca faţă personală, iubitoare, ci ca lege oarbă, fatală, pedepsitoare. Cine nu vrea să ştie de faţa lui Dumnezeu, acela este lăsat pe mâna legilor de aramă ale vieţii de care izbindu-se, se sparge în mii de bucăţi, sau dacă le îndeplineşte numai de dragul lor, nu va avea nicio plată.

Adevăratul post este act religios, deci faptă săvârşită pentru Dumnezeu cel personal, faptă de smerită ascultare a voinţei Tatălui din cer, nu economie dirijată a vieţii trupeşti după legile biologice. Adevăratul post este act de relaţie personală între om şi Dumnezeu, este act de cult, act de mărire şi de iubire a lui Dumnezeu. În actul postului nu sunt eu cu mine însumi, cu raţiunea mea şi cu legile biologice sub care stă trupul meu. Actul postului nu stă în rând cu gimnastica de dimineaţă, cu plimbarea de după-amiază, cu recreerea de peste vară, cu aerisirea camerei şi cu celelalte acte de igienă. El nu este un tribut plătit trupului, un act de închinare cărnii, o metodă de prelungire a vieţii trupeşti.

Necredinciosul care posteşte este un sarcolatru, în locul lui Dumnezeu a urcat pe soclul cultului său trupul propriu. Ceea ce de altfel este o absurditate, căci trupul nu durează etern, chiar dacă îi poţi prelungi prin astfel de metode exis-

tenţa cu câţiva ani. Şi apoi, ce zeu este acesta care are nevoie de îngrijire atât de atentă ca să nu se uzeze prea repede?

Oricare zeu făcut de om, evitând pe adevăratul Dumnezeu, este un zeu al iluziilor, un zeu al minciunii, şi omul respectiv trăieşte într-o grosolană minciună şi autoînşelăciune.

Dar de ce să vrea Dumnezeu postul nostru? De ce este postul un act de preamărire a lui Dumnezeu? Pentru că este un act de dezumflare a propriului egoism crescut prin pofte spirituale şi trupeşti în aşa măsură, încât nu mai încape nimeni de noi, nici chiar Dumnezeu, dându-ne iluzia şi trăind astfel, de parcă numai persoana noastră ar exista şi de ea ar depinde totul. Omul suferă de o buhăială monstruoasă a eului, căci nu este o adevărată creştere, ci o umflare bolnăvicioasă, care vrea să se întindă peste toţi şi peste toate. Ea este produsă prin convergenţa tuturor păcatelor, este manifestarea lucrării tuturor microbilor spirituali sălăşluiţi în eul nostru. Postul este antidotul împotriva acestei patologice extensii a poftelor, care dă microbilor cel mai admirabil teren de întărire şi de înmulţire, punând definitiv stăpânire pe voinţa noastră şi ducând-o la moarte. Postul este secarea mediului care favorizează microbii păcatelor. El este adunarea smerită a eului în marginile importanţei sale fireşti. Se spune de câte un om că nu mai vede nimic de nas, fie că este prea mare fie că-l ţine prea sus. Omul mândru şi sclav al poftelor nu mai vede în realitate nici cerul, nici pământul, de faptul că în faţa ochilor spiritului a crescut carnea bolnavă a hipertrofiei sale. Se vede peste tot numai pe sine. Trebuie deci tăiată orice excrescenţă bolnavă, ca ochii sufleteşti eliberaţi să poată privi iarăşi pe Dumnezeu, iar pe sine să se vadă în proporţiile reale atât de modeste ale unei făpturi ce există din îngăduinţa Făcătorului cerului şi al pământului. Omul care posteşte face posibilă restabilirea justei sale relaţii cu Dumnezeu, în locul căruia prea uşor se pune pe sine însuşi.

Se spune uneori, mai ales de oameni care vor să petreacă şi în post, pretextând că adună bani pentru săraci, că principal este caritatea, şi nu postul. Să fii bun şi darnic cu alţii, aceasta o cere Dumnezeu, nu să te opreşti de la petreceri.

Dar postul şi caritatea stau de regulă în cea mai organică legătură. Omul petrecerilor, al împlinirii tuturor poftelor, cu cât le satisface pe acestea mai mult, cu atât ele cresc mai tare. Oricât ar goni omul să le satisfacă, ele totdeauna i-apucă înainte. Şi aşa se continuă până la sfârşitul vieţii. Iar satisfacerea poftelor mereu crescânde, pofte de avere, de lux, de mâncare, de onoruri, cere tot mai mult; omul este tot mai lacom, îi este tot mai teamă că nu-i va ajunge ceea ce are pentru trebuinţele sale şi se face tot mai lacom şi mai zgârcit faţă de alţii. Este ştiut că de obicei nu bogaţii săvârşesc faptele de milostenie, ci cei cu mijloace mai modeste.

Cine nu-i în stare să se înfrâneze nu-i în stare nici de caritate. Şi apoi, caritatea săvârşită fără credinţă în Dumnezeu şi fără sobrietatea vieţii, chiar dacă ajută pentru moment trupul unui sărac, nu-i ajută şi sufletul. Dimpotrivă, stricăciunea ce-o produce în societate este înmiit mai mare decât acel neînsemnat ajutor dat doar ca un tribut pentru a i se da posibilitatea să petreacă.

Postul trebuie să fie, se înţelege, total: sufletesc şi trupesc, ca un reflux voluntar al apelor egoismului nostru.

Dar prea mult se spune în timpul nostru, ca un fel de dispreţ pentru postul trupesc, sau ca o sustragere de sub datoria lui: postul sufletesc este principalul, nu cel trupesc!

N-are niciun rost postul trupesc dacă nu împlineşti cutare şi cutare condiţii! Şi aceste pretenţioase lecţii se dau ca un fel de intimidare şi chiar ca o sminteală pentru umilul om care vrea să împlinească porunca bisericească a postului.

> „Degeaba posteşti, parcă i-ar spune, cu zâmbet de compătimire, convorbitorul, dacă nu eşti în stare să te reţii de la gânduri rele şi de la cuvinte de bârfeală! Mai mult fac eu care, deşi nu postesc, uite, am puterea să nu vorbesc de rău pe nimeni şi sunt mai reţinut în toate gândurile."

Faptul că este necesar să postim şi cu sufletul, nu trebuie să ne facă a amâna postul cu trupul până la cine ştie ce desăvârşire sufletească.

Postul cu trupul este el însuşi un act de caracter spiritual. Este o încordare a voinţei şi o realizare a domniei spiritului asupra trupului. Şi fiind închinat lui Dumnezeu, ţine sufletul omului în mod special cu gândul la Dumnezeu. Fără a-ţi da seama, postul cu trupul exercită o puternică influenţă asupra sufletului, asupra căruia are multe efecte binefăcătoare.

În concepţia creştină, în special ortodoxă, sufletul şi trupul nu-şi trăiesc viaţa izolat, ci în influenţare reciprocă. Precum prin suflet poţi înrâuri asupra trupului, aşa şi viceversa. O anumită poziţie a trupului produce o anumită stare în suflet. Sufletul şi trupul se află ca într-un cerc, înrâurirea trecând de la unul la altul.

Cine nu simte că cel care vorbeşte atât de frumos despre postul spiritul nu-i în stare de obicei să facă sforţarea serioasă a postului trupesc? Ce ştiu eu ce ai în suflet? Poate înfrânarea ta în gânduri şi cuvinte este mai mult

dintr-o precauţie egoistă decât dintr-o iubire a lui Dumnezeu! Arată-mi puterea credinţei tale în fapte palpabile. Posteşte cu trupul, dar posteşte cu sinceritate şi din duh de ascultare de Dumnezeu. Sileşte-te, alături de acest post, şi pentru smerenia interiorului tău. Iar Dumnezeu, Care vede sinceritatea silinţelor tale, dar şi neputinţa ta, va întregi multul care lipseşte până la împlinirea ideală a datoriei.

„Nostalgia Paradisului"*

Acesta este titlul celei mai noi cărți a marelui poet și gânditor Nichifor Crainic. În ea este dezbătută și luminată din toate laturile problema culturii și a artei în concepția creștină. Și cum cultura și arta reprezintă creațiile cele mai înalte ale geniului uman, ba constituie, după opinia celor mai mulți gânditori, însuși rostul, însăși misiunea omenirii pe pământ, cartea dlui prof. Nichifor Crainic, aducând ceea ce constituie titlul celei mai mari mândrii omenești înaintea scaunului de judecată al doctrinei creștine, face în același timp o operă de filosofie, de încadrare și lămurire a rosturilor omenești în lumina unei viziuni de ansamblu, dar și una de apologetică a religiei, în special a religiei creștin-ortodoxe. În această carte ni se arată ce crede creștinismul despre cultură, dar, la lumina poziției ce o ia creștinismul față de cultură, putem afla mai lămurit ce trebuie să gândim despre creștinism.

Este o carte de îndrumare a tinerei noastre culturi, dar și una de aducere a creștinismului în relație cu problemele cele mai importante ale timpului, acele care răsar din rolul

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 13, 24 mart. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

capital care se atribuie culturii în destinul omenesc. În fața primejdioasei înstrăinări dintre aceste două principale funcții ale spiritului omenesc, înstrăinare care va fi fatală atât amândurora, cât și omenirii în ansamblul ei, dl Nichifor Crainic vrea să le apropie. Și o face aceasta în singurul mod firesc și sănătos: prin explicarea culturii și a artei din religie și la lumina religiei, nu invers, prin derivarea religiei din cultură.

În noianul de idei, de argumente, de explicări, de-a lungul cărora se desfășoară firul roșu al cărții, tendința autorului de-a prezenta sensul culturii în funcție de religie, crescând din aceleași izvoare transcendente și necesități sufletești, cu ajutorul acelorași puteri spirituale și spre aceleași ținte finale, care sunt prezente și în religie, putem desprinde ca idei de temelie, ca focare de lumină deosebit de bogată, în special trei: *modul teandric, sensul teologic al frumosului* și *nostalgia paradisului*. Sunt cele trei coloane principale pe care se sprijină maiestuoasa arhitectură a ideologiei cărții, cu bogăția ei impresionantă de forme, de părți, de armonii prin care trece un singur sens.

Ideea despre *modul teandric* este o dezvoltare autentic creștină și cu deosebire ortodoxă a învățăturii despre unirea strânsă a firilor și a lucrărilor dumnezeiești și omenești în persoana lui Iisus Hristos în așa fel, că tot ce făcea El făcea cu amândouă felurile de lucrări. Dogma Providenței ne învață iarăși că există o strânsă colaborare între principiul divin și cel creat în tot ce se întâmplă și în tot ce face omul.

În baza acestora, dl prof. Nichifor Crainic formulează ideea unui mod teandric în sensul larg, al unei colaborări divino-umane în toate strădațiințele bune ale omului, și deci cu deosebire în eforturile geniilor creatoare de cultură, cele

mai înalte culmi ale umanităţii naturale. Dl Nichifor Crainic ştie însă să facă o distincţie între modul teandric aşa cum se validează pe terenul creştin, în special în viaţa şi faptele sfinţilor, şi aşa cum se efectuează în afara creştinismului, în lucrarea spiritului marilor reprezentanţi ai omenirii. Există un mod teandric în cadrul natural şi unul în cel supranatural. Dar nu este mai puţin adevărat că între ele este o legătură şi că, prin urmare, cultura este produsă de aceleaşi puteri: ale omului creat de Dumnezeu şi ale lui Dumnezeu care-Şi dă ajutorul.

> „Astfel, ideea teandrică, în accepţiunea ei generală, ne pune în faţă geniul ca vestitor sau ca profet natural al unei ordini de perfecţionare superioară lumii noastre, simbolizată în plăsmuirile lui; precum în accepţiunea ei specific creştină, aceeaşi idee teandrică ne pune în faţă pe sfânt, în a cărui perfecţiune morală contemplăm un semn al perfecţiunii veşnice."

Privind deci modul teandric sub un anume aspect, acel al funcţiei sale de revelare a măririi şi perfecţiunii dumnezeieşti, în geniu el îşi află încorporarea cea mai înaltă în slujba revelaţiei naturale, iar în sfânt, aceeaşi culminantă încorporare în slujba revelaţiei supranaturale. Cultura şi arta fac parte astfel, ca o treaptă subalternă, din procesul de revelare a lui Dumnezeu prin oameni, având deci o funcţie religioasă.

În câteva eseuri care formează cuprinsul părţii întâi a cărţii, dl Nichifor Crainic ilustrează acest raport, al culturii faţă de religie, arătând apropierea ce-a existat între ele în timpurile vechi, apropiere care azi, din nefericire şi împotriva firii lucrurilor, începe să dispară.

Cum se împacă însă rostul revelaţional al artei cu fiinţa ei, care constă în descoperirea şi în realizarea frumosului?

La această întrebare ne răspunde dl Nichifor Crainic prin ideea despre *sensul teologic al frumosului*, care formează temelia părţii a doua a cărţii. Frumosul nu este un călător rătăcitor prin lume, fără origine şi fără ţintă, dezlegat de orice relaţii, el îşi are originea în Dumnezeu; şi cine realizează frumosul cu adevărat, descoperă un reflex al slavei dumnezeieşti. Dl Nichifor Crainic este cel dintâi dintre teologii români şi poate printre puţinii din lume care reliefează însuşirea de frumos al lui Dumnezeu, actualizând şi dezvoltând şi dând o aplicare originală prin aceasta unei idei a lui Dionisie Areopagitul. Frumuseţea lui Dumnezeu se oglindeşte şi în creaţia Lui, în formele sublime şi fermecătoare ale Universului şi, frumuseţea aceasta este Sofia creată, care reflectă Sofia necreată, slava eternă a lui Dumnezeu.

Arta întreagă, când este adevărată artă, redând frumosul natural şi imaginativ, de origine dumnezeiască, revelează ceva din Dumnezeu şi apropie sufletul de El.

Sunt minunate paginile dlui Nichifor Crainic în care arată legăturile ce există între însuşirea frumuseţii lui Dumnezeu, a luminii şi a iubirii. Frumuseţea este lumină şi Dumnezeu este frumos şi este luminat pentru că este plin de iubire. Frumuseţea atrage pentru că răspândeşte iubire şi trezeşte iubire. Iar harul nu este decât iubirea şi lumina lui Dumnezeu, căci ca lumină Îl văd sfinţii. În Dumnezeu frumuseţea, lumina, harul şi iubirea sunt una, şi de aceea o teologie estetică nu este străină de o teologie a mântuirii. Eseul „Sensul teologic al frumosului" expune scânteietor, la măsura lucrurilor de care se ocupă, aceste minunate idei.

În sfârşit, a treia idee de temelie pe care se înalţă concepţia dlui Nichifor Crainic despre raportul culturii cu religia este aceea a *nostalgiei paradisului*. Ea se referă la trebuinţa adânc omenească din care creşte cultura şi la finalitatea ei. Dacă primele două idei de temelie explică arta din perspectiva transcendentă, din intenţia dumnezeiască ce-şi face din geniu şi artist un instrument şi un colaborator al revelării Sale, a treia idee întregeşte această interpretare a culturii şi a artei, din perspectiva imanentă, ca o tendinţă a omului spre transcendent.

Omul căzut din legătura cu Dumnezeu a căzut din comuniunea cu frumuseţea şi cu fericirea absolută. Comuniunea aceasta din care a căzut este paradisul primordial. Universul însuşi tras de om după sine şi-a pierdut mult din frumuseţea originală, reflex al slavei dumnezeieşti, ca să nu mai vorbim de sufletul omenesc şi de relaţiile dintre oameni.

Arta este un efort neostenit al omului de a reface într-o lume a visului măcar acea comuniune, acea frumuseţe, acel paradis. Pentru că este zugrăvit doar cu imaginaţia, paradisul artei este numai un paradis posibil, nu cel real. Doar strădania aceasta demonstrează nu mai puţin o necesitate reală a omului, o tendinţă structurală a lui, fiind astfel o confirmare a adevărului religios. În religie omul se străduieşte cu fapta, în concretul real, pentru apropierea de paradis. În artă se străduieşte cu imaginaţia. Desigur că prin religie omul se apropie în mod real, deşi foarte încet, de paradis şi de Dumnezeu, pe când în artă, în mod imaginar. Dar arta încălzeşte şi ea eforturile credinciosului prin plasticizarea în forme cuceritoare a frumuseţilor spre care se sileşte.

Am redat extrem de schematic conţinutul acestei mari cărţi, în care se bolteşte atotcuprinzător cea mai dreaptă şi

cea mai completă viziune românească despre lume şi om în duhul creştin ortodox. Cartea aceasta ar trebui să fie, dacă cultura românească a păstrat încă puteri de sănătate în ea, evanghelia îndrumătoare a ei. Ortodoxia are în ea un catehism în faţa vremurilor de azi, care stau sub semnul şi sub domnia de mare prestigiu a culturii. Ortodoxia are o carte care demonstrează lumii contemporane valenţele ei de concepţie totalitară, azi ca şi ieri.

Dl Nichifor Crainic a urcat o nouă treaptă pe piedestalul care-l înalţă sus de tot, ca pe cel mai de seamă reprezentant ideologic al Ortodoxiei în relaţie cu viaţa spirituală a lumii contemporane.

Din înfăptuirile episcopului dr. Nicolae Popovici*

Într-unul din numerele recente ale *Gândirii*, dl Nichifor Crainic dădea glas uimirii şi admiraţiei ce i-au trezit-o bogatele înfăptuiri ale Preasfinţiei Sale episcopului Oradiei dr. Nicolae Popovici, care nu are nici patru ani de când este aşezat de Dumnezeu la conducerea acelei eparhii de graniţă. Invitat să ţin o conferinţă în Oradea în Duminica Ortodoxiei am putut vedea în timpul scurt cât am rămas acolo câteva din aceste înfăptuiri în oraşul de reşedinţă şi am rămas puternic impresionat de ceea ce mi-a fost dat să constat.

În centrul oraşului un mare cvartal de case, care uşor poate fi azi preţuit la cca. 30 milioane de lei, a intrat graţie dibăciei şi bărbăţiei acestui tânăr şi energic ierarh în stăpânirea episcopiei, jumătate din el venind de-a dreptul din mâna unei congregaţii de surori catolice, cărora nu le-a fost uşor să-şi vadă o parte din bunuri trecând, fără să le silească nimeni, ci în târg liber, în posesia românilor ortodocşi. Înapoia acestui cvartal, un mare parc aşteaptă înălţarea unei mărețe catedrale ortodoxe a Oradiei.

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 13, 24 mart. 1940, p. 3. Semnat: *DS*.

O altă casă într-o stradă principală cu un front de peste 70 de metri, un loc uriaş pe care Preasfinţia Sa plănuieşte ridicarea unui internat de băieţi, alte vreo 15 locuri de case, trei biserici, alte case şi alte locuri de case, până când nu le mai poţi ţine minte, sunt tot atâtea bunuri dobândite pe seama episcopiei, în abia trei ani şi ceva de păstorire, ca o bază materială sigură pentru activitatea spirituală a Bisericii în acea parte de ţară. Realizările acestea se înscriu ca o mare sforţare spre românizarea unui oraş care era prea mult în stăpânirea minorităţilor.

Din cele trei biserici noi, zidite în Oradea, una se ridică în curtea frumoasă cu un parc în amfiteatru, a spitalului public. Este o biserică frumoasă, în zvelt stil bizantin, aşezată astfel încât aproape toţi bolnavii pot urmări, dacă nu pot ieşi în curte, din camere, de la geam, procesiunile în jurul ei.

O altă biserică dintre acestea este aşezată în cimitir. Aceasta este zidită, împodobită şi înzestrată în întregime – totul se ridică la 1 800 000 de lei – de inspectorul-şef veterinar, dr. Haşaş, a cărui inimă a ştiut să o câştige Preasfinţitul Episcop.

O a treia, ridicată până la cupolă, este aşezată în cartierul ceferist, pe seama lumii muncitoreşti.

N-am putut să văd înfăptuirile din afara Oradiei, din largul eparhiei. Între ele ştiu că ţine un loc de frunte internatul de fete din însemnatul centru şcolar al Beiuşului, unde activează într-o direcţie ce nu ne poate lăsa indiferenţi o congregaţie de surori catolice, pe lângă liceul uniat de fete din localitate.

Cu aceeaşi bărbăţie şi însufleţire tinerească lucrează acest ierarh, plecat din Academia noastră teologică, pe teren pastoral şi cultural. Înconjurându-se cu un corp tânăr şi

entuziast de profesori şi de consilieri, împestriţat şi cu câteva elemente de bun sfat de vârstă mai înaintată, Preasfinţia Sa răspândeşte zi de zi cuvântul de îndemn şi adierea primăvăratică de înnoire sufletească şi pastorală peste întinderea eparhiei. Se ştie că a reuşit să ducă la biruinţă deplină lupta cu marea plagă a concubinajului, atât de extinsă în acele părţi. Pururi neadormit, Preasfinţia Sa pregăteşte acum o mare acţiune pe teren social în acele locuri unde sunt multe lipsuri de ordin material, precum şi o acţiune cât se poate mai vie pentru reîntoarcerea sufletelor rătăcite de propaganda sectară. Şi înfăptuirile de până acum ne dau dreptul să aşteptăm cu cele mai mari nădejdi roadele activităţii viitoare a vrednicului şi talentatului ierarh.

Căinţa creştină*

Postul Paştilor este timpul dedicat înfrânării şi căinţei, este timpul în care lupta noastră cu tendinţele pofticioase spre noi păcate trebuie să fie deosebit de viguroasă, iar amintirea păcatelor săvârşite şi regretul pentru ele, deosebit de intensive.

Regretul pentru păcatele trecute, ca şi pentru acelea pe care cu toate silinţele noastre de a nu mai păcătui continuăm să le săvârşim, nu este un act mintal, teoretic, ci o profundă şi continuă durere, zguduire, nemulţumire, o rană ce ne chinuie cu înţepăturile ei întreaga fiinţă. El nu este o liniştită privire în noi înşine, o rece înşirare a erorilor şi a defectelor noastre la rubrica pasivului, pentru ca, în urma acestui minuţios şi sistematic inventar a ce este bun şi ce este rău în noi, să luăm hotărâri cuminţi şi chibzuite de îndreptare. Aceasta este o lucrare a unui om înţelept, dar nu a unui om religios, este lucrarea unui om care nu simte trebuinţa să ceară ajutorul lui Dumnezeu în dirijarea vieţii sale şi cu siguranţă că practic nu crede în Dumnezeu, nu simte existenţa Lui. Căinţa nu este tot una cu aşa numita concentrare,

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 14, 31 mart. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

sau analizare a sufletului propriu, cu „cunoaşterea de sine însuşi", cu coborârea în adâncurile fiinţei proprii. Actul acesta este ceva prea liniştit, prea metodic şi în el omul se încuie prea mult şi cu prea mare satisfacţie în sine însuşi. Căinţa sau pocăinţa creştină este împreunată cu durere, este plâns, este străpungere a inimii, este o întristare nemărginită. Ea nu este numărătoare sistematică a erorilor, ci o învolburare generală de durere, care te cuprinde întreg. Sfinţii Părinţi o descriu în cuvinte în care se vădesc cele mai cutremurătoare emoţii de durere ale sufletului. Căinţa adevărată dă lacrimi abundente, care formează o adevărată baie. Şi în ea simţi într-o măsură extraordinară insuficienţa ta şi lipsa ajutorului de la o fiinţă care să fie în stare, ca niciunul din oameni, să te sprijine şi să te întărească. Eşti cu totul departe în adevărata căinţă de închipuirea că te poţi îndrepta prin tine singur, că poţi ieşi din această stare de nemulţumire şi de neputinţă prin puterile tale.

Adevărata pocăinţă nu o poate avea decât un suflet care simte că răul ce l-a săvârşit a lovit în inima unei persoane scumpe, pe care o iubeşte. Căinţa este frângerea sufletului în faţa acelei persoane, sau cu gândul la ea. Căinţa este explicabilă numai din relaţia între persoană şi persoană, căci numai răul prin care ştii că ai lovit în altul îţi poate da acele împunsături şi tulburări de suflet, care fac căinţa ta foc şi lacrimi, care nu-ţi dau linişte până ce n-ai obţinut iertarea de la el.

Să ne dăm silinţa să gândim că prin orice rău am săvârşit cu voia noastră am îndurerat nu numai o anumită persoană cu care suntem în relaţie, ci şi pe Dumnezeu, într-un chip cu totul asemănător cu acela cu care am îndurerat acea persoană. Căinţa noastră faţă de Dumnezeu trebuie să fie asemănătoare cu căinţa pe care un suflet fraged o simte faţă de cei pe care i-a rănit prin faptele sale.

Mişcarea de căinţă a sufletului nostru trebuie să fie purtată de conştiinţa vie că lui Dumnezeu i-am păcătuit, că Lui i se adresează căinţa noastră. Căinţa creştină nu este minuţioasă scrutare a interiorului, ci arzătoare privire a sufletului spre Dumnezeu, chinuiţi de nemulţumirea că L-am lovit. Sigur că aceasta nu înseamnă că sufletul care se căieşte astfel vede mai puţin păcatele sale, decât filosoful ce îşi autoanalizează „erorile" sau „defectele" sale. Când te doare inima pentru relele ce le-ai făcut altora, acestea îţi sunt prezente în conştiinţă mai vii şi chiar mai amplificate de cum le-ai săvârşit poate.

Numai pentru că pocăinţa este căutare vie a restabilirii relaţiei personale cu Dumnezeu, dorinţă arzătoare după iertarea Lui, după un zâmbet de bunăvoinţă din partea Lui, aduce ea înnoirea sufletului, ştergerea petelor păcatului de pe el, înfrăgezirea şi întinderea fiinţei noastre de parcă am începe de la început viaţa.

Este o întrebare necontenită ce şi-o pun teologii şi filosofii: Cum se poate şterge ceva ce s-a întâmplat din cartea istoriei şi cum se poate scoate o faptă săvârşită din complexul factorilor ce determină mersul viitor al vieţii unui om?

Cine a experiat vreodată o adevărată iertare de la o persoană căreia i-a greşit, cine a simţit binefacerea mângâierilor şi liniştirilor ce i le dăruieşte acea persoană, cu întinerirea ce i-o procură, cu noua poftă de viaţă ce i-o dă, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, de parcă toată descurajarea şi depresia lui ar fi fost topite ca o rouă de raza soarelui, acela îşi dă puţin seama de întinerirea şi de înnoirea cu mult mai radicală ce ne-o dă iertarea lui Dumnezeu.

Desigur că numai cine a fost zguduit de o căință totală poate simți deplinătatea acelei înnoiri, acelei ştergeri desăvârşite de păcate din partea lui Dumnezeu. Cu cât căința este mai vie, mai puternică, cu atât simți mai mult bucuria şi iertarea de pe urma ei. Din scrisul sfinților simțim că atât pocăința, cât şi harul iertării erau pentru ei experiențe cu mult mai adânci, mai puternice decât sunt pentru noi, cei de azi. Numirile acestea descriu realități copleşitoare, cu mult mai profunde de cum suntem noi în stare să ne dăm seama. Creştinismul nostru este prea de suprafață, prea redus doar la numirile realităților însele. De aici vin neajunsurile societății omeneşti, care par a nu-şi mai găsi leacul. Până nu vom deveni din nou creştini prin trăirea adâncă şi sinceră a realităților pe care le tot numim doar, nu vom găsi leac omeniei şi omenirii bolnave.

În legătură cu armonizarea salariilor*

Guvernul actual urmărind aşezarea statului pe temeiuri mai drepte, mai sănătoase şi mai raționale, a luat în acest sens o serie de măsuri care sunt de mult aşteptate.

În cadrul acestui plan a numit o comisie care va studia şi rezolva problema ierarhizării funcţiilor publice şi a armonizării salariilor. O lege statornică va fixa şi va asigura un loc precis şi un salariu corespunzător fiecărei categorii în tabela generală a salariaților, încât nu vor mai putea fi argumentate sau micşorate după bunul plac salariile unei sau altei categorii de slujbaşi, prin scoaterea ei din locul precis în care se află în ierarhia generală.

Preoțimea are motive speciale să se bucure de anunțarea acestei legi, căci ea a fost supusă în tot timpul de după război tratamentului celui mai discreționar în ceea ce priveşte salarizarea. Cât timp salariile au tot crescut, între 1921 şi 1929, preoților li s-au acordat întotdeauna sporurile de scumpete cele mai modeste, iar de la 1930, când începe marea criză financiară, salariul lor a fost supus la patru curbe, pe când al celorlalți slujbaşi, numai la două. Este

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 15, 7 apr. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

adevărat că guvernul trecut al dlui Tătărescu a înlăturat cele două curbe în plus de pe salariul preoţimii, dar el a rămas cu toate acestea nu numai expus la buna dispoziţie şi la aprecierile diferiţilor miniştri de finanţe şi de culte ce se perindă, ci şi la un nivel extrem de scăzut faţă de salariile celorlalţi funcţionari şi faţă de munca ce o prestează preoţii şi de greutăţile cărora trebuie să le facă faţă.

Dacă o lege de armonizare a salariilor este aşteptată cu nerăbdare de preoţime, ea n-ar putea fi întâmpinată cu bucurie decât în cazul că ar pune capăt situaţiei nedrepte şi grele în care a fost ţinută această categorie esenţială în existenţa neamului, care este preoţimea. Căci în caz că legea care se anunţă ar consfinţi şi ar definitiva inegalitatea de acum, ea ar crea o situaţie cu mult mai grea decât cea de până acum, luând, pentru multă vreme, orice nădejde de zile mai bune din sufletul preoţimii.

Este necesar să se asigure preoţimii posibilităţile unei existenţe demne şi nestânjenite la tot pasul de noianul grijilor. Numai aşa se poate dedica cu trup şi suflet misiunii sale, care nu este numai a sa, ci este misiunea principală a statului nostru: ridicarea satului, ridicarea poporului sub toate raporturile.

Experienţele de până acum ar trebui să înveţe factorii noştri de stat că numai sub egida preotului se poate susţine realist, stăruitor, cu autoritate morală, acţiunea de ridicare a satului. Unde este preotul prezent, poporul vede – şi vede drept – garanţie de seriozitate; preotul cunoaşte ca nimeni altul realitatea multiplă şi nuanţată a satului, cu piedicile ce stau în calea progresului lui, cu posibilităţile ce le ascunde, cu metodele pe care imponderabilele sufleteşti ale satului le admit. Preotul îmbracă oricare acţiune din sat în vraja

unei seriozităţi şi importanţe care angajează răspunderea adâncă şi tot ce este mai bun în oameni.

Să i se creeze preotului condiţiile unei existenţe demne şi pentru a se susţine prestigiul lui în faţa poporului, căci dacă scade prestigiul preotului, scade însăşi puterea credinţei şi a moralităţii. De ce să nu fie salarizat preotul la acelaşi nivel ca agronomul, sau medicul, sau oricare alt slujbaş cu studii universitare aşezat în mediul rural? Munca lui nu este mai puţină şi nici mai de dispreţuit. Veniturile de la epitrahil sunt în cele mai multe părţi ale ţării inexistente, ba în timpurile actuale ameninţă cu dispariţia aproape pretutindeni. Iar situaţia morală a preotului este de aşa natură, că el trebuie să ajute în mod special pe nenorociţi, să fie mai darnic cu orfanii şi cu cei săraci. Apoi, dacă un alt slujbaş îşi pretinde diurna sa, lucrul pare cât se poate de firesc, dar preotul, când aduce aminte de ceea ce-i competinte, este taxat de lacom, face figură rea, căci de la preot poporul aşteaptă o desăvârşită dezinteresare de cele materiale. Şi faptul acesta face pe atâţia preoţi să se jeneze de a mai aminti de răsplata muncii lor, deşi lipsurile materiale ale familiei fac să le sângereze dureros sufletul. De câte ori nu trebuie preotul să dea de la el, în cazuri de mizerie, sau spre procurarea celor necesare în biserică, la slujbe! Câte renunţări, câte sacrificii dureroase nu se consumă în sufletul lor, zi de zi, de care nici măcar nu pot vorbi, căci nu este frumos pentru un preot să se laude cu ceea ce face el!

Vor fi fiind şi preoţi care au venituri parohiale bune, dar sunt extrem de puţini. Atât de puţini, încât pot fi consideraţi excepţii. Şi pentru câteva excepţii nu pot fi judecaţi şi bănuiţi şi lăsaţi în suferinţă marea majoritate, căci fiecare categorie de slujbaşi îşi are excepţiile ei.

Neamul nostru de la preoţi numai a câştigat. La noi nu se poate vorbi de o preoţime care s-ar fi îmbogăţit pe seama poporului. Preoţimea română a fost totdeauna săracă; o categorie de mucenici şi de apostoli, care a dat tot neamului ei, neavând în schimb decât suferinţă şi lipsuri. Nici azi ea nu râvneşte după bogăţii şi după situaţii privilegiate, de la înălţimea cărora să sfideze sărăcia poporului. Ea cere numai strictul necesar pentru susţinerea familiilor lor, ea cere numai să nu fie dispreţuită printr-o aşezare într-o situaţie mult inferioară celorlalţi slujbaşi ai neamului. Ea cere să fie tratată ca toţi; nu mai bine, dar nici mai rău.

Mărturisirea păcatelor*

Ne apropiem de Patimile şi Învierea Domnului. Este timpul cel mai potrivit să ne aducem aminte că toate acestea s-au făcut din pricina păcatelor noastre. Trebuie să privim sfâşietoarele Patimi ale Domnului nu ca întâmplări ce nu ne privesc, ci să ne simţim adânc vinovaţi pentru ele. Fiecare scuipat în faţa lui Iisus este şi din noi pornit, fiecare batjocură este rostită şi de gura noastră, fiecare spin înfipt în fruntea Lui şi fiecare piron bătut în trupul Său cel neprihănit sunt şi fapte ale noastre, ale inconştienţei, ale uşurătăţii, ale ticăloşiei noastre. Căci întrucât, dacă am fi fost contemporani cu El, sau dacă El ar trăi azi, am fi lucrat sau am lucra la fel cu cei ce L-au chinuit, cei ce au săvârşit asemenea cruzimi au lucrat şi în numele nostru, şi al tuturor oamenilor. Şi ca o dovadă că ne-am comporta ca cei din vremea lui Iisus – dacă am fi puşi şi noi în faţa Lui fără să ştim despre El atâtea lucruri dintr-o istorie de două mii de ani – este răul din noi, egoismul, mândria, lăcomia, deşi ne-am făcut părtaşi de atâtea haruri decurgând din Patimile şi Învierea Domnului.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 16, 14 apr. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

Când ni se pun înaintea privirii sufleteşti Patimile Domnului – ca în acest timp–, trebuie să ne simţim vinovaţi atât pentru păcatele săvârşite de contemporanii lui Iisus – care ne-au reprezentat şi pe noi –, cât şi pentru păcatele noastre actuale, prin care arătăm ce-am fi fost în stare să facem fără harurile ce ni le-a dobândit Iisus Hristos şi fără istoria creştinismului cea de două mii de ani.

Spre Domnul cel răstignit nu putem înălţa privirea decât gândindu-ne cu durere la vina noastră, la păcatele noastre. Numai aşa răstignirea Lui ne va putea fi spre mântuire. Dacă fiecare din noi am participat la răstignirea Lui, numai rugându-ne de iertare arătăm că nu vrem să-L răstignim mai departe. Tot cel ce nu se căieşte de ceea ce a făcut continuă să lovească cuie în Domnul. Sigur, chiar dacă ne căim, n-am exclus cu totul viitoarele noastre păcate, viitoarele loviri ale Domnului. Dar prin căinţă îi dăm câte o mică pauză în durerea ce-o simte pentru şi din pricina noastră, Îi dăm câte o mângâiere. Cel ce nu se căieşte însă peste tot, Îl ţine pe Domnul în continuă suferinţă.

Biserica noastră învaţă că Euharistia are şi caracter de jertfă, nu numai de taină. Adică Domnul este prezent în ea şi pentru a Se aduce ca trup ce se frânge şi ca sânge ce se varsă lui Dumnezeu Tatăl. Şi numai pentru că este întâi jertfă ce ne obţine iertarea de la Tatăl, ne este apoi şi taină, adică dar ce ni se dă, ce ni se întoarce de la Tatăl.

Nu cunoaştem sensul mai adânc al acestei jertfe ce se continuă până la sfârşitul veacurilor. Ştim însă că este în strânsă legătură cu jertfa de pe Golgota şi că este jertfă adevărată. Sensul ei în general trebuie să fie o suferinţă neînţeleasă a Domnului ce continuă să o suporte pentru noi. O suferinţă pentru păcatele noastre, continuăm să le săvârşim (şi care sunt tot atâtea semne că am fi în stare să-L răstignim mai departe), şi mai ales suferinţa pentru acei pe care îi vede că nu vor să primească folosul jertfei Sale de pe Golgota, că o fac zadarnică pentru ei.

Marele Pascal spunea:

> „Jésus sera en agonie jusqu'à la fin du monde: il ne faut pas dormir perdant ce temps-là"[1].

Să nu săvârşim şi noi acest lucru îngrozitor, care constă în a nu da victimei noastre o clipă de mângâiere prin faptul că ne căim de ce facem, de ce-am făcut. Când lovim pe un semen al nostru cu cruzime şi continuu, ceea ce-l doare mai mult decât loviturile fizice este faptul că vede cât îl urâm, cât îl duşmănim. Dacă ne-ar vedea la un moment dat reculegându-ne la suflet şi prăbuşindu-ne sub puterea regretului şi rugându-l să ne ierte, i-am produce o alinare, încât ar uita de orice durere.

Să ne gândim că Domnul îndurerat ne cere acum recunoaşterea păcatelor noastre. Şi această recunoaştere Îi face cea mai mare bucurie.

Dar recunoaşterea deplină înseamnă mărturisirea lor. Când recunoaşterea este numai în faţa cugetului propriu, nu este mărturisire. Abia când este în faţa altuia, este mărturisire.

Domnul ne cere mărturisire pentru a ne da seama că El nu este una cu eul nostru, nu este adâncul sau cugetul nostru. În acest caz, mărturisirea păcatelor nu ne-ar cere o sacrificare a mândriei, a acestei rădăcini a tuturor păcatelor.

---

[1] Blaise PASCAL, *Mystère de Jésus*, s.l., s.a.

O mărturisire ce ne-am face-o nouă înşine (care nu este mărturisire propriu-zis) ar fi o afundare şi mai adâncă a noastră în glodul păcatelor, a egocentrismului. Întâlnirea cu Dumnezeu se realizează numai prin ieşirea din noi înşine, din închisoarea eului în care ne încuie mândria.

Mândria omului l-a făcut şi pe Dumnezeu parte a fiinţei sale: „eu însumi sunt Dumnezeu", şi-a zis omul. Prin aceasta şi-a legitimat puternic închiderea în sine, ieşirea din relaţia de iubire cu altul. Drumul spre ieşirea din carapacea egocentrismului, a mândriei, spre altul, care este totdeauna afară de eul nostru, drumul spre iubirea altuia duce prin smerenie, prin încetarea de-a mai face din eul nostru centrul existenţei noastre şi al tuturor.

Dumnezeu este în afară de eul nostru, este altceva decât acest eu. Şi noi avem nevoie să simţim că atârnăm de Dumnezeu ca de altceva decât de eul nostru şi că în faţa Lui, ca persoană deosebită la noi, trebuie să facem actul de smerenie, de mărturisire, ca o indicaţie că nu ne ferim de-a atârna fericirea noastră de cineva care nu suntem noi înşine.

De aceea a orânduit Domnul Iisus Hristos să facem mărturisirea în faţa unei persoane omeneşti exterioare nouă: ea realizează toate momentele care ne fac să ne depăşim pe noi, să ne dăm seama că Dumnezeu nu este una cu noi, ci cineva care ni se opune ca judecător, să călcăm pe mândria noastră şi să ieşim într-un act de smerenie spre El şi spre semenii noştri, împlinind prima condiţie a iubirii, pe care însă nu ne-o dăm noi, ci ne-o dăruieşte Dumnezeu atunci când arătăm prin smerenia mărturisirii voinţa de a ajunge în relaţia de iubire cu cei ce sunt alţii decât noi înşine.

Mărturisirea este cel mai bărbătesc act de ieşire din închisoarea egocentrică în care ne închide mândria; este intervenţia

cea mai energică şi de aceea cea mai eficace împotriva acestei boli de moarte; este fierul roşu pus de noi înşine cu curaj pe rana care ne ameninţă cu fatalul deznodământ.

În mărturisire întâlnim pe Domnul Iisus Hristos, deşi ne mărturisim preotului. Dacă în general numai în ieşirea din noi înşine, în relaţia de iubire adevărată faţă de un om sau altul, întâlnim pe Dumnezeu – Care este prin excelenţă acel Tu al fiecărui om, de Care atârnă fiecare şi Care ni s-a făcut şi om spre a ne arăta cât de mult trebuie să-L concepem după asemănarea unei persoane omeneşti care ne întâmpină– cu atât mai mult se întâmplă aceasta printr-o persoană trimisă anume spre a ne primi mărturisirea, de Domnul Iisus Hristos, calificată de El însuşi spre acest scop, prin harul hirotoniei.

Când privim la faţa preotului şi ne mărturisim, faţa lui arată în chip tainic faţa nevăzută a lui Iisus Hristos. Noi, în acele momente, ne punem, privind la preot, în contact personal nemijlocit cu Iisus Hristos. Nu fără sens prescrie rânduiala bisericească să se aşeze preotul, când primeşte mărturisirea, înaintea icoanei lui Iisus Hristos.

Catolicismul a golit taina mărturisirii de adevăratul ei înţeles, când a ascuns faţa preotului după scândurile unei căsulii. Credinciosul nu mai vede pe nimeni; i se redă iluzia că este singur, că nu se umileşte în vederea cuiva din afară, i se menajează mândria, deci chintesenţa păcatelor.

Contactul personal de la faţă la faţă – numai acesta este adevărat contact personal, spiritual, prin care omul este scos cu adevărat din sine; comunicarea de simţiri, de efluvii, pe alte căi, este un fenomen inferior, de domeniul naturii, animalităţii, care nu scoate pe om din sine – cel pe care a ţinut Iisus Hristos să-l stabilească drept mediu al mântuirii, a fost

înlăturat. Catolicismul l-a înlăturat şi prin faptul că socoteşte posibile iertările la distanţă, prin poştă, şi în masă, prin aşa-zisele indulgenţe papale.

Creştinismul, care a restabilit înaltul şi veridicul adevăr, că mântuirea este o chestiune de raport intim personal, a fost coborât de catolicism în rândul religiilor mitice precreştine, care considerau mântuirea un efect al mişcării forţelor naturale, impersonale, destrămând persoana sub lucrarea acestor forţe, socotite ca singurele realităţi adevărate.

Ortodoxia a păstrat creştinismul în învăţăturile şi rânduielile stabilite în timpurile apostolice, care au trăit cea mai intensivă şi mai veridică viaţă creştină, căci amintirea lui Hristos era proaspătă. Catolicismul a schimbat ceea ce ne-au dat acele timpuri de profundă experienţă a vieţii cu Hristos, prin învăţături şi practici construite de mintea teologilor din veacurile Evului Mediu, când fireşte că experienţa lui Hristos şi amintirea Lui şi viaţa creştină deveniseră mult mai spălăcite. Catolicismul a modificat ceea ce a experiat viaţa religioasă cea mai autentică, prin ceea ce, în lipsa ei, postula ca logic mintea umană în epoca scolastică. De aceea azi construcţiile dogmatice scolastice pârâie în toate încheieturile şi însuşi catolicismul se jenează să le mai susţină.

Hristos cel înviat și viața noastră pământească*

Nu există o credinţă care să dea atâta temei de bucurie şi atâta împlinire concepţiei despre lume ca aceea în Învierea lui Iisus Hristos. Credinţa aceasta dă singură atâta rost şi mângâiere vieţii noastre pământeşti, cât n-ar putea să-i dea niciun sistem filosofic. Dacă a înviat Hristos, şi noi cei ce credem în El, vom învia. Viaţa de aici nu este ultima realitate şi deci nu este înecată în întunecimea lipsei de rost, de sens şi de gust. Fără învierea Domnului lumea aceasta ar fi pentru oricare dintre oameni un gest ratat al unui zeu neputincios, un lucru fad şi înşelător. În zadar ar avea poate un sens pentru creator. Dacă n-are pentru orice spirit înţelegător, dacă toate celelalte fiinţe spirituale create se vor prăbuşi după această tulburată şi fragmentată existenţă în nimic, aceasta n-ar putea însemna altceva decât că zeul a voit el ceva, dar n-a fost în stare să ducă prin realizare lucrul până la capăt, sau şi-a bătut joc de aceste biete fiinţe.

Hristos a înviat! Acest strigăt este lumina care spintecă întunericul vieţii noastre pământeşti, este raza care face din

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 18, 28 apr. 1940, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae*.

ea altceva decât o orbecăială învăluită în caraghioase pretenţii şi iluzii.

Învierea lui Hristos dă, oricât s-ar părea de paradoxal, un preţ acestei vieţi. Ştim acum nu numai spre ce direcţie ne mişcăm, ci şi că drumul spre înviere duce numai prin viaţa aceasta, printr-o anume trăire a vieţii acesteia. Un drum îngust şi ostenitor dacă nu duce spre nimic n-are nicio valoare; este vrednic de tot dispreţul. Dar dacă este singurul drum spre cetatea-miracol, spre locul cel mai frumos din câte există, el capătă un preţ nemărginit. Ostenelile la care te expui călcându-l se uşurează prin siguranţa bucuriei ce te-aşteaptă la capătul lui. Hristos cel înviat, prin însuşi faptul că a înviat, ne dă tărie în mijlocul greutăţilor vieţii, dă păşirii noastre printre ele bărbăţie, strecoară din forţa Sa de atracţie o mare energie în sufletele noastre. Este ca un punct de mare forţă magnetică atractivă.

Dar Hristos cel înviat ajută vieţii noastre şi în alt fel decât prin fluturarea de la distanţă a strălucirii în care fiind aşezat ne aşteaptă şi pe noi.

El este, într-un anumit chip, tainic cu noi. „Şi iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului", a spus apostolilor după înviere. Este naiv şi eronat să se creadă că Hristos Se află într-un plan de realitate cu totul deasupra celui al nostru. Nu este în chip văzut printre noi, ca obiectele lumii. Dar este pentru ochii, pentru simţirea duhovnicească a celui ce crede.

Nu este prezent pentru ochii fizici, pentru că timpul acestei vieţi ne este lăsat pentru a ne decide fiecare liber pentru sau contra lui Hristos. Dacă S-ar dezvălui în măreţia şi strălucirea Sa proprie, ar sili pe oricine să admită că este Dumnezeu şi că a înviat. Dar o admitere de silă nu mai este

credinţă, nu mai este hotărâre voită, cu tot curajul pe care-l implică un asemenea act. Numai după ce toţi oamenii vor fi venit la existenţă, şi se va fi decis fiecare să creadă sau nu că Hristos este Dumnezeu şi a înviat, va putea veni în strălucirea vizibilă, pentru a face judecată. Atunci, cei ce-au crezut în El şi L-au dorit se vor bucura că li s-a împlinit dorinţa, iar cei ce n-au crezut se vor convinge şi ei, însă spre marea lor nefericire şi remuşcare. Însăşi arătarea lui Iisus va fi o judecată, va fi o coborâre de bucurie negrăită asupra celor ce-au căzut, şi de durere şi regret asupra celor ce n-au crezut.

Dar prezenţa lui Hristos este un fapt tot atât de cert pentru cei ce cred şi în decursul actualei vieţi. De ce numai pentru cei ce cred? Gânditorul francez Gabriel Marcel spune odată:

„A iubi o fiinţă înseamnă a-i spune: tu, tu nu vei muri"[1].

Sigur că pe Hristos nu-L face cineva, prin credinţa şi prin iubirea sa, viu sau mort. Dar fără credinţă şi fără iubire, nu-L poţi sesiza ca fiind viu, înviat, în preajma ta. Câte fiinţe personale nu le transformăm noi în obiecte fără suflet prin lipsa de atenţie şi de iubire cu care trecem pe alături de ele!

Dar cuvintele lui Gabriel Marcel le putem gândi şi ca aplicându-se lui Hristos ca subiect. Lui Hristos Care a venit şi are în Sine, sau în Tatăl cu Care este de o fiinţă, puterea de a învia şi de a fi viu, nu-I dăm noi viaţă prin iubirea noastră – nu-I dăm viaţă ca să aibă în Sine, dar Îi dăm viaţa cea pentru noi –, dar unui om experiem de atâtea ori că-i înmulţim viaţa prin iubirea ce i-o acordăm, precum ne-o înmulţeşte

[1] Gabriel MARCEL, *Etre et Avoir*, Paris, 1935, p. 137.

şi el nouă prin iubirea lui. Aici este o icoană care ne arată că, cu atât mai mult îi dă Iisus Hristos viaţă aceluia pe care îl iubeşte. Apariţia şi menţinerea oricărui om în viaţă este un act al iubirii lui Dumnezeu Creatorul. Iar viaţa cea adevărată, cea scăpată de sincopele, de tenebrele şi viermii păcatului, ne-o dă tuturor încă până ce suntem pe pământ, Iisus Hristos. Ne-o dă prin iubirea Sa prin care ne priveşte în parte pe fiecare dintre noi. Dar iubire numai dintr-o parte nu se poate. Numai răspunzând cu credinţa, cu iubirea noastră, iubirea lui Iisus Hristos ne poate învia şi ne poate ţine vii. „Eu sunt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* 11, 25).

Iisus Hristos S-a ridicat, desigur, prin Învierea şi Înălţarea Sa într-o zonă de existenţă scoasă de sub chipurile şi neajunsurile vieţii pământeşti. Totuşi nu trebuie să înţelegem acest punct de credinţă în sensul unei complete încetări de a mai participa la viaţa noastră pământească. Înălţarea înseamnă, sub acest raport, numai că pe pământ a terminat tot ce putea face pentru mântuirea noastră şi că ne-a dobândit toate condiţiile ce ne sunt de trebuinţă pentru a ne mântui.

Dar, pe de altă parte, El a rămas printre noi spre a ne ajuta să ne însuşim mântuirea, să ne-o lucrăm zi de zi. El este conducătorul acţiunii de însuşire a mântuirii, acţiune ce va dura până la sfârşitul lumii în tot locul unde se află un om căruia i se predică despre El.

Şi ca unul ce conduce cu un suprem interes lucrarea mântuirii noastre, Iisus Hristos participă în chip intim la toată viaţa fiecăruia dintre noi. În special nu se poate să rămână indiferent atunci când unul sau altul dintre noi îi refuzăm dragostea, care vrea să ne facă vii, să ne mântuiască. Una din caracteristicile esenţiale ale iubirii este că suferă

când cel iubit merge spre nenorocire. Chiar că sunt cazuri când iubirea *trebuie* să sufere şi, suferind, salvează pe cel ce altfel s-ar pierde. Şi iubirea lui Iisus pentru oameni, dat fiind că aceştia sunt de regulă aplecaţi spre pierzanie, este în mod necesar una care a suferit în timpul vieţii Sale pământeşti şi – întrucât pericolul de a se pierde persistă pentru aproape fiecare om cât trăieşte pe pământ – suferă mai departe. În această capacitate de suferinţă se arată adâncimea fără margini a iubirii. Şi această suferinţă a iubirii face minuni pentru mântuirea oamenilor. Să ne amintim de noi înşine sau de alţii, cum, acolo unde nimic nu mai putea ajuta la o îndreptare, o mare suferinţă din iubire a înduioşat atât de puternic, încât a adus îmbunătăţirea.

Suferinţa aceasta a iubirii pentru îndreptarea, pentru mântuirea cuiva, dacă nu cuprinde tot ce înţelegem prin jertfă, este în orice act de sacrificiu de sine.

Cu iubire încurajatoare, cu dăruire de putere, cu bucurie pentru orice pas bun al nostru ne însoţeşte Iisus cel înviat; dar şi cu adumbrire de tristeţe atunci când ne vede căzând şi persistând în rău. Printr-una, ca şi prin alta, ne ajută, ne mână înainte pe drumul greu şi suitor al desăvârşirii.

Biserica ne vorbeşte de o rugăciune a lui Iisus pentru noi către Tatăl, de o liturghie săvârşită de Iisus ca arhiereu, de o liturghie care are ca sâmbure de foc jertfa Sa pentru noi şi care se prelungeşte văzut în liturghia din biserici, care se centrează în jurul aceleiaşi jertfe ce-o aduce Iisus în cer.

În ce-o fi constând propriu-zis fiinţa acestei jertfe, nu putem pricepe. Vom şti numai după ieşirea din această viaţă. Dar credem că ea ne vorbeşte şi de realitatea unei anumite dureri cereşti pentru noi. O suferinţă care este în cer, şi totuşi nu departe de noi, căci cerul şi altarul se fac una în

actul de aducere a jertfei. Altarul este forma văzută a cerului. Este o durere acolo, în Iisus, dar ne este dedicată nouă, ne învăluie pe noi. Prin ea Iisus trăieşte cu noi şi ne ridică la El după ce El S-a coborât prin această durere la noi. Este jertfa pe care ne-o aduce şi de care împărtăşindu-ne, ne unim cu El.

Din jertfa aceasta, din suferinţa aceasta se alimentează puterea noastră, din ea ne împărtăşim şi ne înduioşăm. Ea este cheagul prin care devenim una cu Hristos, Care ne iubeşte, aşa cum, analogic, lăsând să pătrundă în noi durerea cuiva pentru noi, aceasta ne înfrăţeşte, ne înmoaie graniţele despărţitoare, încât devenim o unitate în dualitate.

Hristos cel înviat este cu noi atât de aproape, cum nici că se poate închipui. Din înviere creşte, prin credinţă, viaţa cea de veci în noi, dar creşte în bătaia vânturilor acestei vieţi, consumându-ne şi sfârtecându-ne eul cel văzut în arşiţa şi sub grindina timpului în care trăim. În atitudinea bărbătească faţă de ele, în înfruntarea lor îşi dă expresie colaborarea noastră cu puterea lui Hristos, credinţa noastră ca răspuns la iubirea Lui.

Cosmologia domnului Lucian Blaga* (I)

Dl Lucian Blaga este un cugetător de mare rezistenţă şi originalitate, înzestrat pe deasupra şi cu un uimitor dar de scriitor. Utilizând aceste mari însuşiri într-un efort susţinut, a reuşit să rotunjească un sistem filosofic care, sub raportul înlănţuirii consecvente, este unic în cultura românească, iar ca noutate se poate înscrie în şirul celor mai interesante încercări metafizice ale întregii culturi universale.

Faptul că dl Lucian Blaga a apărut pe arena scrisului cu plăsmuiri din care iradia o atmosferă de mister specific vieţii româneşti, ne-a făcut pe toţi să aşteptăm în viitoarele desfăşurări de gând ale Domniei Sale o pătrundere şi o luminare a unor regiuni vecine cu credinţa creştină, care formează alimentul spiritual esenţial al poporului nostru.

Iar când, mai târziu, deasupra arhitecturii filosofice abia începute, dar cu direcţiile oarecum precizate, a răsărit, în *Cenzura transcendentă*, soarele dominator al *Marelui Anonim*, am crezut că, în trăsături mari, construcţia filosofică a dlui Lucian Blaga s-a fixat definitiv în apropiere de lumina creştinismului.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 21, 19 mai 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

Erau unele elemente în filosofia de până acum care, raportate la adevărurile de temelie ale creştinismului, trezeau nedumeriri. Prea era conceput egoist acel Mare Anonim, care retează toate avânturile de cunoaştere şi de înălţare ale omului; prea venea în contradicţie această idee cu învăţătura creştină esenţială despre mântuirea omului prin coborârea lui Dumnezeu pe pământ şi în comuniune intimă şi veşnică cu oamenii prin Întrupare. Peste tot prea era neglijat factorul persoană, cu libertatea, cu păcatul, cu comuniunea de iubire a sa, şi prea se explicau toate pe calea unui automatism susţinut de forţe impersonale, mitice.

Dar ne închipuiam că toate aceste părţi vor putea primi încă un înţeles adecvat creştinismului, dacă viitoarele precizări ale sistemului vor rotunji în mare o viziune care să nu facă opoziţie.

De aceea, am citit cu o legitimă curiozitate noua carte a dlui Lucian Blaga, intitulată *Diferenţialele divine*, în care autorul ridică deasupra sistemului său cupola, prezentându-ne teoria despre originea lumii şi despre fiinţa ei.

Vom înfăţişa întâi ideile de temelie ale cărţii în chip obiectiv, pentru ca cititorii să cugete singuri întrucât cosmologia dlui Lucian Blaga mai lasă deschisă putinţa de a apropia, printr-o oarecare interpretare, sistemul Domniei Sale de doctrina creştină.

Piatra unghiulară a cosmologiei dlui Lucian Blaga este teza că Marele Anonim, având o putere ce întrece copleşitor toată puterea din lume, se poate reproduce *ad indefinitum*, fără a se istovi. Cel mai înalt rezultat al Fiinţei originare nu poate fi decât să dea existenţă unor Fiinţe întru totul egale cu sine, şi aceasta în număr nelimitat.

Dar Marele Anonim se fereşte de a descătuşa aceste posibilităţi ale sale, ca să nu se ivească centre multiple cu existenţa autonomă, ceea ce ar echivala cu o adevărată anarhie.

Purtat de grija egoistă de a-şi salva poziţia de centru unic al tuturor, Marele Anonim îşi reţine posibilităţile majore de înfăptuire şi lasă libertate de realizare numai celor mai modeste. Lumea nu este deci rezultatul unui act pozitiv al lui Dumnezeu, ci al unui act negativ, de abstinenţă, de silinţă de a nu da naştere unor existenţe egale cu sine.

> „Voinţa Marelui Anonim, ca efort, nu este îndreptată spre creaţie, ci are ca obiectiv tocmai prevenirea unei prea mari amplori generatoare" (p. 31).

Aşa încât faptul că s-a născut lumea este o dovadă că nu există mai multe persoane în Dumnezeu, că Tatăl nu s-a decis pentru generarea unor chipuri egale cu sine, căci în acest caz nu s-ar fi putut opri (?) numai la două persoane egale cu El.

Lumea nu este creată de Dumnezeu din nimic, ci este un fel de emanaţie, de reproducere a Lui.

> „Actele creatoare ale Marelui Anonim nu sunt nici acte creatoare din nimic, nici acte aplicate asupra unui material dat. Actele Marelui Anonim se numesc mai mult impropriu *acte creatoare*, căci ele sunt în esenţă *acte reproductive*" (p. 30).

Este drept că în alte locuri dl Lucian Blaga declară că nici cuvântul reproducere nu este potrivit pentru a imagina modul de provenire a lumii din Dumnezeu, aşa cum nu este potrivit nici un alt cuvânt şi nici o altă imagine din câmpul

empiric. Dar principal este că dl Lucian Blaga cugetă elementele lumii ca repetând exact substanţa Marelui Anonim, însă nu prin apariţie din nimic, ci ca rezultat al unei *emisiuni* din El.

Marele Anonim este un „Tot divin", de o complexitate de structură şi de o bogăţie de substanţă cum nici nu ne putem închipui. Reproducerea ar însemna o înmulţire la infinit a acestui „Tot divin". Evitând însă reproducerea plenară, face să se reproducă numai regiunile mai periferice ale lui, nu şi cele mai nucleare. Astfel lumea este repetiţie a unor părţi mai secundare din „Totul divin". Deci lumea este într-o privinţă din substanţa dumnezeiască, dar în altă privinţă este o substanţă ciuntită, o divinitate denaturată.

> „Orice act creator (numai impropriu numit astfel) al Marelui Anonim este, precum am afirmat, sub specia posibilităţii, un act de procreare globală a sa, dar, sub specia realizării, orice asemenea act este, din înalte raţiuni centraliste, înadins *sugrumat* la maximum. Disanalogia dintre Marele Anonim şi orice rezultat direct sau indirect al actelor creatoare este *copleşitoare* şi *iremediabilă*, faţă de care asemănarea rămâne în umbră şi în orice caz, neglijabilă. De aceea, se pare că rostul omului este cu totul altul decât de a căuta să se facă asemenea aceluia care în prealabil s-a îngrijit să-l mutileze şi care prin toate măsurile preventive luate tinde tocmai la conservarea disanalogiei" (p. 34).

Dacă ne imaginăm „Totul divin" ca un cerc sau ca o sferă, lumea este o repetiţie a părţilor lui mai din margine.

Însă Marele Anonim merge mai departe cu precauţiile sale. El se teme chiar şi de o repetare parţială a sa, ca nu cumva aceasta să aibă în sine destul „potenţial autarhic", suficientă capacitate de existenţă autonomă. De aceea, nu lasă să se repete acele părţi marginale ale sale, decât într-o formă ultra-fărâmiţată. Şi astfel, ceea ce provine direct din „Totul divin" sunt nişte entităţi minime sub raportul substanţei şi al structurii lor. Dl Lucian Blaga le numeşte *diferenţiale divine*.

> „Oricare din aceste diferenţiale divine este un minim substanţial, purtător al unei structuri egale cu un segment absolut simplu al structurii divine. Diferenţiala divină fiind însă un minim substanţial, ea nu poate să fie decât purtătoarea unei structuri *virtuale*. Sub unghi substanţial, diferenţialele divine permit să fie imaginate simbolic ca o serie de puncte [...]" (p. 36).

Ele sunt mai mici decât atomii. Sunt atât de mici, încât nici nu pot fi constatate cu niciun fel de aparat. Ele cuprind o structură mai mult ca virtualitate. Întrucât „Totul divin" şi-a fărâmiţat în astfel de sâmburi regiuni întinse ale fiinţei sale, diferenţialele acestea se deosebesc între ele după locul mai apropiat sau mai depărtat de centru pe care l-au avut în „Totul divin". Este o deosebire în structura ce o cuprind virtual. Adică ele sunt eterogene. Altfel sunt diferenţialele din care se compune materia, altfel cele din care se compune viaţa, altfel cele din care se compune psihicul. Însă, întrucât Marele Anonim îşi reproduce neîncetat aceste regiuni ale fiinţei sale, fiecare categorie de diferenţiale izvorăşte continuu din el. Deci la baza lucrurilor, răspândite peste tot, stau nenumărate diferenţiale eterogene şi omogene.

Diferenţialele sunt singurele entităţi provenite direct din Marele Anonim. Toate individuaţiunile lumii, începând de la atom şi până la om, nu mai sunt o creaţie directă a lui,

ci una indirectă, adică un rezultat al diferitelor agregări, integrări ale acestor diferenţiale, proces în care Marele Anonim nu mai are niciun rol.

De ce nu a produs direct Marele Anonim individuaţiunile din lume? Pentru că orice provine din Dumnezeu direct are o existenţă indestructibilă, spune dl Lucian Blaga, şi Marele Anonim s-a temut de ivirea unor entităţi mai complexe care să aibă caracter de indestructibilitate. Şi orice individualitate este o entitate mai complexă, cu mai mari posibilităţi. Marele Anonim a acceptat ca singurele entităţi indestructibile să fie aceste diferenţiale, iar toate individuaţiunile să-şi datoreze existenţa agregării acestora, ca să se şi destrame continuu, după cum se dezagregă diferenţialele. Astfel, tot ce este în lume, afară de diferenţiale, este într-o continuă trecere, naştere şi moarte. Aceasta este soarta şi a fiecărei conştiinţe individuale. De o nemurire a sufletului omenesc nu se poate vorbi.

„Ceea ce rămâne după moartea individuală, cât priveşte conştiinţa, sunt aceste secrete diferenţiale psihice, spirituale, eterogene, dar *nu conştiinţa* şi nici un pretins *suflet individual*, ca factor total şi indivizibil, care ar fi fost în posesia conştiinţei, sau poate chiar identic cu ea" (p. 167).

Rămân deci numai diferenţialele care, formând alte agregate, dau prin aceasta naştere altor suflete.

Marele Anonim nu poate aduce aşadar la existenţă individuaţiuni, pentru că:

„privind lucrurile pur speculativ suntem siliţi a crede că orice făptură sau fiinţă de oarecare masivitate şi complexitate, fiind realizată direct, printr-un act indivizibil al Marelui Anonim, s-ar constitui în aspecte ce ar face-o de temut. O asemenea făptură sau fiinţă ar trebui să fie o existenţă absolut închegată în sine însăşi, indestructibilă, singulară, de proporţii superlative sau chiar cosmice [...]. Orice asemenea fiinţă, fiind deplin închegată în sine, indestructibilă şi crescută ca un aluat prea harnic, ar fi suficientă sieşi într-o măsură de nestăpânit. Un potenţial autarhic prea accentuat ar fi un permanent izvor de anarhie sau de tendinţe excentrice" (p. 47).

Asemenea individuaţiuni fiind repetarea unor bucăţi mai mari din „Totul divin", acesta nu va lăsa să vină la o existenţă în afară de sine conţinuturile sale decât fărâmiţate la maximum.

Cum se integrează acum aceste boabe infime din divinitate ca să dea naştere lucrurilor şi fiinţelor din lume?

Aici dl Lucian Blaga îşi imaginează o foarte complicată şi ingenioasă maşinărie, pornind de la individuaţiunile cele mai simple, care sunt cristalele. Mai întâi diferenţialele divine se integrează în aşa-zisele *unităţi formative*. Nici acestea nu sunt experimentabile, fiind dincolo de orice mijloc de sesizare. Ele sunt la baza atomilor şi moleculelor. O substanţă chimică este compusă în întregime din unităţile formative specifice ei. Când începe procesul de cristalizare a acelei substanţe, o anumită unitate formativă biruieşte asupra celorlalte, aservindu-şi toate energiile lor. O unitate formativă este o entitate mai complexă decât diferenţialele şi complexitatea ei variază cu complexitatea individuaţiunii căreia îi stă la bază. În unitatea formativă care produce cristalul este un factor diriguitor şi o energie pe care o întrebuinţează. Când într-o substanţă pusă în condiţiile de a cristaliza învinge o unitate formativă, factorul ei diriguitor suspendă

activitatea factorilor diriguitori ai tuturor celorlalte unităţi formative, iar energiile lor le ia în slujba sa, dând el direcţia cristalizării. Dacă cristalul este zdrobit, factorii diriguitori ai celorlalte unităţi formative îşi recâştigă libertatea şi energiile ce le-au fost răpite şi, ca urmare a acestui fapt, substanţa respectivă poate cristaliza sub conducerea unei alte unităţi formative.

Mai complicat este procesul de formare a individuaţiunilor în lumea organică. Unităţile formative sunt aici mai complexe, fiind compuse şi din mai multe feluri de diferenţiale. Un factor principal al lor este acela care înmulţeşte din unitatea formativă biruitoare celulele în care sunt aşezate unităţile formative. Un al doilea factor este acela care taie din unităţile formative, produse pe rând, câte un element din factorul lor diriguitor. Factorul diriguitor al unităţii formative care pune în mişcare procesul formării unui organism are în sine prefigurate toate organele şi formele organismului. Dar prima celulă produsă de ea pentru un organ parţial nu mai are în unitatea ei formativă, ca factor diriguitor, decât forma acelui organ.

Această teorie, într-adevăr originală, îi permite dlui Lucian Blaga să explice atât teleologia cu care creşte orice individuaţiune, cât şi aşa numitele de Domnia Sa „parafinalisme", adică, de pildă, apariţia monstruoasă la unele organisme a mai multor organe decât sunt necesare. În principiu, organul respectiv se potriveşte pentru organismul în chestiune, dar nu se potriveşte apariţia lui în număr dublu.

Diferenţialele se integrează între ele în baza înclinaţiei ce o au una faţă de alta prin faptul că au fost tăiate din acelaşi „Tot divin". Ele îşi sunt complementare. De obicei se integrează diferenţialele care se potrivesc mai bine întreolaltă

şi atunci dau făpturile cele mai finaliste. Dar nu dictează totdeauna principiul celei mai perfecte potriviri, ci sunt alte influenţe, pot să se integreze şi diferenţiale între care există numai o suficientă sau o minimă potrivire, dând tipuri de făpturi, sau indivizi, cu anumite scăderi.

Procesele acestea de integrare, care îi oferă dlui Lucian Blaga şi temeiul pentru o acceptare a transformismului speciilor (la un moment dat, când împrejurările o cer, la unitatea formativă a individuaţiunii unei specii se integrează o nouă diferenţială, dând primul exemplar al unei noi specii) sunt conduse exclusiv de complementarismul dintre diferenţiale şi de influenţele mediului. Aşa se explică şi finalismul fiinţelor din lume şi reciproca potrivire între părţile şi componentele cosmosului. Marele Anonim nu intervine în niciun fel în această creaţie *indirectă* a lumii.

Dl Lucian Blaga susţine cu tărie finalismul împotriva teoriei mecaniciste. Dar ar fi greşit să ne închipuim că finalitatea diferitelor individuaţiuni ar fi produsul unei voinţe. Lucrurile şi fiinţele, chiar şi persoanele omeneşti, sunt organizate în vederea unui scop într-un mod oarecum automat. Totul se desfăşoară după legi şi influenţe care exclud voinţa, ca într-o vastă maşinărie. Viaţa omenească decurge şi ea atunci automat.

> „Principii, precum acela al fanatismului căderii, al libertăţii, al materiei etc. limitează de fapt pe dinafară divinitatea, şi multiplică inoportun şi împotriva postulatelor proprii inteligenţei, elementele explicative" (p. 156).

De un păcat din partea omului nu mai poate fi vorba, dacă el este o înfiripare a determinismului finalist.

În această legătură trebuie să remarcăm aspectul paradoxal sub care este conceput omul în sistemul dlui Lucian Blaga. Omul este pe de o parte o fiinţă ce trăieşte în orizontul misterului şi pentru revelarea lui, aflându-se astfel pe poziţia cea mai înaintată către Marele Anonim. Aceasta se explică din faptul că spiritul lui este compus din diferenţialele tăiate din regiunea cea mai apropiată de centru a „Totului divin". Pe de altă parte însă, tocmai aceasta îl face pe Marele Anonim să se teamă de om, ca acesta să nu se facă asemenea lui. De aceea a luat măsuri ca omul să nu se poată desăvârşi întru cunoaştere şi putere. Actul prin care frânează Marele Anonim cunoaşterea omului este „cenzura transcendentă", iar cel prin care zădărniceşte în parte revelarea misterelor este „înfrânarea transcendentă". Mijlocul de care se serveşte Marele Anonim sunt aşa-zisele categorii stilistice din subconştientul omului, sub forţa cărora omul este silit să strâmbe şi să îngusteze tot ce ar putea cunoaşte şi revela, pe măsura acestor tipare. Chiar mijloacele lui de cunoaştere şi de expresie sunt o piedică în calea lui.

Omul se află deci într-o situaţie contradictorie. Natura divină superioară diferenţialelor din care este compus îl împinge spre Dumnezeu, aceasta fiind în acelaşi timp o tendinţă de a se aşeza în locul lui, dar teama lui Dumnezeu îl respinge de fiecare dată în jos. Istoria, cadrul şi expresia vieţii omeneşti sunt deci un joc al Marelui Anonim, având ca victimă biata fiinţă omenească. Un joc care persistă din frica Marelui Anonim. O problemă morală nu se pune pentru om. Noţiuni ca păcatul faţă de Marele Anonim, ca iubirea, ca veneraţia nu au niciun rost în sistemul dlui Lucian Blaga. De tendinţa de a lua locul lui Dumnezeu, care stă în natura diferenţialelor divine din care este făcut omul, acesta nu trebuie să se ruşineze. Iar frâna care îl reţine de la ridicarea pe această treaptă trebuie să-l facă pe om foarte nemulţumit de Marele Anonim. Totul trebuie privit deci ca o luptă a omului cu Dumnezeu, în care este mereu înfrânt.

Dar nu vrem să anticipăm în acest număr consideraţiile noastre de ordin creştin asupra acestei filosofii, deoarece avem de gând să dăm acestora grai într-un număr viitor.

Citām încă de încheiere câteva rânduri care lămuresc concepţia despre istorie a dlui Lucian Blaga:

> „În ordinea metafizică şi a finalismelor existenţei în general, istoria este acest fel de a trăi şi de a crea al omului ca fiinţă primejdioasă pentru Marele Anonim, şi permanenta respingere a lui din partea Marelui Anonim prin dispoziţiile preventive, pe care odată pentru totdeauna acesta le-a luat". „Destinul omului este de a trăi statornic în această ofensivă zădărnicită totdeauna prin chiar mijloacele ei (stilistice). Istoria este prin fiecare clipă a ei această existenţă de mari intenţii, care se frânge în ea însăşi, căci singurele mijloace de realizare, ce-i stau la dispoziţie, se întorc necurmat împotriva ei. Istoria nu are un scop, un terminus, spre care ar năzui şi care ar fi la capătul ei undeva în viitor" (pp. 188-189).

Cosmologia domnului Lucian Blaga* (II)

Nu intenționăm să supunem în aceste rânduri unei critici amănunțite și temeinice cosmologia dlui Lucian Blaga. Cadrul unui articol de ziar nu este potrivit pentru asemenea scop.

Poate că însă nici nu este necesar acest lucru. Sunt idei și afirmații care poartă pe fruntea lor atât de vizibil semnele șubrezeniei, încât ajung doar câteva indicații, câteva reliefări, ca cei ce urmăresc operația să vadă cu mult mai mult.

Pe noi ne interesează de altfel în primul rând nu inconsistența ideilor de temelie ale acestei cosmologii, ci raportul lor cu învățăturile creștinismului.

În general este de constatat că filosofia dlui Lucian Blaga, așa cum se dezvăluie acum în liniile ei de temelie, este o filosofie a lucrurilor și a forțelor impersonale (*eine Philosophie der Sachen*), cu toate că promitea în începuturile ei să fie o filosofie a misterului ființei personale și cu toate că a adus importante contribuții pentru luminarea unor stări de conștiință.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 22, 26 mai 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Dl Lucian Blaga explică acum bazele realității într-un chip cu totul intelectualist și obiectivist, cu o rațiune detașată de trăirea totală și de atmosfera de mister, privind dintr-o poziție de înălțime suverană realitatea pe care o taie și o combină asemenea unei cantități și a unor obiecte. Domnia Sa tratează lumea și geneza ei ca un spectator.

> „Cu cât tratăm lumea mai mult ca un spectacol, cu atât ea trebuie să devină în chip necesar metafizic neinteligibilă."[1]

Nu avem să insistăm asupra faptului că în felul acesta dl Lucian Blaga destramă misterul prin rațiune la încheieturile principale ale sistemului Domniei Sale și nici asupra contradicției în care ajunge în modul acesta cu ideea, atât de capitală a Domniei Sale, că omul nu poate cunoaște realitatea care este un mister impenetrabil și că toate explicațiile lui sunt răstălmăciri, devieri și desfigurări ale acestui mister. Numai într-un caz ar fi consecventă cu sine însăși filosofia dlui Lucian Blaga: când ar prezenta și această cosmologie, inclusiv concepția despre Marele Anonim, drept o asemenea răstălmăcire, deci ca un joc gratuit al rațiunii, întovărășit de siguranța filosofului că realitatea *nu este în niciun caz așa cum o prezintă.*

Dar vrem să revenim puțin asupra remarcii pe care am făcut-o că filosofia dlui Lucian Blaga este o filosofie care reduce totul la lucruri, la obiecte. Acest caracter o arată ca fiind o filosofie înapoiată, rămasă în urma problematicii contemporane a gândirii filosofice. Filosofia de după războiul mondial, urmând unor străfulgerări sporadice ale

---

[1] Gabriel MARCEL, *Etre et Avoir*, s.l., s.a., p. 22.

cugetării de mai înainte, şi-a concentrat atenţia fermecată în faţa misterului central şi adevărat al existenţei, în faţa tainei ireductibile la obiect a persoanei, realitatea ei impunându-se aproape ca o descoperire şi ca o revoluţie copernicană gândirii filosofice. Se vorbea şi mai înainte de persoană, la Descartes, la Kant, la Fichte, la Hegel, dar aceasta se reducea la ei doar la un eu raţional, la o raţiune-subiect, fiind deci identică cu raţiunea universală, cu un fel de putere impersonală generală.

Azi persoana este o taină minunată, dar nu mai puţin trăită, constatată. Ea este o realitate mai adâncă, mai puţin definibilă decât raţiunea şi decât forţele şi categoriile subconştiente. Ea este libertate, este păcat şi responsabilitate, este trebuinţă după iubire şi mântuire, ea nu poate fi cuprinsă de raţiune, ci raţiunea este în cuprinsul ei şi sub puterea acestor dureri şi tensiuni. Dar marea noutate a filosofiei contemporane este că a descoperit persoana între persoane, raporturile între eu-tu, în care intelectul nu mai are rolul de stăpânitor ce ia în posesie o lume de obiecte şi peste tot nu mai poate înţelege nimic dacă este desfăcut din îmbrăcămintea iubirii şi a altor însuşiri ale persoanei, cărora intelectul le este numai slugă, nu stăpân. Partea cea mai minunată din lume, de care ne dăm seama că atârnă şi este pecetluit câmpul obiectelor, nu se înţelege cu raţiunea, ci cu acele însuşiri profund personale de toate zilele pe care le dispreţuieşte atâta filosofia de şcoală. Numai în raportările noastre cu celelalte persoane raţiunea îşi află limitarea prin realitate. Altfel, nimic nu-i stă în cale să-şi croiască lumea ei de proporţii infinite, sau lumile ei, căci în orice zi ea poate construi o altă concepţie şi fiecare om este cu concepţiile sale. Obiectele, bietele, se lasă interpretate, încadrate în

sistemul samavolnic şi jucăuş al raţiunii, în aceste lumi de vis, de minciună, în aceste opere luciferice care, pe cât sunt de orgolioase, tot pe atât sunt de inconsistente, prăbuşindu-se la cea dintâi ciocnire cu realitatea persoanelor, care nu se lasă încadrate în ele, destrămându-se aşa cum se evaporă visurile şi planurile făcute în stările de insomnie, pe întuneric, când apare lumina zilei.

De Lucifer se spune în Biblie că este tatăl minciunii, căci el cel dintâi şi-a închipuit bietul, în mintea lui incendiată şi împintenită de orgoliu, că poate să se aşeze în locul lui Dumnezeu construind planuri, care se topesc mereu în faţa Atotputernicului şi a realităţii, aşa cum este. Robi ai minciunii, purtaţi de acelaşi izvor al orgoliului, arhitect de construcţii inconsistente, sunt şi toţi acei oameni adepţi ai luciferismului.

Cum am spus, persoana este singurul obstacol şi martor tare al realităţii. Ea ne reduce la ceea ce suntem. Dar ea ne dă şi siguranţa despre realitatea lumii obiectelor şi, până la un punct, criteriul despre felul cum avem să le privim pe acestea.

Iată ce spune Feuerbach, care în această privinţă a văzut just şi este un premergător al filosofiei contemporane:

> „Certitudinea despre existenţa altor lucruri [...] este pentru mine mijlocită prin certitudinea despre existenţa altor oameni afară de mine"[2],

sau cu cuvintele lui Lövith:

---

[2] Karl LÖVITH, *Das Individuum in der Rolle des Mitmenschen*, München, 1928, p. 41.

„în iubire şi în simţirile cotidiene stă adevărata dovadă a realităţii a ceea ce este afară de mine" (p. 9).

Dar dacă persoana este o realitate infinit superioară faţă de lucruri şi de substanţe, dacă ea este şi faţă de mine nu obiect supus, ci factor egal şi în anumită privinţă supraordonat, dacă ea îmi dă siguranţa despre lumea reală şi externă, nu avem aici toate indiciile că Dumnezeu nu trebuie conceput ca lucru sau substanţă, ci ca persoană şi deci raţiunea nu-L poate încadra în categoriile obiectelor pe care le muştruluim cum ne place, poruncindu-le cum să fie şi cum să nu fie, de parcă noi am fi creatorii lor?

Tot ce întâlnim ca element superior în persoana omenească trebuie să le gândim ca aflându-se în Dumnezeu în proporţie neînchipuit mai grandioase. El este persoană şi deci nu-L putem cuprinde în tiparele raţiunii, ci trebuie să ne apropiem de El şi să înţelegem ceva din El, aşa cum ne apropiem de persoanele omeneşti: prin iubire, prin inima deschisă a întregii noastre fiinţe. El nu este atârnător de noi, ci mai degrabă noi suntem atârnători de El. Şi El ne dă, pe calea misterioasă, dar nu mai puţin sigură, a revelaţiei naturale şi supranaturale, siguranţa despre realitatea lumii şi despre modul acestei realităţi.

Dacă Dumnezeu este persoană, şi încă cu o putere ce depăşeşte neînchipuit de mult pe a tuturor făpturilor, nu văd niciun motiv serios, chiar de ordin logic, care să-i limiteze puterea de realizare numai la categoria reproducere. Dimpotrivă, dacă este atât de puternic, şi dacă chiar şi creatura înfăptuieşte în mai multe feluri, este mai logic să admitem că poate şi crea din nimic. Crearea din nimic este una dintre cele mai însemnate probe ale puterii Sale covârşitoare

şi în acelaşi timp scoate înfăptuirile divine de sub stigmatul monotoniei.

Lipsită de caracter plauzibil este şi ideea că Marele Anonim, dacă decide să se reproducă, nu o poate face decât la infinit şi că în general orice repetare egală a lui este un pericol pentru centralismul lui.

Ideea aceasta arată că dl Lucian Blaga concepe pe Dumnezeu lipsit de două însuşiri fundamentale pentru o persoană: de voinţă şi de iubire, ca să nu mai vorbim de această ciudată restrângere prin raţiune a posibilităţilor divine, care trebuie să fie neasemănat de multe. Iar o realitate lipsită de voinţă şi de iubire este orice numai persoană nu. Iubirea în special este un criteriu după care se măsoară gradul de dezvoltare, de perfecţiune al unei persoane. Cu cât este mai puţin lipsit de iubire cineva, cu atât este mai mult purtat de impulsuri şi de griji nestăpânite, ca o victimă impersonală şi involuntară a lor. Prin iubire creştem în spirit, înţelegem pe alţii şi ne înţelegem pe noi înşine, iubirea este fericirea, iar iubirea este comuniune. Dumnezeu fiind iubire în mod esenţial, deci veşnic, este din veci în comuniune. Nu este un eu închis în sine, căutând ieşire din această stare. Dumnezeu este din veci în mai multe persoane, printr-un fel de reproducere, este adevărat, dar nu concepută după modul omenesc, ca ceva ce se petrece în timp, ci într-un chip cu mult superior, superior chiar tuturor imaginaţiilor unor filosofi care pretind să spună lucruri mai înalte decât creştinismul. Dar chiar această reproducere a lui Dumnezeu nu este ieşită de sub puterea voinţei dumnezeieşti. Şi atunci, de ce n-ar avea voinţa Lui putere să limiteze reproducerile la un anumit număr? Iar iubirea între persoanele dumnezeieşti le face să evite orice egocen-

trism, care este un element de caracter atât de inferior, chiar în experienţa omenească.

Pe de altă parte, dl Lucian Blaga, afirmând că la început Marele Anonim a fost singur, gândind mereu pe ce cale să apuce, introduce şi timpul în viaţa divinităţii, ceea ce creează dificultăţi enorme, pe care nu este necesar să le mai indicăm.

Dumnezeu are astfel toate felurile de comuniuni: atât cu persoane egale cu sine, între care este o înţelegere deplină şi o iubire divină, cât şi cu persoane create, subordonate, de o putere de înţelegere şi de iubire mai restrânsă, însă suficientă ca să le facă fericite.

În ceea ce priveşte crearea lumii, două lucruri ies în evidenţă din premisa logică a caracterului personal al lui Dumnezeu – dar de-o logică ce ţine seama de copleşitoarele realităţi trăite de fiecare din noi –: că Dumnezeu a voit să creeze persoane, şi le-a creat din iubire pentru a sta în comuniune cu ele.

Dar, întrucât expunerea a luat o întindere mai mare decât voiam, amânăm restul pentru un alt număr.

Cosmologia domnului Lucian Blaga* (III)

Însăşi mintea ne spune că lui Dumnezeu nu-I putem atribui însuşiri şi acte care să-l prezinte ca pe o fiinţă inferioară, supusă slăbiciunilor şi fatalităţilor.

Un astfel de act l-am atribui dacă am considera lumea ca un produs silit al Său, ca o ieşire necesară din alternativa: reproducere totală sau reproducere sugrumată la minimum.

Singurul mod de înfiinţare a lumii potrivit cu ideea de Dumnezeu este producerea ei liberă, suverană, deci nu din fiinţa Sa, ci din nimic, şi crearea ei nu din capriciu, nici din vreo silă sau frică, ci din iubire, din voinţa de-a face şi alte feluri de fiinţe părtaşe de fericirea existenţei în comuniune cu Sine.

Ciudată idee de Dumnezeu este aceea care şi-l imaginează ca pe o fiinţă ce luptă să nu se producă alături cu el vreo altă realitate, şi împotriva acestei strădanii tot curge din El un complex de entităţi micşorate, împotriva cărora se războieşte apoi tot timpul – până când? – să nu-l răstoarne de pe tron. Avem aici imaginea unui Dumnezeu ne-

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 23, 2 iun. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

putincios – o idee imposibilă, ce se surpă însăşi pe sine – care se luptă, încruntat şi îngrijorat, cu posibilităţile sale şi cu lumea.

Ce inferioară şi inconsistentă este ideea aceasta despre Dumnezeu, faţă de cea creştină, potrivit căreia Dumnezeu creează senin, de bunăvoie, cu un scop frumos, o lume de persoane, cu un scop frumos, o lume de persoane libere şi conştiente cu care, departe de a-I fi teamă de ele, voieşte să stea în comuniune şi Se bucură când le vede progresând spre El şi făcându-se astfel în stare să primească noi şi noi daruri spirituale din bogăţia lui fără de margini.

Ce scop are lumea în concepţia dlui Lucian Blaga? Niciunul. Totul este o zădărnicie fără sfârşit, un efort tantalic ce nu duce la nicio ţintă.

În special sentimente ca iubirea către Dumnezeu, venerarea Lui sunt cu totul deplasate. Singura legitimaţie o are orgoliul intelectului după dl Lucian Blaga, deşi nu înţelegem ce bază mai poate avea acest orgoliu când omul este conştient că poarta adevăratei cunoaşteri este definitiv închisă, iar soarta fiecăruia este destrămarea în diferenţialele componente după scurta viaţă personală.

Dl Lucian Blaga pune totuşi mare preţ pe creaţiile spirituale şi în general istorice ale omenirii. Dar aceste creaţii ar fi cu neputinţă fără credinţa în nemurirea personală şi în Dumnezeu, fără elementul religios de iubire a lui Dumnezeu. Epocile istorice în care slăbesc credinţa şi iubirea, ataşamentul pozitiv, sentimentul de comuniune personală cu Dumnezeu, nu au alt rol decât să ducă la năruire, la descompunere ceea ce au creat epocile străbătute de credinţă. Nu orgoliul intelectual creează ceea ce e mare în istorie, ceea ce dă succesiunii omeneşti în timp caracterul de istorie, ci elementul mai

adânc al ataşamentului religios la Dumnezeu. Orgoliul intelectual fără această credinţă de esenţă religioasă este un factor dizolvant.

Şi atunci, cum se explică această persistenţă prezentă a iubirii de Dumnezeu în sufletul omenesc şi faptul că numai aceasta întreţine viaţa omenească pe pământ şi creează tot ce este nobil în istorie? De ce numai aceasta împrumută eficacitate pozitivă intelectului, care, lăsat de sine, dă totdeauna rezultate negative?

Dl Lucian Blaga a eliminat pur şi simplu din câmpul Domniei Sale de observaţie acest element major al existenţei. Dar el nu poate fi eliminat real, şi el cere o explicaţie. Iar explicaţia nu poate fi alta decât că el îşi are sursa în Dumnezeu, că pe temelia lui a creat şi susţine Dumnezeu lumea.

Există în om trebuinţa după o comuniune cu Dumnezeu şi dacă aşa este făcut omul, putem afirma că această comuniune este şi posibilă şi chiar reală în anumită măsură. Iar această comuniune este căutată pentru dobândirea vieţii eterne şi prin urmare, şi aceasta trebuie să fie posibilă şi reală.

Dl Lucian Blaga afirmă că nu există o continuitate a conştiinţei după moartea trupească. Dar afirmarea nu poate fi întemeiată decât pe aprecierea intelectuală, care se mărgineşte la fenomene externe. Internul nostru ne spune altceva. Şi n-avem dreptul să neglijăm indicaţiile ce ni le dă experienţa internă într-o chestiune care nu priveşte materia, ci spiritul.

Dl Lucian Blaga declară că sufletul nu durează după moarte pentru că el nu este o unitate indestructibilă, ci un conglomerat de diferenţiale divine. Experienţa internă, adică conştiinţa, ne spune contrariul. Noi facem o distincţie clară între conţinuturile compuse ale sufletului şi

ipostasul lui simplu, permanent, neschimbător. Dacă şi subiectul sufletesc ar fi compus, ar trebui să o simţim aceasta. De ce să construim cu mintea o teorie potrivnică indicaţiilor realităţii, aşa cum a experiat-o omenirea din toate timpurile?

Dl Lucian Blaga susţine această bizarerie pentru a feri pe Marele Anonim de rivalizarea sufletului. Dar am văzut că Dumnezeu nu poate fi conceput ca o fiinţă atât de slabă şi de fricoasă. Dacă sufletul este creat, şi nu emanat din Marele Anonim, în mod necesar este mai mic, şi cel ce l-a creat l-ar putea şi distruge dacă ar vedea că devine primejdios pentru existenţa sa.

Dar dacă Dumnezeu, persoană fiind, are ca scop principal crearea de persoane cu care să stea în comuniune, şi nu bucăţele impersonale, este sigur că le-a destinat unei vieţi eterne, căci în psihologia comuniunii se cuprinde tendinţa de a fi în veci cu persoana iubită. Iubirea lui Dumnezeu face pe om fiinţă eternă.

Dl Lucian Blaga concepe sufletul după analogia entităţilor materiale, care însă sunt compuse din diferenţiale. Este drept că ţine să sublinieze că diferenţialele din care este compus sufletul sunt mai dinspre centrul Marelui Anonim, nu chiar de la margine, ca cele materiale, dar deosebirea este numai de grad, nu de calitate. Căci desigur că dl Lucian Blaga trebuie să-şi imagineze „Totul divin" ca un întreg unitar. Bucăţelele fărâmiţate ale acestui „Tot divin" nu pot fi decât gradual diferite.

De altfel, se vede şi din felul cum concepe sufletul, că nu-l distinge calitativ de entităţile cantitative. Căci numai cantităţile se pot compune şi descompune. Sufletul dlui Lucian Blaga apoi n-are libertate, fiind lipsit astfel de cea mai profundă taină a spiritului, care-l deosebeşte radical de tot ce este cantitate şi proces mecanic.

Dl Lucian Blaga este un adept al lui Democrit şi în special al atomismului materialist, care considera lumea cu tot ce este în ea ca un produs, prin agregare şi dezagregare, al părticelelor de materie ce stau la baza tuturor şi care nu se mai pot diviza, pe care le numea atomi şi cărora le atribuia anumite legi ce dirijau, împreună cu întâmplarea, tot vastul şi complicatul proces al lumii.

Atomii dlui Lucian Blaga sunt diferenţialele divine, cu legile pe care a căutat să şi le închipuie şi să le expună în cartea de care ne ocupăm. Desigur că diferenţialele Domniei Sale sunt atomi în sensul etimologic şi statornic al cuvântului, însă nu mai puţin material-cantitativ, de părticele ce nu se mai pot diviza, şi nu în sensul limitat şi istorie a cuvântului, care se referă la părticelele ultime ale elementelor chimice, considerate indivizibile până de curând, când s-a constatat că se compun din protoni şi electroni, care se pot desface din legătura ce-i uneşte.

Concepţia dlui Lucian Blaga este un atomism rectificat la lumina noilor rezultate ale chimiei.

Nu vrem să reliefăm mai în amănunt scăderile acestui sistem, uluitoare când ne gândim că vin de la un cugetător pe care l-am admirat şi noi, cu toată lumea românească, pentru minunatele revelaţii ale sufletului românesc ce ni le-a dăruit în operele anterioare.

Am voit să arătăm în special cât de depărtat este acest sistem de învăţăturile creştine. Ne doare că a trebuit să facem această constatare. Priveam la dl Lucian Blaga nu ca la un gânditor care va repeta, în forme uşor rectificate, arhicunoscutele sisteme văduvite de taină şi de adâncime, ci

pe descoperitul unor adevăruri de temelie ale vieţii, aşa cum le cuprinde nedezvoltat viziunea creştin-ortodoxă.

Avem convingerea, câştigată prin cinstită scrutare a sistemelor filosofice, că nu există viziune despre lume şi viaţă care să cuprindă în schemele ei – guri mărginite doar la suprafaţă – atâta abis de adevăr real, ca creştinismul. Orice filosof care şi-a închegat sistemul în afară de indicaţiile creştine s-a limitat, s-a precizat, s-a banalizat îndată: cititorii i-au constatat fără întârziere marginile, caracterul fad şi şubred de biată producţie omenească. Numai ancorat în schemele creştine un filosof este nou fără încetare şi ceea ce spune nu este plat şi mărginit.

Aici este taina adâncimii insondabile şi a veşnicei noutăţi a unui Pascal, Dostoievski, Kirkegaard, Kant (în filosofia morală).

Este o mare durere pentru noi că dl Lucian Blaga a zădărnicit posibilitatea ca creştinismul, şi în special Ortodoxia românească, să poată arăta până la capăt în Domnia Sa un exponent al lor, un luminător al unor taine fermecătoare ale lor. Pierderea este simţitoare şi pentru neam, şi pentru Ortodoxie, dar mai mare este pentru dl Lucian Blaga, a cărui filosofie ar fi putut fi transmisă din veac în veac în legătură cu ele.

În ipostaza în care s-a dezvăluit acum, nici neamul, nici Ortodoxia nu-l mai pot urma, căci nu se mai recunosc în ea.

Să sperăm totuşi că se va întoarce. Istoria cugetării omeneşti mai cunoaşte asemenea întoarceri vificatoare şi mântuitoare.

Concertul *Reuniunii „Gh. Dima”**

În seara de 25 mai a avut loc în sala teatrului orăşenesc din Sibiu primul concert al *Reuniunii române de muzică „G. Dima”*, reînviată. Această *Reuniune*, întemeiată la 1878 şi condusă la început mulţi ani de Gheorghe Dima, marele creator pe terenul muzicii române, iar mai apoi de talentaţii profesori Augustin Bena, Ionel Crişan şi Nicolae Oancea, a activat neîntrerupt vreme de 55 de ani, încununându-se de glorie şi constituind un puternic factor de înfrăţire naţională şi o înaltă şcoală de cultivare a muzicii româneşti.

Din nefericire, la scurtă vreme după plecarea profesorului Nicolae Oancea la Bucureşti, nemaiexistând un dirijor care să-şi lege sufletul de ea, *Reuniunea* a trebuit să-şi suspende activitatea. Lipsa ei a fost resimţită în aceşti câţiva ani ca un mare gol de societatea românească a Sibiului. Publicul românesc simţea o durere că trebuie să vadă cum unul din frumoasele ei aşezăminte de artă naţională şi de înfrăţire, care a contribuit într-o însemnată măsură la întărirea conştiinţei româneşti şi a puterii de rezistenţă şi de străbatere în vremuri de asuprire şi care era atât de necesar şi în aceşti

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 23, 2 iun. 1940, p. 3. Semnat: *DS*.

ani, a fost lăsat să dispară datorită lipsei de înţelegere şi de idealism a timpurilor noi.

Dorinţa de a vedea reînviată vechea *Reuniune* a devenit atât de puternică, încât în momentul în care Sibiul a avut posibilitatea să dea acestei *Reuniuni* un dirijor priceput şi zelos, s-a pornit o mişcare generală de conştiinţă care a dus la noua ei organizare. Trebuie să subliniem însemnătatea ce-a avut-o în această reînviere actualul primar al municipiului, dr. S. Pop, un mare iubitor de muzică românească şi religioasă, un profund înţelegător al bunelor noastre tradiţii. Domnia Sa a sesizat dorinţa generală şi a încurajat-o asigurând că va da tot sprijinul moral şi material *Reuniunii* ce se va reînfiinţa.

Aşa am văzut reînviind glorioasa *Reuniune* în primăvara anului 1939 sub preşedinţia dlui primar dr. Sever Pop care s-a dovedit de fapt un entuziast sprijinitor al ei. Domnul primar a avut în stăruinţa Domniei Sale, pe lângă concursul altor factori, un îndemn statornic şi de mare eficacitate în solicitudinea Înaltpreasfinţiei Sale Mitropolitul Nicolae, care şi-a concretizat încurajarea şi prin gestul concret al unui ajutor de 10 000 de lei, acordaţi încă înainte de reorganizarea definitivă a Reuniunii.

Nădejdea de viaţă în *Reuniunea* reînviată le-a fost întărită oamenilor în mod special de încrederea ce-o aveau în acela pe care-l destinaseră în cuget să fie dirijorul ei: este vorba de tânărul, dar talentatul şi strădalnicul profesor al Academiei Teologice, Petru Gherman, dotat de Dumnezeu şi cu voce excepţională şi cu o pricepere câştigată în timpul studiilor la Academia Regală de Muzică din Bucureşti, unde a studiat ca bursier al Înaltpreasfinţiei Sale Mitropolitului Nicolae.

Nădejdile care s-au pus în tânărul profesor şi-au primit o confirmare copleşitoare în cel dintâi concert al *Reuniunii* reînviate în seara de 25 mai. A fost o seară memorabilă pentru muzica naţională şi pentru reapropierea şi reînălţarea sufletelor româneşti.

Concertul fiind dedicat neuitatului întemeietor al *Reuniunii*, de la a cărui moarte s-au împlinit 15 ani, programul lui a constat în întregime din compoziţii de-ale lui Gheorghe Dima, afară de un impresionant „Hristos a înviat!", compoziţie a actualului dirijor.

Dar el a avut în acelaşi timp un accentuat caracter naţional, deoarece toate piesele alese din opera lui G. Dima sunt, fie în inspiraţia lor melodică, fie în conţinutul ideilor, străbătute de marea iubire de neam a renumitului compozitor.

S-au executat în prima parte a concertului bucăţile: „Sfânt", „În tot pământul", „Sărmană frunză", „Primăvara", „Fântână cu trei izvoare", toate pentru cor. În partea a doua dna Lia Pop, mult apreciata cântăreaţă a Operei din Cluj, a cântat ca solistă bucăţile: „Jelui-m-aş şi n-am cui", „Sub fereastra mândrei mele" şi „Mândruliţă de demult". Iar în partea a treia s-au executat de către cor şi orchestră grandioasele „Cantata" şi „Mama lui Ştefan cel Mare", cea dintâi cu contribuţia solistului tenor, dl Teodor Gabor, iar a doua cu a artiştilor de la Opera din Cluj, dna Lia Pop şi dl Gogu Simionescu.

Strădiunţa dirijorului şi sensibilitatea sa muzicală a reuşit să scoată la iveală toate comorile de armonie şi de simţire concentrate în aceste compoziţii. Cele 180 de voci erau, sub bagheta expresivă a dirijorului un râu muzical unitar, cu bogăţia şi varietatea lui perfect armonizată, aici înaintând maiestuos, aici alergând pasionat, aici ridicându-şi în slavă sub

puterea unui sentiment grandios, aici adunându-se într-un murmur aproape şoptit, ca vrăjit de adulmecarea unei taine.

Publicul şi-a simţit inima muindu-i-se de atmosfera nelămurită de tristeţe şi duioşie pe care o răspândeau acordurile în care se descria destinul frunzei îngălbenite de toamnă; parcă fiecare corist scotea dintr-o rană a inimii accentele acestui prohod al vieţii. Întreaga sală a trăit veridic umanitatea sinceră a sentimentului din „Fântâna cu trei izvoare". Firul melodiei pornea din substraturile trecutului nostru; ne regăseam şi trăiam iar viaţa noastră cea adevărată.

Iar de „Cantata" şi de „Mama lui Ştefan cel Mare" ce să spunem? A fost ceva copleşitor. „Cantata" simboliza voinţa irezistibilă, vastă, uriaşă şi totuşi calmă, a unui neam care îşi zideşte templul înălţării şi eliberării sale prin cultură. În ea era concentrată păşirea implacabilă a unui trecut hotărât spre zilele de libertate ale prezentului.

Conducătorul corului a trezit toată admiraţia publicului pentru priceperea şi forţa sufletească pe care le-a dovedit reuşind să dezlănţuie dar şi să domine amploarea şi complexitatea armonică a acestei opere magistrale a lui Gh. Dima.

„Mama lui Ştefan cel Mare", compoziţia în care expresia muzicală se potriveşte de minune cu măreţia conţinutului, a făcut mulţi ochi din sală să zdrobească între gene boabele acelea care curăţă sufletele şi vădesc puternica emoţie în care au fost transpuse.

Seara aceasta a venit ca un adevărat şi mare dar pentru stările de suflet în care ne aflăm în aceste timpuri.

Mult a mângâiat privirea şi mândria românească a publicului splendoarea de costume naţionale în care au fost îmbrăcate doamnele şi domnişoarele din cor. Era o grădină de rai, era o lume de zâne; într-adevăr costumul femeii

române întruneşte toate frumuseţile şi armoniile pe care imaginaţia poporului şi le închipuie ca împodobind zânele basmelor lui. Păcat că în ultimii ani nu mai vedem îmbrăcaţi în costumul naţional doamnele şi copiii de şcoală nici măcar la sărbătorile naţionale. A fost un act de bărbătesc şi puternic sentiment naţional acela pe care l-au avut conducătorii *Reuniunii* de a reînvia această datină.

De-ar avea alte neamuri de la noi asemenea costum, cum l-ar mai purta chiar zilnic pe străzile oraşelor.

Un public extrem de numeros şi de select, în frunte cu Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Nicolae, cu dl general G. Leventi, comandantul Corpului 7 de Armată, cu dl col. D. Tocineanu, prefectul judeţului, şi cu dl dr. Sever Pop, primarul municipiului, a participat la acest concert şi şi-a umplut sufletul de mângâierile lui.

Urăm *Reuniunii „G. Dima"* şi talentatului ei dirijor să meargă înainte pe acest drum frumos, pe care suntem siguri că se vor bucura de tot mai mari succese!

Douăzeci de ani de Arhipăstorire. Închinare Arhipăstorului nostru*

Se împlinesc azi, în marea sărbătoare a Pogorârii Duhului Sfânt, douăzeci de ani de când cârma vieţii sufleteşti a poporului român din Ardeal este purtată cu înţelepciune unanim admirată şi cu o impunătoare bărbăţie de Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae.

Sufletele tuturor românilor ortodocşi din Arhiepiscopie şi din Mitropolia Ardealului sunt copleşite de o bucurie sărbătorească şi de o negrăită recunoştinţă faţă de Arhipăstorul şi Părintele lor, când privind înapoi văd marele progres spiritual realizat în acest timp şi îşi amintesc de atâtea mari izbânzi şi cinstiri pe care Biserica le-a repurtat graţie marelui lor Mitropolit.

Nu fără o voie mai înaltă s-a nimerit ca instalarea Înaltpreasfinţitului Mitropolit Nicolae şi deci şi aniversarea acestei instalări să se producă în sărbătoarea care comemorează revărsarea darurilor Duhului Sfânt peste apostoli şi peste primii oameni transformaţi în Biserica lui Dumnezeu. Ziua aceasta începătoare de viaţă nouă de sus, de epocă

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 25-26, 16 iun. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*

nouă, ziua aceasta în care s-a pornit marele vânt de înnoire a lumii şi care este nu numai plină de o lumină deosebită, ci şi de o mişcare, de o înfiorare, de o cutremurare a renaşterii tuturor, s-a potrivit să fie în Anul Domnului 1920 şi o zi începătoare de viaţă nouă pentru sufletul românesc din Mitropolia Ardealului.

Nu vrem să scădem cu nimic măreţia timpurilor dinainte de începerea arhipăstoririi Înaltpreasfinţiei Sale. Ele ne impun, chiar sub raport religios, prin tenacitatea şi deci prin adâncimea de convingere cu care era legat poporul nostru de credinţa lui strămoşească, de adevărul genuin al Ortodoxiei, păstrat în comuniune cu patriarhii Răsăritului. Era în credinţa lor o grandoare care se arăta şi în temeiurile ei limpezi, dar profunde, precum şi în seriozitatea şi armonia vieţii practice înălţate pe adâncimile ei.

Dar nu este mai puţin adevărat că intrarea poporului nostru în era de viaţă ce se deschidea cu sfârşitul războiului şi cu unirea politică a tuturor românilor a adus o clătinare profundă a cadrelor lui de viaţă anterioară, o lărgire de orizonturi, o mutare pe un plan spiritual expus unor complexe încrucişări de vânturi ideologice. Începea o epocă nouă în viaţa poporului nostru. Şi ca de obicei în astfel de momente de răscruce, toate coordonatele vieţii naţionale de până atunci erau aduse sub un semn de întrebare, înaintea unei conştiinţe, pătrunsă de noi timpuri, în faţa căreia aveau să-şi probeze viabilitatea în noile condiţii de viaţă şi să-şi pună pasul în acord cu noul ritm de viaţă.

Atâtea preocupări, care nu aveau decât un rol modest în viaţa poporului nostru dinainte de snul 1918, au căpătat o mare amploare, solicitând atenţia şi sufletul poporului într-o măsură vecină cu exclusivitatea. Statul, cu tot vastul lui

registru de probleme politice, economice, culturale, începea să capteze până la copleşire interesul poporului. Ridicaţi pe podişul unei vieţi istorice, intraţi în curentul mondial de idei, de influenţe, o mulţime de doctrine filosofice şi religioase şi-au făcut apariţia, bătându-şi toba reclamei, angajând cu arme ce luceau de prestigiul Apusului o luptă pe viaţă şi pe moarte cu temeiurile spiritualităţii româneşti, masive dar lipsite de sprinteneala mişcărilor şi de o armură potrivită cu noii adversari.

În faţa noilor preocupări de viaţă naţională ce se înălţau ca munţii ameninţând să ascundă orizontul şi putinţa de respiraţie pentru latura religioasă, trebuia să se înalţe şi aceasta la nivelul lor, pentru a salva armonia sufletului românesc, pentru a vărsa lumina spiritualului peste amplificatele preocupări politice şi economice ale unui neam ajuns la libertate. Iar pentru frângerea elanului ofensiv al concepţiilor străine şi dizolvante, trebuia să se înviorează duhul de luptă, de propagandă, de cucerire şi să se făurească armătura necesară a credinţei strămoşeşti.

Trebuia, cu un cuvânt, ca preocuparea religioasă a sufletului românesc să fie amplificată cel puţin la măsura în care s-au amplificat celelalte preocupări, să fie înviorată, să se pună ca o problemă deosebită şi importantă, să fie scoasă din starea de indistincţie în care trăise până atunci la un loc cu tot complexul, de altfel destul de simplu, de neproblematic al vieţii naţionale.

Providenţa dumnezeiască a dat neamului nostru în latura bisericească a vieţii sale, la acest început de epocă nouă ce ne impunea şi o caldă accentuare a elementului religios, pe omul cel mai potrivit, pe singurul care era în măsură să răspundă acestui imperativ. Acest om este

Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae, omul nou al unei epoci româneşti noi.

Dacă privim strădania de două decade a Înaltpreasfinţiei Sale în slujba Bisericii cu intenţia de a găsi firul roşu care o străbate, nervul care o însufleţeşte, nu ne este greu să constatăm că el constă în voinţa de a ridica cât mai la suprafaţă problema înnoirii sufleteşti prin religie, de a înviora cât mai mult marea forţă a religiei, în slujba căreia se găseşte Biserica şi preoţimea. Înaltpreasfinţia Sa a venit cu programul de a desfăşura uriaşele latenţe ce se găsesc în Biserica strămoşească şi în Evanghelia lui Hristos, de a pune în lumină vie pe Iisus Hristos în faţa oamenilor, de a trezi şi dilata dorul de viaţă în comuniune cu Dumnezeu, ce se găseşte, strâmtorat, în sufletul fiecărui om.

Înaltpreasfinţia Sa a descoperit societăţii româneşti contemporane dimensiuni noi ale religiei, valenţe de mângâiere, de lămurire a rostului în viaţă, de înălţare a personalităţii şi a neamului; a dat religiei şi Bisericii un prestigiu nou, o justificare supra-suficientă unor generaţii care, ispitite de noutăţile şi de larma vremii, erau pe cale de a pierde total înţelegerea pentru creştinism.

Înaltpreasfinţia Sa a scos lucrarea Bisericii şi a religiei din forma potrivită cu o epocă trecută, pentru a o transpune în forma cerută de epoca actuală.

Fără a părăsi nimic din tezaurul sfânt al Revelaţiei şi al Tradiţiei, din mijloacele harice de mântuire, Biserica şi-a adaptat lucrul la ritmul nou, şi-a înzestrat arsenalul cu armele moderne, s-a apropiat de psihologia, de preocupările şi de cunoştinţele omului contemporan, a dat vioiciune, sprinteneală, avânt, căldură, bogăţie de metode activităţii sale. Certitudinile vechi confruntându-se cu fanatismele moderne

s-au înflăcărat din adânc şi şi-au câştigat dintr-o mai atentă privire în temeiurile proprii noi evidenţe, noi avânturi, înnoirea şi dinamizarea lucrării au crescut în cea mai mare parte din adâncurile proprii, dar prilejuite de noile situaţii.

Ca un general care înflăcărează necontenit pe soldaţii săi la luptă, stând în fruntea lor, aşa a fost între preoţii Săi în toţi aceşti douăzeci de ani Înaltpreasfinţia Sa Mitropolitul Nicolae. Veşnic neobosit, neepuizat, continuu având cuvânt de îmbărbătare pe buze, cu o uluitoare credinţă în roadele luptei pe care o susţine, nedescurajat niciun moment de puţina putere şi de căderile unora sau altora dintre ostaşii Săi, de îndârjirea rezistentă şi chiar de anumite victorii ale adversarului, cei ce au fost aproape de Înaltpreasfinţia Sa – şi toţi preoţii au fost de multe ori aproape de comandantul lor – poartă în suflet cu uimire impresia unei vitalităţi spirituale cum n-au mai întâlnit.

Neuitând de niciunul din sectoarele frontului, prezent aproape în fiecare moment în toate părţile, Înaltpreasfinţia Sa a făcut să se reverse asupra tuturor păturilor sociale vibraţia puternică a credinţei religioase. Pentru popor a mânat în lupta de înviorare mişcarea *Oastea Domnului*, pe tineret l-a chemat în *Societatea „Sf. Gheorghe"*, rândurile intelectualilor mireni le-a strâns şi le-a înfiorat de duhul credinţei în cadrul *Frăţiei Ortodoxe Române.*

Activitatea preoţimii a primit – în faţa unei societăţi ispitite de alte forme de viaţă decât cele creştine – accentul şi ardoarea misionară. Cuvântul şi scrisul religios, străbătute de focul aprig al apostolatului şi întemeinicite pe o cultură serioasă, s-a luat la luptă biruitoare în toate colţurile pământului românesc cu indiferenţa, cu duhul ateu, cu ideologiile religioase vehiculate de agenturi străine.

Creştinismul nostru ortodox a intrat într-o fază de viguros avânt, de încrezătoare amplificare a puterilor sale, ţinute până acum într-o stare nedezvoltată.

Pilda şi chipul Înaltpreasfinţitului Mitropolit Nicolae sunt steagul, sunt simbolul acestei Ortodoxii luptătoare, vibrante şi incandescente.

Cuvântul Său, fluviu larg, maiestuos, de rezonanţă masivă, ce vrea să cuprindă totul, răpind sufletele în entuziasmul cel mai sfânt, deschide drum triumfător credinţei strămoşeşti, strânge rândurile, înalţă prestigiul Bisericii şi constituie pildă de urmat de către toţi preoţii ei. În acest cuvânt se răzbună toate umilirile trecutului şi prind grai toate dorurile sfinte după strălucire spirituală, toată încrederea în sine a creştinătăţii noastre româneşti. Nu se poate să nu simţi, ca român ortodox, oricine ai fi, o mare satisfacţie sufletească după o cuvântare a Înaltpreasfinţiei Sale. Glasul cu adâncimi, inflexiuni, cu masivităţi şi spaţialităţi largi, de bucium, al Înaltpreasfinţiei Sale, este, după expresia fericită a dlui profesor Nichifor Crainic, însuşi „glasul Ortodoxiei noastre", al puterilor uriaşe ale ei.

Câte biruinţe pe seama Bisericii n-a repurtat acest glas!

El este susţinut de prestanţa unei înfăţişări impunătoare şi atrăgătoare în acelaşi timp, este o sinteză de putere copleşitoare şi de blândeţe, de voinţă neclintită şi de gândire înaltă, de profunzime şi de limpezime, de seriozitate şi de seninătate. Este o concretizare de elită a spiritului românesc, care a înfruntat vremurile prin forţă ce n-a decăzut în uşurătate. Un echilibru perfect, pus în slujba unei conştiinţe deplin identificate cu creştinismul, arzând ascuns şi continuu de dorul de a face cât mai mult pentru credinţa şi neamul propriu, o putere uriaşă dar nuanţată, o minte limpede dar

complexă şi o voinţă neobosită, activând neîncetat pentru înstăpânirea lui Hristos în inimile româneşti.

Acestea sunt în linii simple, opera şi omul către care se îndreaptă azi toată iubirea, recunoştinţa şi admiraţia poporului ortodox din Ardeal, şi chiar din România întreagă.

Fără acest om nu ne-am putea bucura de această operă şi ne este teamă să ne gândim unde am fi azi. Aşa însă, putem privi cu linişte viitorul activităţii Bisericii noastre. Ea este îndrumată pe calea cea bună.

Mulţumim lui Dumnezeu din adâncul sufletelor noastre că ni l-a dăruit pe Înaltpreasfinţia Sa tocmai la momentul necesar şi-L rugăm să ni-l ţină încă mulţi ani în deplină sănătate, ca să continue şi să consolideze marea operă înfăptuită până acum, spre lauda lui Dumnezeu şi spre întărirea şi mântuirea neamului.

Ardealul frânt în două!*

Plâng românii de pretutindeni, bărbaţi, femei şi copii, la sate şi la oraşe. Ochii lor se umezesc la răstimpuri dese şi inima îi doare cumplit în faţa crudei realităţi pe care a creat-o arbitrajul de la Viena.

Ardealul a fost rupt în două, ca un obiect neînsufleţit, şi jumătate a fost predat din nou asupritorilor de până ieri, iar jumătate a fost lăsat să se zbucіume de dorul, de trebuinţa organică după cealaltă parte. A fost tratat ca o entitate fizică, pe când el este un întreg sufletesc, un trup viu, un membru unitar al familiei româneşti.

Precum România nu poate trăi fără Ardeal, căci din înălţimile lui îi curg izvoarele de viaţă, de împrospătare, aşa Ardealul nu poate trăi decât în integritatea lui indestructibilă. Fraţii noştri din nordul Ardealului îşi sporeau puterile de afirmare românească prin transfuziile de dinamism ce le veneau de la noi cei din sud, iar ardelenii din sud îşi simţeau conştiinţa rostului lor românesc dilatându-se când ştiau că în spatele lor stau compacte şi întinse până sub poalele Carpaţilor nordici rândurile românismului

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 37-38, 8 sept. 1940, p. 3. Semnat: *DS*.

ardelean. Fraţii noştri din nord vor tânji îngrozitor după noi, se vor simţi ca nişte orfani, iar noi ne vom simţi mai pustii fără de ei. Ei vor fi precum copiii smulşi din casa părintească, din atmosfera ei caldă şi ocrotitoare, iar la noi va fi ca într-o casă cu membrii răniţi, mai puţin animată, mai tristă, mai rece. Şi întregul neam va resimţi minusul de animaţie voioasă şi creatoare care se revărsa de aici, de peste crestele Carpaţilor.

De aceea, nu ne vom putea împăca nicicând în sufletul nostru cu această nefirească ciuntire şi înlănţuire a vieţii naţionale. Rezultatul arbitrajului de la Viena ne doare nu numai pentru suferinţele şi greutăţile sub care vor geme scumpii noştri fraţi predaţi unei ţări străine, ci şi pentru strâmtoarea în care este aruncat întregul nostru neam.

Secuii din Ardeal erau rupţi în mod firesc şi de mii de ani de unguri. Maghiarimea nu putea simţi ca o amputare organică şi ca o stare nenaturală viaţa desfăcută de ei. Românii din nordul Ardealului sunt însă parte intimă din trupul nostru, o coastă a acestui trup, stând în contact zilnic cu fraţii lor mai din sud şi fiind prin aceasta întru totul ca ei.

Tocmai de aceea nu înţelegem cum s-a putut socoti că 400 000 de secui, despărţiţi organic de masa ungurească, *trebuie* alipiţi la Ungaria, iar 1 300 000 de români, dovediţi de aşezarea firească a lucrurilor ca parte integrantă a românismului, pot fi rupţi de la sânul unui neam.

Este o lovitură în însăşi fiinţa neamului, o lovitură împotriva putinţelor lui de viaţă şi de dezvoltare. Nu este o stare momentană şi un sentimentalism trecător durerea ce ne zguduie acum, ci o resimţire statornică a unei ciuntiri, a unei îngustări a fiinţei noastre celei mai intime, individuale şi naţionale.

Starea în care se găseşte acum neamul nostru este o stare anormală, imposibil de suportat în chip liniştit. În mod organic, firesc, chiar fără de voia noastră vom tinde după întregire, atât noi, cei rămaşi în libertate, cât şi fraţii noştri, predaţi unei stăpâniri străine.

Se vor ridica din adâncurile fiinţei noastre naţionale – şi aceasta se vede de pe acum – forţe uriaşe, ce se dăduseră la fund în anii de după întregire. Acestor forţe nimic nu le va putea sta în cale. Prin ele vom lupta, vom munci, vom dori arzător, ne vom jertfi, pentru a ajunge cu un ceas mai devreme la mărita zi a dreptăţii noastre, care este şi pe plan obiectiv dreptatea cea adevărată şi a lui Dumnezeu.

Desigur că ni se cere şi o încordare extraordinară a voinţei pentru a sta la înălţimea marelui dor şi ideal naţional care ne va arde sufletul de azi înainte. Va trebui să fim mai serioşi, mai pătrunşi de sobrele virtuţi ale creştinismului, mai devotaţi binelui obştesc, mai înfrăţiţi între noi, mai persistenţi în acţiunile noastre. Va fi necesar să ne lepădăm de uşurătatea moravurilor, de poftele neserioase şi egoiste, de spiritul moale al improvizaţiei şi al lipsei de perseverenţă, de vorbăria negândită şi iresponsabilă. Trebuie să dobândim trăsături de masivitate, de hotărâre, de tenacitate, de monumentalitate în caracterul şi faptele noastre. Să turnăm mai mult beton în firea noastră, să fim mai grei când stăm, când păşim, când vorbim şi lucrăm. Să ne asemănăm munţilor Carpaţi, în neclintirea şi masivitatea lor real impunătoare, şi vijeliilor de pe vârfurile lor, în acţiunile pornite. Să părăsim acomodarea noastră cu mlaştinile şi cu moliciunile căldurii din şesuri. Tot ce clădim în ordine fizică sau spirituală să fie monument masiv, să fie operă de perfecţiune şi de răbdare.

Să cultivăm în sufletul nostru icoanele lui Horia, Cloşca şi Crişan şi pe cea a lui Avram Iancu, a acelor ţărani de cremene, care nu ştiau de fleacurile şi de mofturile care satisfac o lume uşuratică, zisă intelectuală, şi destramă tot ce este caracter, morală, cinste şi muncă. Simpli şi masivi ca ei, stăpâniţi până la rădăcini de o singură şi încruntată convingere şi aspiraţie, dârji ca ei, înţelepţi şi gata de orice jertfă ca ei, acestea să fie trăsăturile chipului românesc care trebuie să prindă fiinţă dominatoare în caracterul nostru de mâine.

Să fie puşi la stâlpul infamiei, scuipaţi şi dispreţuiţi, nu onoraţi ca azi, furii banului public, uşuraticii tuturor deşertăciunilor luxului şi petrecerilor, leneşii şi „deştepţii" ce fug de greutăţile vieţii.

Trebuie să concepem sever viaţa, aşa cum o concep ţăranii noştri cei buni, ca o aspră dar sfântă datorie, de a purta sincer cât mai multe greutăţi, ca o datorie de a ne căli în ea firea, de a o face rezistentă, căci numai dacă este de cremene înfruntă viaţa de aici şi durează în viaţa de dincolo.

Şi atunci, Dumnezeu ne va ajuta să vedem din nou învierea neamului nostru întru o mai strălucită şi o mai durabilă mărire.

Creştinism şi naţionalism*

Problema aceasta este continuu actuală în timpurile noastre şi, ca orice problemă mare, de profunde taine şi aspecte spirituale, nicicând nu se poate spune că a fost deplin elucidată.

După cum pot fi azi două feluri de oameni, ea se pune în forma a două întrebări. Creştinismul se întreabă: Pot eu, în calitatea mea de creştin care nu se joacă cu obligaţiile faţă de Iisus Hristos şi cu problema mântuirii sufleteşti, să fiu în acelaşi timp naţionalist, să-mi iubesc neamul cu înfocare şi să lupt neîncetat pentru apărarea şi înălţarea lui?

Naţionalismul, care poate nu este încă şi creştin, este şi el dator să se întrebe: Are oare într-adevăr naţionalismul meu nevoie de creştinism? Este necesar oare creştinismul în cadrul concepţiei mele naţionaliste, ca un factor indispensabil pentru ridicarea neamului, care este ţinta strădaniei şi a vieţii mele?

A fost una din însemnatele descoperiri ale timpului nostru răspunsul pozitiv la amândouă aceste întrebări. Şi este aproape sigur că descoperirea aceasta va deveni tot mai

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 40, 29 sept. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

luminoasă în epoca ce-şi face începutul în istoria românească. Creştinismul de mai înainte nu descoperise, teoretic, calea spre naţionalism, şi nici naţionalismul – care el însuşi este un fenomen mai nou –, calea spre creştinism. Numai Ortodoxia în organizarea sa după sistemul autocefaliilor, indica virtualităţi pentru înţelegerea naţiunii, câtă vreme catolicismul, cu organizarea centralistă, internaţională, şi protestantismul, cu individualismul său anarhic, îşi manifestau răspicat tendinţele antinaţionale.

Astăzi protestantismul face paşi uriaşi de apropiere de naţiune şi, cu aceasta, de părăsire a drumului greşit ce l-a parcurs până acum. Catolicismul stă mai în rezervă, dar nu-şi va putea menţine poziţia aceasta multă vreme.

Apropierea creştinismului de naţiune a fost uşurată şi de filosofia mai nouă, care a descoperit că realitatea cea mai înaltă nu este cea a obiectelor, ci cea omenească, iar aceasta nu se poate găsi normal şi cu posibilităţi de plenitudine decât în comuniunea dintre persoane. Aceasta este natura, iar creştinismul nu face decât să-şi toarne harul în această natură, ca s-o refacă, s-o desăvârşească. Creştinismul este perfecţionarea relaţiei naturale dintre om şi om, desăvârşirea comuniunii, desăvârşirea dragostei, sau legătura desăvârşirii. De aici nu este decât un pas până la a spune: cea mai naturală dintre relaţii, dintre manifestările necesare naturii, este comuniunea cu cei apropiaţi, care au în toate cazurile fireşti aceeaşi limbă, aceeaşi istorie, aceleaşi aspiraţii, acelaşi destin. Naţiunile sunt comunităţi de destin, comunităţile cele mai temeinice, mai statornice, înfăşurate prin mai multe fire de legătură, deosebit de profunde, faţă de alte feluri de comunităţi cu mult mai trecătoare, mai superficiale. Creştinismul nu a venit să se opună tendinţelor celor mai fireşti de comuniune, concretizărilor

celor mai profunde ale acestor tendinţe, n-a venit să înăbuşe natura, să o facă să caute alte forme de comuniune, mai puţin fireşti, ci să intensifice, să înalţe, să desăvârşească formele naturale ale relaţiilor omeneşti.

Comuniunea este chiar o condiţie fundamentală a mântuirii. Nu poţi împlini voia lui Dumnezeu, nu poţi exercita faptele creştineşti, nu poţi afla şi experia pe Dumnezeu chiar, decât în cadrul comuniunii. Aceasta se colorează şi se umple totdeauna de alt conţinut, după cum credinţele celor ce o întreţin sunt altele. Dar în afară de ea nu se poate trăi religia. Iar comuniunea cea mai firească, cea mai de temelie este aceea între membrii aceleiaşi naţiuni. În mod necesar ea trebuie folosită pentru trăirea în cadrul ei a conţinutului religios. Un creştin este fericit de ţesătura de ocazii ce i-o oferă apartenenţa la comunitatea naţională, pentru a-şi trăi în ea conţinuturile religioase. Întrucât este om legat de un spaţiu, împletit prin limbă, prin istorie, cu un grup naţional, el nu se poate izola de acel grup, pentru a stabili altă comuniune, căci pentru aceasta ar trebui să fugă din ţara unde s-a născut, unde l-a destinat Dumnezeu să trăiască.

Credinţa creştină este pentru credincios un impuls spre afirmarea comuniunii naţionale, spre iubirea mai presus de fire a celor cu care firea l-a aşezat în relaţii fundamentale de viaţă. Creştinismul răzbate în mod necesar spre naţionalism.

Mântuirea, desigur, este o problemă care trebuie să frământe personal pe fiecare om, dar ea nu poate fi dobândită de om printr-o trăire de eu izolat, ea nu se împărtăşeşte omului în această calitate – care este calitate anormală –, ci în calitatea lui de membru al unei comunităţi, iar cea mai firească comunitate este cea naţională. Dumnezeu nu mă va răsplăti pentru modul cum am ştiut să mă desfac de

comuniunea firească în care mi-a fost dat să trăiesc, ci după modul în care am afirmat această comuniune cu voinţa şi cu iubirea mea creştină.

Dumnezeu priveşte pe om nu în izolarea lui, ci ca membru al unei comunităţi mai largi, priveşte propriu-zis comunităţile şi prin ele face părtaş pe om de har şi mântuire. Şi întrucât comunităţile cele mai fireşti sunt neamurile, de ce n-am spune că privirea directă a lui Dumnezeu cade pe neamuri, şi numai întrucât inşii fac parte din neamuri simte fiecare privirea lui Dumnezeu asupra lui.

În cartea lui Daniil se spune că Dumnezeu pune în cumpănă împărăţia, nu pe ins în parte (*Daniel* 5, 25-28). Iar la Apocalipsă se vorbeşte de mântuirea neamurilor, nu a inşilor.

Lucrul se poate înţelege dacă ne gândim că, de obicei, aplecarea spre ateism şi desfrâu a unui neam sau a unui stat duce cu el pe mai toţi membrii lui. Este greu să te mântuieşti într-un neam dominat de un spirit ateist. Numai personalităţile extraordinare pot merge împotriva curentului.

Dar dacă creştinismul tinde spre naţionalism, şi aceasta duce, gândit şi trăit consecvent, spre creştinism.

Naţionalismul vede naţia sa ca un întreg, nu ca o pulbere de inşi. El o vrea închegată. El vrea pe fiecare membru al ei dominat de conştiinţa că aparţine prin destin naţiunii sale, că nu-şi poate găsi fericirea în afară de ea, pe cont propriu, că sunt fire puternice care leagă invizibil pe membrii naţiunii. Dar cu toată viziunea aceasta, cu toată lupta lui de a-i face pe conaţionali să se simtă şi să acţioneze ca membre ale unui întreg, păcatul egoismului este atât de puternic, încât continuu slăbeşte legăturile de comuniunea între ei. Naţiunea, cum spune H. Sauer în opera sa, *Abendländische Entscheidung. [Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit. 2. Aufl]* (Leipzig 1938), tinde continuu să decadă în starea anarhică şi haotică de masă. Numai credinţa, şi în special credinţa creştină, o poate feri sau ridica din această stare prin conştiinţa aceluiaşi Dumnezeu, prin conştiinţa obligaţiilor ce le impune credinţa faţă de comunitatea din care face omul parte. Aşa încât se poate accepta definiţia ce-o dă H. Sauer naţiunii, ca *o comunitate creştină de destin* (Volk als christliche Schiksalsgemeinschaft). Îndată ce slăbeşte elementul creştin, naţiunea începe să se descompună, comunitatea de destin nu mai trăieşte atât de puternic în conştiinţa membrilor ei. Fiecare ins se conduce atunci după alte concepţii, spre alte ţinte, se simte ca având o soartă cu totul particulară, legăturile cu conaţionalii se slăbesc, devin superficiale. Nimic nu poate constitui între membrii unei naţiuni un cheag atât de puternic, precum credinţa. Nici o teorie filosofică nu are forţă să unifice gândurile şi aspiraţiile inşilor, cum le poate unifica o credinţă cu caracter religios. De aceea reuşeşte azi atât de admirabil Legiunea să ne salveze din dezagregare şi să ne ridice la starea înălţătoare a unei naţiuni: pentru că operează cu elementul religios. Credinţa creştin-ortodoxă a făcut din populaţiile care s-au aşezat în Dacia o naţiune şi au menţinut-o în această conştiinţă.

Din pricina slăbirii credinţei, naţiunile europene trec azi prin criza grozavă a destrămării, a decăderii lor în starea de masă.

Condiţia principală a naţiunii, a formei celei mai închegate de comuniune naturală între oameni, este credinţa puternică şi unitară. Naţionalistul stăpânit de idei clare şi consecvent în concepţia lui devine în mod necesar un credincios şi propagă credinţa creştină – o singură credinţă creştină, cea de totdeauna a neamului– între naţionalii săi.

Bărbăţie creştină*

Trăim vremuri tari. Vijelia pornită din cămări tainice, cu voia lui Dumnezeu, împrăştie toate culcuşurile comodităţilor, făcând pe om să iasă în asprimea furtunii şi să lupte cu ea. Moartea pândeşte deasupra fiecăruia, mai aproape de cum îşi închipuie. Cine credea înainte cu un an doi că în ţara noastră, neangajată în război, vor avea să fie ucişi atâţia fraţi şi cine poate spune sigur că primejdiile s-au depărtat pentru totdeauna de meleagurile noastre? Fie că aperi o concepţie sau alta, să te aştepţi ca să trebuiască să jertfeşti totul pentru ea, şi în primul rând viaţa. Neutru iarăşi nu poţi fi, căci vremurile actuale nu te lasă. Îţi cere fiecare tabără atât de radical să fii pentru ea, încât nu poţi împăca şi pe una, şi pe alta, iar dacă reprezinţi o convingere care nu este deplin a niciuneia din ele, trebuie să te aştepţi de asemenea la suferinţă şi chiar la moarte din partea fiecăreia.

În poziţia de absolută neutralitate interioară n-ai putea fi decât dacă n-ai crede în nimic, n-ai adera la nimic, dar nici aceasta nu-ţi este socotită exterior ca neutralitate şi, pe lângă aceasta, ea echivalează cu o moarte spirituală, cu o moarte a personalităţii, cu o destrămare a vieţii.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 42, 13 oct. 1940, pp. 1-2. Nesemnat.

Creştinul în niciun caz nu poate adopta o asemenea poziţie, care de altfel tot nu l-ar feri de riscuri. El este încredinţat cu apărarea supremelor valori. Iar creştinul ortodox, care păzeşte voia lui Dumnezeu atât cu privire la bunurile create, cât şi cu privire la cele dăruite prin Iisus Hristos, este dator să apere atât credinţa sa în Dumnezeu şi valorile morale ce decurg din ea, cât şi neamul în mijlocul căruia l-a aşezat Dumnezeu. Creştinul ortodox este îndatorat să se interpună pentru Hristos şi pentru neam, cu toate riscurile pe care le comportă această decizie a lui. El trebuie să grăiască făţiş – deşi fără ură şi fără cuvinte de jignire – pentru Hristos, pentru voia Lui, pentru neamul propriu.

Aceasta cere o mare bărbăţie, un mare eroism, cu deosebire în zilele noastre. S-a acuzat în alte ţări creştinismul că, punând preţ pe smerenie, este potrivnic eroismului. Nimic mai greşit. Smerit este creştinul în ce priveşte persoana sa, dar nu valorile în slujba cărora stă. Smerenia îl îndeamnă să se considere pe sine puţin lucru, nu valorile creştine pe care trebuie să le propovăduiască şi să le apere. El trebuie să-şi pună tot sufletul în lupta pentru ele. Dar chiar şi atunci, chiar când a reuşit să obţină mari succese pentru ele, să se considere ca şi când a făcut prea puţin, sau că totul este opera lui Dumnezeu. Smerenia este din impuls neîncetat spre mai multă muncă, spre mai multă râvnă, spre mai multă desăvârşire. Smerenia nu împiedică eroismul, ci abia ea îl promovează, întrucât împinge pe om continuu spre noi sforţări, nelăsându-l nicicând în închipuirea că a realizat destul, că se poate odihni pe laurii succeselor trecute. Smerenia este condiţia eroismului de fond, purificându-l de orice fanfaronadă care-l micşorează. Dacă eroismul este slujbă în

serviciul altora, este depăşire de sine, atunci numai împreunat cu smerenia se realizează deplin, ca uitare de sine, ca antidot al mândriei.

Desigur, smerenia este numai o condiţie care purifică eroismul, nu este însuşi eroismul. Dar creştinismul întreţine şi eroismul mai mult decât orice altă concepţie despre lume. Întâi, pentru că dă creştinului convingerea că stă în slujba celor mai înalte valori, că este ostaşul lui Dumnezeu. Mărimea eroismului atârnă şi de înălţimea valorilor pentru care lupţi, şi de încrederea în împăratul pentru care lupţi. Şi cine este împărat tare ca Dumnezeu?

Dar creştinismul alimentează eroismul şi pentru că înfruntă moartea. Eroismul depinde într-o măsură covârşitoare de atitudinea interioară a omului faţă de moarte. Unde este temere de moarte, nu poate fi eroism adevărat. Orice act de eroism te poate duce până în faţa morţii. Cine se teme de ea evită angajarea în acte, în atitudini eroice. Asemenea acte nu sunt numai mântuirea armei pe câmpul de luptă sau în răfuielile dintre oameni, ci mai ales în ziua de azi, orice interpunere calmă, dar făţişă, pentru valorile ce le reprezinţi.

Se teme creştinul de moarte? Câtuşi de puţin, nu. Cine se teme de moarte nu este creştin adevărat. Nu există credinţă, nu există concepţie care să înfrunte atât de mult moartea ca cea creştină. Moartea nu mai are nicio putere pentru cel ce crede în Iisus Hristos. Ea a fost învinsă şi este învinsă continuu de Iisus Hristos. Ea nu mai are cuvântul cel din urmă, efectul ei nu mai este definitiv. „Eu sunt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi", a spus Mântuitorul. Poetului care a spus „nu învie morţii, în zadar, copile", creştinul îi spune: „ba da, chiar şi morţii învie prin puterea lui Iisus Hristos, dacă au crezut în El". Creştinismul este credinţa care niciodată nu descurajează, care nu şovăie şi nu se stinge nici în faţa morţii, ci rămâne în picioare, sfidând moartea. Creştinismul este suprema bărbăţie prin credinţă, cel mai nesecat optimist.

Ceea ce face pe om să şovăie în faţa morţii sunt două lucruri: teama de durerile ce întovărăşesc sfârşitul vieţii şi teama de ce va fi dincolo.

În ceea ce priveşte teama de durerile trupeşti ce anticipează şi întovărăşesc stingerea vieţii, experienţele multiple făcute de cei ce au ajuns până în pragul morţii arată că la apropierea sfârşitului se produce o pierdere a conştiinţei şi a simţirilor. De la un anumit grad, până la care mai fiecare om a ajuns de câteva ori în viaţă, durerea nu se mai simte. Este edificatoare din acest punct de vedere cartea lui Georges Barbarin, *Le livre de la mort douce* (*Cartea despre moartea dulce*) în care, pe baza unui vast material adunat de la bolnavi care s-au luptat cu moartea şi de la medici, se arată „că sfârşitul vine peste noi fără să observăm".

Mai mare este teama de viaţa de dincolo. Chiar acei oameni necredincioşi, care dau dovadă de mult curaj, când se apropie de moarte sunt cuprinşi de nelinişte, şi aceasta îi face să şovăie şi să se retragă dacă este vorba de o moarte ce poate fi evitată. Mai ales în faţa morţii se trezeşte vocea conştiinţei de autoacuzare, care face şi pe omul cel mai curajos să se teamă.

De teama aceasta poate scăpa numai creştinul, dacă şi-a curăţit înainte conştiinţa de păcate. Nu există om care să meargă mai liniştit şi mai împăcat la moarte, decât un creştin care a obţinut iertarea pentru greşelile sale. Aici stă şi

motivul miraculos pentru care se simte omul bolnav atât de bine după primirea Sfintelor Taine, ceea ce aduce adeseori şi o îmbunătăţire în mersul bolii. Vitejie în faţa morţii mai pot manifesta şi unii necredincioşi. Dar în asemenea cazuri, dacă nu are loc o înspăimântare fulgerătoare când moartea se apropie, avem de-a face mai mult cu o înăbuşire voită a gândurilor sau a sensibilităţii, sau cu o amorţire a simţurilor, cu o coborâre a nivelului de viaţă spirituală. Numai creştinul depăşeşte pozitiv moartea, gândind lucid la ea fără teamă, acceptând-o împăcat, la un nivel de superioară trezire şi intuiţie spirituală. Este aici o bărbăţie calmă, necrispată, nealterată într-un fel de animalitate. Singura vitejie reală este aceasta a creştinului, care nu-şi ascunde vederea spirituală clară într-un învălmăşag de patimi, ci în faţa morţii atinge o supremă purificare şi limpezire a sufletului de orice patimă, o supremă înfrumuseţare a sufletului cu virtutea iubirii de Dumnezeu şi de oameni, o gătire în hainele cele mai cuviincioase pentru a apărea la ospăţul Domnului, o gătire în bucurie şi în podoabă spirituală de nuntă.

De aceea, smerenia creştină în faţa lui Dumnezeu, căinţa pentru păcatele proprii şi cererea iertării de ele, departe de a împiedica pe om să fie viteaz, sunt o condiţie pentru adevărata vitejie. Nu cel ce sfidează şi pe Dumnezeu este viteaz, ci cel ce crede în El şi se smereşte în faţa Lui.

Am expus aceste lucruri atât din necesitatea pe care timpurile noastre o impun preoţilor şi creştinilor, să fie viteji, să nu se teamă de moarte, cât şi pentru acei ce ar fi ispitiţi de concepţii mai noi să creadă că creştinismul nu permite omului să fie viteaz.

În afară de ameninţările ce ne pândesc ca neam, noi avem azi, din nou, un ideal naţional de înfăptuit. Chiar dacă am scăpa de ameninţările de la Răsărit, trebuie să ne pregătim noi de luptă pentru recâştigarea teritoriilor româneşti pierdute. În vederea acestui scop, neamul trebuie educat în spiritul vitejiei, al nepăsării de moarte. Cuvântul preoţilor ca în toate marile probleme ale sorţii, va fi în această privinţă decisiv.

Revoluție națională*

Într-una din aceste zile vorbeam cu un tânăr preot din Sibiu despre sensul adevărat al revoluției, în legătură cu marile prefaceri spirituale ce le trăiește azi neamul nostru. Dânsul făcea observația justă, că altceva este revoluția și altceva aventura. Evenimentele franceze de la sfârșitul veacului al XVIII-lea nu se pot numi revoluție, ci aventură; la fel, răsturnările comuniste din Rusia. Prin revoluție un neam își regăsește autenticitatea propriei firi, revine la izvoarele sale de viață și de inspirație; prin aventură o ia razna, dus de mirajul unei utopii, al unui sistem construit de mintea înflăcărată a unui doctrinar, fără să țină seama de realitățile de temelie ale ființei sale. Aventura este o pornire în necunoscut; ea atestă în viața unui neam un moment în care s-a pierdut bunul simț, echilibrul sufletesc, un moment în care abstracția și-a subordonat viața. Aventura este o etapă de anormalitate în viața unui popor; prin ea se desfigurează și se obosește substanța etnică și, dacă națiunea respectivă rămâne prea mult timp pe acest drum, însăși existența ei ajunge în pericol.

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 43, 20 oct. 1940, p. 1. Semnat: *DS*.

Revoluția, dimpotrivă, redă unui popor adevărata respirație și sănătate. Din ea soarbe putere durabilă.

Pilda celei mai desăvârșite revoluții este creștinismul, care nu a cuprins numai un popor, ci mai multe. Prin el omenirea și-a scos la lumină și la eficiență puteri atât de mari și de-o astfel de calitate, încât ea trăiește de două mii de ani din ele, fără a le fi epuizat. Nu vrem să spunem că aceste puteri sunt pur omenești, dar originea lor nu contează când principalul lucru este să arătăm că prin revoluție intră în arena vieții și se pun la dispoziția omului mari puteri, indiferent de unde.

Durata și sănătatea vieții colective, iată cele două virtuți cu care se prezintă la exterior adevărata revoluție, indiciile prin care se constată apropierea ei de sensul înalt al acestui cuvânt. Judecând din acest punct de vedere, Înaltpreasfinția Sa Mitropolitul Nicolae a avut dreptate când a spus odată (*un neam, o voință, un avânt*) că un neam are o singură revoluție în istoria sa. O revoluție nu este o tulburare de suprafață a vieții, ci o mișcare a adâncurilor, cu repercusiuni durabile. Revoluția se prezintă la exterior cu atributele statorniciei și ale sănătății morale, pentru că restabilește în adâncuri adevăratele, autenticele norme de existență. Revoluția exprimă același înțeles cu cuvântul biblic *metanoia*, schimbarea de cuget, înțelegând prin cuget rațiunea adâncă a inimii, iar prin schimbare, o revenire la adevărata funcție a acestei rațiuni adâncă și totale a ființei noastre.

Două rezultate strâns împletite produce adevărata revoluție: personalitatea și comuniunea în iubire. Pe amândouă le-a produs creștinismul și pe amândouă le produce o adevărată revoluție națională. Comuniunea produsă de revoluția creștină este Biserica, cea produsă de adevărata

revoluţie naţională este naţiunea. Între naţiune şi Biserică există însă o strânsă legătură, întrucât nu se poate închega o naţiune fără elementul harismatic al credinţei, al iubirii reciproce, cu o putere mai presus de fire. Nici personalitatea în cadrul naţiunii nu se poate naşte fără elementul credinţei. Aşa încât se poate spune că revoluţia fiecărei naţiuni este precedată şi ajutată de revoluţia religioasă.

Vom ilustra puţin în cele ce urmează aceste afirmaţii.

Revoluţia trebuie să aducă o înălţare a omului şi a colectivităţii, nu o coborâre a lor. Altfel nu are niciun rost. Înălţarea omului se poate face pe o singură linie: de la fiinţă instinctuală, supusă impulsiilor subomeneşti, demonicului sau animalicului, spre personalitate. Starea aceea inferioară în om se datorează absenţei sentimentului de răspundere, nepăsării faţă de problema veşniciei. Eul responsabil apare în om numai când se trezeşte stând ca eu „în faţa lui Dumnezeu". Înainte de aceea, este o fiinţă de masă. Caracteristica masei este indiferenţa faţă de aspiraţiile spirituale; ea este o aglomeraţie de fiinţe, robite de forţele subumane. În general, nu există o coeziune între aceste fiinţe de masă; dacă se realizează uneori câte o mişcare solidară, ea este purtată de acele forţe inferioare şi nu durează decât puţin timp. Masa se transformă în comunitate numai simultan cu naşterea personalităţilor responsabile, având ca cel mai puternic temei experienţa apropierii lui Dumnezeu.

Iată cum se exprimă despre aceste lucruri H. Sauer:

„Starea sufletească a omului de masă este una cu a morţii lăuntrice. Este clar că această stare nu poate fi înlăturată nici prin cea mai atentă influenţă omenească [...]. Fenomenul acesta – care se referă la voinţă – de robire a eului, de demonizare a sufletului, decide în ultima instanţă asupra consistenţei sau inconsistenţei spirituale a unui popor; de el depinde dacă este sau devine un popor spiritual sau decade de la o înălţime spirituală la starea unei mase în continuă fierbere, condusă de instincte, de lumini înşelătoare, a unei mase care nu poate fi reţinută în momentele grele decât prin *panem et circenses*.

Preludiul acestei stări este tocirea spirituală şi religioasă. Unde a devenit lucru indiferent tot ce reprezintă o valoare spirituală, ce trezeşte veneraţie, ce se înalţă din îndemnurile Părinţilor [...], unde nu sunt apreciate decât valorile inferioare, nemijlocite ale vieţii trupeşti – plăcerea, viaţa, avuţia –, unde Dumnezeu, virtutea, nemurirea sunt numai sunet şi fum, acolo este prezent acel preludiu al dezastrului spiritual în care se scufundă înflorirea unui popor."[1]

Şi iată cum poate scăpa omul de această stare, cum poate deveni personalitate, iar colectivitatea din care face parte, Biserică şi naţiune:

„Trebuie redat omului eul său *înaintea lui Dumnezeu* [...]. Primul sunet al credinţei şi al rugăciunii este totdeauna eliberare din existenţa de masă, este un pas spre comunitate, căci rugăciunea este sabie împotriva demonilor şi în privinţa socială. Alungarea acelui demon surd şi mut al nepăsării faţă de veşnicie este împăcarea spiritului dat de Dumnezeu. Omul care a învăţat de la Hristos să se roage va deveni mai întâi capabil să lupte împotriva sa însuşi, a învăţat să-şi pună toate puterile în serviciul obştesc, cu cea mai mare smerenie [...]. De ideea religioasă a personalităţii se leagă trei lucruri: mântuirea de robia internă sub sub-

[1] Hermann SAUER, *Abendländische Entscheidung. Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit.* 2. Aufl, Leipzig, 1938, pp. 252-253.

omenescul masei; o raportare personală către realitatea lui Dumnezeu; iar în ce priveşte locul său în lume, noţiunea datoriei de a servi, de a preamări pe Dumnezeu prin acest serviciu (prin urmare tocmai opusul ideii *drepturilor* individului din concepţia iluministă)"[2].

Ni se pare că în această stare nenorocită de masă a fost lumea conducătoare românească din epoca anterioară zilelor noastre. Poporul, deşi era ameninţat de valurile acestei dezagregări, păstra încă acel cheag al comuniunii datorită credinţei sale în Dumnezeu şi Bisericii naţionale. Comuniunea religioasă îi ţinea loc de comuniune naţională. Starea de naţiune era ascunsă şi ocrotită ca o virtualitate de viitor în sânul matern al comuniunii religioase, al coeziunii bisericeşti ortodoxe.

Astăzi avem semne importante că, ajutată de puterile de credinţă ale creştinismului nostru, şi-a început desfăşurarea revoluţia naţională, descoperirea noastră ca naţiune. Dacă o revoluţie naţională este un pas înainte de la revoluţia religioasă, cu ajutorul puterilor aşezate într-un popor de această revoluţie, atunci ni se pare că putem spune că, indiferent de împrejurările externe viitoare, poporul nostru a intrat într-o fază decisivă, în cea de naţiune, prin mişcarea legionară, în ceea ce priveşte conştiinţa de sine, solidaritatea naţională şi întemeierea ei pe temeliile seriozităţii şi trainiciei religioase.

Desigur că ultima verificare o vor da, pentru cei ce privesc de la exterior lucrurile, cele două criterii amintite: durata şi reala însănătoşire a vieţii româneşti.

---

[2] H. SAUER, *Abendländische Entscheidung...*, p. 258.

Muncitorul*

Iată fiinţă umană prin care ţine Dumnezeu viaţa noastră pe pământ. Cu nespusă recunoştinţă şi cinstire ne apropiem de el, sărutându-i palmele bătătorite cu care stoarce naturii mustul care ne întreţine. Toţi dintre noi suntem legaţi sufleteşte, prin sentimente din cele mai duioase, de asemenea fiinţe: pe toţi ne-au hrănit în copilărie şi ne-au crescut la şcoală mâinile noduroase şi bune ale unui tată care, zi de zi din zori şi până în noapte, le-a ţinut încordate pe plug, pe coasă, pe secure, pe ciocan.

Plugarul, meseriaşul, muncitorul din fabrică nu sunt factori periferici ai umanităţii, ci factori de temelie. Munca ce-o prestează nu este o îndeletnicire accidentală pentru viaţa pământenilor, ci esenţială. Munca, în general, este un atribut fiinţial al omului. Un om care nu munceşte nu este om cu adevărat, aşa cum nu este om acela care nu iubeşte pe nimeni. Munca este destinul omului pe pământ. Vorbim şi de munca spirituală. Dar munca spirituală n-are drept să dispreţuiască munca manuală, ci să-i fie recunoscătoare că-i asigură condiţiile de existenţă.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 44, 27 oct. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Munca manuală are unele însuşiri pe care nu le are cea spirituală. Ea este bună totdeauna, productivă, pe linia împlinirii destinului omenesc, a voii lui Dumnezeu, pe când munca spirituală este de atâtea ori aducătoare de nenorociri, stricăcioasă omenirii, potrivnică voii lui Dumnezeu. Cât n-au stricat lumii atâtea sisteme filosofice ateiste, munca intelectuală a unui Durkheim, a unui Freud! Ce zadarnice nu sunt pretenţioasele preocupări ale atâtor intelectuali mai răsăriţi şi mai mediocri! Zăpăcesc minţile, strică rânduielile morale ale vieţii. Linia lor nu duce nici la mântuire, nici la folos pământesc, cum duce modesta muncă manuală. Se mântuiesc prin munca lor milioanele de ţărani şi toţi muncitorii dacă nu şi-o devalorizează prin necredinţă. Ea, în sine, nu aduce la rătăcire pe nimeni, ci în ea se cuprinde un adevăr care mântuieşte. Numai munca spirituală a altora o poate strica şi pe ea.

Munca înnobilează, munca sfinţeşte, purifică şi îmbunează pe om. Ea este dată ca instrument de purificare, de mântuire. Ne mântuim doar prin credinţă şi fapte.

Prin muncă omul colaborează cu Dumnezeu la desăvârşirea Universului văzut, prin ea dă eficienţă iubirii sale de semeni, căci prin ea ajută pe alţii, crescând copii, întreţinând bătrâni şi săraci. Ea face ca mărimea iubirii lui să se probeze prin jertfă, prin încordare bărbătească.

Omul muncitor este colaboratorul lui Dumnezeu-Creatorul nu numai întrucât prin munca lui înfrumuseţează şi mai mult Universul atât de frumos, ci întrucât posibilităţile acestui Univers devin actualităţi numai prin munca omului. Natura are prin Dumnezeu posibilitatea să ne dea pâinea cea de toate zilele, dar numai prin munca omului această posibilitate se transformă în realitate. Ea are posibilitatea să ne dea îmbrăcămintea, instrumentele, mijloacele de comunicare la distanţă, dar, iarăşi, Dumnezeu a lăsat în seama omului să ducă până la realizare această posibilitate. Omul duce prin muncă mai departe creaţia lui Dumnezeu. El înlocuieşte şi reprezintă prin muncă pe Dumnezeu. Munca este unul dintre elementele principale în care se reflectă chipul lui Dumnezeu în om.

Darurile dumnezeieşti, aşezate în Univers se revarsă asupra omenirii numai prin muncă. Prin munca omului se coboară asupra lumii binecuvântarea dumnezeiască. Munca trebuie privită în lumină sacramentală, harismatică. Ea este mijloc văzut prin care se transmit lumii darurile sale asupra lumii. Muncitorul este instrumentul lui Dumnezeu, prin munca lui se preamăreşte Dumnezeu în lume. El descoperă toate frumuseţile ascunse în Univers, el face posibilă viaţa oamenilor pe pământ.

Munca este manifestarea jertfelnică a altruismului şi a iubirii, deoarece orice rod al muncii vine nu numai în folosul muncitorului, ci şi al altora. Nu există om care să muncească numai pentru sine. Chiar dacă n-ar avea în grija lui şi pe alţii, el este chemat la muncă de alţii şi primeşte răsplata pentru munca ce-o prestează în favoarea altora. Aceasta este valabilă mai ales pentru muncitorul industrial, care s-ar părea că este cel mai individualist. Aproape regulat munca, în fiinţa ei, în organizarea şi rostul ei, este semnul depăşirii interesului strict individual.

Iar unde omul nu are în grija sa pe alţii, elanul lui de muncă se frânge aproape total. Munca şi răspunderea faţă de alţii formează un întreg. Munca este manifestarea acestei răspunderi faţă de semeni. Dacă consumaţia este o faptă jenantă, în care se manifestă mizeria omului căzut

în păcat, prin muncă el contrabalansează egoismul consumator, se răscumpără de acest semn de păcat sau ducător la păcat. Munca fiind indisolubil legată de destinul înalt al omului, prin ea preamărind pe Dumnezeu şi împlinind porunca responsabilităţii faţă de semeni, ea trebuie să fie considerată ca o valoare de cea mai nobilă esenţă, ea trebuie privită în lumină religioasă, având rădăcini şi înţelesuri care depăşesc concepţia strict economică. Ea nu trebuie dispreţuită în numele intelectualităţii sau al nu ştiu cărei aristocraţii, care nu este altceva decât lenea fardată, lenea strălucind de o lumină falsă. Adevăratul aristocrat este muncitorul. El este prietenul şi colaboratorul celui mai mare împărat: al lui Dumnezeu. Dar la rândul său nici muncitorul nu trebuie să-şi înjosească acest atribut dumnezeiesc, transformându-l într-o simplă marfă şi privindu-l în lumina precisă şi mizeră a unui act pur imanent. Desigur, trebuie să lupte pentru obţinerea preţuirii muncii. Poate este meritul marxismului că a dezlănţuit această luptă.

Bine ar fi fost ca societatea să fi recunoscut totdeauna de la sine marea cinste şi valoare a muncii. Creştinismul nu împiedică această preţuire. Dimpotrivă, o impune. El a înlăturat mentalitatea Antichităţii ce dispreţuia munca, lăsând-o pe seama sclavilor.

Dar nu este mai puţin adevărat că societatea omenească, abătându-şi urechea de la porunca creştinismului, nu preţuia înainte cum se cuvine munca şi pe muncitori. A continuat atâtea veacuri să existe o boierime feudală şi o iobăgie dispreţuită.

Dar dacă lupta pentru cinstirea muncii şi pentru răsplătirea ei demnă este justă, şi efectele ei sunt apreciabile, nu este mai puţin adevărat că lupta aceasta s-a dus şi se duce în marginile unei concepţii prea înguste, care scad, pe de altă parte, valoarea muncii pentru care se duce lupta.

Pentru muncă trebuie luptat în numele lui Dumnezeu; ea trebuie arătată ca destin dumnezeiesc al omului. Muncitorul trebuie să vadă în credinţa creştină şi în Biserică prieteni şi aliaţi. La lupta pentru munca sa, el trebuie să purceadă din viziunea transfigurată de credinţă a originii ei divine şi a misiunii ei de colaborare a lui Dumnezeu. Numai aşa o poate face cu adevărat cinstită, împărtăşită de toţi. Altfel cei care nu muncitori, dar cu bani, se scapă de muncitor aruncându-i câţiva gologani în plus. Munca nu este ceva care poate fi măsurat precis în bani. Valoarea ei depăşeşte mult orice recompensă cantitativă. Ea trebuie recompensată, peste salariu, cu iubire, respect şi cu participare personală la ea. Muncitorul nu trebuie numai plătit. El trebuie iubit şi cinstit.

Patosul care frământă sufletul muncitoresc nu este identificat just de marxism. Muncitorul caută, poate fără să-şi dea seama, iubirea şi cinstirea celorlalţi. De aceea nu-l mulţumeşte definitiv nici o urcare de salariu şi nici chiar împărţirea întregului venit al fabricii între ei. El vrea să intre în calitate de frate în comuniunea socială. Îl mână la aceasta sufletul său de om, făcut pentru comuniune, şi conştiinţa, poate neprecizată, că munca lui nu este un fapt care îl coboară de la nivelul celorlalţi oameni, ci dimpotrivă îl ridică la cel mai înalt nivel de om.

Epoca noastră trăieşte o mare revoluţie pe toate planurile vieţii. Poate ea se face încă fără să-şi fi precizat deplin ţintele. Dar aceste ţinte ni se pare că încep să se

limpezească astfel: sinteza între naţionalism şi creştinism, pe de o parte, sinteza între patosul muncitoresc şi creştinism, pe de alta. Imanentismul este depăşit atât în viziunea şi lupta naţionalistă, cât şi în viziunea şi lupta pentru drepturile muncii şi ale muncitorului. În România de azi aceste ţinte şi-au ajuns maximum de limpezime. România credem a fi înaintemergătoarea rânduielii universale de mâine.

Muncă şi rugăciune*

Spuneam în numărul trecut că prin muncă ne răscumpărăm viaţa de sub păcat. Ea este una din puţinele atribuţii nobile ale destinului omenesc. Putem vedea aceasta analizând actul de muncă în raport cu actul de consumaţie, care este reprezentativ pentru atâtea din condiţiile care ţărmuresc viaţa omenească. Actul de consumaţie este un act întovărăşit de stări sufleteşti jenante: poftă, lăcomie, un germene de duşmănie, ce stă gata să se dezvolte, faţă de aceia care au mai multă hrană şi mai bună sau care sunt un pericol pentru porţia proprie. Actul de consumaţie încurajează ura faţă de oameni şi tendinţele exclusiviste. El întreţine focul patimilor.

Desigur că într-o stare paradiziacă iniţială, consumaţia a fost curată de acest balast al păcatului. Puterea neînchipuită a spiritului, dacă s-a făcut cu totul accidentală hrana pentru viaţa trupului, în orice caz procura astfel de bucurii spirituale, care copleşeau farmecul plăcerilor ce însoţesc actul de consumaţie. Consumaţia avea mai mult semnificaţia de a prilejui din partea omului omagierea dulceţii creaţiei lui Dumnezeu şi solidaritatea lui organică cu cosmosul.

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 45, 3 nov. 1940, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Azi, pe lângă toată necesitatea cu care este învestit actul de consumaţie, simţim că el poartă asupra sa şi sigiliul păcatului, mai tare sau mai uşor reliefat. Cel puţin în forma lui actuală, actul de consumaţie este o urmare a păcatului şi o ocazie continuă de păcat, printr-o condiţie a existenţei pe care nu am creat-o noi, ci am moştenit-o printr-o stare nefericită în care ne naştem.

Actul de consumaţie îl putem socoti ca un simbol, ca o expresie pentru orice preocupare egoistă a omului: grija de îmbrăcăminte, pofta de avuţie, de distracţii etc.

În raport cu consumaţia, munca o experiem sufleteşte, ca pe ceva neîntovărăşit de stări sufleteşti jenante. Nicio poftă inferioară, nicio patimă egoistă nu se leagă de muncă. Dacă este acompaniată şi ea de vreo bucurie, aceasta are un caracter de puritate morală, de înnobilare. Simţim că munca nu este egoism, nu este satisfacere de poftă, ea nu ne robeşte prin scormonirea a ceea ce este în noi subomenesc; dimpotrivă, ea este experiată ca ceva potrivnic egoismului, potrivnic pasiunilor subalterne. Ca să munceşti cu bucurie, trebuie să te înalţi la lumina pură a unei trăiri cu spiritul prin maximă încordare a libertăţii; ca să consumi cu bucurie, trebuie să adormi spiritul, lăsându-te năpădit de straturile subspirituale ale animalităţii tale. Dacă nu ne-am ridicat la trăirea în spirit, dacă nu s-a împuternicit în noi, prin bărbătească încordare în sus, eul responsabil, factorul superior din fiinţa noastră, simţim munca noastră ca pe o povară, ca pe o pedeapsă, ca pe un chin. Aceasta pentru că este potrivnică egoismului şi animalităţii din noi, pentru că vine împotriva curentului păcătos care curge cu putere spre cele de jos. Este pedeapsă pentru că este contrapondere a păcatului. Dar tocmai de aceea o putem socoti mai degrabă pedagog împotriva păcatului, frână de la cele rele.

Dacă egoismul nostru, păcătoşenia noastră ia prilej de la necesităţile de consumaţie, pentru a se manifesta cu toată puterea, dacă printr-un act de consumaţie s-a născut păcatul în rai, opoziţia împotriva egoismului păcătos o putem canaliza prin munca noastră. Mâncarea pâinii a devenit un prilej de păcătuire în urma căderii în păcat. Pentru răscumpărarea acestei păcătuiri, Dumnezeu a indicat munca. „În sudoarea feţei tale vei mânca pâinea ta", a spus Dumnezeu lui Adam îndată după cădere. Gustul amar dar înnobilator al sudorii ţine întru câtva în cumpănă plăcerea frivolă a mâncării. Dumnezeu a rânduit munca după cădere – poate a fost şi înainte de cădere, dar după aceea şi-a adus o nouă semnificaţie – din mila Sa, ca un colac de păstrare a noastră pe deasupra valurilor păcatului.

Ce decăzut moraliceşte este un om care mănâncă numai, sau la care cumpăna consumaţie atârnă greu în defavoarea muncii.

Este adevărat, nu ne mântuieşte munca, nu ne scoate cu totul din păcat. Dar cel puţin nu ne lasă să ne înecăm cu totul în glodul animalităţii. Munca menţine cel puţin în parte fiinţa noastră de om. Muncii îi datorăm că nu cădem cu totul din demnitatea de om. Munca este efortul omului de a nu se scufunda cu totul în animalitate. Ea este asceza general-omenească prin care luptăm împotriva creşterii până la copleşire a forţelor păcătoase, antispirituale. Ea păstrează în fiinţa noastră acel ultim colţişor în care mai poate lucra harul mântuitor al lui Hristos. Muncitorii au fost, atât în timpurile de la început cât şi ulterior, aceia care au primit mai uşor pe Hristos.

Numai pentru tine de-ai munci, şi tot ai opri un pic pustiirea păcatului. Dar munca o face omul aproape totdeauna nu numai pentru sine, ci şi pentru alţii. Actul de consumaţie, oricât ar fi prilej pentru păcat, este totuşi necesar existenţei,

şi când cineva nu din lene, ci din neputinţă nu-şi poate procura prin muncă cele necesare hranei, dacă prin munca noastră i le procurăm, îi asigurăm pe această cale existenţa şi ne manifestăm iubirea noastră faţă de semeni.

Munca este aproape singura cale prin care ne manifestăm eficient iubirea noastră faţă de semeni. Cine nu munceşte nu iubeşte cu adevărat. Cele mai mari virtuţi: iubirea, mila, asceza, se fac posibile şi cresc prin muncă.

Prin muncă se realizează cea mai curată comuniune între oameni. Nu prin idei se constituie şi se menţin marile prietenii, ci prin muncă. Cei care au muncit odată împreună pentru câştigarea pâinii sau scăparea dintr-o situaţie grea, se întorc în amintirile lor cu mare duioşie la acele zile. O legătură bazată numai pe idei devine curând monotonă; chefurile nu pot nici ele să apropie intim două sau mai multe suflete. Ceea ce sporeşte necontenit unitatea şi comuniunea în familie este nu dragostea între sexe, ci munca comună, tovărăşia de strădanie, biruinţa greutăţilor prin sforţări comune. Numai în muncă simte omul cu adevărat umărul semenului sprijinindu-l, numai în muncă îşi simt destinele contopite, se simt unul pentru altul.

În această privinţă, munca manuală este superioară celei spirituale. Ea leagă mai mult pe om de om. Ea se săvârşeşte sub porunca unei nevoi care cu asprimea ei contopeşte două sau mai multe suflete.

Ne oprim aici cu consideraţiile asupra muncii ca factor cu mare rost în mântuirea omului.

Având acest caracter, munca se apropie de rugăciune. Munca şi rugăciunea sunt cele două cadre în care sunt împlântaţi fusceii scării ce ne urcă spre cer. Amândouă reprezintă sforţări opuse egocentrismului; prin amândouă se

preamăreşte Dumnezeu. Prin amândouă omul se arată fiinţă dependentă şi cere din afară puterea de a exista. Este de remarcat că marii asceţi şi mistici recomandă şi practică tot felul de abţineri, dar alături de rugăciune cer munca, în special munca manuală. Ca şi rugăciunea, munca manuală alungă gândurile ispititoare, gândurile primejdioase.

Munca şi rugăciunea nu numai că se apropie şi se întregesc într-o sforţare organică spre înnobilare şi mântuire, ci se şi ajută una pe alta. Rostul înalt al muncii, ca factor în economia mântuirii, ca destin fiinţial şi divin al omului, se luminează numai când cade asupra ei lumină de sus, prin credinţă şi rugăciune. Numai stând drept şi liniştit în faţa altarului, omul muncitor se pătrunde de rostul înalt al muncii sale, ca omagiu adus lui Dumnezeu; numai pauzele acestea îi dau puterea să fie mândru şi mângâiat de munca sa de peste săptămână. Din faţa altarului trimite Dumnezeu pe slujitorii Săi la lucru în lume, repartizându-le misiunile. Cine porneşte de la altar la muncă, porneşte cu conştiinţa de trimis al lui Dumnezeu, de împlinitor al voii Lui.

La rândul său, rugăciunea se umple de căldură când este făcută de omul muncitor. Leneşii nu se pot nici ruga. Munca l-a purtat pe om prin situaţii în care a experiat ajutorul lui Dumnezeu, neputinţa proprie, scăparea miraculoasă din greutăţi şi nevoi. Omul muncitor stă mereu pe o muchie între siguranţă şi nesiguranţă. Sufletul lui este mai sensibil. Dacă a învăţat să înţeleagă situaţiile sale prin lumina credinţei, el se va ruga altfel decât acela pe care viaţa nu l-a silit să muncească deoarece a avut totul de-a gata, l-a ţinut totdeauna în sentimentul de încredere în cele văzute.

„Roagă-te şi munceşte" este o veche maximă, care cuprinde toată înţelepciunea şi toată nobleţea omenească.

Munca şi cultul divin*

Necesitatea rugăciunii pentru omul muncitor este impusă şi de alte împrejurări în legătură cu munca. Să privim munca agricolă. De câte împrejurări mai presus de puterile omului nu depinde rodul ei? Oricât s-ar strădui plugarul şi oricâtă chibzuială ar pune în silinţele sale, pot veni atâtea întâmplări care să-i facă zadarnică munca. Lipsa de ploaie la timp, prea multă ploaie, grindina, îngheţul, focul, felurite boli de vite şi atâtea alte nenorociri vin adeseori şi mătură din faţa omului toate roadele sau viitoarele roade ale muncii sale.

Cine aduce aceste nenorociri? Intelectualii, care s-au obişnuit să dea răspuns la orice întrebare, fără să conteze cu existenţa lui Dumnezeu şi a altor realităţi spirituale nevăzute, spun că automatismul naturii. Prin urmare, după ei n-are niciun rost rugăciunea pentru preîntâmpinarea acestor feluri de nenorociri. Nici Dumnezeu nu aduce nenorocirile, ci numai le îngăduie şi ajută omului care le suportă să câştige sufleteşte din ele. Istoria dreptului Iov arată aceasta lămurit.

Mentalitatea contemporană, chiar teologică, s-a dezvăţat să mai conteze cu lumea duhurilor rele ca având vreun

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 46, 10 nov. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

rol în piedicile şi tulburările ce vin în viaţa omenească şi în ordinea naturii. Prin aceasta ea s-a depărtat de viziunea cu adevărat creştină a antecesorilor noştri şi şi-a închis putinţa înţelegerii atâtora din fenomenele răului.

Automatismul legilor naturale n-ar putea explica atâtea rele din partea naturii, pentru că aceasta ar trebui să se desfăşoare într-o perfectă repetiţie. Nici Dumnezeu nu poate fi declarat cauză directă a acestor rele.

Mai evidentă este explicaţia veche şi autentic creştină că forţe duşmane omului, forţe demonice au, prin îngăduinţa lui Dumnezeu, o anumită influenţă asupra naturii, pe care o pot ridica întrucâtva împotriva oamenilor, luaţi individual sau ca totalitate. Din pricina omului căzut în păcat, s-a extins şi asupra naturii blestemul dumnezeiesc, care nu se poate înţelege numai ca o retragere a bunăvoinţei lui Dumnezeu de deasupra ei, ci şi ca o cădere a ei întrucâtva sub puterile celui rău. De altfel, unde nu este Dumnezeu, este diavolul. Nu există loc neutru sau suflet neutru. „Blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrăneşti din el în toate zilele vieţii tale! Spini şi pălămidă îţi va rodi el şi te vei hrăni cu iarba câmpului!" [*Facerea* 3, 17-18] Aşadar, nu poate fi vorba de o natură rămasă indiferentă la căderea omului, de o natură una şi aceeaşi în toate timpurile.

Poporul nostru, ca orice popor, ne dă şi în privinţa aceasta îndreptarul adevăratei concepţii şi atitudini de viaţă. El vede fiinţele rele cu caracter voluntar, personal, stând în dosul fenomenelor din natură aducătoare de nenorociri. Nu este de lipsă să însemnăm aici diversele numiri ce le dă poporul acestor fiinţe rele, superioare ca putere omului.

Acestea scot din matca obişnuită puterile naturii, le umflă uneori peste măsură, le dau drumul pe alte canale

decât pe cele aşteptate, le opresc uneori de a se manifesta la timpul necesar. De aceea, poporul se îndreaptă cu rugăciuni către Dumnezeu pentru a îndepărta duhurile rele din natură, pentru a le alunga din anumite locuri, pentru a opri vremurile tari şi aducătoare de ghinion. Cultul divin are o importantă parte destinată alungării demonilor din natură. Şi plugarul, care are o experienţă milenară în asemenea chestiuni, socoteşte rugăciunea şi cultul divin alungător de demoni, ca inima vieţii sale. Fără rugăciune, fără cultul divin, munca lui este zadarnică la tot pasul.

Constituţia naturii este de aşa fel, încât cu ea se poate opera magic, adică o fiinţă spirituală poate prin influenţa ei să dezlănţuie forţe ce stau sub lacăt sau se mişcă pe canale bine mărginite. Chiar şi omul poate face acest lucru. Există de altfel în om tendinţa aceasta, de a-şi pune la dispoziţie puteri mai mari decât cele pe care i le pune natura în mod normal la dispoziţie. Tot omul, prin forţe nestăpânite ce dormitează în el – sugestii, influenţă misterioasă a persoanei proprii –, poate dezlănţui forţele nestăpânite şi subspirituale din oameni, creând masa haotică, pătimaşă, pretenţioasă.

Şi în cazul când prin această magie se scoate firea din orbita ei, şi în cazul când este scos omul din caracterul lui spiritual, stăpânit şi echilibrat, omul se vede pus în faţa unor forţe cărora nu li se mai poate opune. Dacă omul a dezlănţuit aceste forţe magice, este ca un copil care a aprins un chibrit într-o şură, ca un copil care a avut în mână cheia de la o ladă cu lighioane şi a deschis-o, cu tot avertismentul de-a nu o deschide, iar acum se vede năpădit de ele.

Nu toate forţele din natură şi din om sunt puse acolo pentru a fi dezlănţuite. În cel mai bun caz, de ele se poate face uz numai chemând asupra lor numele lui Dumnezeu

care să le stăpânească. Ele sunt forţe ieşite de sub stăpânirea lui Dumnezeu.

Fie că aceste forţe sunt dezlănţuite de demoni, fie de om în momente de uitare de Dumnezeu, de ele ne putem apăra, le putem linişti şi canaliza, le putem face nepericuloase prin cultul divin, prin chemarea lui Dumnezeu. Departe de a fi magie, cum s-a spus uneori cu neînţelegere, cultul divin ne salvează de magie, ne face liberi, ne salvează spiritul şi personalitatea.

Este o idee pe care a reliefat-o şi-a dezvoltat-o magistral H. Sauer în opera lui *Abendländische Entscheidung. [Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit. 2. Aufl]* (Leipzig 1938). Deşi protestant, toată cartea lui este o splendidă şi adâncă fundamentare a cultului, pe care-l opune culturii care este magia omului fără Dumnezeu. El cere protestantismului restabilirea cultului, a omagierii lui Dumnezeu ca Domn al tuturor.

> „Este falsă idee că în toate religiile teama de Dumnezeu cel necunoscut este impulsul principal. Tocmai religiile ostice pleacă de la empiria psihologică, de la cunoştinţa nemijlocită despre primejdia umanităţii înclinată spre magie. În acest sens, orice cult este acolo ajutor pentru suflet în situaţia magică a existenţei sale interne şi psiho-spirituale. Cultul dă puterea desdemonizării, el dă aceasta prin divinizare." (p. 474)

Să ne gândim aici la botezul nostru, care începe cu alungarea diavolului.

În lumina acestora, tehnica, şi toată civilizaţia modernă, apare aşa cum o vede şi Sauer, ca o dezlănţuire magic-demonică a puterilor naturii. Nu este un accident faptul că

civilizaţia a adus şi susţine încrederea atee a omului în sine şi în natură. Nu este un accident faptul că tehnica nu l-a făcut pe om mai fericit, ci dimpotrivă. Prin tehnică omul s-a transformat în vrăjitorul care a dezlănţuit forţele uriaşe ale naturii ce stăteau prin rânduiala firii încuiate, iar acum nu le mai poate stăpâni, i-au robit libertatea şi sufletul. Singure sau dirijate şi de demoni, ele au răpit omului timpul, suveranitatea, libertatea, liniştea, au dezlănţuit în el alte şi alte apetituri cu totul hedoniste, făcându-l să bagatelizeze viaţa simplă, sobră, spirituală, îndreptată spre Dumnezeu. Omul a devenit şi el maşină şi trup. Maşină, întrucât trebuie să fie atent clipă de clipă la maşină, trebuie să se conformeze ei, trup întrucât maşina satisfăcându-i trebuinţele noi, îi trezeşte altele întrebuinţând ritmul rapid al descoperirilor tehnice.

Omul erei tehnice este omul tuturor gâfâielilor, omul fără libertate, fără adâncime sufletească, omul exterior, omul marilor cheltuieli, căci satisfacţiile date de tehnică sunt enorm de costisitoare. Nu mai vorbim de perturbările sociale pe care le-a dezlănţuit tehnica şi pe care nu mai ştie nimeni cum să le liniştească. Între tehnică şi transformarea omenirii într-o stare de masă (o altă magie), cu indivizi superficiali şi aprinşi de toate pasiunile inferioare, între tehnică şi transformarea vieţii sociale, economice şi politice într-un haos vulcanic, imposibil de adus la o rânduială, este o strânsă legătură.

Este în toate acestea ceva demonic. Fiinţa omenească a devenit biată cantitate neglijabilă. De putinţa creşterii ei la nivelul de personalitate greu mai poate fi vorba. Omul nu mai este stăpân peste natură. Destinul lui de stăpânitor al pământului, acordat de Dumnezeu la creaţie, a devenit aproape numai o iluzie. Prin păcatul din el – cu influenţa lui magică – a ridicat natura, din care iarăşi nu sunt absenţi demonii, împotriva sa.

În aceste condiţii, chiar munca – atât de nobilă în sine – poate să-i fie omului stricăcioasă, întrucât este pusă în serviciul tendinţelor magic-demonice din om.

Pentru a-şi scăpa spiritul din înecul acesta de pasiuni şi de forţe oarbe, din sine şi din natură, pentru a-şi salva libertatea, pentru a vedea iar liniştite şi supuse aceste valuri de ocean interior şi exterior, trebuie să apeleze la Dumnezeu. Prin cultul divin ne putem numai salva de răul din noi şi de nenorocirile din natură şi din domeniul tehnic. Trebuie să-L chemăm pe Dumnezeu continuu să supună şi să conducă pe linie fericită forţele naturii, alungând influenţa demonilor de la ele, pe El să-L rugăm continuu să ne ţină stăpâni şi liberi peste adâncurile întunecate din noi, împintenite de aceleaşi spirite rele.

Nu prin mijloace inventate de raţiune putem supune aceste forţe. Raţiunea dacă nu stă în slujba lui Dumnezeu, stă în slujba pasiunilor. Ea nu este niciodată cu adevărat autonomă. Şi chiar dacă ar fi, raţiunea omenească nu poate pretinde să stăpânească Universul lui Dumnezeu. O asemenea pretenţie este iarăşi magie, ducând la efectele magiei.

Lumea de azi nu poate scăpa din haosul abătut asupra ei decât intrând în biserici cu convingere şi cu încredere deplină în Dumnezeu.

Semnele vremii*

Evenimentele zguduitoare se țin lanț. În lume continuă cu sălbăticie războiul, care nimicește și răstoarnă toate rânduielile vieții omenești. La noi în țară se rostogolesc pe rând întâmplări care răvășesc adânc și dureros închegările în care se desfășura, cu aparență de stabilitate și de siguranță, viața neamului nostru.

Avansarea colosului rusesc și bolșevic a cotropit la sfârșitul lui iunie a.c. [1940] partea de Răsărit a țării, aducând un regim de robie și de nesiguranță peste milioane de români și aruncând pe drumuri de băjenie și de mizerie zeci de mii dintre ei.

De-abia au trecut două luni, și o altă lovitură la hotarele dinspre Apus a adus pe capul altor milioane de frați cea mai barbară și mai sângeroasă năvălire. Vaietele și lacrimile pornite din nenumărate inimi românești, amestecate cu scrâșnetele de fiară ale asiaticilor, cu împușcăturile, cu limbile de foc ale bisericilor incendiate, se ridică în văzduh ca cel mai apocaliptic și mai înfiorător tablou. Între hotarele îngustate ale țării, care trebuie să strângă cu milă de mamă la sânul ei

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 47, 17 nov. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

alte sute de mii de refugiați și să primească cu ospitalitate nenumărați străini, zgârcenia unui an puțin roditor transformă pentru cei mulți și săraci într-o grea problemă întreținerea existenței.

Și când ni se părea că sarcina greutăților este peste măsură de grea, iată că o nouă încercare înfricoșată vine peste noi. Un cutremur de proporții înspăimântătoare, întâmplat în noaptea de 9 spre 10 noiembrie, dărâmă părți mari din orașe, nimicește sute de vieți omenești și schilodește mii; lasă fără adăposturi sute de mii de oameni. Panciu este distrus întreg, Focșani, Câmpina, în mare parte, distrugeri mari s-au întâmplat în București, Ploiești, Craiova etc.

Natura și-a dat mâna cu istoria ca să ne biciuiască. Cum pot fi interpretate aceste nenorociri catastrofale ce se țin lanț, dacă nu ca pedepse dumnezeiești? S-au răscolit atâtea patimi în noi, oamenii au devenit atât de orgolioși, atât de exclusiviști, atât de neîngăduitori între ei, încât viața societății omenești a devenit imposibilă. Dumnezeu, în marea Lui milă, încearcă să ne mai trezească prin asemenea zguduiri, să ne facă mai buni, mai puțin dușmănoși, mai dezlipiți de măririle și bunurile acestei lumi, mai absorbiți de gândul la viața noastră viitoare. Sunt mijloacele extreme prin care caută să facă din noi viața omenească posibilă pe pământ. De nu le vom lăsa să pătrundă adânc și temeinic în conștiința noastră, ne vom pierde în chip fatal.

Omenirea s-a recules de multe ori pe buza unor astfel de prăpăstii. Fluturarea înfricoșată a sfârșitului printre crăpăturile unei lumi zguduite puternic de mâna lui Dumnezeu, sau de forțe ce lucrează cu îngăduința Lui, au ridicat în sufletele omenești atâta credință, atâta seriozitate, atâta noblețe, încât au putut naște din asemenea catastrofe noi și

importante evuri istorice. Experienţa apocaliptică, adulmecarea sfârşitului şi a judecăţii dumnezeieşti au fost totdeauna până azi izvorul de putere al unor mari epoci istorice, strălucite prin ordinea superioară şi prin prestaţiile lor pe planul spiritual.

Va fi de această dată altfel? Este omenirea atât de înrăită, încât să nu mai fie în stare să se renască din cenuşa pe care o lasă pustiirile de azi?

Răspunsul sigur la aceste întrebări nu ni-l va putea da decât viitorul. Noi credem însă că nu s-au stins din omenire toate rezervele care ar putea-o ajuta să-şi recapete credinţa în Dumnezeu, iubirea adevărată de oameni, seriozitatea vieţii. Spontaneitatea cu care au sărit detaşamentele de legionari în ajutorul victimelor catastrofalului cutremur, lucrând zi şi noapte cu cele mai mari sacrificii, sunt un semn că inima românească renaşte, că este departe de acea uscăciune din urmă, care să facă necesar sfârşitul.

Stricăciunea, indiferenţa, solzi pe ochii spirituali, orbirea magică produsă de raţiune şi de orgoliu sunt însă atât de groase în urma atâtor zeci de ani de educaţie greşită, încât nu pot fi înlăturate cu mişcări blânde din partea lui Dumnezeu, ci numai cu intervenţii aspre şi dureroase.

Această orbire vrăjitorească, pusă pe ochii sufletului omenesc de raţiunea orgolioasă, va face cu siguranţă şi azi pe unii să nu vadă prezenţa lui Dumnezeu în spatele nenorocirilor ce ne-au încercat. Deşi asemenea crize ale lumii văzute sunt cele mai puternice argumente pentru existenţa lui Dumnezeu – apocalipse, descoperiri în adevăratul înţeles al cuvântului –, se vor sustrage şi acum unii de sub forţa evidenţelor. Dar vai de lume de vor fi mulţi de aceştia!

Pe unii îi va stăpâni mai departe ideea iluministă despre lume, ca natură perfect încorsetată în legi imutabile, care explică tot, care nu lasă loc de mister în ea. Dar optimismul acesta îngust, pozitivist, siguranţa aceasta într-o natură pe care ar putea-o omul perfect stăpâni prin mânuirea legilor ei, îşi avea îndreptăţirea lui până nu s-au ivit eşecurile, crizele, tulburările economice, sociale, politice, pe care nu le mai poate vindeca nimeni şi care provin în mare parte din dezlănţuirea tehnică a uriaşelor forţe ale naturii. După atâtea eşecuri, omul de azi îşi dă seama că nu poate stăpâni natura, că ea nu este un întreg armonic, monoton, decurgând după legi precise. Omul de azi îşi dă seama că aşa ca persoana lui, şi natura este o enigmă capabilă să ne rezerve multe surprize. Cum spune acelaşi H. Sauer:

> „istoria universală, împreună cu realitatea cosmică, cuprinde în baza creaţiei putinţa să poată fi pentru om tulburată sau liniştită de Dumnezeu"[1].

Natura nu va fi niciodată deplin cunoscută şi stăpânită de om, nu pentru că timpul istoric ar fi prea scurt pentru a cunoaşte omul toate legile ei, ci pentru că, chiar dacă ar trăi omenirea în infinit, n-ar putea reduce întreaga natură la legi constante, mecanice. Aşa cum legile după care trăieşte în parte sau o parte din fiinţa omenească nu pot pretinde că întreaga fiinţa omenească trăieşte sub legi şi este explicabilă prin ele, ci sunt taine în ea care influenţează şi legile, la fel este şi cu natura. Sunt în ea adâncuri şi forţe dincolo de legi,

---

[1] H. SAUER, *Abendlandische Entscheidung. [Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit. 2. Aufl]*, Leipzig, 1938, p. 554.

sunt influenţe spirituale bune sau rele asupra ei, care ne fac să înţelegem de ce elita cugetătoare de azi a ajuns la o altă concepţie despre lume: lumea ca enigmă, ca taină.

Desigur, dacă această concepţie retează pretenţia omului de-a stăpâni deplin natura, ea nu trebuie să ne ducă la un fatalism în raport cu ea, cum precizează H. Sauer. Ci vom lucra conştiincioşi şi respectuoşi în cadrul ei, ca în cadrul unei mari lumi a lui Dumnezeu. Nenorocirile când vin sunt aduse sau îngăduite de Dumnezeu, cu scop bun pentru noi. Ca să ne cruţe, ca să ne evite asemenea, sau ca să trecem peste ele, măcar cu sufletul mântuit dacă nu totdeauna şi cu trupul, trebuie să apelăm la Dumnezeu.

Iisus Hristos, Care a înviat din moartea care încă este o catastrofă în cadrul acestei lumi, ne arată că numai El este biruitorul ei, că numai prin El o putem birui şi noi. El ne scapă de fatalism. Dar tot El ne arată cât de naive sunt pretenţiile omeneşti de-a birui lumea deplin, fără a gusta din nenorocirile, din catastrofele ei.

Este ceva în natură după căderea în păcat, pentru că este şi în noi, care face de neînlăturat şi folositoare nenorocirile şi suferinţele pentru mântuirea noastră. Iisus a biruit moartea, dar primind moartea.

Să biruim şi noi necazurile de azi prin suferirea lor cu credinţă în rostul lor îndreptător, mântuitor.

Păstor de suflete*

Mare lucru este acesta! El exprimă demnitatea de diriguitor, de conducător cu care a încredinţat Domnul pe preot. A fi conducător chiar în chestiuni care privesc viaţa în cadrul pământesc, ordinea, progresul, bunăstarea socială, şi este un lucru mare. Se cere o harismă specială, o putere deosebită, pe care oamenii să o simtă în cel ce vrea să-i conducă, trezindu-le încrederea, făcându-i să-l urmeze, să-l asculte. Din conducător se cere să emane ceea ce se cheamă autoritatea, o putere de a impune oamenilor, de a se face ascultat cu dragă inimă.

Numai Dumnezeu dă acest dar, căci tot ce are omul bun este de la Dumnezeu, iar funcţia de conducător, substanţa autorităţii este necesară, având în vedere slăbiciunile oamenilor, trebuinţa lor de a fi susţinuţi, stimulaţi continuu, ajutaţi.

Dar dacă este necesară şi magnifică funcţia de conducător al oamenilor pentru buna gospodărire a vieţii individuale şi colective în cadrul existenţei văzute, cu cât mai necesară, mai magnifică şi mai divină este demnitatea de conducător al sufletelor spre viaţa cea eternă.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 48, 24 nov. 1940, pp. 1-2. Semnat: *D. Staniloae*.

La urma urmelor, toate aranjamentele şi condiţiile vieţii acesteia sunt nimic în faţa omului, în raport cu destinul lui veşnic, cu marea întrebare: ce să fac ca să mă mântuiesc, ca să-mi salvez sufletul în viaţa cea eternă de dincolo de mormânt?

Şi dacă se cere o harismă specială ca să poţi conduce oamenii la bunăstare în marginile lumii văzute, cu cât mai mare nu trebuie să fie harisma celui ce este destinat să conducă sufletul la salvarea lui veşnică? Autoritatea conducătorilor spre scopuri pământeşti sporeşte în urma unor succese de ordin politic, economic, palpabil. Din ceea ce a realizat vizibil din promisiunile făcute oamenilor, aceştia deduc capacitatea lui de a realiza şi ceea ce le mai promite pentru viitor. Dar autoritatea conducătorului spre mântuirea veşnică nu se reazemă pe nimic exterior, căci nimeni n-a văzut cum un om care i-a ascultat întru totul sfaturile a intrat întru fericirea cea de veci. Autoritatea conducătorului de suflete fiind de o esenţă pur spirituală, avându-şi numai în sine puterea, trebuie să fie cu mult mai pătrunzătoare, mai cuceritoare. Trebuie să emane din fiinţa preotului o autoritate spirituală atât de puternică, de-o aşa calitate supraomenească, încât, fără a mai fi nevoie de probe vizibile, omul să-l urmeze cu absolută convingere că în felul acesta, şi numai în felul acesta, va ajunge la mântuire.

Ca să-ţi pui de altfel soarta limitată a vieţii pământeşti, sau o parte din ea, în mâna cuiva este un lucru mai uşor şi nu se cere să ai o încredere chiar absolută în cel ce ţi-o cere; chiar în cazul de nereuşită, nu pierzi cine ştie ce. Dar ca să-ţi pui destinul veşnic în mâna cuiva, trebuie să fi dobândit în prealabil o încredere absolută în acela, trebuie să te fi cucerit cu o autoritate misterioasă, copleşitoare.

Aceste consideraţii arată cât de superior conducător este sau trebuie să fie preotul în faţa oamenilor, în raport cu toţi ceilalţi conducători. Nu degeaba mai demult împăraţii şi împărătesele sărutau mâna preotului, numindu-l părinte, nu ca un titlu fără conţinut, ci simţind că le este şi lor părinte în sensul real al cuvântului (azi preotul, în special cei din Ardeal, sărută ei mâna cucoanelor, chiar şi a fetiţelor de 15 ani. Câtă absenţă a credinţei înfricoşător de înaltei lor misiuni! Se transformă din părinţi, din conducători de suflete spre mântuire, în simpli virtuoşi ai galanteriilor superficiale). Nu preotul trebuie să se supună conducătorilor pământeşti, oricât le apreciază misiunea şi personalitatea deosebit de înzestrată, ci invers, orice om, chiar cât de conducător ar fi el, trebuie să se socotească pe sine un fiu sufletesc al preotului, urmând poveţele lui pentru a-şi mântui sufletul. Dar ca să fie situaţia în chip real astfel, câtă autoritate de esenţă supra-lumească ar trebui să emane din fiinţa preotului! Căci fapt este că un preot purtat de duh lumesc, din care nu emană decât slăbiciuni şi ambiţii omeneşti, nu poate pretinde să fie ascultat de personalităţi care, ca oameni, îi sunt cu mult superiori. Să ceri în numele omenescului din tine ascultare unor oameni care în această calitate îţi sunt superiori, este o pretenţie uşor luată în ridicol.

Cum poate avea însă preotul o asemenea autoritate, care să-l ridice de fapt peste orice om, care să-l facă într-adevăr păstor al sufletelor, al tuturor sufletelor?

Numai stând într-o legătură frecventă, neîntreruptă cu Iisus Hristos. Adevăratul Împărat al împărăţiei mântuirii este Iisus Hristos, precum El este adevăratul preot şi profet. Pe preot l-a lăsat să-L reprezinte vizibil în această întreită calitate, dar nu ca unul care a plecat departe de noi, ci ca

unul care este cu noi, cu Biserica, cu misiunea apostolilor şi a preoţilor în toate zilele vieţii. El împărtăşeşte harul şi tainele pe care le săvârşeşte preotul, El luminează şi trezeşte sufletele în timpul lucrării propovăduitoare a preotului, El transmite în suflete impresia de autoritate când preotul îşi afirmă autoritatea în numele lui Iisus Hristos. „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ" [*Matei* 28, 18], a spus Domnul când avea să se înalţe la cer. Aceasta înseamnă că puterea Lui, pe care cât a stat pe pământ a exercitat-o numai în cadrul restrâns al teritoriului palestinian, din momentul înălţării la cer, s-a extins asupra întregii lumi, se va face simţită în toată lumea. De aceea, în imediata legătură cu aceste cuvinte, continuă: „Drept aceea, mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh" (*Matei* 28, 19). Deoarece puterea Mea se extinde asupra întregii lumi, mergeţi peste tot şi propovăduiţi despre Mine şi botezaţi în numele Meu, căci puterea Mea se va face simţită oriunde veţi lucra. Dacă nu Mi s-ar fi dat toată puterea peste tot, în zadar v-aţi strădui voi, în zadar aţi vorbi de Mine, nu aţi avea nicio influenţă în inimi.

Deci ceea ce-l face pe preot tare, plin de autoritate în faţa neamurilor este prezenţa lui Hristos. Dar această prezenţă este numai acolo şi atunci, unde şi când preotul lucrează în numele Lui, în slujba Lui, unde vorbeşte de El. Hristos este cu preotul dacă şi el este alipit lui Hristos. Cine n-a observat că atunci când pronunţaţi numele lui Hristos, cu seriozitate, cu convingere, vorbăria cinică şi neserioasă a unui om sau a unei societăţi se ruşinează şi se opreşte? Este o misterioasă putere în însăşi rostirea serioasă şi convingătoare a numelui lui Iisus Hristos.

De aceea, fie preotul prin ceea ce aduce el ca zestre naturală, omenească, cât de puţin înzestrat, el va fi tare dacă va rosti fără încetare şi cu convingere cuvânt despre Hristos, dacă îşi va absorbi viaţa în această misiune.

Apostolul Pavel spune: „Mă voi lăuda mai ales întru slăbiciunile mele, ca să locuiască în mine puterea lui Hristos" sau, „Când sunt slab, atunci sunt tare" (*2 Coloseni* 12, 9-10).

E arătată aici şi limita, dar şi măreţia demnităţii de conducător a preotului. Prin sine, ca om, nu este nimic. El nu are o autoritate izvorâtă din sine. El nu cucereşte sufletele prin sine. Dar, în acelaşi timp, întrucât se alipeşte cu totul la Hristos şi la misiunea de a câştiga lumea pentru El, de-a conduce lumea în numele Lui, Hristos este cu El, transmiţând în suflete o putere care întrece tot ce este putere şi autoritate omenească. Preotul este numai organ vizibil, ocazie concretă, al puterii lui Hristos, dar numai el are calitatea aceasta de organ.

Preoţii sunt batalioane de asalt al Împăratului Hristos. Armele lor sunt cuvintele despre Hristos, iar forţa acestor cuvinte este Hristos, Care ca împărat nu este departe, ci în acelaşi loc, nevăzut, dar eficient. Fiecare cuvânt serios al preotului despre Hristos este ca un glonţ care pătrunde în inima ascultătorilor, alungând duhurile rele şi vraja lor rea, care face să cadă puţin o fortăreaţă sufletească sub stăpânirea lui Hristos.

Orice preot poate deveni un mare conducător de suflete. Nu se cere decât un singur lucru: perseverenţă necurmată în preocuparea de misiunea lui, în gândul la Hristos, Stăpânul şi Împăratul propriu.

Să-şi umple gândul continuu cu înţelesul jertfei, al învierii, al voii lui Hristos cu privire la lume, cu convingerea că

numai prin Hristos se mântuiesc sufletele, cu înfricoşata conştiinţă că Hristos vrea să devină împărat al tuturor sufletelor, dar întinderea împărăţiei Lui depinde de cuvântul rostit de el, de preot. Prin cuvântul lui, prin neobosita lui strădanie în acest scop dă Hristos lupta Sa biruitoare. Să nu-I refuzăm acest mijloc, să nu stăm în calea puterii lui Hristos.

Numai pentru El trebuie să trăiască preotul, dacă vrea să facă tot ce este mai important pentru fericirea oamenilor. Să nu trăiască dezlipit de Hristos şi alipit în majoritatea clipelor sale de alte preocupări. Nu va mai avea nicio autoritate, nicio eficienţă asupra sufletelor.

Nu există fiinţă mai ascultată, mai respectată decât preotul când trăieşte şi activează din alipirea strânsă la Hristos. Dar, tot aşa, nu există fiinţă mai dispreţuită, în lumea contemporană, ca preotul care nu este simţit că trăieşte cu Hristos şi pentru Hristos. Toată autoritatea lui depinde de această frecvenţă a trăirii cu Hristos şi a lucrării pentru El.

Păzitor al Evangheliei*

Greutăţile şi necazurile, mari sau mai puţin mari, ce însoţesc, de obicei, începuturile de activitate a tânărului slujitor de altare, sunt – şi trebuie să fie – pentru omul Bisericii tot atâtea prilejuri şi îndemnuri de a stărui întru împlinirea misiunii alese, a preoţiei, o misiune atât de măreaţă prin jertfelnicia ce i se cere.

Sunt zile, cum ni s-a dat să vedem, în care preotul nu se gândeşte la sine şi la ai săi, ci numai la soarta fraţilor năpăstuiţi şi refugiaţi, care s-au văzut nevoiţi să-şi părăsească întregul lor avut, bogat sau sărac, lăsându-l în teritoriile încorporate, durere, cu pălmuirea sfintei dreptăţi.

Năpasta marelui cutremur – după ciuntirea hotarelor ţării, când peste un milion şi jumătate de români sunt aduşi plocon străinilor – a trimis preoţimea în datoria de a sprijini, cu suflet generos, şi a ridica din amorţire şi deznădejde pe cei crunt şi nemeritat loviţi.

Românii cucernici vor fi astfel totdeauna alături de Biserică văzând că slujitorii ei nu lâncezesc în nepăsare de soarta păstoriţilor ajunşi la restrişte.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 51, 15 dec. 1940, p. 1. Nesemnat.

Preotul ortodox, cu sfatul şi căldura sufletului său în pornirile bune, înfruntă, şi în vremile schimbate de azi, năprasnica furtună, ce poartă ruină şi moarte în aripile sale.

Preotul nostru, om de iniţiativă şi de cuvânt, cuminte şi răbdător, continuă a-şi înscrie la activul său izbânzi, când mai mari, când mai mici, obţinute în luptele sale culturale, bisericeşti, filantropice sau economice, în folosul credincioşilor care i s-au încredinţat spre păstorire. Aceşti credincioşi, cu sufletul făurit de bunul lor părinte duhovnicesc, nu pot decât să iasă victorioşi totdeauna în războiul cu mizeriile sorţii şi cu răutăţile zilei.

Un „Sfinte Dumnezeule", învăţat şi cântat cu faţa spre sfântul altar, străjuieşte neşters în inimile primitoare ale acestor creştini, iar ecoul sfintei cântări le răsună mereu mângâietor, în clipe fie de tristeţe, fie de bucurie.

Pe un popor – bine înzestrat, şi de la fire, şi întărit în virtuţile lui, de o parte, de un factor principal cum este preotul, de altă parte sprijinit de munca solidară a celor de sus, ca şi a celor de jos – drumul dorit, spre mântuire, spre înălţare şi înflorire dăinuitoare a ţării, îl va împiedica, dar nu-l va covârşi nicio stăpânire lumească, fie cât de puternică.

Dator este, prin urmare, preotul român să se înalţe neşovăielnic şi conştient păzitor al Evangheliei Domnului, fără teamă de vrăjmaşii Lui cei de astăzi sau cei de mâine.

Anul 1941

Scara răspunderilor*

S-a remarcat în doctrina creştină despre om din timpul mai nou (de Brunner, de pildă) că elementul cel mai caracteristic şi cel mai nobil al fiinţei omeneşti este sentimentul răspunderii. Termenul sentiment este impropriu; îl folosim în lipsă de altul mai potrivit. În niciun caz nu trebuie să rămânem cu impresia că responsabilitatea este ceva de ordin sentimental, superficial şi schimbător. Ea este experienţa adâncă şi statornică a unei poveri grave, a unei încredinţări pline de onoare cu care am venit pe lume. Este o intuiţie, o „vedere" atât de fundamentală a spiritului nostru, ca şi conştiinţa de sine, de care este de altfel aproape nedespărţită. Sentimentul datoriei este numai o expresie exterioară, legală, a sentimentului cu mult mai adânc, mai ontologic, mai substanţial al răspunderii. Conştiinţa morală însăşi, cu poruncile şi mustrările ei, nu este decât o tulpină ce se nutreşte din rădăcina responsabilităţii.

Prin sentimentul răspunderii omul se deosebeşte de vită. Căci o raţiune care nu este întrebuinţată decât pentru inventarea şi rafinarea obiectelor menite a satisface plăcerile individuale nu-l înalţă peste animal, ci îl coboară sub el. Toate funcţiile sufleteşti ale omului au destinaţia să slujească

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 7, 9 febr. 1941, p. 1. Nesemnat.

unei acţiuni şi comportări dominate de sentimentul răspunderii, care, căptuşit cu căldura afecţiunii, nu este altceva decât însăşi iubirea.

Prin însuşirea responsabilităţii omul se vădeşte ca o fiinţă înzestrată cu o misiune, cu un rost în lume. Ea-i arată că i s-a făcut şi lui o onoare din partea Creatorului. Ea-i spune că nu-i în lume „ca să taie frunză la câini", ci cu o slujbă, cu un rol de la care se aşteaptă lucruri mari, că într-o însemnată privinţă, de lucrarea şi de comportarea lui atârnă – ca şi de Dumnezeu! – soarta multor oameni şi, prin repercusiune, chiar a colectivităţilor.

Dar ca în toate fenomenele vieţii şi lumii, există şi aici o gradaţie. Răspunderea unui om fără roluri de conducere în societate şi fără însuşiri de prestigiu şi de influenţă faţă de semeni, este cu mult mai redusă în raport cu răspunderea celor onoraţi şi împovăraţi de Dumnezeu şi de colectivitate cu asemenea situaţii.

Cu cât pilda sau acţiunea cuiva are o rază de eficienţă mai întinsă şi pătrunde prin autoritatea ei mai adânc în suflete, cu atât poartă mai multă răspundere pentru tot ce face, pentru tot ce grăieşte şi nu grăieşte.

Cei mai responsabili sunt conducătorii de popoare şi de ţări. Prin legile şi pildele lor de viaţă, prin întrelăsările lor, pot păgubi enorm sufletul acelor popoare şi pot aduce mai curând sau mai târziu adevărate catastrofe asupra ţărilor respective.

Dar o responsabilitate şi mai mare apasă asupra preoţilor, urmându-se fireşte şi aici o scară, de la preoţii smeriţi din ultimele cătune până sus, pe treptele scaunelor arhiereşti.

Tremur pentru orice tânăr teolog când îl văd primind pe grumazul lui plecat epitrahilul hirotoniei şi răspunderea

Evangheliei. Nu pentru că s-ar sorti prin aceasta la o viaţă de înfrânări cât trăieşte în lumea aceasta, ci pentru momentul în care îi va cere Dumnezeu la sfârşit socoteală de fiecare suflet ce i s-a încredinţat să-l ducă la mântuire. Mă străpunge adânc un sentiment de milă anticipativă cu atât mai mult cu cât mi se pare că el îşi dă mai puţin seama de răspunderea ce o ia asupra-şi, cu cât îmi pare mai „iresponsabil" şi cu cât în viaţa lui pământească volatilizează mai mult neajunsurile stării sale de preot. Cu atât va fi atunci trezirea mai groaznică.

Va cere Dumnezeu socoteală şi conducătorilor administrativi şi politici despre ratarea existenţei pământeşti a popoarelor ce le-au avut în grijă, precum va cere şi învăţaţilor, literaţilor şi tuturor inşilor cu oarecare prestigiu asupra altora. Dar toţi vor avea o oarecare circumstanţă atenuantă în faptul că misiunea lor n-a avut ca obiect direct mântuirea sufletească a supuşilor şi a aderenţilor. Ei vor răspunde direct pentru răul pământesc, deci temporal, ce l-au făcut oamenilor şi popoarelor.

Dar preoţii! Ei vor avea să răspundă pentru nenorocirea veşnică a sufletelor. Cred că ar ajunge pentru un preot ca pedeapsă în lumea viitoare să fie pus etern în faţa nenorocirii fără de sfârşit a sufletelor care s-au pierdut din vina lui. Asupra acestui preot trebuie să apese într-o măsură nespus mai mare orice chin suportat de foştii lui păstoriţi din vina lui, pozitivă sau negativă.

Responsabilitatea îl face pe oricine serios. Cine simte perpetuu dogoarea ei, ascuţimea ei, trăieşte pe un plan de nobilă elevaţie şi aspră bărbăţie interioară. „Iresponsabil" şi „neserios" sunt cuvinte gemene.

Responsabilitatea preotului este de esenţă cu mult superioară, ştiind că de el atârnă soarta veşnică a oamenilor.

Pe el trebuie să-l ardă necurmat această responsabilitate. Aceasta trebuie să-i dea o infinită seriozitate şi pasiune în lucrare şi o hotărâre de-a fi gata la orice, chiar şi la moarte, pentru orânduirea faptelor şi a cuvintelor sale sub criteriul unic al mântuirii sufletelor. Trebuie să fac şi să spun cu preţul oricărei batjocuri de la oameni şi a oricărei jertfe, tot ce este necesar pentru mântuirea lor, şi numai aceasta, trebuie să-şi spună preotul. Orice alt criteriu al faptelor şi cuvintelor preoţeşti este un semn de ieşire din sfera gravă a responsabilităţii şi, deci, o mărire a caracterului înfricoşat al judecăţii finale.

Sunt mulţi care se înşeală în privinţa seriozităţii, îmbrăcându-se într-o seriozitate a patimilor, unele cu falsă înfăţişare de nobleţe. Dar patima nu dă seriozitate, ci încruntare, orbire, furie. Seriozitatea este o dimensiune în adâncime, este o vedere a intimităţilor profunde ale existenţei. Numai aici este simţirea răspunderii. Cine urăşte înfuriindu-se nu este nici serios, nici responsabil, chiar dacă ar face-o în numele neamului sau al lui „Hristos". Cu atât mai puţin s-ar putea spune de un preot care ar pune mâna pe revolver – fie în numele neamului, fie a lui „Hristos" – că îşi mai dă seama de înfricoşata răspundere a misiunii sale.

Cât strică preoţii ieşiţi cu sufletul lor din măreţul sanctuar al sentimentului de răspundere! Ca să întoarcem foaia, ei nu strică numai mântuirii veşnice a credincioşilor lor, ci şi rânduielii morale a vieţii lor pământeşti şi, prin repercusiune, şi viitorului din această lume al neamului lor. Nu există duşmani mai mari ai neamului propriu, fermenţi mai distrugători ai fiinţei lui decât preoţii pe care nu-i mai arde, nu-i mai împunge răspunderea scrupuloasă, intransigentă a sfintei lor misiuni. Când se înmulţesc asemenea exemple între preoţii unui popor, fără nicio reacţie serioasă, teamă ne este că aproape e sfârşitul.

Kirkegaard anti Luther*

Kirkegaard este un nume celebru în gândirea teologică şi filosofică a Occidentului. Toată cugetarea contemporană se mândreşte de a păşi pe drumurile deschise de el. Filosofia existenţială, teologia dialectică, cei mai remarcabili gânditori catolici (Th. Haeker, Peter Wust, de pildă) îl recunosc deopotrivă de părinte spiritual.

Ce taină, ce noutate cuprinde scrisul acestui teolog danez, ca să exercite o asemenea influenţă universală asupra gândirii contemporane, la aproape un secol de când a trăit? El a împreunat gândirea cu trăirea, a coborât adevărul în viaţă, a simţit adevărul în carnea proprie. El a văzut pentru prima dată, cu o deplină claritate, că adevărul nu este abstracţie plutitoare în gol, ci este viu, este legea de viaţă realizată sau realizabilă a spiritului nostru, că el se află şi se înţelege nu printr-o cugetare ruptă de trăirea noastră şi orientată spre exterior, ci printr-o privire în întregul adevăr-existenţă.

Desigur, exprimarea adevărului are mai mult sau mai puţin o formă schematică, dar este mare deosebire între o filosofie, o teologie care a uitat că schema formulată prin intelect n-are o existenţă de sine stătătoare şi o înţelepciune,

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 8, 16 febr. 1941, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

o intuiţie vie, care vede că schema este numai un mijloc prin care îşi sugerează oamenii realităţi cu mult mai vii, mai profunde, mai complexe.

Creştinismul pentru Kirkegaard fiind credinţă şi viaţă, adevăr transformat în credinţă şi viaţă, şi nu simplu cugetat, este firesc ca el să fi adus în teologie un val de apă vie care a alungat uscăciunea teoretică, ce se mulţumea cu simpla înşirare şi combinare de scheme, a căror încorporare în viaţă nu mai era văzută. Într-o însemnată măsură Kirkegaard este un restaurator al teologiei în misiunea ei iniţială şi firească, de mărturisitoare a adevărului trăit, nu simplu gândit.

Acesta fiind Kirkegaard şi aceasta însemnătatea lui epocală pentru spiritualitatea universală a lumii de azi, nu se putea să lipsească din „Seria teologică" de la Sibiu o carte care să informeze pe cititori despre caracterul gândirii sale teologice. Chiar dacă aceasta îşi va fi având unele laturi care nu pot fi aduse la o împăcare cu credinţa noastră, Ortodoxia stă cu privirea deschisă asupra lumii. În sufletul omenesc de pretutindeni – ca natură a lui Dumnezeu – rodesc gânduri pe care supranatura revelaţiei nu le înăbuşă, ci le transfigurează punându-le sub lumina adevărului dumnezeiesc, privindu-le ca ilustraţii fragmentare, dar vii ale normelor adevărului revelat. Ortodoxia Sfinţilor Părinţi a privit prin prismă creştină filosofia unui Platon şi Aristotel, deşi erau păgâni, arătând cum ceva din adevărul deplin s-a descoperit şi gândirii unor spirite de elită dintre oameni.

Am însemnat aceste scurte consideraţii – de va fi necesar vom reveni asupra lor – pentru că s-a găsit un filosof român care să obiecteze că nu trebuia să se publice în „Seria teologică" de la Sibiu o carte despre Kirkegaard. Este vorba de admirabila lucrare a talentatului poet şi gânditor ardelean,

dl Grigorie Popa, intitulată *Existenţă şi adevăr la Sören Kirkegaard*. Filosoful român care a formulat obiecţiile este dl C. Rădulescu-Motru, într-o broşură cu numele *Catehismul mititel al lui Eufrosin Poteca* (Bucureşti, 1941).

Vrem să arătăm de această dată că danezul Kierkegaard nu poate fi socotit ca un protestant propriu-zis, odată ce îl combate pe Luther, pe părintele protestantismului, cu multă asprime, în cea mai fundamentală teză a Reformei: mântuirea numai prin credinţă. Acest fapt îi face pe catolici să-l revendice pentru catolicismul care ştim cât de puţin tolerează subiectivismul anarhic.

Luther a fost un creştin descurajat. Pentru el era imposibil ca omul să poată face vreo sforţare spre a deveni mai bun. Hristos nu înseamnă pentru om sub raportul etic nimic. Creştinul nu se deosebeşte de păgân decât prin aceea că, deşi continuă să vieţuiască tot ca mai înainte de-a fi fost creştin, *crede* că Dumnezeu nu-i mai ia în nume de rău păcatele, pentru sângele lui Hristos. Moartea lui Hristos pe cruce pentru noi ne dispensează de orice strădanie de a nu mai greşi. Ajunge să credem că El a făcut totul în locul nostru.

Luther a desfiinţat caracterul de *model* al lui Hristos pentru noi, iniţiind un creştinism comod, justificând lenea morală a creştinilor, uşurându-le conştiinţa pentru păcatele ce le comit.

Or, pasiunea care poartă pe Kirkegaard în tot scrisul său este să restabilească, în lumea influenţată de Luther, pe Hristos ca model ce ne impune uriaşa obligaţie de a-l imita, de a-l urma. Kirkegaard arată protestantismului că se află în greşeală. El vrea să-i aducă pe protestanţi din nou în creştinismul adevărat, serios, în creştinismul faptei.

Desigur, Hristos este pentru Kirkegaard şi dar, izvor de graţie mântuitoare, însă este şi model. Luther a desfiinţat ultima

latură, din opoziţie faţă de catolicismul medieval, care aproape desfiinţase pe prima. Kirkegaard se află, în acest punct fundamental al creştinismului, în cel mai autentic spirit ortodox.

Ar trebui să stăruim mai mult asupra acestor chestiuni. Dar acum ne mulţumim cu atât, dând câteva citate din opera lui Kirkegaard.

> „Evul Mediu s-a încurcat tot mai mult accentuând aspectul lui Hristos ca model; atunci a venit Luther, care accentua celălalt aspect: Hristos este un dar, şi acest dar trebuie să placă credinţei.
>
> De altfel, cu cât studiez mai mult pe Luther, cu atât mă conving mai mult că a fost un creier confuz. Este foarte comodă o reformă care tinde să arunce poverile şi să facă viaţa uşoară; în aceste condiţii se găsesc fără îndoială amici care să ajute. Adevărata reformă impune totdeauna poveri şi face viaţa grea; astfel, şi adevăratul reformator este totdeauna dus la moarte, căci opera lui apare ostilă umanităţii [...].
>
> Dar în zilele noastre este evident că trebuie pus în faţă Hristos, privit ca model. Sigur, trebuie evitate erorile Evului Mediu, dar acest aspect de model este cel ce trebuie pus în relief, căci invocarea luterană a credinţei a devenit ca o frunză de smochin ce acoperă destrăbălarea cea mai contrară creştinismului"[1].
>
> „Luther a găsit că s-a abuzat în chip exagerat de Hristos ca exemplu; de aceea el accentuează contrariul. Dar acum Luther a triumfat demult în protestantism. El a scufundat pur şi simplu în uitare pe Hristos ca exemplu şi totul a devenit o comedie în secretul forului interior"[2].

Cred că prin asemenea cuvinte Kirkegaard stigmatizează acel subiectivism anarhic de care se teme dl Rădulescu-Motru

[1] *Christ*, traduit par P.-H. Tisseau, pp. 65-67.
[2] *Christ*, traduit par P.-H. Tisseau, p. 99.

să nu pătrundă, prin scrieri ca cea despre Kirkegaard, în mediul nostru ortodox.

Există subiectivism şi subiectivism. Există un subiectivism care nu este decât o adâncire în propria conştiinţă şi viaţă a normelor de credinţă revelate şi predate din generaţie în generaţie. Acesta este un subiectivism sănătos şi nu numai îngăduit, ci chiar necesar. Adevărurile creştinismului nu se mulţumesc să fie luate simplu la cunoştinţă şi memorate, ci transformate în impulsuri lăuntrice de viaţă.

Dar există şi un subiectivism autonom, anarhic, care îşi taie cărări de înţelegere şi de trăire deosebite de cele generale, tradiţionale şi obiective. Acesta este profund condamnabil.

Kirkegaard stăruind asupra lui Hristos ca model şi asupra creştinismului ca imitaţie a lui Hristos, ca faptă exteriorizată, confruntabilă cu modelul obiectiv şi istoric, Hristos, şi declarând drept comedie de for secret evaporarea în simplă dialectică interioară a obligaţiilor creştine, a dat o lovitură mortală subiectivismului anarhic protestant în însăşi temelia lui. Cine enunţă fapta, imitarea lui Hristos, drept criteriu obiectiv constatabil al credinţei, nu mai lasă nicio scuză evadării în simpla subiectivitate, în care de multe ori se învăluie ca într-un pios pretext anarhia şi sustragerea de la adevărata credinţă. Prin faptă recunoscându-se creştinii exterior, se restabileşte realitatea văzută şi autoritatea Bisericii, cu criteriile şi propovăduirea ei conformă cu normele de totdeauna ale adevărului revelat.

Nu vrem să urmărim toate concluziile logice ale atitudinii de opozant a lui Kirkegaard faţă de punctul principal al doctrinei luterane. Nu cred că greşesc însă afirmând că, cu acest punct, stă şi cade, implicit, tot protestantismul, toată abaterea lui de la creştinismul autentic al Ortodoxiei.

„Omenia" românească*

Despre „omenia" nației noastre n-am auzit decât cuvinte bune, de laudă, atât la români cât şi la străini. O singură dată mi-a fost dat să aflu, şi anume la un scriitor român, Mircea Eliade, într-o carte intitulată *Oceanografie*, cuvinte de osândă şi de ridiculizare la adresa acestei noțiuni. După cât îmi aduc aminte, dl Mircea Eliade găsea că la noi cuvântul „om", când primeşte un accent de ordin moral, nu sugerează sentimentul de mândrie, de încredere, de exaltare umanistă, cum se întâmplă în Apus, unde s-a avansat pe această linie de autoîncredere omenească până la „supraomul" lui Nietzsche. La noi prin cuvântul „om" ți se sugerează o biată ființă, pentru care ți se cere îngăduință; „om" la noi înseamnă o profundă mizerie morală şi o scuză a ei. „Om sunt şi eu, ce să fac?", este o justificare pentru fapte inferioare şi pentru cele mai plăpânde comportări. „Omenia", derivând de la „om", ar însemna şi ea o atitudine de consimțire, de împăcare cu mizeria morală a altora. Peste tot la noi aceste cuvinte ar exprima un pasivism condamnabil, o lipsă de bărbăție, de interes şi de intervenție energică pentru ceea ce-i mare şi nobil.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 9, 23 febr. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Este evident pentru oricine cunoaşte „omenia" neamului nostru că această interpretare a dlui Mircea Eliade este deformată de o privire şi de o judecată unilaterală.

Ca să analizăm întâi înțelesul accentului moral al cuvântului „om", este neîndoielnic că el înseamnă la noi şi „bărbat", „om de ispravă". „Fii om", „iată un om" sunt expresii care spun lucruri foarte înalte. Desigur, cuvântul „om" este folosit uneori şi ca explicație a unor greşeli, a unor insuccese şi insuficiențe. Dar cine poate afirma că omul este mai presus de acestea totdeauna? Ar însemna să fim nişte iluzionişti sau nişte aroganți, lipsiți de simțul realului, să nu recunoaştem că omul mai şi greşeşte, că nu poate duce la realizare tot ce-şi propune. Ar însemna să-l identificăm cu Dumnezeu, ceea ce este absurd. Cele două înțelesuri ale cuvântului „om": ființă capabilă de lucruri mari şi ființă supusă greşelilor şi mărginirilor, aşa cum se găsesc în cugetul nației noastre, nu se exclud, ci se întregesc. De fapt, aşa este omul: ființă în care se împerechează măreția cu mărginirea, cerul cu pământul. Omul poate lucruri extraordinare, mai ales când este purtat de o credință, dar nu poate totul. Când îl îndemni la un lucru mare, trebuie stimulat prin expresii care îi sugerează marile lui posibilități. Dar când, cu toate eforturile lui, împrejurări mai presus de voia lui au împiedicat înfăptuirile propuse, firesc este să recunoaştem că, dată fiind condiția lui de om, n-a putut învinge forțele supraomeneşti.

Dl profesor Nichifor Crainic scria odată, într-un admirabil eseu despre eroism, că ar trebui să ştergem dintre sentințele noastre: „Nu sunt vremurile sub om, ci bietul om sub cârma vremii". Omul sau colectivitatea eroică ar putea realiza orice. Nu există limită în posibilitățile omului educat în spirit eroic.

Cred că această condamnare a sentinţei cronicarului nu este întru totul dreaptă. Desigur, omul trebuie educat în spirit eroic şi spre o mare încredere în posibilităţile lui. Dar în acelaşi timp trebuie educat şi întru înţelepciune, întru cumpănirea dreaptă şi reală a împrejurărilor obiective. Eroismul numai împreunat cu înţelepciunea poate realiza lucruri mari. Lipsit de înţelepciune, este omul care din curaj se izbeşte cu capul de ziduri până şi-l sparge. Eroismul trebuie să ştii în care moment să-l plasezi şi în care direcţie. Fii eroic, dar priveşte atent împrejurările şi intervino năprasnic la momentul, la locul şi pentru scopul potrivit. Omul trebuie să ţină seama şi de „vremi". Istoria noastră ne dă o lecţie prea bogată despre acest lucru. Şi, vai, timpul actual de asemenea. Cât eroism inutil şi chiar primejdios pentru neam nu se cheltuieşte la noi azi lipsind înţelepciunea! Şi să spună cineva: putem în oricare din zilele pe care le trăim, să reînfăptuim idealul nostru naţional, şi nu trebuie să fim atenţi în aşteptarea uneia favorabile?

Lipsa de înţelepciune este lipsă de orizont, este privire îngustată exclusiv asupra clipei, este absolutizarea momentului, este uitarea condiţiei istorice a existenţei omeneşti. Pe planul istoric însă, nu poţi realiza nimic decât ţinând seama de istorie, de puterea şi varietatea împrejurărilor.

Numai cu ambele braţe: eroismul şi înţelepciunea, se pot înfăptui lucruri mari, primul pornind din setea de absolut a omului, ultima, din pătrunderea serioasă a realităţii în care omul are o poziţie de relativitate. Desigur, nu trebuie ca una să fie promovată în defavoarea celeilalte, ci amândouă să fie dezvoltate la maximum, însă în aşa fel, ca amândouă să stea în echilibru.

Atâta justificare cuprinde expresia „om" când este folosită în acest scop cu deplină seriozitate, şi deloc mai mult. Numai

printr-un uz cinic al expresiei „om sunt şi eu", sau „om este şi el" se intenţionează să se scuze mai mult. Când este întrebuinţată serios expresia „om" ca justificare, arată o imposibilitate absolută de-a fi putut fi învinse anumite neajunsuri, piedici etc. Când însă este folosită neserios, cinic, indolent, ea este invocată de fapt pentru scuza unor greşeli, păcate, greşeli, care ar fi putut fi evitate; ea serveşte pentru acoperirea unei ticăloşii morale.

Dl Mircea Eliade a plecat de la uzul acesta cinic al expresiei „om", în scop de justificare, şi l-a generalizat, nevăzând şi pe cel serios. Or, nu poţi defini înţelesul unei noţiuni ţinând seamă de uzul neserios, cinic, echivoc al ei. Dacă s-ar proceda aşa pe toată linia, aproape n-am găsi cuvânt cu înţeles serios în limba unui popor şi ar trebui să tragem cele mai nedrepte concluzii pe seama caracterului lui.

Înţelesul „omeniei", ca să vorbim acum de ea, stă într-o privinţă în legătură cu uzul justificator al cuvântului „om", dar depăşeşte mult această legătură. Ea înseamnă înţelegere faţă de mărginirile şi neajunsurile omului, de durerile şi greutăţile lui, dar se ridică peste acest înţeles, vizând partea cea mai nobilă pe care o are sau trebuie să o aibă sufletul omenesc. Prin „omenie" omul se opune „câinelui", ea este esenţa superioară a omului.

„Omenie" înseamnă consideraţie faţă de oameni: bun simţ, atenţie, bunătate, milă, ferire de tot ce-i ruşinos şi urât, strădanie de-a câştiga, prin vrednicie, bună-cuviinţă, cinste, soliditate morală, încrederea altora. „Omenia" este calitatea supremă a relaţiei de la om la om, este stilul de supremă calitate al atitudinii faţă de alţii.

Nu cred că este în limba vreunui popor un cuvânt care să exprime atotcuprinzător atâta nobleţe, înălţime morală, distincţie sufletească reală, ca „omenia" românească. Ea este

frăgezime sufletească în opoziţie cu duritatea şi bădărănia, este înţelegere subţire a stărilor sufleteşti ale altuia şi a situaţiilor în general, în opoziţie cu opacitatea caraghioasă şi ţigănesc-fanfaroană, este superioară pătrundere a lumii complicate şi nuanţate a sufletului şi a metodelor prin care el poate fi îndreptat. „Omenia" este suprema aristocraţie posibilă. Pe scara fiinţei omeneşti, omenia ocupă treapta cea mai înaltă. Ea este una cu „duhovnicia" omului renăscut al apostolului Pavel, opus omului trupesc. Ea este cea mai deplină realizare a creştinătăţii în firea noastră.

„Omenia" exprimă suprema înţelepciune şi filosofie. I-au trebuit filosofiei mii de ani spre a descoperi adevărul că realitatea cea mai aleasă şi datoria cea mai înaltă pentru om se află în relaţia de comuniune cu semenul. Numai în această relaţie fiind, cunoaşte omul adevărul cel mai intim, cel mai miezos şi mai fericitor al vieţii. Faţa semenului este realitatea cea mai profundă, mai misterioasă, mai vrednică de stimat şi de iubit. În această comuniune stă misterul existenţei, care satisface şi setea interminabilă de cunoaştere, şi setea nemărginită de fericire a omului. În capacitatea de a stabili şi de a menţine această relaţie, în capacitatea de a descoperi adâncurile de adevăr şi de frumuseţe ale semenului, descoperindu-se prin aceasta şi ale tale, stă secretul celei mai înalte înţelesuri şi aici este calea spre cel mai înalt stil de viaţă, spre desăvârşire.

Ei bine, toate acestea le-a intuit şi le-a postulat, ba în mare măsură le-a şi realizat, poporul român „prin omenia" lui.

Este bine să părăsim, răpiţi de false miraje şi de pompoase etichete, acest stil suprem de filosofie şi de trăire, scufundându-ne în „neomenie", în moartea haotică şi animalică a sufletului, copleşit de patimi oarbe?

Nu, de o mie de ori nu!

Supărare excesivă*

În lumea publicistică, formată din oameni de temperament, izbucnesc uneori aprinse schimburi de apostrofe şi complimente, prilejuite de lucruri de minimă importanţă.

Foaia noastră, deşi n-a evitat să-şi spună adeseori părerea deschis, onest şi cu seninătate, în chestiuni care, fiind dezbătute în presă, veneau în atingere cu cercul ei de preocupări şi de aspiraţii – nu s-a lăsat totuşi atrasă în polemici purtate în atmosferă de supărare. Aşa va face şi în cazul de faţă.

Iată în ce constă acest caz: acum două săptămâni *Telegraful Român*, a inserat o notiţă în care atrăgea colegial şi fără dedesubturi atenţia ziarului *Înălţarea*, care publicase două articole de fond despre „Actualitatea lui Petre Carp", că este nepotrivit să se vorbească despre Petre Carp numai în elogii şi să nu se amintească în împrejurările actuale şi despre greşeala lui cea mare în momentul culminant al stăruinţelor neamului după unitate. Foaia noastră exprima şi o vedere proprie, dar se făcea şi ecoul unei judecăţi de opinie publică.

Nu ne-am fi putut închipui că pricinuim prin aceasta atâta supărare ziarului *Înălţarea*. Dl Radu Dragnea, directorul

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 9, 23 febr. 1941, p. 3. Semnat: *Pr. D. Stăniloae.*

ziarului, a luat rândurile noastre ca o bănuială de „trădare" şi ne răspunde într-un lung articol, din care înţelegem cu mult regret că am provocat o mare durere. Ne vom sili deci în puţine cuvinte să-l convingem pe dl Radu Dragnea că nu este cazul să ia lucrurile chiar aşa în tragic.

Domnia Sa începe prin a declara că nu mă crede pe mine autorul articolului nesemnat, dar totuşi ca redactor responsabil al foii, trebuie să răspundă de el, aşa cum nici Domnia Sa nu este autorul articolelor despre Carp, totuşi le ia asupra Domniei Sale. La chestiunea aceasta şi la cuvintele bune pe care le are în general la adresa modestei mele persoane, îi răspund dlui Radu Dragnea că nu s-a crezut niciun moment că Domnia Sa este autorul acelor articole, că am despre Domnia Sa cele mai bune păreri şi i-am urmărit scrisul totdeauna cu o deosebită încântare pentru serioasele şi interesantele probleme de autohtonism puse în el, deşi uneori – ca la orice om – într-o formă care mai lasă loc la discuţii (principal este însă că antrenează la discuţii), că ştiam dintr-o plăcută convorbire ce-am avut-o acum câteva luni împreună că a lăsat pe pământul ţării dâre de sânge în războiul de întregire şi, în general, că nu s-a insinuat nici într-un fel prin articolul din foaia noastră că Domnia Sa sau cineva din redacţia ce-o prezidează ar putea fi „trădător", cum deduce Domnia Sa cu totul pe nedrept.

Cât despre răspunderea directorului sau a redactorului responsabil pentru tot ce se publică într-un ziar, noi avem o noţiune mai puţin rigidă şi deci i-am fi cruţat dlui Radu Dragnea prea marea scrupulozitate, odată ce Domnia Sa a fost în Bucureşti când au apărut acele articole. Câte lucruri nu se pot strecura într-o foaie, şi câte omisiuni nu se pot face, fără ca să trebuiască să le socoteşti pe toate ca ale tale. Nu poţi reduce pe toţi colaboratorii la conţinutul tău sufletesc exact.

Dar încolo ce are să răspundă foii noastre dl Radu Dragnea?

La obiectul în discuţie, la cazul lui Petre Carp, absolut nimic. Recunoaşte şi Domnia Sa că „Petre Carp a greşit, fără îndoială împotrivindu-se împlinirii fireşti a destinului românesc în spaţiu", dar cazul lui este „mult mai complex".

Aceasta am spus şi noi: că o fi mare, cât de mare figura lui Petre Carp şi „înălţarea", putea folosi oricâte atribute, dar să fi notat de la început şi această enormă greşeală politică a lui. N-a făcut-o atunci. O face acum dl Radu Dragnea. Prin aceasta Domnia Sa ne dă dreptate şi suntem mulţumiţi. Discuţia putea fi închisă. Căci alte teme nu s-au atins în notiţa din foaia noastră.

În loc de aceasta dl Radu Dragnea aduce pe tapet, într-o înşirare pe care n-o leagă decât focul supărării şi căptuşeala unor dedesubturi insinuante, fel de fel de chestii: a slujitorilor lui Călinescu, a incapacităţii clericilor de a înţelege fenomenele politice cum le înţeleg teologii mireni, a importanţei lui Şaguna şi a *Telegrafului Român* pentru apărarea limbii româneşti în literatură ş.a.

În chestia slujitorilor lui Călinescu ne spune că „mulţi slujitori josnici ardeleni sau regăţeni, mireni sau feţe bisericeşti, ai monstruosului Armand Călinescu", n-au fost în stare să expieze ca Petre Carp greşeala lui (prin urmare însuşi Petre Carp a recunoscut că a greşit?) şi „aşteaptă să ne mai guverneze odată".

O fi, dar n-a fost despre aceasta vorba. Şi apoi foaia noastră nu vede pe aici nicio faţă bisericească pe care s-o poată socoti ca slujitoare a lui Armand Călinescu şi care

„ar mai aştepta să guverneze odată", după ce n-a guvernat niciodată şi nici nu are apetiturile acestea. Aici nu se văd decât feţe bisericeşti care şi-au slujit şi îşi slujesc după cea mai bună ştiinţă şi cea mai scrupuloasă conştiinţă Biserica şi prin Biserică, potrivit cu luminile şi în duhul dragostei ei de neam, ţara.

Despre celelalte chestiuni, dacă vrea dl Radu Dragnea, putem discuta altă dată, întâlnindu-se pe un teren obiectiv, desfăcut de personalităţi, cu savoarea pe care ţi-o dă dragostea şi interesul pentru problema în sine.

Sperăm că aceste rânduri sunt atât de nevinovate încât nu vor mai procura nicio undă de supărare dlui Radu Dragnea, cu care dorim să menţinem şi să întărim chiar relaţii de aleasă stimă şi prietenie, Domnia Sa fiind o minte care a făcut preţioase servicii Ortodoxiei prin străduinţa de-a interpreta atât de consecvent viaţa noastră naţională în lumina ei.

Iar dacă, fără voia noastră s-ar întâmpla altfel, bucuroşi le-om duce toate.

P.S. Dl Radu Dragnea face diferite presupuneri despre sentimentele *Telegrafului Român,* bazat pe falsa premisă că n-ar fi luat nicio notă despre apariţia *Înălţării.*

Îl rugăm să răsfoiască nr. 2 al foii noastre din a.c. [1941] şi va găsi la pagina 4 o notă destul de lungă prin care apariţia *Înălţării* era salutată cu deosebit de calde urări şi aprecieri.

Dacă am fi atât de bănuitori ca Domnia Sa, am putea să cădem mai degrabă noi la cine ştie ce gânduri, dat fiind că *Înălţarea* a reprodus ecourile tuturor foilor despre apariţia sa, numai pe cele din *Telegraful Român* nu le-a reprodus.

Biserica şi unitatea poporului*

În tot timpul de după război s-a lucrat de zor şi cu pasiune la dezbinarea poporului nostru. Cât timp în Ardeal poporul nu avea altă instituţie conducătoare decât Biserica, unitatea era un bun real, alături de alte virtuţi naţionale care dădeau tărie neamului. Automobilele ce transportau în ultimii douăzeci şi doi de ani pe domni la sate, gazetele care se trimiteau acolo au fost vehicule purtătoare de microbi din vastele focare de infecţie constituite de partidele politice şi, în general, de oraşele uşuratice, rupte de tradiţia şi de spiritul cuminte şi serios al poporului.

În tot timpul acesta, singurul factor care a luptat cu forţele dezbinătoare a fost Biserica. Trebuie să recunoaştem însă că în unele locuri acţiunea ei în acest sens a fost mai slabă decât înainte de război, din cauza faptului că preotul s-a lăsat atras şi el în tabăra agenţilor producători de dezbinare.

Biserica este, prin fiinţa ei creatoare de unitate în mijlocul poporului. Primul atribut al ei în Simbolul credinţei este unitatea. Acest atribut obligă Biserica la grija de a păstra unitatea în sânul ei, între credincioşi. Unitatea însă nu este numai chestiune de mărturisire a aceleiaşi credinţe, ci şi de

* *Telegraful Român,* an LXXXIX, nr. 10, 2 mart. 1941, p. 1. Nesemnat.

susţinere a solidarităţii şi iubirii între suflete. Oamenii care nu se iubesc, care se urăsc chiar, caută şi găsesc uşor pretexte de a se contrazice, de a nu mai înţelege şi mărturisi la fel credinţa.

Teologii ruşi contemporani au pus în circulaţie un înţeles frumos al cuvântului *sobornicitate*. Ea înseamnă frăţietate, comuniune, stând la mijloc între individualismul anarhic şi colectivismul anulator de personalitate. Ea înseamnă unitate familiară, unitate prin dragoste. Factorul care susţine această unitate în iubire – cu neputinţă de realizat prin mijloace omeneşti, cum ne arată prea bine toate încercările politice – este Duhul Sfânt. Unde nu este Duhul Sfânt, Izvorul a toată iubirea din lume, este fie egoism şi dezbinare, fie masă, colectivism, totalitarism poruncit, silnic, înăbuşitor de libertate creatoare.

Numai Biserica, prin prezenţa şi acţiunea lui Dumnezeu, este în stare să realizeze minunea după care tânjesc, dar nu o pot înfăptui – decât în forme schimonosite – silinţele omeneşti şi care de aceea formează un punct de limită, aşezat la infinită distanţă, atrăgându-şi continuu spre ea aceste silinţe.

Să ne gândim la biserica din sat. Ea fiind aşezată în mijlocul satului sau pe un loc mai înălţat, arată prin însuşi acest fapt că-i cheamă pe toţi la unificare, la părăsirea poziţiilor lăturalnice şi izolate, îi cheamă într-un punct central, care nu aparţine niciunei părţi din sat mai mult decât alteia, sau la o ridicare deasupra vrajbelor şi preocupărilor de jos, care produc vrajbele.

Prin Sfânta Liturghie de duminică, biserica reface unitatea satului, zdruncinată peste săptămână de agenţii electorali, de certele pentru pământ, de rivalităţile între grupele familiale şi de toate celelalte cauze mari şi mici. Vrând, nevrând i-adună din nou pe toţi la un loc, pe cei ce n-ar mai fi voit să se întâlnească, îi face pe toţi să cânte împreună, contopindu-se în eul plural, dar comun al slujbei („Doamne, miluieşte-ne"), să recunoască toţi că au greşit, să-şi ceară toţi iertare de la Dumnezeu. În locul lui din sfântul lăcaş, fiecare credincios este transpus în meditaţii asupra nimicniciei lucrurilor omeneşti, a motivelor pentru care s-a învrăjbit cu vecinul alaltăieri şi, aruncându-şi ochii spre locul aceluia, îl priveşte cu mai multă îngăduinţă şi adesea, întâlnind privirea aceluia, care şi ea este acum mai moale, se produce taina minunată a împăcării.

În unele părţi s-a menţinut şi tradiţia bună ca la sfârşitul slujbei, credincioşii să-şi dea sărutul păcii, care între cei învrăjbiţi este un adevărat sărut al împăcării, de la care nu se pot sustrage. Celor mai bătrâni le sărută cei mai tineri mâna, menţinându-se prin aceasta legătură între generaţii, cei mai tineri fiind educaţi întru respect şi veneraţie faţă de cei mai bătrâni. Manifestările acestea ale unităţii parohiei în dragoste curată, sub prezenţa lui Dumnezeu, trebuie menţinute unde nu s-au pierdut la suflarea rece a vremurilor noi, căci este aşa de greu de-a le mai reîntoarce odată ce au dispărut. Numai o epocă de o extraordinar de intensă trăire religioasă le mai poate readuce. Se vede ce intensă trăire creştină iniţială stă la baza vieţii noastre bisericeşti, din ale cărei manifestaţii se pierd rând pe rând, cum se sting unul câte unul cărbunii dintr-o vatră nealimentată.

Dar de cine depinde ca aceste manifestaţii ale iubirii şi unităţii între credincioşi nu numai să nu se piardă, ci să prindă o nouă vigoare, să ne învioreze unde au devenit simple forme? În general, de cine depinde ca în cadrul Sfintei Liturghii să se repare cu adevărat tot ce greutăţile vieţii şi

defectele societăţii de azi strică: unitatea între credincioşi, ceea ce se intenţionează, între altele, prin sfânta slujbă?

Desigur că, în primul rând şi aproape exclusiv, de preot. El, ca şi lăcaşul bisericii, ca şi învăţătura Evangheliei, ca şi îndemnurile sfintelor slujbe, trebuie să stea deasupra vrajbelor şi dezbinărilor între credincioşi. El trebuie să se facă amplificatorul chemărilor evanghelice şi liturgice la unire şi la iubire, scormonitorul jăraticului ascuns în acele chemări. El este administratorul acelor bunuri spirituale. De el depinde valorificarea lor pentru viaţa sufletească a credincioşilor. El este dator să facă să palpite inimile în timpul sfintei slujbe. De el depinde ca ruga credincioşilor după iertarea dumnezeiască să fie mai vie, mai din adânc rostită, cântarea să urce mai în slavă, gândul la nimicnicia motivelor de dezbinare, mai puternic, hotărârea de a împlini voia lui Dumnezeu prin împăcarea între ei, mai categorică, sărutul de la sfârşit, mai sincer, mai emoţionat.

O condiţie minimă este, se înţelege, aceea ca preotul să nu fie şi el în certuri cu credincioşii, angajatul unei tabere politice, al unei clici familiare. El trebuie să reprezinte în uşa altarului pe Dumnezeu, Care cere împăcarea şi unitatea între credincioşi. Figura lui însăşi să vorbească în acest scop prin pilda vieţii proprii. Să nu fie chiar el motiv de ceartă în această direcţie, să nu facă prin prezenţa lui să îngheţe în suflete orice gând de împăcare între credincioşi, sau între credincioşi şi el în primul rând.

Preotul poartă o haină pe care nu o mai poartă nicio categorie de oameni. Ea este o taină mai presus de împărţirile între ei, ca şi sufletul lui. Ea este la fel de apropiată şi la fel de distantă de toţi. Ea este haina care arată misiunea lui din partea lui Hristos, aşa cum haina soldatului arată că este în

slujba împăratului, iar haina cutărui partid, că este în slujba acelui partid. Preotul este al lui Hristos, Care este al tuturor la fel şi mai presus de toţi.

Preotul trebuie să fie la fel de apropiat de toţi oamenii, căutându-le prin căldura dragostei şi a intimităţii sâmburele cel bun din ei pentru a-l scoate la lumină şi la putere. Dar este la fel de depărtat de toţi în ceea ce au ei meschin, pătimaş, corupt.

Istoria ne învaţă că poporul român este foarte înclinat spre dezbinări, duse până la lupte fratricide. Numai Biserica i-a ocrotit fiinţa, apărând şi promovând unitatea lui.

Biserica trebuie să păşească azi iar în funcţia de salvatoare a neamului şi a existenţei lui. Să se dea la o parte toţi ceilalţi. S-o lase numai pe ea la lucru. Dar pretenţia aceasta n-o poate formula cu glas hotărât decât dacă, în acelaşi timp, preoţii ei se scutură toţi de angajamentele contractate în slujba factorilor lumeşti de dezbinări, reluându-şi misiunea de „părinţi" ai întregului popor.

Precizări*

În urma evenimentelor atât de regretabile din zilele de 21-23 ian., au apărut în ziare o mulțime de articole pline de mustrări la adresa preoțimii, şi chiar a Bisericii. Cele mai multe încheie cu verdictul: preoții, la o parte din viața obştească; ei să rămână numai lângă altar.

Ceea ce-i mai semnificativ, articolele acestea sunt scrise în majoritate de oameni care n-au avut nicio dragoste şi nicio înțelegere pentru rostul şi pentru lucrarea Bisericii în mijlocul neamului; de oameni care apar să vorbească despre Biserică numai când o pot împunge cu acul lor veninos, când pot arăta că nu este la înălțimea cerințelor contemporane.

Față de această aglomerare a cunoscuților „prieteni" la tribuna sfătuitorilor şi a dascălilor, trebuie să precizăm următoarele:

Este fără îndoială dureros că s-au găsit în acele zile şi unii preoți care şi-au uitat de datoria chemării lor, de împăciuitori ai poporului, de propovăduitori ai iubirii lui Hristos. Ne adresăm în aceste rânduri lor şi le spunem: Vedeți, fraților, ce urmări grave pot avea greşelile voastre, întunecările temporare ale conştiinței de preoți? Vedeți cum se răsfrânge

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 11, 9 mart. 1941, p. 1. Nesemnat.

impresia defavorabilă lăsată de purtarea voastră asupra întregii Biserici şi ce serviciu rău faceți creştinismului şi Domnului nostru Iisus Hristos în mijlocul oamenilor? Facem un apel stăruitor la sentimentul vostru de răspundere în fața lui Dumnezeu: reculegeți-vă şi lepădați tot ce este lumesc, tot ce este incompatibil în purtarea şi în cugetul vostru cu învățătura evanghelică, aşa încât să nu mai aibă în viitor nimeni motiv de ceartă din pricina voastră.

Dar odată spuse acestea, ne întoarcem şi către aceia dintre „învățătorii noştri" care sunt fericiți că au găsit un prilej să dea lecții Bisericii şi preoțimii şi le spunem: La o parte, nu aveți autoritatea morală să vorbiți despre datoriile preoțimii şi despre lucrurile bisericeşti! Voi, care declarați până ieri sus şi tare că între Ortodoxie şi românism nu există nicio punte de întâlnire, voi, care propovăduiați alungarea creştinismului din viața românească în numele liberei cugetări, voi, pe care nu v-a văzut până azi nimeni la biserică decât la câte un *Te Deum* oficial, nu puteți judeca faptele vreunui preot după criteriul creştinismului, căruia voi nu-i acordați nicio valoare.

Oamenilor de bună credință însă dintre aceşti critici şi sfătuitori, credincioşilor în sufletul cărora cazurile regretabile ale unor preoți au provocat nedumeriri şi dureri reale, ca şi în sufletul nostru, le spunem: Nu este totuşi cazul să vă lăsați prea copleşiți de durere; numărul preoților care au avut o purtare neconformă cu duhul Evangheliei lui Hristos este infim. Minoritatea aceasta de tot scăzută nu poate servi ca un indice sau ca un criteriu de judecată asupra nivelului duhovnicesc la care se află preoțimea Bisericii.

A vorbi, din pricina acestei minorități, chiar despre o „criză a creştinismului", înseamnă a sări mult dincolo de şa,

într-o fierbinţeală nesocotită, împreunată cu o lipsă de claritate în idei. Dacă unii oameni nu se pot ridica până la înălţimea lui, aceasta nu indică o „criză a creştinismului", ci dimpotrivă.

Putem privi de asemenea cu încredere la preoţimea română. Contactul ei cu Hristos este viu. Cei mai mulţi slujitori ai altarelor ostenesc prin râvnă şi jertfă demne de toată admiraţia pentru trezirea unei mai vibrante vieţi religioase în sufletul poporului. Întâmplările dureroase care au venit în ultimul timp peste neamul nostru n-au făcut decât să-i sporească şi mai mult râvna, conştientă, că numai printr-o reculegere morală şi religioasă a poporului nostru – operă ce depinde exclusiv de lucrarea ei – se pot repara marile prăbuşiri naţionale.

Preoţimea noastră îşi dă prea bine seama că numai de la Hristos şi de la altar se pot revărsa asupra vieţii obşteşti puterile de întremare şi de îndreptare. Fără adâncirea acestei legături cu Hristos, prin preoţime, nu se poate aştepta nicio mântuire.

Dar de aici şi până a spune că preotul nu trebuie să mai aibă niciun cuvânt în viaţa neamului este o mare prăpastie. Da, preotul trebuie să vorbească întărit şi inspirat de zăbovirea cucernică în preajma altarului. El trebuie să grăiască luminat de prezenţa lui Hristos în el. N-are voie să iasă nicio clipă în judecăţile, cuvintele şi acţiunile lui din sfera sacră a comuniunii cu Hristos. Dar la lumina lui Hristos prezentă în el, preotul priveşte toată lărgimea vieţii obşteşti.

Lumina lui Hristos nu face pe nimeni miop; ea nu luminează în gol, ci se împrăştie peste materialul întregii problematici şi frământări a vieţii omeneşti individuale şi colective.

Preotul nu se poate dezinteresa de soarta neamului. Purtat de iubirea şi de grija pentru naţiunea în care a fost aşezat de Dumnezeu, el nu va putea renunţa la ideea naţională. Dar o va sluji în cadrul permis de învăţătura Evangheliei. Desigur, unii preoţi nu sunt totdeauna în stare să se menţină pe calea dreaptă, ci se cumpănesc într-o parte sau alta. Ştiindu-se datori şi cunoscând că este permis să ostenească pentru destinul neamului, uită că trebuie să o facă aceasta numai în cadrul comandamentelor evanghelice. Dar din pricina răstălmăcirii din partea unei minorităţi, incapabilă de o judecată mai puţin globală, nu poate fi ostracizată ideea însăşi.

Preotul trebuie să se intereseze de raporturile sociale, de operele caritative. El are să dea poporului îndrumări pe plan gospodăresc şi economic. El trebuie să facă aplicaţii concrete din învăţătura Evangheliei, căci omul simplu nu va şti să tragă concluziile juste, pentru situaţiile concrete ale vieţii lui, din propovăduirea de la altar.

Preotul trebuie să se menţină desigur în *spiritul* altarului, în *spiritul* Evangheliei în tot ceea ce face şi grăieşte. Aceasta trebuie să i se ceară. Nu i se poate îngădui nici să părăsească acest spirit, dar nici să-şi mărginească preocuparea şi vederea la altar ca *spaţiu* şi la Evanghelie *ca literă.*

Cei ce cer aceasta doresc să vadă secularizată viaţa de orice influenţă a religiei, de orice legătură cu elementul divin.

Dacă unii preoţi au părăsit în activitatea lor nu atât altarul ca loc, cât ca spirit, aceasta se datorează nu numai lor, ci şi atmosferei ideologice din societatea noastră dirijată de domni de aceştia, care vin acum să dăscălească preoţimea.

Preoţia este esenţă divină aşezată în vas omenesc, supus influenţelor şi slăbiciunilor. Când o societate întreagă

gravitează spre uşurătate, spre idei comode şi imorale, greu este să găseşti în ea oameni cu totul deosebiţi de ea, în care să aşezi harul dumnezeiesc. Pentru creştinism răspund nu numai preoţii, ci toată societatea creştină şi în special domnii aceia care pretind să aibă autoritate asupra ei. El este dat ca o datorie, ca o sarcină tuturor. Domnii aceştia gândesc că pot propovădui ateismul de la catedră şi în reviste şi se supără dacă lumea nu-i urmează, dar când văd că un preot este influenţat şi el de atmosfera creată de acţiunea lor, vin şi-i dau lecţii.

Toate partidele, fără excepţie, au tăbărât până acum pe capul preotului, strâmtorându-l cu fel şi fel de ameninţări şi promisiuni să lase un pic altarul şi să conlucreze cu ele. Oamenii acestor partide nu vor să recunoască acum că acei preoţi care au uitat de chemarea lor n-au făcut decât să asculte de ei. Cazurile reproşate sunt efectul acţiunii lor.

Biserica, şi preoţimea, n-a contat până azi în acest stat, ca o valoare independentă, ci numai întrucât puteau partidele şi oamenii politici să se servească de ea. O lăudau când voiau să îi sprijine şi o dăscăleau cu ifos când refuza să se preteze la jocul lor.

De ce toate partidele făceau curte Bisericii, câtă vreme erau în opoziţie, şi o supuneau la fel de fel de vexaţiuni după ce ajungeau la putere? Pentru că Biserica a trebuit să fie mereu în ipostaza protestatară faţă de guvernele samavolnice cu drepturile ei, ceea ce făcea pe opozanţi să creadă că este aliata lor, ca să vadă, când ajungeau la putere, spre neplăcerea lor, că ea îşi merge drumul ei, cerând înţelegere şi tratament civilizat.

Biserica a fost tratată cu nesinceritate, ca o cenuşăreasă, în tot timpul de după război. A cui este deci vina dacă o

infimă parte dintre preoţi, purtaţi de amărăciunea lăsată în sufletul lor de această neînţelegere neîntreruptă, au mers prea departe în nădejdea că în sfârşit poate au găsit oamenii care să-i înţeleagă?

Avem ferma convingere că de aici înainte lucrurile se vor schimba, datorită omului de inimă şi de credinţă care este conducătorul statului. Societatea noastră nu va mai fi lăsată pradă doctrinelor imorale ale unor filosofi şi scriitori ca cei ce ne mustră acum. Statul se va apleca cu mai multă înţelegere la durerile juste ale acestor slujbaşi atât de muncitori şi de răbdători ai poporului, dar atât de desconsideraţi până azi.

Acest nou curs al lucrurilor, altoit pe o conştiinţă care suntem siguri va fi mai trează şi mai scrupuloasă până la cel din urmă preot, va face ca sfaturile dlor C. Rădulescu-Motru, A. Corteanu, I. Simionescu etc. să nu mai găsească în viitor niciun pretext de a se etala.

Har şi vrajă*
(I)

Este unul din marile merite ale lui H. Sauer de-a fi pus în opera lui epocală, *Abendländische Entscheidung. [Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit. 2. Aufl]* (Leipzig 1938), pentru prima dată în scrisul teologic şi filosofic al timpurilor moderne, din nou problema vrăjii, a fermecării, a magiei, şi de-a fi avut curajul să-i afirme realitatea şi s-o exprime în sensul vechi şi creştin al cuvântului. Lumea contemporană nu mai vedea şi nu mai admira influenţa duhurilor rele asupra gândirii şi vieţii oamenilor luaţi ca inşi şi ca grupe ce fac istoria. Totul era explicat ca efort pornit din cuprinsul strict al naturii omeneşti, întregită sau influenţată de procesele naturii cosmice, considerată de asemenea în limite total pozitiviste, materiale şi energetice. H. Sauer vede lumea îngerilor asistând şi ajutând pe oameni ca trimişi ai lui Dumnezeu, mai cu seamă în clipele decisive ale vieţii lor individuale sau ale sorţii comunităţilor naţionale. Dar vede şi pe demoni intervenind cu vajnic interes la aplecarea sufletelor omeneşti şi a istoriei pe panta ce le convine lor. Dacă

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 13, 23 mart. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

aceasta este viziunea statornică a popoarelor în cursul timpurilor şi chiar a gânditorilor de elită, de ce nu s-ar cuprinde în ea adevărul şi de ce s-ar cuprinde în explicaţia monovalentă care reduce tot ce se întâmplă pe scena vieţii omeneşti la un singur izvor, şi acela oarecum automat, funcţionând ca o lege sau ca un complex de legi implacabile? Nu este mai conformă explicaţia creştină cu sentimentul viu că ne aflăm într-o continuă şi cruntă luptă cu răul, cu o forţă care nu este natural să fie, că este o antiteză reală, ca între două realităţi radical opuse, între binele căruia vrem să-i slujim şi răul pe care vrem să-l răpunem?

H. Sauer vede această concepţie dramatică a istoriei, ca teren în care se amestecă între rândurile oamenilor şi în sufletele lor o lume de fiinţe suprafireşti, unele bune altele rele, luptând împreună cu oamenii şi ajutându-i, încă şi înainte de creştinism, în spiritualitatea parsistă ca prelungire a unui rest bun din adevărul pe care l-a cunoscut omul primordial. De aceea, el o consideră ca un element deosebit de intim şi înrădăcinat în sufletul popoarelor arice, care s-ar fi păstrat pe calea naturală mai aproape de adevăr, de înţelegerea justă a realităţii profunde decât alte rase de oameni. Creştinismul s-a altoit pe acest fond deosebit de uşor, ca pe o temelie naturală şi înrudită. Aşa încât este cu totul greşit de-a opune structura arică spiritualităţii creştine, de-a vedea această structură într-o tendinţă de-a explica monist şi naturalist viaţa şi istoria, şi nu dualist şi suprafiresc, ca creştinismul.

Opera lui H. Sauer este o monumentală replică teoriilor lui Rosenberg, care explică istoria dintr-o anumită calitate a sângelui, a rasei, şi opune creştinismul structurii arice.

Influenţa demonilor asupra mentalităţii omului şi asupra istoriei sub forma de vrajă rea, de învârtoşare, de orbire

spirituală, o expune H. Sauer comentând pe „Faust" al lui Goethe, şi convingerea poporului despre realitatea ei o deduce din toate basmele care au ca temă principală vrăjirea unor fiinţe omeneşti şi dezvrăjirea lor prin intervenţia unor fiinţe nobile, curate, ajutate de forţele binelui.

Faust este un exemplu de felul cum se foloseşte cel rău de farmecul personal al cuiva pentru a exercita prin el o influenţă nefastă asupra semenilor. El vrăjeşte pe Margareta pentru a o nenoroci. Dar şi persoana prin care se exercită vraja sfârşeşte rău, aşa cum ne arată pilda lui Faust. Diavolul ajută lui Faust nu cu alt scop şi rezultat decât pentru a şi-l robi cu totul şi pentru vecie.

În fond povestea lui Faust cuprinde acelaşi mare adevăr ce se ascunde în toate povestirile poporului despre târgul ce-l face diavolul cu câte un om, în baza căruia îi dă comori şi putere peste oameni ca, la urmă, să-i ia în schimb sufletul lui sau al vreunui copil al său.

În povestirile poporului român câte o babă rea, ce stă în legătură cu puterile nefaste şi duşmane omului, vrăjeşte o fată cuminte şi frumoasă, de-o adoarme pentru lungă vreme, sau transformă câte un vrednic flăcău de împărat în cerb, porc etc. până ce vine un Făt-Frumos cu suflet nevinovat, luptător în slujba binelui, cuviincios cu Sfânta Duminică, milos cu furnicile şi cu păsările, care, cu ajutorul miraculos al acestei lumi bune, reuşeşte să trezească din somnul îndelungat şi să readucă în existenţa lor adevărată fiinţele vrăjite, dezlegându-le de lanţurile care le ţineau într-o existenţă falsă, inferioară.

H. Sauer consideră, pe drept cuvânt, ca o imensă vrajă, ca o învelitoare uriaşă aşezată pe spiritul omenirii moderne, raţionalismul care domneşte exclusiv de aproape două sute de ani sub diverse forme. Raţionalismul acesta este o vrajă, este o legătură de solzi pe ochii sufleteşti ai omenirii, neîngăduindu-i să vadă altă realitate decât cea a omului, respectiv cea a naturii, neîngăduindu-i să vadă ceea ce-i atât de impunător, de copleşitor, de fundamental în viaţă: pe Dumnezeu.

Dar vraja aceasta poate să aibă şi alte forme. Sunt multe feluri de orbiri individuale şi colective. De câte ori ne izbim, la inşi şi la colectivităţi, de ciudate incapacităţi de a vedea lucrurile limpezi, de a admite adevăruri elementare, de pasiunea oarbă de a nega valori şi realităţi evidente, de a suci realitatea văzând-o altfel, văzând unde este rău bine şi unde este bine rău, ne aflăm în prezenţa unei vrăji rele. Uneori se vede cum vraja emană prin câte o persoană, alteori nici nu ştii cum se produce. Parcă exaltă din diferite puncte ale atmosferei deodată; încep oamenii ici şi colo să cugete într-un anumit fel sucit şi primejdios, parcă vrând diabolic să înmulţească răul, să aducă haosul şi dezagregarea.

Ceea ce-i şi mai periculos este că mai totdeauna faptele şi gândurile la care îndeamnă starea de vrajă par foarte bune. Sfinţii Părinţi ştiu aşa de bine să ne avertizeze de a ne păzi de vrăjmaşul omenirii, care ni se prezintă pentru a ne înşela în înfăţişarea îngerului luminii, atunci fiind mai periculos, pentru că nu ştim să ne ferim de el.

Starea de vrajă este un fel de somnambulism spiritual; de aceea vorbesc basmele de aruncarea în somn prelung a fetei de împărat. Ea este o grozavă îngustare a spiritului şi a libertăţii, o transformare a omului în automat ce se mişcă de parcă-i hipnotizat, fără să cugete, sau într-o fiinţă purtată de patimi. De aceea vorbesc basmele de prefacerea fiului de împărat în porc sau alt animal. Şi ce împărat este Părintele omului? Însuşi Dumnezeu. Din demnitatea fiului celui mai

mare împărat, din armonia şi desăvârşirea celei mai admirabile frumuseţi spirituale, este coborât în starea de porcie.

Vraja este cea mai subtilă şi mai periculoasă armă a celui rău, pentru că ea orbeşte pe om de nu mai vede că face rău. Îl aruncă într-un cerc vicios, de unde nu mai poate ieşi prin sine, sau prin ajutor omenesc, căci nu mai vede altceva ca bun decât ceea ce face. Dinăuntru nu poţi vedea că eşti în vrajă.

Numai în afară se pot remarca drept semne ale ei două elemente: unilateralitatea şi patima, care de altfel sunt strâns condiţionate şi înrudite. Omul de sub vrajă nu primeşte alt punct de vedere, nu discută, nu dă altuia dreptate sau, chiar dacă o face, este numai în aparenţă. Dar care om nu este mai mult sau mai puţin astfel? Omul de sub vrajă este apoi un om pătimaş până la furie. El n-are libertate. Prin toate patimile se îndeseşte în jurul spiritului nostru nourul gros al vrăjii. Vedem şi acţionăm numai aşa cum ne poartă patimile noastre. Dar mai ales se remarcă aici patima exclusivismului, a unui fel de mândrie egoistă învârtoşată că numai tu ai dreptate. Şi care om nu are mai mult sau mai puţin din patima aceasta şi din toate celelalte? De aceea, oriunde este patimă şi păcat, este şi stare de vrajă. Mai mult sau mai puţin la toţi. Numai în rare străfulgerări, în momente de sinceră rugăciune, de sinceră coborâre în noi sub privirea lui Dumnezeu, se despică cu totul întunecimea vrăjii şi vedem realitatea aşa cum este, largă, senină, chemându-ne la înfrăţire cu lumea, la îngenunchere fericită la picioarele Tatălui ceresc, dar şi pândită de cel vrăjmaş, aşa cum suntem şi noi.

Vraja este ca o miasmă împrăştiată, în straturi mai groase sau mai transparente, în jurul tuturor de cel rău. El stă la pândă, cum zic rugăciunile, şi adeseori ne întinează gândurile, răscoală patimile din noi, ne aruncă în duşmănii şi fapte urâte, ne orbeşte, cu un cuvânt.

Dar dacă nimeni nu scapă neînvăluit de vraja celui rău, aceasta nu înseamnă că nu stă asupra unora mai compactă, mai statornică, ţinându-i într-o orbire mai crâncenă. Sunt oameni care luptă împotriva ei, deşi nu pot scăpa perfect, cu rugăciunea, cu asceza, cu smerenia, cu efortul de autostăpânire. Şi sunt alţii care se predau integral ei, cu frenezie.

Într-un alt articol vom arăta cum harul este singurul mijloc prin care ne putem mântui de ea.

Har şi vrajă*
(II)

De învârtoşarea sufletului şi de robia patimilor, de ceea ce numim vrajă, nu poate să ne scape decât iubirea lui Dumnezeu, care este tot una cu harul. Chiar şi iubirea curată a semenului ne face să fim mai puţin încăpăţânaţi, să ne deschidem sufletul într-o înţelegere asemănătoare pentru alţi oameni şi alte comportări decât a noastră, să putem face lucruri mai mari, eliberaţi de piedica anumitor patimi şi cu forţele sufleteşti crescute ca florile sub zâmbetul luminii solare. Câtă putere pentru o acţiune sau alta, care ne părea imposibilă fie din pricina greutăţii ei obiective, fie din cauza vreunei patimi care ne ţinea legaţi, nu ne dă încrederea iubitoare a altuia? E în iubirea, în încrederea, în nădejdea cu care ne priveşte altul un fluid care, precum fluidul vrăjii ne îngheaţă sau ne dă o mare forţă spre lucruri care în ultima analiză se dovedesc a fi în serviciul răului, aşa el ne dă o putere spre lucruri mari, dintre care cel mai mare este eliberarea de orice patimă, încât ne simţim curaţi, uşori, iubitori a toată lumea, puternici şi cu spor în fapte frumoase,

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 14, 30 mart. 1941, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

gata la orice sforţare, fără să fim vehiculaţi de o pasiune, de un interes egoist. Întrucât şi harul te duce spre bine uşor, ca o vrajă, parcă are oarecare asemănare cu ea. Dar pe câtă vreme vraja te robeşte patimilor şi te închide într-un cerc magic al unilateralităţii, pe câtă vreme vraja, când nu-ţi îngheaţă puterile, ţi le canalizează spre ceea ce este rău, sau este bun numai în aparenţă, harul te eliberează, te înseninează, te înaripează spre ceea ce este cu adevărat bine. Harul scoate sufletul omului din temniţa întunecată şi îngustă, în orizontul luminos, larg, în care poate respira şi se poate mişca liber, ceea ce îi sporeşte nemăsurat puterile de iubire a vieţii şi de făptuire.

Am vorbit în aceste rânduri de har în strânsă legătură cu iubirea curată a omului. Păstrând proporţiile, trebuie să ne dăm însă continuu seama că, pe cât de superioară în putere şi puritate este iubirea divină faţă de cea umană, pe atât de superior este harul faţă de ceea ce primim sufleteşte prin iubirea altuia.

Greu se află om a cărui iubire să fie atât de curată şi de dezinteresată încât să te dezlege de legăturile patimii şi ale vrăjii şi să nu te lege mai degrabă. De obicei prin farmecul persoanelor omeneşti suntem aduşi în stare de vrajă, prin faptul că ne leagă de ele, ne face robii lor, cum este cazul lui Faust în literatură şi a atâtor inşi din viaţa concretă. Numai iubirea lui Dumnezeu eliberează, numai ea este har, şi numai întrucât un om iubeşte pe altul în numele lui Dumnezeu, cu iubirea curată a Lui, are efecte asemănătoare. Iată motivul pentru care Făt-Frumos al basmelor noastre, deşi are atât de minunate calităţi, nu vrăjeşte, ci dezleagă de vrajă. Care este deosebirea între el şi Faust, sau între el şi personajele din viaţa concretă, care înlănţuiesc libertatea şi strâmtează

capacitatea morală a omului? Făt-Frumos este smerit şi prin această smerenie retează strălucirea aparentă a calităţilor sale; nu cheamă privirile spre sine, nu vrea să lege de sine pe nimeni. Mai mult, în concepţia poporului, el prin sine nu este nimic, sau este ceva tocmai prin modestia sa, prin conştiinţa pe care ar trebui să o aibă orice om că prin sine nu poate face faţă unor lucruri mari. El se goleşte pe sine de orice pretenţie, ca un creştin ideal, pentru a-şi putea lua loc în el conţinutul puterii şi ajutorului divin. Orice om înzestrat, numai atunci evită primejdia de a se face centru de vrăjire pentru alţii, de a lega pe alţii de sine, de ceva creat, depărtându-i de Dumnezeu, când contrabalansează aceste însuşiri cu o mare smerenie. Cu cât este mai dăruit cineva de Dumnezeu, cu atât trebuie să fie mai smerit, pentru a nu se folosi cel rău de darurile lui pentru nenorocirea semenilor. Mândria, interesul stăpânirii peste alţii sunt elementele prin care cel rău se face stăpân peste fiinţa înzestrată şi peste cele ce vin în legătură cu ea. Vraja fiind ceva diabolic, lucrează numai prin păcatul mai mult sau mai puţin acoperit.

Ce minunată concretizare a spiritului ortodox găsim în chipul lui Făt-Frumos din basmele noastre!

Făt-Frumos este nevinovăţia, bunătatea şi mila întrupată. Nu frumuseţea fizică este dominantă în făptura lui, ci puritatea morală şi bunătatea. Aceasta îi asigură ajutorul puterilor suprafireşti bune. Motorul faptelor lui este iubirea de om, mila faţă de el, şi în acest punct se întâlneşte cu fiinţele suprafireşti ale binelui care îi insuflă puterea lor atotbiruitoare. Aşa încât vraja este împrăştiată în ultima analiză prin iubirea curată, prin bunătatea mai presus de fire, care se foloseşte de Făt-Frumos ca de o potrivită cauză instrumentală. Dacă vraja este produsul urii, al geloziei, al dorinţei de stăpânire, destrămarea ei se datorează iubirii curate a lumii bune de dincolo de fire, lucrând prin nevinovăţia, smerenia, puritatea de crin a unui om. Dezvrăjirea este realizată prin etică; nu prin etica justiţiei, ci prin cea a iubirii. Poporul nostru a ştiut să vadă superioritatea celei din urmă.

Lumea germană ridică între virtuţi la locul cel mai înalt vitejia şi onoarea. Acestea sunt însuşirile cavalerilor medievali, acestea se accentuează şi azi. Onoarea călcată aduce răzbunarea care este proslăvită ca o faptă perfect morală. În chipul lui Făt-Frumos nu se scoate în relief vitejia. El biruie nu prin sine, ci prin ajutorul de sus, dobândit prin puritatea şi bunătatea sa. Omul prin sine n-ar putea birui forţele cu nenumărate capete ale zmeului – complexitatea răului social. Făt-Frumos este de asemenea cu mult superior, ca să se facă atâta caz de onoare şi mai ales să i se tulbure limpezimea serafică a chipului cu întunecate şi mici preocupări de răzbunare. Vitejia şi onoarea au rămas mult în urmă faţă de înălţimea etică la care este ridicat Făt-Frumos. Dacă ar fi un simplu viteaz, ambiţios pe onoarea lui, n-ar fi fiinţa care dezvrăjeşte, fiinţa harului, nimicitoare nu a răului extern, ci a realităţii lui spirituale. Ar rămâne şi el în cercul vicios al lumii acesteia, supusă patimilor şi vrăjii. Aşa însă, coboară zâmbetul de viaţă făcător al iubirii dumnezeieşti peste lumea întemniţată, sparge cercul ei magic cu puterea altei lumi.

În chipul lui Făt-Frumos e concentrată, într-o armonie deplină, toată desăvârşirea omului în sensul creştin al cuvântului; o desăvârşire în care omul dă numai ceea ce poate da el, însă ceea ce este necesar să dea pentru a fi încununat de puterea lui Dumnezeu. Fără a fi un erou în sensul modern – încărcat de paradă – al cuvântului, biruie greutăţi şi duşmani supraomeneşti prin ajutorul dumnezeiesc; fără a

fi un înţelept şi un erudit arogant ca cei de azi, dezleagă prin acelaşi ajutor de sus cele mai complicate probleme ce i se pun în calea ţintelor sale; fără a fi un sfânt prin încordări ascetice, este totuşi nevinovăţia şi bunătatea întrupată, aureolat de harul dumnezeiesc. Este smerit, bun, gata să înfrunte cele mai mari greutăţi pentru scăparea altora. Este smerenia omenească şi dispoziţia de slujire, încununate de puterea dumnezeiască. Este foarte mic şi în acelaşi timp uriaş de mare, este foarte simplu şi în acelaşi timp uluitor de deştept, este om ca toţi oamenii şi în acelaşi timp mai tare ca puterile diavoleşti ale zmeilor.

Este greu să te reţii să nu vezi adunate în chipul lui Făt-Frumos trăsături esenţiale din chipul lui Iisus Hristos. Sufletul creştin al poporului nostru a trecut din figura lui Iisus linii importante în zugrăvirea portretului lui Făt-Frumos. În orice caz, este concretizat în el un ideal de tânăr creştin aşa cum îl impunea Iisus Hristos, ca model şi creştinătatea profundă a inimii româneşti, neomiţând nici aureola de lumină şi de putere suprafirească de care se împărtăşeşte un asemenea creştin de la Dumnezeu.

Cuvântul conducătorului*

La ceremonia cinstirii ostaşilor care şi-au făcut dezinteresat datoria în zilele de 21-23 ian., s-a rostit, de la locul de supremă reprezentare şi răspundere naţională, cuvântul cel mai răspicat al marii dureri şi aspiraţii româneşti. Conducătorul statului, care este şi un general călit în războiul de întregire naţională, a spus:

> „Nu va fi linişte în acest colţ al Europei, şi nu va fi dreptate adevărată în lume, cât timp nu se va face sau nu-şi va face dreptate poporul românesc. Şi se va face."

Generalul Ion Antonescu a pus prin aceste cuvinte degetul pe rană, a dat glas sentimentului care domină tot cuprinsul sufletului românesc. Tot restul de lozinci, de dispute, de probleme care au fost sau mai sunt ridicate de unii sau alţii dintre noi în mijlocul obştii naţionale sunt diversiuni şi surogate, născute fie din naivitatea, fie din reaua voinţă a celor ce le susţin şi le umflă. De la 30 aug. 1940 noi avem altă problemă naţională care să merite, măcar pe departe, o atât de continuă şi de intensă concentrare de suflet şi de voinţă. Primul cuvânt care se desprinde natural din lăuntrul fiecărui român este cuvântul durerii pentru ceea ce

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 15, 6 apr. 1941, p. 1. Semnat: *DS*.

am pătimit şi al hotărârii de înlăturare a nedreptăţii. Acesta este *Cuvântul* prin excelenţă al sufletului românesc de azi, pentru că el exprimă preocuparea noastră totală, permanentă, neostoită. Toate celelalte cuvinte ce le mai spunem, pe teren cultural, social, politic, îl presupun pe acesta stăruind tăcut, atotstăpânitor, în cugetul nostru. Numai când îl rostim sau îl auzim rostit pe acesta simţim că vine la expresie fiinţa noastră însăşi, respirăm o gură de aer, fără de care nu putem trăi mult.

> „Un neam nu poate trăi abdicări şi renunţări. Un neam trăieşte din afirmarea drepturilor sale imprescriptibile",

a spus Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae la congresul *Astrei*, de la 24 nov. 1940. Da, organic, sufleteşte, nu poate trăi astfel un neam. Aşa cum nu poate trăi un om cu gura şi cu nările înfundate mai mult timp. În zadar i-ai arăta tot felul de lucruri mai mult sau mai puţin interesante, spre a-i distrage atenţia. El trebuie să respire, sau moare.

Desigur, avem azi în ordinea politică aliaţi sau chiar prieteni. Dar nu există prieten care să poată lua în nume de rău prietenului exprimarea durerii lui. Nimeni nu poate socoti întru ceva jignitoare pentru prieteni o asemenea exprimare a durerii.

Mai ales faţă de prieten trebuie exprimată durerea, căci el are mai multă putinţă de înţelegere şi de la el se aşteaptă în primul rând un ajutor.

Noi nu mai putem tăcea de acum înainte; dreptatea ne porunceşte să pledăm pentru ea, ca toată lumea să o cunoască. Noi nu mai putem avea, ca naţiune, linişte până nu vom vedea restabilită sfânta dreptate.

Noi trebuie „să ne strigăm aspiraţiile noastre de pe acoperişul caselor", cum a spus Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae recent la Timişoara.

Dl general Ion Antonescu a spus ceea ce avea de spus fiecare român, ceea ce ardea în inima fiecăruia din noi.

Desigur, noi avem şi răbdare. Nu orice timp este favorabil realizării unui ideal, oricât de drept şi de implacabil ar fi el. Dar nu este îngăduit şi nimeni nu ne poate opri să trăim neîncetat cu el, să-l urmărim zi de zi, să-l legănăm în gândurile şi cântecele noastre, să-i pregătim înfăptuirea triumfală prin oţelirea noastră morală şi fizică, să priveghem pentru a prinde cea mai bună clipă a realizării lui.

Dacă pentru prima întrupare a dreptăţii în acest colţ de Europă au fost în stare să moară opt sute de mii de români, amintirea frumuseţii acestei întrupări trebuie să ne facă în stare să murim şi mai mulţi pentru readucerea ei din nou în lumea realităţii. Dacă până nu cunoştea pe Ileana Cosânzeana decât prin închipuire a fost în stare acest neam – Făt-Frumosul basmelor noastre – să lupte amarnic cu zmeii, suferind atât de crâncene însângerări şi greutăţi, cu cât nu va lupta mai vitejeşte acum, după ce, cunoscând-o scurt timp aievea, a fost din nou răpită în timpul unui somn din neglijenţă?

Iar Dumnezeu, Care este cu cei credincioşi, cu cei ce luptă pentru dreptate şi pentru scăparea semenilor din robie şi chin, ne va ajuta. De aceasta suntem siguri ca de răsăritul soarelui, ca de ordinea firească a lumii, ca de Providenţa dumnezeiască.

Biete iluzii
Adevărul în chestiunea opririi de către Vatican a prozelitismului maghiar printre românii din Ardealul răpit*

În ziarul *Universul* (nr. 88, 1941), a apărut o corespondență trimisă din Alba-Iulia, care scoate cele mai optimiste concluzii dintr-o situație înțeleasă tocmai pe dos. Iată faptele:

Tâlcul lor adevărat va urma.

Corespondentul provincial al ziarului numit a citit într-o foaie ecleziastică venită cu mare întârziere din Roma, că așa-zisul „sfântul scaun", a dat un decret, intrat în vigoare la 23 nov. 1940, care hotărăște următoarele:

> „Pentru observarea strictă a disciplinei ce prevede că fiecare credincios trebuie să aparțină ritului în care s-a născut, Sanctitatea Sa Pius al XII-lea s-a îndurat a hotărî, că facultatea de a trece de la un rit la altul se poate admite numai de către Sfântul Scaun."
>
> „Încetează prin urmare facultatea de care se bucurau nunții și delegații apostolici pe baza decretului din 6 dec. 1928, rezervându-se direct acestei Sfinte congregații dreptul

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 15, 6 apr. 1941, p. 3. Nesemnat.

> de judecată în toate chestiunile ce se referă la trecerea de la un rit la altul, fie că este vorba de clerici, fie de simpli credincioși."

Îndată după răpirea Ardealului de Nord, oficialitatea ungurească a dezlănțuit, după vechiul nărav, o adevărată teroare administrativă împotriva românilor greco-catolici, silindu-i să treacă de la *ritul* uniat la *ritul* romano-catolic. Cu ce scop? Ca să se falsifice încă o dată datele recensământului, confundând – voit – după o metodă perfidă, practicată și altă dată, *originea etnică* cu *confesiunea*. Romano-catolicii din Ardeal fiind aproape sută la sută cetățeni de origine etnică maghiară, este așa de simplu să-l treci pe un uniat – român, rutean sau altfel – la *ritul* romano-catolic, pentru ca apoi, la numărarea populației, să-l faci scăpat așa, ca „din greșeală", printre maghiari din pricina culorii sale confesionale. Străinătatea nu se va osteni să controleze la fața locului exactitatea înregistrărilor, numărul „maghiarilor fără voie" crește, și treaba este gata: pretențiile teritoriale ale coroanei cu crucea strâmbată de fărădelegi apar „deplin îndreptățite" și agitația revizionistă are toate șansele să fie luată în serios. Și chiar să obțină reparații monstruoase, ca astă-vară, în cetatea valsului nemuritor.

Numitul corespondent face o apropiere între această perfidă metodă maghiară, de sporire birocratică a populației amatoare de ciardaș (dans popular maghiar, *n. ed.*), și decretul papal pomenit; și se înduioșează foarte. Alături de el, vor face același lucru mai toți cititorii mișcătorului său reportaj, care nu vor pregeta, desigur, să-l preamărească pe „Sfântul Părinte", pentru că „reprimă prozelitismul conceput ca armă politică de dominare, de către statul maghiar".

Aşa-i?

Nu-i aşa!

Hotărârea pomenită nu constituie o măsură de favoare pentru oropsitul element românesc din Ardealul răpit, de care Vaticanul se dezinteresează acum, ca şi altă dată.

Aceasta – cum precizează textul însuşi – a fost dată „pentru observarea strictă a disciplinei ce prevede că fiecare credincios trebuie să aparţină ritului în care s-a născut". Este vorba deci de o măsură menită să menţină *status quo*-ul lăuntric al monarhiei papale, să prevină schimbări de rit, ca cele obişnuite înainte cu câţiva ani între cehi şi polonezi bunăoară: romano-catolici, care se pregăteau pentru preoţie, treceau la Uniaţie, ca să se poată însura. Vaticanul admite şi încurajează prozelitismul printre nepapistaşi. În cazul de faţă, nu a mai fost nevoie ca românii uniaţi din nordul Ardealului să mai fie convertiţi la primaţie câtă vreme ei sunt deja încorporaţi la Biserica Romano-Catolică şi legiuirile papale recunosc de drept şi de fapt ritul lor.

Dar dacă autorităţile maghiare se fac forte să-i treacă totuşi pe românii uniaţi la romano-catolicism, guvernul din Budapesta va avea oricând atâta trecere la Vatican încât să obţină de la Episcopul Romei o încuviinţare pe care până acum i-o dădeau nunţii apostolici. Simpatia „Sfântului Părinte" faţă de zeloasa naţiune maghiară este prea tandră ca să îngăduie refuzuri în asemenea cazuri.

Prin urmare, decretul pomenit este în realitate inoperant. N-a fost dat de dragul românilor şi nu va curma abuzurile maghiarilor. Aceştia din urmă vor continua să se poarte aşa fel încât să nu-şi dezmintă nici în viitor faima de meşteri iscusiţi în deznaţionalizarea popoarelor care le-au încăput pe mâini. Afacerea Hajdudorogh spune tot în această privinţă.

Înduioşarea corespondentului cu pricina, a cărui bună-credinţă n-o punem câtuşi de puţin la îndoială, a fost pricinuită deci de-o biată iluzie.

Hotărârea de a nu admite schimbări de rit în sânul Bisericii papale este veche; decretul amintit o confirmă numai, atâta tot. Ceea ce înseamnă că îndepărtarea uniaţilor de fiinţa neamului lor este socotită la Roma mult mai deplină decât o admit ei înşişi.

Iubirea învinge moartea*

Iubirea desăvârşită este aceea care este în stare să meargă până la moarte şi să treacă prin ea pentru cei iubiţi. Astfel, iubirea adevărată este bărbăţie, este eroism, şi nu simplă moliciune şi petrecere în stări de satisfacţie egoistă. Iar eroismul din iubire este mult superior oricărui alt fel de eroism, cum ar fi de pildă cel din dorinţa de slavă deşartă, din disperare sau din alte motive.

Iubirea care merge până la a se lăsa răstignită pe cruce este ceea ce dă jertfei nobleţea supremă, sublimul.

Învăţătura dogmatică a Bisericii ne spune că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat şi a murit pe cruce pentru a satisface rânduiala dreptăţii şi mânat de iubirea divină pentru om. În cadrul acestei scheme a dogmei, se cuprinde însă atâta adâncime şi bogăţie de sensuri, încât nu poate fi epuizată de nicio viziune şi de nicio descriere omenească şi nici de toate la un loc.

Explicaţia dogmatică a acestor minunate fapte divine din mijlocul istoriei omeneşti nu se mistuie prin unul sau două-trei motive, pe care mintea noastră este în stare să le domine deplin cu înţelegerea. Cine poate înţelege deplin

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 17, 20 april. 1941, p. 2. Semnat: *D. Stăniloae.*

sfatul lui Dumnezeu? Trebuie să stea la baza întrupării şi jertfei Domnului o constelaţie plenară de motive, de toate nuanţele şi adâncimile, deşi mintea noastră simplificatoare este silită să le încadreze în cei doi termeni extrem de generali, dreptate şi iubire.

Stăruind, cu ajutorul lui Dumnezeu, asupra unuia sau altuia din aceşti termeni, s-ar putea să se găsească numai în el atâta bogăţie de motivaţie a faptelor mântuitoare ale Domnului, încât să ni se pară că ar ajunge singur să le explice. Aceasta însă nu constituie în niciun caz un indiciu că nu-şi are şi celălalt termen însemnătatea sa în motivaţia întrupării şi jertfei de pe Golgota.

În acest articol voiesc să insist puţin în special asupra iubirii ca motiv şi ca explicaţie a jertfei şi iubirii care au ridicat frământarea omenească la gradul şi la sensul de istorie.

Pentru care motiv (pentru care motiv încă?) s-a săvârşit marea durere de pe dealul Căpăţânii, ce simbolizează culmea încăpăţânării omeneşti în rău? Iată ce ne mai spune în această privinţă, spre o plăcută mulţumire şi edificare a sufletului, o privire mai atentă în fiinţa iubirii. Iubirea desăvârşită trebuie să meargă până la moarte, şi cine are o iubire atât de desăvârşită faţă de oameni ca Dumnezeu? Iubirea n-ajunge să fie declarată; ea trebuie arătată, se cere arătată. Dumnezeu S-a suit pe cruce nu numai ca să ne asigure cât de mult ne iubeşte – şi aceasta este mare lucru când îl ştim sigur –, ci şi pentru că prin Sine iubirea Lui tindea să facă maximum pentru noi. Desigur, aceasta nu Îl supune pe Dumnezeu unei necesităţi, căci iubirea este totuşi act de voinţă. Iubirea în gradul suprem este aceea care persistă chiar când fiinţa iubită o huleşte, o urăşte şi, în ura ei, o duce la cruce. Cel ce iubeşte desăvârşit moare iubind chiar pe cel

ce-l omoară. Moartea, în asemenea caz, nu este numai o manifestare a grozavei decăderi morale în care se află omul, ci şi ultima dovadă care vine să se ofere iubirii pentru a-şi arăta infinitatea ei, imposibilitatea de a fi supusă prin ceva. Nesfârşirea iubirii, când se întâlneşte cu păcatul omenesc, fie îl dizolvă, fie este dusă la moarte. *Tertium non datur.* Dar poate că este necesar să se întâmple şi ultima latură a alternativei pentru a-şi arăta iubirea incredibila ei măreţie şi rezistenţă. Triumful iubirii se arată parcă mai mult prin moarte. Când învinge fără să fie dusă la moarte nu ni se arată încă toată puterea ei. Iubirea care a trebuit să suporte moartea şi-a vădit mai mult biruinţa decât cea care n-a avut ocazie să meargă până acolo. Infinitatea iubirii, infinitatea puterii ei se arată în moarte, căci aici cel ce iubeşte riscă sau jertfeşte totul şi arată că, dacă ar avea nu o viaţă, ci nenumărate, pe toate le-ar jertfi pentru fiinţa iubită.

Dar iubirea este unitatea de măsură pentru viaţă. Cu cât iubirea este mai mare, cu atât viaţa este mai adâncă, mai multă. Iubirea porneşte totdeauna din surplus de viaţă; iar nepăsarea ei faţă de moarte este însăşi conştiinţa suveranităţii vieţii faţă de moarte. Este un mare lucru pentru viaţă să nu se simtă umilită, copleşită, înfricată de moarte. Atitudinea aceasta, de superbă sfidare a morţii, nu se poate explica decât printr-o abundentă concentrare de viaţă în acest punct, printr-o covârşitoare siguranţă a neînsemnătăţii morţii în faţa vieţii. Biruinţa asupra morţii se obţine nu prin fuga de ea, ci prin revărsarea vieţii peste ea.

Cine nu se simte mai fericit, cu mai multă bucurie de viaţă, iubind? Şi cine n-a experiat veştejirea dorului de a fi şi de a activa, când nu are iubire faţă de nimeni? Interesul faţă de alţii întreţine gustul de a trăi în noi, împreună cu interesul ce ni-l poartă alţii nouă. Prin iubire trăim şi ne mişcăm şi suntem. Deficienţa de iubire roade zi de zi la temelia vieţii noastre. Dacă am avea iubire desăvârşită unii faţă de alţii, n-am mai muri. Am trăi veşnic şi nu ne-am plictisi.

Iubirea lui Iisus Hristos s-a urcat pe cruce din pricina desăvârşirii ei. Dar aceeaşi desăvârşire, fiind suprema concentrare de viaţă, biruieşte asupra morţii şi altfel decât prin simpla sfidare a ei. Biruieşte răzbind, dincolo de moarte, la o nouă viaţă. Jertfa supremei nobleţe, fiind manifestarea cea mai deplină a iubirii nesfârşite, este prin însuşi acest fapt o biruinţă sigură a vieţii asupra morţii. Mormântul acceptat din iubire este semnul supremei încordări a vieţii şi izvorul înălţării ei desăvârşite. Prin moarte se calcă într-adevăr asupra morţii. Prin moarte biruieşte viaţa.

Iubirea, prin urmare, face legătura între moarte şi înviere. La înviere duce numai jertfa adevărată, pentru că numai moartea din iubire desăvârşită este jertfă adevărată.

Calitatea acestei jertfe adevărate n-a avut-o decât Iisus Hristos, pentru că numai El S-a lăsat ucis de cei pe care i-a iubit, iubindu-i, iertându-i şi lăsându-le deschisă calea mântuirii, chiar săvârşind ei această faptă. De aceea numai El a înviat. Desigur, ca să fi putut iubi astfel, ca să fi putut aduce o astfel de jertfă, trebuia să fie Dumnezeu. Iubirea desăvârşită este una cu Dumnezeu.

Dar iubirea Lui, desfăşurată în toată plinătatea ei în văzul lumii, pe Golgota, este singurul mijloc şi pentru mântuirea oamenilor de păcat. Iubirea supremă nu este numai singura putere care răzbeşte prin moarte, ci şi cea care deschide zăvoarele sufletului nostru încuiat în vraja răului. Unde iubirea nu poate face nimic, nu există altă putere care să mai poată ajuta.

„Tot răul se săvârşeşte prin închiderea eului în faţa lui tu, în singurătatea sa. Iar cine vrea să iasă din această singularizare cu adevărat pentru a intra în relaţie cu tu, cu Dumnezeu şi cu omul, nu o poate face altfel decât prin iubire."[1]

Este însă o iubire care nu poate izvorî de la noi, ci numai de la Dumnezeu ne poate veni, ca dar. Prin moartea pe cruce, iubirea divină s-a apropiat cu toată intensitatea ei de noi. Jertfa aceasta s-a săvârşit în cercul societăţii omeneşti, pentru oameni. Pe muntele încăpăţânării omeneşti s-a coborât duioasă, caldă, suferind orice, iubirea dumnezeiască, pentru a-l dizolva. Învingând moartea, iubirea divină învinge şi păcatul în cei ce vor să-şi deschidă sufletul în faţa lui Iisus Hristos şi însăşi această revărsare a iubirii Lui în om, fiind suprema intensificare de viaţă, învinge şi moartea din el.

Iubirea lui Iisus concentrându-se întreagă în favoarea nostru, în interesul nostru, prin întrupare şi prin moarte, rămâne aproape de noi, aşa cum iubirea şi grija noastră rămâne, analogic, în jurul celui pentru care am făcut mari jertfe şi am depus mari osteneli spre a-l scăpa, ajuta şi ridica.

Ea ne solicită în toată clipa vieţii pământeşti să ne deschidem inima, să ieşim din învârtoşarea egoismului şi să răspundem lui Iisus prin iubire. Ea stăruie la uşa sufletului, nevăzut, dar uşor de simţit, aşa cum stăruie uneori câte o fiinţă omenească superioară care prin îndelungată răbdare, suferind orice ofensă din partea noastră, ne iartă toate, ne preţuieşte, ne încurajează, ne înţelege, ştiind că doar în felul acesta ne poate face mai buni şi în niciun caz

[1] F. EBNER, *Wort und Liebe*, p. 276.

prin loviri mândre ale sensibilităţii noastre, devenită excesivă prin păcat.

Scoaterea sufletului din izolare prin iubirea lui Hristos şi aşezarea lui în comuniune cu Dumnezeu şi cu semenii este una cu scoaterea lui la lumină. Omul împleticit în labirintul lui de planuri de duşmănie împotriva altora, omul incapabil de comuniune adevărată este întunecat în lăuntrul şi pe faţa lui. Poporul spune just de un om prietenos, neduşmănos, fără gânduri ascunse, că este om cu sufletul şi cu faţa deschisă. Este o lumină în el şi pe faţa lui, care se comunică şi altora. Un suflet sincer şi deplin deschis nu poate avea însă omul decât întru Hristos, atârnând prin credinţă cu fiinţa lui întreagă de Dumnezeu Cel devenit om. Numai atunci este în el o iubire care rezistă atâtor piedici pe care i le ridică intrigile şi învârtoşările omeneşti. Şi când se poartă între oameni cu o astfel de iubire, sufletul şi faţa lui nu mai sunt numai „deschise", ci luminate dinăuntru de irizările calde ale bunătăţii şi ale unei prezenţe de dincolo de fire în conştiinţa lui. Cine intră în raport cu tu, cu Dumnezeu şi cu omul adică, prin iubire „acela vine la lumină"[2], precum vine la viaţă. Iubirea, lumina şi viaţa – împreună cu adevărul – sunt una.

În acest sens sunt Paştile sărbătoarea luminii: pentru că ele serbează triumful iubirii.

Şi numai dacă ne vom umple şi noi de iubirea care nu alege şi nu se tulbură de nimic, ne vom umple şi de lumină. Altfel, totul ne rămâne exterior. Vom auzi vorbindu-se de lumina Învierii, dar nu vom simţi nimic, întocmai ca un orb căruia i se vorbeşte de lumina zilei. Numai de vom fi intrat

[2] F. EBNER, *Wort und Liebe*, p. 276.

cu adevărat, prin împărtăşire cu Trupul Domnului, în comuniune de iubire cu El şi cu semenii, vor fi Paştile şi pentru fiecare din noi o biruinţă a iubirii, a luminii şi a vieţii.

De ce ne îndeamnă doar cântările bisericeşti:

> „Să ne luminăm cu serbarea, şi unii şi alţii să îmbrăţişăm; să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate pentru înviere".

Nu există luminare fără îmbrăţişare.

Hrană pentru sufletele fraţilor de peste graniţă*

La Cluj se desfăşoară, sub neastâmpărul iubirii de popor a Preasfinţitului Episcop Nicolae o frumoasă activitate de întărire şi luminare a sufletelor fraţilor desfăcuţi de la trupul ţării. Iată, ne vine acum o *Viaţă a Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, povestită pe înţelesul tuturor, de harnicul colaborator al Preasfinţiei Sale, rectorul Academiei Teologice din Cluj, dr. L.G. Munteanu.

De când ne trebuia nouă o astfel de povestire a vieţii Mântuitorului, pentru popor? De câte stâlciri sectare n-ar fi fost cruţat sufletul lui, având într-o astfel de povestire şi o dreaptă tălmăcire a Sfintei Scripturi. A trebuit să vină timpurile de stăpânire străină, care să ne arate, după prăbuşirea atâtor turnuri babilonice de preocupări culturale artificiale şi stricăcioase, necesităţile esenţiale ale sufletului românesc, care trebuie să stea permanent la temelia oricăror strădanii spirituale naţionale.

Cartea aceasta este binevenită nu numai fraţilor înstrăinaţi, ci tuturor românilor.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 20, 11 mai 1941, p. 3. Semnat: *DS*.

Dar câtă mângâiere şi întărire le va pricinui mai ales acelora. Şi ce rol important va avea în a întreţine în inima lor dragostea de slovă şi de grai românesc.

Duioase sunt cuvintele de introducere ale Părintelui Munteanu:

> „Pătruns de aceste gânduri, cred că îmi împlinesc o datorie creştinească şi românească, dând poporului nostru în suferinţă hrana care să-l apropie de Dumnezeu, să-l mângâie şi să-l întărească în nădejdea păcii drepte şi apropiate a vieţii liniştite şi plină de bucurii".

Cartea cuprinde în peste 300 de pagini de format octav povestirea în grai uşor şi în tălmăcire înţeleaptă a vieţii Mântuitorului, cu bogate texte din Evanghelii şi cu ilustraţii. Aproape fiecare din cele vreo 130 de capitole poate să formeze singur o predică pentru preot. Sunt explicate pe rând toate pildele, ca şi toate sentinţele mai greu de înţeles ale Mântuitorului.

Volumaşul va avea o mare trecere, suntem siguri. Ar fi bine să se găsească modalitatea desfacerii şi în librăriile eparhiale din ţară.

Însemnătatea obiceiurilor religioase ale poporului*

În Germania s-a dezvoltat în ultimii zece ani o ştiinţă vastă şi extrem de interesantă, care constă în cercetarea cât mai fidelă şi mai sistematică a tuturor practicilor, tradiţiilor, creaţiilor poporului. Ştiinţa aceasta, numită Volkskunde, nu ştim ce nume ar putea avea în româneşte. Nu s-ar putea numi studiul Folklorului, pentru că aceasta are în vedere numai creaţiile literare ale poporului, pe când ştiinţa de care vorbim se întinde asupra tuturor obiceiurilor şi credinţelor, asupra întregului suflet al poporului, în toate manifestările lui.

Ştiinţa aceasta reprezintă o adevărată revoluţie în atitudinea omului contemporan. Înainte domnea concepţia iluminist-raţionalistă că poporul reprezintă „pătura de jos", înapoiată, trăind din resturile unor idei învechite şi copilăreşti sau din fărâmiturile alterate ale ideilor ce cad din „pătura de sus". Productivă sau normativă în ordinea culturii şi a vieţii este numai „pătura de sus". Cea de jos nu are decât un rost „receptiv", de turmă care să asculte cu admiraţie pe intelectuali.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 22, 25 mai 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

„Purtătoare a progresului este numai pătura intelectualilor; numai ea creează valorile spirituale; ea ţine atârnată de legătura bunurilor şi valorilor ce coboară în jos, poporul, masa, într-o oarecare apropiere de mândra înălţare a culturii spirituale."[1]

Azi însă, în urma câtorva lucrări importante despre sufletul ţăranului, s-a reluat opinia lui Pestalozzi şi Arndt, că în simplitatea şi unitatea sufletului popular stă adevărata înţelegere a tainelor vieţii, şi nu în unilateralitatea erudiţilor. Poporul nu este numai masa care are lipsă de conducere, ci şi

„purtătorul anumitor puteri ale începutului, puteri veşnice, puteri nu numai reproductive şi ci productive, nu numai primitive, ci şi primare" (p. 151).

El este mai aproape de rădăcinile dumnezeieşti ale vieţii, el are capacitatea de a vedea „întregul", şi nu de a cădea într-o extremă sau alta, de a vedea tainicul şi adâncul din lume, el este într-o legătură *nemijlocită* cu originea vieţii şi cu datoriile sale, fără interpunerea raţiunii, care reduce totul la atom, la fizică, la spaţiu rece.

Poporul simte pe Dumnezeu ca pe Părintele tuturor, omul simplu se simte pe sine copil al lui Dumnezeu. El este cel mai pregătit să devină şi copilul lui Dumnezeu în Hristos, de aceea poporului S-a adresat Fiul lui Dumnezeu.

Astfel, toată ştiinţa aceasta despre viaţa poporului se întâlneşte în ultima analiză cu fundamentul religios al sufletului popular. Toate obiceiurile poporului sunt împletite sau dominate de credinţa religioasă.

---

[1] Georg KOCHM, „Zu Geschichte und Stand der religiösen Volkskunde", în: *Theologische Rundschau*, 1936, p. 153.

Cu toate acestea, în cadrul acestei vaste ştiinţe, s-a dezvoltat ca o ramură aparte cercetarea obiceiurilor şi moravurilor religioase (*Religiöse Volkskunde*).

Interesul care stă la baza acestei ramuri a ştiinţei sufletului popular este în primul rând unul de ordin creştin apologetic. Cercetătorii manifestărilor sufletului popular îndeobşte erau şi sunt uneori şi azi dominaţi de ideea că tradiţiile şi moravurile poporului poartă pecetea unei mentalităţi primitive – asemănătoare cu a triburilor din Africa – sau au un caracter mitologic, provenind din religia precreştină. Hans Neumann şi prelatul Georg Schreiber au dovedit prin lucrările lor cum în lumea de reprezentări religioase a poporului german, cerul mitologic al zeilor precreştini a fost ocupat de Dumnezeul creştin şi de toate reprezentările religiei creştine.

„A fost fără îndoială un timp, când şi-a pus pecetea în credinţa poporului şi marea credinţă în zeii germanici. Dar această epocă a trecut de mult; afară de resturi disparente în colţuri uitate, acest strat de influenţă a murit şi de multe secole creştinismul umple necontestat şi fără concurenţă formele golite."[2]

Chiar miturile poporului – de care acesta totdeauna creează, fiind o formă plastică de-a exprima gânduri abstracte, deosebit de agreată de spiritul lui – sunt o creaţie a impulsului religios, deşi uneori nu mai apare clar preocuparea religioasă şi deşi elementele primitive, precreştine şi creştine stau într-un amestec ciudat.

---

[2] Hans NEUMANN apud Georg KOCH, „Zu Geschichte und Stand der religiösen Volkskunde", în: *Theologische Rundschau*, 1936, p. 108.

„Toate transformările cugetării mitice, basmul, legenda, dezvoltă în felul lor anumite atitudini fundamentale ale sufletului popular. Şi aici se arată religia ca impulsul cel mai fecund, manifestat în toate ramificaţiile creaţiilor populare."[3]

Înainte de-a şti de aceste consideraţii principiale, noi am analizat din punct de vedere creştin figura lui Făt-Frumos din basmele noastre în articolul „Har şi vrajă" din acest ziar, iar în studiul „Creştinism şi tradiţie în viaţa naţională" din *Luceafărul* nr. 2, am subliniat pecetea pe care o pune creştinismul pe miturile unui popor creştin, chiar când acestea mai păstrează resturi precreştine.

Motivele pentru care se pune azi atâta accent pe adunarea şi cercetarea manifestărilor sufletului popular sunt însă şi altele decât cel amintit, al superiorităţii acestui suflet faţă de cel al păturii intelectuale. Există azi o convingere unanimă că poporul a păstrat mai bine caracterele specifice ale naţiei respective. În popor se păstrează acea „ultimă atitudine hotărâtoare faţă de lume în cursul tuturor veacurilor", „acel ceva originar care este născut din el însuşi"[4], în el se păstrează mai bine acele „puteri ale persistenţei"[5].

În haosul contemporan lăsat de atâtea încercări de reforme nereuşite, naţiile caută de aceea indicaţii pentru stabilizarea vieţii lor în acele temeiuri, în acele rânduieli care au păstrat în curs de milenii poporul, care au fost verificate de înţelepciunea îndelung cristalizată a stratului popular.

---

[3] Georg WUNDERLE, „Religionspsychologie und Volkskunde", în: *Volk und Volkskunde*, vol. II, p. 150.

[4] Hans v. LÜPKE apud Georg KOCH, „Zu Geschichte und Stand der religiösen Volkskunde", în: *Theologische Rundschau*, 1936, p. 164.

[5] RIEHL apud Georg KOCH, „Zu Geschichte und Stand der religiösen Volkskunde", în: *Theologische Rundschau*, 1936, p. 164.

Iar partea religioasă în aceste creaţii populare este cea mai de temelie, ea este prezentă la baza tuturor obiceiurilor, practicilor, ideilor poporului. Ea exprimă cea mai autentică şi mai adâncă faţă a lui. Pentru a cunoaşte ceea ce-i mai esenţial, mai specific unui popor, trebuie cercetată partea religioasă a manifestărilor sufletului lui.

„Terenul manifestărilor sufletului popular are o temelie religioasă [...]. Religia, sau uneori magia, constituie rădăcinile poporului, pe care o cercetează ştiinţa aceasta."[6] „În ultima profunzime orice ştiinţă a poporului – alle Volkskunde – se întemeiază pe religie."[7]

Dacă deci această ştiinţă a manifestărilor poporului este chemată să aducă luminile cele mai hotărâtoare pentru înţelegerea sufletului naţional, dacă ea este sortită să lămurească temeiurile cele mai potrivite ale organizării sociale şi politice a statului naţional, dacă ea poate să precizeze cele mai importante indicaţii pentru o educaţie sănătoasă a noilor generaţii în spiritul acelui neam, cunoaşterea expresiilor vieţii religioase a neamului, fiind elementul cel mai de temelie al lui, cere o însemnătate cum nu se poate mai determinantă nu numai pentru a satisface o simplă curiozitate intelectuală, ci şi pentru a stabili coordonatele existenţei viitoare a naţiunii proprii.

Într-un articol următor vom arăta însă însemnătatea obiceiurilor religioase ale poporului pentru rostul special al educaţiei lui religioase viitoare.

---

[6] G. WUNDERLE, „Religionspsychologie und Volkskunde", în: *Volk und Volkskunde*, vol. II, p. 133.

[7] G. KOCH, „Zu Geschichte und Stand der religiösen Volkskunde", în: *Theologische Rundschau*, 1936, p. 162.

Profesorul Nichifor Crainic la Academie*

În 22 mai a.c. [1941] a avut loc la Academia Română solemnitatea recepţiei dlui profesor Nichifor Crainic. Înaltul nostru areopag cultural a înregistrat cu această ocazie în istoria sa un moment de înaltă trăire şi splendoare intelectuală. Noul academician a sculptat în cuvântarea de intrare efigia nemuritorului său înaintaş, Octavian Goga, cu care este atât de înrudit spiritualiceşte. Dl Lucian Blaga a rostit cuvântul de elogiu al noului membru al Academiei, înmănunchind într-o sinteză, bogată în reliefuri noi, sensul şi valoarea strălucitei lui activităţi.

Noi participăm cu toată fiinţa noastră la această sărbătoare. Numele noului academician este indisolubil asociat cu tot ceea ce avem mai autohton, mai substanţial, mai nou în viaţa spirituală a neamului de după război. Domnia Sa a ridicat Ortodoxia în planul preocupărilor literare şi intelectuale, arătând-o ca ceea ce este: componentă determinantă a spiritualităţii româneşti.

În Academia Română intră cu dl profesor Nichifor Crainic însăşi Ortodoxia, cu marile ei posibilităţi în ordinea unei culturi autentic naţionale. Am avea drept să ne mirăm

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 22, 25 mai 1941, p. 3. Semnat: *DS*.

de ce a întârziat atât de mult să se manifesteze din partea înaltului areopag o asemenea înţelegere pentru ceea ce constituie temelia cea mai esenţială a românismului. Pe de altă parte însă, binecuvântăm Providenţa că a întocmit lucrurile astfel, încât intrarea Ortodoxiei sub cupola consacrării celui mai înalt for intelectual să se facă în asemenea condiţii, de prestigiu răsunător. Ortodoxia trebuie să intre triumfător în Academie, umplând cu o lumină nouă şi întineritoare bătrânul templu al migăloşilor filologi şi naturalişti.

Este momentul să însemnăm cu acest prilej că Ortodoxia românească pătrunde prin dl Nichifor Crainic nu numai în Academia Română, ci şi în conştiinţa intelectuală a lumii de peste hotare. În toamnă Domnia Sa a fost proclamat *Doctor Honoris Causa* al Universităţii din Viena, cu care ocazie a ţinut o serie de conferinţe pe la mai multe universităţi germane. Chiar acum avem pe masă caietul 1/2 de pe 1940/1941 al revistei germane *Kyrios*, în care este publicat un substanţial articol al dlui Vasile Băncilă, intitulat: „Nationalismus und Theologie bei Nichifor Crainic".

Prin Nichifor Crainic duhul românesc şi ortodox s-a înălţat nu numai în cultura românească, ci a devenit un far şi lumii de peste hotare.

Cu Domnia Sa începe aşadar o nouă epocă pentru Ortodoxia noastră.

Religia, chestiune de sentiment?*

Părerea că religia este chestiune de sentiment o ştiam până acum susţinută de unele concepţii filosofice învechite, ostile religiei şi o mai ştiam ca o părere de stradă a unor pseudointelectuali. Iată însă că azi ea este afişată chiar în anteproiectul de lege pentru organizarea învăţământului secundar, în art. 24, care, aşezând-o la urma dexterităţilor, declară că religia va fi predată „nu ca obiect de studiu, ci ca morală sau credinţă creştină". Ţinând cu bucurie isonul acestei păreri, dl Pamfil Şeicaru nu mai osteneşte să facă în ziarul *Curentul* o teologie ciudată, care convine oricărui om căruia îi este „indiferentă religia căreia aparţine", numai acelora care vor să fie creştini, care sunt convinşi de o revelaţie dumnezeiască pe care ţin să o cunoască, nu le poate conveni.

Teoria că religia este o chestiune de sentiment este o amabilă descotorosire, a celor ce profesează o domnie absolută a raţiunii necredincioase, de prezenţa neplăcută a religiei. Raţiunea nu vede nicăieri pe Dumnezeu; raţiunea dimpotrivă ne spune că nu există Dumnezeu; ideea de

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 23, 1 iun. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Dumnezeu nu se poate susţine în faţa raţiunii. Dacă sentimentul se încăpăţânează totuşi să creadă şi are trebuinţa unei religii, treaba lui! Suntem atât de generoşi şi-i mai permitem să se manifeste pe plan religios. Dar nu cumva să pretindă că ceea ce simte el este adevărat, că el, şi nu raţiunea, sunt în acord cu adevărul şi că, prin urmare, raţiunea trebuie să se smerească şi să caute să afle drumul de a cunoaşte şi ea adevărul cunoscut de sentiment. Sentimentul să tacă în faţa raţiunii. Să recunoască doar că numai ea cunoaşte adevărul, să se mulţumească a fi tolerat „să facă pe nebunul" şi să roşească totdeauna în faţa raţiunii suverane.

Iată cum cugetă aceşti teoreticieni ai religiei-sentiment. Religia ceasta nici n-ar trebui să existe după ei. Cei ce o cultivă sunt biete fiinţe care nu-şi dau seama de contradicţia în care se află. Pe măsură ce vor „progresa" în „cugetarea matură", o vor alunga pe această cenuşăreasă şi din ultimul colţ în care a mai fost tolerată cu o milă dispreţuitoare.

Şi cu aceste păreri despre religie vor unii domni să facă educaţia tineretului! Dar cum vor mai lua în serios religia aceşti tineri, când vor vedea cum este socotită de „intelectualii maturi"?

A, ştim! Domnii aceştia vor găsi în talentul lor oratoric şi poetic – iar românul este atât de meşter în înlocuirea realităţilor cu fraze – descrieri atât de înduioşătoare despre religia „ca iubire de oameni", „ca omenie", „ca bunătate a sufletelor" etc. (vezi de pildă la dl Pamfil Şeicaru).

Iată, „acea bunătate a sufletelor, puţina omenie în raporturile dintre oameni, mai puţina câinoşenie a vieţii sociale" sunt lucruri atât de mari, atât de grele, care nu pot fi înfiinţate în suflete cu oratorie dulceagă, cu îndemnuri orale sau gazetăreşti. Cât suntem noi de oratori şi de lacrimogeni,

ar fi trebuit să facem până acum o lume românească desăvârşită, ca a îngerilor din cer.

Trebuie puse la temelia lor în sufletul tânărului convingeri tari ca granitul, zidite acolo cu o profundă seriozitate. Trebuie arătat tânărului că toate ideologiile ateiste, naturaliste, hedoniste sunt construcţii găunoase ale superficialităţii şi patimii omeneşti. Nu poate fi consolidat un suflet de tânăr în convingerea creştină despre lume până rămâne mereu un timorat în faţa obiecţiilor raţionaliste. Aşa cum nu poate păşi cu încredere un copilandru până nu şi-a încercat puterile în trântă cu adversarii săi, care îl sfidează, şi nu şi-a dovedit sieşi şi acelora că este mai tare. Trebuie să probeze cu ajutorul catehetului la lumina raţiunii încheieturile învăţăturii creştine şi să se convingă despre rezistenţa lor şi peste potriveala lor cu adevărata raţiune, să vadă adâncimea lor pe care o intuieşte cu o viziune superioară cugetării discursive. De-abia când a fost dus până acolo un tânăr, după ce a fost trecut prin probele raţionale şi când a fost obişnuit în funcţia acestei viziuni religioase directe, el stă tare pe picioarele lui.

Un tânăr licean – în faţa căruia raţiunea se înfăţişează cu un prestigiu extraordinar de covârşitor – nu mai poate fi purtat pe cărări care ocolesc chemările zonei fermecate a raţiunii, opăcit în fraze sentimentaliste. El are o psihologie cu totul diferită de cea a plugarului, a cărui platoşă de gândire simplă n-a fost spartă de gloanţele întrebărilor raţionaliste.

Cu tânărul trebuie intrat curajos în câmpul de foc al raţiunii, pentru a-l trece dincolo de el, biruitor.

Desigur, religia nu este simplă teorie pentru minte, precum nu este nici simplu sentiment sau voinţă. Ea este mai adâncă decât acestea, dar le angajează pe toate acestea.

Religia se cere cunoscută, reflectată, întemeiată în faţa judecăţii. Cum vei simţi trebuinţa de-a o practica dacă nu o vei cunoaşte? *Ignoti nulla cupido*, spune un dicton profund adevărat. Religia creştină, ca religie revelată, are să spună ceva deosebit omului din partea lui Dumnezeu. Copilul trebuie să afle despre Iisus Hristos: cine a fost El, care este rostul venirii Lui pe pământ. Cum va afla despre acestea, dacă religia este socotită că nu are nicio consistenţă de învăţături şi fapte istorice, ci este un lucru moale, fără oase, fără reliefuri, o vagă şi oarbă mişcare a nervilor şi a sângelui?

Religia fiind mai adâncă decât o teorie intelectuală şi decât simţirea şi voinţa, fiind o convingere de viziune, dar o convingere şi o viziune despre realităţi obiective, reliefate – deci de luat la cunoştinţă –, catehetul trebuie să se înfăţişeze elevilor nu ca un simplu profesionist, sau orator sentimental, ca un cărăuş cu roaba al unor grămezi de cunoştinţe luate dintr-un loc şi puse într-altul, sau ca un chiţibuşar al logicii, ci, peste toate acestea, transfigurând acestea, ca un om al unei adânci şi cutremurătoare convingeri. Numai de o va avea pe aceasta şi va trăi în şcoală din ea, se vor molipsi şi copiii de ea, vor fi purtaţi, cu ajutorul învăţăturilor şi al logicii, în lumea ei, vor fi puşi în nemijlocită legătură vizionară cu ordinea cerească.

Sărbătoarea Duhului Sfânt*

Rusaliile sunt sărbătoarea Duhului Sfânt, Care S-a pogorât şi Se pogoară peste lume şi în sufletele ce aderă la Hristos. Nu a Duhului Sfânt privit în existenţa Sa pretemporală şi intertrinitară, căci în cazul acesta ar fi o sărbătoare filosofică, dedicată gândirii la ceva de dincolo de viaţa noastră concretă, ci a Duhului Sfânt sălăşluit în noi, a Celui ce ne mângâie şi ne curăţă de toată necurăţia, a Celui ce ne trece în starea de mântuire.

Nu sunt aşadar nici numai o sărbătoare comemorativă, ci şi una prin care se exprimă în accentele bucuriei festive o permanentă actualitate, ceea ce de altfel este propriu tuturor sărbătorilor creştine.

Duhul Sfânt este Dumnezeu în cea mai intimă apropiere de noi. Poate din pricina acestei intimităţi, a acestei coborâri în centrul subiectului nostru, Îl vedem mai puţin clar ca persoană ce stă deosebit şi în afară de noi. Poate tocmai fiindcă acoperă oarecum subiectul nostru, se substituie lui, pentru a-l face în stare să înţeleagă şi să primească pe Iisus Hristos ca Dumnezeu, suntem atât de aplecaţi de a-L considera mai mult o putere iscată din cuprinsurile fiinţei noastre.

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 24, 8 iun. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Duhul Sfânt este ochiul spiritual, care ni se face nouă ochi spiritual capabil să vadă că Iisus Hristos nu este numai om, ci şi Dumnezeu. Duhul Sfânt ni se face organ receptiv al tuturor darurilor cereşti. Prin Duhul Sfânt pricepem, înţelegem, primim cele cereşti. Unde este omul în calitatea lui de om simplu, nu este în stare să primească cele dumnezeieşti. În toată lucrarea de însuşire personală a mântuirii suntem şi nu suntem noi subiectul primitor şi ascultător. Suntem, întrucât Duhul Sfânt fuzionând cu puterile noastre de percepţie şi de obedienţă, nu suspendă subiectivitatea noastră şi nici conştiinţa ei. Nu suntem, întrucât dacă nu S-ar aşeza în noi, dacă nu ne-ar da ochiul Său, înţelegerea Sa, ascultarea Sa, bucuria Sa, n-am fi în stare, noi de noi, să ne deschidem cuvântului dumnezeiesc şi să urmăm lui. Sf. Grigorie Palama a stăruit îndelung asupra faptului că în procesul acesta, al însuşirii personale a mântuirii, Dumnezeu lucrează cu Sine însuşi, fiind şi primitor în noi, şi dăruitor în afară de noi şi faţa noastră. Arcul de lumină care leagă sufletul nostru de Dumnezeu, care sudează aceste două realităţi nu s-ar putea produce dacă n-ar fi aşezată şi în sufletul nostru, prin Duhul Sfânt, o lumină dumnezeiască. În raportul nostru viu cu Dumnezeu, în raportul de iubire, oarecum se continuă veşnicul raport de iubire între cele trei persoane dumnezeieşti, noi suntem ridicaţi şi aşezaţi pe raza de iubire prin care comunică persoanele divine între ele.

Numai prezenţa Duhului Sfânt în noi stabileşte relaţia de comuniune între noi şi Dumnezeu. Şi întrucât în această relaţie stă viaţa noastră, numai unde S-a sălăşluit Duhul Sfânt s-a născut viaţa cea adevărată, plină, fericită, înţelegătoare, puternică, iubitoare.

Numai Duhul Sfânt face pe om capabil de comuniune, fie cu Dumnezeu, fie cu semenii, dacă prin comuniune înţelegem o legătură între persoană şi persoană lipsită de orice egoism şi interes, constând numai din iubire, din uitare de sine. Toate relaţiile naturale dintre oameni, oricât ar fi de necesare pentru fiinţa şi existenţa omului, sunt dominate de egoism. Cineva spune, nu fără dreptate, că orice comuniune în afară de Duhul Sfânt este: 1. din poftă; 2. din necesitatea impusă de primejdii; 3. din egalitate, din potrivire de simţire[1].

În toate omul urmăreşte cu ajutorul semenului interesele sale, în toate se are în vedere pe sine. Uneori pe sine ca specie, de cele mai multe ori însă ca individ.

În orice caz, comuniune adevărată, desăvârşit curată şi iubitoare nu se poate crea între oameni decât în Duhul Sfânt. Însăşi ideea de comuniune, care este specific creştină, s-a descoperit azi tuturor oamenilor că este singura soluţie posibilă pentru toate suferinţele sociale. Nici liberalismul egoist, nici colectivismul anulator de persoană nu sunt o soluţie fericită.

Dar comuniunea nu este o stare care să poată fi creată cu legi, cu arme şi cu speculaţii orgolioase. Ea nu poate fi realizată decât prin darul Duhului Sfânt, pentru primirea căruia omul nu se poate pregăti altfel decât prin credinţă şi smerenie.

Mândria este nu numai începutul păcatului, ci şi susţinătoarea lui în continuare. Ea este cea mai uriaşă piedică în calea Duhului Sfânt şi în calea înlăturării crizelor sociale.

---

[1] Otto H. NEBE, *Deus Spiritus Sanctus. [Untersuchungen zur Lehre vom Heiligen Geist]*, 1939, p. 96.

Cuvânt către studenţii teologi la sfârşit de an academic*

Anul academic pe care îl încheiem acum l-am început covârşiţi de greaua durere a pierderii unei mari părţi din trupul scump al ţării şi al neamului.

L-am început cu ochii înlăcrimaţi, privind cum blânda Basarabie, dulcea Bucovină şi jumătate din Ardealul nostru drag sunt sortite la noi încercări, la noi suferinţe. Mâhnită era inima noastră şi apăsată până la pământ la vederea reînceperii calvarului milenar al neamului, după o scurtă răsuflare şi înseninare.

Durerea aceasta ne-a întovărăşit tot anul, punând toate preocupările de studiu într-o legătură vie cu asprele împrejurări ale istoriei contemporane, cu chemările ce ni le face frământata viaţă omenească, de a-i sări în ajutor cu nepieritorul leac vindecător pe care ni-l însuşim aici, cu Evanghelia lui Iisus Hristos.

Am simţit tot anul că vom fi revendicaţi de viaţă în dubla noastră calitate: de oameni şi de români, întrucât duble sunt şi durerile ce ne înconjoară: naţionale şi general

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 26, 22 iun. 1941, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae*.

umane. Dar şi românitatea şi umanitatea noastră trebuie să păşească în lume îmbrăcate în haina mângâietoare şi vindecătoare a preoţiei, a harului aducător de mântuire şi lumină cerească.

Într-adevăr, dincolo de cercul mai apropiat al durerilor naţionale auzim zvonul sfâşietor al suferinţei universale a omenirii. Prin toate ţările europene a curs sânge mult, s-au răşluit aşezările omeneşti, au rămas copii orfani şi rânjeşte spectrul a tot felul de lipsuri. Uraganul războiului pustiit toate colţurile Europei, şi urmările lui se fac tot mai chinuitoare.

În ce spirit vom privi noi, ca preoţi ai Fiului celui întrupat al lui Dumnezeu, aceste evenimente şi cum trebuie să ne comportăm în faţa şi în mijlocul lor?

Cum veţi păşi voi, preoţii de mâine, într-o lume zguduită în chipul acesta, într-o lume care-şi caută în cele mai grozave dureri rânduiala ei viitoare?

În primul rând aceste evenimente trebuie să toarne în viaţa noastră, în purtarea şi în gândirea noastră, o mare seriozitate. Sub loviturile acestor crâncene întâmplări făptura noastră spirituală trebuie să se modeleze într-o imagine care să exprime numai înţelegere, numai seriozitate, numai nobleţe morală. Când fiinţe nenumărate suferă nenumărate dureri, mizerie, spaimă, temeri de viitor, nu mai este permis să gândim la lucruri meschine şi la plăceri trecătoare, ci să ne lăsăm pătrunşi de mila care înalţă, purifică şi înfrăgezeşte inima şi de sentimentul de răspundere care ne porunceşte să fim de cât mai mare ajutor unei lumi în suferinţă.

Prăbuşirile fulgerătoare de rânduieli omeneşti, mistuirea fără urmă a celor mai solide şi mai scumpe bunuri, schimbările uluitoare în înfăţişările vieţii omeneşti trebuie

să ne facă să mutăm privirea şi aprecierea noastră de la lucrurile trecătoare şi şubrede la cauzele mai adânci ale acestor schimbări şi să găsim tot procesul acesta nu ca un produs întâmplător, ci ca un semn, ca o manifestare cu un anumit tâlc al voinţei dumnezeieşti. Dumnezeu vrea ceva cu noi. Vrea să ne atragă atenţia spre Sine şi spre anumite datorii şi ţinte ale noastre. Ce vrea oare? Să stăm atenţi, să fim serioşi, că vorbeşte El. Să nu fim surzi, să nu lăsăm să treacă semnele graiului Său pe lângă noi fără să le băgăm de seamă, învăluiţi în zgomotul preocupărilor neesenţiale şi neserioase.

Cât am câştiga şi cât am deveni de serioşi dacă am băga de seamă măcar atât, că vorbeşte Dumnezeu, chiar dacă n-am înţelege bine ce vrea să ne spună. Şi ce putere n-am câştiga în propovăduirea noastră măcar numai din conştiinţa fermă că în aceste timpuri vorbeşte Dumnezeu lumii într-un chip deosebit decât vorbeşte în alte timpuri.

Dar odată ce băgăm de seamă şi pune pe noi stăpânire siguranţa că vorbeşte Dumnezeu, nu ne este greu să şi desluşim ce vrea să ne spună.

Războiul aduce o prăbuşire a edificiului actual al lumii, oricum ar sfârşi el. El dărâmă ca pe o construcţie de mucava formele de până acum ale vieţii şi aduce în locul lor altele. Ce poate însemna aceasta altceva decât că acele forme s-au golit de puterea credinţei, de duhul dumnezeiesc care le-a dat existenţă? Nimic nu se poate menţine dacă sufletul din ele nu mai păstrează acea legătură cu cerul, prin care ele primesc putere şi consistenţă. Ceea ce are legătură cu Dumnezeu prin credinţă rămâne. Aceea nu poate dărâma nici războiul, oricât ar fi el de pustiitor. Chiar dacă se prăbuşesc şi acolo unele forme, dispariţia sau schimbarea lor nu primejduieşte

existenţa realităţilor esenţiale. Unde este Dumnezeu, războiul nu are putere. Războiul este numai unul dintre diferitele moduri în care se prăbuşesc realităţile din care a fost alungat duhul dumnezeiesc, cheagul şi susţinătorul vieţii.

Dar dacă războiul aduce cu el alte forme de viaţă şi de organizare în locul celor dispărute, aceasta nu înseamnă că ele sunt, prin însuşi faptul că sunt noi, mai consistente, mai trainice. Dacă ele nu se nasc pe temelia credinţei în Dumnezeu, nu pot avea decât o existenţă aparentă şi o durată efemeră. În scurtă vreme se vor prăbuşi şi ele, ca orice lucru fără fundament.

De ce se schimbă astăzi atât de rapid organizările vieţii pe planul internaţional, în interiorul statelor, în mentalitatea şi moravurile oamenilor? Pentru că niciuna nu se naşte pe temeiul credinţei, în niciuna nu este prezent Dumnezeu Atotţiitorul, singurul Atotţiitor. Toate sunt ca nişte flori de-o singură dimineaţă. Psalmistul spune:

> „Dar întorcându-Ţi Tu faţa Ta, se vor tulbura; lua-vei duhul lor, şi se vor sfârşi şi în ţărână se vor întoarce" [*Psalmul* 103, 30].

Omenirea veacului nostru asistă şi este antrenată în această ameţitoare şi neodihnită fugărire de alte şi alte forme şi organizări ale vieţii. Ea însăşi şi-a pierdut prin acestea echilibrul. Învârtirea aceasta ar putea să devină tot mai grăbită, până a nu mai da omului putinţă de răsuflare. Este ca un tren care a pornit la vale şi frânarul a fost aruncat din el.

Unde poate afla omenirea mântuirea? Unde să găsească un teren solid sau o pârghie cu neputinţă de clintit, de care prinzându-se să scape de vârtejul care nu poate duce la bine?

El nu poate fi altul decât cel care singur are puterea să nu se schimbe, Dumnezeu. Numai prin El se mai poate domoli ritmul transformărilor continue şi radicale ale istoriei, numai prin El se mai poate întretăia cutremurul neîntrerupt, din loc în loc, pentru a lua fiinţă câte un răstimp de repaus şi de stabilitate, în care sufletul nostru să-şi găsească liniştea şi posibilitatea de comunicare cu valorile eterne.

Omenirea trebuie să cheme cu putere pe Dumnezeu din nou în realitatea istorică pentru a o face teren prielnic vieţii omeneşti, pentru a da formelor ei autoritate şi sens de sus, şi prin aceasta, stabilitate.

Prin desfăşurarea uluitor de grăbită a filmului istoric, Dumnezeu ne spune că S-a distanţat de viaţa omenirii. Ne vorbeşte de departe. Şi pentru că am devenit surzi şi insensibili, trebuie să ne vorbească într-un mod care să ne zguduie, să ne trezească. De aceea este dureros acest cuvânt al Lui. El Se află atât de departe de noi, încât dacă nu ne-ar vorbi în felul acesta, care să ne trezească, am şi uita că mai există. Scopul pentru care ne vorbeşte nu este altul decât să ne aducă aminte despre Sine spre binele nostru şi să ne lege iarăşi atenţia de El. Prin acest simplu fapt lucrurile se pot îndrepta. Dumnezeu nu propovăduieşte un lucru deosebit, ci pe Sine însuşi, iar noi, la fel, nu avem să umblăm a înţelege despre ce vrea Dumnezeu să propovăduim, când lucrul este atât de simplu: despre El şi numai despre El. Fiul Său, Care S-a apropiat de viaţa omenească atât de mult încât S-a încorporat în ea, este gata şi acum să stea aproape de noi, numai să nu fugim noi de El, să ne gândim la El. Şi ajunge să fie El aproape de noi, ca toate formele vieţii noastre să capete sens înalt şi deci stabilitate.

A propovădui pe Iisus Hristos fără încetare este supremul bine ce se poate face omenirii astăzi. Ea trebuie să vadă că viaţa pe pământ fără Iisus Hristos nu este posibilă. Altfel, nu S-ar fi întrupat El între noi. Trebuie să vedem iar cu ochi proaspeţi necesitatea ca Fiul lui Dumnezeu să fie între noi. Să înţelegem pentru timpul nostru rostul mântuitor al întrupării Sale.

Iată, iubiţi preoţi de mâine, ce misiune unic de importantă şi de esenţială pentru viaţa lumii aveţi de îndeplinit. Veţi fi punctele de sprijin, stâlpii de rezistenţă în jurul cărora trebuie să se ţeasă echilibrul, statornicia, liniştea şi odihna lumii. Dar puterea aceasta o veţi avea de sus numai dacă veţi fi absorbiţi total în preocupările voastre, în pasiunea voastră, în râvna voastră, de Iisus Hristos. Dacă nu vă veţi ţine cu toate puterile voastre de Hristos, vă va duce şi pe voi vârtejul pierzător al lumii. În faţa totalitarismelor seculare, să vă lăsaţi dominaţi de un totalitarism creştin. Numai acesta poate mântui lumea.

Dar ca preoţi trimişi în mijlocul neamului românesc, greu încercat azi şi prin sfâşierea integrităţii sale naţionale, aveţi şi o misiune specială, ca luptători pentru refacerea lui.

Care este în condiţiile de existenţă naţională actuală chipul de preot care să prindă fiinţă în omul ce se dedică slujbei lui Dumnezeu? Cum trebuie să fie preoţii noştri de azi şi de mâine acum, când avem de înfăptuit din nou un ideal naţional, de această dată nu de simplă întregire naţională, ci de întregire naţională în duh de putere românească nezguduită, de aşezare a ei pe temelii care să nu mai îngăduie o a doua fărâmiţare?

În parte, preotul nostru de azi înainte trebuie să reînvie în fiinţa lui chipul preotului ardelean de dinainte de 1918.

Dar numai în parte, căci, deoarece edificiul României Mari, la a cărui ridicare a contribuit acela, s-a dovedit lipsit înăuntrul sufletelor de celule de forţă spirituală a credinţei care să-i dea soliditate, preotul viitor va trebui să toarne în lupta lui naţionalistă mai mult din jarul credinţei în Iisus Hristos. Numai o credinţă incandescentă, adâncă, frământată intim şi total cu sufletul neamului, poate să-l facă pe acesta apt nu numai să realizeze din nou întregirea naţională, ci s-o păstreze şi definitiveze prin virtuţile aspre şi înălţătoare, singurele care nu lichidează uşor o moştenire.

Am cheltuit atâta amar de moşie românească, pentru că ni se moleşiseră puterile într-o viaţă destrăbălată, de pofte şi egoism. În loc să muncim încordat şi cinstit, înfrânându-ne pornirile uşuratice, pentru înzestrarea armatei, pentru mulţumirea sufletească a tuturor fiilor neamului, am risipit avuţiile ţării în petreceri, ne-am transformat, dintr-o naţiune solidară, sobră şi muncitoare, într-o aglomeraţie anarhică, luptând fiecare ins împotriva tuturor şi înşelându-i pe toţi pentru a atrage la sine cât mai mult din bunurile cuvenite tuturor.

Numai credinţa viguroasă, adâncă, definitiv imprimată în suflete, poate ţine în frâu pornirile păcătoase ce zac latent în firea omenească. Când credinţa slăbeşte în sufletul unui neam, dezagregarea şi-a început procesul.

Iată ce spune un mare gânditor:

> „Vai de acel neam care în timpuri fericite este cuprins de o încredere uşuratică în sine şi atribuie puterii proprii ceea ce numai ajutorul lui Dumnezeu i-a procurat; vai de neamul care, încrezut în puterea şi capacitatea proprie, crede că se poate dispensa de Dumnezeu, căruia singur îi datorează suişul său. Urmarea este prăbuşirea puterii sale

şi sfârşitul trist care se apropie pe nesimţite; de aceea, să se gândească naţiunea la înaintaşii săi şi la aceea ce i-a făcut capabili să biruiască"[1].

Cu atât mai mult trebuie să fie pătrunşi preoţii de această absolută necesitate a unei viguroase credinţe, cu cât azi însuşi neamul nostru este pătruns de importanţa şi de valoarea ei.

Să fim viteji ca îngerii, care înfăţişează chipul adevăraţilor slujitori ai lui Dumnezeu, neînfricaţi de duşmanii lui Iisus Hristos, apărând în orice clipă şi cu preţul oricărei jertfe credinţa prin cuvântul şi faptele noastre.

Şi să fim curaţi ca îngerii, curaţi în sufletul şi trupul nostru, alungând de la noi orice patimă şi poftă. În special preotul, şi viitorul preot, este dator să realizeze în sine cât mai deplin acest chip al desăvârşitului slujitor al lui Dumnezeu, care este îngerul. Nu este permis ca un viitor preot să fie copleşit de pretenţiile exagerate, de grija satisfacerii poftelor uşuratice, ci el trebuie să fie absorbit deplin şi cu ardoare de singurul gând, al slujirii lui Dumnezeu, uitând cu totul de ale sale. Numai pentru Dumnezeu trebuie să trăiască, Dumnezeu să-l covârşească cu totul.

Numai aşa vom putea sluji cu adevărat neamului, numai făcându-ne pe noi ruguri incandescente ale credinţei, realizând în noi în măsură maximă chipul omului care trăieşte viguros din credinţă, vom putea susţine flacăra credinţei biruitoare şi în mijlocul neamului nostru.

Primiţi, iubiţi preoţi de mâine, ca un surplus de merinde sufletească, aceste îndemnuri pentru reuşita apostoliei

[1] H. SAUER, *Abendländische Entscheidung. [Arischer Mythus und Christliche Wirklichkeit. 2. Aufl]*, Leipzig, 1938, p. 220.

voastre, care doresc să fie cât mai curată, cât mai neîntinată de preocupările lumeşti, străine de duhul Evangheliei.

Cu acestea, exprimându-ne recunoştinţa faţă de Înaltpreasfinţitul nostru Mitropolit pentru ocrotirea şi ajutorarea părintească ce a acordat-o în acest an instituţiei noastre, împreună cu Preaveneratul Consiliu Arihiepiscopesc, şi mulţumind onoratului public care a cinstit solemnitatea noastră cu prezenţa sa, anul academic 1940-1941 îl declar închis.

Un pictor ardelean*

Românii din Sibiu au ocazia să vadă în cursul lunii acesteia expoziția pictorului N. Brana, fiu al județului nostru. Despre N. Brana s-a scris mult în ultimii ani în ziarele din capitală și în foile din provincie. Și nu pe nedrept. El aduce în arta sa un element nou, original, care frapează, care te face să iei îndată o atitudine.

Când au apărut acum vreo șase ani primele sale gravuri în lemn, mulți au simțit că ele sunt expresia unui specific românesc și ardelenesc care de mult își cerea expresia.

Aceste plăsmuiri corespundeau la ceva din sufletul nostru, parcă întâlnisem prin câmpurile, prin bisericile noastre, fețele, atitudinile, trăsăturile compozițiilor sale.

Noutatea acestei arte, manifestată cu deosebire în gravuri și picturi pe sticlă, constă mai ales în voluntarismul colțuros care respiră din ea. Țăranii lui Brana cresc din pământ; este aceeași culoare, aceleași trăsături primare care se înalță deasupra pământului și se detașează de natură. Cu toate acestea simți în ei articularea unei voințe. Acest element personal îl distinge de natură, dar într-un mod care nu-i desface de ea. Oamenii și natura formează un bloc, dar

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 26, 22 iun. 1941, p. 4. Semnat: *DS*.

deasupra scânteie voința dârză, nu atât de-a întreprinde aventuri care să-l ducă de acolo, ci de a rămâne. Pictura aceasta transpune în viziune plastică duhul lui Horia și bolovanii vrerilor din poezia lui Cotruș.

Un alt element este cucernicia. Ca și elementul voluntar, și acesta crește din natură și o spiritualizează în același timp. Este o cucernicie localizată, românizată.

Vorbind de apropierea de câmp, de sat, de pământ, a artei lui Brana, nu vrem să rămână impresia că este o pictură naturalistă, o fotografie. Dimpotrivă este o artă stihială. Ea dă impresia că se răscoală stihiile pământului, ale naturii. Dacă pe de o parte omul pare concrescut cu natura, pe de alta și natura pare însuflețită, pusă într-o mișcare ce scoate în prim plan ca și cu un plug atotputernic adâncurile și esențialul ei. Are această natură ceva de mister, ceva de apocalips. Este o viziune apropiată de cea pe care o are poporul nostru.

Nu vrem să ne pronunțăm asupra coloristicei, asupra manierei pictorului Brana de a reda viața internă, nuanțată a oamenilor, asupra felului de a concepe pe Iisus răstignit.

Acolo însă unde are ocazia să-și manifeste darul său deosebit, ca pictor al stihialului, al voluntarismului și cucerniciei, are o mare putere de sugerare a realităților românești.

A început lupta împotriva bolşevismului*

„Lăudaţi pe Domnul că este bun,
că în veac este mila Lui."

În sfârşit, mila şi ajutorul Domnului sunt iarăşi cu noi şi cu toată creştinătatea. Spre pedeapsa noastră, douăzeci şi patru de ani a trebuit să stăm cu sabia lui Damocles, întrupată în comunismul ateu, atârnată deasupra capului nostru. Lumea nu şi-a putut recăpăta liniştea după marele război din 1914-1918 din pricina nesiguranţei şi febrei ce-o întreţinea în viaţa socială din toate ţările demonica înjghebare a bolşevismului rusesc.

Cu deosebire neamul nostru a trebuit să suporte în spatele său suflarea de gheaţă a acestui colos şi pânda lui, lipsită de orice scrupul moral, de orice omenie. Iar când războiul actual a sfărâmat rânduielile nedeplin consolidate ale unei Europe ce tânjea sub ameninţarea ghearei bolşevice, permiţând vicleniei bădărane şi mişeliei barbare a acestui vecin nefast să se năpustească asupra celor mai mici, neamul nostru a trăit un timp de groaznică nesiguranţă, a avut un sentiment aproape apocaliptic. După ce Basarabia

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 27, 29 iun. 1941, p. 2. Nesemnat.

şi jumătate din Bucovina ne-au fost smulse cu cruzimea şi dispreţul care nu mai vădesc nimic omenesc în autorii acestei fapte, simţeam cum pofta fiarei stătea aţintită asupra Moldovei, asupra întregii noastre ţări. Ni se părea că nu mai este niciun dig moral, nicio stavilă de drept, niciun scrupul sfânt în calea revărsării haotice a unor ape tulburi distrugătoare de neamuri şi de rânduieli. Proclamaţia Führerului Adolf Hitler din 22 iun. ne-a confirmat existenţa planurilor de cucerire ce le avea Rusia bolşevică asupra Moldovei.

Dar Dumnezeu nu ne-a lăsat să pierim. Dimpotrivă, a întors puterea Sa împotriva celor fără credinţă şi omenie. Domnul a privit lucrurile astfel ca să se înceapă în sfârşit lupta cu balaurul pus în slujba Satanei. Acţiunea pe care a pornit-o acum armata germană este piatră de hotar pentru o eră nouă în istoria Europei şi a lumii. Să nu mai existe împărăţia bolşevică a Rusiei? Ce mare lucru! Nici nu ne putem închipui cum va fi viaţa într-o Europă scăpată de asemenea primejdii.

Dar mângâierea şi bucuria noastră sunt cu atât mai mari, dat fiind faptul că la acest epocal act de răsturnare a domniei lui Antihrist participă şi neamul nostru prin oştirea lui dornică de a-şi vărsa sângele pentru cruce. Cel mai decisiv eveniment al epocii va fi legat în analele istoriei şi de numele armatei noastre.

Destinul ne-a aşezat la graniţa civilizaţiei creştine de care s-au spart toate valurile barbariei, toate pornirile forţelor distrugătoare venite din întunecata şi iraţionala Asie. Şi am fost în oprirea şi măcinarea acestor forţe pururi prezenţi, vărsându-ne sângele fără cruţare. Nu se putea să ne lase Dumnezeu să nu fim prezenţi şi acum. Am fi fost scoşi din destinul nostru, din misiunea noastră. Ar fi fost un semn

rău. Naţiile catolice ale Apusului şi-au avut cruciadele lor făloase, munificent cântate de poeţi şi cronografi. Cruciadele lor erau însă expediţii de paradă, le făceau când voiau, cu mult tam-tam şi autoadmirare. Se amestecau în ele doruri de aventură şi de mărire. Istoria neamului nostru a fost însă o continuă cruciadă serioasă. Am luptat cu păgânul din aspra necesitate de-a rămâne pe brazda noastră. Cruciat şi român, apărător al creştinătăţii şi al sorţii proprii, a fost la noi unul şi acelaşi lucru. La noi nu se pot număra cruciadele, pentru că toată existenţa ne-a fost angajată în lupta pentru cruce.

Azi ne aflăm în aceeaşi luptă de apărare a ordinei creştine. Pe frontiera româno-rusească, lupta o conduce cu rost şi vitejie de Arhanghel generalul Ion Antonescu. Ca un alt Ştefan cel Mare, el este azi sabia creştinătăţii.

Să mulţumim lui Dumnezeu că ne-a scos din neînsemnătatea în care aruncase abdicările ultimului an şi toată tevatura politică, lipsită de orizontul unei misiuni, a epocii de după război. Lumea priveşte iar la noi cu nădejde, aşteptând de la eroismul nostru mântuirea ei. Popoarele din cuprinsul Rusiei vor putea să se închine din nou lui Dumnezeu, în sfânta noastră credinţă ortodoxă. Viaţa de familie şi educaţia creştinească a copiilor va fi restabilită. Sufletul, în ceea ce are el mai nobil, mai profund şi mai duios, îşi va recâştiga iar dreptul la viaţă. După sarabanda nebuniei, după danţul grotesc şi cinic care a voit să scoată Universul din rânduielile lui veşnice, puse de Dumnezeu, lumea se va întoarce în făgaşurile ei sănătoase de viaţă.

Iar voi, fraţilor din Basarabia şi Bucovina de Nord, bucuraţi-vă după chinurile ce le-aţi suportat, că lumina Domnului răsare iarăşi peste voi.

Cuvânt funebru lângă sicriul profesorului Petru Gherman*

„Cetatea noastră este în ceruri,
de unde şi aşteptăm Mântuitor,
pe Domnul Iisus Hristos" (*Filipeni* 3, 20)

Înaltpreasfinţite Părinte,
Îndurerată asistenţă,

Ca un stejar care, izbit de puterile elementare ale naturii, se clatină o clipă în luptă dramatică cu ele şi apoi cade cu mare vuiet, lăsând în urma sa un chinuitor gol, aşa a fost doborât de tainica forţă a morţii diaconul Petru Gherman, profesorul Academiei Teologice „Andreiene". Stăm înmărmuriţi, nu pricepem şi nu ne vine să credem cum s-a putut întâmpla una ca aceasta. Am vorbit cu el, mulţi dintre cei de faţă despre planuri de muncă viitoare, în timp ce îi admiram ca totdeauna înfăţişarea de splendidă bărbăţie şi de sănătate robustă, ca peste cinci minute numai să-l vedem prăbuşit pe patul celor mai crâncene dureri care, nemaislă-

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 28, 6 iul. 1941, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

bindu-l o clipă, după douăzeci şi patru de ore au alungat din el ultima scânteie de viaţă.

Arareori îşi găseşte o atât de copleşitoare aplicare asemănarea morţii cu un fur care dă peste om noaptea.

Dar să încercăm să ne adunăm puţin gândurile răvăşite şi să ne dăm seama ce-am pierdut, cine a fost acest scump frate al nostru al tuturor.

Profesorul Petru Gherman s-a născut în 1907 în Sălişte-Sibiului, dintr-o familie de ţărani vânjoşi şi treji. Cu toată modestia situaţiei lor materiale, aceştia s-au străduit să creeze fiilor lor un viitor mai bun, dându-i pe cei mai mulţi la şcoala secundară. Cel dintâi cu care au pornit la acest drum pentru ei a fost Petru, copilul harnic şi serios, în care îşi puneau cele mai frumoase nădejdi. Treaptă după treaptă, acesta a urcat, prin Şcoala normală a lui Andrei Şaguna, prin Academia noastră teologică şi prin Academia Regală de Muzică din Bucureşti, întreaga scară a unei temeinice pregătiri, pentru a fi de cât mai mare folos societăţii. L-au dus spre Academia de Muzică vocea lui superbă, cum nu se întâlnesc decât arareori într-o ţară, şi îndemnul Înaltpreasfinţitului Mitropolit Nicolae, care remarcase în tânărul teolog un talent plin de promisiuni. După terminarea cu succes răsunător a înaltei şcoli de muzică, tânărul Petru Gherman a fost aplicat cu începutul anului şcolar 1937-1938 profesor la Academia Teologică „Andreiană". Marile nădejdi ce s-au pus în el în legătură cu reorganizarea catedrei de cântare bisericească de la Academia noastră şi, în general, cu reînvierea unor mai intense preocupări de muzică naţională în Sibiul unei atât de glorioase tradiţii pe acest teren, n-au întârziat a se vedea confirmate. Deşi activează numai de patru ani în oraşul nostru, a reuşit să stârnească un entuziasm

general şi o aderenţă largă în jurul străduinţelor sale de accentuare a preocupărilor artistice muzicale. În cadrul Academiei noastre teologice, începuse a pune temelia unei cercetări ştiinţifice şi organizări sistematice a cântării bisericeşti din Ardeal, începând adunarea materialului variat al melodiilor bisericeşti din diferite ţinuturi pentru a-l unifica, alegând tot ce este mai frumos, mai expresiv, mai autentic ortodox şi românesc. Îşi alesese în privinţa aceasta ca o pildă demnă de urmat pe antecesorul său la catedră, pe Dimitrie Cunţan, a cărui monografie o pregătea de sârg. Îl atrăgea spre Cunţan sensibilitatea şi dragostea ce-o avusese acela pentru elementul de adâncă cucernicie populară şi duioşie românească din cântarea bisericească. Vorbea înflăcărat ore întregi de marea valoare ce-o are cântarea bisericească în viaţa poporului, ca formă de manifestare şi mijloc de conservare şi animare a celor mai specifice şi mai nobile adâncuri ale lui, şi de importanţa ce trebuie să i se dea într-o academie teologică în care se pregătesc viitorii preoţi.

Dar temperamentul dinamic, marea tensiune după înfăptuiri a profesorului Petru Gherman nu a putut fi încercuită de zidurile şcolii, ci a iradiat năvalnic în afară, atrăgând sub dogoarea ei toate cercurile româneşti ale Sibiului, ba răspândindu-se şi în multe alte oraşe ardeleneşti. S-a zbătut şi a realizat în aceşti patru ani cât alţii într-o viaţă îndelungată; parcă simţea suflarea morţii care nu-i va da mult răgaz.

Amintim mai întâi concertele sale soliste şi acele duminici neuitate când, în cadrul Sfintei Liturghii, răsuna vocea sa maiestuoasă, gravă, suavă, ce umplea catedrala cântând priceasna „Cu trupul adormind" sau „Tatăl nostru". Era o frântură din armoniile cerului coborâtă pe pământ, era

melodia unui înger, desfăcută din simfonia cerească şi dăruită nouă pentru câteva momente. Ne-a fost într-adevăr pentru scurt timp dăruită. Dureros şi pustiu ne va fi să nu mai auzim această voce.

În toate direcţiile s-a dăruit atât de integral, de mistuitor, încât îndată ce priveşti numai la una din laturile activităţii lui, eşti ispitit să crezi că în ea a pus mai mult suflet şi zbucium. Aşa ne apar de pildă sforţările lui în cadrul „Reuniunii de muzică Gh. Dima". Nu vrem să arătăm aici străduinţele depuse de profesorul Petru Gherman pentru reînvierea acestei reuniuni. Îl chinuia faptul că această glorioasă societate muzicală a fost lăsată să moară, lipsind publicul românesc al Sibiului contemporan de această minunată şcoală şi instrument de manifestare a conştiinţei naţionale prin artă. Când i-a reuşit să o readucă la viaţă, a pus atâta învâltorare de suflet în animarea ei, în încălzirea întregului românism sibian pentru idealurile ei, încât nu se putea să nu-l iubească fiecare, să nu-l urmeze, să nu-l înţeleagă.

Cu ajutorul acestei reuniuni voia nu numai să înfăţişeze din nou lumii româneşti vechile creaţii muzicale naţionale, ci să pună în valoare noi creaţii. Spirit creator, a întocmit el însuşi numeroase compoziţii pentru cor şi orchestră, atât pe teme naţionale, cât şi religioase. Dacă în latura cântării bisericeşti se voia urmaşul lui Dimitrie Cunţan, pe terenul creaţiilor originale păşea pe urmele marelui Gh. Dima, pe care-l admira nelimitat. Îl atrăgea stilul de grandoare tumultuoasă al compoziţiilor aceluia, stil ce domină şi în creaţiile profesorului Petru Gherman.

În toate năzuinţele şi eforturile sale, profesorul Petru Gherman respira într-un orizont larg de proiecte magnifice. Şi începuturile de înfăptuire ne dovedesc că avea şi energia, şi talentul de-a le duce pe toate la realizare. Avea toate însuşirile de-a fi un vrednic continuator al marelui Gh. Dima. Cântarea românească, fie bisericească, fie naţională, a suferit o grea, o simţită pierdere, dimpreună cu instituţiile în cadrul cărora activa. Academia noastră teologică vede îndurerată prăbuşindu-se începutul promiţător al unei adevărate glorii pentru ea.

Ca om, profesorul Petru Gherman era o mângâiere şi o bucurie pentru toată lumea. Sufletul lui era de-o bunătate, de-o blândeţe, de-o gingăşie şi înţelegere fără pereche. Era prietenul tuturor prin această bunătate şi prin judecata lui dreaptă, chibzuită, moderată, care-l făcea să vadă în punctul de vedere al fiecăruia partea de adevăr şi în sufletul oricui, partea de frumuseţe şi de umanitate. Cei care l-au cunoscut mai de-aproape vom simţi totdeauna pustiul ce l-a lăsat în noi dispariţia unui adevărat şi sincer prieten.

Dar cea mai pătrunzătoare şi mai nesfârşită durere o simt cei de tot apropiaţi ai lui. Zdrobită este inima scumpei lui soţii, a profesoarei Septimia Gherman, care în cursul a doi ani de căsnicie fericită a cunoscut toată comoara sufletului lui. Copleşită de durere este mama lui, când îşi vede mândria bătrâneţilor sale pusă în mormânt; tatăl, fraţii, surorile lui, toţi cei intimi ai lui simt amărăciunea nesfârşită a pierderii acesteia atât de timpurii.

Pe voi, inimi zdrobite, vă rog să vă legaţi cu toată puterea sufletului de Domnul din cer, Mângâietorul a toată durerea. Gândiţi-vă că toţi ne ducem acolo, că într-o bună zi îl veţi avea iarăşi pe iubitul vostru într-o convieţuire nesfârşită şi cu mult mai fericită decât cea pământească. Rostul vostru este foarte mare de aici înainte. Este acela de-a vă ruga pentru el, de-a servi celor necăjiţi din lume pentru el, ca Tatăl

ceresc să-i sporească tot mai mult fericirea în care vă aşteaptă şi pe voi. Toţi suntem în trecere pe aici, aşteptând descoperirea adevăratei străluciri a vieţii noastre deodată cu descoperirea măririi Fiului lui Dumnezeu, pe Care aici pe pământ nu l-am cunoscut decât întru răstignirea Lui şi, în parte, şi a noastră.

Iar tu, suflete curat şi binesârguitor al celui ce-a fost scumpul şi neuitatul nostru Petru Gherman, păşeşte pe treptele de lumină spre tronul Tatălui ceresc, ca să primeşti cununa bunătăţii şi a ostenelilor tale. În rolul îngeresc al diaconului, vei servi de aici înainte cu minunata ta voce marelui Arhiereu Iisus Hristos, bucurându-te de dezvăluirea integrală a armoniilor cereşti, din care te sileai să descoperi câte o frântură în viaţa ta pământească.

Te vom pomeni totdeauna cu dragoste şi vom ruga pe Dumnezeu să te pomenească în vecii vecilor.

Şi acum, vă rog, Înaltpreasfinţite Părinte, să daţi binecuvântarea şi dezlegarea arhierească celui ce v-a fost diacon şi împlinitor credincios al gândurilor Înaltpreasfinţiei Voastre, rugându-vă ca Dumnezeu să-l primească întru fericirea Sa.

Eliberarea Bucovinei şi scăparea lumii*

Dumnezeu ne-a ajutat să vedem hotarele ţării dinspre Răsărit reclădindu-se abia la un an de la prăbuşirea lor. Suferinţa fraţilor căzuţi în robia barbariei bolşevice, deşi a întrecut în grozăvie tot ce se poate închipui, nu a fost de prea lungă durată.

Bucovina a fost eliberată de brava noastră armată, după grele şi sângeroase lupte. Basarabia este şi ea pe cale de-a răsufla uşurată.

Vom afla de aici înainte tot mai multe din grozăviile pe care au trebuit să le pătimească aceste părţi ale scumpei noastre ţări, sub cea mai dobitocească stăpânire din câte au fost vreodată. Dacă la Lemberg, la Dubno, la Sombor şi în toate oraşele scăpate de cinismul sălbatic al bolşevicilor toate închisorile şi multe străzi au fost găsite gemând de cadavre oribil mutilate, dacă mii de persoane au fost ucise şi zeci de mii deportate de monştrii cu chip de om care se numesc bolşevici, cu siguranţă că nici Bucovina şi nici Basarabia n-au scăpat de ororile acestor însălbăticite fiinţe.

Gazetele noastre sunt pline cu descrierea mizeriei ce-au întâlnit-o în mult trâmbiţatul „paradis", numit „roşu"

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 29, 13 iul. 1941, p. 2. Semnat: *DS.*

după sângele cu care era văruit neîncetat. Dezorganizarea economică, sărăcia, primitivismul, murdăria găsite acolo vor trebui să demonstreze peremptoriu ce roade pot da în aplicarea lor practică elucubraţiile unui evreu semidoct, macerat de o ură formidabilă împotriva a tot ce este superior în fiinţa omenească. Cruzimea mongolă a Asiei, întovărăşită cu sadismul rafinat al jidovimii, primitivismul barbar al orientului asiatic, fardat în doctrinarismul diabolic al Iudei au dat Rusiei acea şleahtă de bandiţi semidocţi, care lucrând sub impulsuri în care crima şi teoria confuză, iresponsabilitatea şi mesianismul se amestecau oribil, au adus pe capul unui popor resemnat cele mai pustiitoare ravagii.

Acum, nebunia, izbită de oştile viteze ale Europei care n-a mai putut suporta această sfidare a bunului simţ şi a omeniei la graniţele sale, se retrage, scrâşnind din dinţi şi pustiind totul în urma ei, spre întunecimile Siberiei. Cei ce se declarau servi ai Satanei nu se pot comporta altfel nici în retragere decât aşa cum le porunceşte stăpânul lor.

Dar toată zvârcolirea le este zadarnică. Razele soarelui spiritual, care îi împunge din spate ca nişte suliţe, va îndulci suferinţele lăsate pe unde au hălăduit şi va aduce din nou rânduială în manifestările omeneşti. Creştinismul, ca lumină caldă şi bună, ce îmblânzeşte fiara din om şi alungă duhurile pătimaşe ale întunericului, se va instaura cu toate forţele lui pozitive de reclădire a ordinii omeneşti. Balaurul cel mare, care arunca balele sale otrăvitoare peste viaţa omenirii, ameninţând să o înghită cu totul, va fi legat pentru multă vreme şi lumea îşi va recâştiga iar liniştea şi echilibrul în toate.

Ultimele fecioare care au căzut victime monstrului, Bucovina şi Basarabia noastră, primesc cele dintâi descătuşarea şi trezirea la viaţă.

Codrii lui Ştefan cel Mare vor răsuna iar de cântecele libere ale arcaşilor lui. Bisericile şi mânăstirile s-au deschis din nou cu faţă de sărbătoare să primească ruga unui popor pe care Dumnezeu, oricât îl încearcă, nu-l părăseşte. Cernăuţii, deşi distrus în mare parte de dinamita afurisiţilor asiatici, va înălţa de aici înainte cu şi mai multă putere imnuri Ortodoxiei şi românismului prin mitropolia sa şi prin Universitate, care, ca prin minune, au rămas neatinse de furia bolşevică.

Când în seara zilei de 5 iun. trupele româneşti au înconjurat capitala Bucovinei din trei părţi, ca a doua zi să intre în el primul regiment de dorobanţi, Ştefan cel Mare şi Sfânt de la Putna păşea în fruntea lor cu sabia nevăzută a cerului.

Între Orient şi Occident*

În Germania apare o revistă de cugetare teologică din colaborarea mai multor gânditori germani şi ruşi. Ea este intitulată: *Orient und Occident*, întrucât expune spiritualitatea a două popoare care reprezintă, prin excelenţă, unul Apusul şi celălalt Răsăritul şi caută să arunce între ele punţi de legătură şi de apropiere.

Evenimentele epocale care se petrec acum la graniţa de Răsărit ne sugerează însă o serie de gânduri despre un rol propriu pe care îl are şi neamul nostru în marea şi îndelungata dezbatere dintre Orient şi Occident.

Aparţinem noi Răsăritului sau Apusului? Facem parte din tabăra popoarelor apusene în luptă necurmată cu Răsăritul năvalnic sau ne ţinem de tipul popoarelor răsăritene?

Ajunge să ne punem această întrebare, ca să vedem că răspunsul nu este atât de simplu în ceea ce priveşte neamul nostru, cum este în ceea ce priveşte pe cel german sau rus. Noi am avut şi o comuniune neîncetată cu Răsăritul, dar am fost şi în luptă neîntreruptă cu el. Războaiele noastre s-au purtat aproape sută la sută cu Răsăritul, stând în această privinţă în tabăra cruciaţilor apuseni şi în special în comunitate

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 30, 20 iul. 1941, pp. 1-2. Semnat: *DS*.

de destin cu poporul german, dar hrana spirituală în timpurile de viaţă etnică nefalsificată am primit-o din Răsărit.

Cum se explică acest lucru?

Prin faptul incontestabil că stăm în faţa a două răsărituri, sau a două aspecte ale Răsăritului. Este un Răsărit creştin, din care s-a hrănit tot Apusul, deşi nu în chipul neştirbit în care ne-am hrănit noi. Spiritualitatea Răsăritului creştin este temelia de viaţă a Apusului, este ideea în numele căreia trăieşte şi luptă Occidentul împotriva celuilalt aspect al Răsăritului.

Acest al doilea aspect al Răsăritului este cel reprezentat azi prin bolşevismul rusesc, iar până ieri, prin ameninţarea turcească şi, înainte de ea, prin migraţia neîncetată a popoarelor, încheiată prin venirea ungurilor şi tătarilor.

Răsăritul creştin este unul mai apropiat, celălalt este unul mai îndepărtat. Răsăritul creştin născut între Mediterană şi Eufrat am putea spune că reprezintă geografic adevărata mijlocire între Asia şi Europa, este centrul de unde a iradiat într-o parte şi în alta. Dar datorită unor împrejurări cunoscute, această lumină supremă la care a ajuns omenirea cam tot pe locurile unde se află leagănul ei a iradiat mai mult spre Apus. Spre Răsărit de la acel centru decăderea omenirii era mai mare, pornirile instinctive mai sălbăticite, lumina raţiunii mai stinsă.

Într-o continuă tălăzuire, într-o nestabilitate nomadă, această omenire a trimis de la o vreme valuri-valuri din sânurile ei spre Apus. De cine s-au izbit în prima lor forţă aceste valuri? De centrul de unde a pornit creştinismul. Această lume inferioară, de mâna stângă, a trebuit să treacă în iureşul ei neodihnit prin centrul, prin inima umanităţii, prin locul unde s-a aprins cea mai înaltă lumină în faţa valurilor unei omeniri căzute într-o tulbure viaţă de subconştient.

Aşa se explică de ce au fost spulberate toate aşezările celei dintâi şi mai arzătoare lumi creştine după câteva secole.

Dar creştinismul n-a fost ucis. Razele lui se întinseseră tot mai departe spre Apus. Aşa încât dezlănţuirea celei mai însălbăticite omeniri a fost domolită tot de creştinism. Chiar creştinismul de pe locurile prime ale apariţiei, cu toate că a fost împrăştiat de iureşul năvălitor, a exercitat o influenţă de temperare asupra valului. Astfel temperat, prin sacrificarea luminii creştine de pe locul original, valul a întâlnit mai departe toate celelalte diguri ale creştinismului, până a fost oprit cu totul, sau până a fost transformat în apă dulce curgătoare.

Poporul nostru a avut, în această operă de oprire sau de civilizare a valurilor barbare ale Asiei, un rol de prim ordin. El a fost fie digul ultim de la care n-au mai putut trece aceste valuri, fie forţa care le-a înmuiat deplin, transmiţându-le Europei apusene într-o formă cu totul adaptată civilizaţiei ei.

Pe turci şi pe bolşevici i-am oprit energic pentru tot timpul la porţile noastre, iar cu ajutorul Germaniei le-am dat la timpul cuvenit loviturile de graţie. Popoarele creştine aşezate înaintea noastră spre Răsărit n-au putut rezista. Peninsula Balcanică a căzut în faţa turcilor, Rusia, în faţa pornirilor mongole şi barbare ale Asiei şi Evreimii întoarse din Apus cu tot rafinamentul pus în slujba urii anticreştine.

Noi suntem poporul cu spiritualitatea cea mai apropiată de cea genuin creştină, de lumina originară a lui Hristos. Ea nu ne-a venit diluată de marile distanţe, cum s-a întâmplat cu creştinismul popoarelor apusene. În acelaşi timp, noi n-am căzut niciodată sub forţele întunecate ale Asiei, cum au căzut celelalte popoare de lege creştină genuină. Fără a

sacrifica lumina creştină genuină, noi am îndeplinit în măsură maximă şi misiunea creştinismului apusean – devenit mai mult ordine şi lege, decât duh –, de-a stăvili puhoaiele Asiei.

Noi am păstrat jarul arzător al credinţei răsăritene, bunătatea desăvârşită a sfinţilor şi spiritul de abnegaţie şi de jertfă al mucenicilor, dar aceasta nu ne-a făcut mai puţin atenţi la datoria de a apăra cu sabia ordinea creştină a lumii. Noi avem în suflet dulceaţa serafică a Răsăritului, dar şi spiritul disciplinat al legiuitorilor apuseni.

Noi suntem sinteza între Răsăritul cel luminos, păstrat în integralitatea lui, şi Apusul aşezărilor stabile, raţionale, civilizate. Aşezaţi la răscrucea drumurilor, ca o lumină cerească, domolim impulsurile sălbatice ale năvălirilor Asiei, dar transmitem şi Apusului înfiorările de viaţă nouă, gâlgâitoare, deştepenitoare de forme învârtoşate.

Astăzi se repetă acelaşi lucru: dezordinea barbară şi nomadă a Asiei este izbită de ordinea neînduplecată a Europei. Noi suntem de partea Europei, dar aplecaţi-vă urechea şi ascultaţi cine vorbeşte mai mult de Hristos în această uriaşă încleştare! Poporul român, el împreunează cu ideea de ordine conştiinţa misiunii creştine. Între naţionalismele Europei, cel care se înalţă transfigurat, ca o făptură aparte, este naţionalismul românesc pus cu fervoare în slujba lui Hristos.

Cei ce s-au jertfit*

Duminica trecută au sosit şi la Sibiu câteva sute de răniţi în războiul pentru ordinea creştină şi pentru dreptatea românească. Ca în toate oraşele, şi la Sibiu sosirea lor a produs o mare răscolire de conştiinţă, o adâncă reculegere şi o cutremurătoare meditaţie. Sosirea răniţilor într-un oraş şi prezenţa lor este o chemare la pocăinţă şi la altă viaţă. Ei sunt într-un anume înţeles trimişii Domnului, graiul Lui zguduitor. Rănile lor vorbesc ca predica lui Iona în cetatea Ninive. Ei ne silesc prin prezenţa lor mutilată, prin durerile ce le-au încercat, prin stingherirea fizică în care vor trăi întreaga viaţă – şi toate acestea pentru noi –, să ne întrebăm: Dar eu nu am nicio datorie? Viaţa mea de până acum, înecată în egoism, mai poate dura? Nu este ea un păcat, o urâciune morală îngrozitoare, care mă jenează în primul rând pe mine? Răniţii ne dezgolesc, prin predica cea mai blândă, a simplei lor prezenţe suferinde, toată micimea noastră, dar tocmai prin aceasta ea este imboldul cel mai puternic de-a părăsi felul de trai de până acum şi de-a căuta şi noi să fim de un folos altora, jertfindu-ne în oarecare chip pentru obşte. Dacă ne simţim condamnabili pentru viaţa meschină

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 33, 10 aug. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

de satisfacţii egoiste, dusă până acum, dacă am continua-o şi în viitor, am fi de o mie de ori mai vrednici de osândă şi de dizgraţia lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Răniţii ne trimit apoi gândurile la camarazii lor care nu s-au mai întors nici măcar cu un trup ştirbit sau schilodit, ci au rămas să doarmă sub o brazdă depărtată, pe care au răscumpărat-o cu moartea lor de sub domnia lui Antihrist.

Ne vedem înconjuraţi deci de jertfe. Le vedem cu ochii fizici mişcându-se în cârje sau cu ochii sufletului absentând pentru totdeauna dintre noi. Şi ne dăm seama că acestor jertfe le datorăm viaţa şi liniştea noastră şi a copiilor noştri. Experiem intuitiv învăţătura creştină că jertfa ne răscumpără, că ea are caracter substitutiv. Viaţa noastră îşi datorează continuarea mormintelor unora din fraţii noştri şi înjumătăţirii vieţii altora. Prin moartea unora din ei trăim noi şi prin rănile altora suntem întregi.

Dar ar fi o necuviinţă grosolană şi o mişelie să ne închipuim că rolul nostru în raportul dintre jertfă şi viaţă este acela al unor simpli profitori, că fraţii noştri au fost destinaţi numai să se jertfească, iar noi, numai să tragem foloasele jertfei lor.

Conştiinţa însăşi, care ne biciuieşte în faţa unui rănit, ne arată că jertfa nu are numai rostul de a ne asigura nouă un trai pământesc fără griji, ci de a ne smulge din viaţa cea după trup, de a ne face fiinţe ale datoriei faţă de alţii. Jertfa este o putere care ne revendică, ne pretinde în slujba altora, ne desface de noi, de preocupările egoiste. Ea ne ridică, cu alte cuvinte, la rangul de fiinţe etice, de la sarea de vieţuire iresponsabilă, animalică.

Jertfa nu se aduce numai ca să trăim pur şi simplu, ci ca să trăim altfel: după duh, nu după trup, etic, nu egoist,

religios, nu animalic. Jertfa învie în noi eul duhovnicesc, cel capabil de nemurire şi de înţelegere a realităţilor şi bucuriilor spirituale. Jertfa înalţă în noi şi în faţa noastră ordinea spirituală a existenţei, ne mută din orizontul material şi trupesc al realităţii în cel ceresc. Jertfa este graiul care ne cheamă cu mai multă putere la înviere. Ea smulge din noroiul şi întunericul poftelor şi intereselor, în care se află scufundată, personalitatea noastră adevărată, eul nostru, care poate dăinui pe deasupra materiei.

Jertfa nu ne dă numai viaţa, sau nu atât viaţa, ci învierea, mântuirea.

Dar numai dacă urmăm mişcarea ce o trezeşte în primul moment prezenţa celui ce şi-a lăsat schilodit trupul pentru noi. Numai dacă ţinem în conştiinţa noastră mereu proaspăt şi treaz apelul, îndemnul ce ni-l face jertfa şi împlinim cu consecventă tenacitate tot ce se cuprinde în acest apel, în această mişcare a conştiinţei: ajutorarea răniţilor şi a familiilor lor tot timpul cât vor avea lipsă, mângâierea şi ajutorarea familiilor celor ce au căzut în luptă pentru noi. Şi apoi, toată seriozitatea, înfrânarea, munca, credinţa cuprinsă în cuvântul grav cu care ne grăieşte jertfa.

Numai dacă ne vom ţine astfel pe linia pe care ne-o indică mişcarea de conştiinţă la prima vedere a celor ce s-au sacrificat, jertfa lor ne va fi spre învierea vieţii spirituale din noi şi deci şi spre mântuire. Altfel, de vom recădea în starea de tocire obişnuită a oricărui sentiment ce ne cheamă afară din inerţia egoismului, jertfa fraţilor noştri nu ne va folosi nimic. Ba ne va fi spre şi mai mare osândă. Viaţa după trup, pe care ne-a salvat-o, fiind un prilej de continuare a păcatelor şi o sfidare a jertfelor ce s-au adus pentru noi, ne va fi drum spre o şi mai groaznică pieire.

Să nu zădărnicim jertfele fraţilor noştri! Nu există un păcat şi o bădărănie mai mare ca aceasta. O asemenea faptă ar răzbuna-o Dumnezeu nu numai asupra noastră personal, ci şi asupra neamului. Am văzut cât de greu am fost osândiţi pentru nesocotirea jertfelor din războiul de întregire naţională. Dar fiind prima noastră păcătuire în direcţia aceasta, pedeapsa nu ne-a fost totuşi spre pieire. Pentru a doua păcătuire însă, pentru persistenţa în rău, n-ar mai putea fi scăpare.

Creştinism şi comunism*

Alungarea armatelor sovietice din teritoriile pe care au voit să le fericească sângeroşii conducători de la Moscova, după reţeta lui Karl Marx, permite lumii să cunoască în toată cruzimea ei întruparea reală a doctrinei comuniste. Vasta temniţă a Rusiei, pecetluită cu lacăte grele şi prezentată lumii printr-o abilă propagandă drept palatul fermecat al fericiţilor, stă acum deschisă în unele din încăperile ei văzului îngrozit al omenirii. Nenorociţii care au trebuit să joace rolul de cobai experienţelor ce urmăreau crearea unei lumi fără umanitate, a unei lumi de maşini, povestesc eliberatorilor lucruri care arată că uneori realitatea se ia la întrecere cu cea mai aprinsă închipuire, lăsând-o mult în urmă.

Din stările create de regimul roşu şi din actele la care s-au dedat agenţii lui, în teritoriile ce trebuiau să le părăsească, se poate surprinde cu uşurinţă trăsătura lui cea mai caracteristică, tendinţa lui dominantă; ea constă într-un total dispreţ de om, într-o sadică plăcere de a nivela pe om complet cu lucrul, de a şterge tot ce este nobil, tot ce este deosebit în fiinţa umană faţă de animal.

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 34, 17 aug. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Fiecare suflet omenesc s-a întrebat: Care a putut fi mobilul nemaipomenitului sadism al acelor brute de a face din altare locul de eliminare a tot ce este mai murdar în om? Ce rău le-au făcut sfintele locaşuri şi întrucât îşi întăreau profanatorii poziţia lor expunându-le unor astfel de batjocuri? Omenirea a trecut prin multe şi variate faze de sălbăticie şi de întunecare a conştiinţei, dar nu se cunosc din analele istoriei manifestări atât de scoborâte, atât de degradante.

Răspunsul la întrebările acestea nu poate fi decât unul singur: altarul, după cum arată etimologia cuvântului, reprezintă tot ceea ce cheamă pe om la înălţarea deasupra sa, la depăşirea animalităţii, tot ceea ce întreţine în om acea tensiune spre înnobilare, spre progres spiritual, care face din el cu adevărat om. Altarul nu lasă pe om să se împace cu animalitatea, să caute numai la stomac şi la simţurile trupeşti; el face ca omul să nu fie numai biologie, şi încă perversă şi nesăturată biologie (căci animalul este ţinut de legi aspre în limitele normale ale biologiei). Comuniştii, aşezând în locul cel mai înalt şi cel mai cinstit al omului murdăria din el, au arătat ce cinstesc ei mai mult şi la ce se închină.

Dispreţul lor se adresează în primul rând omului; fapta aceasta îi degradează exclusiv pe ei.

Anihilarea omului în „doctrina" şi fapta comunistă, manifestată simbolic în profanarea altarelor, se arată însă pe toată linia în regimul bolşevic. Omorul în Rusia Sovietică a fost un gest săvârşit în fiecare clipă fără nicio sfială, fără nicio cumpănire de conştiinţă. Anumite statistici spun că numărul celor ucişi se ridică la 12 milioane. Cifra aceasta trebuie să fie însă mult mai depăşită, dat fiindcă numai în timpul retragerii actuale s-au ucis şi s-au deportat atâta lume, încât multe regiuni au rămas aproape pustii.

Bolşevicii rezolvau orice problemă prin ucidere. Cine li se părea că nu este chiar convins de perfecţiunea regimului era ucis. Bătrânii erau ucişi pur şi simplu pentru că li se părea că, prin inadaptabilitatea lor la noile idei, vor îngreuna consolidarea revoluţiei. Mai bine să ucidă mai mulţi, chiar şi nevinovaţi, gândeau comuniştii, căci în felul acesta vor băga groază în cei rămaşi, şi revoluţia nu va mai avea niciun duşman.

Să se impună revoluţia, să se impună sistemul. Aceasta contează, nu viaţa oamenilor. Omorul, abuzul de omor, era aliatul cel mai preţios al revoluţiei comuniste.

Iar revoluţia aceasta, ridicată dintr-o baltă de sânge, ce urmărea? Stârpirea spiritului din om, nivelarea omului cu animalul sau cu maşina. Omorul nu era săvârşit numai din ideea greşită că prin el se va pregăti o epocă mai bună, ci din dispreţul principial faţă de om. Omorul rămânea să fie în tot viitorul o faptă care nu trebuie să se îngreuneze de niciun scrupul.

Ce departe suntem de creştinism!

Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat pentru a pune accentul maxim pe valoarea ameţitoare a omului. Omul este prietenul de comuniune al lui Dumnezeu, fiind destinat veşniciei. Dar această valoare nu este o stare actualizată, ci una de realizat prin ridicarea omului spre „altar", spre înălţimile supreme.

A ucide este păcatul cel mai cumplit în creştinism. Toată înălţarea noastră spre Dumnezeu, spre valoarea supremă a fiinţei noastre se face prin slujirea omului, prin ajutorarea lui să se înalţe, prin mântuirea lui de animalitate. Trebuie să vedem în semenul nostru o fiinţă chemată la viaţa cea veşnică, dar atârnând de dragostea noastră ca să se ridice la valoarea aceasta supremă a ei. Numai prin

dragoste întru Dumnezeu şi prin comuniune, prin servirea noastră putem trezi în semenul nostru eul dragostei, al comuniunii şi al credinţei, îl putem învia la viaţa cea de veci.

Din aceste adâncimi de comuniune şi de dragoste, se rezolvă ca de la sine şi problemele nevoilor sociale, de repartiţie a bunurilor, de dreptate şi egalitate.

În orice caz, numai în măsura în care lucrează puterea creştinismului valorificatoare de om în suflete se înnobilează raporturile economice între oameni.

Unde se caută perfecţionarea lor cu dispreţul înnobilării sufleteşti a oamenilor prin credinţă şi iubire, nu se poate realiza decât o ordine de temniţă, o stare de pândă continuă a omului, cu dezlănţuiri intermitente în măceluri.

Unde omul este redus la o vietate care nu este atentă decât la revendicările stomacului, societatea este asemenea unei haite de lupi care au să-şi împartă o hrană ce li se aruncă în comun.

Dar poate această desfiinţare a existenţei umane a fost urmărită anume de Antihrist, din gelozie faţă de demnitatea cu care a împodobit omul pe Dumnezeu.

Spaţiul vital şi spiritul românesc*

Un popor viguros, în plină ascensiune vitală, trebuie să se extindă în spaţiu, corespunzător cu creşterea şi cu trebuinţele sale de viaţă. Pentru el este absolut necesară expansiunea, fie că vorbeşte despre ea ca despre un ideal proiectat în viitor, fie că o practică în mod natural. Reţinerea de la expansiunea în spaţiu are urmări nenorocite atât pentru psihologia, cât şi pentru viaţa economică a unui popor. Iar când această reţinere este formulată făţiş, ca un ideal naţional conştient, rezultatul este o gravă slăbire a puterii de avânt şi de îndrăzneală a unui neam, o paralizare prin hipnotismul unei idei negative.

Neamul nostru a practicat în mod natural expansiunea îndrăzneaţă ca niciun alt neam înconjurător. Ceea ce au fost în Apus popoarele exploratoare de oceane a fost în Răsărit poporul nostru, străbătător şi colonizator de ţinuturi depărtate de vatra lui originară. Fără să aibă deasupra sa mâna protectoare a unui stat naţional puternic, el s-a avântat fără teamă, în dorul lui de a-şi lărgi posibilităţile de trai, până în Crimeea şi Caucaz, până la Kiev şi în Moravia, până în

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 35, 24 aug. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Croaţia şi Istria, ca să nu mai vorbim de ramura românilor macedoneni, care umple toată Peninsula Balcanică.

Cât de mult a tânjit neamul nostru după războiul de întregire, când fie din cauza unor dificultăţi naturale, fie sub sugestia nefastă a unui fals ideal de restrângere în graniţele precise ale ţării, n-a mai practicat această expansiune ne arată în mic mărginimea Sibiului care, din situaţia înfloritoare în care se afla înainte de 1914, când îşi purta turmele până în Crimeea, a căzut într-o stare sărăcăcioasă, din care nu ştie cum să mai iasă. Iar în mare ne-o arată întreg neamul, cu marile dificultăţi economice şi frământări sociale în care s-a zbătut după realizarea idealului de întregire. Vor fi fost şi alte cauze ale acestor tulburări neîntrerupte, dar una din cele mai principale cred că a fost lipsa de spaţiu vital pentru un popor în rapidă creştere, obişnuit să se răspândească necontenit peste cercul ocupat masiv de el. Cine n-a fost izbit de fenomenul general că, de unde înainte de 1914 hotarul satelor era suficient pentru populaţia lor, după război s-a fărâmiţat până la imposibil, din care pricină trebuiau să evadeze spre oraş tot mai mulţi tineri, îngroşând rândurile unui proletariat muncitoresc şi intelectual care nu-şi găsea nici la oraş o pâine îndestulătoare. Înainte, tot acest surplus se strecura spre Dobrogea, spre Transnistria, spre Timoc, punând pecetea românească pe ele, pregătindu-le pentru a fi încorporate suveranităţii româneşti.

Avem prea puţin spaţiu pentru ritmul în care se înmulţeşte neamul nostru şi care ar fi şi mai rapid dacă n-ar fi atât de strâmtorat. Să privim pe hartă. Proporţional cu numărul de locuitori, ţara noastră este dintre cele mai mici.

Dacă vrem să trăim ca neam, dacă vrem să scăpăm în viitor de dificultăţi sociale tot mai mari, statul nostru trebuie

să se gândească să creeze pe seama neamului posibilităţi de expansiune. Dar înainte de orice expansiune în afară, trebuie să dislocăm minorităţile din cuprinsul hotarelor actuale, iar aceasta nu se poate face fără o luminată şi energică politică de stat, date fiind fortificaţiile spirituale şi politice cu care s-au încins aceste populaţii. În al doilea rând, trebuie să redobândim tot pământul românesc de care am fost păgubiţi.

Pe urmă trebuie să ne gândim şi mai departe. Dar pe lângă expansiunea teritorială, noi avem şi obligaţia unei expansiuni spirituale.

Răsăritul slav ne este dat de Dumnezeu ca o misiune sub raportul spiritual. Noi suntem dintre popoarele de ordine şi de credinţă luminată cel mai învecinat cu masele tulbure ale Rusiei. Creştinismul lor, atâta cât l-au avut, de la noi l-au avut, şi prin noi s-a alimentat, chiar dacă istoria nu o spune limpede. Nu câţiva mitropoliţi greci au fost în stare să încreştineze un popor atât de mare şi să-l menţină în Ortodoxie în apropierea Poloniei catolice, ci vecinătatea poporului român. Se ştie că cel mai înfloritor şi mai vechi creştinism rusesc a fost în jurul Kievului şi la Cherson. Dar acestea sunt tocmai ţinuturile străbătute şi alimentate neîncetat de sângele şi de gândul românesc. Tradiţia spune că Apostolul Andrei care a fost în Dobrogea a umblat şi pe la Kiev, ceea ce nu înseamnă altceva decât că în conştiinţa poporului român şi rus creştinismul rusesc derivă din ţinuturile româneşti.

Hoardele tătăreşti care au strâmtorat sute de ani creştinismul rusesc, prin voievozii Moldovei au fost măcinate şi înfrânte. Iar boierii Moldovei se scurgeau neîncetat în Ucraina, ce aparţinea pe vremuri Poloniei. Unul dintre aceşti boieri emigranţi, fiu de Domn, Petru Movilă, a jucat rolul de căpetenie şi întru salvarea Ortodoxiei ruseşti când

era ameninţată de catolicism în veacul al XVII-lea şi tot el a aprins lumina cărturăriei în acea Biserică prin înfiinţarea şcolilor de la Kiev. Iar activitatea epocală a lui Paisie Velicikovski, de la care porneşte curentul de teologie mistică ce se prelungeşte până azi prin gânditorii ruşi din Diaspora, n-ar fi putut să se producă dacă Paisie n-ar fi trăit timp îndelungat în mânăstirile Moldovei, înconjurat de fervoarea pură a credinţei călugărilor români.

Suntem aşezaţi aici, la marginile întunecimilor slave şi ale furtunilor asiatice, pentru a le lumina şi domoli cu razele de gând şi de credinţă ce ţâşnesc din sufletul nostru românesc. Ca păstorii şi ca boierii de demult, trebuie să pornim – nu numai în scurte călătorii, ci şi cu gând de statornicie – preoţi şi mireni, în spaţiile ruseşti, în mijlocul unui popor din nou descreştinat, pentru a-i duce lumina lui Hristos şi pentru a o sădi adânc în inima lui.

Acesta este un destin al nostru. Aproape fără să vrem el îşi manifestă prin noi voinţa. Iată, dintre toate armatele care luptă împotriva bolşevismului singură armata română fiind ortodoxă reaprinde pe unde trece credinţa pravoslavnică a Rusiei. Singură armata noastră este întovărăşită de preoţi ortodocşi, care săvârşesc slujbe în faţa poporului ce plânge cu hohote, botează pe cei tineri, soldaţii români împlinind rolul de naşi, şi predică pe Hristos.

Înaintea noastră, în timpul nostru, preoţimea română şi soldaţii români împlinesc din nou ceea ce, prin porunca destinului care ne-a aşezat în aceste locuri, au împlinit strămoşii noştri.

Dar în direcţia aceasta, azi trebuie lucrat cu mai multă sârguinţă şi cu mai mult sistem. Căci ravagiile lui Antihrist şi ale Asiei sunt grozave.

Ca odinioară Constantin Brâncoveanu, avem misiunea să punem stăpânire spirituală pe toată Rusia, tipărindu-i cărţi de slujbă şi de rugăciuni, trimiţându-i misionari bine pregătiţi.

Este mare Rusia, dar creierul este mic, şi totuşi patronează şi diriguieşte trupul. Să ne-o facem din nou fiică spirituală, aşa cum am mai avut-o. Ca în veci să poarte semnele renaşterii spirituale româneşti.

Orice popor tinde spre infinit. Nu putem pretinde acum o expansiune politică fără margini. Dar oare există ideal mai măreţ decât acela al unui imperialism spiritual?

Duhul de jertfă al neamului*

Neamul nostru nu şi-a precupeţit niciodată sângele şi viaţa. Clasa suprapusă, care s-a ferit de sacrificii proprii şi a căutat totdeauna să tragă profituri din jertfele bravului nostru popor, a fost fie de origine străină, fie influenţată de moravurile păcătoase ale străinilor procopsiţi pe spatele neamului românesc.

Generozitatea de simţire şi capacitatea de a se însufleţi pentru orice idee înaltă şi pentru orice faptă care vine în ajutorul celor în suferinţă l-au mânat în tot trecutul să lupte oriunde era trebuinţa, şi de cele mai multe ori pentru interese care nu erau ale sale. S-a dăruit morţii, cu nobilă dezinteresare, veacuri de-a rândul, într-o încleştare fără pereche cu puhoiul Semilunei, pentru salvarea Europei, a luptat pentru dezrobirea grecilor, bulgarilor, pentru scăparea Ungariei de comunism. Şi niciodată nu s-a gândit să profite de pe urma generozităţii cu care şi-a trimis la moarte floarea tinereţii. Dimpotrivă, mai totdeauna s-a pomenit la urmă dezavantajat, ciuntit şi având să facă faţă tocmai pretenţiilor acelora pentru care şi-a împuţinat puterile în crâncen război.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 38, 14 sept. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Suntem, într-adevăr, un neam care s-a comportat ca acel om profund creştin ce face binele fără să aştepte nicio răsplată, ba se împacă şi cu nerecunoştinţa celor ajutaţi de el, datorită nezdruncinatei sale credinţe în veghea Celui de sus, Care va răsplăti fiecăruia după faptele sale.

Poate să avem şi anumite scăderi, dar teama de moarte, lipsa de vitejie nu se află în noi şi dacă cineva ni le-a atribuit, a săvârşit cea mai mare nedreptate.

Duhul acesta de sacrificiu se manifestă în zilele noastre în forme care ne cutremură. Neamul nostru îşi varsă sângele cu o generozitate copleşitoare pe câmpiile Ucrainei şi în faţa Odessei. Nu există în acest război popor, după cel german, care să fi dat un tribut de sânge atât de bogat pentru scăparea lumii de spaima dezordinii comuniste. Şi nu există popor care să facă aceasta într-un mod atât de dezinteresat ca al nostru.

Fără să avem pretenţii de hegemonie asupra unor naţiuni străine, feciorii noştri se cunună fericiţi cu moartea pe întrecute şi-şi primesc florile dureroase şi neveştejite ale schingiuirilor în trupul lor, pentru a le purta mărturie vie a duhului lor de jertfă toată viaţa.

Când vorbeşti cu aceşti minunaţi tineri în preajma plecării spre locul unde îşi poartă moartea secera cu febrilitate, rămâi uluit de suprafireasca lor atitudine, nu numai de nepăsare la gândul ei, ci şi de dragoste pentru o moarte frumoasă, eroică. Tot ce are ca groază moartea a fost înghiţit de puterea de credinţă şi de sacrificiu care-i însufleţeşte.

Ai impresia că tinerii noştri trăiesc numai pe jumătate, sau numai cu trupul între noi, şi centrul fiinţei lor este dincolo, înfrăţit cu misterul de după moarte.

Prezenţa pe pământ, ca exclusivitate, şi-a golit farmecul şi s-a deşertat de sens.

Neamul nostru aduce azi, ca şi strămoşii lui de odinioară, fervorile mistice în acest război, ridicându-l de la nivelul unei lupte pentru existenţa economică la un prilej de rezolvare creştină a problemei morţii şi la o înfruntare prin credinţă a titanismului ateu. El aduce sarea duhovnicească a înaltului sens creştin în această încleştare uriaşă de popoare.

Peste tot, neamul nostru este ca o sare între popoarele lumii, pentru duhul lui de jertfă dezinteresată. Ce monotonă ar fi fost, şi ar fi chiar, istoria vitejiei europene fără nota de spiritualitate şi dezinteresare pe care a adus-o şi o aduce neamul românesc!

Luptă şi bolşevismul cu fanatism, fără îndoială. Dar este un fanatism al urii, este un fanatism al omului însălbăticit şi înfuriat împotriva a tot ce este rânduială şi omenie.

Dar eroismul românesc este fără ură, fără prihană, este serafic; el creşte din sufletul ce priveşte ţintă spre cer. Un asemenea neam este necesar în ansamblul popoarelor lumii pentru influenţa de înnobilare ce o exercită. Lui trebuie să i se facă măcar dreptate, dacă nu cere altceva. Spre binele Europei, care are nevoie de el, de tăria lui şi de sufletul lui.

Omenirea de mâine*

Pe un front de câteva mii de kilometri se dă cea mai formidabilă luptă între două lumi, care reprezintă cu ardoare două ideologii, două credințe neîmpăcate. Nu este o bătălie de însemnătate relativă, pentru o bucată de teritoriu, pentru anumite avantaje economice, care să se poată încheia după câtva timp cu o pace de compromis. Este o luptă pe viață și pe moarte între două dinamisme care nu pot coexista, căci fiecare tinde să organizeze întreaga lume după concepția sa. Sau bolșevism, sau ordine întemeiată pe respectul realităților umane, naționale și spirituale. Bolșevismul nu tolerează nimic afară de sine, iar civilizația înălțată pe tradiția de totdeauna a omenirii nu poate admite să fie continuu tulburată de dinamita instinctelor sălbatice din om.

Și totuși, dacă avem în vedere că civilizația se prezintă, în această răfuială, întinerită și învăpăiată de o credință care alungă distanțele și formele care s-au așezat cu timpul între oameni, cele două poziții au ceva comun, arătându-ne că, în fond, omenirea este însetată întreagă de același ideal.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 39, 21 sept. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae*.

Ceea ce face din național-socialismul german o credință care dă putere și pasiune fiecărui membru al acestei națiuni, este spiritul de comunitate pe care-l propagă, apropierea iubitoare între om și om în cadrul națiunii, prețuirea și considerația de care se vede învrednicit și învăluit și cel mai modest fiu al neamului.

Dar aceeași însetare a omului după prețuire și comuniune stă și la temelia comunismului. Omul de azi s-a trezit la conștiința demnității proprii. Fiecare vrea să se bucure de considerația ca om, fiecare știe că în fond prețuiește cât oricare semen, că are aceleași drepturi la viață și la cinstirea celorlalți.

Azi nu mai există oameni care să se împace cu o existență afundată în cenușiul indistinct al turmei, peste care se rotește suverană și disprețuitoare privirea câte unui zeu, care nu vede în ea decât un anumit număr de cai-putere, sau de voturi, sau un suport rentabil de popularitate. Omul care pare mai umil vrea să fie privit în el însuși, ca ființă cu aceleași adâncimi de taină, cu aceleași dureri și bucurii, cu aceleași nevoi și doruri ca oricare altul. Fiecare om se vrea înțeles, ascultat, remarcat ca scop în sine, împărtășit de atenția de la egal la egal și de bunurile acestei vieți.

Omul de azi nu mai poate suporta grozavele distanțe artificiale între oameni; el simte că nici ereditatea, nici funcția pe care unul o deține temporar, nici numărul de clase secundare sau de ani universitari nu înalță în fond și substanțial atât de mult pe un om peste ceilalți, încât să legitimeze distanța pe care acela o pune între sine și ei și uriașa inegalitate în împărțirea bunurilor acestei lumi lăsate de Dumnezeu pe seama tuturor.

Omul de azi nu se mai împacă nici cu amăgirea frazeologică a acestei mari cerinţe a sufletului său.

El nu se mulţumeşte cu declaraţiile de iubire oratorică a celor ce-i vorbesc cu înfocare despre ea, despre naţionalism, despre creştinism, atunci când îl au în masă, dar pe care a doua zi, când li se prezintă singur cerând un strop de atenţie şi de ajutor, nu-l mai învrednicesc de nicio privire, sau numai de una falsă şi trecătoare.

Din această irezistibilă pornire a sufletului contemporan s-a născut şi comunismul, şi naţional-socialismul, şi aceasta explică fervoarea unei aderenţe atât de numeroase.

Din nenorocire, comunismul a dat un răspuns cu totul schimonosit acestei necesităţi arzătoare a sufletului omenesc, încât, de la suprema valoare ce-a voit să o acorde omului, a căzut în cea mai cumplită abrutizare a oricărui sentiment care înnobilează raporturile între om şi om. Comuniunea realizată de el este o vulgară împreună tăvălire în noroiul oricărei lipse de jenă.

Este o apropiere nu prin înălţare, ci prin coborâre, pentru că nu este dragostea care apropie, preţuirea înaltă a omului, ci dispreţuirea egală a tuturor şi vulgarizarea oricărei note de nobleţe din cuprinsul vieţii omeneşti.

Este o apropiere în animalizare, nu în avansare pe linia progresului.

Propriu-zis, aceasta nu este comuniune; omul rămâne în comunism tot singur, căci sufletul lui nu este căutat. Lipsa de milă cu care sunt predate distrugerii milioanele de femei şi de copii în oraşele înconjurate, numai din fanatismul unei rezistenţe până la capăt, arată la ce pervertire a ajuns o ideologie care ar trebui să pună un mai mare preţ pe om.

Aşa încât comunismul nu va supravieţui. Se prăbuşeşte sub păcatele sale, în faţa celeilalte forme dinamice de realizare a marelui dor după comuniune al omului de azi.

Dar ca preoţi, ca reprezentanţi ai creştinismului, trebuie să ne dăm seama că numai credinţa sinceră şi vie în Hristos este în stare să astâmpere uriaşa sete după comuniune la care s-a trezit omenirea de azi. Creştinismul este azi mai actual ca oricând, sau el a educat omenirea în direcţia care a dus la setea ei de azi.

Care ideologie politică, socială, filosofică a fost în stare să meargă atât de departe în descoperirea valorii omului, cum a mers creştinismul, după care Însuşi Dumnezeu S-a făcut om şi rămâne aşa în vecii vecilor, încât pe Dumnezeu Îl vedem şi-L vom vedea prin faţă de om? Care sistem a preconizat atâta iubire de om şi a cerut atâta apropiere de el precum creştinismul, după care Dumnezeu a părăsit cea mai mare distanţă şi înălţime – reală, nu artificială şi uzurpată – apropiindu-Se smerit de el, suferind ca el şi pentru el, înfrânt în comuniune intimă cu el?

De aceea noi, propovăduitorii creştinismului, să fim prin pilda şi prin cuvântul nostru propagatorii celei mai iubitoare comuniuni între oameni, dând răspunsul unei fundamentale pricini de nelinişte şi tulburare a omenirii de azi.

Prestigiul creştinismului suferă dacă ne mulţumim să privim omenirea încleştată în două tabere însetate de comuniune şi arzând de credinţa în perfecţiunea uneia sau alteia din formele în care i-o prezintă gândirea politică de azi, fără să facem nimic pentru evidenţierea adevăratei comuniuni pe care o ascunde creştinismul şi pentru încingerea sufletelor de focul credinţei în ea.

Războiul de acum se va termina. Bolşevismul va fi învins şi victorioasă va ieşi forma de comuniune care nu a degenerat în schimonoselile şi aberaţiile comuniste. Dar direcţia omenirii este spre comuniune. Acesta este boldul neliniştii viitoare a lumii. Şi ar fi păcat ca tocmai noi, care avem leacul deplinei aşezări a omenirii pe temeiurile de dragoste ale comuniunii adevărate, să stăm departe, lăsând pe alţii să-i lecuiască nostalgiile şi făcând impresia unor retrograzi legaţi de egoismele, de formele învârtoşate şi distante şi de inegalităţile societăţii de ieri, de care nimic n-a fost atât de străin ca adevăratul creştinism.

Cuvânt către studenţii teologi la începutul anului academic*

Dumnezeu ne-a hărăzit să putem deschide un nou an de străduinţe întru pregătirea viitorilor preoţi ai poporului nostru.

Niciodată nu simte omul ca în aceste vremuri că orice clipă pe care o mai apucă este un dar al lui Dumnezeu, că de la clipa de faţă până la cea viitoare este un gol, care s-ar putea căsca într-o prăpastie a nefiinţei dacă n-ar aduce Dumnezeu repede, prin bunăvoinţa Lui, puntea unei noi clipe de existenţă.

Datori suntem de aceea să dăm mărire lui Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit să începem şi acest an şcolar, într-o vreme în care în multe părţi ale pământului oamenii nu mai pot duce o viaţă aşezată. Milioane de fiinţe omeneşti stau în furtună de foc şi fier, neştiind unde să-şi plece capul şi trebuind să-şi rişte în tot momentul viaţa, iar alte milioane nu mai au casă şi pâine. Ţara noastră a trecut şi ea prin luni de zbucium şi de durere în cursul anului trecut. Iar de aproape trei luni se află într-un război crâncen cu un duşman

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 40, 28 sept. 1941, pp. 2-3. Semnat: *D. Stăniloae.*

care ne-a lovit în vara trecută fără omenie şi care luptă de douăzeci şi cinci de ani împotriva credinţei în Dumnezeu şi a tot ce este înalt şi nobil în sufletul omenesc. Simţim greutăţile acestui război, se înfig în inima noastră durerile lăsate de moartea atâtor bravi tineri pe câmpul de luptă, iar prezenţa răniţilor printre noi întreţine o rană continuă şi în sufletul nostru. Dar nu este mai puţin adevărat că prin aceste jertfe ne învrednicim cu binecuvântarea lui Dumnezeu, care clădeşte pe ele din nou hotarele prăbuşite ale ţării şi înalţă în sufletul fiecărui român obligativitatea servirii neamului la rang de dogmă.

În chip deosebit ne gândim la datoria de recunoştinţă ce-o avem faţă de luptătorii împotriva duşmanului crucii. Dacă n-ar fi fost hotărârea lor şi jertfa pe care o aduc, nu ştim de câte ori am mai fi avut putinţa să începem activitatea de pregătire a viitorilor preoţi pe seama poporului român.

Lupta de înlăturare a bolşevismului este cel mai epocal episod al războiului pe care-l trăim.

După douăzeci şi cinci de ani de străduinţe comuniste şi de-a se apăra de otrava pe care necontenit i-o strecurau agenţii freneziei haosului, omenirea a purces în momentul suprem la împrăştierea acestei primejdii.

Trebuie să vedem în această acţiune, pe care popoarele au întreprins-o cu riscul celor mai mari sacrificii, voinţa lor de a crede pentru a trăi.

Ele au constatat, privind douăzeci şi cinci de ani la mostra desfigurată a unei societăţi omeneşti care a eliminat credinţa, că nu este de imitat o asemenea aruncare în haos. Credinţa este temelia a tot ce este superior, a tot ce este nobil şi bun în om. Fără credinţă nu se poate stabili şi susţine o

ordine socială, decât cu revolverul la spatele fiecărui membru al societăţii. Fără de credinţă viaţa este searbădă, nu oferă niciun sens care s-o facă vrednică de-a fi trăită. O doctrină întemeiată pe fanatismul stomacului, dacă nu cunoaşte ceva superior stomacului, este o absurditate. În faţa unui astfel de fanatism, ai impresia că un duh rău îşi face mendrele cu oamenii, folosindu-i ca jucării demne de compătimit.

Popoarele vor să creadă. Aceasta este concluzia pe care au tras-o scrutând douăzeci şi cinci de ani experimentul comunist şi care le-a mânat în acest război.

Voinţa aceasta a popoarelor de-a crede, concluzia aceasta la care au ajuns este de cel mai mare interes pentru noi. Ea să vă fie un impuls iniţial pentru drumul pe care porniţi acum, iubiţi studenţi.

Aţi plecat de-acasă cu hotărârea să deveniţi apostoli ai Celui ce atât de mult a iubit şi l-a preţuit pe om, încât a luat chipul smerit al lui şi S-a suit pe cruce pentru a-l scoate din noroiul unei vieţi inferioare şi fără sens. V-a mânat la aceasta un glas interior că trebuie să vă puneţi la dispoziţia Domnului şi în slujba adevăratei ajutorări şi înălţări a omului.

Hotărârea aceasta, sau chemarea voastră la apostolat, s-a produs tocmai la răspântia în care omenirea se zbate în grele dureri după o renaştere, manifestând prin războiul împotriva bolşevismului voinţa ei de-a crede. Depinde de noi şi depinde de voi, iubiţi preoţi de mâine, care răsăriţi din porunca acestor vremuri, să împliniţi acest mare dor al omenirii, să îndrumaţi procesul de cristalizare al ordinii care se va naşte din război pe linia credinţei. Altfel, lumea nu-şi va găsi liniştea. Organizarea viitoare a popoarelor va fi sortită în curând aceleiaşi cutremurări şi pustiiri ca şi cea de azi.

Oamenii vor să creadă, dar ei vor şi dragoste şi bunăvoire între ei. Fiecare se cere după comuniunea în dragoste, fiecare se cere luat în seamă, înţeles, tratat frăţeşte. S-a trezit conştiinţa demnităţii lui ca om. Oamenii nu mai pot fi bagatelizaţi, conduşi din culise şi de pe înălţimi, din vârful cărora se estompează reliefurile personale într-o pastă generală, care să poată fi împinsă încoace şi încolo după bunul plac. Omul vrea să fie privit ca subiect, nu manipulat ca obiect. El vrea să fie ascultat, consultat, vrea să simtă sufletul celui ce are rol de conducere lângă sufletul lui. Este dorul omului după comuniune, după raportul de intimitate, în care suflet cu suflet se privesc faţă în faţă, înţelegându-se.

Dar aceasta este tocmai ceea ce propovăduieşte Biserica de două mii de ani, ea fiind o comuniune în dragoste şi strângând pe toţi, bogaţi şi săraci, în frăţietatea rugăciunii smerite în faţa Aceluiaşi Domn, a împărtăşirii din acelaşi potir. Şi cine a descoperit cel dintâi valoarea cutremurătoare a celui mai umil om, decât cel care, Dumnezeu fiind, S-a făcut însuşi om şi a devenit intimul fiinţelor omeneşti celor mai nebăgate în seamă de pe drumurile şi din suburbiile Palestinei?

Ce înalt este creştinismul în valoarea ce-o acordă omului şi în iubirea de om, faţă de doctrinele moderne care, deşi pornite din necesitatea generală după comuniune, sfârşesc în dispreţul total de om, ucigându-l ca pe-o muscă, fără nicio remuşcare de conştiinţă?

Dar dacă numai creştinismul pune temelie trainică apropierii de cel mai umil om, intrării în comuniune cu el, prin valoarea ce i-o dezvăluie în Dumnezeu, la fel numai credinţa aruncă punte de la om la om şi naşte în ei subiectul adevăratei comuniuni. Nu există ceva care să lege atât de trainic şi de intim doi oameni cum o face credinţa, ca certitudine vie a prezenţei Aceluiaşi Stăpân ceresc pe deasupra amândurora. Iar unde nu există această credinţă, legătura între doi oameni este trecătoare, nerezistentă şi de suprafaţă, ca şi interesele care i-au apropiat. Pe lângă aceasta, numai dacă ai conştiinţa, prin credinţă, că Dumnezeu, preţuind atât de înalt valoarea fiecărui semen al tău, te obligă şi pe tine la preţuirea şi ridicarea lui la treapta supremă indicată de posibilităţile lui de om, nu te vei sustrage, din comoditate şi egoism, de la datoria comuniunii.

Astfel, existenţa credinţei în sufletele oamenilor este singura temelie a unor aşezări sociale în duhul comuniunii şi al îngăduinţei şi ajutorării reciproce.

Iar cei mai responsabili propagatori ai credinţei suntem noi, preoţii, şi veţi fi voi în viitorul apropiat, iubiţi studenţi. Membrii ceilalţi ai Bisericii au datoria de a întreţine credinţa în sufletul lor şi al celor din preajma lor. Ocupaţiile pe care le au în viaţă – necesare şi ele pentru întreţinerea vieţii pe pământ – îi scutesc însă de obligaţia grijii excesive pentru propagarea credinţei. Responsabilitatea exclusivă şi absolută pentru susţinerea şi propagarea credinţei în sânul societăţii omeneşti, ca temelie a rânduielilor ei, ca impuls de înnobilare în duh de comuniune a raporturilor din ea şi ca mijloc de mântuire a sufletelor, este aşezată de Biserică şi, prin ea, de Iisus Hristos, pe umerii preoţilor.

Pe ei îi dispensează Dumnezeu şi societatea de alte griji. Dar vai lor de vor dilua responsabilitatea masivă cu care sunt împovăraţi, de vor căuta pretexte de împlinire numai pe sfert a poruncilor ei.

Trăiţi, iubiţi studenţi, acum, momentul sărbătoresc şi grav al hotărârii de-a lua asupra voastră cea mai mare răspundere pentru destinul veşnic al semenilor şi pentru

orientarea viitoare a societăţii omeneşti. Adânciţi cu înfiorare în conştiinţa voastră această trăire şi reveniţi asupra ei cât se poate de des.

Meditaţi fără încetare, în cursul timpului pe care îl petreceţi aici, la mijloacele prin care va trebui să susţineţi şi să valorificaţi în sânul societăţii flacăra responsabilităţii voastre de sfinţire a vieţii oamenilor. Căutaţi, în fiecare îndemn şi învăţătură ce o primiţi aici, sâmburele de viaţă pe care îl veţi putea semăna, cu eficacitate de jăratic, în inimile oamenilor. Nu simpla înmagazinare de cunoştinţe în cămara dosnică şi rece a minţii să o urmăriţi, ci înfrăgezirea şi înflăcărarea inimii voastre, care este vatra în jurul căreia puteţi strânge şi deschide inimile semenilor.

Fă, tinere, ca fiecare învăţătură primită prin grai sau lectură să se transforme în material care să întreţină focul dragostei către Domnul nostru Iisus Hristos şi, prin El, către fiecare faţă de om.

Trăim vremuri care impun din nou misionarismul într-o lume a cărei credinţă a fost răvăşită de lucrarea duşmanilor lui Dumnezeu. Sesizând chemarea lor, episcopatul ardelean a purces, la iniţiativa Înaltpreasfinţitului nostru Mitropolit Nicolae, împreună cu un impresionant număr de preoţi, pe meleagurile Basarabiei, să reînvioreze rugul credinţei pe care stăpânirea bolşevică s-a străduit să-l stingă. Este un început şi o indicaţie pentru o datorie nouă la care este chemată preoţimea de aici înainte.

O altă zare pentru chemarea celor înrolaţi în slujba lui Iisus Hristos a indicat Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae prin trimiterea studenţilor noştri în mijlocul răniţilor, ca infirmieri. Fiecare rană, fiecare durere cere lângă ea nu numai un medic, ci şi un preot, cu darurile lui de mângâiere şi de

ajutorare întru Domnul, Care este doctorul suprem al fiinţei totale a fiecărui om. Ştiu din mărturisirile voastre, iubiţi studenţi, ce comoară de bucurii aţi dezvăluit în slujba de samaritean, în comuniunea cu sufletele celor ajutaţi la suferinţă. Să nu vă mai înstrăinaţi niciodată de aceste bucurii, de prilejurile de înnobilare şi luminare ce vi le oferă apropierea iubitoare şi stăruitoare de cei suferinzi. În direcţia acestei serviri a aproapelui în duh de credinţă, pentru a-l mântui prin dragoste, stă preoţia şi toate fericirile împreunate cu ea.

Începând acest an de creştere întru dragostea lui Iisus Hristos, gândul ni se duce, încărcat de grele melancolii, spre cel ce ne-a fost unora drag coleg, altora iubit profesor, diaconul Petru Gherman, care nu mai este aici, care nu va mai intra în sălile de curs. Dumnezeu să-i facă parte de fericirea drepţilor pentru strădaniilor sale curate şi pline de rod în cadrul instituţiei noastre.

După el s-a dus curând, pentru a nu-l lăsa pe profesor fără legătura cu discipolii săi, eminentul student Vasile Suciu, care legitima cele mai frumoase nădejdi prin sârguinţa şi mintea sa pătrunzătoare. Îi vom pomeni cu căldură în rugăciunile noastre.

Îndreptându-ne spre Dumnezeu cu cererea fierbinte să păzească ţara de greutăţi şi mai mari ca cele de acum, spre a ne fi cadru propice pentru ducerea la bun sfârşit al lucrului pe care-l începem, anul academic 1941-1942 îl declar deschis.

Ostracizarea literaturii religioase*

De câtva timp se manifestă în anumite cercuri tendinţa de-a se elimina literatura religioasă veche din tratatele de Istoria literaturii române şi chiar şi din materia predată în liceu.

Recent s-a încercat realizarea acestui gând pizmaş în *Istoria literaturii române* întocmită de dl G. Călinescu şi apărută în *Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă.*

Nu ne vom ocupa cu alte aspecte ale acestei cărţi, monumentală ca număr de pagini, însă lipsită de condiţiile spirituale ale unei opere serioase şi durabile. Vom observa în treacăt că o istorie a literaturii române trebuie să observe o ţinută şi să judece cumpănit şi obiectiv creaţiile literare ale tuturor scriitorilor, orice orientare ar vădi ei. Tonul de pamflet, dominant în toată partea ce se ocupă cu şcolile literare şi ideologice care se inspiră din respectul realităţilor autohtone şi spiritualist-creştine, nu este menit să facă din această carte o operă de sinteză a străduinţelor de până acum ale geniului naţional şi de autoritate pentru timpurile viitoare.

* *Telegraful Român,* an LXXXIX, nr. 43, 19 oct. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Este vizibil sporul de simpatie cu care sunt priviţi toţi ovreiaşii ce s-au încurcat prin câmpul literelor române şi toate zăpăcelile şi iresponsabilităţile dadaiste şi anarhiste. În faţa lui Nichifor Crainic, pe care îl face panteist, cartea ia apărarea marxismului, pe care îl consideră o nobilă şi candidă silinţă de a restitui adevăratul creştinism:

> „În tendinţa de-a fixa adversari, gânditorul decretează marxismul ca un izvor de *ură titanică împotriva creştinismului.* Judecând faptele senin, constatarea nu se verifică. Marxismul, ca şi toate doctrinele de mentalitate evreiască, în unanimitate universaliste, păcătuiesc printr-o exagerare a ideilor de caritate şi de umanitate, slăbind demnitatea şi instituţiile statale. Marxismul înţelege să refacă comunitatea primitivă creştină până la anularea firescului egoism individual şi naţional şi să aplice principiul milei şi al păcii până la abandonarea oricărei rezistenţe. Fireşte că astfel el este periculos naţiilor şi nu mai este îndoială că Imperiul Roman s-a prăbuşit din cauza internaţionalismului şi pasivităţii vechiului creştinism de structură aproape evreiască [...]. Faptul că evreul în genere face apel la umanitatea creştinilor, punându-le în vedere universalitatea religiei, este un semn că între doctrinele comuniste şi creştinism nu este prea mare distanţă" (p. 700).

Şi pledoaria pentru evrei continuă, ocupând mai mult de jumătate din cele două pagini dedicate lui Nichifor Crainic. Cartea se dovedeşte astfel nu ca o operă de expunere obiectivă, ci ca o insistentă apărare a ovreismului cu toate manifestările lui dizolvante.

Să observăm multipla perfidie din pasajul citat. Dintr-o lovitură este lăudat marxismul şi jidovismul şi este denigrat

creştinismul. „Bieţii" evrei sunt arătaţi ca victime ale prea marii lor bunătăţi, iar creştinismul este declarat periculos pentru naţii.

Falsitatea acestor judecăţi este atât de evidentă, încât este de prisos să stăruim asupra ei.

Pe Nae Ionescu îl socoteşte un „cabotin superior", dar lungeşte cu deosebită satisfacţie vorba despre scrântelile amorale ale dadaismului de origine şi tendinţă evreiască:

> „*Unu* (o revistă dadaistă) mai profesează o filosofie a libertăţii instinctelor, reproducând cu plăcere din gazete informaţii despre incesturi. Geo Bogza crede chiar *într-o viziune sexuală a întregului Univers viu*, pe care o şi exprimă în poeme cu totul deşănţate" (p. 805).

Dispensându-ne de-a mai induce citate din această carte, nu greşim dacă o socotim ca o perfidă încercare de a crea în conştiinţa viitorimii o judecată evreoidă asupra întregii literaturi româneşti, cu bagatelizarea a ceea ce este specific de gând şi simţire românească şi cu exaltarea a tot ce este internaţionalism, imoralitate şi anarhie.

Din perspectiva aceasta a autorului, era firesc să derive alungarea literaturii religioase vechi din tratatul lui. Şi astfel, câtă vreme „contribuţia evreilor" la literatura românească este recunoscută cu largă dărnicie (p. 888), literatura religioasă veche este pusă între ghilimele, ca nemeritând acest nume, iar în prefaţă se spune:

> „singura operaţie ce trebuia făcută era izolarea culturalului de artistic, supunerea întregii materii la aceleaşi metode strict literare. Desigur, în chipul acesta, *literatura religioasă* (evangheliare, psaltiri, praxii etc.) a fost ca şi înlăturată" sau: „nu intră în cadrul literaturii decât scrierile exprimând complexe intelectuale şi emotive, având ca scop (ori cel puţin ca rezultat) sentimentul artistic".

Noi credem că literatura cuprinde orice produs scris care urmăreşte o creştere a sufletului, o hrană a lui, spre deosebire de ceea ce urmăreşte un interes economic sau practic (scrieri ştiinţifice). Chiar dl Călinescu judecă aşa când încadrează lucrările filosofice, care nu sunt creaţii estetice, în literatură. Tot ce urmăreşte satisfacerea minţii şi sufletului în mod propriu şi principal este literatură. Desigur că aceste produse aduc toate şi o adiere artistică în suflet.

Dar chiar luând de criteriu definiţia dlui Călinescu şi practica Domniei Sale, eliminarea literaturii religioase apare ca un act inspirat de alte tendinţe decât cele mărturisite. Primele traduceri ale Bibliei n-au avut pentru sufletul românesc nici valoarea unui tratat filosofic din veacul al XX-lea? Pe lângă satisfacţia religioasă, n-au realizat ele şi o satisfacţie intelectuală şi o creştere spirituală? Silinţele prime de a crea o limbă literară n-au vibrat şi de o plăcere estetică, şi textele acelea nu constituie temeiurile şi impulsurile progresului ulterior în arta scrisului estetic?

Nu ne încântăm până azi de potrivirile de cuvinte şi de atmosfera pitorească a primelor texte, şi nu formează ele până azi izvoare de inspiraţie şi de reliefare autohtonă a scrisului românesc?

Psaltirea în versuri a lui Dosoftei nu are, de pildă, în afară de valoarea culturală, nicio valoare estetică?

Istoria literaturii unui popor este o dezvoltare organică, avându-şi inevitabil începuturile care determină limba literară ulterioară.

O literatură naţională nu apare deodată ca o culme estetică.

Dlui G. Călinescu nu-i convine că aceste începuturi au un caracter religios. Ar fi fericit să le şteargă total din trecutul nostru. Dar zvârcolirea Domniei Sale este egală cu a unuia care ar vrea ca lumea (şi el însuşi) să nu fi fost creată de Dumnezeu.

Ortodoxia, pavăza naţionalităţii noastre*

Un ziarist din Bucureşti, care nu mai impresionează prin scrisul său pe nimeni, fiind certat permanent, din motive asupra cărora nu insistăm, cu aspiraţiile fondului nostru etnic, insinuase nu de mult că reînviorarea Ortodoxiei în poporul rus ar fi un pericol pentru noi şi astfel s-ar impune fie să împiedicăm cum putem restaurarea vechii credinţe în Rusia, fie să ne definim şi mai mult în direcţie latină. Dorinţa integrală, citită printre rânduri, era să ne străduim însă pentru amândouă.

Cum era de aşteptat, dibacea îngăimare a ziaristului din Bucureşti a stârnit toată frenezia corului fraţilor din strana stângă.

Noi n-am stăruit şi nici nu stăruim mult asupra acestor exerciţii iluzioniste şi combinaţii de ipoteze, asupra acestor zugrăviri naive ale lui „cum ar fi, dacă ar fi". Realitatea este aşa cum este, şi ea nu poate fi subtilizată cu dorinţe pioase. Este chiar un păcat să se piardă vremea cu veşnice discuţii şi planuri certate cu realitatea, în loc să ne încadrăm în ea şi să lucrăm potrivit cu ea pentru binele oamenilor.

Poporul român este ortodox, şi catolicismul nu-l va putea smulge în veci din această structură a spiritului său.

---

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 45, 2 nov. 1941, p. 1. Semnat: *DS*.

Iar poporul rus, după frigurile de care a suferit, după intermediul de boală în care a tânjit, întorcându-se în normalitatea stării sale, vrând nevrând se va întoarce la exercițiul plenar al Ortodoxiei sale.

Dar nesinceritatea răguşitului bariton şi a corului ce-l acompaniază se vede din faptul că, pe când o întoarcere a poporului rus la Ortodoxie o consideră pentru noi un pericol panslavist, o catolicizare a aceluiaşi popor, împreună cu o catolicizare a românilor i-ar umple de bucurie şi i-ar face să uite de grija contopirii noastre în masa slavă. Doar ştim silințele ce şi le dă catolicismul pentru câştigarea de teren în Rusia, ca şi străduințele ce le depune pentru câştigarea noastră.

Dacă frații de pe Târnave pledează pentru catolicizarea tuturor popoarelor, fără a vedea în aceasta un pericol de deznaționalizare a unuia prin altul, să ne admită şi nouă dreptul de a folosi aceeaşi logică şi dreptul de a pleda şi de a ne strădui pentru răspândirea Ortodoxiei fără a vedea în acest fapt o primejdie pentru noi.

Dar Ortodoxia legitimează această judecată şi încredere cu mult mai mult decât catolicismul, fie că le privim în ființa, fie în istoria lor.

Catolicismul este uniformizator prin centralismul lui de conducere şi administrare. El urmăreşte crearea unei culturi unice şi a unui stil de viață supranaționale şi supranaturale, căci o administrare unitară, centralistă nu se va preocupa numai de chestiuni exterioare, ci va urmări o uniformizare adâncă, în gânduri, în manifestări, în atitudini, în formele cele mai concrete de viață. Iar cum cultură creată din nimic nu există, ea fiind totdeauna o sinteză din felul cum s-a manifestat credința la unul sau la mai multe popoare

mai dezvoltate spiritual, vom vedea că aşa-zisa cultură catolică, supranațională, nu este decât o combinație din manifestările spiritului franco-italian din epoca scolasticii, neavând în orice caz nimic din specificul românesc al fraților de la Blaj.

Catolicismul înseamnă de fapt o înăbuşire, o stingherire a libertății creatoare a spiritului etnic, printr-o cultură adusă de aiurea, de-a gata, şi impusă cu autoritate sacrală.

Ortodoxia are însă o organizare după autocefalii şi, ca urmare, toată direcționarea vieții fiecărei națiuni ortodoxe prin religie stă în grija unei conduceri recrutate din sânul acelei națiuni. În conducerea respectivă pulsează nu numai grija pentru adevărul nealterat al lui Hristos şi pentru o viață religioasă cât mai intensivă a respectivei națiuni, ci şi grija pentru salvarea intereselor națiunii în cadrul moralei creştine.

Tot ca urmare a acestui fapt, adevărul cel unul al Ortodoxiei permite o tălmăcire a lui şi a ataşamentului la el în formele fiecărei națiuni. Aşa se face că, pe când în catolicism nu putem vedea nimic din respirația sufletului românesc, Ortodoxia ne este atât de familiară. Ea este la noi românească, la ruşi rusească, la greci grecească şi aşa mai departe.

Catolicul trebuie să rostească maxime latineşti din Toma d'Aquino ca să sune catolic credința lui şi să se simtă în atmosferă catolică.

Ortodoxul român n-are nevoie de expresii din altă limbă pentru a se surprinde în atmosferă ortodoxă.

Astfel, Ortodoxia românească este nu numai un element care ne leagă de alte popoare ortodoxe, ci şi unul care ne distinge, ca organizație şi ca duh. Catolicul se va simți în orice locaş catolic de închinare la fel, cu un preot de orice neam la fel, pentru că răsună aceleaşi accente latineşti,

aceleaşi formule din scolastică. Sentimentul lui naţional nu este promovat mai mult în ţara lui ca în alta. Prin latura religioasă a vieţii lui devine indiferent la sentimentul naţional. Acesta este înlăturat. Şi acest fapt constituie un pas însemnat înainte spre deznaţionalizare. Cu cât mai puternică este viaţa lui religioasă, cu atât mai mult coboară în uitare calitatea lui naţională.

Ortodoxul român nu se simte tot atât de mult în elementul lui într-o biserică rusească sau grecească. Este acelaşi adevăr, aceeaşi slujbă, dar identitatea este de caracter abstract. În concret, Ortodoxia lui este altfel, manifestările ei sunt româneşti.

Iată cum Ortodoxia este o pavăză a naţionalităţii fiecărui popor.

Nu vorbim de puterea constitutivă pe care o are ea în fiinţa neamului nostru, ca să arătăm că el n-ar mai fi ce este fără ea. Românismul este ceea ce este şi prin Ortodoxie. O slăbire a ei înseamnă o aruncare în haos a spiritului etnic. Dacă întâlnim la mai multe specii de animale acelaşi organ, nu urmează că ele nu se deosebesc întreolaltă şi, ca să se deosebească, ar trebui să se smulgă unora din ele acel organ. El este constitutiv pentru fiecare specie.

Dacă privim lucrurile sub aspect istoric, Ortodoxia n-a deznaţionalizat până acum nicio parte din neamul nostru. Dimpotrivă, a servit ca forţă unitară a neamului la păstrarea lui şi la formarea integrităţii statului naţional.

Nu tot acelaşi lucru se poate spune despre catolicism şi calvinism, care ne-au lipsit de toate elitele naţionale din Ardeal şi erau pe cale să deznaţionalizeze mari mase de români în regiunile secuizate.

La deschiderea Universităţii*

Universitatea Ardealului, cu sediul la Cluj, şi-a deschis al doilea an de activitate ca refugiată în oraşul nostru. Încheierea anului academic trecut s-a produs în mijlocul chemărilor mareşalului Antonescu şi a cântecelor ostăşeşti, care prefaţau refacerea hotarelor ţării înspre partea de Răsărit. Dumnezeu să ne hărăzească şi în cursul anului care începe o bucurie tot atât de mare, ca să înlăturăm din sufletul neamului şi durerea care a mai rămas.

Biserica urează Universităţii ardelene ca acest an de străduinţă pe care-l începe să-l conceapă ca an de pregătire a sufletelor spre reînălţarea neamului la demnitatea şi la rolul ce i se cuvin în baza drepturilor sale sfinte şi a jertfelniciei de care a dat încă o dată dovadă că este capabil.

Cultura nu este o îndeletnicire rătăcitoare pe cărări străine de viaţa neamului şi de nevoile concrete ale semenilor. Ea are menirea să fie o pârghie de ridicare a puterii naţiunii în latura spirituală în primul rând şi, prin influenţa acesteia, în latura politică, economică şi biologică.

Cultura trebuie să limpezească unui neam conştiinţa despre sine însuşi, despre însuşirile şi misiunea sa. Ea trebuie

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 46, 9 nov. 1941, p. 1. Semnat: *DS*.

să contureze întâi de toate un crez în sufletul neamului, un crez potrivit cu ființa şi cu aspirațiile lui fundamentale din tot cursul istoriei.

Cultura trebuie să se îngrijească de sufletul unui neam, să-i dea puterea de rezistență şi de ofensivă, să-l ajute să nu se destrame într-o viață fără ținte mai înalte.

Cultura trebuie să urmărească în fond aceeaşi ridicare a ființei omeneşti individuale şi colective pe care o urmăreşte şi morala, dacă vrea să servească unui scop pozitiv, aşa cum o cere sensul ei de nobilă creație a spiritului omenesc.

Ea este unul dintre brațele prin care societatea omenească urcă spre valorile supreme şi spre Dumnezeu, credința fiind un altul.

Biserica a fost veacuri de-a rândul singura care a satisfăcut trebuințele de cultură ale neamului nostru. Şi crede că felul în care a educat ea acest neam poate să servească de model lucrării mai ample pe care Universitatea, în împrejurări mai norocoase, este chemată să o dezvolte acum.

Biserica i-a dat neamului românesc o concepție despre lume şi viață prin care a trăit şi s-a precizat ca entitate națională atât de originală şi de înzestrată. Concepția aceasta l-a făcut în stare să se mențină în vârtejul celor mai aspre împrejurări. Sufletul neamului aşa cum l-a modelat Biserica este o minune de virtute, de seriozitate, de bărbăție şi de hărnicie.

N-avem decât să ne aplecăm la ceea ce s-a mai păstrat frumos în poporul nostru, la chipul lui aşa cum ni se înfățişează în istorie, şi vom şti în ce direcție trebuie să îndrumăm generațiile tinere.

Cultura trebuie să învețe pe cei tineri să iubească şi să dezvolte caracterele specifice ale neamului. O cultură în divorț cu sufletul neamului nu face decât să amestece limbile şi să slăbească puterea națiunii.

Ne bucurăm că discursul de inaugurare al noului rector, dl dr. Iuliu Hațeganu, a subliniat tocmai această misiune a Universității moderne, când a spus că educația generațiilor de studenți trebuie să tindă a-i încadra în iubirea de neam, de pământ şi de Biserică. Dumnezeu să ajute Universității noastre să contribuie într-o măsură cât mai însemnată la îndrumarea generațiilor tinere pe drumul drept, sporind puterile națiunii, pentru a ne vedea cu un ceas mai devreme stăpâni pe tot ce este al nostru şi la o înălțime morală şi spirituală demnă de năzuințele frumoase ale nobilului nostru popor.

Întrebarea întrebărilor
Cuvânt rostit în Catedrala din Sibiu la deschiderea anului universitar 1941-1942*

Duminica de azi abundă de lumină şi de freamăt. E freamătul tinereţii şi este lumina vie a ochilor ei plini de toate întrebările pe care le aduce azi, în templul cel mai înalt al ştiinţei, aşteptând de la el, încrezătoare, dezlegarea lor.

Biserica trăieşte cu bucurie şi cu gravitate acest moment de sărbătoare. Întâi, pentru că nimic nu preţuieşte ea aşa de mult ca sufletul în tensiune după adevăr, ca avântul de nobilă depăşire atât de propriu tânărului, şi cu deosebire tânărului studios. Şi al doilea, pentru că fiecare început de lucrare asupra sufletului tânăr este un ceas de cumpănă, un ceas de decisivă determinare a destinului pământesc şi veşnic al neamului. Prin felul educaţiei ce se dă generaţiilor tinere, prin răspunsurile cu care sunt întâmpinate întrebările lor se înalţă sau se ratează existenţa lor şi a întregii naţiuni.

Sub povara acestei răspunderi, pe care într-un asemenea ceas trebuie să o simtă toţi factorii naţiunii, ce sfat poate aduce Biserica pentru a contribui la reuşita operei de educaţie care începe azi din nou în Universitatea clujeană, mutată temporar în oraşul nostru?

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 46, 9 nov. 1941, pp. 1-2. Semnat: *D. Stăniloae.*

Evanghelia pune la un moment dar, nu fără o pricină bineîntemeiată, tocmai în gura unui tânăr întrebarea: ce să fac ca să mă mântuiesc? ce să fac ca să moştenesc viaţa de veci?

Este, iubiţi studenţi, întrebarea întrebărilor. Sunt multe alte întrebări care frământă mintea tânărului şi a omului în general: ce carieră să-şi aleagă, cum să se poarte cu oamenii, cum să-şi formeze o cât mai mulţumitoare situaţie în societate. Şi apoi, în cadrul acesta general, o sumedenie de întrebări concrete, aduse de fiecare zi cu zecile, cărora omul caută să le dea un răspuns cât mai potrivit şi să se conformeze lui. Dar toate aceste întrebări se referă la buna aranjare pentru viaţa aceasta, când nu sunt întrebări de simplă curiozitate intelectuală. Sunt întrebări ce se mişcă, cu interesul lor, în cercul închis al existenţei de câteva zeci de ani, sau întrebări în care nu vibrează o nelinişte mai adâncă, a întregii noastre fiinţe.

Oricât de necesare ar fi ele, sunt întrebări de-al doilea grad, pentru că, la urma urmei, oricum am răspunde şi oricum am modifica prin aceste răspunsuri viaţa celor câteva zeci de ani în orizont limitat, modificarea aceasta este de însemnătate extrem de relativă şi viaţa noastră rămâne fatalmente finită.

Răspunzând acestor întrebări, n-am rezolvat nimic esenţial şi dacă rămânem numai la ele, nici nu căutăm să ne rezolvăm. Suntem nişte fiinţe adormite.

Întrebarea cea esenţială, care ne angajează cu o nesfârşită pasiune întreaga fiinţă, este cea referitoare la posibilitatea salvării noastre în veşnicie, la calea pe care ne putem salva. Ce să fac ca să mă mântuiesc, ca să nu mă mistui ca

fumul după cele câteva zeci de ani, sau ca să nu-mi ratez existenţa în veci? Întrebarea aceasta merită şi întreţine, după ce s-a ivit cel puţin tot atâta pasiune câtă întrebarea unui om în pericol de-a se îneca. În legătură cu ea stau, făcând un singur bloc, alte întrebări al căror răspuns se încheagă într-o concepţie despre lume care se opune materialismului şi exclusivismului imanentist; dar cea care mi se prezintă mie cu ascuţiş pătrunzător, sfâşiindu-mi tot timpul mulţumirea cu ce sunt şi cu ce am în lumea de aici, este aceasta: ce să fac ca să mă mântuiesc? Întrebările în legătură cu ea îşi tocesc ascuţişul şi îşi răcesc dogoarea. Prind un caracter filosofic-teoretic, lăsându-mă nepăsător în adâncurile fiinţei, cu toată lucrarea minţii. Dar întrebarea: ce să fac ca să mă mântuiesc? are un caracter esenţial religios, şi aceasta înseamnă că este întrebarea de moarte şi de viaţă pentru mine.

Iubiţi studenţi,

Un om viu, viu până în adâncuri, viu în efervescenţa spiritului, un om neadormit este numai acela care poartă în carnea fiinţei lui aşchia spirituală a acestei întrebări. Numai acela creşte la demnitatea plenară a unei personalităţi creatoare şi binefăcătoare, ceea ce este tot una. Tot ce va face el va purta pecetea unei mari răspunderi şi seriozităţi, căci el se va gândi că lucrează nu numai pentru aparenţe şi pentru sine, ci în faţa lui Dumnezeu şi pentru judecata eternităţii, care-l va păstra spre osândă sau laudă.

Tot ce-au creat inşii şi popoarele mare în istorie a ieşit din frământarea serioasă cu această întrebare, din silinţa gigantică de a dobândi mântuirea, pe care o caută adâncul totalitar al fiinţei omeneşti. Catedralele mărețe, poezia nemuritoare a elanurilor şi a nostalgiilor nesfârşite, actele de supra-omenească vitejie individuală şi naţională sunt, toate, eflorescenţa spiritului ce-şi caută mântuirea, ce se doreşte după legătura cu absolutul şi se străduieşte pentru asigurarea existenţei veşnice. Războaiele voievozilor noştri, mântuitoare de creştinătate, şi însăşi lupta de azi a neamului împotriva ateismului înarmat, în care a dovedit o bărbăţie uluitoare, sunt avânturile unui suflet etnic ce trăieşte serios şi moare eroic în vederea mântuirii. Numai în tensiune după infinit şi veşnicie spiritul este necontenit viu şi creator, iar omul se depăşeşte grandios. Altfel, adoarme, se atrofiază, făcând loc eflorescenţei cărnii, care după o scurtă şi searbădă învâlvorare se anchilozează în bătrâneţe şi se împrăştie în moarte.

Dacă tinereţea este încordare înainte, disponibilitate pentru ce-i nou, deci întrebare şi silinţă de autodepăşire, sete de desăvârşire, de împreunare cu toate valorile în gradul suprem, iar bătrâneţea, îngrădire precaută în cunoscut, în finit, întrebarea cea mai tulburătoare, mai adâncă, mai neostenită, mai contrară automatismului vieţii, este firesc să nască în sufletul tânărului şi în el să-şi aibă mediul favorabil. Numai cine şi-a pus serios în tinereţe această întrebare şi-o pune toată viaţa, rămânând prin aceasta mereu tânăr. Numai cine a avut adevărată tinereţe nu îmbătrâneşte. Cine n-a avut tinereţe în sensul acesta, cine nu s-a frământat în tinereţe cu întrebarea mântuirii, anevoie şi-o mai pune la bătrâneţe.

De aceea Şi-a ales Iisus apostoli tineri, care însă şi îmbătrânind tot tineri au rămas.

Intraţi acum, iubiţi studenţi, în Universitate unde veţi afla răspunsuri la mii şi mii de întrebări. Toate aceste răspunsuri, referitoare la firea şi rostul lucrurilor create, nu au

însă menirea să vă abată cugetul de la întrebarea cea mare, să înăbuşe această ţâşnire şi manifestare înnoitoare a centrului adânc şi viu al fiinţei voastre, ci să curețe şi mai mult nămolul de pe izvorul din voi, care-şi gâlgâie viaţa prin această întrebare şi preocupare. Răspunsurile ştiinţei de azi relativ la firea lucrurilor în loc de a forma un zid opac în faţa tainelor şi în loc de a crea nepăsarea în sufletul nostru, fac şi mai străvezie lumea de mistere a spiritului, dau şi mai multă acuitate întrebării celei mari a fiinţei noastre. Când ştiinţa de azi spune că materia nu este o masă solidă şi impenetrabilă, ci o energie tainică ale cărei ultime elemente cunoscute sunt numite convenţional electroni, protoni şi fotoni, cel ce-o pătrunde poate străvede prin ea mai bine decât omul de rând temelia spiritualistă a vieţii. Când medicina de azi susţine, după ce s-a văzut în faţa unei mari crize, că boala omului nu-şi are ultima explicaţie într-o simplă agregare sau dezagregare de părticele materiale ale trupului, ci într-un adânc misterios, central şi altfel decât material, al fiinţei totale a omului, iar vindecarea ei nu se obţine numai cu o amestecare sau împreunare externă de diferite materii şi energii chimice, ci şi printr-o săltare dinăuntru în afară voluntar-fizică a întregii fiinţe, având un covârşitor rol încrederea pe care însă omul nu şi-o poate da singur, cel ce-o studiază şi o practică va fi mai înfiorat decât omul de rând de taina trupului omenesc şi de indicaţia lui spre o lume de mistere de dincolo de el şi de altă natură decât cea materială.

„Ştiinţa puţină depărtează sufletul de Dumnezeu, ştiinţa multă îl apropie", a spus un mare învăţat.

Într-adevăr, ştiinţa multă pătrunzând adânc în firea lucrurilor, este copleşită de taina, de minunăţia, de inexplicabilitatea lor prin simpla întâmplare sau mecanică materială. Pe savantul adevărat lucrurile îl duc pe cărări de minune şi basm până la tronul Împăratului a toate.

Adică până acolo unde se frământă continuu fiinţa noastră să ajungă prin marea întrebare.

Biserica vă face rugămintea, luminaţi dascăli ai Universităţii şi iubiţi studenţi, să puneţi sub bolta de ultimă înălţime şi lărgime a acestei întrebări, strădania ştiinţifică pe care din nou o începeţi. Ea o face aceasta pe baza experienţei îndelungate şi deplin reuşite şi a vredniciilor ei pe tărâmul educării neamului românesc şi a drepturilor ce decurg din aceste vrednicii, pe care nu le va nesocoti decât acela care nu simte nicio aderenţă organică cu trecutul, cu realităţile şi cu aspiraţiile fundamentale ale acestui neam.

Dacă sfatul Bisericii, rostit pe temeiul unei astfel de experienţe, va fi ascultat, generaţia care va părăsi peste câţiva ani această Alma-Mater, va rămâne necontenit tânără şi va ridica, prin seriozitatea ce-o va pune în toate faptele ei, neamul nostru pe o nouă treaptă de lumină în istoria pe care Dumnezeu l-a chemat s-o scrie.

Popoarele care nu se mai frământă sub întrebarea cea mare a mântuirii dovedesc că au îmbătrânit. Popoarele care nu se mai gândesc decât la finanţe şi la maşini, la stomac şi la lux coboară în umbra nefiinţei.

Poporul nostru nu este din acelea. El trăieşte pentru Dumnezeu şi pentru mântuire. Rămâneţi la unison cu el, iubiţi studenţi, căci prin voi vrea să dea grai în istorie acestei dominante a sufletului lui. Iar grai răsunător în istorie nu este decât cel ce, împreunând credinţa şi cultura, vorbeşte despre Dumnezeu şi către Dumnezeu.

Amin.

Academiile teologice*

Între instituţiile care susţin la un nivel de recunoscută seriozitate şi într-o chibzuinţă şi armonică aşezare viaţa Ardealului, academiile teologice ocupă unul din cele mai însemnate locuri. Aşezăminte vechi – cele mai vechi şcoli româneşti de învăţământ superior nu numai din Ardeal, ci din toată ţara – ele leagă sugestiile noi de tradiţiile îndelung verificate în străduinţele de pregătire a preoţilor de dincoace de Carpaţi, ferind, prin aceşti factori de frunte ai satelor, poporul de confuziile şi de frământările spre care l-au chemat lozincile mereu schimbate ale guvernărilor şi oraşelor noastre prea necoapte ca să ştie precis dacă ceea ce vor, este bine şi este în interesul permanenţei naţiei noastre.

Legate de Biserică, trăind în disciplina serioasă stabilită de înţelepciunea bătrânilor Sfinţi Părinţi, aceste şcoli n-au dat disputanţi guralivi şi pretenţioşi ai formei de organizare bisericeşti, ci oameni de caracter sobru, de credinţă cucernică şi de ataşament desăvârşit la idealurile Bisericii şi ale neamului. Absolvenţii lor au fost, începând de pe timpul când îi învăţa Gheorghe Lazăr, părinţii poporului în plinătatea

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 47, 16 nov. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

de nobile înţelesuri ale acestui cuvânt: sfătuitori chibzuiţi, oameni înrădăcinaţi în atmosfera sufletului şi a gliei strămoşeşti, mângâietori înlăcrimaţi ai fiilor lor obidiţi, întăritori neînfrânaţi ai nădejdilor, tronând între familiile satelor cu răspunderea tatălui în mijlocul familiei proprii.

Îndrăznim s-o spunem: academiile teologice din Ardeal au fost singurele instituţii de învăţământ din ţară care nu s-au lăsat răpite în vârtejul – nu al inovaţiilor pe teren dogmatic, căci aceasta nu se putea – dar al mentalităţilor neserioase şi dizolvante în ceea ce priveşte educarea omului în general. Ce străini sunt cei mai mulţi din intelectualii noştri de viaţa poporului, de înţelegerea ei? Trec ca nişte bonjurişti prin sat, crezând că se află între nişte fiinţe primitive, întunecate, înecate în prejudecăţi. Ajunge unui copil cuminte de plugar să fi stat un an doi la şcoala de oraş ca să facă figura unui jalnic cocostârc dezrădăcinat în ograda omului, bagatelizând toate temeiurile adânci de viaţă ale părinţilor, făcând, de pildă, chefuri scandaloase, după mostra oraşelor, în timp ce părinţii aşteaptă înfioraţi cu lumânarea în mână învierea Domnului.

Preoţii absolvenţi ai academiilor teologice au fost aproape singurii care au ţinut piept în mijlocul poporului cu acest vânt sec al mentalităţii generale de secătură dezrădăcinată, plină de ifosele atotştiinţei, produs al unor bâjbâieli aşa-zise pedagogice, adunate cu furca din toată lumea.

Ei bine, cu toate acestea, sau tocmai din pricina acestora, academiile teologice au fost cele mai oropsite şcoli în statul român. Desigur pentru că stăteau în cale duhului rău al hrubelor care se instalase atotputernic la conducerea şcolii şi a educaţiei româneşti. Cât existau aceste academii, satele ardelene cel puţin rămâneau prin preoţii porniţi din ele

pe reduta echilibrului românesc în fața asalturilor tuturor negațiilor şi aventurilor.

Dacă este adevărat că la Ministerul Educației Naționale s-au perindat în ultimii ani tot oameni dezechilibrați, care au sfârşit ucişi sau sinucişi, cum remarca Înaltpreasfințitul Mitropolit Nicolae, ceea ce arată cât de puternică a fost conspirația din acel minister – tot atât de adevărat este că academiile teologice, în care au izbit mai furios aceşti oameni, au fost şcolile care în timpul de la 1918 încoace au salvat încă o dată sufletul poporului românesc din Ardeal de la descompunere. Putem spune aceasta cu deplină conştiință acum când încep să se limpezească liniile generale ale istoriei pe care am străbătut-o în aceşti ani.

Dar dacă a fost explicabilă până ieri prigonirea necruțătoare a acestor şcoli de către guvernările statului – şi acest fapt constituie încă un titlu de glorie al lor – prelungirea situației în care au fost aruncate de regimul trecutului n-ar mai putea avea nicio explicație.

E adevărat că nedreapta lovitură ce le-a dat-o Armand Călinescu coborând pe profesorii lor de la gradul de agregați universitari la cel de conferențiari n-a fost încă înlăturată, ba noua lege de sporire a salariilor nu încadrează în niciun fel pe aceşti profesori, iar unii spun că ea ar răpi acest drept chiar şi profesorilor titularizați în momentul când s-a dat legea Călinescu şi pe care ea l-a recunoscut ca un drept câştigat.

Noi însă avem încredere în guvernul mareşalului Antonescu şi în linia nouă şi românească a concepției Sale de conducere.

Profesorii academiilor teologice, posesorii celor mai înalte titluri ştiințifice şi autorii unor lucrări de importanta

valoare, îşi vor vedea în sfârşit recunoscută vrednicia lor. De asemenea, absolvenții acestor academii, care împrospătează şirurile preoțimii ardelene, cu nimic mai prejos de preoțimea altor provincii, vor vedea recunoscându-se caracterul de licență al absolvenților, după ce studiază patru ani de zile în academii, pe baza bacalaureatului, ca şi colegii lor de facultate.

Va dispărea astfel inegalitatea de cinste şi de salarizare pe care o simte în defavoarea ei preoțimea Ardealului, care a suferit destul în trecutul vitreg, ca să mai sufere şi azi.

Edificiile fostelor şcoli confesionale*

Am publicat în ziarul nostru decizia Ministerului Culturii Naţionale şi al Cultelor, nr. 40.628 din 11 oct. 1941, prin care toate bunurile fostelor şcoli confesionale ortodoxe şi greco-catolice erau declarate proprietate a statului şi se dădea ordin comitetelor şcolare să facă declaraţia de intabulare la cartea funciară pe numele Casei Şcolilor.

N-a trecut decât o lună, şi în numărul trecut am putut avea bucuria să comunicăm şi revocarea acestei măsuri prin decizia aceluiaşi minister, nr. 271.647 din 10 nov. a.c. [1941], publicată în *Monitorul Oficial* nr. 269 din 12 nov. 1941.

Revocarea aceasta, venită atât de repede, se datorează înţelegerii Mareşalului Ion Antonescu sesizat de Înaltpreasfinţitul Mitropolit Nicolae printr-un memoriu în care erau expuse argumentele de ordin juridic şi naţional care demonstrau zdrobitor imposibilitatea exproprierii bunurilor în chestiune.

Consistoriul mitropolitan şi sinodul episcopilor din Mitropolia Ardealului convocat pe ziua de 14 nov. 1941 spre a se asocia la demersurile Înaltpreasfinţiei Sale, au putut avea astfel satisfacţia să vadă publicată tocmai în ziua întrunirii

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 48, 23 nov. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

revocarea deciziei care aruncase nelinişte în toată Biserica ardeleană. Înaltele foruri au exprimat Înaltpreasfinţiei Sale gratitudinea pentru grija, promptitudinea şi energia cu care a salvgardat şi de această dată interese atât de importante ale Bisericii.

Textul deciziei de revocare dispune:

> „lucrările de intabulare a acestor bunuri, efectuate până în prezent în baza deciziei nr. 40628 din 1941, se vor rectifica în cărţile funciare la cererea celor interesaţi".

Cucernicii parohi sunt îndrumaţi să controleze dacă nu cumva de la prima până la a doua decizie s-au produs în unele locuri intabulări ale bunurilor în chestiune în cartea funciară pe numele statului şi dacă vor fi asemenea cazuri să facă cerere de ştergere, având să raporteze autorităţii bisericeşti despre demersurile întreprinse şi despre rezultatul lor.

Astfel s-a înlăturat o pricină de tulburare din viaţa Ardealului şi s-a recunoscut încă o dată inviolabilitatea dreptului de proprietate în cadrele statului român, iar pe deasupra s-a înlăturat un act prin care se nesocoteau meritele covârşitoare ale Bisericii în susţinerea şcolii româneşti.

Este poate momentul să reamintim cât de capabilă s-a dovedit Biserica în conducerea şcolii poporului român în comparaţie cu rătăcirile, nesiguranţele şi insuccesele de care a trebuit să sufere această şcoală sub conducerea statului în anii de după întregire.

Este de necrezut, dar este perfect adevărat că şcoala aceasta nu şi-a putut fixa o ţintă a educaţiei, a străduinţelor sale în legătură cu copilul. S-au formulat, este drept, diferite scopuri mai mult sau mai puţin nobile, dar prea timid,

prea neclar, prea inconsecvent, ca să se impună întregii activităţi şcolare.

Am putea spune că atunci când s-au trâmbiţat lozinci mai potrivite cu aspiraţiile poporului român, ele n-au pornit din sinceritate şi astfel în lucrarea cotidiană a şcolii manifestau în voie şi erau chiar încurajate tendinţe opuse sufletului românesc şi intereselor lui.

Şcoala confesională transilvăneană avea o legătură cu sufletul şi cu pământul nostru. Ea respira într-o atmosferă de patriarhalism românesc în sensul înalt al cuvântului. Învăţătorul nu era un dezrădăcinat, trăind din mucurile unor teorii răsărite pe cine ştie ce meleaguri, ci era exponentul sufletului şi al nevoilor poporului. Ea venerabilul unchiaş care se sfătuia cuminte cu bătrânii satului, era bădiţa care povestea satului, era bădiţa care povestea flăcăilor şi fetelor despre vitejia străbunilor şi era părintele care-i învăţa pe copii rânduielile omului de omenie. Glasul lui familiar conducea duminica din strană corul cristalin al copiilor, iar când după biserică trecea printre rânduri, la stânga părintelui poporul simţea în armonia aceasta forţa de unitate şi de apărare a satului, pe care nimeni şi nimic nu ar fi putut-o sfărâma.

Era o şcoală idealistă şi înţeleaptă în acelaşi timp. Era aidoma unei vetre familiare. Învăţătorul trăia pentru sufletul copiilor şi pentru năzuinţele neamului, ca şi pentru necazurile şi bucuriile concrete ale satului.

Peste şcoală se simţea plutind Dumnezeu Preasfântul, Care veghea la purtările copiilor şi-i îndemna să-şi cultive sufletul cu florile virtuţilor creştineşti. Pe El Îl cântau copiii în ajunul sărbătorilor, Îl cercetau la biserică şi Îl simţeau în graiul şi în preajma părintelui protopop la solemnitatea examenelor.

Elementul acesta dădea un farmec nespus, o atracţie indescriptibilă şcolii. Când privim, cei ce-am trecut printr-o astfel de şcoală, înapoi, ni se pare că prezenţa aceasta divină în atmosfera şcolii populare este ceva cu totul necesar pentru frumuseţea, pentru poezia vieţii copilului şi că o şcoală fără acest duh, o şcoală de tendinţă laică trebuie să fie o şcoală searbădă, monotonă, greu de suportat de către copii. Este o cruzime faţă de copii să-i faci să se mişte cu căpşorul lor – atât de înclinat spre depăşirea realităţii prozaice, spre învăluirea ei în aurul suprafirescului – într-o lume de date exclusiv pozitiviste, precise. Nu mai vorbim de imposibilitatea de a dirija în direcţia bună şi morală voinţa lor cu argumente raţionaliste şi utilitariste.

Şcoala de atunci era o şcoală pentru copiii şi pentru fiii de români. Şi ea a reuşit pe deplin. Păcat că statul român s-a grăbit să lichideze o moştenire şi o instituţie de mare forţă a neamului nostru.

Ne bucurăm că a revenit cel puţin asupra unui act care voia să slăbească Biserica, şi în latura ei misionară, printr-o sărăcie completă şi nedreaptă.

Post şi milostenie*

Se apropie Naşterea Domnului, adică pogorârea Lui din slava cerească în condiţiile limitate ale vieţii omeneşti, din regiunea cea mai umilă a ei. Nu aşteptăm un eveniment de grandoare, o intrare cu trâmbiţe şi tobe, o paradă care să arate cât de puternic este Dumnezeu şi cât de nevoiaş este omul. Dar ce mângâiere ne-ar putea oferi o asemenea intrare în aceste timpuri de lipsuri şi de suferinţe? Cât de goală, cât de searbădă, cât de artificială ne-ar părea ea! Ce incapabilă ar fi să rezolve măcar unul din grelele necazuri cu care luptă omul de azi!

Dacă li s-a părut vreodată unor „înţelepţi" ai veacului, care nu ştiu de necazurile concrete ale vieţii, că o asemenea arătare a lui Dumnezeu în lume este un prilej de scandalizare, timpuri ca ale noastre sunt menite să pună în lumină măreţia adevărată a acestui act al lui Dumnezeu.

Maturitatea pe care timpul în trecerea lui a dăruit-o sufletului omenesc l-a făcut să-şi dea seama tot mai mult de ineficacitatea actelor pompoase şi a ceremoniilor de găunoasă strălucire teatrală.

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 49, 30 nov. 1941, p. 1. Semnat: *D. Stăniloae.*

Din nenorocire însă, tot mai sunt şi azi destui oameni care cred că pot rezolva problemele sociale şi de stat cu fastul unor serbări care intimidează pentru moment mulţimile cu strălucirea lor orbitoare. De fapt, ele nu înseamnă decât cel mult o amânare, o acoperire forţată a realităţilor aspre care, odată şi odată, tot îşi impun voinţa.

Biserica, ţinută în fiinţa ei prin Duhul Sfânt la înălţimea înţelepciunii divine arătate în opera de mântuire, şi-a arătat conformitatea ei cu voia Domnului când a stabilit drept mijloc de pregătire a credincioşilor pentru primirea Lui nu lustruirea pe din afară, ci înfrânarea prin post, împuţinarea pretenţiilor proprii şi ajutorarea aproapelui.

Întru smerenie vine Domnul, întru smerenie trebuie să-L primim, consolidaţi în ea sincer printr-un îndelungat exerciţiu.

Prin timp de post ne apropiem de zilele întâlnirii cu Domnul Care Se naşte şi Care învie.

Trebuie să fie o legătură mai intimă între post şi voia Domnului.

De obicei se stăruie asupra efectelor de ordin spiritual ale postului. El înfrânează egoismul biologic al naturii noastre, în spatele căruia stă egoismul spiritual. Prin poftele nesăturate ale trupului se strevăd şi se sporesc: patima mândriei spirituale – dornică să arate altora superioritatea în bunuri şi în gusturi –, a invidiei, care nu poate suferi să aibă altul mai mult, a urii, a mâniei. Egoismul, pretenţiozitatea, setea de extindere a eului peste toţi şi toate trebuie atacate şi din latura trupească, şi din cea sufletească. Altfel, nu reuşeşti să realizezi absolut niciun progres.

Dacă nu obţii prin exerciţii de înfrânare stăpânire asupra trupului, pune el stăpânire pe tine. Iar omul lipsit de

libertate față de trup este lipsit şi față de spirit. Patimile trupului le pun în mişcare pe ale sufletului. Un om care-şi pune centrul preocupărilor în mâncare se umple de ură spirituală dacă nu este satisfăcut.

Chiar putem spune că la om mai mult se aprind patimile spiritului prin ale trupului, decât invers.

În orice caz, patimile sunt acelea prin care omul este o ființă plină de sine şi se revarsă asupra tuturor cu gând de aservire, de anulare. Patimile sunt expresia egoismului, care este totdeauna pătimaş, nemulțumit, tulburat, subminându-se prin acest fapt omul însuşi pe sine. Omul se devorează prin patimi, prin egoism pe sine însuşi.

Egoismul plin de sine, acoperit de excrescența nesănătoasă a patimilor sale, nu are loc în sine pentru Dumnezeu şi nu are vederea descoperită pentru El. Omul mândru nu vede valoarea şi existența profundă şi demnă de apreciat a altuia. Nu poate intra în relație adevărată cu altul. Cu atât mai puțin poate cunoaşte şi primi pe Dumnezeu. Nu este poartă deschisă spre inima lui. Este închis între zidurile învârtoşate ale preocupării exclusive de sine. Toată privirea lui este orientată numai spre sine. Şi când priveşte în afară, se vede tot pe sine ca stăpân.

Postul este deci ofensiva voinței noastre împotriva patimilor trupului, împotriva celei mai sensibile şi mai vulnerabile părți în raport cu păcatul. Când pot sili trupul să mănânce timp îndelungat mai puțin, să mănânce ceea ce nu-i atât de gustos, atât de plăcut, când îl pot sili să primească mâncarea nu pentru că simte un apetit, şi nu pe aceea spre care este dus de apetit, ci pentru că ştiu prin judecată că o anumită hrană este necesară pentru întreținerea lui, am realizat o mare biruință a voinței şi a spiritului asupra

patimilor, asupra egoismului şi am depărtat o mare parte din materia incendiară a patimilor spirituale.

Structura ființei noastre este astfel alcătuită de Dumnezeu, că înfrânarea, postul îi prieşte. A constatat-o azi şi medicina, şi astfel, după veacuri întregi de ridiculizare a postului din partea intelectualilor, azi au devenit ei cei mai mari apologeți ai lui, deşi numai din motive medicale şi numai în teorie, trecerea la practică făcând-o numai când sunt forțați de boală.

Dar cum s-ar putea explica această incompatibilitate între trupul nostru, doritor de hrană cărnoasă, şi această hrană, dacă nu prin orânduirea lui Dumnezeu?

Cu toate acestea, rațiunea poporului încă nu o vedem explicată prin motivele ce se aduc de obicei şi pe care le-am expus în aceste rânduri.

De ce a lăsat Dumnezeu o asemenea alcătuire a trupului nostru? De ce a lăsat ca înfrânarea trupească să aibă o asemenea însemnătate pentru viața noastră spirituală şi pentru legătura cu El?

Rațiunea ultimă se află în caracterul nostru de ființe îndatorate față de semeni. Nu suntem făcuți să ne gândim noi la noi, ci şi la alții. Dumnezeu ne-a creat cu trup ca să avem lipsă de hrană materială, dar posibilitățile hranei nu le-a dat în proporții infinite, încât fiecare să poată consuma nepreocupat de trebuințele altora. Ar fi creat asemenea posibilități infinite numai când nu ne-ar fi dat caracter de ființe reciproc obligate, ci ne-ar fi făcut ca pe nişte monade închise ermetic una față de alta. În proporția limitată a materiei de consumat şi în necesitatea tuturor în raport cu ea, Dumnezeu ne-a indicat obligația reciprocă a unuia față de altul. Orânduirea aceasta este un mijloc de educare a noastră în dragoste şi comuniune, prin înfrânare.

Omul poate trăi şi cu mai puţin. Să se gândească deci şi la semeni, să aibă şi ei un minim de trai. Omenirea de azi caută, în zvârcoliri sângeroase, soluţia problemei sociale a repartiţiei bunurilor, după ce a căutat zadarnic o soluţie pe căi paşnice. A ajuns însă la ucideri în masă, dar n-a ajuns la o soluţie. Pe calea pe care a apucat nici nu poate găsi o soluţie. De aceea, uciderile se vor aplica sub un pretext sau altul la mase tot mai mari. Uciderile acestea însă ce sunt decât ducerea la extrem a egoismului individual, naţional sau de clasă?

Pe linia egoismului nesăturat nu se poate găsi altă soluţie a problemei sociale.

Soluţia cea adevărată se află numai în conformarea noastră cu indicaţiile ce ni le dă Dumnezeu prin porunca înfrânării şi prin aplicarea concretă a ei în post.

Omenirea a bagatelizat această poruncă. Ea a promovat şi promovează neîncetat pretenţiile de consumare şi de lux. În această direcţie vede progresul, vitalitatea, civilizaţia timpurilor viitoare. Prea adesea vedem cum şi creştinismul este interpretat ca neobligând la înfrânare.

Problema înfrânării este mai adâncă, esenţială pentru ordinea vieţii omeneşti decât ca ea să fie privită fugitiv, cu un zâmbet superior. De fapt, ea a început să fie luată uneori în combinaţie şi aplicată în încercările mai noi de organizare a statelor.

Ca reprezentanţi ai creştinismului trebuie să-i punem din nou în lumină feţele importante pe care i le-au arătat Sfinţii Părinţi.

Dar în afară de misiunea aceasta pe plan general, trebuie să punem azi la inima oamenilor datoria postului în strânsă împreunare cu cea a milosteniei. Sunt două forţe prin care se poate ţine întrucâtva piept cu marile lipsuri şi suferinţe de azi.

Iisus Hristos şi problema socială*

Omenirea a ajuns, în zvârcolirile ei pentru rezolvarea problemei sociale, la soluţia extremă a unui război care, prin imensitatea şi forţa lui distrugătoare, întrece tot ce s-a văzut până acum.

Se discută dacă războiul actual este un război între ideologii sau un război economic.

Dar pasiunea pentru ideologie şi pentru economie se înfăţişează, ca mai totdeauna, şi de această dată amestecate. Ideologia comunistă este alimentată de fanatismul stomacului nesăturat. Dar, la rândul său, această nemulţumire a fost trezită şi hipertrofiată de teorii şi propagande exagerate. În fond, şi statele bogate luptă tot din motive economice, deoarece omul, oricât ar avea de mult, tot ar vrea să aibă şi mai mult. Statele din tabăra opusă democraţiilor şi bolşevismului, deşi pe de-o parte afirmă că sunt purtătoare ale unei credinţe într-un nou stil de viaţă, declară, pe de alta, că luptă pentru dreptul popoarelor proletare de a se împărtăşi de repartiţia bunurilor mondiale.

Elementul sufletesc şi economic se prezintă în strânsă fuziune şi, după primul moment în care crezi că

* *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 52, 25 dec. 1941, pp. 2-3. Semnat: *D. Stăniloae.*

surprinzi pe unul ca ultimă explicaţie, vezi că la baza lui este iarăşi celălalt.

În fond, pretutindeni întâlnim nemulţumirea omului. Ea se îmbracă într-un motiv sau altul, pretextează o cauză sau alta. Este o pretenţie exagerată a fiecăruia, o revărsare peste toate zăgazurile. Ea se disimulează sub interesul clasei, sau al rasei, creând asocieri şi pornind învolburată şi necruţătoare împotriva celor ce stau în calea setei sale de infinită afirmare şi stăpânire.

Şi mai demult erau lipsuri, poate mai mari ca cele de azi. Şi mai demult erau oameni subordonaţi şi privilegiaţi, popoare avantajate şi dezavantajate. Cu toate acestea, inegalitatea de stări şi puţinătatea de bunuri nu întreţineau cutremurarea vulcanică din timpurile noastre.

Care este cauza mai profundă a acestei neîntrerupte zbuciumări, a acestei lupte neîndurate a unor împotriva altora?

Cauza aceasta stă, ni se pare, într-o răscolire a realităţii *om*. Nicicând n-a avut istoria o temă atât de importantă şi atât de grea ca cea de azi. Lumii i s-a dat în sfârşit spre rezolvare problema omului, în toată acuitatea, gravitatea şi amploarea ei.

Înainte omul era o realitate mai mult sau mai puţin adormită. Insul se mulţumea cu destinul unui fir de praf pierdut în pulberea şoselei. Afară de câteva zeci de mii de inşi, miliardele de oameni n-aveau pretenţia de-a fi luaţi în seamă, fiind împăcaţi cu anonimatul, cu soarta de salahori indistincţi la operele istoriei, pe care îşi scriau numele de autor doar câţiva. Inegalitatea în cinste şi în împărtăşirea de bunurile lumii era primită de ei ca o stare de destin, asupra căreia nici nu trebuie să gândească. Atenţia şi

consideraţia din partea celor aşezaţi pe trepte sociale mai înalte nu se gândeau că trebuie să le revină în baza dreptului lor de oameni.

Astăzi realitatea om a izbucnit din închisoarea ei de modestie şi, cu o pasionată şi tulburătoare străduinţă, sfărâmă toate aranjamentele comode, clădite fără observarea omului, silindu-ne să ne dăm seama că în fiecare fiinţă mişcătoare cu chip de om este o taină, o pretenţie îndreptată asupra noastră, o realitate adâncă, negrăit de importantă şi de hotărâtoare.

Uimiţi, tulburaţi, ne-am trezit din părerea că ne putem aranja viaţa în profitul nostru cum vrem, contând cu oamenii subalterni ca şi cu nişte obiecte pe care le putem exploata, dar nu cu nişte subiecte care ne pot răsturna toate dorinţele şi toate planurile şi care ne pot, la rândul lor, pretinde să ne aşezăm în serviciul lor.

Aşa cum o picătură vrăjită turnată într-un lac îl răscoleşte pe acesta într-un chip înfricoşat şi nimic nu-l mai poate readuce la liniştea anterioară, la fel un concurs de împrejurări din ultimele veacuri a dezlănţuit adâncul omenesc în fiecare ins şi nu mai ştim ce să facem ca să astâmpărăm zbuciumul şi frământarea generală tot mai grozavă. Orice reformă socială s-ar aduce, oricâte legi favorabile s-ar crea pentru muncitori, orice satisfacere a pretenţiilor de lux ale păturii suprapuse, nimic nu-i mai mulţumeşte, nimic nu mai tempereazǎ afirmarea pătimaşă a pretenţiilor lor. În special clasele inferioare nu mai pot fi satisfăcute cu nimic din ce li se acordă, ci cer iarăşi şi iarăşi ceva şi mai mult.

Ne uităm miraţi la fiecare om, şi nu mai înţelegem ce este şi ce vrea. Nu mai ştim cum să producem în el o aşezare a neastâmpărului de care este cuprins.

Fenomenul acesta nu trebuie să-l privim numai sub latura lui tristă. Este aici şi ceva pozitiv. Este parcă şi mâna lui Dumnezeu, care ne ridică pe o nouă treaptă de înţelegere şi de propagare a vredniciilor noastre.

Până de curând, trăia într-o anumită adormire nu numai omul care n-avea pretenţii la cinstirea celorlalţi şi la egalitatea cu ei, nu numai omul din mulţime, dar şi cel de pe treapta socială superioară, care nu vedea în el altceva decât un obiect mişcător. Astăzi nu s-a trezit numai în insul de jos conştiinţa valorii sale de om şi gelozia pentru această demnitate, ci s-a dezvăluit această taină şi omului de pe treapta socială superioară. „Iată, exist şi eu", spune prin toată pasiunea neastâmpărului său omul ascuns până azi în modestia unei condiţii sociale inferioare. Iar cel de pe treapta superioară este silit să constate că se află într-adevăr în faţa unei taine pe care până acum n-a luat-o în seamă. Omul este văzut în altă adâncime şi rezolvarea problemelor puse de el cere noi încordări din partea tuturor. Dumnezeu ne-a înălţat la noi vederi în privinţa omului şi ne cere un nou examen al capacităţii noastre.

Dar aceasta nu este altceva decât voinţa lui Dumnezeu de-a ne ridica la o nouă treaptă etică.

Până acum iubirea noastră de om nu a fost pusă cu adevărat la încercare. Oamenii din clasele inferioare celor dintr-o clasă superioară erau împăcaţi cu soarta lor, de fiinţe desconsiderate. Era uşor celor din păturile superioare să facă declaraţii de iubire pentru toţi oamenii, când nu se impunea trecerea acestor declaraţii în practică. Ordinea socială era uşor de menţinut când mulţimile acceptau fără cârteală, ca un destin firesc, starea lor de umilinţă. Smerenia lor obişnuise pe cei suprapuşi să treacă pe lângă ei fără să mai observe că şi ei sunt oameni, fără să-şi mai pună problema îndatoririi lor de iubire şi de slujire faţă de aceia. Viaţa socială decurgea liniştită, fără zdruncinări, fără probleme chinuitoare, învăluită într-o oarecare fericire, dar învârtoşată într-o anumită nepăsare şi amorţire morală, lipsită de demnitatea conştiinţei de om, mult sub nivelul înălţimilor aspre ale înţelegerii marilor îndatoriri de iubire eroică faţă de om.

Fiecare faţă de om se vrea azi ridicată la lumina şi valoarea pe care o comportă această negrăită demnitate şi privită ca egală cu oricare altă faţă omenească. Fiecare om are conştiinţa şi cere să fie considerat ca nefiind cu nimic mai prejos decât tine.

Democraţia a crezut că poate satisface pe omul de azi şi rezolva problema socială prin acordarea unei egalităţi juridice. Dar, deşi oamenii au devenit astfel toţi liberi şi egali în faţa legilor, lipsind iubirea între ei, libertatea şi egalitatea au rămas formale. Cei mulţi au continuat să fie sclavii celor puţini şi peste tot democraţia a prelungit sau chiar a mărit distanţa şi răceala de gheaţă între oameni.

Comunismul a crezut că va înfăptui o egalitate adevărată şi-i va apropia pe oameni, răpind tuturor proprietatea particulară şi aruncându-i pe toţi într-o existenţă de masă.

În democraţie s-a înfăptuit în parte, în comunism total marele vis al omului modern după egalitate, dar ambele au produs experienţa că egalitatea fără iubire fie nu se poate realiza sincer, fie realizată, nu dă omului fericirea dorită, ci-l scufundă într-o şi mai mare nenorocire.

S-a căutat rezolvarea problemei sociale, astâmpărarea omului de azi, cu evitarea iubirii, şi rezultatul a fost o şi mai groaznică nemulţumire a omului, o şi mai înfricoşată

desconsiderare a lui. În democrație omul este singur, în comunism este anulat, deportat, ucis. Tocmai sistemele care au crezut că vor satisface setea omului modern după considerație, după înțelegerea valorii lui, au dus la ultima dispreţuire şi nesocotire a lui.

Au venit după ele încercările statelor totalitare de rezolvare a problemei. Învăţând ceva din eşecul democrației şi al comunismului au căutat să împace setea de libertate a omului cu setea de apropiere, de comunitate şi egalitate, făcând apel nu numai la măsurile de egalizare externă, ci şi la forța iubirii, dar, întrucât iubirea nu poate creşte din alte temeiuri decât din credința în Hristos, insuficiența iubirii o resimt şi oamenii din aceste state, reliefându-li-se mai mult elementul autoritar, de coerciţie, din ființa lor.

Peste tot, neputința omenirii de azi de-a afla izvoarele iubirii şi de-a astâmpăra prin ea nemulțumirea generală au dus la acest război de crâncenă măcelărie.

Eşecul democrației şi al comunismului, tensiunea ideii naționalist-totalitare după elementul iubirii ca forță de coeziune şi ordine socială şi, peste tot, rostogolirea tuturor încercărilor omeneşti în cel mai înfricoşat război, ne arată că direcția în care trebuie căutată salvarea omenirii este egalitatea prin iubire, sau iubirea egalizatoare. Dacă însă egalitatea o poate realiza omul prin legi şi forță, iubirea nu o poate înfăptui decât apelând la Iisus Hristos, decât prin smerenia omului străbătut de puterea credinței în Dumnezeu. Oamenii trebuie să-şi însuşească liberi duhul de iubire şi de autolimitare în conviețuire cu ceilalți.

Fiecare om se doreşte după considerația şi iubirea celorlalți. Smerenia nu i-o poate pretinde decât cel care el însuşi se smereşte satisfăcându-i setea de egalitate şi iubire.

Dorul de considerație şi de egalitate trebuie să se îmbine cu smerenia, cu reducerea pretenţiilor. Dar această împreunare de contrarii nu se poate realiza decât prin iubire şi în atmosfera de iubire.

După eşecul tuturor străduințelor şi doctrinelor sociale omeneşti, pentru liniştirea apelor învolburate ale vieţii sociale, nu rămâne altă putere în stare să aducă o soluție decât creştinismul.

Noi nu ne putem da încă seama ce posibilități uriaşe ascunde creştinismul în această privință. Tezaurul lui încă n-a fost descuiat în cămările lui cele mai bogate, pentru că nici nu s-a simțit nevoia de a fi descuiat. Viitorul ne va descoperi un creştinism care va da nebănuit de luminoase şi de satisfăcătoare soluții problemei sociale sau, în orice caz, va fructifica încercări de-o înălțime şi de-o justețe întru totul mulțumitoare.

Se pot prevedea de pe acum unele din liniile schematice ale sintezelor sociale pe care le va oferi creştinismul:

Naşterea Fiului lui Dumnezeu ca om a dezvăluit o valoare a omului, până la care nu s-a putut ridica nici măcar conştiința de azi, prin care fiecare ins îşi cere atât de pasionat considerația şi iubirea semenilor. Omul apare, în lumina întrupării Domnului, cu o demnitate atât de înaltă, încât în cadrul concepției creştine niciodată nu s-ar putea ajunge la uciderile din comunism şi la contopirea lui în masă, la distanțele reci din democrație şi la strâmtorările totalitare. Dimpotrivă, oricât de mult ar fi să facă pentru el sistemele sociale cunoscute, creştinismul tinde să facă şi mai mult. Pasiune infinită pentru om nu poate da decât gândul că el este destinat vieții veşnice, că fața lui a devenit față a lui

Dumnezeu. Fiecare creştin trebuie să considere ca o jignire, dar şi ca o mustrare pentru creştinătate, afirmarea democratului, comunistului sau oricărui alt doctrinar social, că iubeşte mai mult pe om şi face prin doctrina lui mai mult pentru om decât el. Creştinismul ne trebuie să fie totdeauna cu mii de metri înaintea oricărui sistem social în grija, în apropierea, în consideraţia sa pentru om.

Iisus Hristos, născându-Se ca fiu de teslar modest şi trăind în intimitatea muncitorilor, a nevoiaşilor şi a ţăranilor, a spart zidurile şi distanţele dintre clase, punând mai presus de toate omul şi căutându-l peste tot pe el. Omul este acelaşi şi pe treptele inferioare ale societăţii. El are şi acolo aceeaşi valoare. Omul este egal sau egalizabil. Deosebirile sociale nu scad şi nu măresc valoarea omului. Ele sunt neesenţiale pentru valoarea şi demnitatea de om. Societatea nu trebuie să absolutizeze şi idolatrizeze distanţele sociale, ci să înlăture din ele tot ce este piedică în comunicarea şi comuniunea de la om la om. Din treptele sociale nu trebuie să se menţină decât caracterul lor funcţional în slujba comunităţii oamenilor de valoare egală. Apropierea, intimitatea dintre oameni, cu înmuierea demarcaţiilor între trepte şi clase, nu trebuie să aibă numai un caracter forţat – căci atunci n-ar mai fi intimitate reală – ci trebuie să fie întemeiată pe iubirea izvorâtă din valoarea şi destinaţia eternă a omului.

Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se om, nu Şi-a afirmat între noi pretenţia de a I se servi, ci de a servi. Mai mult, mărirea Sa ca om în veci şi-a dobândit-o luând asupra Sa răspunderea pentru păcatul tuturor şi suferind cât ar fi

trebuit să sufere toţi la un loc în noaptea din Ghetsimani şi de pe Golgota.

Deci valoarea omului nu este ceva dat deplin de la început, ci ceva de realizat, un destin de înfăptuit. Iar înfăptuirea valorii proprii nu se obţine prin afirmarea orgolioasă şi prin acapararea egoistă, ci prin grija de alţii, prin purtarea poverilor lor, prin suferinţa pentru ei, prin silinţa de a realiza şi valoarea lor, ridicându-i la egalitatea cu persoana proprie. Iisus asumând răspunderea pentru păcatul tuturor n-a schiţat doar un gest teatral. Seriozitatea morală a acestui act ne arată că prin el se produce de fapt o trecere a răspunderii de la unul la altul. În mod real a trecut oarecum păcatul omenesc asupra lui Iisus, încât acesta a simţit de fapt durerea celui ce a săvârşit însuşi toate păcatele omeneşti. Iubirea care te face să-ţi asumi răspunderea pentru alţii, creează o atât de mare apropiere între tine şi ei, încât se produce o anumită identificare între eul propriu şi eul lor. Avem aici o împăcare între libertate şi colectivitate, între concepţia de nescăzută apreciere a insului şi de supremă valorificare a întregului social, fără a fi sacrificat nici insul nici întregul. Numai mişcarea liberă din iubire te apropie şi de încadrează desăvârşit şi te identifică cu colectivitatea. O colectivitate realizată din exterior, prin porunci, nu apropie subiectele de fapt şi nu se produce o uşurare a unui prin altul.

Prin asumarea răspunderii şi a suferinţei în locul altuia cresc şi eu la demnitatea adevărată de om şi creşte şi acela.

Viitoarele străduinţe de vindecare socială vor trebui să schimbe, prin educaţie creştină, egocentrismul prin alocentrism în raporturile dintre oameni, modificând mentalitatea temătoare de suferinţă prin una doritoare de suferinţă în favoarea altora.

Din toate acestea rezultă că viitoarea societate nu-şi poate afla odihna decât în orientarea ei potrivit cu indicaţiile cuprinse în creştinism, pe care le-au folosit în parte şi încercările democrate, comuniste şi totalitariste de până acum. Dar orânduirea societăţii pe baza îndrumărilor lui Hristos nu se poate face numai prin legi, ci în mod principal printr-o educaţie generală care să schimbe mentalitatea omului şi să dezrădăcineze patimile egoismului spiritual şi material din el, sădind în schimb iubirea izvorâtă din credinţă.

Cuprins

ANUL 1939

ANUL 1940

TIPOGRAFIA CĂRŢILOR BISERICEŞTI

Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162, Bucureşti
Telefon: 021 335 21 29; Fax: 021 300 05 53
e-mail: magazin@editurapatriarhiei.ro;
tipografia@patriarhia.ro
web: www.editurapatriarhiei.ro